

DUȘAN BAISKI

CENAD

STUDII MONOGRAFICE

Ediția a II-a

ARTPRESS

Dușan Baiski

Cenad - Studii monografice - Ediția a II-a

Carte apărută cu sprijinul financiar al Consiliului Local Cenad și al Primăriei Cenad.

Mulțumesc și pe această cale consilierilor comunei Cenad și primarului Nicolae Crăciun pentru faptul de a fi înțeleș, încurajat și apreciat necesitatea reeditării unui asemenea studiu, precum și tuturor celor care m-au ajutat într-un fel sau altul la scrierea și publicarea acestei cărți!

Mulțumesc lui:

- Brunhilde Hinkel, pentru listele cu șvabii cenăzeni deportați în Bărăgan și lui Dragoliub Badrljica (Serbia) pentru semnalările din literatura de specialitate din Serbia cu privire la Cenad!

- Pauline Huschitt, Dorotea Momir și Dan Negrescu, pentru traducerile făcute din germană, maghiară și latină!

- Claudiu Călin, pentru documente vechi bisericești și sigilii!

- Páll Margit, pentru fotografiile și documentarea despre Révai Miklós!

- Lui Octavian Dogariu, pentru stema Cenadului!

- Lieselott Bender, Dorin Dronca, Carol Gambali, Gheorghe Ivașcu, Rodica Pitic, Lucian Târziu, Johann Wunder și Franz Kahles pentru fotografii!

Autorul

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dușan Baiski

**Cenad - Studii monografice - Ediția a II-a - Editura ArtPress
Timișoara, 2015, 384 p**

Cenad - Studii monografice - Dușan Baiski

ISBN 978-973-108-495-4

Coperta: Dușan Baiski

Foto copertă: Treieratul grâului la familia Târziu din Cenad, în 1913

© **Dușan Baiski**

DUȘAN BAISKI

CENAD

- Studii monografice -

Ediția a II-a

revăzută și adăugită

**Editura ARTPRESS
Timișoara, 2015**

Cuvânt înainte

Cartea de față este rodul dorinței mele de a cunoaște mai bine apa, aerul și țărâna din Cenad. Apa din șanț, din bălțile de după ploaie, din vocuri, de la bara de la țigani, de la Puțul, din Mureșul cel intangibil al copilăriei mele. Aerul uscat și fierbinte al verii ori cel umed și rece al iernii, mirosind a flori de salcâm ori plăcintă cu dovleac, a frunze uscate ori tămâie. Praful și noroiul uliței din Satu Nou, frământate de copitele cailor, de cirezile de vite ori turmele de porci duse la păscut. Și, desigur, nu în ultimul rând, de a-i cunoaște pe cei care-și dorm acum somnul de veci în cimitirele știute ori neștiute ale Cenadului, ori de aiurea: români, sârbi, germani, maghiari, țigani, evrei, bulgari, turci etc.

Este rodul mai multor ani de căutări prin zeci și zeci de cărți, prin jungla informațională numită Internet sau prin cele peste 45.000 de documente pe care le-am fotografiat la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, pentru a le studia acasă, în tihnă. Desigur, în speranța că în unele voi găsi și referiri la Cenad. Da, câteva mii se referă și la Cenad, însă puține prezintă interes istoric. Câtă trudă pentru mai nimic, veți spune. Da, multe studii de acest gen se scriu din... alte studii. Însă am preferat să aduc ceva nou, de prea puțini cunoscut, ceva ce până nu demult era catalogat drept secret. Majoritatea documentelor oficiale din anii de dinaintea, din timpul ori de după cel de-al II-lea Război Mondial ale instituțiilor Jandarmeriei, Poliției de Frontieră, Vămii, Prefecturii, Plasei Sănnicolau Mare, ale Sfatului Raional și Comitetului Raional al Partidului Comunist Român Sănnicolau Mare etc. au avut caracter secret și, ca atare, în funcție de gradul de confidențialitate și potrivit legislației românești în vigoare, devin publice după zeci de ani. Alte materiale din această carte sunt construite pe baza datelor din diferite studii, însă și aici am preferat să merg pe lucruri neștiute în primul rând de către români. Tocmai fiindcă izvoarele sunt în altă limbă decât româna.

Reacțiile la prima ediție au fost diferite. Unii au contestat o serie de aspecte din documentele ce au stat la baza acestei cărți. Și pe bună dreptate, fiindcă, să nu uităm, majoritatea acestora au fost întocmite de slujbași, deci oameni plătiți din banul public. Interesați să-și apere postul chiar cu prețul unor neadevăruri mai mici sau mai mari. Adevărul pur nu există. Ori îl cunoaște doar Atotputernicul.

Pe de altă parte, au existat nemulțumiri vizavi de dimensiunea fotografiilor, drept pentru care, în această a II-a ediție, unele fotografii au fost considerabil mărite, pentru a se recunoaște în ele și persoanele, dar și diverse alte amănunte.

Pe lângă o serie de corecturi, am inserat o serie de texte noi, fie în cadrul capitolelor deja existente, fie separat, ca și capitole de sine stătătoare.

Desigur, am încercat să evit, pe cât posibil, orice opinie personală vizavi de un aspect istoric sau altul, însă a trebuit să-mi asum și riscul de a fi acuzat de subiectivism. Multe aspecte ale conviețuirii interetnice sunt și acum considerate de către unii drept tabu, dar consider că fiecare etnie trebuie să-și privească în mod critic trecutul, fără a pone gri sau arunca propria vină pe o altă etnie. Altfel, putem redeveni extrem de ușor masă de manevră pentru unul sau altul. Ceea ce s-a întâmplat în cele două războaie mondiale ale secolului trecut, dar și în primul deceniu al secolului al XXI-lea, în spațiul ex-iugoslav, deci nu departe de Cenad, trebuie să ne fie învățătură de minte. Vrem - nu vrem, ne place - nu ne place, trebuie să ne înțelegem, să ne acceptăm reciproc, să ne ajutăm în a supraviețui în ziua de astăzi. Ura e la îndemâna oricui. Dar omnia, nu.

Poate Cenadul a scăpat, cu excepția celor câtorva săptămâni cât a fost efectiv teatru de luptă între armatele germană și sovietică, de ororile războiului. Din păcate, nu și mulți cenăzeni care-și dorm acum somnul de veci în morminte necunoscute ori cei care s-au întors acasă bolnavi sau infirmi. Cu excepția tensiunilor inerente între șvabi și sârbi, între români și șvabi, între sârbi și români etc., create mai mult sau mai puțin de diferitele servicii de informații și contrainformații, românești și străine, la nivel regional, național sau internațional, notele Jandarmeriei locale nu consemnează conflicte interetnice majore. Poate fiindcă aici nicio etnie din cele patru mai numeroase nu a fost majoritară. S-a ajuns astfel, dacă vreți, la o situație cunoscută în șah drept pat. Paradoxal, dar tocmai datorită faptului că România a intrat în război de partea Axei, sârbii din Banat și, implicit, cei din Cenad au scăpat de soarta pe care au avut-o conaționali lor din Banatul Sârbesc, aflat sub ocupația armatelor germane. Nici germanii nu au fost după război expulzați din România precum conaționali lor din Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia. În iureșul vremurilor, nemții din România au devenit în masă fasciști și hitleriști. După câțiva ani, vina colectivă și etichetele aferente au devenit „*apanajul*” sârbilor din România: comuniști, titoiști. Primii căzuseră pradă pangermanismului. Ceilalți, panslavismului. Primii au fost victimele ideologiei național-socialiste și militarismului de sorginte prusacă. Ceilalți au confundat U.R.S.S.-ul cu Rusia și ortodoxia. Și fiecare a trebuit să plătească momentele de rătăcire istorică. Mai dramatic a fost însă ceea ce s-a întâmplat după război, când România a trimis în U.R.S.S., la solicitarea acesteia, aproape 70.000 de germani buni de muncă, pentru reconstrucția U.R.S.S., din care o mare parte nu s-au mai întors. Iar apoi, în 1951, de Rusalii, când guvernul comunist a deportat în Bărăgan crema românilor, sârbilor, germanilor, bulgarilor etc., peste 40.000 de persoane, din zona de frontieră a Banatului cu Iugoslavia. Când s-a impus colectivizarea forțată a țărănimii și s-a instaurat dictatura comunistă de tip stalinist. Când Ceaușescu a încercat să creeze omul nou și chiar a reușit. Nu în sensul dorit de el, de robot comunist, cu creierul perfect spălat. Ci unul fără pic de respect față de proprietate, față de lucrul bine făcut. Pseudoproletarul, nici țaran crescut în spiritul tradițional al respectului față de muncă și comunitate, nici muncitorul meseriaș din tată-n fiu.

Da, nici Cenadul nu mai e ce-a fost. Și nici cenăzeanul însuși. Pe ulițe nu mai auzi „*Bună ziua*”, „*Guten tag*”, „*Dobar dan*” sau „*Jó ersét*”. La Cenad nu se mai salută. Nici școala nu mai e ce-a fost. Nici părinții, nici profesorii. Nici

copiii. Cenadul a (re)devenit un oraș în care nimeni nu mai cunoaște pe nimeni. Grădinile de-acasă, care aprovizionau Timișoara, Aradul, chiar și Oradea și Clujul, altădată pline de morcovi, țelină și pătrunjei, de ceapă și usturoi, de cartofi și mac de plăcintă, sunt acum, dacă nu pline de iarbă, atunci cultivate cu orz, grâu, secară. Iar el, cenăzeanul, lucrează la Sănnicolau Mare ori peste hotare și cumpără toate cele de la magazin. Vremurile și-au spus cuvântul. Nimic nu poate exista o veșnicie. Dar, ceea ce este cel mai important, cenăzeanul de astăzi, de naștere sau de adopție, are obligația morală de a cunoaște trecutul acestor locuri. Altfel, trece prin această lume ca și cum nici n-ar fi fost.

În construcția textului în sine, am preferat să evit exprimările complicate, savante, și am adoptat un stil mai simplu, nepretențios, alternând sau, de cele mai multe ori, împletind cuvintele proprii cu pasaje din textele documentelor, astfel încât să ofer un text final curgător, accesibil chiar și unui copil dornic să cunoască istoria Cenadului. Deseori am intervenit la gramatica și ortografia citatelor, fără însă a altera fondul. Nu sunt și nici nu mă pot considera istoric, ca atare nici cartea de față nu este o carte de istorie. Cel mult una de studii monografice. Doar o monografie nouă, adevărată, care să condenseze în câteva sute de pagini câteva milenii de istorie a Cenadului, scrisă de un istoric de profesie, va potoli setea de istorie a cenăzenilor. Sunt însă convins că volumul de față îi va oferi viitorului monograf câteva capete de față, câteva puncte de reper. Câteva puncte de plecare.

Dușan Baiski

Problema germană

„România Mare nu a fost un paradis pentru minoritatea germană, dar nici minoritatea germană nu a fost un îngerăș inocent, blând și totdeauna loial.“ William Totok¹

Victoria de la Petrovaradin (5 august 1716) asupra oștilor otomane îl determină pe prințul Eugeniu de Savoia² să decidă cucerirea cetății Timișoara, care deținea o importantă poziție strategică în zona Banatului. După bombardamente repetate, vreme de mai multe săptămâni, Mehmed Pașa, ultimul comandant otoman al Timișoarei, acceptă capitularea pe data de la 12 octombrie 1716, iar garnizoana turcă părăsește definitiv orașul. La 18 octombrie 1716, de ziua sa de naștere, Eugeniu de Savoia își face intrarea triumfală într-o cetate puternic afectată de asediu. Garnizoana otomană se retrage în sudul Dunării și, după 164 de ani, cetatea Timișoarei intră din nou sub stăpânirea europenilor. Trei zile mai târziu, pe 21 octombrie 1716, cuceritorul îi propune împăratului Carol al VI-lea organizarea și guvernarea Banatului astfel încât provincia să aducă maximum de profit Casei Imperiale. La 12 iulie 1717, generalul conte Mercy³ înaintează Camerei Aulice de la Viena *„Proiectul modest de organizare a Banatului*

¹ Poet, prozator, eseist și jurnalist german, originar din România. S-a născut la 21 aprilie 1951, la Comloșul Mare. Cofondator al Grupului de Acțiune Banat (Aktionsgruppe Banat), pentru care a fost ținut în arest preventiv timp de opt luni pentru *„propagandă împotriva orânduirii socialiste“*. Într-un interviu din 2002, referindu-se la Grupul de Acțiune Banat, Totok va spune *„Aktionsgruppe Banat s-a constituit în anul 1972 ca o grupare a unor tineri autori care, în mod programatic, încercau să creeze o literatură neconvențională, angajată în sensul adevărat al cuvântului, axată pe o perspectivă declarat social-critică, opusă unui estetism elitarișt, apolitic și distanțat față de realitatea imediată. Ideologia grupului era tributară scrierilor stângii nedogmatice occidentale, iar textele literare urmau o linie comună, oarecum unitară, inspirată atât din laconismul dialectic al lui Bertolt Brecht, cât și din experimentele avangardiste ale «Grupului Vinez» sau ale poeziei muzicii rock. Atitudinea politică a grupului nu a fost una principial anticomunistă, ci doar critică față de socialismul real-existent“*

² Eugen de Savoia-Carignano, sau Eugeniu de Savoia, cunoscut și ca Prințul Eugen, (născut pe 18 octombrie 1663, la Paris – decedat la 21 aprilie 1736, la Viena), fiul lui Eugen Mauriciu de Savoia-Carignano și al Olimpiei Mancini, nepoata cardinalului Jules Mazarin (Giulio Mazzarino). A crescut în anturajul regelui Ludovic al XIV-lea. Statura sa scundă i-a blocat în Franța drumul spre cariera militară, drept pentru care a emigrat la Viena, unde a intrat în serviciul Casei de Habsburg și a devenit ofițer al Sfântului Imperiu Roman, ajungând a fi unul dintre cei mai de succes feldmareașali.

³ Claudius Florimund (Fremaut) de Mercy d'Argenteau, cunoscut și sub numele Conte Mercy (născut în 1666, în Longwy, regiunea Lorena; decedat la 29 iunie 1734, căzut în bătălie la Crocetta, în apropiere de Parma). A fost feldmareașal imperial. A activat un timp ca general în armata lui Eugeniu de Savoia. Între anii 1716 și 1734, a fost guvernator militar și civil al Banatului.

Timișoarei". Dar abia pe 28 iunie 1719 va semna împăratul decretul care numea administrația Banatului și va stabili reședința acesteia la Timișoara. Astfel, se deschide calea pentru colonizarea Banatului, necesară din diverse rațiuni: pe de-o parte pentru întărirea noii granițe cu otomanii, pe de altă parte pentru asigurarea forței de muncă și, ca atare, pentru revigorarea economiei.

Primul val de colonizări, denumit și „*Colonizarea caroliniană*“ (Karolinische Ansiedlung), după numele împăratului Carol VI, va avea loc între 1718 și 1740, când în Banat vor veni români din Oltenia, sârbi, bulgari, italieni, francezi, spanioli, dar mai cu seamă germani. Vor urma, în perioada 1744-1772, al doilea val de colonizări, numit „*Colonizarea Theresiană*“ (Theresianische Ansiedlung), iar în perioada 1782-1787, „*Colonizarea Josefînă*“ (Josephinische Ansiedlung).

Germanii au fost determinați să-și părăsească locurile natale din diverse motive: nemulțumirea față de situația politică, socială și economică, respectiv iobăgie, războaie teritoriale frecvente germano-franceze, intoleranță confesională, luxul aristocrației și clevetului etc.

Ambarcațiune de tip „Ulmer Schachteln“

În drumul lor spre Banat, au călătorit cu căruțele până la porturile de la Dunăre: Regensburg, Ulm, Günzburg, Neuburg, Donauwörth. De aici, îmbarcați pe plute sau așa numitele ambarcațiuni

„*Ulmer Schachteln*“, au călătorit pe Dunăre până în sudul Banatului, de unde, din nou cu căruțele, au ajuns în zonele atribuite spre colonizare.

Potrivit datelor oferite de Franz Kahles în cartea „*Heimatblatt Tschd*“ (2005), strămoșii germanilor din Cenad proveneau din: Westfalen (138 de persoane), Lothringen (59), Rheinland (58), Saarland (24), Austria (23), Reich (22), Bayern (21), Luxemburg (15), Baden-Württemberg (13), Ungaria (9), Mähren (6), Pfalz (6), Böhmen (5), Hessen (5), Elsas (4), Italia (1) și Sachsen (1).

Evoluția numerică a germanilor cenăzeni, în majoritatea lor de religie romano-catolică (condiție impusă de austrieci la colonizare), arată astfel:

1833 – 1960

1880 – 3037

1890 – 3244

1910 – 2750

1930 – 2985

1940 – 3026

2002 – 48

2011 – 24

Desigur, evoluția socială, economică, spirituală, politică etc. a șvabilor cenăzeni comparativ cu a conașionalilor din întregul Banat, a fost una aproximativ identică.

Germanii au sprijinit în 1918 Unirea Transilvaniei și Banatului cu România. Însă faptul că statul român nu a respectat drepturile proclamate la Alba Iulia și

nici prevederile din 1919 ale Acordului de la Paris, semnat de România, potrivit cărora „*guvernul român se obligă să asigure deplina protecție a vieții și a libertății tuturor locuitorilor țării, fără deosebire de naștere, de rasă sau de religie*“, ei s-au simțit lezați. Bucureștii au adoptat o serie de legi restrictive. Autoritățile centrale și locale s-au datat la tot felul de șicane birocratice și abuzuri xenofobe față de

Nikolaus și Eva Jung s-au născut în Elsas (Alsacia), în satul Tromborn. Au emigrat la Cenad în 1762.

minoritățile naționale, Octavian Goga însuși, prim-ministru în timpul căruia s-au adoptat în 1937 primele legi antisemite¹, afirmând că în „*marea adunare de la Alba Iulia, noi nu am văzut [...] niciodată altceva decât manifestarea istorică a românismului din Ardeal pentru unirea cu Regatul, altceva nimic*“².

Acesta a fost unul din motivele pentru care ideile fasciste au prins inclusiv la Cenad. Declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial și primele victorii ale Germaniei naziste au redeșteptat în germanii din România

sentimentul național și speranța că li se va face și lor dreptate. Și au acționat ca atare. Numai că acțiunile lor au fost atent monitorizate de autorități, așa cum se va vedea mai jos. Sub presiunea Germaniei naziste, guvernul lui Antonescu va emite Decretul-lege nr. 830 din 20 noiembrie 1940 prin care Grupul Etnic German din România (Deutsche Volksgruppe in Rumänien), subordonat direct celui de-al II-lea Reich, va deveni stat în stat. G.E.G. va prelua sub controlul său mass-media de limbă germană din România, școlile germane etc. La 27 septembrie 1940, în fruntea G.E.G. va ajunge Andreas Schmidt, candidatul Berlinului³. Pe 9 noiembrie 1940, Schmidt și ceilalți naziști radicali înființează Partidul Național-Socialist Muncitoresc German al Grupului Etnic German din România (N.S.D.A.P. der D.V.G.R.).

După ocuparea Iugoslaviei, în aprilie 1941, pentru tinerii germani din Banatul istoric s-a înființat Divizia 7 Vânători de Munte SS „*Prinz Eugen*“, sub comanda lui Arthur Martin Phleps (considerat a fi fost părintele armeei „*vânători de munte*“ din cadrul Armatei Române, devenit apoi, în calitate de general-locotenent, comandatul trupelor de vânători de munte), în care s-au înrolat 3.000 de persoane, toți la Waffen SS.

Înfrângerea Germaniei a fost însă lovitura de grație. În România, care prin actul de la 23 august 1944 a schimbat tabăra, trecând de partea Puterilor Aliate, germanii

¹ William Totok – „*Germanii din România între nazism și stalinism*“ - Lucrare prezentată în cadrul Seminarului internațional „*Minorități, moșteniri culturale, civilizație românească contemporană*“ (București, 21-22 octombrie 2003).

² Octavian Goga, „*Mustul care fierbe*“ – volum ce reunește articole publicate în revista „*Țara Noastră*“.

³ Ginere al brigadeführer-ului SS Gottlob Berger, șeful Oficiului Central pentru Cetățenii Etnici Germani (Volksdeutsche Mittelstelle).

s-au trezit brusc într-o situație ingrată. La retragerea armatei germane, foarte mulți au plecat odată cu aceasta. Dar mulți s-au reîntors. Pe seama guvernului Sănătescu se va pune ideea expulzării complete a germanilor din România (cererea de armistițiu din 25 august 1944), însă istoricul bănățean Mircea Rusnac susține că, de fapt, a fost vorba doar de expulzarea armatei germane, nicidecum a etnicilor germani¹. Va urma pedeapsa colectivă: deportarea în Siberia², pierderea drepturilor civile (până în 1949), neinclusiunea în Reforma Agrară din 1946, deportarea în Bărăgan în 1951. După 1960, germanii încep să solicite aprobarea strămutării în Germania. Pentru aprobare, au trebuit să plătească statului român mii de mărci de fiecare persoană, în funcție de pregătire. După 1990, au părăsit România în masă.

19 martie 1940. Plutonierul Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad, raportează superiorilor săi de la Secția Sânnicolau Mare și de la Legiunea de Jandarmi

Familia Balthasar - familie tradițională germană din Cenad.

Timiș-Torontal din Timișoara faptul că germanii din Cenad(ul Vechiu) au ținut două petreceri, una la cârciuma lui Johann Frank, cealaltă la cârciuma lui Peter Pauli, și au adunat suma de 30.000 de lei destinată ca ajutor pentru Germania. Baniii au fost duși la Timișoara de către Nikolaus Folk, contabilul Cooperativei „Cenăzeana“, însă au fost respinși pe motiv că erau prea puțini și că alte comune, mai sărace, au adunat mai mult. Întors la Cenad, Folk a mai adunat din comună 20.000 de lei, „...cu care bani intenționează ca să trimită un vagon de porci sau de grâu

¹ Mircea Rusnac – „Deportarea germanilor în Uniunea Sovietică (1945). Cu referire specială la Banat“.

² Ordinul nr. 031 din 6 ianuarie 1945 al Comisiei Aliate (Sovietice) de Control către președinția Consiliului de Miniștri român, privind mobilizarea acestora pentru lucru, preciza că în perioada 10-20 ianuarie 1945 urmau să fie „mobilizați toți locuitorii germani apți de muncă, indiferent de cetățenia lor. Bărbații între 17 și 45 ani, femeile între 18 la 30 ani. Femeile care alăptează copii până la 1 an nu vor fi mobilizate.“ Totuși, au existat și excepții: „Vă solicităm să alcătuiți o listă specială a celor care, deși intră în această categorie, potrivit statului român sau a organelor locale, merită să fie scutiți. Aceste liste vor fi înaintate Comisiei Aliate de Control sau reprezentanților ei locali.“

ajutor Germaniei. “ Același Lincă mai raporta: „Totodată, am mai fost informați că acum de curând s-au trimis din comuna Cenadul Vechi, la sediul din Timișoara, un număr de circa 300 perechi ciorapi de lână și 200 perechi mănuși de lână, precum și flanele de lână, pentru a fi trimise în Germania, ca ajutor pentru armata germană.

La cooperativa agricolă Cenăzeana, din comuna Cenadul Vechi, se vinde 1 Kgr de boia de ardei cu lei 120-140, însă în schimb membrii care duc ardei la moara de măcinat a acelei cooperative li se plătește 1 Kgr de boia de ardei cu

Stefan Jäger (Cenci, 31 mai 1877 - 16 martie 1962) - „Imigrarea șvabilor în Banat“

lei 40-50 iar restul până la suma de lei 120-130 cu cât vinde cooperativa Kgr de boia ar rămâne într-un fond secret al cooperativei, pe care fond secret l-ar întrebuința pentru ajutorarea Germaniei, în mod secret, însă fără ca acest fond să fie contabilizat în registrele oficiale ale cooperativei. “

Pe de altă parte, raportul mai preciza că fondurile bănești strânse după cum s-a arătat mai sus erau depozitate la Timișoara, la Federala Agrară Bănățeană, Banca Germană Bănățeană din Piața Unirii nr. 7, sau la Auberger Johann, „... care s-a mutat la data de 14 ianuarie 1939 din Cenadul Vechi în Timișoara, Circ. IV str. Alexandru Vlahuță nr. 9, care este cunoscut ca un înfocat hitlerist și care este în legătură cu toți agenții hitleriști, precum și din străinătate, Germania. Informațiunea este sigură și verificată de noi și pe care o deținem de la un informator din rândurile populației germane. “

Pe 22 martie 1940, plutonierul Lincă va solicita Secției de Jandarmi Sănnicolau Mare să intervină pentru ca fruntașul în rezervă Johann Krauser din Cenad „... să fie concentrat pentru instrucție sau lucru la Regimentul din care face parte. Întrucât acest individ este un înfocat propagandist hitlerist, care nu face altceva prin comună decât umblă și ia contact cu ceilalți membri ai curentului hitlerist, pe care îi pune la curent cu toate ordinele și instrucțiunile pe care numitul le primește de la centrul din Timișoara, unde se vede că face dese călătorii și care prin lipsa

acestui individ din această comună care este pur germană și hitleristă, membrii din comună nu ar mai putea fi puși așa la curent cu ordinele și instr. ce s-ar da de la centru și nici mișcarea nu ar mai fi așa de activă în comună. “ Un document identic cu cel de mai sus și având la fel ca și acesta spațiu liber pentru completarea numelui, a contingentului, regimentului și domiciliului, a fost trimis de plutonier pe 22 martie 1940, pe numele lui Johann Jung, iar pe 23 aprilie, cu numele lui Peter Huller.

O notă informativă trimisă la Secția din Sânnicolau Mare, pe 15 aprilie 1940, va relata cum că în ziua precedentă, „...a sosit cu trenul de la Timișoara străinul supus german Edhoffer Norbert, de profesie comerciant și reprezentant al Fabricii «Volf» de unelte agricole din Germania, numitul era însoțit de un alt german Volk, secretar al Reuniunii Agricole Șvăbești din Timișoara și care germanii s-au dus și au luat contact cu locuitorul Auber mann Nikolaus, președintele Reuniunii Agricole Germane, din comuna Cenadul Vechi, precum și cu alți circa 15 membri de frunte ai acestei reuniuni agricole din comuna Cenadul Vechi.” Referindu-se la scopul vizitei celor doi, plutonierul Lincă scria că a fost vorba de demonstrații practice pe teren cu o unealtă agricolă pentru săpatul zarzavaturilor. Fiind în permanență supravegheați, oaspeții nu au putut face niciun fel de altă propagandă decât cea destinată uneltei, astfel că au plecat ulterior la Sânnicolau Mare, Jandarmeria de acolo fiind înștiințată de însuși Lincă.

Iată însă că pe 6 mai 1940, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal cere secției din Sânnicolau Mare să verifice dacă germanii din Cenad care posedă aparate de radio invită la ei acasă și pe alți conaționali, pentru a asculta emisiunile posturilor germane, iar ulterior „colpoarteză tendențios, alarmând populația română și înăsprind starea de spirit generală.” Și, în al doilea rând, să verifice care a fost adevăratul motiv al vizitei lui Edhoffer Norbert la Cenad, fiindcă „adevăratul scop se bănuie că au fost să recunoască frontiera și dacă nu sunt lucrări de fortificații.” În al treilea rând, dacă este adevărat că „Conducătorul cooperativei din Cenad, pe nume Folk, săptămânal aduce la Timișoara pachete de ciorapi, mănuși confecționate de femeile șvabe, săpun și altele pe care le predă la casa germană.” Trei zile mai târziu, pe 9 mai, plutonierul-major Gloabă, șeful Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare, va trimite la Timișoara un raport privind verificările solicitate. Astfel, „...germanii care posedă aparate de radio adună în domiciliul lor și pe alți conaționali care ascultă emisiunile posturilor germane care le-ar colporta pe urmă alarmând populația română, aceste informații nu corespund adevărului întrucât germanii sunt așa de versați căci ei nu fac niciun fel de propagandă printre populația română, totul ceea ce discută ei discută în legătură cu evenimentele de azi le discută numai și numai între ei.

Din informațiunile primite de subsemnatul de la agenții rezidenți am stabilit după cum am raportat mai sus că germanii fac propagandă hitleristă numai între ei, ferindu-se de români pentru a nu fi reclamați jandarmilor spre a li se dresa acte.

Ei se feresc foarte mult de români căutând să nu discute nimic în legătură cu evenimentele de azi.“

Aceiași subofițer Gloabă, referindu-se la vizita lui Edhoffer la Cenad, va raporta că „Nu a putut vedea nimic acest individ căci tot timpul a fost supravegheat de către șeful postului și agenții rezidenți...” Iar „Cazul cu Folk, conducătorul cooperativei din Cenadul Mare este cunoscut și de subsemnatul și a fost pus sub strictă supraveghere, însă numitul, după cum am fost informat recent, nu ar duce el aceste pachete, ci le dau din mână în mână pentru a nu fi prinși.

În această direcție este numai o simplă bănuială, fără a avea date precise. Subsemnatul l-am pus sub strictă supraveghere prin agenții rezidenți, căutându-se a se prinde acei indivizi care duc pachetele cu ciorapi și mănuși pentru armata germană.“

Tineri șvabi din Cenad, influențați de propagandiștii național-socialiști, vor căuta să plece în Germania, la muncă. Dovadă și nota informativă trimisă de Lincă la Secție în data de 19 mai 1940, potrivit căreia mai mulți tineri premilitari și anume Jung Johann, Kuhn Anton, Jung Nikolaus, Jung Peter, Kuhn Peter, Kuhn Johann, Müller Johann, Dornbach Peter, Isler Peter, Koreck Nikolaus, Maiwurm Peter și Blau Peter ar fi fost pe 16 mai la Timișoara, la centrul G.E.G., „...de unde s-au interesat și au primit ordine și instrucțiuni pentru a merge la lucru în Germania.

Numiții venind acasă, umblă pe la primării și percepții ca să-și plătească părinții lor toate impozitele către stat, județ și comună, pentru a-și putea scoate și face toate actele gata pentru a putea merge în Germania.

Acest ordin și instrucțiuni li s-au adus numiților premilitari de la centrul lor german din Timișoara de către tânărul premilitar Vambach Anton, din comuna Cenadul Mare nr. 570, care este un înfocat propagandist hitlerist și care în permanență este în legătură cu toate ordinele și instrucțiunile ce se dau de la centrul german hitlerist din Timișoara, precum și de pe la celelalte organizații hitleriste din jur.

Informațiunea este sigură și verificată atât de noi personal, cât și prin agenții noștri informatori rezidenți.“

Pe 14 iunie 1940, plutonierul Lincă va trimite la Sânnicolau Mare o nouă notă informativă legată de acest subiect. Astfel, va scrie că mai mulți tineri germani din Cenad, respectiv Jung Nikolaus, Jung Johann, Wambach Anton, Gräbeldinger Joseph, Maiwurm Peter și Dornbach Johann, au plecat pe 10 iunie la Timișoara, unde s-au îmbarcat pe un vas, pe Canalul Bega, și au plecat spre Germania. Lor le-a urmat și Müller Johann, dar cu o zi mai târziu.

Conținutul notei informative din 14 noiembrie 1940, trimisă la superiorii din Timișoara și Sânnicolau Mare, denotă îngrijorarea plutonierului Stan Lincă cu privire la schimbarea atitudinii germanilor din Cenad față de autorități, dar și față de români, în general: „Tineretul german și în special copiii de la școală când ies din școală și merg pe drum acasă, strigă după funcționari, intelectuali și fruntași români, sub formă de batjocură, cuvintele «Heil» și «Sig Heil» (saluturi naziste, n.n.) până ce nu-l mai văd pe acel funcționar, intelectual sau fruntaș român, iar învățătorii germani și autoritățile comunale germane nu iau nicio măsură în contra

acestor tineri și în special contra copiilor de la școală de a nu mai striga sub formă de batjocură cu astfel de cuvinte după funcționari, intelectuali și frunțași români, atunci când îi întâlnesc pe stradă.

Când se arborează drapelele, populația germană arborează steagul german lung de 2-3 metri și la loc de frunte, iar steagul român îl are de câte $\frac{1}{2}$ metri și 1 metru, pe care îl pune și pe acesta într-un loc de unde abia se poate vedea și sucit și acesta după prăjina pe care este pus, însă această sucitură este făcută intenționat de proprietar. La recentul recensământ ce s-a făcut în zilele de 3 și 10 noiembrie 1940, suntem informați că s-au

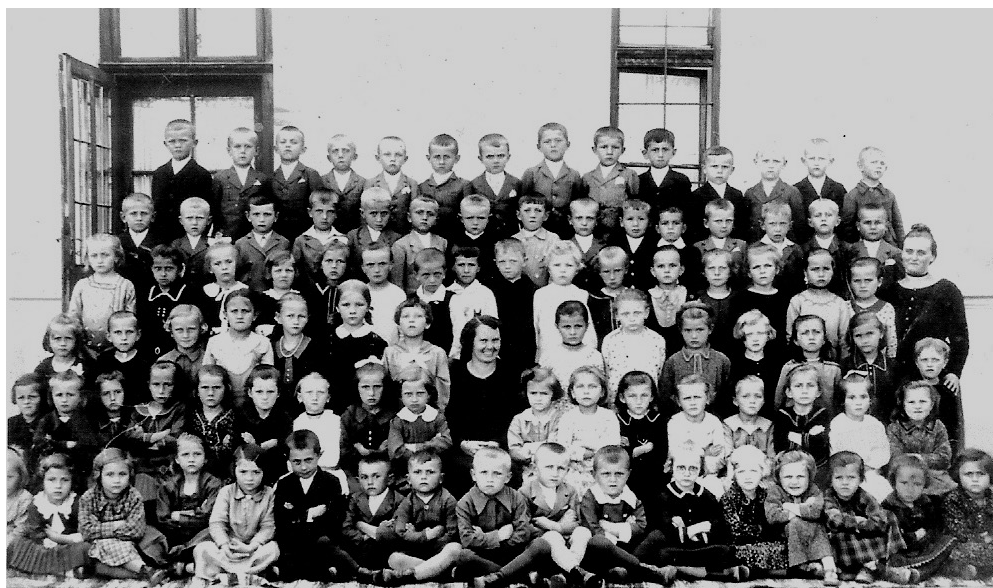
Katholischer Mädchenkranz din Cenad

înscris și servitori români, care au fost angajați ca servitori pe la populația germană, cu scopul de a se înmulți numărul populației germane la recensământul făcut.

Aproape în fiecare zi și seara, populația germană – bătrâni și tineri - țin fel și fel de adunări și ședințe pe la diferiți intelectuali și conducători germani, spunându-ne că nu mai avem nimic cu ei, pentru că s-au dus timpurile care au fost și că acum se pot aduna și să facă ce vor, pentru că acum ei sunt la putere. “

În aceeași notă informativă, chiar în deschidere, Lincă va raporta: „Suntem informați că în rândurile populației germane din comuna Cenadul Vechi și Cenadul Mare, de pe raza acestui post, s-a format de curând un comitet din 3-4 persoane, care după terminarea muncilor agricole de toamnă, să înceapă pentru a strânge tot felul de alimente, precum și efecte de îmbrăcăminte ca: flanele de lână, ciorapi de lână și mănuși de lână, precum și bani a câte 100 lei de iug(ăr) de pământ, pe care toate aceste alimente, îmbrăcăminte și bani le vor depune la Casa Germană din Timișoara, de unde vor fi trimise în Germania ca ajutor.“

Legiunea de Jandarmi va cere un tabel cu lista românilor înscriși la recensământ ca germani. La care, plutonierul Lincă va răspunde pe 28 noiembrie 1940: „*Am onoare a vă raporta că cu toate stăruințele depuse de noi de a putea afla nominal pe acești servitori înscriși în recensământul germanilor făcut pe raza acestui post, în ziua de 3 și 10 XI 1940, nu am putut afla pe niciun astfel de servitor; ci de proprietarii acestora și de care înscriere servitorii nu au nicio cunoștință, iar listele recensământului s-au înaintat la Casa Germană în Timișoara și copie după aceste tabele se țin secrete și sub cheie de către conducătorii germani din comună, iar oamenii noștri de încredere și informatori nu se mai pot apropia de germani...*“

Copii germani din Cenad în 1928

Pe 2 ianuarie 1941, Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare va trimite către Legiune o situație privind ajutorul de iarnă, cu sumele adunate de la populația germană din raza sa de acțiune. În Cenad s-au adunat 50.000 de lei, în Tomnatic 101.000 lei, Sânnicolau German – 40.000 de lei, Vizejdia – 25.000 de lei, Cheglevici – 13.000 de lei, Sânnicolau Mare – 15.000 de lei, Colonia Bulgară – 2.000 de lei.

Podul de cale ferată de peste Mureș, de la Cenad, a intrat în vizorul armatei germane, interesată să-și asigure infrastructura de transport pentru necesitățile de război. Ca atare, pe 7 februarie 1941, la Cenad vor sosi un ofițer și doi subofițeri germani din trupele de pionieri, care, însoțiți de comandantul plutonului de grăniceri, s-au deplasat la pod, unde s-au întâlnit cu comandantul companiei de grăniceri din Cenadul Unguresc și cu un subaltern al acestuia. Tema discuției, firește, repunerea în funcțiune cât de repede posibil. Ofițerul german a fotografiat obiectivul, a făcut și schițe. În raportul privind vizita, șeful Postului de Jandarmi din Cenad va nota:

„Totodată, raportăm că am mai fost informați că în curând va fi făcut atât acest pod peste Mureș, cât și alte două poduri de c.f.r. tot peste Mureș, care leagă România cu Ungaria, prin acest punct, precum și repararea altor două poduri de lemn de peste Mureșul Mort, de pe șoseaua pe care se află și acela de fier care este stricat peste Mureș, după care ofițerul și subofițerii germani s-au retras în comuna Cenadul Mare, unde în anturajul a mai multor locuitori germani din comună, s-au petrecut toată noaptea la o cârciumă...”

Relațiile dintre germani și ceilalți locuitori ai Cenadului se deteriorează tot mai mult din cauza atitudinii arogante a primilor, lucru ce reiese și din nota informativă din 3 februarie 1941: „Populația de naționalitate română din comunele Sânnicolau Mare și Cenadul Mare sunt foarte abătute pe considerentul că populația de origine germană țin întruniri, țin petreceri contrar ordonanței Nr. 18 a Diviziei I.a Infanterie.

Românii se plâng la jandarmi că ei nu pot ține petreceri, nu pot ține jocuri țărănești pe motivul că sunt opriți de jandarmi și doresc să respecte ordonanța de mai sus.

Germanii întrebați de jandarmi declară că ei pot ține asemenea petreceri pentru că li se permite fără niciun fel de autorizație. [...] Jandarmii posturilor întâmpină greutăți în aplicarea ordonanței de mai sus, pe motivul că în serviciul de patrulare întâlnesc pe străzi, la orele 23, populație de origine germană, care legitimați fiind declară că ei pot circula pe străzi până la orice oră.

Rugăm insistent a se interveni în sensul celor raportate mai sus, întrucât pe această temă se vor isca animozități între populația română și cea de origine germană.”

O amplă notă informativă despre refuzul șvabilor cenăzeni de a respecta legislația în vigoare va fi trimisă de Cenad atât la Secție, cât și la Legiune, pe 15 februarie 1941. Redăm integral acest document:

„Raportăm că, cu toate ordinele, ordonanțele și legile în vigoare, conducătorii și populația germană de pe raza acestui post nu vor ca să mai respecte dispozițiunile acestor ordine, ordonanțe și legi în vigoare, ci ei nu execută decât numai ordinele pe care le primesc de la centrul conducerii lor germane din Timișoara.

Întrucât în seara zilei de 2 februarie 1941, au ținut petreceri toată noaptea, organizate de către conducătorii Huller Peter și Kopp Anton, în localul cârciumei lui Frank Johann și Pauli Joseph, fără niciun fel de autorizație eliberată conform ordonanțelor în vigoare de Comandamentul militar al Garnizoanei Timișoara.

În seara zilei de 8 februarie 1941, s-a ținut o petrecere a tineretului german, organizată de conducătorul lor Virozav Peter, în localul cârciumei lui Pauli Joseph, tot fără niciun fel de autorizație din partea forurilor militare competente.

În seara zilei de 6 februarie 1941, s-a ținut la fel o petrecere a tineretului german, organizată de conducătorul lor Huller Peter în localul cârciumei lui Klemenzen Anton, tot fără autorizație.

În seara zilei de 28 ianuarie 1941, s-a ținut o petrecere a meseriașilor germani, organizată de conducătorul lor Mesaroș Joseph, în localul cârciumei lui Pauli Joseph, tot fără autorizație.

În seara zilei de 13 februarie 1941, s-a ținut la fel o petrecere, a femeilor germane, organizată de conducătorul lor Huller Peter, în localul lui Frank Johann, tot fără niciun fel de autorizație.

Deci față de aceste petreceri pe care populația germană le ține fără niciun fel de autorizație din partea forurilor militare competente și fără ca să ne avizeze și pe noi despre ținerea acestor petreceri și din care cauză populația română, sârbă și cea maghiară, ce mai avem pe raza acestui post, este foarte indignată și nemulțumită, pentru că acestora li se cere respectarea ordinelor, ordonanțelor și legilor în vigoare, și că populația germană ține orice fel de petreceri fără nicio autorizație.

Totodată, mai raportăm că noi aproape că nu mai contăm în comună față de populația germană, întrucât tot felul de chestiuni mai mici ca: bătăi, furturi mici, populația germană nu le mai reclamă la post și le reclamă la conducătorii lor germani pe care îi cheamă la sediul organizației și tranșează ei cu conducătorii germani aceste chestiuni fără a se mai reclama la post și a se face cercetări, dresări de acte și înainta justiției.

Soldații germani sunt lăsați de capul lor și umblă din comună în comună, fără niciun rost și din petrecere în petrecere și nici nu respectă dreptul la salut, conform ord. în vigoare.

O dată pe săptămână se face instrucție militară cu populația germană, cu bărbați începând de la premilitari până la etatea de 50 de ani, având ca instructori pe diferiți comandanți ai lor din comună care sunt mai destoinici.

Deci față de cele raportate mai sus, suntem puși în imposibilitate de a ne mai face serviciul așa cum ni se cere printre populația germană, iar pentru petrecerile făcute fără autorizație li s-au dresat acte și înaintat prin secție, însă numiții nu țin cont de acesta și continuă a ține mereu la petreceri fără autorizații din partea forurilor militare competente.

Rugăm să binevoiți a se aduce aceste nerespectări de ordine, ordonanțe și legile în vigoare, la cunoștința forurilor superioare atât române, cât și germane, pentru a se lua măsuri.

Informațiunile este sigure și constatate de noi personal.

Șeful postului Cenadul Mare

Jand. Plotonier, (semnătura parțial descifrabilă, n.n.) Lincă“

Șvabi din Cenad vor fi prezenți pe 20 aprilie 1941, la Lovrin, „...cu ocaziunea aniversării nașterii cancelarului Hitler...“; alături de conaționali de-ai lor din „formațiuni hitleriste din comunele Lovrin, Gottlob, Șandra, Uihei, Bulgăruș, Biled, Teremia Mare și Mică, Tomnatic, Sânnicolau Mare, [...] Grabaț, Lenauheim, Variaș, Periam, și din județul Arad au venit 105.“ În nota sa informativă din aceeași zi, 20 aprilie 1941, trimisă atât către Secție, cât și către Legiune, șeful Postului de Jandarmi Lovrin va nota:

„De la orele 9, încolonați militărește, sosesc în comuna Lovrin formațiunile hitleriste: S.S. îmbrăcați în pantaloni negri, cizme, cămașă albă, cravată neagră și centură, S.A. îmbrăcați în uniformă neagră cu un semn distinctiv la șapcă, și secțiile Manșaft care vin pe locul de adunare în izlazul comunal în număr de circa 2.500-3.000 participanți. Muzicile din comunele vecine s-au combinat sub comanda

dirijorului Bartzer Nikolaus din Lovrin, care au cântat cântece naționale germane și marșuri, după care formațiunile hitleriste au făcut repetițiile necesare până la ora 12, s-au dus la locuitori din comună unde au luat masa. “ Adunarea va avea loc în parcul local, unde erau instalate de către armata germană două difuzoare puternice, tribuna fiind pavoazată „...în verdeață și semnele distinctive S.S. de-o parte și de alta 4 steaguri germane și 2 românești. “ Conducătorii germani vor vorbi despre Hitler, despre „...munca fără preget a lui Hitler pentru ridicarea poporului german. Cum național socialismul a făcut pe fiecare german fericit redându-i toate libertățile. “ Vorbitorul, respectiv Andreas Schmidt, conducătorul G.E.G., „...ca încheiere, a arătat că pentru germani nu mai sunt granițe, sunt liberi să fie cu toții uniți din tot sufletul să pună umăr la umăr să ajute Germania materialicește și moralicește pentru câștigarea deplinei victorii. Căci numai așa se poate asigura liniștea și fericirea poporului german. “

Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare va remite Legiunii, pe 28 mai 1941, un tabel nominal cu 19 șvabi cenăzeni „...fugiți în Germania și reveniți iarăși în România. “ Nouă dintre aceștia „...au fost duși de către armatele germane cu mașinile în Germania și înapoiți iarăși cu mașinile germane în comuna Cenadul Vechi și Cenadul Mare, ei nefăcând parte din cei 300 expulzați din Germania până (la) Timișoara. Toți au trecut prin punctul Sămânța Cenadul Mare prin Ungaria și apoi în Germania. “

Jandarmeria cenăzeană va fi informată că pe 4 iunie 1941, „...adică cu o zi înainte de a se face verificarea rechizițiilor de către delegatul Regimentului 10 Călărași, în comuna Cenadul Mare și Vechiu, a fost în comuna Cenadul Vechi și la primărie un anume inginer Patzval, de la Organizația «Todt» din Timișoara, care ar fi făcut propagandă și ar fi spus către funcționarii primăriei Cenadul Vechi, casierul Huller Peter și ajutorul de primar Aubermann Emerick, ca să nu dea niciun fel de rechiziții din comună când li se va cere, decât numai sub presiunea armatei dacă li se va face, și că acest inginer a fost cu motocicletă și ar fi umblat prin toate comunele germane de a face această propagandă de a nu se da rechiziții când li se va cere de către armată. “ Raportul mai pomeniște și de un camion german, intrat pe la pichetul „Sămânța“, care „... a intrat în curtea lui Hinckel Joseph, unde s-au dat jos din camion un număr de opt tineri germani și două femei, care au fost aduse cu camionul din Germania, iar după ce i-a lăsat jos în acea curte, camionul și-a continuat drumul spre Timișoara. “

Printre informatorii Jandarmeriei din Cenad erau, evident, nu doar etnici germani, ci și români. Numele acestora nu era pomenit nici măcar în notele informative și rapoarte. Într-o corespondență din 22 iunie 1941, plutonierul Stan Lincă va scrie că „...agentul nostru rezident care ne-a dat această informație în mod foarte discret nu voiește a face niciun fel de declarație în această cauză cu inginerul semnalat și nici de la funcționarii primăriei respective, întrucât numitul, fiind singurul funcționar român la această primărie germană, va fi pus într-o situație critică atât cu funcționarii primăriei, cât și cu populația germană din comună care sunt numai de origine etnică germană și că nu vrea ca să-și pericliteze situația sa de funcționar în timpurile de azi care sunt așa de grele față de populația germană,

care astăzi are o foarte mare influență în toate domeniile și că dacă s-ar face această cercetare numitul va fi divulgat și că numai de la el s-a putut afla această informație, fiind singurul român la acea primărie și care cunoaște limba germană și că pe viitor nu ne va mai servi cu niciun fel de informații, fiindu-i teamă că-și va periclita situația în actualele împrejurări extrem de grele față de populația germană din comună.“

În același document, plutonierul Lincă se va referi și la urmărirea tinerilor șvabi cenăzeni care se reîntorc acasă din Germania cu diverse mijloace de transport, dar și la faptul că s-a înțeles cu comandantul plutonului de grăniceri pentru a se controla toate camioanele germane ce intrau în România prin punctul de trecere „Sămânța“, pentru „... a se împiedica această aducere în țară a acestor tineri germani cu camioanele armatei germane.“ Pe listă, printre cei 20 nominalizați, au fost și românii Ioan Rejep (frizer) și Dumitru Gligor (servitor).

La 24 iulie 1941, jandarmii cenăzeni își vor înștiința superiorii că „...mulți indivizi (oameni) de origine etnică germană, care sunt chemați la concentrare sau mobilizare și chiar dintre cei activi cărora li s-a dat drumul acasă fie în concediu, fie în permisie, că nu se mai prezintă la unitățile respective unde sunt chemați sau de unde li s-a dat drumul în concediu sau permisie și că numiții trec frontiera în Iugoslavia, unde stau acolo necontrolați de nimeni, întrucât autoritățile militare germane din Iugoslavia, văzând că acești oameni sunt de origine etnică germană nu-i controlează și nici nu se iau niciun fel de măsuri contra lor, ci sunt lăsați de a sta în Iugoslavia nesupărați de nimeni.“

La începutul anului 1941, relația dintre Postul de Jandarmi din Cenad și populația de origine etnică germană din localitate nu a fost una cooperantă. Era, de fapt, consecința aplicării unui decret-lege publicat la 20 noiembrie 1940, al statului național-legionar român al lui Antonescu, prin care Grupului Etnic German i s-a acordat o largă autonomie, G.E.G. primind personalitate juridică și devenind astfel un fel de stat în stat, cu largi drepturi privind organizarea învățământului, a presei și vieții bisericești. Simțindu-se trădați în actul lor de susținere a Unirii din 1918 a Transilvaniei, Bucovinei, Basarabiei și Banatului cu România, prin politica naționalistă fățișă, germanii din România, deci și cei din Cenad, vor cădea repede pradă propagandei național-socialiste a lui Hitler și a marionetei acestuia din România, Andreas Schmidt. Și se vor comporta ca atare.

Starea de tensiune existentă în Cenad o relevă conținutul unei note informative din 15 ianuarie: „*Raportăm că cu toate ordinele, ordonanțele și legile în vigoare, conducătorii și populația germană, de pe raza acestui post, nu vor ca să respecte dispozițiunile acestor ordine, ordonanțe și legi în vigoare, ci ei nu execută decât numai ordinele pe care le primesc de la centrul conducerii lor germane din Timișoara.*“ Șeful de post se plânge că în zilele de 28 ianuarie, 2, 6 și 13 februarie, la localurile deținute de Johann Frank, Joseph Pauli și Anton Klemens petrecerile s-au ținut lanț, fără a exista vreo autorizație în acest sens.

Șeful Postului de Jandarmi Cenadul Mare va întocmi la data de 4 martie 1941 un scurt istoric al trecerilor frauduloase peste frontieră în și din Ungaria. Astfel, spune el, până în 1939, trecerile ilegale peste frontieră au fost foarte puține la număr. „*Însă în anul trecut 1940, am avut pe raza acestui post foarte multe treceri frauduloase*

peste frontieră în Ungaria și în special a ungarilor de pe raza acestui post, ce se află în cătunele Seciu și Tarnoc, din apropierea frontierei maghiare și de unde mulți unguri au trecut în Ungaria pentru a se sustrage de la concentrările ce se făceau în urma evenimentelor externe, care căutând să se sustragă de a nu fi chemați la concentrare, au plecat împreună cu familiile lor în Ungaria, unde s-au stabilit cu domiciliile prin comunele ungurești din apropierea frontierei române și care indivizi vin des în contact cu membrii familiilor rămași în țară, prin trecerile la muncile agricole și în special în timpul verii, când se fac asemenea treceri din și în Ungaria, la muncile agricole. “ Într-o asemenea situație, desigur, unitățile de jandarmerie, poliție de frontieră și grăniceri au luat măsuri prin care toți membrii rămași în România ai familiilor transfugilor să fie supravegheați îndeaproape, iar acolo unde ar fi fost cazul, să fie oprți la a trece în Ungaria, indiferent din ce motiv, chiar și pentru munci agricole, aceasta cu scopul de a-i împiedica să ia contact cu cei fugiți.

Referitor la problema trecerilor frauduloase peste frontieră în anul 1941, șeful Postului de Jandarmi Cenadul Mare, referindu-se la etnicii maghiari domiciliați în comună, va aminti de șapte treceri clandestine în Ungaria și „circa 3-4 treceri în Iugoslavia. “ În schimb, se constată existența „...unui număr foarte mare de treceri în Iugoslavia și Ungaria și de aci în Germania a nemților care au căutat să se sustragă dela concentrare sau mobilizare și pentru a se înrola în armata germană sau cu scopul de a sta ascuns și fugit pentru a se sustrage de la serviciul militar român. “ Fugarii sunt sprijiniți de populația maghiară, fie că este vorba de cetățenii maghiari care vin la munci agricole pe terenurile lor din România, fie maghiari din România care merg să-și lucreze pământurile din Ungaria. De asemenea, când în cauză sunt fugari germani, aceștia sunt ajutați atât de populația șvăbească din zonă, cât și de militari ai armatei germane. Desigur, o influență deosebită asupra acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei de stat o au și evenimentele externe și războiul în plină desfășurare. Raportorul solicită superiorilor intensificarea patrulărilor și a pândelor pe frontieră, contact cu pichetele de grăniceri pentru a se putea prinde cei care vor să treacă frontiera în Ungaria, dar mai cu seamă cei care caută și chiar înlesnesc trecerile ilegale peste frontieră. Planul de acțiune pentru împiedicarea trecerilor face referire și la supravegherea populației maghiare de pe frontieră, inclusiv prin agenți rezidenți acoperiți, aleși, evident, din rândul maghiarilor cenăzeni care inspirau încredere. Firește, numele acestora nu este pomenit nici măcar în rapoartele secrete ale Jandarmeriei.

Pe 17 martie 1941, în completarea unui ordin anterior, din 4 martie, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal trimite la Cenad un nou ordin strict secret, prin care solicită „complectarea lucrării“ și anume despre „cum este împărțită organizarea germană pe diferite departamente ce intră în compunerea grupului etnic german ca: secții culturale, economice, politice, școlare etc., conducători nominal cum este prevăzut în ordinul nr. 3214. “

Redăm în continuare, integral, istoricul dezvoltării problemei „hitleriste“ în organizația germană din Cenad, așa cum a fost el conceput și trimis superiorilor, pe data de 3 aprilie 1941, de șeful Postului de Jandarmi din Cenadul Mare, plutonier cu semnătură indescifrabilă: „Această problemă «hitleristă» a luat ființă în comuna

Cenadul Mare și în comuna Cenadul Vechi, în anul 1933, prin și sub acțiunea secretă a căpitanului de rezervă și învățătorului pensionar Volf Anton, din comuna Cenadul Vechi și în prezent domiciliat în comuna Cenadul Mare, care fiind supravegheat de aproape și în vârstă de 67 de ani, se observă și pare a fi retras din această organizație.

Kirchweih la Cenad

Însă în anul 1937, la alegerile generale, s-a observat și constatat că în cadrul acestei probleme se aflau înscriși un număr de circa 362 de membri aderenți ai acestei probleme «hitleriste», având în acel timp ca președinte și conducător pe dr. Kopp Anton, din comuna Cenadul Mare.

De la înființare și până în anul trecut 1940, această problemă «hitleristă» a căutat ca să se mențină și să-și poată dezvolta programul lor de activitate prin diferite întruniri și adunări clandestine în mod secret și prin diferite organizațiuni și serbări autorizate.

Iar din anul 1940, prin recunoașterea Grupului Etnic German din România, această problemă a luat o vie desfășurare a activității problemei «hitleriste» în toate domeniile, prin faptul că nu au mai fost împiedicați și opriți de nimeni în dezvoltarea acestei propagande hitleriste, fiind liberi și autorizați de a ține orice fel de adunări, întruniri, serbări etc., etc. și de a se organiza în toate domeniile, până ce și organizare premilitară au fost lăsați liber ca să organizeze și să facă instrucție militară în fiecare zi de duminică, fără ca să fie opriți de nimeni, prin faptul că toate acestea se datorează timpului de influență politică germană, care în prezent stăpânește aproape întreaga Europă.“

Același plutonier va trimite și un material de „concluziuni despre activitatea problemei șvăbești, de pe anul 1941“, pe care, de asemenea, îl redăm integral: „Locul în care se desfășoară această problemă șvăbească pe raza acestui post, este comuna Cenadul Mare și Cenadul Vechi.

Modul în care se dezvoltă această problemă este că din cauza evenimentelor externe și a războiului, această problemă șvăbească a luat un avânt foarte mare în toate domeniile, însă până în prezent nu s-a întâmplat niciun eveniment important și s-a dezvoltat în liniște.

Mijloacele de acțiune ale acestei probleme șvăbești de pe raza acestui post este că acționează prin diferite adunări ale populației și tineretului, întruniri, serbări, instrucție ziua și noaptea, cu care ocazie fac și trageri cu arme reduse, date în acest scop de către casa germană din Timișoara, se țin diferite conferințe și adunări de către conducătorii lor germani, trecerile peste frontieră din rândurile acestei populații se țin lanț și în toate domeniile populației șvăbești i se dă întâietate înainte, fără ca să fie oprită de nimeni și în niciun fel de direcție.

Intensitatea acestei probleme este de circa 780 de membri care activează în această problemă ca aderenți.

Conducători și propagandiști ai aceste probleme sunt: Volck Johann și Lock Anton, conducători și Aubermann Ella, Balthazar Anton, Huller Peter, Balthazar Nikolaus, Mesaroș Joseph, Decsov Peter, Hilger Peter, Volk Nikolaus, Zimmer Joseph, Böhmer Joseph, Schmeltzer Nikolaus, Volf Peter, Valtrick Nikolaus, Svobodnik Nikolaus, Elisabeta Volf, Potchen Irene, Gilod Barbara, Jung Johann, Günter Susanna, Sauer, Koreck Theresia, Klementz Leni, Klementz Johann, Böhmer Peter, Aubermann Vilhem, Jung Peter, Aubermann Emerick, Hinckel Joseph, Bakhaus Joseph și Hinkel Nikolaus, propagandiști.

În concluzie, din cauza evenimentelor externe și a războiului, această problemă este în creștere, din cauză că fac instrucție și tragere cu arma neopriți de nimeni, țin întruniri, adunări, manifestări, serbări etc. și trec frontiera cu grămada și nu se ia nicio măsură în contra lor.

Măsuri de luat pe viitor. Intrarea în legalitate din partea populației șvăbești de a respecta toate ordinele ce se dau de autoritățile românești și a legilor țării, a se opri de cei în drept de a se mai fugi peste frontieră, de a nu fi scutiți de la concentrare și mobilizare, de a da rechizițiile necesare atunci când li se cere și de a se lua măsuri drastice în contra celor ce ar mai încerca să nu mai execute ordinele și legile țării, atunci când li se impun și de a fi supravegheați de aproape în toate manifestările lor.“

Și tot același subofțer de jandarmi, cu semnătură indescifrabilă, va înainta pe 23 martie 1941 o situație detaliată cu privire la organizarea germanilor cenăzeni pe diferite departamente ale filialei locale a Grupului Etnic German: cultural, economic, politic, școlar. În baza altui document, vă putem oferi, în paranteze, numele conducătorilor, anul nașterii, ocupația și starea materială a lor.

Tineretul era organizat după cum urmează:

Hitlerjugend - pentru copiii între 14 și 18 ani (Wirosaf Peter, n. 1923, agricultor, stare materială bună);

Deutsches Jungvolk – pentru băieți între 10 și 14 ani (Klemens Adam, n. 1926, agricultor, stare materială foarte bună);

Jugend Mädchen – fete între 10 și 14 ani (Aubermann Elisabeth, n. 1924, casnică, stare materială bună);

Bund Deutscher Mädels – fete între 14 și 21 de ani (Klemens, n. 1922, casnică, stare materială bună);

Tinerii germani premilitari cu vârste între 18 și 21 de ani intrau în rândul batalioanelor de asalt S.A. (Sturmabteilung), respectiv în rândul batalioanelor S.S. (Schutzstaffel/Garda de apărare) și ajutor personal din Cenadul Vechi.

În continuare, șeful Postului de Jandarmi din Cenadul Mare descrie modul de împărțire a organizației paramilitare din localitate:

„O grupă activă, formată din tineri premilitari și bărbați de la 18-38 ani și o grupă de rezervă în care intră toți bărbații de la 38 ani în sus, și care organizații germane S.A. și S.S. sunt organizate pe raza acestui post, înglobate la un loc în 4 plutoane a câte 36 de oameni. -fiecare pluton este format din câte trei grupe a câte 12 oameni fiecare grupă, deci în total sunt un număr de 144 de oameni care fac parte din organizațiile germane S.A. și S.S.

Toți oamenii din aceste organizațiuni germane paramilitare S.A. și S.S. fac o dată pe săptămână, de regulă duminica, afară la câmp, instrucție militară individuală, rupei de rânduri, agerimi, alergări, sărituri etc., educație fizică, iar seara până târziu se adună la școala germană din Cenadul Vechi, unde se țin ședințe de profesională cu caracter premilitar, umblând prin comună și la câmp în coloane de marș și cântând cântece patriotice militare hitleriste.“ Conducătorul organizațiilor S.A. și S.S. era Hinkel Joseph (n. 1905), șofer, situație materială slabă. Adjuncții săi erau Wolf Johann, n. 1906, agricultor, stare materială foarte bună, și, respectiv, Mesarosch Johann, n. 1905, rotar, stare materială bună.

Aceeași situație face referințe și la organizarea bisericii romano-catolice, al cărei *„conducător de circumscripție este protopopul Petrovici Emil, din comuna Sânnicolau Mare, iar de Ținut este Episcopul Augustin Pacha, din Timișoara, care nu au fost văzuți deloc pe raza acestui post, însă preotul german de pe raza acestui post, deși simpatizează curentul Hitlerist, însă este în contradicție cu principiile de bază ale acestui curent Hitlerist, și deci în rândul organizării bisericii germane nu se desfășoară nicio activitate hitleristă pe raza acestui post.“*

În ceea ce privește organizarea economică a șvabilor cenăzeni, asociațiile acestora și programul de activitate, șeful de post nota în raportul său următoarele:

„a) Organizarea Asociației Comerț și Industrie (Hand u Gerverbe), care are drept scop de a fi acest comerț și industria numai în mâinile germanilor și de a se cumpăra numai de la comercianți germani (Frank Johann, n. 1913, comerciant, stare materială foarte bună);

b) Organizarea Cooperativei și a Lăptăriei Cenăzeana (Spar u kredit g.n.s.) care mai are ca filială și o fabrică de ardei, având ca scop ca toate produsele lor să nu fie vândute într-altă parte decât la cooperativa lor germană, cu prețuri mult mai ridicate decât pe piață (Frank Peter, n. 1884, agricultor, stare materială foarte bună);

c) Organizarea instituțiilor bancare (Spar Kaasa) care sunt Banca de Credit și Economie (Schmidt Johann, n. 1898, industriaș, stare materială foarte bună), Banca Ajutorul Mutual (Hilger Peter, n. 1894, funcționar, stare materială bună) și Banca Cassa de Păstrare (Potchen Emerich, n. 1899, funcționar, stare materială bună), care au drept scop de a le înlesni creditul populației germane și de a primi și de a fructifica economiile acestora prin operațiuni de bancă și comision în folosul acestei populații germane;

d) *Organizarea agricultorilor germani, aceștia sunt organizați în organizarea cooperativei agricole Cenăzeana [...] prin care cooperativă agricultorii germani își procură și desfac unelte și mașini agricole.*“

La rândul lor, femeile germane sunt organizate în „*Bund Deutscher Mädel*“ și au o serie de îndatoriri: gospodărirea casei, gătitul mâncării, cusutul rufelor, aranjatul prin casă, îngrijirea și igiena casei și a copiilor. Conducătoare: Günter Pauline, n. 1912, casnică, stare materială bună.

Bărbații activează într-un cor bărbătesc, condus de Zimmer Carol (n. 1904, dulgher, stare materială slabă), al cărui ajutor era Schmidt Adam (n. 1898, tâmplar, stare materială bună). Totodată, există și o societate de lectură.

Partidul activ în Cenadul Vechi era N.S.D.A.P. (National Sozialistische Deutsche Arbeiter Partei), respectiv Partidul Național-Socialist Muncitoresc German. Din punct de vedere organizatoric, N.S.D.A.P.-ul cenăzean se afla în circumscripția N.S.D.A.P. Variaș, respectiv N.S.D.A.P. din Ținutul Banatului, cu sediul la Timișoara. Conducătorul de onoare era medicul Kopp Anton (n. 1896, stare materială foarte bună), iar cel activ: Huller Peter (n. 1912, agricultor, stare materială bună). Ajutor al celui din urmă era primarul comunei Cenadul Vechi, Volk Nikolaus (n. 1887, agricultor, stare materială bună).

Asociația „*Ajutorul de iarnă*“ era coordonată de Jung Nikolaus (n. 1912, comerciant, situație materială bună).

Biroul comunității germane era condus de Jung Johann (n. 1906, agricultor, stare materială foarte bună), iar localul, de Gillot Johann (n. 1914, agricultor, stare materială foarte bună).

O nouă situație, de data aceasta cu propagandiștii și aderenții problemei „*Hitleriste*“ din cadrul organizațiilor germane cenăzene, a fost trimisă pe 3 aprilie 1941. Astfel, dacă Cenadul Mare avea 22 de membri aderenți, Cenadul Vechi avea 25, totalul fiind de 47. Ca propagandiști figurau următorii: Jung Johann, Jung Peter, Eberveion Johann, cantor (al cărui nume nu l-am regăsit în „*Ortssippenbuch der katholischen Pfarrgemeinde – Tschd/Cenad im Banat, 1764-2007*“ a lui Brunhilde Hinkel, apărută la Nürnberg în 2007), Aubermann Emerich (ajutor de primar), Bakhaus Joseph (cârciumar), Richter Anton, Beringer Peter, croitor (nu figurează în cartea sus-amintită), Hinkel Nikolaus, tâmplar.

Desigur, știut fiind faptul că și comunitatea șvăbească din Cenad era una închisă, cu deosebire în perioada respectivă, Jandarmeria n-a avut o sarcină tocmai ușoară. Cum anume au fost culese informațiile, reiese dintr-un „*Plan de căutare – De modul cum este organizată căutarea activității informative în rândul acestei probleme «Hitleriste» de pe raza acestui post*“. Redăm textul integral: „*1/ Întreaga populație germană care face parte din problema «Hitleristă» de pe raza acestui post și în special conducătorii și propagandiștii acestei probleme, se supraveghează și se face căutarea și culegerea informațiilor prin șeful de post, jandarmii postului, prin pânde în timpul nopții și prin patrulare în timpul zilei, precum și prin agenții rezidenți (acoperiți) ce-i avem pe raza postului printre rândurile acestei populații germane și care sunt aleși de noi dintre acei oameni de încredere și care nu s-au putut pune nominal din cauză de a nu fi demascați și știuți că cine sunt acei agenți rezidenți.*“

Prin două ordine emise pe 28 martie de către comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, Al. Mitric, și luate la cunoștință de jandarmii cenăzeni pe 4 aprilie 1941, acestora din urmă li se cere să verifice dacă la Cenad s-a aflat o comisie formată din medici germani, care recrutează pe cei mai buni oameni în scopul de „*a-i întrebuința pentru acțiuni ce se țin în secret.*” Totodată, să verifice dacă propaganda germană a răspândit și în Cenad cărți, broșuri și circulare în limba română cu privire la etapele războiului și la „*viața civilizată și mulțumită din diferite ramuri de activitate în Germania.*”

Un episod delicat s-a petrecut în seara zilei de 6 aprilie 1941. Patrula de jandarmi formată din sergentul-major Ilie Georgescu și soldatul Ignat Lupșa, făcând un control al cârciumilor locale, a găsit la localul comerciantului Johann Frank, la ora 23,15, „*circa 10-15 tineri germani, precum și soldați germani ce erau cazați în acel local și la care cârciumar – punându-i-se în vedere de a da persoanele civile afară din cârciumă și de a închide localul, numitul cârciumar a chemat pe un subofițer german, care s-a adresat și a spus patrului noastre că în acel local el comandă și nu patrula noastră, iar unul din tinerii germani ce se aflau în local a spus subofițerului german ca să scoată patrula noastră afară din local, ca ei să-i poată lua la bătaie, însă patrula s-a retras și a lăsat localul deschis pentru a nu da loc la scandal cu soldații germani sau cu tinerii germani ce se aflau în acel local.*” Șeful Postului de Jandarmi din Cenadul Mare va solicita superiorilor „*a se interveni locului în drept, pentru a se da ordin armatei germane și a se lua măsuri, ca atunci când se află cantonați în vreo comună să nu se amestece în atribuțiunile noastre de poliție locală ce am avea de executat și să ne spună că ei comandă și nu noi, după cum nici noi nu ne amestecăm în atribuțiunile lor militare, căci în caz contrariu se vor ivi incidente între patrulele noastre și soldații germani.*”

O notă informativă a Postului de Jandarmi Igrîș către cel din Cenad relevă un alt aspect al muncii informative a jandarmilor. Trăgându-l de limbă pe cenăzeanul Pauli Peter „*...din Cenadul Mare sau Cenadul Vechi, care are pământ în hotarul comunei Saravale, [acesta] a declarat că din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi a(u) plecat în Germania mai mulți tineri germani pentru a se înrola în armata germană, o dată cu cei plecați s-au dus și 5 români, tineri, săraci, cu scopul de a se angaja lucrători în fabricile din Germania sau a se înrola ca voluntari în armata germană.*”

În prezent se mai fac încă înscrieri de alți tineri germani pentru a merge în Germania și intenționează și alți români a se înscrie să meargă în Germania.

Trecerea unor unități ale armatei germane prin Cenad, înspre sau dinspre Iugoslavia, va nemulțumi atât localnicii de altă etnie decât șvabii, cât și pe jandarmi. În ultima decadă a lunii aprilie, în localitate s-a încartiruit, pentru trei zile, un batalion motorizat S.S. format din 2.000 de oameni care veniseră din Belgrad și se îndreptau spre Viena. Cantonarea s-a făcut fără concursul primăriilor și jandarmilor, dar cu sprijinul organizației germane locale, la școlile românești și sârbești și cu precădere la populația sârbă. Foarte puțini soldați germani au fost cazați în casele șvabilor din comună, „*întrucât au fost foarte mulți germani bogăți și la care nu au fost cantonate niciun fel de trupe.*” De dorit a lăsat și comportamentul militarilor germani, care

„s-au purtat obraznic și necuviincios față de familiile funcționarilor români, prin faptul că li se băgau prin case și le pretindeau diferite lucruri pentru a se folosi de ele și în cazul în care nu le dădeau erau amenințați cu baioneta, după cum a fost cazul și cu omul de serviciu de la acest post, care fiind trimis cu diferite ordine de chemare pentru a le înmâna oamenilor prin comună, a fost pălmuit și bătut de soldații germani pe motiv că numitul este sârb, însă numitul este român...”

Un alt motiv de nemulțumire a fost intervenția în forță din partea unui soldat german, care a intrat în postul de jandarmi pentru a elibera un neamț reținut în baza unui mandat de arestare. Pe de altă parte, *„...circulația cu motocicletele și staționarea automobilelor și autocamioanelor se făcea pe trotuar, împiedicând astfel circulația pe trotuare prin comună.”* Șeful de post va mai raporta că ar fi primit informații cum că liderii organizațiilor germane locale și populația șvăbească sunt rău tratați de autoritățile și conducerea statului român.

Acel du-te-vino al trupelor germane în și din Ungaria ar fi permis și trecerea în România a unor spioni maghiari, îmbrăcați în haine militare germane, care *„culeg diferite informațiuni și lansează diferite zvonuri alarmiste la noi în țară, după cum se zvonea azi prin Sânnicolau Mare, că peste câteva zile va veni Ungaria ca să ne ocupe, zvonuri care au fost aduse și în comuna Cenadul Mare...”* Pe deasupra, *„...am mai fost informați că aceste trupe germane care au venit din Iugoslavia au adus foarte multe arme din Iugoslavia, pe care le-ar fi lăsat germanilor din România.”* Dacă problema armelor nu a putut fi verificată, jandarmii aveau informații sigure și verificate cum că trupele germane venite din Serbia ar fi adus în camioane și diferite mărfuri (stofe, haine, pânzeturi, mătăsuri etc.), pe care le-ar fi vândut comercianților șvabi locali la prețuri derizorii, iar aceștia le-ar vinde la prețuri foarte mari.

Printr-un ordin circular, din 9 mai 1941, al Legiunii de Jandarmi Timișoara, posturilor comunale li se solicită să prezinte situația cu conducătorii organizațiilor locale (Ort Leiter) și circumscripțiilor (Kreis) de care aparțin acestea. Raportul din 14 mai trimis de la Cenad relevă că sediul organizației locale se afla în localul lui Johann Gillot, de la casa cu nr. 17, conducător fiind Peter Huller (n. 8 aprilie 1910), domiciliat în Cenadul Vechi nr. 135. Circumscripția se afla la Variaș, iar conducerea superioară, la Timișoara, gauleiter (conducător de ținut) fiind Peter Anton.

La rândul lor, jandarmii cenăzeni își vor informa superiorii de la Sânnicolau Mare, pe 12 mai 1941, despre faptul că *„populația germană adună cantități de fier vechi, cârpe și hârtii, precum și pălării de paie, pe care vrea să le trimită în Germania și care populație germană mai adună și cumpără și fierul vechi și cârpele de la țigani care sunt plecați prin comune pentru adunarea fierului vechi și a dârzelor (cârpe).”* Fierul vechi era depozitat în curțile unor germani de frunte. Șeful de post solicită luarea de măsuri, fiindcă informațiile erau sigure și verificate.

La 14 mai 1941, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal cere secțiilor și posturilor de jandarmi din teritoriu să verifice dacă organizațiile locale șvăbești au primit instrucțiuni de la G.E.G. din România prin care li se cere tinerilor germani și elementelor armatei să nu se prezinte dacă sunt chemați la concentrare, *„...ci să plece în Germania sau în teritoriul Iugoslaviei ocupate, cu ajutorul militarilor germani.”* În opinia conducerii Jandarmeriei, acțiunea *„...ar fi pornită de Grupul*

Etnic German cu scopul de a se refugia cât mai mulți germani din România și în special din Banat, ca ei să poată cere autonomia Banatului bazați pe numărul mare de refugiați, propunând Guvernului german motivul că aceștia au fugit din cauza persecuției din partea românilor. “ Ordinul mai cere verificarea amănunțită a situației, „cu toată discrețiunea“, precum și tabele nominale cu cei plecați, totul pentru „...a stabili precis dacă s-au dat instrucțiuni șvabilor în sensul celor semnalate mai sus

La treierat, în 1941. De la stânga la dreapta: Schmelzer Anna, născ. Koreck, Blau Susanna, născ. Wolf, Wolf Katharina, născ. Sendef (soții lor erau în armată). Copii, de la stânga: Blau Magdalena, Schmelzer Anna, Blau Theresia.

și dacă în adevăr șvabii aspiră la autonomie sub protectorat german. “ Cenadul va raporta că nu s-a putut stabili dacă s-au primit sau nu instrucțiuni de la G.E.G., însă „...au plecat un număr destul de mare dintre tineretul german și elemente ale armatei în Germania, o dată cu trecerea trupelor germane pe raza acestui post, iar o parte din ei s-au înapoiat, tot cu trupele germane care vin din Germania prin Ungaria la noi în țară. “ În lista atașată figurează 34 de nume de bărbați șvabi din Cenad, cu sau fără stagiul militar satisfăcut, cu vârste cuprinse între 19 și 30 de ani, cu diverse meserii (agricultori, pantofari, zugravi, bărbieri, fierari, ucenici, un funcționar, un cantor, un mecanic, doi servitori, doi tinichigii și chiar un student). Printre ei și următorii: Paul Gheorghe, Gligor Dumitru Maxim, Rejep Ion Cheșa și Suvac Ioan. Lesne de observat că majoritatea aveau profesii ce le permiteau să vină în contact nemijlocit cu multe persoane. Din toți cei plecați cu trupele germane, doar nouă s-au întors.

Comportamentul etnicilor germani vizavi de obligațiile militare pe care le aveau în raport cu Armata Română nu a fost nici pe departe unul cooperant,

lucru ce reiese dintr-o notă informativă datând din 24 iulie 1941. Mulți dintre cei incorporabili sau veniți în permisii nu au mai fost găsiți la domiciliile lor, preferând să treacă în Iugoslavia ocupată, unde armata germană îi trata cu indulgență. Desigur, printre aceștia și destui șvabi cenăzeni, pe care jandarmii nu i-au găsit acasă, însă au fost informați că s-ar găsi în Iugoslavia.

Plutonierul-major Gheorghe Gloabă, șeful Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare, va raporta la Legiune, pe data de 11 octombrie 1941, în urma verificărilor cerute de superiori, că Huller Peter și Ioan Novac, fiul viceprimarului, ambii din Cenadul Vechi, au plecat pe 17 septembrie la concentrare la Regimentul 3 Transmisiuni, însă nu au ajuns unde trebuiau să ajungă, ci au trecut granița în Iugoslavia și s-au înrolat în trupele germane S.S. De asemenea, va scrie: „*În gara Vințul de Jos, un anume german ar fi spus către alt german că fostul lor comandant anume Huller Peter, când era în comună, știa să comande și să umble cu ei la parăzi, iar când a fost chemat la concentrare i-a lăsat pe ei singuri, iar el a fugit în Germania pentru a nu fi trimis pe front. Ca dovadă, din comuna Cenadul Vechi a fugit peste frontieră fie în Ungaria, fie în Iugoslavia un număr de 13 șvabi, care în loc de a se prezenta la concentrare au fugit în Germania. [...] Se prea poate că acest Huller Peter s-ar fi exprimat față de poliția secretă germană că ei au primit ordin de chemare pentru concentrare, dar nu știu ce să facă.*

În adevăr s-a exprimat că jandarmii nu știu să se poarte cu publicul pentru că jandarmul serg.-major Negoită a căutat a executa cu forța ordinul dat pentru a îmbarca pe toți cei găsiți că nu au plecat să fie trimiși la unități, au fost găsiți patrulând prin comună, întrebați de unde au ordin au declarat că ei sunt patrula secretă și lucrează din ordin, probabil pe această temă ei spun că jandarmii nu știu să se poarte cuviincios față de public. “ Acestui raport i s-a anexat și lista cu 13 șvabi cenăzeni care, pentru a scăpa de mobilizare sau concentrare, au fugit în Germania via Iugoslavia. Iată însă că pe 7 noiembrie, același plutonier-major Gheorghe Gloabă va informa Legiunea despre faptul că Huller Peter și Novac Ioan într-adevăr au fugit în Iugoslavia. Numai că atunci „*Când armatele germane au adus cu camioanele, cu forța, prin punctul Jimbolia, pe toți șvabii fugiți de concentrare în Iugoslavia, au adus și pe acești 2 șvabi, care azi se găsesc în lagărul de prizonieri din Timișoara.* “ În același raport, au fost scrise și următoarele: „*Că acest Huller Peter s-ar fi dus la poliția secretă germană pentru a cere relații ce să facă să se ducă la concentrare sau să fugă în Iugoslavia – aceasta se poate vedea acum destul de clar că numitul în loc de a se prezenta la unitate a fugit în Iugoslavia. Că numitul ar fi spus că mâncarea în armata română nu este bună, credem căci a fost în stare să se exprime cu acest cuvânt, dovadă cu acte nu putem aduce căci nimeni nu ne va da asemenea declarații, mai ales șvabii. Pentru lașitate și fugă de concentrare, în seara zilei de 4/5 noiembrie 1941 – acest Huller a fost înlocuit de la conducere cu fiul primarului. Totodată, raportăm căci am făcut intense investigațiuni pentru a afla precis dacă în adevăr acest Huller s-ar fi exprimat căci germanii și ungurii nu sunt bine tratați de români, dar nu am putut obține nicio informație precisă pe care să mă pot baza, întrucât șvabii din comuna Cenadul Vechi sunt așa de solidari căci ei nu discută*

nimic pe față – totul se vorbește numai între ei secret. “ Despre situația lui Huller și Novac, maiorul Ioan Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, va trimite pe 19 noiembrie un raport către Inspectoratul de Jandarmi Timișoara, scriind în încheiere: „*Rămâne în supraveghere (Huller Peter, n.n.) ca și ceilalți șvabi cari au procedat la fel ca acest Huller, de a fugi fraudulos din țară la primirea ordinelor pentru mobilizare, urmând a se hotărî asupra lor măsurile de luat, situația acestor fugari fiind sesizată Marelui Stat Major.*”

Pe 4 decembrie 1941, Prefectura județului Timiș-Torontal va informa Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal „...*că autoritățile germane din Reich au trimis în țară sub pază militară persoanele notate pe verso, care au fugit în Germania, aceste persoane fiind îndrumate să se reîntorcă la domiciliul lor, pentru a-și îndeplini datoria față de țară, întrucât au căutat să se sustragă de la îndatoririle cetățenești.*” Printre fugari se numărau și cenăzenii: Ginzinger Otto, Ginzinger Joseph, Boros Martin, Tulea Ioan, Stein Joseph și Schiffer Nikolaus.

Ca urmare a ordinului secret nr. 2129/941 al Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, Secția de Jandarmi Sănnicolau Mare va trimite pe 10 decembrie 1941 un raport detaliat cu privire la aprovizionarea trupelor românești și germane de pe frontul rusesc de către șvabii din raza sa de acțiune: „...*Câteva date în ceea ce privește cooperativele germane și în special cea din comuna Cenadul Vechi:*

- *La data de 27 noiembrie 1941 s-a(u mai) pus de către cooperativa «Cenăzeana» din comuna Cenadul Vechi un număr de 300 butoaie cu varză, necesară pentru armata germană.*

- *Sunt gata murate 2.600 butoaie cu varză.*

- *La data de 24 noiembrie 1941 s-a expedit de către această cooperativă pentru armata germană 2 vagoane cu varză la Tighina, 1 vagon la Focșani și 1 vagon la Iași, precum și 3 vagoane cu zarzavaturi pe adresa cooperativei germane din comuna Lovrin «Producătorul».*

- *De la data de 28 noiembrie 1941 până la data de 4 decembrie inclusiv s-a mai expedit tot de această cooperativă, pentru armata germană, după cum urmează:*

- *La data de 1 decembrie 1941, 3 vagoane cu varză pentru armata germană din Ploiești.*

- *La 3 decembrie 1941, 3 vagoane la Arad, tot pentru armata germană, având fiecare vagon câte 65 butoaie a 200 kg un butoi.*

- *La data de 4 decembrie 1941, 2 vagoane la Arad, tot cu varză murată.*

- *Deci această cooperativă alimentează armatele germane cu varză și zarzavaturile necesare.*

După cum am raportat mai sus, șvabii din comuna Cenadul Vechi nu livrează zarzavaturi pe care le adună la cooperativa «Cenăzeana» în comuna Cenadul Vechi numai pentru armatele germane.

- *S-a raportat din timp căci această cooperativă mai are depuse în depozit cantități mari de fasole verde, în butoaie.*”

Jandarmii cenăzeni vor informa Secția, pe 18 decembrie 1941, prin două rapoarte separate, situația aprovizionării de către șvabii cenăzeni a armatei germane. Astfel, „...*de la data de 5-10 XII 1941 inclusiv, s-a mai expedit de pe raza acestui*

post, de către Cooperativa «Cenăzeana» din comuna Cenadul Vechi, pentru armata germană, următoarele cantități de zarzavat după cum urmează.

- La data de 5 XII 1941, 5 vag. la Arad cu butoaie de varză murată.

- La data de 7 XII 1941, 5 vag. la Arad cu butoaie de varză murată.

- La data de 9 XII 1941, 4 vag. la Arad și 1 vag. la Timișoara cu butoaie de varză murată.

- La data de 10 XII 1941, 4 vag. la Arad, cu butoaie de varză murată.

- Ceea ce face în total 19 vag. a câte 70 de butoaie fiecare vagon. “

Iar „...de la data de 11-18.XII 1941 inclusiv, s-a mai expediat de pe raza acestui post, de către Cooperativa germană «Cenăzeana» din comuna Cenadul Vechi, pentru armata germană, următoarele cantități de zarzavaturi, după cum urmează:

- La data de 13 XII 1941, 3 vagoane cu butoaie de varză murată la Arad.

- La data de 14 și 17 XII 1941, câte 2 vag. de ceapă, pentru cooperativa germană «Producătorul» din Lovrin “

Ca urmare a eludării din partea multor șvabi din Banat a ordinelor de chemare, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va conchide și va solicita, la data de 23 noiembrie 1941, secțiilor și posturilor de jandarmi ce activează în zonele de frontieră cu Iugoslavia și Ungaria realizarea unor schițe la scara 1:50000 „...cu posturile numai de frontieră. Pe schiță se vor trece amănunțit obiectele planimetrice sau de nivelment din teren și sunt lângă frontieră. După terminarea schiței se va arăta cu o culoare oarecare punctele obișnuite de trecere peste frontieră care reies mai ales din declarațiile celor prinși că au trecut frontiera. Posturile care cu astfel de indivizi pe teritoriul lor nu se vor mulțumi la încheierea actelor numai ca să declare individul că a trecut frontiera, ci va căuta să-l iscodească asupra punctului de trecere forțându-i memoria pentru ca astfel să se știe locurile potrivite precum și persoanele ce-l trec. “

Serviciile de informații ale armatei române vor afla că șvabii ar face propagandă printre românii bănățeni că vor cere autonomia Banatului. Pe de altă parte, în rândul șvabilor crește simpatia față de mișcarea social-democrată și scade simpatia pentru național-socialiști, motivul fiind multele contribuții pe care aceștia sunt nevoiți să le facă pentru Germania și organizațiile germane din România. Totodată, șvabii vârstnici sunt nemulțumiți că tinerii nu mai învață carte, ci primesc tot felul de însărcinări de la organizațiile șvăbești. Printr-un ordin emis pe 25 noiembrie, de către maiorul I. Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, posturile și secțiile de jandarmi din teritoriu trebuie să verifice aceste informații și să raporteze situația până pe 5 decembrie. Solicitățile din partea Timișoarei continuă, astfel că jandarmii cenăzeni trebuie să mai verifice dacă denumirile prăvăliilor și cooperativelor s-au schimbat în germană sau sunt tot în limba română, dacă premilitarii șvabi mai fac premilitarie, care este atitudinea față de muncitorii români și dacă se face vizită medicală germanilor între 17 și 20 de ani. Șvabii sunt suspectați și de sabotaj, cel puțin așa reiese din ordinul de informațiuni din 17 decembrie 1941: la recensământul animalelor nu ar fi declarat deloc sau corect numărul cailor din proprietate; ar deține mari cantități de făină albă, iar grâul l-ar da de mâncare la porci; în anumite zile ar face un singur fel de mâncare, costul celorlalte feluri fiind vărsat în contul organizațiilor șvăbești; ar colecta și ar trimite prin poștă alimente pentru ajutorul

german; premilitarii germani ar face instrucție de noapte; ar aduna bani pe suprafața de teren deținută, destinați armatei germane.

Se mai cere a se verifica dacă șvabii sunt nemulțumiți de taxele multe și mari percepute în numele organizațiilor germane. În unele organizații locale ar exista șvabi bogați, renegați de conaționali, fiindcă ar fi fost maghiarofili ori chiar s-au dat drept unguri. Tot aceștia nu s-ar înrola în organizațiile național-socialiste pe motiv că, astfel, s-ar înregimenta în politica statului român. Învățătorii germani sunt suspectați că i-ar învăța pe copii să strige după cei români „*valahi*“. La Becicherecu Mic, copiii ar fi scuipat pe portretul mareșalului Ion Antonescu. Se mai cere verificat și dacă este adevărat că între români și șvabi s-ar fi instaurat ura, fiindcă șvabii ar fi fugit în Iugoslavia ocupată, pentru a scăpa de armată. Iar pe de altă parte că au făcut afaceri și s-au îmbogățit, tocmai fiindcă au eludat serviciul militar. Informațiile de la urmă se bănuie a fi scorneli ale iredentei maghiare.

Jandarmeria cenăzeană va solicita intervenția superiorilor de la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare să intervină pentru a se lămuri problema acordării de către Postul de Jandarmi din Cenad de autorizații de călătorie pe calea ferată, fiindcă sunt zilnic presați de diverse persoane de origine germană sau de însuși „... *conducătorul organizației Volk Johann, care cu un ton poruncitor ca și când ne-ar ordona eliberarea autorizațiilor solicitate, amenințându-ne cu fel și fel de vorbe etc.*“

În lista pe care a predat-o Hans Volk pentru autorizarea călătoriilor prin C.F.R. sunt date numele, funcțiile și adresele de domiciliu (numerele de casă) ale tuturor conducătorilor din cadrul organizației germane din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi: Volk Hans – conducătorul organizației (nr. de casă 370); Aubermann Ella – funcționară (159); Balthazar Anton – casierul organizației (129); Balthazar Anton – conducătorul oficiului agrar (177); Huller Peter – ajutorul conducătorului oficiului agrar (230); Balthazar Nikolaus – conducătorul Ajutorului național-socialist (178); Mesarosch Joseph – conducătorul meseriașilor (93); Decsov Peter – casierul meseriașilor (38); Hilger Peter – conducătorul muncitorilor (751); Zimmer Joseph – casierul muncitorilor (742); Volk Nikolaus – primar (587); Böhmer Peter – casierul cooperativei (622); Schmeltzer Nikolaus – președintele oficiului economic (211); Wolf Peter – conducătorul bărbăților (44); Waltrich Nikolaus – ajutorul conducătorului bărbăților (44); Loch Anton – conducătorilor tinerilor de la 18 ani în sus (751); Swobodnic Nikolaus – directorul școlii din partea Grupului Etnic German (5); Wolf Elisabeth – conducătoarea femeilor (123); Potchen Irene – conducătoarea Ajutorului Național-Socialist (356); Gillot Barbara – casiera femeilor (fără număr de casă); Jung Johann – conducătorul oficiului de presă și propagandă (20); Günther Susanna – conducătoarea cercului de fete (633); Sauer – conducătoarea fetelor de la 18 la 20 de ani (908); Korek Theresia – conducătoarea fetelor de la 14 la 18 ani (fără număr de casă); Klemens Leni – conducătoarea fetelor de la 10 la 14 ani (368); Klemens Johann – conducătorul băieților de la 10 la 14 ani (367); Böhmer Peter – conducătorul cercului de băieți (fără număr de casă); Aubermann Wili – conducătorul băieților de la 10 la 14 ani (159).

Schimbarea atitudinii șvabilor față de Biserică va face obiectul unei note informative trimise la Timișoara de către Jandarmeria din Ciacova: „*Am onoare a*

raporta că este adevărat că în cercurile germane se întărește credința îndepărtării dela credința creștină pe tema că Isus Cristos a fost jidan.

Nu s-au luat măsuri până în prezent pentru eliminarea amvoanelor, crucilor și altor simboluri creștine, pe motivul că s-ar produce nemulțumiri în rândurile credincioșilor de alte naționalități.

Știm însă precis că toți cei care fac parte din organizația Național Socialistă afirmă deschis că Isus Cristos a fost Jidan. “

În procesul-verbal întocmit pe 21 decembrie 1941, plutonierul Stan Lincă va detalia cazul transfugului cenăzean Issler Emerick Peter, care s-a prezentat la jandarmerie după două treceri clandestine de frontieră în și din Iugoslavia în România, în zona comunei Teremia Mare și după un periplu prin Iugoslavia și Germania. Motivul fugii acestuia l-a constituit ordinul de concentrare, „...*neputându-mă prezenta la timp la regiment, din cauză că am mai avut de lucru acasă și fiind mereu căutat de jandarmi acasă și fiindu-mi teamă de pedeapsă de a mă mai prezenta la regiment am plecat în Germania...*“. La fel s-a întâmplat și în cazul cenăzeanului șvab Rausch Nikolaus, întors în România pe 13 februarie 1942, dar din motivul expus reiese că el fusese deja încorporat, însă după retragerea din Basarabia, în 1940, a plecat acasă în 1941 de la regiment fără nicio învoire, fiindu-i apoi frică să se întoarcă. Tot din cauză că a avut de lucru acasă, nu s-a prezentat la regiment nici Schüssler Anton, el fugind pe la Teremia Mare în Iugoslavia la 4 mai 1941 și revenind tot clandestin și tot prin Teremia Mare, la 9 martie 1942. Un al patrulea caz este cel al lui Müller Friedrich, care va motiva astfel: „...*am plecat în Germania din cauză că în anul 1939 am fost 4 luni de zile concentrat și în 1940 am fost 8 luni de zile concentrat, fără a primi niciun fel de ajutor, iar soția era grav bolnavă și din această cauză m-am hotărât și am plecat în Germania...*“. În fine, același plutonier Stan Lincă va întocmi un proces-verbal în data de 10 iunie 1942 pentru Schüssler Johann, care declara astfel: „...*m-am luat și m-am dus în Germania din cauză că am văzut că toți mergeau în Germania și făcându-se așa de mare propagandă pentru a ne duce în Germania, m-am luat și m-am dus, însă acum regret că am plecat în Germania și nu m-am prezentat la unitate unde eram chemat la concentrare.*“

La începutul anului 1942, cotinuă suspiciunile și zvonurile la adresa șvabilor bănațeni. Jandarmilor din mediul rural li se cere să verifice dacă șvabii care fac concentrare primesc ajutor de concentrare de la organizațiile germane, chiar dacă sunt bogați. De asemenea, dacă organizațiile cooperative ale etnicilor germani sunt aprovizionate cu încălțăminte, ce sume se cer pentru ghete, pantofi și dacă prin acest mijloc de a se satisface cererile populației de încălțăminte nu se urmărește cooptarea tuturor în organizațiile hitleriste. Pe 10 ianuarie 1942, jandarmilor li se ordonă a verifica dacă este adevărat că școlile germane refuză inspecțiile revizorilor școlari români, iar dacă aceștia insistă, îi amenință cu bătaia. La baza acestui zvon ar sta ideea că învățătorii nu au la bază decât cursul primar și nu vor să se facă de râs. În colimator sunt luați și legionarii, care ar continua propaganda de la om la om și ar primi instrucțiuni de la nemți. Jandarmii trebuie să mai verifice dacă organizațiile germane le-au impus membrilor lor să nu mai frecventeze bisericile, formând echipe de tineri național-socialiști care țin conferințe în acest sens. Dar și dacă blocarea

grâului este considerată de șvabii nehitleriști ca o măsură de ajutor pentru Germania, ei urând și mai mult național-socialismul, fiindcă nu și-au putut vinde grâul la un preț bun.

De fapt, un amplu material întocmit de Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal cu privire la „*Manifestări și atitudini ale Grupului Etnic German din România, săvârșite în cursul anului 1941, în parte și cu sprijinul unor elemente ale trupelor germane*” sintetizează deosebit de clar situația:

„1). *Organizarea de formațiuni paramilitare, similare celor din Reich, precum și de secții polițienești; adunări în uniforme și demonstrații în cadrul formațiunilor paramilitare;*

2). *Luarea și depunerea jurământului exclusiv pentru Führerul Germaniei;*

3). *Înarmarea formațiunilor «Einsatz-Staffel», depășind aprobarea dată de Marele Stat Major, care admitea numai organizarea poligoanelor de trageri;*

4). *Adunări și întruniri neautorizate sau deghizate: ședințe secrete, marșuri și exerciții de instrucție pe câmp, serbări nocturne;*

5). *Cursuri de pregătire militară, organizate sub controlul unor ofițeri germani și de pregătire paramilitară drept «cursuri agricole»;*

6). *Propagandă politică tendențioasă privind «autonomia Banatului», crearea unui protectorat german în Ardeal;*

7). *Adăpostirea unor legionari și îndemnarea la nesupunerea acestora față de autorități;*

8). *Centralizarea nemulțumirilor, plângerilor și diferendelor cu populația băștinașă și cu autoritățile, spre a fi înaintate prin consulatele germane;*

9). *Anularea unor drepturi cetățenești;*

10). *Nerespectarea drapelului național, distrugeri de inscripții oficiale cu tricolor național și de tablouri istorice românești, distrugere de afișe oficiale;*

11). *Imixtiuni în atribuțiunile organelor oficiale, civile sau chiar și militare; sabotarea autorității publice românești, cu scop de compromitere;*

12). *Treceri de frontieră sub protecția elementelor militare germane, transporturi ilicite, în trenuri militare și sustrageri de la controlul vamal, sub protecția militarilor germani;*

13). *Refuz de executare de ordin, ostilitate față de autoritatea română;*

14). *Refuz de a primi trupe române în cantonament;*

15). *Refuz de a satisface obligațiile legale premilitare;*

16). *Sustrageri de la obligații militare, treceri clandestine de frontieră și înrolări în armata germană;*

17). *Sabotarea unor interese culturale românești;*

18). *Boicotarea muncitorilor români;*

19). *Firme comerciale scrise exclusiv în limba germană;*

20). *Acapararea de alimente și aprovizionări, destinate exclusiv germanilor;*

21). *Adunarea de fier vechi și alte materiale spre a fi trimise în Germania;*

22). *Boicotarea aprovizionărilor militare românești;*

23). *Sabotarea «Ajutorului de iarnă» românesc, pe motiv că s-a colectat pentru «Ajutorul de iarnă german» (Winterhilfswerk).“*

La 24 februarie, un alt ordin de informațiuni le cere jandarmilor să verifice dacă organizațiile locale germane luptă pe față împotriva bisericii, îndemnând copiii prin intermediul conferințelor de a nu frecventa lăcașele de cult. Un ordin din 24 februarie, semnat de locotenent Mihail Simian, cere a se verifica dacă primarii comunelor șvăbești refuză a livra materiale la prețul fixat de stat și, dacă o fac, să li se încheie acte de sabotaj. De la Cenad i se va răspunde că nu a fost cazul. Pe 26 februarie 1942, jandarmii cenăzeni vor prezenta situația numerică cu tinerii de origine etnică germană care au trecut ilegal frontiera de stat: luna mai 1941 – 14; iunie 1941 – 6; septembrie 1941 – 9; octombrie 1941 – 5.

La începutul lunii martie, jandarmii cenăzeni vor trebui să verifice dacă militarii români de etnie germană depun cereri la Comandamentul Etnic German din România pentru a se înrola în armata germană, gradele inferioare primind lunar 4.000 de lei, iar familia alți 4.000 de lei lunar ca ajutor familial. Cei care fac acest demers ar merge în Germania pentru instrucție, apoi pe front, în țările ocupate.

Pe 16 februarie, șeful Postului de Jandarmi din Cenad cere postului din Cheglevici să cerceteze dacă vreo persoană ar fi dus acolo o armă militară și o anumită cantitate de muniție, precizând și faptul că nemții din Beba Veche și Cheglevici se antrenează la subcentrul de instrucție germană din Cenad, beneficiind de două arme cu tragere redusă. Primește răspuns pe 8 martie, șeful de post din Cheglevici comunicându-i că în localitatea de sub jurisdicția sa au fost aduse de către un anume Loch din Cenad o armă germană marca „Spart“ de calibrul 5,40 și o mare cantitate de muniție, în vederea înființării unui centru de tragere. Dar, fiindcă nu s-au înscris decât opt persoane, instrucția se face tot la Cenad.

În martie 1942, la Cenad ia ființă o nouă organizație, denumită „*Front und Heimat*“, cu scopul de a ajuta la muncile agricole familiile șvabilor concentrați, răniți sau morți pe front, drept pentru care s-au întocmit liste cu toți bărbații nemobilizabili și femeile în etate de până la 50 de ani, aceștia urmând a efectua zile de muncă pentru cei în cauză.

Ministerul Afacerilor Interne va trimite, pe 4 martie 1942, către secțiile și posturile de jandarmi, ordinul circular nr. 3556, prin care se solicita, printre altele:

„Șefii de posturi se vor prezenta la organizațiile germane și vor pune în vedere șefilor organizațiilor ceea ce este permis și ceea ce este interzis. Se va încheia un proces-verbal scurt în care va semna șeful organizației că a luat la cunoștință ordinul Ministerului Af. Interne nr. 14002/942 și se va confoma. Până la aprobările ce vor veni eventual în legătură cu uniformele se vor opri cu desăvârșire orice uniformă specială sau a formațiilor militare pe cari le înjghebaseră în comune. Vor depune toate armele ce le au asupra lor afară de acelea pe cari le folosesc la poligoanele de tragere și pentru cari au aprobarea M. St. Major prin Grupul Etnic German. Se interzice orice instrucție afară de aceea care se face la poligonul de tragere și constă numai din tragere cu arma de exercițiu.“

În același ordin circular se specifică ceea ce le este admis germanilor, în conformitate cu Decretul-Lege nr. 3884 din 20 octombrie 1942 și Decretul-lege nr. 3097 din 7 noiembrie 1941: constituirea și funcționarea Partidului Muncitoresc Național-Socialist German și Grupului Etnic German din România; arborarea și

a drapelului poporului german; înființarea și conducerea școlilor de grad primar și secundar, teoretic și practic, și a institutelor de educație germane de orice categorie. În schimb, erau interzise: organizarea de formațiuni paramilitare sau de secții polițienești, adunări în uniformă și demonstrații în cadrul acestor formațiuni, portul uniformei speciale, precum și formațiunile paramilitare putând fi acceptate de Ministerul Afacerilor Interne, de acord cu șeful Grupului Etnic German, la anumite solemnități sau aniversări, „...*la care asemenea manifestări n-ar avea nimic ostentativ.*“ Interzise erau și următoarele: luarea și depunerea altor jurăminte; înarmarea formațiunilor Einsatz-Staffel; adunări și întruniri, serbări și ședințe secrete, fără o prealabilă aprobare; cursuri de pregătire militară sau paramilitară, marșuri și exerciții de instrucție la câmp; propagandă politică în rândul românilor; trecerea frontierei fără forme legale și sustragerea de la controlul vamal; afișarea denumirii firmelor comerciale exclusiv în limba germană; acapararea de alimente și aprovizionări destinate Germaniei, în afara condițiilor existente între România și Germania; boicotarea aprovizionărilor militare ale trupelor române; sabotarea oricăror altor măsuri de ordin economic impuse de Guvern.

Secția de Jandarmi Sănnicolau Mare va raporta pe 15 martie că: „*1. Ordinul s-a executat în întregime. Toți șefii de posturi au dresat procese-verbale de comun acord cu conducătorii organizațiilor. 2. Românii au primit cu bucurie această măsură și aduc laude Guvernului. 3. Șvabii discută și comentează căci nu va dura mult această măsură contra lor. 4. Au primit și conducătorii ordine de la organizație pentru a se supune. 5. Toți stau sub tăcere, niciunul nu spune nimic, dar așteaptă căci măsurile se vor ridica. 6. Cu un cuvânt, românii au răsuflat puțin și au căpătat curaj și acum speră căci măsurile contra șvabilor vor fi mai aspre și nu se vor ridica.*“

H. Jung, conducătorul organizației Banat a Grupului Etnic German din România (Timișoara I, str. Lonovici nr. 2, Casa Germană), va solicita, pe 28 martie 1942, Comandamentului Garnizoanei Timișoara, autorizarea organizațiilor locale pentru continuarea funcționării partidului, respectiv ținerea de întruniri exclusiv pentru membri, în zilele de miercuri și vineri, între orele 19-24. Vor fi indicate organizațiile locale, denumirea localității, denumirea localului pentru întrunire și numele responsabilului.

În studiul său cu privire la problema șvăbească, maiorul Ion Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, întocmit pentru Prefectura Timiș-Torontal, va nota, printre altele, că ponderea șvabilor este de 33,94% din populația județului, aceștia fiind repartizați în 54 de comune cu masă compactă șvăbească, și în 42 de comune unde sunt amestecați cu alte etnii. Referindu-se la situația economică, el va scrie:

„Sunt constituiți în puternice cooperative aproape în fiecare comună.

Șvabii sunt bogați, ei fiind colonizați pe cele mai fertile locuri, dețin propriu-zis bogăția județului.

Nu arendează românilor pământ – nu le vând, ci, din contră, ar vrea să-l cumpere pe al acestora.

Pământul și-l lucrau cu românii; în prezent, se arată ostili servitorilor români, fiindu-le frică de așezarea acestora printre ei și copleșirea în timp cu numărul.

Au acaparat la Timișoara puternice industrii și comerțul.

În comunele rurale au ocupat locul jidanilor; cumpărând morile și ținând în mâna lor comerțul satelor. “

La capitolul „Propuneri“, maiorul I. Peșchir va nota:

„Autoritățile locale să se poarte de «mână forte» și să nu mai tolereze nimic: șvabii sunt obraznici, dar, dacă se lovesc de tenacitatea autorității, sunt lași.

Să se înceapă o acțiune culturală pentru reînvierea românilor căzuți într-o stare de amorțire. Această acțiune trebuie să fie bine concepută și organizată a se desfășura pe linii bine precizate și cari să pregătească rezistența românilor pe aceste teritorii, dar și în vederea cuceririi economice.

În acest sens, trebuiesc făcute conferințe cu subiecte de conducere cooperatistică. [...]

Să se înceteze de către autorități și elementele românești opera criminală de sabotare a intereselor neamului, favorizându-se cumpărarea de către șvabi a bunurilor evreiești, precum și dublarea în toate părțile a evreilor fie cu nemți conștienți și cu români incapabili și care se mulțumesc a lua lefuri. “

Jandarmeria locală din Timiș-Torontal urmărește îndeaproape problema șvabească, dovadă și nota informativă din 10 martie 1942 a șefului Postului de Jandarmi Cenei, plutonierul Ioan Bănuță: „Suntem informați că printre populația șvabă din Banat, din nou se discută chestiunea Banatului, care ar urma ca curând să fie dat Ungariei. Care aceasta la rândul ei va da atât Banatul, cât și Ardealul șvabilor și sașilor ca autonomie a lor, pe care să o conducă cum vor ei. Această chestiune s-a discutat cu circa 8-9 zile în gara Timișoara de către niște șvabi cari plecau cu trenul spre Cenad. “

Plutonierul Ilie Popescu, șeful Postului de Jandarmi din Uivar, va trimite pe 13 martie 1942, la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, o notă informativă în care scrie: „Locuitorul Klemenț Anton din acea comună (Cenadul Mare, n.n.) se bănuiește că deține arme și muniții militare. Informațiunea precisă o puteți lua de la locuitorul Radu Nicolae zis Bănădicu din acea comună Satu Nou lângă care numitul Klemenț Anton ar fi spus că ei posedă arme și munițiuni mai multe ca în front, pregătite pentru un eventual conflict. Bineînțeles cu cine acest individ bănuie el va avea conflictul se înțelege de la sine că acest conflict îl pare aștepta de la români. Avem informația în legătură cu cele de mai sus că la Bancă în pod sau la locuitorul Weber Johann se găsește un număr de 20 biciclete noi care sunt pregătite pentru serviciul de curier în caz de conflict. În caz că va fi dovedit se zice că aceste biciclete sunt dosite în scopul ca să fie vândute, acum ei așteaptă să se mai scumpească. Și într-un caz și în altul, numiții proprietari ai acestor biciclete contravin la legile Statului atât la Siguranța Statului, cât și la Legea Sabotajului. “

Prin două noi ordine de informațiuni de la Timișoara, din 13 martie, jandarmii trebuie să verifice dacă organizațiile germane sunt aprovizionate de G.E.G. cu talpă, zahăr etc. și dacă acestea sunt distribuite prin cooperative sau organizațiile șvabești locale. De asemenea, dacă în urma măsurilor luate pentru intrarea șvabilor în legalitate, cotizațiile plătite de aceștia se mai bucură de simpatia membrilor și dacă se contribuie la fel ca până atunci. La prima solicitare, jandarmii cenăzeni vor da un

răspuns negativ. La cea de-a doua, vor raporta că „...membrii organizației germane locale nu se mai bucură toți de o simpatie a achitării cotizațiilor ca și până acum, întrucât s-a observat că o parte din acești membri nu mai văd cu ochi buni aceste cotizații care poate în curând nu se vor mai da de niciun membru al organizației, prin faptul că multe din manifestările pe care le făceau înainte astăzi le sunt interzise, precum și față de situația agriculturii care se prezintă anul acesta când câmpurile sunt pline cu apă și de aceea în curând nu o să mai plătească nimeni aceste cotizații organizațiilor locale germane.“

Maiorul I. Peșchir, cel care semnează cele mai multe ordine de informațiuni ca fiind comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, va mai emite trei asemenea documente pe 13 martie 1942. În primul se cere a se verifica dacă notarii și subnotarii de etnie germană le fac etnicilor români probleme și/sau lucrează împotriva intereselor românești. În cel de-al doilea, jandarmii trebuie să cerceteze cât adevăr există în informația că femeile și fetele germane trebuie să facă în 1942 fiecare un copil, indiferent dacă sunt sau nu măritate și indiferent cine va fi tatăl, aceasta cu scopul de a înmulți elementul etnic german și de a umple golurile provocate de front. Jandarmii din Cenad vor da un răspuns negativ, în localitate neprimindu-se nicio astfel de recomandare.

Cel de-al treilea ordin cere a se face rost de un formular din cele utilizate de organizațiile locale șvăbești pentru „...un fel de recensământ al populației cu scop de vizită medicală“. Cenadul va confirma vizitele medicale, însă doar pentru cei care suferă sau sunt atinși de tuberculoză, pentru a se putea aduce medici și aparatură din Germania.

Ordinul nr. 14.665 din 4 martie 1942, semnat de mareșalul Ion Antonescu, ajuns la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal pe 18 martie, va neliniști comunitatea șvăbească din Cenad, mai cu seamă pe tinerii încorporabili: „1). Toți cei fugiți peste frontieră să fie considerați ca dezertori și să suporte consecințele legale. 2). Să fie preveniți membrii Grupului Etnic German din România că nu se va acorda nicio amnistie și nicio abatere de la legi, în privința celor fugiți.“

Un ordin al maiorului I. Peșchir, emis pe 19 martie și ajuns la Cenad pe 20 martie solicită a se verifica dacă organizațiile germane din localitate au întocmit liste cu propuneri de execuție a unor sârbi incomozi pentru șvabi. „Cum problema are o importanță capitală, depuneți tot interesul ca să descoperiți astfel de liste. Totodată se observă că ura dintre sârbi și șvabi crește pe măsură ce știri din Serbia arată că șvabii au devenit călăii poporului sârb.“ Redăm parțial răspunsul celor din Cenad: „...pe raza postului se observă că populația șvăbească a(r) fi în relații bune cu sârbii, însă printre rândurile populației sârbești se observă pe fața lor ura ce o poartă față de populația germană pentru faptul de îngenunchere a Iugoslaviei de către armata germană, precum și față de atrocitățile comise de armata germană de ocupație față de populația sârbă din Iugoslavia.“

Pe 24 martie 1942, Postul de Jandarmi Cenad va trimite la Sănnicolau Mare o listă cu șvabii cenăzeni care au trecut ilegal frontiera pentru a se sustrage de la concentrare, dar care, grațiați, s-au întors acasă și nu au mai fost chemați sub arme. Din cei patru, doar Issler Emerik Peter a fost condamnat de Curtea Marțială la 15

zile de închisoare, ceilalți trei fiind în curs de judecare: Rausch Nikolaus, Schüssler Anton și Schüssler Joseph.

Jandarmeria primește informația că șvabii i-ar îndemna pe români să colonizeze Transnistria, pentru a rămâne ei în număr mai mare în Banat și pentru a obține astfel autonomia „...pe care o trâmbează”. Jandarmii din Cenad vor raporta că pe listele de colonizare s-au înscris șapte familii, dar că nu se observă că șvabii i-ar îndemna să facă acest lucru. Tabelele cu coloniștii trebuie predate la Pretură, apoi la Prefectura Timiș-Torontal până pe 1 aprilie 1942.

Tot despre colonizări și coloniști este vorba într-un alt ordin de informațiuni, din 27 martie 1942: „*Suntem informați că se face în comunele șvăbești recensământul populației germane și s-ar motiva această măsură în vederea colonizării șvabilor în Ucraina, din care cauză șvabii sunt disperați.*” Firește, se solicită verificarea acestei informații și de către jandarmii din Cenad. Aceștia vor raporta însă că nu s-a făcut un asemenea recensământ. Dar, pe 1 aprilie, în urma unui alt ordin, vor scrie la Secția din Sânnicolau Mare că șvabii cenăzeni nu fac parte dintre cei care la rechiziții prezintă cai slabi.

Pe 12 aprilie 1942, un nou ordin face referire la autonomia Banatului: „*Circulă zvonul că șvabii din Banatul românesc, sârbesc și maghiar ar intenționa să facă un memoriu la Hitler ca să ceară autonomia Banatului integral, sub denumirea de «Donau Land».*” Răspunsul din Cenad va fi iarăși unul negativ, „*rămânând în continuarea urmărilor și investigațiilor în această direcție.*”

Serviciile de informații și contrainformații lucrează din plin, astfel că jandarmii din Cenad sunt solicitați să verifice dacă în cadrul întrunirilor feminine din organizația germană locală se face propagandă contra bunelor moravuri, în sensul că se încurajează concubinajul cu scopul de a crește natalitatea în rândul etnicilor germani. Este raportat un nou răspuns negativ.

Organizațiile de tip „*Front und Heimat*” par să împiedice în exercițiul funcțiunii comitetele agricole înființate prin efectul legii, drept pentru care se consideră că „*Front und Heimat*” „...sabotează acțiunea legală a Statului și deci se cere a fi observată și denunțată ca să fie oprită a mai funcționa.” La Cenad, Balthasar Nikolaus a fost desemnat de către „*Front und Heimat*”-ul local ca agent agricol, el ocupând însă și funcția de agent agricol comunal. Numai că, vor constata jandarmii, el acționa după ordinele „*Front und Heimat*”, dar și după ordinele Primăriei Cenadul Vechi, care primea ordine tot de la „*Front und Heimat*”, drept pentru care „*Rugăm a se interveni de a se opri funcționarea acestei organizații și de a lucra pe teren agricol numai comitetele locale agricole.*”

Corespondența dintre Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal și unitățile din subordine relevă îngrijorarea statului român cu privire la acțiunile germanilor cetățeni români, existând informații că șvabii cumpără pământ și fabrici pentru a se întări cât mai mult din punct de vedere economic, în detrimentul românilor. Iar măsurile luate de guvern pentru temperarea activităților nepermise ale G.E.G. sunt privite de șvabii serioși ca fiind foarte bune. Aceiași șvabi serioși nu ar vedea cu ochi buni activitățile care aduc atingere moralei, promovează concubinajul și indisciplina în rândul tineretului, că de educația tineretului se ocupă oameni simpli, slab pregătiți,

iar copiii nu mai pot fi folosiți în gospodării și, prin aceasta, gospodăriile șvabești stagnează. Totodată, „mulți cer să fie oprite orice întruniri și taxe mai ales.”

În urma verificărilor, jandarmi cenăzeni vor raporta că s-a constatat că într-adevăr populația șvabească acordă o mai mare atenție tinerilor care au plecat și s-au înrolat în armata germană și vin în concediu sau permisie, decât românilor, și chiar șvabilor care vin de pe frontul românesc și sunt și răniți. În același raport (23 aprilie 1942) vor aminti și de șase procese-verbale întocmite unor tineri șvabi care au părăsit țara fraudulos, s-au înrolat în armata germană și au venit în concediu sau permisie îmbrăcați în uniforme militare germane. Este vorba despre: Zimmer Adam (numărul de casă 166); Klein Jacob (163); Gräbeldinger Tiberiu (24); Hilger Joseph (300); Gräbeldinger Georg (1947); Ebervein Johann (1933). Documentele sunt întocmite și semnate de plutonierul Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenadul Mare.

În aceeași zi vor raporta și cu privire la lipsa unor învățăminte negative la adunările organizațiilor locale, „...însă am observat că atunci când sunt adunări ale tineretului de fete, tineri germani așteaptă cu grămezile pe stradă și pe la ferestre până ce ies de la adunare fetele, după care se iau și pleacă cu ele prin comună și sunt găsiți stând noaptea pe stradă și pe la garduri, porți etc.”

Neîncrederea românilor în germani crește. Astfel, prin ordinul de informațiuni din 22 aprilie 1942 se spune că unele posturi de jandarmi ar fi descoperit că organizațiile „*Front und Heimat*” ar fi fost în realitate unele de tip militar și nicidecum pentru ajutor, destinate pregătirii șvabilor pentru atac și apărare, în special împotriva românilor în mijlocul cărora s-ar afla. Cenadul va raporta că nu e cazul.

Un al doilea ordin, tot din 22 aprilie, cere să se verifice dacă și la Cenad, unde la fel biserica romano-catolică este frecventată de șvabi și maghiari deopotrivă, ar exista animozități între cele două etnii, pe motiv că preotul ar favoriza pe maghiari și dacă nu cumva atitudinea șvabilor ar fi, de fapt, un atac la adresa bisericii. Însă aici preot era Joseph Petta, german de origine.

Pe de altă parte, oficialitățile românești sunt nemulțumite de faptul că în școlile germane nu se mai predă limba română. Jandarmii comunali vor raporta că este de competența organelor școlare superioare să verifice dacă se respectă ori nu programa școlară. Pentru a-i învăța limba română pe copiii șvabi, învățătorii trebuie plătiți.

O altă problemă este boicotarea de către șvabi a forței de muncă românești. Aceștia ar fi având instrucțiuni să nu primească ucenici români, ci doar germani, și, în mod excepțional, maghiari. Acolo unde au muncitori sau servitori români, trebuie să le scadă salariile și să-i determine astfel să plece. Jandarmii din Cenad vor cerceta problema și vor raporta că în localitate nu s-au constatat asemenea cazuri, însă populația șvabească nu prea mai angajează servitori români.

Vizavi de atitudinea șvabilor față de împrumutul de stat și motivele pentru care subscriu așa de greu și de puțin, jandarmii din Cenad nu pot confirma că ar exista vreo propagandă împotriva împrumutului, dar șvabii din localitate sunt foarte împovărați cu diferite taxe pe care trebuie să le plătească la organizația lor, la comună, județ, stat, cameră etc. și nici măcar cei înstăriți nu le mai pot face față. Organizația locală le-a impus plata a 200 de lei/jugăr de pământ, chiar dacă terenurile sunt inundate și nu se

pot lucra. Nu se confirmă nici că șvabii cenăzeni ar primi la intervale regulate arme de foc, altele decât cele „Geco“, pentru exerciții. Nu s-a observat nici vreo activitate intensă, lumea fiind ocupată cu munca pământului, timpul fiind foarte prielnic. De asemenea, nu s-au semnalat cazuri de sabotare din partea șvabilor a medicilor români și nici treceri clandestine de frontieră de către tineri șvabi, cu scopul de a pleca în Germania pentru a munci ori a se înrola în armata germană. Totuși, la Cenad se discută despre discursul lui Hitler, care a cerut puteri depline de la Reichstag, puteri pe care nu le-a avut până atunci. Cenăzenii șvabi nu sunt îngrijorați de faptul că se înmulțește numărul morților din familiile lor.

Pe 15 mai, Postul de Jandarmi raportează către Sânnicolau Mare că la întrunirile „*Front und Heimat*“-ului nu ia parte niciun șvab mai în vârstă, ci doar copiii și tinerii cu vârste între 10 și 18 ani, care numai despre muncă nu discută, ci cântă, fac gimnastică, sărituri, marșuri etc.

În raport cu autoritățile locale românești, jandarmii vor raporta că „...și pe raza acestui post, autoritatea administrativă este privită ca desconsiderată de către șvabi, iar în comuna Cenadul Vechi ei lucrează mai mult după ordinele ce le primesc de la Grupul Etnic German din Timișoara“. De asemenea, germanii din localitate primesc talpă de la G.E.G., însă nu se poate afla de la cine, problema fiind ținută în cel mai mare secret „pentru că le este în joc existența vieții lor a acelora care ar căuta ca să le divulge această chestiune.“ Cum șvabii cenăzeni nu se plâng de lipsă de talpă sau încălțăminte, jandarmii deduc că asemenea articole parvin cu siguranță prin organizația locală.

Jandarmii sunt informați că pe lângă ajutorul de concentrare pe care-l primesc de la stat femeile sărace, ale căror soți sunt concentrați sau mobilizați, acestea mai beneficiază de la organizația șvăbească locală de câte 600 de lei/lună dacă nu au copii, iar dacă au copii, pentru fiecare copil primesc în plus de câte 600 de lei/lună. Jandarmii suspectează însă că organizația locală a șvabilor ar derula acțiuni suspecte, ilegale, contra intereselor statului, deoarece se „lucrează cu ușa închisă“. Despre învățătorii germani din Cenad, jandarmii vor raporta că pe lângă plata de la stat, aceștia mai primesc lunar, de la aceeași organizație, sume între 4.000 și 8.000 de lei. Și, cu toate că sunt salariați ai statului român, la solicitarea organelor școlare de a întocmi fișe cu activitatea depusă, de la G.E.G. li s-a dispus să nu se conformeze. În plus, au primit ordin ca în timpul vacanței să meargă șase săptămâni și să presteze diferite munci. Drept urmare, nu mai știu care le este adevărata conducere pe linie școlară. Potrivit tabelului trimis la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare, în Cenad funcționau la data de 21 iunie 1942 șapte cadre didactice, toate cu școala normală absolvită: Richter Anton (57 de ani); Schmidt Irene (42 de ani); Swobodnic Nikolaus (33 de ani); Hilger Elisabeth (38 de ani); Sechely Maria (56 de ani); Gräbeldinger Iolanda (52 de ani); Ana Gheorghiane (35 de ani).

La Cenad ajung informații despre dezertări ale șvabilor din armata română, ca urmare a propagandei organizațiilor șvăbești, și despre trecerea lor ilegală peste frontieră, în Iugoslavia, unde se înrolează în Regimentul „Prinz Eugen“. Se confirmă că Huller Peter, primind ordin de concentrare la Regimentul 3 Transmisivni Deva, a fugit în Iugoslavia, de acolo a fost adus și internat în lagăr la Timișoara, de unde

a plecat în Germania și s-a înrolat în armata germană. Totodată, se raportează că figurează ca fugiți peste frontieră alți 30 de rezerviști și nouă premilitari.

Jandarmii vor confirma că și la Cenad există șvabi care nu simpatizează organizația locală, însă sunt membri ai acesteia. Cei mai înfocați activiști sunt nu cei bogați, ci cei săraci. Nu se confirmă că s-ar fi discutat despre o eventuală împărțire a pământurilor celor bogați la cei săraci și nici de alcătuirea unor proprietăți colective ca în Rusia.

Atitudinea șvabilor cenăzeni față de o problemă sau alta nu trebuie generalizată. E greu de crezut că înrolarea în armata germană a fost acceptată cu bucurie de către toți tinerii ori familiile acestora. Comunitatea a avut însă un factor de presiune, chiar dacă jandarmii nu au semnalat niciun caz deosebit, așa cum s-a întâmplat în alte localități. Spre exemplificare, aducem la cunoștința cititorului doar două asemenea cazuri, raportate pe 21 mai 1943 de către șeful Postului de Jandarmi din Sânandrei. Astfel, pe 19 și 20 mai, în comuna Giarmata s-a derulat recrutarea șvabilor. *„La această recrutare, care s-a făcut cu o mare propagandă și amenințări din partea conducătorilor organizației șvăbești au luat parte toți șvabii înscriși pentru acest scop. Locuitorul Richert Mihai, înapoiat de curând după o ședere de 20 luni de zile pe front, neprezentându-se în ziua de 19, la recrutare, în ziua de 20 a fost adus cu forța în fața comisiei, unde a fost bătut de către profesorul Kindel din Timișoara, care făcea parte din comisia de recrutare, iar seara un grup de 7 tineri în frunte cu individul Pfeifel Mihai, înarmați fiecare cu câte un par de lemn, au mers la domiciliul acestuia și i-au spart patru ferestre dinspre stradă de la casă, producându-i o pagubă de 25.000 lei. În ziua de 20, acest locuitor, în urma bătăii suferite, a pagubei ce i s-a făcut prin spargerea ferestrelor la casă, precum și în urma amenințărilor cu moartea, a plecat singur la Grupul Etnic German din Timișoara, unde și-a dat declarație că vrea și el să plece voluntar în armata germană, cerând să fie recrutat“.*

Iată al doilea caz: *„La fel în comuna Sânandrei, în ziua de 20 l(una) c(urentă) locuitorul Filip Focht, nevoind a se prezenta pentru recrutare în fața comisiei, un grup de circa 70 de tineri și cincizeci de fete în coloană de marș și cu muzică au mers la locuința numitului unde l-au batjocurit cu fel de fel de vorbe murdare, huiduindu-l în cor și scuipând cu toții pe casa acestuia.“* De asemenea, au fost sparte toate cele cinci ferestre de la stradă, gardul a fost distrus, au fost sparte țiglele de la acoperiș.

Într-o situație trimisă pe 19 mai 1942 de Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare către Legiune, conținând *„...toate întreprinderile și atelierile de tot felul aflate pe raza acestei secții, care au în serviciul lor angajați ucenici“*, figurează și cele ale cenăzenilor, acestea având fiecare câte un singur ucenic: atelierul de tâmplărie Schmidt Adam, atelierul de pantofărie Schusler Anton, atelierul de dulgherie Magher Johann, întreprinderea comercială Valtrich și Volf, atelierul de frizerie Lesl Anton, atelierul mecanic Kopp Joseph, brutăria lui Frank Georg, atelierul de rotărie Mesaroș Joseph, atelierul de dulgherie Frank Georg, atelierul mecanic Günter Johann, atelierul mecanic Grütz Anton, atelierul mecanic Jung Stefan, atelierul de frizerie Vambach Anton, atelierul de frizerie Eberhard Peter, Valtrich Johann (profil neprecizat în tabel), măcelăria Veiland Anton, tâmplăria Pinnel Matthäus, atelierul de croitorie

Burgher Peter, atelierul de fierărie Jung Adam, întreprinderea comercială Frank Johann (trecută pe tabel de două ori, în două poziții consecutive), atelierul de frizerie Lesl Anton (trecut de două ori, în două poziții diferite, pe pagini diferite), atelierul de croitorie Balthazar Peter, atelierul de rotărie Virosav Joseph, firma comercială Soceru Paia, atelierul de pantofi Suvac Gheorghe.

Cenad - Deutsche Jugend Mädchen (adolescentele germane), 1942

Jandarmii trebuie să afle dacă și la Cenad preotul local a înființat un grup de ocrotire a bisericii, școlii, obiectelor de cult etc., pentru a se apăra de șvabii care ar acționa împotriva acestora. Potrivit ordinului de informațiuni din 12 iunie, de la Timișoara, se prevăd ciocniri între șvabi pe această temă. Pe 21 iunie, la Cenad sosește informația că românii din Banatul iugoslav sunt persecutați de șvabi și unguri și că le-ar fi fost retrase cartelele de alimente, lucru confirmat și de jandarmii din Cenad, mai puțin retragerea cartelelor. Aceștia vor raporta că, la Cenad, restaurantele românești și sârbești abia dacă primesc săptămânal câte 100-200 sticle de bere, însă deseori deloc, deoarece angrosistul german din Lovrin, pe nume Higl, distribuie berea mai cu seamă la cârciumarii șvabi, pe cei români și sârbi lăsându-i la urmă.

În ordinul de informațiuni nr. 158 din 30 iunie 1942, se arată că scopul recensământului făcut de șvabi a fost acela de a se vedea care este german curat și care nu este, deoarece după război germanii curați vor fi duși în Germania, iar cei amestecați, în Polonia și Ucraina. Fiecare are pregătit un pașaport de colonizare. La plecare, averea imobilă va fi dată în primire statului român, iar cea mobilă, vândută. Șvabii înstăriți nu văd cu ochi buni o asemenea acțiune, ei simpatizând Ungaria. „Acești șvabi înstăriți numesc pe cei din Partidul Național-Socialist că sunt «hoți

și bandiți» și să meargă ei la Hitler dacă le trebuie bani pentru ajutor. “ Desigur, este vorba despre Partidul Național-Socialist Muncitoresc German al Grupului Etnic German din România (N.S.D.A.P. der D.V.G.R.), înființat de Andreas Schmidt și ceilalți naziști radicali din fruntea G.E.G., pe data de 9 noiembrie 1940.

Șvabii bogați mai sunt nemulțumiți și pentru că banii din taxele plătite către organizațiile locale ar fi deturnați și folosiți în nume propriu de către conducători, care în marea lor majoritate sunt șvabi săraci (cizmari, tâmplari, zidari etc.).

În concluziile sale asupra iredentei germane pe semestrul I 1942, maiorul Ioan Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal va nota: „*Hitlerismul în stagnare, cei identificați sunt acei veritabili în această ideologie, însă în prezent putem spune că aproape toți șvabii sunt îndrumați la această ideologie datorită situației actuale și chiar presiunii ce se face în unele împrejurări de către conducătorii organizațiilor.*“

Raportul din 8 iulie 1942 către Secția Sănnicolau Mare dovedește că relațiile dintre șvabi și administrația românească din comunele Cenadul Vechi și Cenadul Mare este tot mai tensionată: „*Totodată raportăm că tendințele acestor conducători șvabi este de a lucra contra intereselor românești și de a acapara toate instituțiile bancare și comerciale, ce sunt deținute și conduse de români, a înlătura din instituții pe români și a pune în locul lor șvabi, lucrând numai pentru interesele lor germane și în special al populației sărace germane și căutând ca să distrugă tot ce se face pentru interesele românești.*“

Iar ca mijloace de acțiune, acești conducători șvabi au mână liberă de la conducătorii lor germani de a face ce vor, lucrează uniți unii cu alții, făcând propagandă în acest sens de la om la om, nu vând la nimeni nimic decât la comercianți și organizații germane și lucrează numai după ordin.“ La raport a fost atașată și lista cuprinzând conducătorii secțiilor organizației șvăbești din Cenad: Wolk Anton – conducătorul organizației și periculos pentru interesele românești; Kopp Anton – conducătorul onorific al organizației și periculos; Aubermann Elisabeth – secretara organizației; Balthazar Anton – casierul organizației; Balthazar Anton – conducătorul oficiului agrar german; Balthazar Nikolaus – conducătorul Ajutorului Național-Socialist German; Mesarosch Joseph – conducătorul meseriașilor germani; Hilger Peter – conducătorul muncitorilor germani; Decsov Peter – casierul meseriașilor germani; Zimmer Joseph – casierul muncitorilor germani; Wolk Nikolaus – primar, fost conducător al organizației, periculos pentru interesele românești; Wolk Peter – conducătorul bărbaților, periculos; Waltrich Nikolaus – ajutorul conducătorului bărbaților germani; Wirosaf Joseph – conducătorul tinerilor de la 18 ani în sus; Swobodnik Nikolaus – directorul școlar din partea G.E.G., periculos; Richter Anton – directorul școlar de stat, periculos; Wolf Elisabeth – conducătoarea femeilor germane; Potchen Emerick – conducătorul Ajutorului Național-Socialist German; Jung Johann – conducătorul oficiului de presă și propagandă, periculos; Günter Susanna – conducătoarea cercului de fete; Sauer – conducătoarea fetelor între 18 și 20 de ani; Koreck Theresia – conducătoarea fetelor între 14 și 18 ani; Klemens Leni – conducătoarea fetelor între 10 și 14 ani; Klemens Johann – conducătorul băieților între 10 și 14 ani; Böhmer Peter – conducătorul cercului de băieți; Aubermann Wili –

conducătorul băieților între 10 și 14 ani; Aubermann Nikolaus – pericolos intereselor românești.

Printr-un ordin emis pe 2 iulie 1942, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal le cere secțiilor și posturilor din subordine să trimită până la 15 iulie liste cu situația numerică pe categorii sociale în cadrul organizațiilor locale șvăbești, precizînd că: „*Vrem să dovedim că organizațiile șvăbești sunt ale celor săraci și că astfel ideile radicale ce se ating de comunism sunt verificate prin calitatea celor ce frecventează organizațiile.*” Cenadul va răspunde la această solicitare pe 11 iulie, arătînd că din totalul de 780 de membri ai organizației locale șvăbești 30 sunt bogați, 60 au avere mijlocie, 35 sunt servitori, iar 655 sunt săraci, adăugînd precizarea că: „*Totodată s-a mai constatat că aproape toți conducătorii ai acestei organizații sunt tot din acei oameni săraci și care spun că și cei săraci trebuie ca să aibă și ei o avere ca și cei bogați și că toți trebuie ca să fie egali în posedarea averilor, atât bogat cât și sărac.*”

Același post de jandarmi va raporta că pe raza postului se vorbește cum că populația șvăbească din Banatul iugoslav „*ia tot de pe la sârbi și români și nu de la unguri, întrucât șvabii și ungurii sunt protejați și nu le ia nimic, pe când sârbii și românii sunt disperați că li se ia totul de prin casă și de prin curte de către armata germană din Iugoslavia.*”

Drept urmare a unui ordin ajuns la Cenad la data de 9 iulie 1942, prin care se solicita situația numerică, pe naționalități, a celor care au fugit peste graniță (chemați la concentrare, sub arme, premilitari) ori au fost prinși, Postul de Jandarmi va întocmi un tabel cu frontieriștii: 27 de unguri, 22 de germani, cinci sârbi, trei premilitari de etnie maghiară dispăruți, 14 tineri recruți din contingentele 1942 și 1943 (patru maghiari și 10 germani), 14 rezerviști prinși la frontieră (13 unguri și un român) și trei premilitari prinși la frontieră (doi unguri și un român).

Fiindcă, influențați de militarii șvabi din armata germană, aflați în concediu sau permisie, zilnic dispar câte patru, cinci, chiar șase tineri cu vârste între 18 și 20 de ani, în special băieți săraci, care se duc să se angajeze în armata germană, ogoarele rămânînd nelucrate din lipsă de brațe de muncă, Jandarmeria din Timișora le cere omologilor din Cenad ca, în colaborare cu grănicerii, să ia toate măsurile pentru a fi prinși cât mai mulți tineri înainte de a trece ilegal frontiera, „*trecerile fiind un rău pentru noi*”. Ordinul maiorului I. Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal se încheie astfel: „*Aștept ca posturile de frontieră să pășească la o acțiune temeinică în acest domeniu și să-mi dovedească că există.*”

O nouă serie de ordine de informațiuni este emisă pe data de 11 iulie 1942, solicitându-se verificarea informațiilor: pentru a scăpa de concentrare, șvabii se angajează la C.F.R.; șvabii răniți sunt scoși din spitalele românești, fiindcă sunt prost tratați; învățătorii șvabi ar fi transformat școlile în crescătorii de viermi de mătase, pentru întreținerea cărora folosesc copiii; preoții nu ar mai preda religia în noul an școlar, drept pentru care bătrânii șvabi nu ar mai vrea să știe de organizațiile hitleriste, nu mai salută cu „*Heil Hitler*” și nu mai plătesc cotizațiile; organizațiile șvăbești îi obligă să le fie plătite taxele, drept pentru care aceștia nu-și mai onorează obligațiile față de stat. Jandarmii din Cenad vor confirma că în școala primară din localitate două clase erau pline cu viermi de mătase, produsul final urmînd a se trimite Casei

Germane din Timișoara. Nu se confirmă neplata taxelor către stat, ci din contră: „se constată că șvabii nu mai voiesc să achite taxele la organizație și plătesc regulat și chiar mai mult impozitele către Stat, pentru a nu fi urmăriți de organele fiscale.” Din informațiile culese din comună, jandarmii deduc că, într-adevăr, zvonurile potrivit cărora soldații români sunt trimiși pe fronturile cele mai periculoase se adevăresc prin aceea că soldații aflați în concediu sau permisie spun unde au luptat, nefiind așadar vorba de zvonuri lansate de evrei. Se confirmă însă faptul că și în Cenad se discută, discret, despre autonomia Banatului și Ardealului, regiuni ce vor fi puse sub protectorat german și maghiar, întrucât ungarilor și nemților „nu le convine de fosta și actuala administrație românească...”

Pe 15 iulie, jandarmilor din Cenad li se cere să înainteze la Secție, până a doua zi, o listă cu organizațiile minorităților etnice locale, care să conțină denumirea, numele și ocupația conducătorului, modul cum activează și dacă sunt periculoase pentru siguranța statului. Lista cuprindea următoarele:

„Organizația partidului german N.S.D.A.P. – Wolk Johann (agricultor), Wolk Nikolaus (primar) - ședințe și propagandă – **considerată periculoasă;**

Echipa de sacrificiu înarmată Dincatz Staffell – Wirosaf Joseph (rotar), Wolf Peter (agricultor) – instrucție, marșuri, ședințe de tragere – **considerată foarte periculoasă;**

Tineretul german, băieți între 7 și 14 ani – Klemens Johann (agricultor), Aubermann Wilhelm (agricultor) – instrucție, marșuri și sporturi;

Tineret german, băieți de la 14 la 18 ani – Deutsche Jugend – Böhmer Peter (agricultor) – ședințe, instrucție, marșuri, sport și tragere – **considerată periculoasă;**

Tineret german, fete de la 7 la 14 ani - Deutsches Mädchenbund – Klemens Magdalena (casnică) - ședințe, marșuri, sporturi etc.;

Tineret german, fete de la 14 la 20 de ani - Deutsches Mädchenbund - Sauer (casnică), Koreck Theresia (casnică) - ședințe, marșuri, sport, instrucție;

Organizația femeilor germane – Deutsches Frauebund – Wolf Elisabeth (casnică), Damm Elisabeth (casnică) - ședințe, citire de ordine și cărți etc.;

Frontul muncitorilor germani – Front und Heimat – Balthasar Anton (agricultor), Balthasar Nikolaus (agricultor) – ajutor în muncă – **considerată periculoasă;**

Cooperativa Agricolă Germană Cenăzeană – Schmeltzer Nikolaus (agricultor) – desfacere produse;

Propagandă și cultură germană – Jung Johann (agricultor) – propune și împarte cărți etc.;

Cercul Agricol Maghiar „Gazdo Körr” – Fodor Emerick (agricultor), Keresszuri Andrei (agricultor) – propagandă, desfacere de produse, lectură – **considerată periculoasă;**

Casa Națională de Lectură Sârbească din Cenadul Mare – Uncianski Milan (agricultor), Trifunov Nicolae (brigadier silvic) – citire de cărți, broșuri, ziare;

Clubul Economic Sârbească din Cenadul Mare – Dișici Jivco (agricultor), Galetin Ioța (agricultor) – citire de cărți, broșuri, ziare etc.”

Continuă în comună rechizițiile de cai. Unii șvabi vor prezenta cabaline slabe, dar fiindu-le înapoiate de către comisia de rechiziție, aceștia sunt obligați să aducă

în loc cai buni. Nu se confirmă zvonul cum că șvabii ar fi devenit mai concilianți și cooperanți cu autoritățile românești, ba, din contră, raportează jandarmii din Cenad: „...șvabii continuă ca și până acum cu politica lor dușmănoasă față de noi.“

Între șvabii cenăzeni și conducerea organizației locale sunt semnalate anumite fricțiuni. Motivul îl constituia faptul că școala germană a trecut de la stat la G.E.G., iar părinții care vor să-și înscrie copiii trebuie să prezinte mai întâi o adeverință cum că au plătit cotizația la organizație. Sumele percepute sunt foarte mari: Schmidt Johann, proprietar de moară și de moară de boia – 35.000 de lei; Dornbach Johann, bărbier – 15.000 de lei; Pettla Joseph, preot romano-catolic – 50.000 de lei; Frank Johann, comerciant – 15.000 de lei; Bernhardt Johann, comerciant de zarzavat – 6.000 de lei; Schmeltzer Nikolaus, proprietar – 8.000 de lei. În plus, oamenilor li se mai percep tot felul de alte taxe săptămânale sau lunare. Șvabii vorbesc că decât să plătească asemenea sume, mai bine își vor ține copiii acasă, arătându-se nemulțumiți de trecerea școlii de la stat la G.E.G., care le percepe asemenea sume uriașe pentru a putea da învățătorilor salarii mari.

Șeful Postului de Jandarmi din Cenad va raporta pe 30 iulie 1942, la Secția de Jandarmi din Sânnicolau Mare, un incident petrecut la percepția din localitate. Astfel, numita Elisabeth Pinnel s-a prezentat la percepția din comuna Cenadul Vechi pentru a-și ridica pensia de 2.811 lei, însă receptorul Nicolae Negoîtescu a vrut să-i rețină 500 de lei în contul impozitului datorat de aceasta. Nemulțumită, femeia a refuzat să ridice pensia și s-a dus spre casă. S-a reîntors, de data aceasta însoțită de fiul ei, Adam Peter Pinnel, înrolat în armata germană și aflat într-un concediu de 30 de zile. Acesta, „...când a ajuns la primărie s-a băgat direct în biroul d-lui notar unde se afla receptorul Negoîtescu Nicolae și scoțând baioneta s-a repezit ca să dea cu baioneta în susnumitul receptor pe care nu l-a lovit fiind oprit de către d-l notar Constantinescu Vasile, care l-a scos afară din birou, înjurându-i cu fel și fel de vorbe murdare, după care numitul individ s-a luat și a dispărut prin comună. [...] Totodată, raportăm că numitul a fost până în prezent în mai multe rânduri în concediu și ori de câte ori vine în concediu, umblă numai beat din cârciumă în cârciumă cântând cu armonica prin cârciumi și pe stradă și nu lucrează nimic, fiind un bețivan și cel mai prăpădit om din comună umblând numai după beții.“ Raportul a fost însoțit de declarațiile notarului și receptorului.

În seara de 6 septembrie 1942, la 21,30, la Cenadul Vechi va sosi conducătorul Grupului Etnic German din Timișoara, Jung Johann, cu doi însoțitori, cu două mașini. Oaspeții s-au deplasat la cârciuma lui Pauli Peter, unde erau așteptați de conducătorii organizațiilor și de intelectualii locali, precum și de alți cetățeni de etnie șvabă, aproximativ 130 de persoane. Jung Peter a ținut un discurs de mai bine de două ore, în care s-a referit, printre altele, la felul în care s-a născut Partidul Național-Socialist German, prin ce greutăți a trecut și cum a ajuns la un rezultat atât de bun, apoi cum că nimeni nu credea că un om simplu – Adolf Hitler – va putea vreodată ajunge conducătorul unei țări atât de puternice precum Germania. Pe de altă parte, i-a îndemnat pe șvabii cenăzeni să sprijine eforturile de război, să nu se sustragă de la concentrări, de la rechiziții etc., deoarece „altcum nu se va putea ține războiul și dacă cei de pe front își dau viața, tot așa și cei care sunt rămași acasă trebuie ca să dea tot ce li se cere, pentru a se putea câștiga războiul.“ S-au făcut referiri

la trecerea școlilor de la stat la G.E.G., șvabii trebuind să plătească taxele cerute, fiindcă până atunci și un porcar a avut salariul mai mare decât un învățător.

Ajunge din nou la Cenad solicitarea verificării zvonului că șvabii din Banat vorbesc tot mai insistent cum că la 1 octombrie României îi va fi răpit Banatul, creându-se Donau Land.

Pe 15 octombrie 1942, Postul de Jandarmi din Cenad trimite o notă secretă către Secția de Jandarmi Beșenova Nouă¹ că, pe plan local, nu există semnale că șvabii nu primesc români la muncă, ci din contră. Numai că românii se plâng că nu li se oferă și lor ajutoare așa cum primesc șvabii săraci.

La Cenad nu se va confirma informația că ar fi sosit ordine de interzicere a căsătoriilor tinerelor germane cu români, că li s-ar interzice copiilor șvabi să frecventeze școala românească sau să nu se facă niciun fel de cumpărături de la români.

Printr-un ordin de la Timișoara, din 3 noiembrie, se cere verificată informația dacă șvabii au pregătit acțiuni de trecere de arme din România în Iugoslavia pentru „bandele lui Mihailović²“, răspunsul de la Cenad fiind negativ.

Un raport din 20 noiembrie 1942 către Secția de Jandarmi

Tineri germani din Cenad pleacă la război (1943)

¹ Actualmente Dudeștii Noi, jud. Timiș.

² Dragoljub Draža Mihajlović a fost un general iugoslav de origine sârbă, regalist convins. După ocuparea Iugoslaviei de armatele germane, s-a refugiat în munții din apropierea Belgradului, unde a început rezistența armată împotriva armatei hitleriste, luptătorii sârbi fiind cunoscuți sub numele de cetnici, iar lupta lor fiind una de gherilă. După ce și comuniștii lui Tito au început rezistența armată, aceștia au intrat în conflict cu cetnicii lui Draža Mihajlović pentru controlul teritoriului după încetarea ostilităților. Dat fiind faptul că multe grupuri de cetnici au colaborat sau au stabilit un modus vivendi cu trupele Axei, Draža Mihajlović a fost după război considerat drept trădător, vinovat de crime de război și, în cele din urmă, executat.

Beșenova Nouă arată că la Cenad, în data de 14 noiembrie, jandarmii cenăzeni au găsit adunați la școala germană 35 de tineri, 50 de bărbați și 10 femei, sub conducerea șefului organizației locale, Volk Johann. Tinerilor li se citea dintr-o carte despre mersul războiului din Polonia, Franța Grecia și Rusia. Iar bărbaților și femeilor li se spunea despre ajutorul de iarnă, gospodărie, agricultură și evenimentele politice ale zilei. Cum nu exista nicio autorizație pentru această adunare, Volk Johann a afirmat că prin însuși statutul G.E.G. aceste autorizații nu trebuie solicitate de la autorități. Jandarmii vor cere clarificări. De asemenea, vor trimite la Secție un tabel nominal cu șefii organizațiilor germane și, separat, o listă cu șvabii considerați periculoși pentru siguranța statului:

„Krauser Johann – fost propagandist și în prezent la organizația șvăbească din Deva – urăște de moarte pe români și autoritatea românească, fiind împotriva intereselor românești;

Kopp Anton – conducătorul onorific al organizației șvăbești din Cenad și de Plasă – urăște de moarte româniei și autoritățile românești;

Wolk Johann – conducătorul organizației șvăbești locale – urăște de moarte româniei și autoritățile românești, acționând contra intereselor acestora;

Jung Johann – conducătorul echipei de sacrificiu, înarmate, a organizației șvăbești locale – urăște de moarte pe români, batjocorește autoritățile românești, este împotriva acestora.“

În raportul său pe 1942 privind problema șvăbească din Cenad, șeful de post va preciza, printre altele, că: *„S-a observat că atât conducătorii, cât și tineretul german șvăbesc sunt contra preoților și a bisericii, din care cauză mereu au fost și sunt în conflicte cu preotul, iar din cauza prea marilor taxe școlare o mare parte din populație și-a dat copiii la școală în alte localități și în special la Periam, și că tot din cauza taxelor prea mari pe care trebuie să le plătească organizației germane, mulți dintre germani nu mai vor să plătească aceste taxe, iar conducătorii germani îi amenință pe aceștia care nu vor să plătească aceste taxe la organizație că vor fi cei dintâi când li se va cere cai pentru rechiziție și că îi vor exclude din organizația grupului etnic german. [...] Am mai observat că, pe față, șvabii se arată că sunt aliații românilor, însă în realitate și în dos, sunt cei mai mari dușmani ai românilor și instituțiilor și autorităților românești pe care nu au ochi ca să le vadă și că se observă o mai mare prietenie cu ungurii decât cu românii, din care cauză au și voit a pune mâna pe autoritatea românească, însă văzând că nu le reușește, acum au început a se mai încadra în regulile de conducere ale Statului Român...“.*

La sfârșitul anului 1942, conducerea G.E.G. din Banat a cerut în scris interzicerea petrecerilor dansante ale sârbilor din Cenad. Însă răspunsul maiorului Ion Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, din 2 aprilie 1943, nu va fi cel așteptat: *„... până în prezent ordinele ce avem nu interzic nici petrecerile și nici muzica. Locuitorii țării credem că în cadrul aprobărilor autorităților și legilor în vigoare, se pot manifesta liberi“.*

În *„Concluziuni asupra activității problemei trecerilor frauduloase depe anul 1942“*, șeful Postului de Jandarmi din Cenad va face observația că *„...în cursul acestui an fost foarte numeroase și căror treceri nici până în prezent nu li s-au putut pune capăt de a nu se mai face asemenea treceri. În special ungurii care fac parte*

din elementele armatei fug toți peste frontieră pentru a se sustrage serviciul militar de la concentrare și de a nu fi trimiși pe front și în urma cărora urmează a li se duce și familiile lor rămase în țară, în schimb populația germană s-au oprit a se mai duce și fugi clandestin din țară, neavând în cursul anului 1942 decât două singure cazuri, ceea ce înseamnă că trecerile frauduloase ale nemților s-au micșorat foarte mult față de anul trecut, unde au fost foarte numeroase treceri de nemți în special în Iugoslavia și Germania cu retragerea armatei germane.“

În luna ianuarie 1943, vor trece fraudulos frontiera doi minoritari (maghiari) aflați înainte de încorporare și doi în timp ce se aflau în serviciul militar. În februarie fug cinci minoritari aflați înainte de încorporare și doi în timpul serviciului militar, iar în martie, doar un minoritar aflat înainte de încorporare.

Ca urmare a ordinului comandantului Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, din 8 ianuarie 1943, jandarmeria locală va verifica dacă, într-adevăr, biserica romano-catolică din localitate a fost scârnăvită (*„excremente depuse în biserica germană“*). Cercetările, urmărirea și verificările ce au succedat ordinului relevă faptul că preotul romano-catolic cheamă aproape în fiecare seară aproximativ 15-20 de fete pentru repetițiile corului bisericesc, pe care le ține până pe la orele 21-22, băieții fiind excluși. Însă aceștia le așteaptă pe fete pe stradă, până la finalul repetițiilor, la germani fiind vorba de un obicei vechi potrivit căruia acolo unde se adună fete se duc și băieți. Excrementele în cauză nu ar fi fost găsite în biserică, aceasta fiind închisă, ci afară, aproape de ușa de intrare, bănuți fiind atât tinerii germani, supărați că nu sunt lăsați la repetițiile corului alături de fete, cât și orice alte persoane necunoscute. Contactat, conducătorul organizației germane din localitate va afirma că *„la niciun caz asemenea fapt nu a fost comis de tineretul german și că el nu va admite sub niciun motiv comiterea de asemenea fapte față de biserică sau preot și că dacă ei vor dovedi vreun asemenea caz comis de vreun tânăr german, îl vor exclude imediat din organizație și va fi deferit justiției pentru a-și lua pedeapsa cuvenită de lege și că în viitor acest tineret va fi supravegheat de aproape...“*

Jandarmeria primește informația cum că sași speră că vor fi evacuați românii din Ardeal, așa cum sunt evacuați țigani în Transnistria, pentru a rămâne pe loc doar cei de origine germanică. O poziție identică cu a șvabilor bănățeni. Drept pentru care li se cere jandarmilor, inclusiv celor din Cenad, să intensifice investigațiile pe teren și orice șvab descoperit a se exprima astfel să fie trimis în judecată și internat în lagăr.

Jandarmii constată că și la Cenad, opt-zece șvabi și-ar fi asigurat averea mobilă și imobilă la Casa de Asigurări Astra din Sibiu. Și tot ei concluzionează că *„asemenea asigurări nu pot avea alt substrat decât economic sau social-politic“*.

Ordinul informativ nr. 462 din 20 ianuarie 1943 vorbește despre un ordin primit de populația șvăbească, prin care nemților bănățeni li se cere ca averea să nu mai fie împărțită între copii, *„ci să fie dată la un singur copil, iar la ceilalți copii să li se dea bani, în niciun caz case sau pământuri, aceasta pentru ca averea să nu fie divizată între copii. Pentru aceasta li se trimit contracte scrise în limba germană numite contracte de familie care se fac de părinți de averea ce o are și cărui copil vor lăsa această avere.“* Acest act a nemulțumit populația șvăbească, singurul care

va semna așa ceva fiind șeful organizației șvăbești din Beșenova Nouă, va preciza șeful Postului de Jandarmi Sânaandrei.

O nouă adunare etnică germană este semnalată la Cenad pe 10 februarie 1943 și anume la cârciuma lui Pauli Peter, la care au participat aproximativ 200 de persoane, atât bărbați, cât și femei. Invitați au fost: un delegat al G.E.G., pe nume Scherg Kurtt din Brașov și Bayer Matthäus, conducătorul organizației germane din Sânnicolau

În picioare, de la stânga: Juliana Schüssler, căsăt. Huller, Anton Lessel, Juliana Schüssler, Juliana Balthasar, Magdalena Kühn, Peter Huller, Theresia Gräbeldinger, NikolausWagner și Magdalena Kahles

Mare. S-a expus situația de pe frontul din Est și de pe cel din Africa, accentuându-se ideea că, deși armata germană suferă anumite înfrângeri, acest lucru nu trebuie să sperie pe nimeni, fiindcă în război există și înfrângeri.

Postul de Jandarmi Cenad va trimite la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal o listă cu 31 de persoane din Cenad care au fugit peste graniță și se cere a li se retrage acestora cetățenia română.

Un alt caz raportat de Postul de Jandarmi Sânaandrei pe 22 februarie 1943 se referă la felul cum au fost pedepsiți trei tineri cu vârste între 15 și 16 ani, ai căror părinți erau plecați pe front. Aceștia nu s-au prezentat la ședințele de instrucție și, drept urmare, numele le-au fost afișate pe o listă într-o vitrină de la sediul organizației

germane din localitate. Adolescenții au spart vitrina și au mototolit lista. Ceea ce a atras furia conducătorului organizației. A pus să fie căutați făptuitorii. Prinși, băieții au fost duși într-o casă părăsită, unde au fost bătuți. Unul dintre ei a fost legat de scaun, cu mâinile la spate. „*Acest tânăr a fost schingiuit și maltratat în mod atât de barbar de către acești indivizi, încât înainte de a-l lega n-a mai fost în stare să-și stăpânească simțurile și s-a urinat pe sine, stând astfel cu hainele ude de la ora 22 seara până dimineața la orele 5 în casa rece, fără căldură, încât s-a îmbolnăvit.*“

Așadar, putem doar presupune că au existat presiuni și la Cenad, însă persoanele în cauză au preferat să tacă, să nu reclame la Jandarmerie o eventuală bătaie, distrugere sau amenințare.

În data de 24 februarie 1943, conducătorul G.E.G. Banat va trimite generalului Constantin Deliceanu, prefectul județului Timiș-Torontal, o notă prin care va reclama, alături de altele, și faptul că: „*1. Sârbii din Cenad au aranjat în ziua de 26.12.1942 o serată cu dans. În ziua de 15.2.1943 au dansat iarăși, cu toate că șeful de post a încercat să intervină. Din împrejurime au venit la această serată aproximativ 300 de sârbi. Au luat parte la această serată dl. Notar, șeful poliției și un dl. ofițer de Grăniceri.*

2. Organizația noastră locală din comuna Cenad a aranjat în ziua de 29.1.1943 o masă camaraderească. Șeful organizației noastre de caritate din împrejurare găsindu-se în localitate a vorbit câteva cuvinte despre însemnătatea și necesitatea organizației noastre de caritate îndemnând pe toți totodată a dona cât mai mult pentru ajutorul de iarnă. Dl. șef de post serg. Instr. Negoită Nicolae a deranjat seara invocând că nu se țin strict la programul indicat în autorizație și între altele striga: «Astăzi mai sunteți tari, dar se apropie timpul când veți da socoată pentru cele ce faceți.»“

Pe 5 martie 1943, Timișoara cere verificarea unor noi informații. Printre acestea și aceea că șvabii ar fi fost înarmați de armata germană și instruiți ca, la semnal, să pună mâna pe toate instituțiile publice, același ordin având preoții romano-catolici și organizațiile maghiare. Totodată, organizațiile germane ar avea instrucțiuni să provoace diferite dezordini și de a arunca vina pe evrei și sârbi. Un alt zvon, colportat de soldații veniți de pe front, ar fi că trupele rusești s-ar afla sub comanda fostului suveran român Carol al II-lea, prizonierii români fiind astfel eliberați de ruși. Pe de altă parte, în comunele unde există prizonieri ruși, românii care intră în vorbă cu ei se informează despre regimul bolșevic. Jandarmii din Cenad vor infirma toate acestea ca nefiind valabile pentru această localitate.

Referindu-se la reclamația Grupului Etnic German la adresa sârbilor din Cenad, maiorul Ioan Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, va raporta pe 2 aprilie 1943, către Inspectoratul de Jandarmi, că: „*Nu este adevărat că sârbii din comuna Cenadul Mare țin petreceri cu muzică și dans fără autorizații legale, afară de cazul raportat de noi la timp, când sârbii din comuna Cenadul Mare, la data de 26 decembrie 1942, au ținut o petrecere cu dans și muzică militară a Centrului de Instrucție Jandarmi Timișoara, în localul lui Pauli din comuna Cenadul Mare, raportat la Secția Beșenova cu nr. 947/943, la ordinul dvs. nr. 5075/043 secret. Până în prezent, ordinele ce avem nu interzic nici petrecerile și nici muzica.*

Locuitorii Țării credem că în cadrul aprobărilor autorităților și legilor în vigoare se pot manifesta liber.“

Șvabii cenăzeni sunt neliniștiți cu privire la constituirea de către G.E.G. a corpului de voluntari, ce urma să fie trimis pe front. Raportul din 24 aprilie al jandarmilor cenăzeni spune că operațiunile de recrutare erau iminente, operațiunea urmând a se încheia la 15 mai 1943, „*însă după cum se observă, mare șansă nu vor avea, căci șvabii refuză a se înscrie ca voluntari.*“ În aceeași zi, vor mai raporta că organizația germană din localitate o duce tot mai prost din cauza neachitării cotizațiilor de către membri, numele neplătitorilor fiind afișate în mod public.

Episodul recrutării șvabilor pentru înrolarea în armata germană va fi pe larg descris într-un raport secret trimis către Secția de Jandarmi Beșenova Veche. Astfel, în seara de 20 mai, pe la ora 20, a sosit la Cenad, via Cheglevici, comisia de recrutare, care a fost întâmpinată cu muzică și de aproximativ 200 de persoane. Organizatorii, respectiv conducerea organizației șvabe din comună, au pregătit un scurt discurs, apoi le-au spus concetățenilor că urma o adunare și o petrecere la cârciuma lui Pauli Peter, la ora 21. Deoarece nu exista niciun fel de aprobare pentru o asemenea manifestare și nici Legiunea de Jandarmi, contactată telefonic, nu a fost de acord, jandarmii vor impune în cele din urmă anularea adunării și petrecerii preconizate. În dimineața zilei de 21 mai, la operațiunea de recrutare, ținută la cârciuma lui Klemens Anton, s-ar fi înscris aproximativ 175 de persoane, printre care ofițeri în rezervă și mobilizați pentru lucru. Alte 50 de persoane, în special din rândul familiilor bogate, nu s-au prezentat, preferând să se ascundă ori să fugă din localitate. Organizația șvabilor i-a căutat și chiar s-a răspândit zvonul că vor fi aduși cu forța. Pentru a preveni orice fel de incidente, jandarmii vor solicita ajutorul conducerii Plutonului de Grăniceri din Cenad, aceasta cerând și primind asigurări de la comisia de recrutare că nu va fi nimeni adus cu forța. Cu toate acestea, membri ai organizației și ai conducerii acesteia au umblat prin comună cu bicicletele și chiar cu mașina comisiei de recrutare, în căutarea celor care nu s-au prezentat. Într-un final, la ora 19, comisia de recrutare a părăsit Cenadul cu direcția Sănnicolau Mare. Printre cei înrolați voluntar s-a numărat și cârciumarul Klemens Anton.

În nota informativă transmisă către Secția din Beșenova Veche, jandarmii din Cenad vor solicita întăriri, deoarece dețineau informații sigure, conform cărora unii dintre cei încorporați fără voia lor, nemaiaivând ce pierde în ideea că nu se vor mai întoarce, au amenințat că se vor răzbuna pe germanii bogați care s-au sustras înrolării, dar și pe autoritățile locale și îndeosebi pe postul de jandarmi, deoarece le-au urmărit activitatea. Totodată, „*...dacă ni s-ar trimite jandarmi necesari pentru întărirea postului pe tot timpul până la plecarea șvabilor recrutați în armata germană, se va pune santinelă la post pe timpul nopții, ca postul să nu fie atacat pe neașteptate și să nu mai putem acționa, întrucât se observă că de la recrutare încoace șvabii sunt foarte revoltați și nu voiesc a mai executa aproape nimic din ordinele ce li se dau.*“ Nota va fi însoțită de o listă numerică a celor înrolați. Astfel, din cei 440 recrutați, 13 au fost recrutați forțat. Din totalul recrutaților, șase aveau grad de ofițer. După meserie, doi erau croitori, trei fierari, trei cizmari, șase lemnari, opt frizeri, iar restul

agricultori. Raportul a mai fost însoțit și cu o listă cuprinzând numele a 12 șvabi recrutați forțat și cărora le-a fost frică a declara acest lucru. Toți au fost amenințați că li se va lua averea, li se va da foc la casă și dependențe și vor fi bătuți. Între lista numerică a recrutaților și aceasta există o diferență de o persoană, pe prima figurând 13 recrutați forțat. Se poate presupune că unul ar fi dat declarație că a fost forțat să se înroleze în armata germană.

La Cenad vin alte informații care se cer verificate: trupele germane își vor stabili cartierul general la Timișoara, sub comanda generalului Rohmer, având caracter de ocupație și, până la plecarea pe front, vor supraveghea recoltarea grâului; șvabii înrolați se vor instrui în Germania, apoi se vor întoarce pentru a întemeia Donau Land; șvabii ar justifica fuga lor peste frontieră prin tratamentul rău aplicat de către autoritățile române pentru că i-au înaintat lui Hitler memoriul privind autonomia Banatului.

Un raport al Postului de Jandarmi Cenad din 16 iulie 1943 relevă faptul că în perioada 1 ianuarie 1941-31 decembrie 1943, au fugit din România în Ungaria 37 de persoane, toți de etnie maghiară. Din România în Iugoslavia au fugit 52 de persoane, toți de etnie germană. În aceeași perioadă, cinci germani au trecut fraudulos granița din Iugoslavia în România.

De la același post, pleacă un alt raport, din 23 iulie 1943, cu situația indivizilor din Cenad care au trecut fraudulos frontiera în Ungaria, de la cedarea Ardealului (septembrie 1940, ca urmare a Dictatului de la Viena) și până la 23 iulie 1943: până la 18 ani (șase bărbați și patru femei, toți de etnie maghiară); între 18 și 35 de ani (un român, o româncă, un sârb, 49 de unguri și 11 unguroaice); de la 35 de ani în sus (10 unguri și șase unguroaice).

În iulie 1943, fug din Cenad un român și un ungar, ambii dezertori. În septembrie mai trece un ungar. În octombrie se vor semnală două cazuri, iar în decembrie doar unul. În aprilie, mai, iunie, august și noiembrie nu s-a semnalat niciun caz. Motivul pentru care trecerile frauduloase s-au redus simțitor în cazul germanilor din Cenad este explicat în „*Concluziuni asupra activității problemei trecerilor frauduloase de pe anul 1943*“, raport al șefului Postului de Jandarmi Cenad: „*În schimb, populația germană s-a oprit de a mai fugi clandestin din țară prin faptul că mulți germani s-au dus cu forme legale ca voluntari în armata germană în cursul lunii iulie 1943, însă și acei care nu au avut formele în regulă s-au dus cu transporturile celor care au plecat în regulă și deci în rândurile populației germane nu se observă a mai trece clandestin în Iugoslavia.*“ De reținut și măsurile invocate pentru zădărnicierea trecerilor, în contextul în care la Cenad mai activau efective de poliție de frontieră și de grăniceri: „*A se mări efectivul postului cu subofițeri și jandarmi necesari pentru a se putea trimite în continuu și în permanență câte o patrulă sau două pe linia de frontieră ziua și noaptea pentru a face pânze în locurile prielnice trecerilor frauduloase, control și în gară la sosirea trenului, precum și pe căile de comunicații înspre Sănnicolau Mare și Tomnatic, pentru că mulți vin cu trenul până în Tomnatic sau Sănnicolau Mare, de unde apoi pe picioare, conduși de alți locuitori de prin aceste comune, vin pe jos până ce îi trece frontiera în schimbul unor sume de bani, a se lua contact cât mai strâns cu pichetele de grăniceri, pentru a se putea prinde*

pe cei care vor ca să treacă frontiera, precum și intensificarea patruleșilor și pânde cât mai dese pe frontieră și locurile de trecere.” Printre călăuzele din Cenad se numără Nagy Eugen, arestat și trimis alături de un grup de frontieriști la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal pe 6 mai 1942, și Harkay Andras, arestat pe 23 ianuarie 1944 și trimis a doua zi la Timișoara, alături de patru persoane de etnie maghiară din Urseni, Lugoj și Făget, care au fost suspectate de intenția de a trece clandestin în Ungaria. Pe 25 septembrie 1942, plutonierul Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad, va raporta că, în urma unui ordin telefonic, a făcut o percheziție la domiciliul lui Feis Andrei și al mamei acestuia, Langh Ecaterina, suspectați de a fi trecut peste frontieră, ilegal, anumite persoane. Amândoi au fost reținuți și trimiși la Timișoara.

În 1943, Antonescu semnează un acord cu Germania prin care se permite înrolarea a circa 70.000 de tineri germani în trupele Waffen-SS. Prima companie a divizionului SS – Leibstandarte „*Adolf Hitler*” – era formată în exclusivitate din tineri germani fanatizați din România.

La 30 iulie 1943, Postul de Jandarmi Cenad va trimite la Secție situații numerice cu etnicii germani înrolați în armata germană. Astfel, apar ca recrutați și deja plecați 209 germani din Cenadul Mare și Cenadul Vechi. Alți 18 sunt considerați a fi fost înrolați forțat, în urma amenințărilor.

Jandarmeria este informată și despre faptul că „*în general și aproape toți soldații germani care vin în țară în concediu, aduc cu ei diferite obiecte, lucruri și mărfuri, prin contrabandă, provenite din țările de unde acești soldați germani vin în concediu.*” În iulie 1943, în urma unei percheziții la domiciliul din Cenad al soldatului german Hinkel Georg, aflat în concediu, s-au găsit: „*692 țigarete străine de proveniență în majoritate germane, sârbești, rusești și engleze, 2 kg. tutun fin în pachete, 400 tuburi țigarete, 5 pachete a câte 50 grame ceai, precum și un număr de 10 bucăți cupoane diferite țesături, care au fost aduse prin contrabandă și care toate aceste lucruri și obiecte au fost confiscate de organele vamale din Cenad, căruia i-au dresat acte de contravenție pentru contrabandă, aplicându-i numitului soldat german o amendă în sumă de lei 73.716, pe care numitul a achitat-o imediat la biroul vamal Cenad...*”. La percheziția efectuată la domiciliul altui soldat german din Cenad, pe nume Friedrich Müller, s-a constatat că respectivul se deplasa adeseori clandestin din Iugoslavia în România, îmbrăcat în diverse uniforme germane. Iar la soldatul german Peter Wellinger, cumnat cu Georg Hinkel, s-au depistat 45 de pietre de brichetă aduse în țară prin contrabandă, pentru care organele vamale i-au aplicat o amendă de 5.000 de lei, numitul achitând contravenția pe loc.

O nouă listă cu detalii referitoare la șvabii care manifestă „*o atitudine înfocat hitleristă*” este întocmită de jandarmii cenăzeni și trimisă la Secția de Jandarmi Beșenova Veche. Cei zece șvabi care îi urau pe români batjocoreau autoritatea românească și se dovedeau a fi împotriva intereselor românești erau: Kopp Anton, Volk Johann, Volk Nikolaus, Aubermann Emerick, Jung Johann, Volf Peter, Wirosaf Joseph, Balthasar Nikolaus, Wirosaf Anton și Loch Anton.

În raportul lor din 27 octombrie 1943, jandarmii cenăzeni vor preciza că familiile șvabilor care s-au înrolat voluntar în armata germană sunt total nemulțumite, fiindcă văd că majoritatea conducătorilor organizației germane locale se află în

continuare acasă, deși au spus că vor merge cu toții pe front. Mai mult, cei plecați solicită prin scrisori să li se trimită alimente, că sunt tratați foarte prost din punct de vedere alimentar, iar ofițerii germani îi tratează rău, deși erau voluntari.

Printr-un ordin de informațiuni secret, emis pe 21 octombrie 1943, se cere verificarea a trei probleme: dacă familiile șvabilor înrolați voluntar în armata germană primesc de la aceștia corespondență ce nu trece prin oficiile poștale românești; corespondența poartă ștampila S.S. și este transportată de G.E.G. din Timișoara cu niște mașini de culoare cenușie; aceleași mașini aprovizionează șvabii cu arme, muniție și instrucțiuni pentru evenimentele viitoare din România. Jandarmii locali confirmă existența corespondenței care nu trece prin oficiile poștale românești, dar aceasta este adusă la Cenad prin curieri ai G.E.G. Timișoara. Mai precizează că au raportat de mai multe ori la rând că organizația locală ar fi aprovizionată cu arme, însă nu s-a luat nicio măsură de percheziție a sediului acesteia.

Pe 22 octombrie, Postul de Jandarmi Cenad primește ordinul ca, în colaborare cu autoritățile comunale, să încheie acte de pierdere a cetățeniei pentru toți cetățenii români de origine etnică germană care au părăsit țara clandestin după 12 mai 1943. În lista întocmită ca răspuns, vor figura 16 șvabi din Cenad.

Cu mici modificări de fond față de 1942, Postul va raporta concluziile pe 1943 cu privire la activitatea etnicilor șvabi de pe raza sa de activitate. În condițiile date, „...*problema șvăbească a luat un mare avânt în toate domeniile politice, economice, culturale, sociale etc., care însă până în prezent nu am avut niciun eveniment mai important întâmplat în raza postului și se caută a se dezvolta totul în liniște.*” Atitudinea față de biserică și preotul romano-catolic din localitate s-a îmbunătățit. „*S-a mai constatat că foarte mulți dintre șvabi, pentru a se sustrage de a nu merge la concentrare s-au făcut tot felul de mobilizări pentru lucru ca: conducători de tractoare, proprietari a 50 hect. pământ, cultivatori de sfeclă de zahăr, cultivatori de zarzavaturi, cultivatori de tutun etc., tot pentru a nu merge la concentrare și de a se feri de război.*” Continuă însă ura față de români.

Una dintre ușile bisericii romano-catolice, după război

O notă transmisă pe 25 ianuarie către Secție spune că șvabii din Cenad trebuie să plătească organizației câte 20 de lei lunar de fiecare jugăr de pământ, sumă minimă acceptată. Din banii colectați, organizația șvăbească plătește ajutoare,

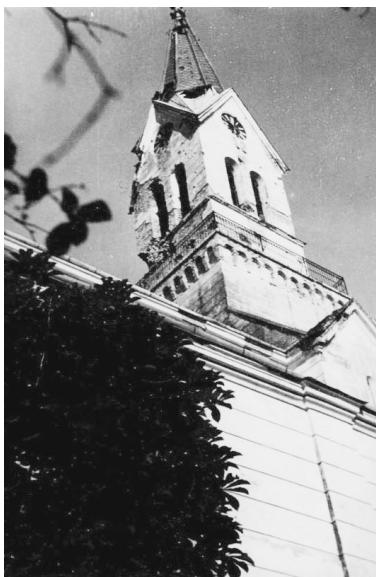
salarii la propriii funcționari etc. Totodată, într-o altă notă, din aceeași zi, se va raporta că doi membri desemnați de organizație au plecat în direcția Brașov, la un curs de 10-15 zile pentru pregătirea în domeniul apărării pasive în caz de bombardament cu gaze sau bombe incendiare.

Pe de altă parte, se spune că G.E.G. va lua măsuri împotriva acelor dintre șvabi care îi sunt contrari și care nu acceptă să mai plătească taxele către organizațiile locale. Același G.E.G. ar fi început să țină conferințe în satele cu populație germană din județul Timiș-Torontal, o asemenea manifestare având loc și la Cenad, la 2 februarie 1944, fiind susținută de către un reprezentant al G.E.G. Timișoara și un căpitan din armata germană pe nume Heinz Hacher, care le-au solicitat cenăzenilor să fie uniți și să lupte pentru Germania, căpitanul chiar spunând că se bucură că a luptat alături de soldați din România care sunt în armata germană, drept pentru care le cere șvabilor să nu se dea înapoi de la serviciile ce li se cer și să nu asculte vorbele persoanelor potrivnice Germaniei.

Într-un raport datat 8 iunie 1944, se scrie că la Cenad șvabii nu au trecut încă la vreun recensământ pentru recrutarea celor cu etatea de până la 45 de ani, dar se vorbește că respectiva acțiune se va face așa cum s-a procedat și în Banatul iugoslav. Încă nu s-a primit de la G.E.G. nicio dispoziție în acest sens „și se crede că nici nu se va face, prin faptul că se cunoaște starea de spirit a populației și se știe precis că nu se va prezenta nimeni la recrutare.”

De asemenea, printre șvabi se vorbește că au mai fost o dată păcăliți de G.E.G. „Nu s-a observat că unii șvabi să-și caute refugii de a fi concentrați în armata română, pentru a nu fi luați în armata germană. [...] 4/ Șvabii cărora le-au murit fiii plecați voluntar în armata germană îi plâng pe cei morți și blastă pe cei care au început războiul și că poate nu mureau și era mai bine dacă nu-i trimitea în armata germană.”

Nu mai puțin de șase ordine de informațiuni vin și la Cenad în prima decadă a lunii iunie 1944, prin care li se cere jandarmilor să verifice următoarele: șvabii au primit dispoziții din partea organizațiilor lor ca fiecare să ia acasă un copil de la oraș și să-l îngrijească; soldații români întorși de pe front îi vorbesc de rău pe ostașii germani alături de care au luptat și spun că românii și germanii nu se vor împăca niciodată; Germania caută să desființeze frontiera dintre România și Ungaria pentru ca Ardealul să intre sub administrație germană, pentru ca germanii să ducă hrană pentru ungurii înfometăți; șvabii din mediul rural vorbesc cum că Andreas Schmidt, conducătorul G.E.G. din România, ar fi cerut Reich-ului să recunoască autonomia Banatului românesc, aceasta ca răsplată pentru sacrificiile șvabilor înrolați voluntar în armata germană; populația germană a început să-și vândă animalele, circulând zvonul că Banatul va fi ocupat de nemți și li se va rechiziționa totul; organizațiile șvăbești locale au primit ordinul de înarmare a membrilor lor, pentru a face față oricărui atac.

**Biserica romano-catolică,
afectată de război**

Pe 12 iulie 1944, se raportează faptul că, pe 9 iulie, trei ofițeri medici germani de la Comandamentul German din Timișoara au vizitat Cenadul Vechi, „unde au văzut localurile și au stabilit ca în comuna Cenadul Vechi să se instaleze un spital german evacuat din Crimeea, compus din 100 de paturi și care va fi instalat în două școli primare germane și într-un local particular al proprietarului Gilod Johann., No. 17. din comuna Cenadul Vechi.“

Pe 10 iulie, la dr. Kopp Anton a venit un ofițer german de la Brașov, care a vizitat familiile tuturor soldaților voluntari germani căzuți pe câmpul de luptă în armata germană, familiile celor săraci primind ajutoare. „Însă un alt ofițer german a venit și în altă dată cu un camion german, care a adus și a distribuit la toți voluntarii

Învățătorul Gabriel Krischan, alături de copiii germani din Cenad. A fost executat de ostașii sovietici. Preotul Joseph Pettla a fost salvat în ultimul moment, la intervenția preotului ortodox sârb.

plecați în armata germană câte un pachet în greutate de câte 5 kg fiecare pachet, care le-a fost trimis de Hitler și în care pachete se afla zahăr, cafea, ciocolată, bomboane și șampanie, care era aproape apă goală și nu era nici ca vinul de la noi. “

„Din Timișoara au fost trimiși de către G.E.G., la organizația locală germană, un număr de 80 de copii mici și 6 femei cu copii mici ce au fost evacuați din Timișoara din cauza bombardamentelor și care copii au fost repartizați de către organizația germană locală pe la nemți prin comună, însă din cei 80 de copii care au fost trimiși în această comună abia dacă au mai rămas circa 50 de copii, întrucât restul au fugit din comună de la nemții unde au fost repartizați din cauză că ar fi fost rău tratați. “

Jandarmii trebuie să verifice dacă: fiindcă nu mai poate plăti ajutorul cuvenit familiile soldaților voluntari plecați în armata germană, G.E.G. motivează că acest lucru se datorează faptului că Banca Națională a României refuză să mai schimbe mărci germane pentru lei; șvabii ar fi primit instrucțiuni să-și împacheteze strictul necesar și să fie gata de plecare în orice moment.

În ziua de 23 iulie 1944, a fost la Cenad inginerul agronom Lothar Fabritius din Lovrin, care a ținut o cuvântare de o oră în fața unui public german de 250-300 de persoane. Acesta s-a referit la atentatul asupra lui Hitler de către „un trădător în slujba Angliei”. De asemenea, despre faptul că „Anglia nu ar fi în stare să oprească năvălirea puhoaielor și hoardelor rusești, care ar ocupa întreaga Europă și ar proceda după cum s-au arătat în țările ocupate, Estonia, Lituania și mai ales în Italia de Sud, de unde au luat și au dus mii de copii în Siberia, pentru a putea să-i crească și să fie educați în sens bolșevic, pentru a putea fi folosiți ca comisari în fosta lor patrie.” Același orator, scriu jandarmii cenăzeni, vorbind despre salvarea fűhrerului de către Dumnezeu, „a arătat că el mai are multe fapte glorioase de făcut din partea lui pentru cultura Europei și nu va da victoria celor ce nu cred în ea și că să-i fie toți credincioși Fűhrerului, așa după cum au fost și până în prezent și că toți să rămână la locul lor [...], după care adunarea a luat sfârșit prin încheierea cu «Trăiască Regele Mihai I, D-I Maresal Antonescu și Fűhrerul».”

Postul de Jandarmi va mai raporta că, de curând, localitatea a fost vizitată de doi ofițeri germani, care au identificat localul unei mori părăsite pentru a face din el un mare depozit de alimente pentru armata germană.

Pe 27 iulie, sosește la Cenad un ordin de informațiuni în care scrie că Andreas Schmidt, de la G.E.G. Timișoara, a fost în Germania, de unde a primit instrucțiuni pentru ca, împreună cu alți gauleiteri, să înceapă o amplă campanie de propagandă în vederea ridicării moralului șvabilor bănățeni, deoarece aceștia nu mai cred în conducători și în câștigarea războiului. De această situație sunt acuzați evreii, care poartă o propagandă ostilă intereselor germane. „Cercurile germane lasă să se înțeleagă că acești evrei în curând vor fi adunați din orașe și internați în ghetouri, în care scop se crede că Manfred von Killinger¹ ar fi făcut demersuri pe lângă

Zidurile și ferestrele Bisericii romano-catolice, sparte de gloanțe

¹ Manfred von Killinger - născut pe 14 iulie 1886, la Leippen, în Germania. Ofițer de marină, istoric militar și diplomat german, partizan fervent al ideologiei național socialismului. În calitate de ambasador al Germaniei naziste în România (1941-1944) s-a bucurat de o mare influență. S-a sinucis la București, pe 25 august 1944.

Guvernul Român. “ Andreas Schmidt și alți gauleiteri ar fi plecat deja în teritoriu, pentru propagandă, solicitându-le șvabilor să se înroleze în armata SS.

Sosit tot pe 27 iulie, un alt ordin spune că: sub pretextul de a scuti copiii șvabilor de bombardamentele aeriene, G.E.G. i-a adunat și i-a dus în comunele din apropierea frontierei, îndeosebi în Plasa Jimbolia, existând bănuiala că micuții vor fi trecuți în Ungaria și apoi trimiși în Germania. De asemenea, poliția militară germană continuă să ridice pe ascuns voluntarii șvabi din armata germană aflați în concediu în România și care nu au mai vrut să se înapoieze la unitate. Iar organizațiile locale adună informații și întocmesc lunar rapoarte cu privire la propagandă, la starea de spirit a populației germane față de autoritatea și conducerea

germană, despre comportamentul autorităților românești față de șvabi și atitudinea funcționarilor și a populației românești față de mersul operațiunilor de război.

În ultima zi a lunii iulie, la Cenad sosește încă un ordin de informațiuni, prin care li se solicită jandarmilor să verifice dacă în localitate au luat ființă echipe de stingere a incendiilor în caz de bombardamente aeriene și dacă da, să fie încheiate imediat acte de trimitere în judecată pentru organizarea de echipe militare camuflate. Răspunsul va fi pozitiv. Asemenea echipe s-au format și la Cenad: „Organizația Germană din această comună, în urma ordinului primit de la kreisleiterul de la Cercul Lovrin, a înființat în această comună Cenadul Mare și Vechiu, trei companii, a câte 6 grupe fiecare companie și fiecare grupă compusă din 1 șef și 9 oameni, în total 10 oameni grupa, având în total de câte 60 oameni fiecare companii și trei companii a 60 de oameni face în total 180 oameni, ce au fost

Anton Lessl cu fiii săi Iosif și Toni. Lessl Iosif, de 16 ani, a fost împușcat de sovietici în bucătăria lor. Toni, fratele lui mai mic, l-a găsit plin de sânge și a încercat să-l readucă la viață. Două zile a alergat Toni pe străzile Cenadului, înnebunit de durere și plin de sângele fratelui său, până l-a luat cineva în casă și l-a spălat.

înființate pentru stingerea incendiilor în caz de bombardamente aeriene inamice. Față de cele arătate mai sus și în conf. cu ord. de mai sus, s-a pus în vedere conducătorului organizației de a desființa imediat aceste echipe organizate în felul arătat mai sus și i se vor dresa acte de dare în judecată, care se vor înainta Legiunii.”

Jandarmii din Cenad vor mai constata în urma cercetărilor și verificărilor pe teren că șvabilor bătrâni și neputincioși, doi bărbați și două femei, în vârstă de peste 70 de ani, li s-au vândut averile și ei au fost internați într-un azil de bătrâni înființat la Sânnicolau Mare, banii obținuți din vânzarea bunurilor fiind virăți în contul azilului în cauză.

Un grup de cenăzeni deportați în U.R.S.S., în 1945 (în total din România 69.332 de persoane). În față, al treilea din stânga, este directorul școlii din Cenad, Swobodnik Nikolaus. În spate, al patrulea din stânga este fiul său Friedrich (15 ani), care a fost deportat în locul fratelui său Otto, acela fiind prea mic de statură. Friedrich a murit după câteva luni, de dezinterie.

Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va trimite în teritoriu noi ordine de informațiuni, prin care cere a se verifica dacă: organizațiile germane locale au primit noile ordine de bătaie de la G.E.G., prin care formațiunile de gen (redăm exact grafia): Fangen, Gerichten, Sturbatalioner, Compania Auto etc., care să fie alcătuite din oameni de încredere, comandate de ofițeri din armata germană; în județ există cantonate trupe germane, înzestrate cu un bogat stoc de armament și muniție, pregătite ca în cazul unor schimbări politice să ocupe România.

Pe 13 august, Cenadul raportează că „Nu s-a primit până în prezent de către șvabii din comună, de la organizația locală, niciun ordin sau instrucțiuni ca în caz de retragere a armatei germane să se retragă și ei în Polonia, în vreo regiune stabilită de Germania și că, chiar dacă ar primi asemenea ordine, ei nu se vor duce în alte părți...”

La 26 august 1944, Postul de Jandarmi Cenad, va trimite o notă informativă și un tabel cu nouă conducători șvabi și maghiari „care sunt capabili de a comite acte

de răzbunare contra românilor și de a organiza organizațiuni în lipsa conducătorilor, pentru a putea răscula pe șvabi și unguri în contra românilor și autorităților românești.“ Lista cuprindea un maghiar și opt șvabi: Dermla Arthur (ungur), Volk Nikolaus, Aubermann Nikolaus, Loch Anton, Wirosaf Anton, Biringe Peter, Schmidt Adam, Jung Johann, Kurt Joseph. În notă se mai preciza cum că: „...conducătorul Dr. Kopp Anton, din Cenadul Vechi și Volck Johann, conducătorii activi ai organizației germane locale, nu s-au găsit la domiciliu, fiind dispăruți din comună, continuându-se urmărirea lor până la prindere.”

În cele de mai jos, redăm integral conținutul notei informative din 3 septembrie 1944, trimisă de la Cenad la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal:

„Avem onoare a vă raporta antecedentele și atitudinea deținuților politici și internați în lagăre din comunele de pe raza acestui post, după cum urmează.

Cetățeni din Tisa Nouă (Wiesenheid), la muncă forțată în U.R.S.S. În spate, a patra din stânga este Wolf Ecaterina (Konradshmangsen) din Cenad nr. 1716. În față, al doilea din stânga, devenit cenăzean prin căsătorie, Kettstock Hans (Johann), 17 ani. Lopețile, de o dimensiune considerabilă, pentru productivitate maximă, erau supranumite „Inima lui Stalin”

1/ Dermla Artur, de origine etnică maghiară, din comuna Cenadul Vechi, farmacist, este conducătorul onorific intelectual al organizației maghiare de pe raza acestui post, a fost în contact strâns cu conducătorul onorific al Organizației germane Dr. Kopp Anton, nu s-a observat ca să fi făcut niciun fel de propagandă sau manifestări cu caracter politic și nici nu s-a observat ca să aibe nicio influență asupra populației maghiare, însă s-a observat că urăște pe români și disprețuiește

autoritatea Românească, însă este supus față de legile Statului Român, alte acte ostile sau subversive contra Statului nu s-a observat ca să comită nici în trecut și nici în prezent.

După ieșirea din mina de cărbuni; sus, al doilea din stânga, Kettenstock Hans

2/ Volck Nikolaus, de origine etnică germană, din comuna Cenadul Mare, a fost conducător al organizației germane locale, care între timp a fost numit de G.E.G. ca primar, care avea influență asupra populației germane, urăște pe români de moarte și disprețuiește autoritatea românească, a dat afară din comună și a scos-o din locuință pe o învățătoare de la grădinița de copii și a înlocuit pe oamenii de serviciu de la primărie care erau români cu cei de origine etnică germană, la servitorii români nu le făcea nicio dreptate și îi batjocurea, nu credem a se supune ordinelor în vederea organizării gărzilor blocului național, este suspect și periculos Siguranței Statului și se propune a fi reținut pentru internare.

3/ Auber mann Nikolaus, de origine etnică germană, din comuna Cenadul Vechi, fost ajutor de primar, urăște pe români și disprețuiește autoritatea românească, nu are influență asupra populației germane, nu a făcut parte din niciun fel de conducere a organizației germane, pare a fi liniștit și de a se încadra și a se supune ordinelor organizării gărzilor blocului național, alte acte subversive contra Statului nu a comis.

4/ Schmidt Adam, de origine etnică germană, din comuna Cenadul Mare, a fost în comitetul de conducere al organizației germane, urăște pe români și disprețuiește autoritatea românească, nu are nicio influență politică asupra populației germane, pare a fi liniștit și credem a se încadra în ordinele în vederea organizării gărzilor blocului național, însă era mare propagandist și hitlerist, alte acte subversive contra Statului român nu s-a observat ca să fi comis.

5/ Loch Anton, de origine etnică germană, din comuna Cenadul Mare, fost

casier și membru activ al org. locale germane, urăște pe români de moarte și disprețuiește și batjocurește autoritatea românească, are influență asupra populației germane, este un mare propagandist și hitlerist și nu credem a se încadra în noile ordine în vederea organizării blocului național, a fost în legătură cu conducătorul organizației de a rămâne toți șvabii acasă până la etatea de 47 de ani și de a nu merge la munca câmpului, este suspect și periculos Siguranței Statului, se propune a fi reținut și internat în lagăr.

6/ Virozav Anton, de origine etnică germană, din com. Cenadul Mare, a fost membru activ în comitetul de execuție al organizației germane, disprețuiește de moarte pe români și batjocorește autoritatea românească, are influență asupra populației germane, fiind un mare propagandist și un înfocat hitlerist și nu credem că se va încadra în vederea organizării gărzilor blocului național, a fost în legătură cu conducătorul organizației ca șvabii până la 47 de ani să rămână în comună și să nu meargă la munca câmpului, este suspect și periculos Siguranței Statului, pentru care se propune a fi menținut în lagăr.

Deci față de cele arătate mai sus pentru fiecare deținut politic, vă rugăm să binevoiți a se aprecia fiecare caz în parte și a se dispune cele legale.“ Semnează (indescifrabil) șeful Postului Cenadul Mare.

În concluziile cu privire la problema șvabească pe anul 1944, sinteză semnată de noul șef al Postului de Jandarmi Cenad, plutonierul Mărășescu Procopie (mutat de la Moșnița Nouă), se spune că șvabii s-au înrolat în armata germană, au cerut autonomia Banatului, s-au manifestat foarte ostil față de autoritatea românească, produsele agricole le-au trimis spre uzul armatei germane. „Cu ocazia luptelor ce au avut loc în cursul lunii septembrie și octombrie din acest an, s-au dovedit foarte satisfăcuți că au intrat trupele germane în această comună. S-au mai dovedit că decât să fie sub stăpânire română, mai bine au preferat ca să fie sub stăpânire maghiară întrucât la intrarea trupelor maghiare în aceste localități au ieșit în întâmpinarea lor cu flori și mâncare, iar când trupele române se aflau în trecere, șvabii din aceste localități încuiau ușile, ca să nu intre. După data de 15 octombrie 1944, această problemă nu a mai existat în aceste comune, deoarece cei mai fanatici hitleriști și-au lăsat moșiile și tot ce-au avut și au plecat cu trupele germane în retragere.“

Puțini cenăzeni mai știu ceva despre grozăviile săptămânilor de război purtat efectiv pe străzile Cenadului, între armata germană, aflată în retragere, și cea rusă, în ofensivă.

În 2009, am primit de la învățătorul Johann Wunder, stabilit în Germania, o serie de fotografii vechi, în format digital, iar pe o foaie, textele-clișeu pentru fiecare imagine în parte. Iată cum povestește el despre acele timpuri: „După 23 august 1944, situația din Cenad era destul de confuză. Nimeni nu știa ce se va întâmpla în viitorul apropiat. Ca de obicei, oamenii așteptau anunțurile plăiașului (toboșarului). Când acesta apărea la răspântie de străzi și bătea toba, lumea ieșea repede din curți să audă noile ordine ale primăriei. Într-o zi, după ce a încetat bătutul tobei, plăiașul a strigat în gura mare: «Toți nemții... sunt obligați să predeie la primărie, în cursul zilei de mâine, bicicletele și aparatele de radio. Contravenții se vor pedepsi cu închisoare.» Prin acest act, populația germană era lipsită de orice informare

despre mersul frontului. În ziua de 14 septembrie fiind sărbătoare bisericească, ziua Sf. Gerhard (Kirkweih), stăteam după-amiază cu bunicii și vecinii la divan în stradă. Deodată a intrat în strada Gării o coloană de căruțe. La primul colț, cel din față s-a oprit și a strigat un «Brrr» lung. Atunci, vecinul nostru, Eberhard Peter, care era în concediu din Armata Română, a spus: «Aștia-s ruși!» și am fugit în curte. În ultimele zile din septembrie, mulți bărbați au fost duși la Mureș pentru a construi un cap de trecere la podul avariat de peste Mureș... Cei căzuți din rândurile

În rândul de sus, a doua din stânga este Theresa Detschov, a patra - Margaret Wagner, a șasea - Anna Auermann. În al doilea rând, de la stânga, Lissi Huller.

Fotografia a fost făcută în bazinul carbonifer Donbass, la data de 25 iulie 1946.

trupelor germane au fost sacrificați numai în scopul creării unui coridor de trecere peste Tisa la Seghedin pentru trupele care se retrăgeau din Grecia și Iugoslavia. Majoritatea victimelor din Cenad au fost transportate la Sănnicolau Mare, în afară de cei doi de după poarta de la casa cu nr. 1226, vizavi de „Casa Germană“, și cei trei grav răniți lăsați în punctul de prim-ajutor în curtea familiei Pauli, de la nr. 1670, pe pavaj, unde s-a turnat peste ei benzină și au ars de vii. Niște țigani beți au fost obligați să-i îngroape după cotarcă, în grădină. Majoritatea victimelor din rândurile populației germane au fost făcute după recuperarea satului de către trupele sovietice: 24 de femei, copii și bătrâni. Unde a fost găsit un ostaș mort, casa

a fost incendiată și locatarii împușcați. Probabil ca răzbunare pentru cei doi ostași sovietici loviți mortal de un proiectil de tanc după ușa mică (acum zidită, n.n.) ce duce direct în turnul bisericii romano-catolice, părintele Petlla Joseph și vecinul său, învățătorul Krischan Gabriel, au fost duși în fața bisericii pentru executare. După ce salva armelor l-a cruțat pe părinte, acesta a rămas înlemnit mai departe, cu fața la perete. Stând singur și neuzind nimic, a îndrăznit după un timp să se întoarcă. Mai târziu, a aflat că preotul sârb l-a înduplecat pe ofițerul sovietic să-l cruțe, spunând că acesta nu este fascist. Învățătorul Krischan a fost îngropat pe după poarta actualii

Ultimul kirchweih la Cenad, în 1981

farmacii, care era pe-atunci locuință pentru învățători. În primăvara anului 1945, bunicul meu, Wunder Anton, sifonar, a fost obligat să transporte victimele civile cu căruța-platformă a sifonăriei la cimitir.. În după-masa zilei de 6 octombrie 1945, populația germană din Cenad a fost îndemnată să se refugieze la Sânnicolau Mare. Acolo s-au format coloane de căruțe care s-au îndreptat spre Ungaria. În trei săptămâni am ajuns în Austria, dincolo de Viena. Au fost evacuate din România peste 100.000 de persoane. Cei refugiați au scăpat astfel de deportarea în

U.R.S.S. Cam în același timp, tatăl meu, care după tratatul dintre guvernul român și cel german, era ca și alți peste 50.000 de etnici germani, înrolat în armata germană, a fost rănit în Ungaria, în apropiere de orașul Debrecen, Transportat în spital, la Viena, l-a avut ca vecin de pat pe un ostaș german, care a fost rănit la biserica unită din Cenad. Surorile călugărițe au scris scrisori în numele celor grav răniți și, astfel, într-un timp relativ scurt, toți cenăzenii împraștiați pe frontul de est și de vest și cei refugiați au fost informați despre cele întâmplate la Cenad. “

O altă mărturie zguduitoare am auzit-o de la Danița Brancovan, tot din Cenad, care în vremea războiului locuise cu părinții în cartierul cenăzean Satu-Nou, la actualul nr. de casă 737 din strada perpendiculară pe fosta bicărie, cunoscută și prin bălțile sale alimentate în permanență de fântânile arteziene. „Pe vremea aceea, toată lumea a trebuit să-și sape în grădină un dekung (adăpost subteran, n.n.). A săpat și tata unul. Însă când au început luptele între nemți și ruși, nemții erau pe drumul de piatră, iar rușii, către dolmă, pe ulița lui Ioia, tata ne-a trimis pe toți în dekungul lui Lăbășan, a doua casă de-a noastră, să fim mai mulți laolaltă. Asta a fost într-o luni. Deodată ne-am trezit cu un rus în adăpost. Avea piciorul sfârtecat de un dum-dum. L-am tras repede eu cu tata în coridorul casei lui Lăbășan. Acolo au dat nemții peste noi. Au îndreptat pistoalele spre noi, să ne omoare, fiindcă eram cu rusul. Noroc că tata știa nemțește și le-a spus ce s-a întâmplat. Atunci unul dintre ei și-a îndreptat pistolul spre capul rusului. Rusul a întrebat doar atât: Cât e ceasul? Atunci glonțul i-a împrăștiat creierul pe perete. Afară s-au auzit împușcături. Nemții au plecat în

grabă. S-a tras zile în șir. Un proiectil a lovit podul casei vecinului, a lui Mihai Fodor. Nu am avut curajul să ieșim. Am stat în casa lui Lăbășan, cu rusul mort, de luni până joi. Joi au năvălit în casă rușii. Când și-au văzut militarul împușcat, au vrut să ne omoare, crezând că noi l-am ucis. Am avut iar noroc în tata, care știa ceva ucraineană și le-a spus că nu noi l-am omorât, ci nemții. Ne-au pus să-l îngropăm în fața casei, dincolo de șanț. Peste noapte, mormântul i-a fost răvășit, călcat în picioare. Cred că de legionari. Până la urmă, rusul a fost scos de-acolo și îngropat în groapa comună din curtea bisericii sârbești. “

Mărturiile materiale ale războiului au fost multe, unele vizibile mulți ani după război: case distruse ori ciuruite de gloanțe, cazemate în dig, căști germane și rusești pe post de adăpători pentru orătănii, tuburi de cartușe și proiectile etc.

România va răspunde cererii U.R.S.S. de a trimite forță de muncă pentru refacerea acesteia. Cum germanii nu fuseseră expulzați din România, așa cum s-a întâmplat în Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, de exemplu, aceștia vor fi trimiși în masă în U.R.S.S. Autoritățile românești vor tria, desigur, doar acele persoane sănătoase, apte de muncă: femei între 18 și 30 de ani și bărbați între 17 și 45 de ani. A fost o măsură pur etnică, nefiind exceptați nici germanii cu vederi de stânga (social-democrați ori chiar comuniști). Astfel, germanii nu doar că vor fi deposedați de pământ, dar nu vor fi nici beneficiari ai reformei agrare din 1945.

O nouă listă cu șvabi cenăzeni (bărbați) ridicăți la 14 ianuarie 1945 și trimiși la muncă în U.R.S.S. cuprinde 60 de nume. În aceeași zi, sunt ridicate în același scop 38 de femei șvăboiace din Cenad, pe cea de-a doua listă, din aceeași zi, figurând încă 20 de femei. Alte nouă sunt scutite de ridicare pentru internare, motivele invocate fiind: una născută în 1913 (Jung Margareta), patru fiind căsătorite cu români (Wailand Maria, Klemens Magdalena, Schüssler și Jung Theresia), iar patru având copii sub un an (Ernst Irma, Aufsatz Varvara, Paul Theresia și Dornbach). A doua zi, pe 15 ianuarie, sunt ridicăți încă 33 de bărbați șvabi.

Pe 19 ianuarie 1945, a fost ridicată, contrar dispozițiilor date, numita Hinkel Elisabeta.

Exceptați de la internare au fost: Pettla Joseph, preotul romano-catolic, Hinkel Anton (bolnav de reumatism), Dornbach Nikolaus (90% invalid de război) și Swobodnik Otto (nedezvoltat). Pe lista șvăboaielor exceptate figurau: Schmidt Edith și Jung Theresia (căsătorite cu români) și Roch (având un copil de cinci luni).

Pe 1 martie 1945, jandarmii din Cenad primesc și ei un ordin circular, emis de Inspectoratul General al Jandarmeriei, prin care se cere întocmirea detaliată a situației numerice cu privire la: cei care au fost înscrși în G.E.G., care se găsesc în localități în urma ridicării pentru trimiterea în U.R.S.S.; conducătorii G.E.G.; cei considerați periculoși; cetățenii germani aflați în raza posturilor de jandarmi; totalul populației de origine etnică germană. Se vor întocmi tabele separate pentru cei considerați periculoși.

În 1945, Primăria comunei Cenadul Mare va întocmi, conform art. 8 din Convenția de Armistițiu (semnat pe 12 septembrie 1944, la Moscova, de către România și Puterile Aliate, respectiv Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și Regatul Unit al Marii Britanii), un tabel cu absenteiștii germani din localitate, cu nu mai puțin de 188 de poziții. Ceea ce însemna în total: 188 de case, din care 155 bune,

19 rele și 14 distruse. Foarte multe proprietăți aveau în aceeași curte câte două case, astfel că mai corect ar fi fost să fie trecute 249 de case și nu de apartamente, așa cum figurează la totalul de pe listă. Casele erau deja în majoritate ocupate de alte persoane decât proprietarii de drept. Ca mobilier, unele nu mai aveau nimic, iar altele, un pat, o masă, două scaune și, rar, unul-două dulapuri.

Dintr-un tabel întocmit de mână, nedatat, de către jandarmii din Cenad, se constată că, în toamna anului 1944, din Cenad au plecat împreună cu trupele germane în retragere 1.015 etnici germani, dintre care 205 femei, 346 bărbați și 464 copii. Dintr-un alt tabel, scris tot de mână, reiese că s-au întors din Germania 516 persoane de origine etnică germană din Cenad, respectiv 251 de femei, 111 bărbați și 154 de copii. O a treia listă scrisă de mână cuprinde nume de foști conducători ai organizației hitleriste din Cenad: Volk Nikolaus, Jung Stefan, Frank Johann, Korech Joseph, Zimmer Karol, Schmeltzer Nikolaus, Zimmer Carol, Schmidt Adam, Auberman Emeric, Drăghici Alexandru, Frank Peter.

La 13 august 1945, sunt eliberate de la Centrul de Internare din Turnu-Măgurele cenăzencele: Dornbach Ivonne, Dornbach Susanna, Braier Susanna n. Dornbach, Braier Hilde.

Prin ordinul nr. 1450/945, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va cere posturilor de jandarmi „...*strângerea germanilor ce s-au înapoiat recent în țară, iar pentru cei care au fost înrolați în armata germană, se va stabili activitatea lor prin proces-verbal, cu comitetul local.*”

În cercetările noastre de până acum am descoperit doar două asemenea procese-verbale referitoare la șvabi cenăzeni reîntorși în țară, unul pentru Hinkell Gheorghe și unul pentru Folk Johann.

Hinkel Georg s-a născut la 21 decembrie 1910, în comuna Cenadul Mare. A fost înrolat în armata germană S.S., având gradul de plutonier. S-a înapoiat la Cenad la sfârșitul lunii august 1945. În procesul-verbal din 6 septembrie 1945, semnat și de membrii comitetului local, format din notarul Constantinescu, primarul Ioan Crăciun și Ioța Sapungin, delegatul Frontului Național Democrat, plutonierul-major Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi Cenad, va scrie despre Hinkel: „...*despre care am cules date că, pe timpul cât a fost în Armata Germană S.S. ar fi comis diferite acte de cruzime față de populația iugoslavă și anume crime de omor, schingiuri etc., după cum rezultă din declarația locuitorului Todici Sava, din com. Cenadul Mare, care prin anul 1944 a fost în Iugoslavia, ca partizan, care declarație se anexează la procesul-verbal. [...] ... am stabilit că sus-numitul Hinkel Gheorghe, prin anul 1943, a venit din Armata S.S. Germană în concediu, care a arătat populației germane niște fotografii prin care scotea în relief faptele lui de vitejie, cu arătarea crimelor și schingiuirilor săvârșite asupra populației iugoslave, unde a făcut serviciul. Aceste date se confirmă prin declarația d-lui Perian Gheorghe, șeful Oficiului de Telefoane din Cenad, care se anexează la prezentul proces-verbal. Din informațiile obținute, acest individ ar fi încercat să atace și pe plutonierul Lincă, fost șef de post în Cenad, în anul 1943 sau 1944, când acesta a fost venit în concediu.*” Procesul-verbal consemnează și declarația lui Hinkel: „*Prin luna ianuarie 1941, am plecat din Armata Română, din Reg. 18 Dorobanți, în Armata Germană, ca voluntar la S.S. în Rusia, până la decembrie 1943, când am plecat în Beograd (Iugoslavia), unde*

făceam serviciu de gardă, având gradul de sergent. În ziua de 9 mai 1945, am căzut prizonier la ruși, lângă orașul Tabor (Cehoslovacia), venind acasă în uniformă, pe 23 august 1945. Eu nu am adus nicio fotografie din Iugoslavia, în legătură cu cele executate asupra populației. “

Tot pe 6 septembrie 1945, plutonierul Gr. Tompa va redacta un proces-verbal, semnat de aceiași componenți ai comitetului local, subiect fiind șvabul cenăzean Folk Johann, născut la 16 septembrie 1897, în comuna Cenadul Mare, „...care a fost președintele organizației hitleriste din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi, începând din anul 1940-1944, când s-au dat luptele în această localitate.

Acest individ a desfășurat o vie activitate de propagandă hitleristă în ambele localități, îndemnând tineretul să se înroleze în Grupul Etnic German, iar pe tinerii care trebuiau să plece în Armata Română i-a îndemnat să treacă voluntari în Armata Germană S.S.

Prin luna septembrie 1944, a plecat în Ungaria, înapoiindu-se odată cu trupele maghiare, când au venit și au ocupat această localitate, cu scopul de a se răzbuna pe români și sârbi, luând de la unii cai și căruțe [...], pentru evacuarea germanilor când se aflau trupele germane în localitate.

Pentru dovedirea celor de mai sus, se confirmă prin declarația dată de unii locuitori din comuna Cenadul Mare, care declarație se anexează la prezentul proces-verbal. “

La rândul său, Folk va declara: „Este adevărat că eu am fost președintele Grupului Etnic German din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi, din anul 1942 luna noiembrie și până la 20 septembrie 1944. Înaintea mea a fost ca președinte Huller Peter, care este în Armata Germană și încă nu s-a reîntors acasă. Eu am avut misiunea în organizație ca să fac propagandă în rândurile populației, să se înscrie toți în Grupul Etnic German, primind ordin să treacă tineri în Armata Germană, este adevărat că i-am îndemnat și eu să plece în Armata Germană.

În ziua de 20 septembrie 1944, am plecat în Ungaria cu fiica mea Elisabeta, care atunci a avut un copil mic, și m-am înapoiat în Cenad când au sosit trupele maghiare în Cenad. Tot în timpul cât au stat în Cenad trupele maghiare în Cenad, eu am ținut o adunare cu populația germană din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi, în fața primăriei Cenadul Vechi, cu scopul de a evacua populația germană, în care scop s-a bătut și toba. “

În declarația atașată la procesul-verbal întocmit pe numele lui Folk, semnat de „...Sapungin Ioța, Jivici Milan, Dișici Bogoliub, Marcov Vitomir și Milicici Jivco, toți locuitori în comuna Cenadul Mare, jud. Timiș-Torontal, membri în Comitetul «Anti-Fascist» din comuna Cenadul Mare“, dar și de Gheorghe Perian, care nu apare în preambulul documentului, acesta din urmă avea să declare: „La înapoierea lui Folk Johann în comună, odată cu trupele maghiare, a adunat populația germană în fața Primăriei Cenadul Vechi prin bătaia tobei, unde le-a ținut o cuvântare, printre care le-a spus: «A sosit timpul ca să ne scăpăm odată de țigani aceștia, care ne-au condus până în prezent și care ne-au fost servitori», întrebându-i «Putem noi să trăim într-o țară unde servitorii ne conduc?». Răspunsul a fost dat de mulțime: «Nu! Jos cu ei!». Tot în acel timp, a fost formată o gardă hitleristă, care a supravegheat pe de laturile mulțimei, ca să nu se strecoare printre ei români și sârbi. “

Pe 23 septembrie 1945, plutonierul-major Gr. Tompa va trimite la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare o situație numerică cu germanii cenăzeni care au plecat cu trupele germane și maghiare în toamna anului 1944 și s-au reîntors în țară: 1.342 plecați, 550 reîntorși.

Un alt tabel, nedatat, întocmit de același Tompa, se referă la 1.531 plecați, din care 456 femei, 457 bărbați și 618 copii, reîntorși fiind doar 516.

În „*Scurt istoric al problemei hitleriste din raza Postului Jand. Cenadul M.*“, noul șef de post, plutonierul adjutant Gr. Tompa va scrie, printre altele, că în localitate ar fi existat 800-1.000 de membri aderenți ai organizației hitleriste. Dar, prin luna octombrie, cu prilejul evenimentelor petrecute pe teritoriul Cenadului, „*majoritatea șvabilor ce locuiau în aceste comune au părăsit comuna fugind cu trupele germane...*“ Iar „*De la ocuparea comunei de către trupele ruso-române, această organizație s-a desființat complet, prin fugirea tuturor conducătorilor și aderenților în Germania, iar în prezent nu s-au mai observat niciun fel de manifestațiuni sau simpatizări a organizației hitleriste din partea populației de origine germană care în prezent se mai află în comună, din contră populațiunea urăște această organizație prin faptul că au suferit multe neajunsuri, știu că în prezent le este cu totul interzis și sunt supravegheați îndeaproape.*“

În luna ianuarie 1946, Jandarmeria face o serie de razii pe teritoriul localităților arondate, pentru Cenadul Mare rezultatul fiind negativ în sensul că nu a fost prinsă nicio persoană considerată la momentul respectiv a fi periculoasă. În nota sa informativă din 26 ianuarie, în urma a două razii efectuate, plutonierul-major Gr. Tompa, șeful Postului de Jandarmi din Cenadul Mare, va raporta la Secție următoarele: „*Cu ocazia serviciului de patrulare ce am executat prin comuna Cenadul Vechi, unde majoritatea populației este de origine etnică Germană, din contactul ce am avut cu acești cenăzeni am fost informat că majoritatea șvabilor care nu au plecat cu trupele germane în toamna anului 1944 cu ocaziunea evenimentelor, rămânând pe loc prin faptul că aceștia au fost bine înstăriți și sub regimul trecut nu au contribuit cu nimic la progresarea Grupului Etnic German, în prezent sunt foarte nemulțumiți prin faptul că li s-au expropiat averile, li s-au luat toate mijloacele de muncă de către comitetul de reformă agrară, iar ei sunt expuși foametei pe anul acesta întrucât nu au avut posibilități de însămânțare și nici teren. Se observă că acești cetățeni nu-și mai depun interesul cu privire la muncile agricole, circulând un zvon printre ei că vor fi ridicați cu toții și deportați din România. Parte dintre cei tineri au început a părăsi domiciliul și a merge în diferite orașe unde se angajează ca servitori pentru faptul de a scăpa de sub urmărire ca să fie trimiși la muncile obligatorii.*“

La data de 3 aprilie 1946, sergentul major Ioan Calotă de la Postul de Jandarmi Cenad se va conforma unui ordin de prindere a două persoane care au fugit de la detașamentul de muncă din Anina: Balthasar Johann și Oster Nikolaus. În „*...unire cu autoritățile comunale ne-am deplasat la domiciliul sus-numiților...*“. La domiciliul primului, l-au găsit pe acesta, însă Balthasar Nikolaus, de 42 de ani, era bolnav și netransportabil, conform certificatului medical prezentat. Celălalt s-a dovedit a fi total necunoscut în Cenad, atât de populație, cât și de autoritățile comunale.

Pe 19 iulie 1946, jandarmii cenăzeni vor trimite la Timișoara situația cu „*toți germanii care au sfeclă de zahăr...*“ Tabelul nominal cuprinde „... *cetățenii români de origine germană din raza postului jand. Cenadul Mare, care au cerut scutire pentru cultivarea de sfeclă pe anul 1946...*“, care cuprinde 56 de poziții cu: numele și prenumele capului de familie, vârsta, profesiunea, numărul membrilor de familie, suprafața de teren cultivată cu sfeclă de zahăr, dacă a fost sau nu înscris în G.E.G., dacă a fost plecat în Germania, dacă a fost dat în judecată, domiciliul actual.

Același dosar al Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal conține pe fila imediat următoare un alt tabel, de data aceasta cu „... *foștii conducători ai organizației hitleriste*“, organizația respectivă fiind Grupul Etnic German. Coloanele tabelului conțin numele și prenumele persoanelor în cauză, funcția pe care au îndeplinit-o, domiciliul actual, situația materială, dacă averea a fost confirmată sau nu. Primul este Volk Johann, plecat cu trupele germane, fost șef al G.E.G. Ceilalți cinci sunt: Wolf Peter, Kurt Joseph, Jung Johann, Wirosaf Joseph și Loh Joseph, toți cu domiciliul în... U.R.S.S. Toți șase sunt expropiați.

O nouă listă, cu „... *toți germanii cari au fost prinși și înaintați Legiunei Jand. Timiș-Torontal în cursul lunii Decembrie 1946*“: Frank Anton, Forner Nikolaus, Huller Peter, Hinckel Pauline, Jung Johann, Stras Andra.

Următorul tabel conține situația numerică a fostei organizații fasciste, G.E.G., din Cenadul Vechi, din care au făcut parte patru conducători și 2.000 de membri. Toată arhiva organizației a fost arsă.

Pe 27 septembrie 1946, plutonierul major Alexandru Ardeleanu, noul șef al Postului de Jandarmi Cenad, s-a deplasat la domiciliul lui Johann Glohr, fugit de la locul de muncă obligatoriu, unde a constatat că numitul „*a trecut fraudulos frontiera în Germania, cu scopul de a se sustrage de la munca obligatorie.*“ Nu a fost găsită acasă nici Magdalena Pauli, „*fiind plecată în loc necunoscut*“. La fel și Anton Dornbach.

Inspectoratul Regional de Poliție se va ocupa, printre altele, de repartizarea la muncă obligatorie în diverse localități a cetățenilor români de etnie germană. Dat fiind faptul că mai mulți șvabi cenăzeni nu s-au prezentat la muncă obligatorie la grădina de zarzavat a C.F.R.-ului din comuna Răuți, jandarmii cenăzeni primesc sarcina de a-i prinde și preda Postului de Jandarmi Otelec.

Teodor Anuichi, primarul Cenadului, a refuzat categoric a aproba o „*horă țărănească*“ (kirchweih) la Cenad, care trebuia să se desfășoare pe 29 septembrie 1946 (pe 24 fiind, de fapt, hramul bisericii romano-catolice din localitate). Ca atare, „*starea de spirit a populației germane pe această temă a fost foarte agitată, comentând că aceasta nu este democrație.*“

Un nou tabel „*de toți conducătorii G.E.C. din comuna Cenadul Mare și Cenadul Vechi*“: Lokh Johann, Schmidt Adam, Wolk Nikolaus, Aubermann Emerick și Wirosaf Anton, toți internați în lagărul de la Târgu Jiu.

Dintr-un tabel cuprinzând nouă persoane care au fost înrolate în armata germană (S.S.) și s-au înapoiat la Cenad, câțiva erau invalizi: Zimmer Johann (32 de ani, agricultor, lipsă picior drept), Böhmer Peter (22 de ani, agricultor, tuberculoză osoasă, piciorul drept afectat, scutit medical), Pinell Matthäus (21 de ani, zidar, lipsă piciorul drept). Trei au fost trimiși la Timișoara, la Legiunea de Jandarmi Timiș-

Torontal: Kühn Johann, Sneder (Schneider) Francisc și Gräbeldinger Anton. La rândul său, Klemens Adam (24 de ani, tractorist) a fost repartizat la Stațiunea „Sămânța” din Cenad, iar Till Johann (27 de ani, zidar), la „Centrul Mot-Cult Cenad”.

Urmează un tabel cu șapte șvabi care urmează să plece în U.R.S.S.: Lesel Anton, Schmeltzer Johann, Wolf Ecaterina, Potchen Ecaterina, Schneider (căsătorită Crăciun), Wasbinder Margareta, Schmidt Edith (căsătorită Georgescu).

Lista cu persoanele plecate cu trupele germano-maghiare în perioada 23 august 1944-10 ianuarie 1945 cuprinde 1.531 de nume, atât bărbați, cât și femei, toți de origine etnică germană.

Următoarele două tabele cuprind nominal persoanele de origine etnică germană cu vârsta între 18-30 de ani, care urmează a fi ridicate, una cu 34 de poziții, cealaltă cu 55. Nicio listă nu este semnată și/sau ștampilată de plutonierul Procopie Mărășescu, șeful Postului de Jandarmi Cenad, ceea ce nu înseamnă însă că femeile germane nominalizate nu ar fi fost ridicate.

Lista următoare are 75 de nume de bărbați cu vârste cuprinse între 17 și 46 de ani, care, de asemenea, urmau a fi ridicați și internați. La fel, alți 102 șvabi cenăzeni între 17 și 40 de ani.

Listele continuă. Urmău să mai fie internate alte femei: Jung Theresia și Fasbinder Ecaterina, Jung Theresia (alta), Gintel Paula.

Apare și o listă-sinteză cu numărul de persoane care urmează a fi internate: din Cenadul Mare – 108 (75 de bărbați și 33 de femei); Cenadul Vechi – 149 (102 bărbați și 47 de femei), totalul general fiind de 257 de persoane de etnie germană.

Pedeapsa colectivă continuă neîntrerupt. Ca atare, alte liste, alte nume... În final, o listă cu 1.078 de șvabi „prezenți”.

În data de 10 februarie 1947, la Sectorul de Jandarmi Sânnicolau Mare sosește o notă prin care se solicită, printre altele, tabele pe comună cu persoanele aflate în diverse detașamente de muncă. Într-un tabel în manuscris, nedatat, Cenadul raportează 60 de germani, din care 20 de bărbați și 40 de femei. Se poate lesne observa faptul că proporția este de două femei la un bărbat.

Regele Mihai I al României a semnat la 9 februarie 1945 Legea nr. 91 pentru înființarea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (C.A.S.B.I.), persoană juridică de drept public sub autoritatea tutelară a Ministerului Finanțelor. C.A.S.B.I. avea următoarele atribuțiuni:

„a) Administrează bunurile mobile și imobile, aparținând persoanelor prevăzute de art. 8 din Convenția de Armistițiu din 12 Septembrie 1944, și anume: Statele german și ungar, persoanele fizice și juridice de naționalitate germană sau ungară, ori persoanele cu reședința sau sediul în teritoriul Germaniei sau Ungariei ori în teritoriile ocupate de acestea;

b) Supraveghează și controlează administrarea întreprinderilor comerciale sau industriale, al căror capital aparține într-o proporție de cel puțin 20% persoanelor arătate la punctul a);

c) De asemenea va putea supraveghea și controla, numind în acest scop un administrator, și întreprinderile comerciale care au funcționat sub controlul financiar netăgăduit al persoanelor prevăzute la punctul a).“

C.A.S.B.I. era autorizată „...a face prin personalul său orice control în scriptele oricărei întreprinderi bancare, comerciale, industriale sau oricărei persoane fizice sau juridice de drept public sau privat, pentru a stabili existența, situațiunea, condițiunile de administrare și conservare a bunurilor care intră în prevederile acestei legi, modul în care se respectă dispozițiunile legale referitoare la aceste bunuri, cât și răspunderile reprezentanților, titularii întreprinderilor individuale, administratorilor numiți de Stat sau de C.A.S.B.I., precum și a custozilor.“

Direcția Județeană de Mobilizare Agricolă Timiș-Torontal va trimite pe 21 decembrie 1944 o notă către Primăria Cenadul Vechi având următorul conținut: „Cu onoare vă facem cunoscut că nu se aprobă ca tractorul Lanz-Bulldog de 25 H.P. Seria 116881, fost proprietatea lui Balthasar Anton să fie trecută în altă proprietate.

Tractorul rămâne proprietatea Statului și va fi folosit prin arendă de către Anuichi Todor din comuna Cenadul Mare nr. 128.“

În baza Legii nr. 91/9 februarie 1945, taxatorul vamal Pompiliu Bucure scu semnaleză într-un proces-verbal existența a șapte firme din Cenadul Mare și Cenadul Vechi care „...nu mai au activ și nici nu posedă registre, parte din ele nici nu figurează înscrise la Camera de Comerț.“

La 5 februarie 1945, printr-un proces-verbal întocmit de comitetul comunal Cenadul Mare, lui Mihai Miculescu i se predă în custodie un tractor marca „Hanomag“, proprietatea absenteistului Johann Gillot. Acest tractor va fi însă solicitat pe 3 septembrie 1946 de către Societatea „Pordeanu“ S.a.R. pentru Industrie Agricolă din comuna Pordeanu, în baza unui ordin al C.A.S.B.I. București.

Prin procesul-verbal din 8 februarie 1945, semnat de primarul Jivoico Uncianski, plutonierul Procopie Mărășescu, notarul Virgil Constantinescu și agentul agricol Șiclovan, cenăzenii Gheorghe și Gavrilă Regep primesc în custodie un tractor marca „International“ și o secerătoare-legătoare, proprietatea absenteistului Johann Kühn.

Pe 10 februarie 1945, printr-un proces-verbal întocmit și semnat de primarul Jivoico Uncianski, notarul Virgil Constantinescu și agentul agricol Șiclovan, Primăriei Cenadul Vechi i se atribuie în custodie, la solicitarea acesteia, tractorul marca „Fordson“, proprietatea absenteistului Emerich Balthasar. Petru Vingan primește în custodie o semănătoare cu rânduri, proprietate a absenteistului Johan Waltrich.

În aceeași zi, Aurel Crăciun din Cenadul Mare nr. 447 primește în custodie un plug cu trei brăzdare și o semănătoare cu rânduri, proprietatea absenteistului Emerich Balthasar, iar Ioan Popovici din Cenadul Mare nr. 665 preia în custodie o secerătoare-legătoare, proprietatea absenteistului Anton Gräbeldinher. Ilie Radu preia în custodie o mașină de semănat porumb, proprietatea absenteistei Jung. Tot o semănătoare de porumb, aparținând lui Jung, primește și Ioan Savu. La rândul său, Gheorghe Nicolaș preia o mașină de tocat fân (fără cuțite și roțile din față), proprietatea Annei Jung.

Gheorghe Socol preia în custodie, pe 15 februarie 1945, o cositoare proprietate a absenteistului Johann Waltrich.

La 20 februarie 1945, Ioan Damian din Cenadul Mare nr. 754 primește în custodie un plug cu un brăzdar și unul cu două brăzdare, proprietatea aceluiași absenteist Emerich Balthasar. Iar pe 25 februarie 1945, Gavrilă Regep din Cenadul Mare nr. 419 ia în custodie un plug cu două brăzdare și unul cu trei brăzdare, tot proprietatea lui Emerich Balthasar.

Prin procesul-verbal din 21 martie 1945, Mihai Șuștrean din Cenadul Mare nr. 1122, primește în custodie o semănătoare cu rânduri, proprietatea absenteistului Anton Gräbeldinger.

La 23 martie 1945, Marianuț Branislav din Cenadul Mare nr. 804, primește în custodie un „*plug de tractor de 3 și de 5 fiere în stare bună*“, proprietatea absenteistului Peter Frank. Iar pe 24 martie, Gavrilă Regep preia în custodie un plug cu două brăzdare, proprietatea absenteistului Anton Gräbeldinger.

Același Pompiliu Bucurescu se va afla pe 30 iunie 1945, la Cenadul Mare și Cenadul Vechi, pentru identificarea bunurilor care intrau sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu și a Legii nr. 91/9 februarie 1945. Va nota:

„Prăvălia de mixte și cârciumă a lui Frank Johann, situată la nr. 183 B. Proprietarul a fugit odată cu trupele germane și nu s-a mai înapoiat până în prezent.. În prăvălie nu a mai rămas nimic.“

La 7 decembrie 1945, Primăria Cenadul Mare întocmește o situație cu întreprinderile comerciale și industriale din localitate ce intrau sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu:

Frank Johann – băcănie
Paul Anton – fabrică de sifoane
Klemenz Anton – cârciumă
Frank Emerich – băcănie
Jung Nikolaus – băcănie
Schmidt Johann – moară de boia
Richter Peter – băcănie
Ambrozi Peter – cherestea
Jung Anton – cârciumă
Jung Anton (al doilea) – cârciumă
Weber și Virosav – moară

Pe 20 ianuarie 1946, o nouă situație:

Weber și Virosav – moară de cereale
Frank Johann – băcănie mixtă
Frank Heinrich – băcănie mixtă
Jung Anton - cârciumă
Jung Nikolaus – băcănie
Klemens Anton – cârciumă.

Care era starea acestora, ne dezvăluie în procesul-verbal din 15 august 1945 taxatorul vamal Pompiliu Bucurescu:

„În comuna Cenadul Mare, jud. Timiș-Torontal, se află moara țărănească Weber și Wirosav.

Proprietarii morii au fost Weber Joseph și Wirosav Anton, ambii fugiți din țară, odată cu trupele germane, nereîntorși nici până în prezent.

Din cercetările întreprinse de noi atât în comună, cât și la Camera de Comerț, nu am putut stabili nici capitalul investit în întreprindere și nici culege alte date relativ la moară.

De asemenea, în această comună se mai află următoarele prăvălii:

1. - La nr. 364, prăvălia de mixte Frank Johann, proprietarul a fugit din țară odată cu trupele germane și nu s-a mai înapoiat nici până în prezent.

În magazin nu a mai rămas nimic.

2. - La nr. 386, cârciuma lui Klemens Anton, proprietarul a fugit din țară odată cu trupele germane și nu s-a mai înapoiat nici până acum.

În cârciumă nu a mai rămas nimic, deoarece a fost distrusă de un incendiu.

În comuna Cenadul Vechi, jud. Timiș-Torontal, se află următoarele:

1. - Cooperativa Agricolă CENĂZEANA, proprietara Fabricii de boia de ardei.

Această cooperativă nu mai posedă niciun act din care să se vadă numărul membrilor, părțile sociale, consiliul de administrație etc. - Cu timpul, pe măsura înapoierii celor ce au fugit cu trupele germane din țară, se va putea reconstitui actele dispărute.

Fabrica de boia de ardei este distrusă în urma jafului. S-au furat mașini, piese etc., se mai fură și astăzi deoarece nu se interesează nimeni de ea. Am cerut autorităților locale să ia măsuri de conservare și să facă cercetări spre a se descoperi autorii furturilor săvârșite în fabrică.

Această fabrică se încadrează în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu și în dispozițiunile art. 2 din Legea 91/945, fără a putea preciza exact procentul, - acesta se va stabili mai târziu.

2. - Cooperativa Producătorul, din informațiile culese se încadrează și aceasta în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu și art. 2 din Legea 91/945, fără însă a se putea preciza procentul, din cauza lipsei registrelor.

3. - Magazinul de fierărie și băcănie a lui Waltrich și Wolf, situat la casa cu nr. 17. - Ambii proprietari au fugit din țară odată cu trupele germane, fără a se mai înapoia până în prezent. În magazin n-a mai rămas nimic, din cauza luptelor și imobilul a fost distrus.

4. - Prăvălia de mixte și cârciuma lui Frank Johann, situată la nr. 183 b. - Proprietarul a fugit din țară odată cu trupele germane și nu s-a mai înapoiat până în prezent. În prăvălie nu a mai rămas nimic.“

La 25 septembrie 1945, la Primăria Cenadul Mare, în urma evaluării inventarului morii „Weber și Wirosav“, se va întocmi un proces-verbal, semnat de primarul Dragomir Brancovan, notarul Coriolan Ionescu, șeful Postului de Jandarmi Grigore Tompa și Mihai Toconiță, locțiitorul administratorului agricol. Potrivit documentului, unul din foștii proprietari, care au părăsit țara împreună cu trupele germane, s-a întors la Cenad. Capacitatea de măcinat era de 5.000 kg la 24 de ore (în

alte documente se pomeneste o capacitate de doar 3.000 kg la 24 de ore). Clădirea era evaluată la 2.250.000 de lei, iar instalațiile – 12.050.000 de lei. De asemenea, se mai semnala faptul că din cele două (în alte documente, trei) mori existente până în toamna lui 1944, nu mai era niciuna funcțională, populația fiind obligată să se deplaseze la mori din localitățile învecinate.

Primarul Brancovan al comunei Cenadul Mare, șeful Postului de Jandarmi și Mihai Toconiță, administratorul agricol (în alte documente, locțiitor al acestuia), vor întocmi și semna la 25 septembrie 1945, inventarul morii țărănești „*Weber și Wirozav*“:

„*La corpul morii lipsesc toate ușile și ferestrele, precum și 220 m.p. din podele, iar la acoperiș cca 10 m.p. țiglă. La clădirea servitorilor și îngrășătoarea de porci se află numai zidăria.*“ În ceea ce privește instalația propriu-zisă a morii:

„*1. Un motor DIESEL de 45 H.P. cu compresor de aer, la care lipsesc piesele și anexele de precizie – lei 5.000.000 -*

2. Curelele lipsesc în total...

3. Trei valțuri duble – 1.800.000 -

4. Una piatră de 43 țoli – 300.000 -

5. Una transmisiune jos și la etaj – 800.000 -

6. Două valțuri de rezervă – 350.000 -

7. Una mașină de decojit – 800.000 -

8. Una mașină de curățat grâu – 350.000 -

9. Una mașină de grisș – 500.000 -

10. Un plansichter (față plană, n.n.) la care lipsește mătasea – 750.000 -

11. Un rezervor de grâu – 3.000 kg. -

12. Țevile de grâu există, cu lipsurile de ciocuri de la chingile elevatoare – 750.000 -

13. Un trior – 200.000 -

Toate roțile instalației există – 300.000 -

La toate aceste instalații de mașinării lipsesc părțile componente.“

Tot pe 25 septembrie 1945, primarul Dragomir Brancovan și notarul Coriolan Ionescu vor semna o adeverință pentru repunerea în funcțiune a morii fostă proprietate a lui Weber și Wirozav, deoarece „...această comună are o populație de 5.700 suflete și din cauza evenimentelor războiului, în prezent nu funcționează în comună nicio moară țărănească care ar fi fost foarte necesară, din care cauză populația comunei se aprovizionează cu mare greutate, fiind nevoită a se deplasa în comunele învecinate la o depărtare de 10-20 km. “

Primăria comunei Cenadul Vechi întocmește pe 18 ianuarie 1946 o listă cu întreprinderile industriale și comerciale din localitate, ce intrau sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu:

Cooperativa „*Producătorul*“ - cooperativă, lăptărie

Frank Johann – băcănie, cârciumă

Frank Peter – comerț cu zarzavat

Cooperativa „*Cenăzeana*“ - fabrică de boia de ardei

Waltrich și Wolf – băcănie

Jung Adam – fierărie
Richter Nikolaus – batoză
Gillot Johann – tractor
Balthasar Theresia – tractor
Balthasar Emerich – tractor
Hilger Peter – tractor
Wolf Joseph – tractor
Huller Peter – tractor
Balthasar Anton – tractor
Wolf Peter – tractor
Kühn Johann – tractor
Waltrich Nikolaus – tractor
văduva Jung – tractor
Schüssler Johann – tractor

Dintre acestea, următoarele erau administrate de Ioța Sapungin:

Cooperativa „*Producătorul*“ - cooperativă, lăptărie
Frank Johann – băcănie, cârciumă
Frank Peter – zarzavat
Cooperativa „*Cenăzeana*“ - fabrică de boia de ardei
Waltrich și Wolf – băcănie

La 25 ianuarie 1946, notarul Coriolan Ionescu va trimite la C.A.S.B.I. București o notă drept răspuns la o telegramă din 11 ianuarie 1946, specificând că la 12 septembrie 1944, valoarea clădirii morii „*Weber și Wirozav*“ era de 1.500.000 de lei, iar a instalațiilor propriu-zise, de 2.000.000 de lei.

Printr-un act din 12 ianuarie 1946, semnat de Ioța Isacov, primarul comunei Cenadul Vechi, pe de-o parte, și de reprezentantul Unității Militare 24077, sublocotenentul Valiaco, se adeverește predarea a 62.700 kg de porumb, destinat hranei cailor.

În situația întocmită la 30 ianuarie 1946, de către Ioța Sapungin, numit administrator de control al Cooperativei Agricole „*Cenăzeana*“, aceasta își avea sediul în Cenadul Vechi, la nr. 184, avea ca obiect cumpărarea și vânzarea produselor agricole, lăptărie și fabrică de boia. Valoarea investițiilor în mașini la data de 13 noiembrie 1944 a fost de 95.627 de lei, a clădirii – 305.652 de lei, iar a mobilierului – 56.003 lei. Clădirea ce adăpostea băcănia și cârciuma lui Johann Frank valora la aceeași dată 300.000 de lei. La rândul său, clădirea ce adăpostea fierăria și băcănia lui Waltrich și Wolf valora 400.000 de lei.

Printr-un proces-verbal din 2 aprilie 1946, semnat de primarul Teodor Anuichi al Cenadului Vechi, notarul Vasile Constantinescu și Dumitru Zamfir, șeful Subcentrului de Închiriat Mașini Agricole din Cenadul Vechi, se consemnează predarea către Subcentru a unui tractor marca „*Hanomag*“, în stare reparabilă, proprietatea absenteistului Anton Gräbeldinger.

Pe 9 mai 1946, Direcția de Studii și Documentare din cadrul C.A.S.B.I va remite secretarului general al aceleiași instituții o notificare privind solicitarea din 9

aprilie 1946 a cetățeanului Iuliu Urmenyi cu privire la arondarea morii absenteiștilor Weber și Wirozaf, în schimbul reparării și punerii în funcțiune a acesteia, însă în referat va constata că:

„a. Îi lipsesc elementele necesare unei juste aprecieri a valorii actuale a morii pentru a se putea pronunța asupra quantumului anual al arenzii.

b. Oferta dlui Iuliu Urmenyi nu pare acceptabilă, deoarece și pentru alte mori avariate, arendașii și-au luat obligațiunea repunerii în funcțiune a morilor respective, oferind, în același timp, și o arendă anuală mai mult sau mai puțin importantă.“

La 28 mai 1946, Primăria comunei Cenadul Vechi va certifica faptul că Johann Weber și soția lui, Theresia Paul, cetățeni români, domiciliați în aceeași comună, la nr. 161, după data de 12 septembrie 1944, în timpul operațiunilor militare (din Cenad, n.n.), au locuit la Mönchs Dorf din Austria, „...nu a luat parte în calitate de voluntar în războiul împotriva Națiunilor Unite, nu a întreprins niciun fel de acțiune și nu a avut nicio atitudine potrivnică intereselor Națiunilor Unite și Statului Român.“

La 27 iunie, Johann Weber va trimite un memoriu către Oficiul Bunurilor Inamice din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal pentru deblocarea casei familiale, a ½ din moară și 90 ari de teren agricol. Ca argument va preciza următoarele: „Cum nu am luat parte în calitate de voluntar în armatele sau organizațiile parlamentare de orice fel străine la războiul împotriva Națiunilor Unite, nu am întreprins acțiuni împotriva Națiunilor Unite și a Statului Român și nu am avut nicio atitudine potrivnică intereselor lor, iar la data de 12 septembrie 1946 am avut reședința în țară, cum se dovedește cu certificatul comunal nr. 3/114/1946 și fișa personală nr. 149 și 150.

Cum sunt și de cetățenie română, cum se dovedește cu certificatul comunal nr. 5/147/1946, am convingerea asigurateoare că apreciind legitimitatea motivelor expuse în memoriul de față, prin care se susține cererea înaintată, veți binevoi a da o dreaptă soluționare cauzei mele prin deblocarea și restituirea bunurilor mai sus arătate.“

Mihai Miculescu va trimite pe 8 iulie 1946 o scrisoare adresată prefectului județului Timiș-Torontal, în care va arăta că la 1 martie 1943 a cumpărat 1/2 din tractorul absenteistului Johann Gillot. La apariția Legii n r. 91/1944, 1/2 din tractor va fi blocat. El va scrie: „Subsemnatul fiind de origine etnică română și având domiciliul stabil în România, ½ cumpărată de mine nu intră în prevederile Legii nr. 91/1944.

Azi, după 3 ani, sunt forțat a preda acest tractor Centrului de Închiriat Mașini Agricole fără nicio bază legală.“ În final, va solicita să i se lase tractorul în custodie pentru partea de 1/2 a absenteistului Gillot, pe cealaltă parte de 1/2 el fiind proprietar de drept. Autoritățile comunale propun și ele ca tractorul să rămână la Mihai Miculescu. Potrivit copieii după contractul de vânzare-cumpărare a 1/2 din valoarea tractorului, anexată, Miculescu i-a dat lui Gillot suma de 300.000 de lei. Miculescu va prelua tractorul, el având permis de conducere. Veniturile și cheltuielile se împărțeau în două părți egale. Se preciza și faptul că Miculescu, dacă va lucra pe tractor, nu va primi niciun fel de salariu.

Tot la 8 iulie 1946, Ioan Blagoe, primarul comunei Cenadul Mare, notarul Coriolan Ionescu și plutonierul-major Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi,

întocmesc și semnează un proces-verbal cu privire la „...cerealele aparținând absenteiștilor germani și anume 20.969 kgr grâu, 29.300 kgr porumb și 6.000 kgr orz au fost ridicate de către delegații S.K.K.-ului, sub conducerea locuitorului Isacov Ioța.

Pentru cantitatea de 23.500 kgr porumb, grâu 8.000 și orz, care s-a predat în comun cu Primăria comunei Cenadul Vechi am primit actele anexate, iar pentru rest nu s-a primit niciun act. “ Mai concret, nu s-au primit documente justificative privind preluarea pentru 20 de vaci, șase cai, 11 porci și 13 butoaie. Au fost considerați absenteiști și următorii (care au rămas fără vaci): Milca Sarafolean, Ion Vingan, Ioan Ștefan, Maria Steflea, Catița Nicolae, Constantin Dogojie, Mișa Iochici, Ion Regep, Mihai Soceriu, Ion Vingan, Ion Folea, Vasile Funar, Sreda Giuricin, Petru Sârbu, Terezia Pavlovici, Gheorghe Iovan, Traian Uncian, Tănase Regep, Dimitrie Dogojie. Fără cai au rămas: Mihai Zichici, Maria Perian, Roxa Muntean, Vichentie Boran, Marcov Milorad, iar fără porci: Nicolae Tulean, Milca Sarafolean, Vasile Muntean, Florica Radu, Terente Târziu, Ana Muntean, Gheorghe Dehelean, Paulina Mizu, Marinco Uglieșin, Béla Lörinc.

În memoriul din 8 iulie 1946 către autoritățile superioare, Primăria comunei Cenadul Vechi va preciza că „s-a predat din această comună în contul Art. 8 Conv. de Armistițiu un număr de 15 buc. vaci din care la 10 martie 1945 un număr de 6 buc. vaci în baza ord. Pret. Plășii nr. 562/1945 alăturat în copie, și la 22 septembrie 1945 un număr de 9 buc. vaci în baza procesului-verbal încheiat de organele comunale și delegat, alăturat în copie, deasemeni constată că prin actul din 19 august 1945 încheiat de organele comunale și reprezentantul C.A.C. s-au predat în contul Art. 8 din Conv. de Armistițiu din această comună un număr total de 16 buc. porci fabriciei de conserve Ioan Korneli din Sânnicolau Mare.”

În procesul-verbal din 15 august 1945, taxatorul vamal Pompiliu Bucurescu va scrie: „Magazinul de fierărie și băcănie a lui Waltrich și Wolf, situat la casa cu nr. 17. - Ambii proprietari au fugit din țară odată cu trupele germane, fără a se mai înapoia până în prezent. - În magazin n-a mai rămas nimic din cauza luptelor și imobilul a fost distrus.”

Inginerul agricol N. König din Timișoara va trimite pe 29 august 1946, după un control la Cenadul Mare și Cenadul Vechi, un referat către șeful Oficiului Bunurilor Inamice de pe lângă Prefectura Timiș-Torontal. El va scrie: „Cu ocazia acestui control, am aflat următoarele tractoare C.A.S.B.I. cari deși au aprobarea dvoastră recentă, nu au plătit nici până astăzi nimic pentru folosirea acestor tractoare.

Tractorul Hanomag 40 H.P. fost proprietate a absenteistului Gillot Johann pe care(-l) deține din 15 II 945, arenda este fixată în sumă de 1.000.000. lei.

Tractorul Lanz Bulldog 25 H.P. fost proprietatea absenteistului Balthasar Anton închiria(t) cu suma de 500.000 lei.

Primul este în folosința locuitorului Miculescu Mihai, iar Lanz Bulldogul de Teodor Anuichi, ambii din comuna Cenadul Mare.

Ca orientare trebuie să menționez că C.I.M.A. (Centrul de Închiriat Mașini Agricole, n.n.) a închiriat tractoarele cu suma cel puțin dublu cu plata anterioară.”

Un nou proces-verbal va fi întocmit și semnat pe 23 ianuarie 1946 de către inspectorii C.A.S.B.I. Andrei Corteanu și Vladimir Lambrino, primarul Jivoico Uncianski și notarul Vasile Constantinescu, care au constatat: „În comuna Cenadul Vechi a existat până în luna septembrie 1944 întreprinderea firmei individuale Waltrich și Wolf, cetățean român, care a domiciliat în comună până la data de mai sus, când a fugit cu trupele inamice.

От каранти освобожден.

Военная часть
почтовая почта
№ 61948
" 06 1946

СССР
СПРАВКА
инт. Гинкель
Елизабета Кунцлер
1913
освобождена из лагеря для военнопленных и следует по месту своего постоянного жительства в г. Брауншвейг

место для печати

Командир в/ч Красной Армии
почтовая почта № 61948

Duplicatul unui certificat sovietic, nr. 61948 din 2 octombrie 1946, pentru Elisabetha Hinkel născută Kühn (1913). Ea era eliberată din lagăr pentru a se înapoia acasă, la Cenad.

De la plecarea numitului, întreprinderea a rămas nesupravegheată până la reocuparea comunei de către trupele aliate, iar autoritățile la reîntoarcere nu au găsit inventar.

Registrele comerciale au dispărut în timpul evenimentelor, din care motiv nu s-a putut stabili capitalul și nici situația creditorilor și debitorilor. - Întreprinderea a fost declarată la Camera de Comerț din Timișoara cu capital inițial sub nr. (rămas necompletat, n.n.).

În prezent, întreprinderea are administrator pe dl Ioța Sapungin din Cenadul Mare, numit de C.A.S.B.I. cu decizia nr. 30.709 din 22 XI 1945.

C.A.S.B.I. va trimite la data de 28 martie 1946 o telegramă fulger către Prefectura Timiș-Torontal: „În vederea trecerii întreprinderii în patrimoniul U.R.S.S.

comunicați urgent cetățenia și domiciliul înainte de (?)2 septembrie 1944 și domiciliul actual al proprietarului Waltrich și Wolf Comuna Cenadul Vechi Timiș-Torontal. “

Într-un referat nedatat, Andrei Corteanu, inspector C.A.S.B.I., va propune radierea și scoaterea de sub controlul C.A.S.B.I. a întreprinderii „*Waltrich și Wolf*“.

Învățătorul Traian Pescariu va solicita pe 22 noiembrie 1945 Prefecturii Timiș-Torontal să numească un administrator pentru moara țărănească „*Weber și Wirosav*“, care a suferit mari stricăciuni în timpul luptelor din comună, Primăria din Cenadul Mare având deja oferte din partea lui Andraș și Elena Dăian din Sănnicolau Mare și, respectiv, a soților Peter și Iuli Vasi din Timișoara, „...*cari și-au luat obligațiunea de a repune moara susmenționată în funcțiune, spre a acoperi nevoile populației în număr de 8.754 suflete.*“

La 15 decembrie 1945, Johann Weber, în calitate de coproprietar al morii țărănești „*Weber și Wirosav*“ va prezenta situația întreprinderii: valoarea totală a investiției (la 13 septembrie 1944 – 1.000.000 de lei; valoarea materiilor prime, semifabricate, aflate în magazie la 13 septembrie 1944 – 192.400 de lei; întreprinderea n-a fost societate pe acțiuni, ci a avut doi coproprietari, pe Weber Anton și Wirosav Anton, care au investit fiecare câte 250.000 de lei; terenul valora 100.000 de lei; clădirea și anexele valorau 400.000 de lei; motorul Diesel de 45 C.P. valora 300.000 de lei; instalația morii valora 100.000 de lei. În magazie s-au aflat: 7.500 kg de grâu, în valoare de 150.000 de lei; 1.500 kg de porumb, în valoare de 18.000 de lei; 1.200 kg. de orz, în valoare de 14.400 de lei; 1.000 kg de ovăz, în valoare de 10.000 de lei.

La capitolul „*Observațiuni*“, Weber va nota: „*În urma luptelor ce s-au dat în comună pentru scoaterea inamicului din țară în zilele de 4-8 octombrie 1945, când au fost distruse în parte clădirea, motorul și instalația morii, din care cauză până în prezent nu s-a putut pune în funcțiune. Cerealele au fost ridicate de trupele inamice în retragere.*“

C.A.S.B.I. București nu va lua în seamă propunerile de administratori și va comunica la 22 decembrie 1945, Oficiului Bunurilor Inamice Timișoara faptul că maiorul în rezervă Turtureanu I. Teodor din comuna Bârca, jud. Dolj, a fost numit administratorul morii țărănești „*Weber și Wirosav*“ din Cenadul Mare, solicitând stabilirea unui delegat care, împreună cu persoana desemnată ca administrator, să ia în primire bunurile firmei.

Judecând după date, maiorul în rezervă Teodor I. Turtureanu s-a deplasat în viteză la Cenad, apoi la Oficiul Bunurilor Inamice din Timișoara, unde va declara că refuză a fi administratorul morii, pe motiv că utilajele necesitau mari reparații. Instituția va solicita la C.A.S.B.I. București să aprobe oferta lui Andraș și Elena Dăian din Sănnicolau Mare și, respectiv, a soților Peter și Iuli Vasi din Timișoara.

La 1 februarie 1946, Prefectura Timiș-Torontal numește ca administrator provizoriu pe Gheorghe Tomi.

Iată însă că pe 12 iunie 1947, se perfectează o vânzare-cumpărare a morii. Johann Weber și, respectiv, Barbara Loch, născută Wirosav, împuternicită de coproprietarul Anton Wirosav (aflat la muncă obligatorie în Rusia), vor vinde moara, curtea și grădina aferente, de 600 stânjeni pătrați, plus toate anexele, către Gheorghe Miculescu din Cenadul Mare nr. 175, în proporție de 1/4, Mihai Muntean din Sibiu,

în proporție de 1/4, inginer Silviu Muntean din București și ing. Tudor Gherghescu din Giurgiu, în proporție de 2/4 „*contra tuturor investițiilor care sunt necesare de făcut de către cumpărători pentru repunerea morii în perfectă funcționare.*

Vânzătorii Weber Johann, Loch Varvara născută Virosav și Virozav Antoniu deci rămân coproprietari ai imobilelor și apartenențelor și instalațiilor vândute, ci vor fi coproprietari și asupra investițiilor făcute de cumpărători în proporție de una a patra parte.” În document se specifică și faptul că „*În caz de expropriere, vânzătorii nu sunt obligați a despăgubi pe cumpărători.*

Vânzătorii numai din momentul punerii în perfectă funcțiune a morii participă la venite (venituri, n.n.) și cheltuieli.

Dacă în timp de 3 luni chestiunea rezolvării definitive a proprietății cu Casbiul nu va fi efectuată, tranșacția prezentă este fără drept și nulă.”

Actul ținea loc de contract definitiv, care urma a se încheia în momentul repunerii în funcțiune a morii și când se va putea face și intabularea dreptului de proprietate.

Care era în fapt situația morii? În acest sens, deosebit de sugestivă este descrierea făcută de pensionarul protopop stavrofor Mihail Muntean din Sibiu, proaspăt împrumutat cu 10 jugăre de pământ la Cenad, și, probabil, tatăl unuia dintre cumpărătorii morii, ing. Silviu Muntean. Moara a fost afectată în război, iar persoane necunoscute până la acea dată au sustras toate piesele principale demontabile. Acoperișul era parțial distrus de proiectile. O parte din zid era dărâmată, cu ferestre, uși și dușumele lipsă. Din cauza intemperiilor au avut de suferit cele trei valțuri etc. Semnatarul concluziona că repunerea morii în funcțiune ar costa între 700.000.000 și 1.000.000.000 de lei., iar în final propune: „*...moara să mi se predea spre a o reface și a o repune în funcțiune, cu dreptul nostru de a o folosi 12 ani, neconturbați și fără nicio arendă – după expirarea căroră o predăm Statului în perfectă funcțiune, cu menținerea dreptului nostru de a o arenda sau a o cumpăra cu prioritate.*”

Printr-o notă din data de 8 august 1947, trimisă Oficiului Bunurilor Inamice din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal de către Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control – Secțiunea Bunuri Inamice – Comisia Consultativă, semnată de consilierul tehnic I. Negură și subdirectorul Gh. Vasiliev, se solicită a se preciza care dintre proprietarii morii țărănești Weber și Wirosav s-a înapoiat în România. Totodată, se cerea certificatul de cetățenie și fișa politică a acestuia. Sub semnătura inspectorului general Weiss Sigmund și a șefului serviciului, Ișfan Gheorghe, Oficiul Bunurilor Publice din Timișoara va trimite aceeași solicitare. Primăria Cenadul Mare va întocmi fișa individuală a lui Johann Weber pe 12 septembrie 1947, semnată de primarul Lazar Barantici și de membrii consiliului politic local (Traian Pescariu, Balasz Ioan, Achimov Jovan, Oberknez Dafina și alte două persoane, cu semnătura indescifrabilă). Se specificau următoarele: Weber Johann din Cenadul Vechi nr. 161 s-a reîntors în țară la data de 20 august 1945, este căsătorit, avea bunuri blocate (1/2 din moara „Weber și Wirozav“ din Cenadul Mare nr. 813, 1/2 din casa de la nr. 161 din Cenadul Vechi, trei jugăre de pământ), a avut o atitudine dușmănoasă față de U.R.S.S., a fost susținător al regimului Antonescu, conduita sa nu era una de prietenie față de popoarele sovietice.

Pe 2 februarie 1946, inspectorul Andrei Corteanu din partea C.A.S.B.I., primarul Ioan Blagoe și notarul Coriolan Ionescu vor întocmi și semna un proces-verbal cu privire la firma lui Anton Klemenz, reținut de Armata Roșie și deportat în U.R.S.S., care a funcționat până în septembrie 1944, dar pe care, după reocuparea comunei de către trupele aliate, a fost găsită devastată și nefuncțională. De fapt, era vorba de cârciuma lui Klemenz. *„Registrele comerciale au dispărut în timpul evenimentelor, din care motiv nu s-a putut stabili capitalul și nici situația creditorilor și debitorilor.“*

Tot pe 2 februarie 1946, aceiași trei oficiali, respectiv inspectorul Andrei Corteanu din partea C.A.S.B.I., primarul Ioan Blagoe și notarul Coriolan Ionescu, vor scrie și semna un alt proces-verbal, de data aceasta cu privire la prăvălia mixtă și cârciuma lui Frank Johann. Aceștia vor nota: *„În comuna Cenadul Mare a existat până în luna septembrie 1944 întreprinderea firmei individuale Frank Johann, cetățean român care a domiciliat în comună, conform actului nr. 4000 din 31 mai 1945, eliberat de către Regimentul 5 Vânători P.O., a fost încadrat în acel regiment de la 23 august 1944 până la 1 august 1945, în care timp a luptat în Ardeal, Ungaria și Cehoslovacia contra trupelor germano-maghiare, fiind decorat cu Bărbăție și Credință cl. II cu spadă, prin Or. de zi nr. 199 din 30 mai 1945.“* Și în acest caz, firma a fost găsită devastată, fără niciun fel de document pentru stabilirea debitorilor și creditorilor.

Autoritățile locale vor preda în data de 19 martie 1945, pe bază de proces-verbal, un tractor marca „Hanomag“ de 38 H.P., nefuncțional, locuitorilor Ioan Covaci din Cenadul Mare nr. 290, Gheorghe Covaci din Cenadul Mare nr. 290, Gheorghe Covaci din Cenadul Mare nr. 579 și Peter Francesu din Cenadul Mare nr. 134.

Însuși Johann Frank va trimite la 5 septembrie 1946 o scrisoare plină de dramatism, adresată prefectului județului, pe care o redăm aproape integral:

„Subsemnatul Frank Johann, de profesiune comerciant, domiciliat în comuna Cenadul Mare, cu tot respectul rog să binevoiți a dispune ca edificiul nr. 364, proprietatea soției mele Magdalena Frank născută Weber, să fie scoasă de sub art. 8 convenția de armistițiu, din următoarele motive:

Subsemnatul fiind tot timpul mobilizat în armata română și anume la regimentul 5 roșiori, am făcut războiul atât în Est, cât și în Vest, luptând în contra armatelor germano-maghiare, conform dovezii aci anexate. Comportarea mea în războiul din Vest a fost răsplătită de comandanții mei prin acordarea medaliei bărbăție și credință cu spadă cl. II.

În timp ce eu mă aflam pe front, soția mea și copiii, rămași de capul lor – în cursul luptelor de stradă ce au avut loc în comuna Cenadul Mare în luna octombrie 1944, de frică și neștiind ce fac și, mai bine zis, neavând în acel moment de groază ce face, au părăsit casa și, alăturându-se părinților, ei au părăsit țara, reîntorcându-se în iunie 1945.

În această situație, când în fața dovezilor prezentate de mine și conform dispozițiilor legale, comitetul local de reformă agrară din localitate, m-au exceptat

de la expropriere, când unica casă ce o avem este aceea înscrisă pe numele soției mele (deși eu am luat-o ca zestre și deci este a întregii familii) și având în vedere că prin încadrarea ei în art. 8 din convenția de armistițiu, urmează ca familia mea să rămână pe drumuri (ceea ce nu corespunde deloc cu îmbărbătările comandanților noștri de pe front, cari ne-au garantat proprietatea) și aceasta numai pe simplul motiv că casa este înscrisă pe numele soției și nu pe al subsemnatului.

În virtutea drepturilor acumulate de subsemnatul, prin faptul că am luptat efectiv contra hitlerismului și în calitate de cap de familie, cu toată supunerea vă rog să binevoiți a dispune ca edificiul de mai sus să fie scos din art. 8 din conv. de armistițiu.

În cazul extrem ca acest lucru este imposibil, vă rugăm să iau eu în custodie casa mea, în condițiunile ce binevoiți a le stabili și să nu se aprobe darea ei în custodie unei terțe persoane, fără niciun merit și care ar dori să o ia în custodie.“

Pe 12 septembrie 1946, Oficiul Bunurilor Inamice solicită Primăriei Cenadul Mare să prezinte un raport cu starea de fapt vizavi de scrisoarea lui Frank.

În ședința sa ordinară din 23 septembrie 1946, consiliul politic comunal din Cenadul Mare, la care au fost prezenți: Blagoe Ioan – președinte, Ionescu Coriolan – secretar, Jivu Pavel (Partidul Național Liberal), Achimov Ivan (Partidul Comunist Român), Pescariu Traian (Partidul Social-Democrat), Bakai Matei și Soceriu Gheorghe (Frontul Plugarilor), având pe ordinea de zi „*Scoaterea dela art. 8 Armistițiu a casei nr. 364 proprietatea soției lui Frank Johann, Frank Magdalena născ. Weber.*“, va da aviz favorabil, cu majoritate de voturi, scoaterea casei de sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu. Pentru conformitate, semnat Mașa Stevancev.

Un nou proces-verbal legat de firmele absenteiștilor va fi semnat pe 15 august 1945, de același taxator vamal Pompiliu Bucurescu, în cauză fiind cârciuma lui Anton Klemens, Cenadul Mare nr. 368, fugit din țară cu trupele germane. Bucurescu va scrie că „*În cârciumă nu a mai rămas nimic, deoarece a fost distrusă de un incendiu.*“ De asemenea, în document se mai specifica faptul că, cităm: „*Clădirea, partea cea mai bună, este ocupată de Organizația Culturală Slavă din Cenadul Mare.*“ Pe 8 martie 1947, Oficiul Bunurilor Inamice din Timișoara va solicita fișa politică a absenteistului Klemenz Anton.

Centrul de Închiriat Mașini din Cenad va prelua la 30 aprilie 1946, pe bază de proces-verbal încheiat de Primăria comunei Cenadul Mare, reprezentată prin primarul Ioan Blagoe, șapte tractoare: „*Lanz Bulldog*“ 25 H.P., „*Titan*“ 10/C.H.P., „*Fordson*“ 1G/20, „*Lanz Bulldog*“ 20 HP, „*Deutz*“ 30 H.P., „*Fordson*“ 10/20, „*Deutz*“ 28 H.P. Pentru conformitate, va semna Mașa Stevancev.

Pe 3 mai 1946, Miron Cristea, controlor al Oficiului Județean C.A.S.B.I., va trimite o scrisoare prefectului județului Timiș-Torontal prin care îi va semnala o serie de fapte de pe teren. Deplasându-se la Cenadul Mare, Cenadul Vechi și Saravale, pentru ridicarea tractoarelor care intrau sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu, va constata nereguli. Prima neregulă: „*...în comuna Cenadul Mare, tractorul fostă proprietate a lui Wagner Nikolaus, care a plecat cu trupele germane, nu figurează la acest oficiu al comunei Cenadul Mare ca bun părăsit. Ci este dat în arendă de către Camera de Agricultură Serviciului de Închiriat Mașini Agricole de*

șeful Oficiului ing. agronom Negrea. Tot acest șef al acestui serviciu a dat ordinul Centrului de Închiriat Mașini Agricole Sânnicolau Mare de a da ordin subcentrului de închiriat mașini agricole din comuna Cenadul Mare și Cenadul Vechi de a pune la dispoziția dlui Jordan Pompiliu, locuitor din comuna Cenadul Mare, tractorul marca Lanz Bulldog care este proprietatea C.A.S.B.I.-ului nefiind inventariat deoarece a fost dus de către trupele sovietice în lupta contra Germaniei, acest domn a făcut acte false declarându-se proprietar al acestui tractor. Deplasându-mă în comuna Cenadul Vechi (și) făcând controlul situației al Serviciului nostru găsim tractorul fostă proprietate a lui Huller Peter, care a plecat în Germania, (că) figurează ca bun părăsit și pe care-l deține încă din anul 1944, fără nicio aprobare, dl Profilea Tita din comuna Saravale, exploatând acest bun ca bun al său.“

Miron Cristea se va deplasa la Saravale pentru a ridica tractorul. Îi va pune în vedere numitului Profilea Tita să se prezinte cu acest tractor și un plug la primăria comunei. Ceea ce respectivul nu va face. Cristea îi va întocmi raport către postul local de jandarmi, dar, „...n-am putut obține concurs deoarece acest om a conlucrat cât și cu organele primăriei cât și cu postul de jandarmi...“ Întâlnindu-l pe notarul comunei Saravale, îi va solicita ajutorul. Împreună se vor deplasa la conacul lui Huller Peter, care figura ca bun părăsit în scriptele din Cenadul Vechi, va găsi acolo lemne de construcție, dar și 600 kg de porumb și 150 kg grâu. Casa era ocupată de socrul lui Profilea fără nicio aprobare. Va cere notarului din Saravale schimbarea persoanelor care au inventariat bunurile inamice pe motiv că „...nu și-au dat interes pentru identificarea tuturor bunurilor...“

Primarul Ioan Blagoie va solicita la 14 mai 1946 Oficiului C.A.S.B.I. din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal să i se dea în custodie un tractor pe motorină din cele ale C.A.S.B.I. sau care se găsesc pe la diferite persoane din Cenad, obligându-se a-l repara și a-l pune în funcțiune „...deoarece aproape toate sunt stricate.“ Cererea i se va aproba pe 15 mai. Blagoie va primi de la Subcentrul de Închiriat Mașini Agricole din Cenadul Mare un tractor marca „Deutz“ 28. Tractorului nu i se cunoștea proprietarul, fiind abandonat pe teritoriul localității în timpul luptelor din toamna lui 1945.

La 14 mai 1946, Chiril Mintici, controlor la Oficiul Bunurilor Inamice din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal, va analiza la fața locului, împreună cu autoritățile locale, situația fabricii de boia de ardei a Cooperativei „Cenăzeana“, de față fiind și fostul președinte al acesteia, Anton Balthasar. Fabrica nu mai funcționa din 15 septembrie 1944. Clădirea fabricii, afectată de război, a fost evaluată la 150.000 de lei, față de valoarea din 1944, când valora 250.000 de lei. Mai existau trei pietre cu postament, montate pe trei discuri de tuci, fără curea de transmisie, în valoare de 200.000 de lei, și un coș pentru piatră, de 5.000 de lei. Registrul de inventar și registrele contabile au dispărut în timpul războiului. Președintele în funcțiune la data controlului al Cooperativei „Cenăzeana“, Anton Huller, cu ajutorul consiliului de administrație, a refăcut lista acționarilor. Din 453 de acționari, 159 erau absenteiști. Printre cei prezenți, în majoritate etnici germani, erau și românul Victor Giurgiu și sârbii: Ioan Uncianski, Zdravco Ciobanov, Jivco Uncianski, Borivoi Uncianski, Andrei Pavlovici, Liupco Vlașcici, Nica Vlașcici, Rufin Milicici și Jivco Stefanovici.

Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control va comunica la 20 august 1946, conducerii Cooperativei „Cenăzeana” faptul că Ioța Sapungin a fost numit administrator de control al acestei cooperative: „*În virtutea mandatului încredințat, administratorul de control numit este conducător cu deplină răspundere a întregii activități economice și financiare a acelei întreprinderi, în cadrul normelor legale cuprinse în legile care reglementează regimul întreprinderilor supuse controlului C.A.S.B.I. și ale deciziunilor, instrucțiunilor și ordinelor date de C.A.S.B.I.*”

Primăria Cenadul Vechi va trimite, pe 4 septembrie 1946, Oficiului Bunurilor Inamice din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal, „...un număr de 125 buc. procese-verbale de stabilirea chiriei imobilelor proprietate absenteistă din comună, care s-au făcut după criteriile stărei de fapt în care se găsesc aceste imobile atât în ce privește cota de proprietate încadrată ca absenteist, cât și la cota cheltuielilor de reparație pentru repunerea lor în folosință.”, precum și „25 buc. procese de darea în custodie și stabilirea chiriei pentru unele bunuri imobile proprietate absenteistă din comună.” Oficiul Bunurilor Inamice va respinge însă în iulie 1947 procesele-verbale pe motiv că au fost greșit întocmite, iar chirii ridicol de mici. Drept pentru care Cenadul Vechi era considerat dator cu suma de 180.925.000 de lei.

Totuși, valoarea acestor procese-verbale constă în faptul că din ele reiese cine anume a primit dreptul de a prelua cu chirie casele absenteiștilor din Cenadul Mare și Cenadul Vechiu. Astfel, de la 1 noiembrie 1944, casa dr. Anton Kopp și a lui Elisabeta Potchen, situată în Cenadul Vechi nr. 22, compusă din opt camere, trei bucătării, o verandă, un coridor, o baie, o remiză pentru trăsură, un grajd, două magazine, o pivniță și o cocină, toate în stare bună, este dată în custodie Plutonului de Grăniceri din localitate. Inițial, s-a stabilit o chirie anuală de 300.000 de lei. Chiria trebuia plătită anticipat la Primărie, pe numele fostului proprietar, la poziția C.A.S.B.I., și anume prima rată la 15 octombrie, iar cea de-a doua la 15 aprilie a fiecărui an. Comisia locală a C.A.S.B.I. își rezerva dreptul de a revizui cuantumul chirii în raport cu „*prețurile anuale corespunzătoare.*” Imobilul lui Balthasar și Emerich Balthasar din Cenadul Vechi nr. 18, compus din patru camere, două bucătării, două cămări, un grajd, două șoproane, o cocină, toate în stare bună, a fost dat la 1 ianuarie 1945 în custodia Vămii Cenad, chiria inițială fiind stabilită la 100.000 de lei/an. Imobilul lui Anton Schmelzer, situat în Cenadul Vechi nr. 42, compus din patru camere, două bucătării, o cămară, un grajd, o remiză, două șoproane, toate în stare bună, au fost închiriate Postului de Jandarmi la 1 ianuarie 1945. Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi va prelua și el cu chirie, la 1 aprilie 1946, casa din Cenadul Vechi nr. 61 a lui Peter Kühn, formată din: o prăvălie, două camere, trei bucătării, un șopron, un grajd, o cocină. Imobilul de la nr. 120, proprietate a lui Peter Frank și (nume indescifrabil), compus din patru camere, două bucătării, două cămări, o pivniță, o magazie, două grajduri, toate în stare bună, au fost închiriate Detașamentului Poliției de Frontieră Cenad la 1 ianuarie 1944. Casa de la nr. 122, aparținând lui Jung, compusă din patru camere, două bucătării, o cămară, o prăvălie, o magazie, două grajduri, toate în stare bună, au fost închiriate pe 15 februarie 1946 Subcentrului de Închiriat Mașini Agricole din Cenad.

În cazul caselor care aparțineau în jumătăți egale la doi proprietari, unul fiind absenteist, proprietarul rămas în țară trebuia să plătească la primărie chiria pentru

jumătatea deținută de coproprietarul absenteist. Iată doar câteva cazuri: Johann Kühn pentru imobilul din Cenadul Vechi nr. 85; Aubermann pentru casa cu nr. 86; Magdalena Shüssler plătea chirie integrală pentru casa de la nr. 92, proprietar al casei fiind exclusiv Anton Shüssler, absenteist, probabil tatăl lui Magdalena Shüssler. Situație identică și în cazul lui Anton Waltrich pentru casa de la nr. 95, proprietate integrală a lui Nikolaus Waltrich, absenteist, probabil tatăl lui Anton. Adam Jung, de la nr. 99 b, plătea chirie pentru jumătatea

Istoria nu se uită. O scenă pe ulițele Cenadului, în 1974.

deținută de absenteista Varvara (Barbara, n.n) Richter. Johann Wiener plătea chirie pentru imobilul de la nr. 129, proprietatea absenteistei Wiener. Existau însă cazuri în care cel rămas deținea, de exemplu, doar 1/5 din casă.

Pinnel datora chirie pentru propriul imobil, deținut de ea în proporție de sută la sută.

Uniunea Populară Maghiară preia la 1 februarie 1946, cu chirie, imobilul de la nr. 177, aparținând absenteistului Joseph Wolf, compus din trei camere, trei bucătării, două cămări, două pivnițe, o remiză pentru mașini, un pățul, o cocină, un grajd, un șoproan degradat.

Damian Mizu a preluat în chirie, la data de 1 ianuarie 1946, imobilul de la nr. 157, aparținând lui Elisabeth Jung, născ. Kühn, compus din trei prăvălii, nouă camere, două bucătării, două cămări, două magazii, două șoproane, un pățul, toate în stare bună. Chiria a fost fixată astfel: pentru 1945/1946 – 150.000 de lei; pentru 1946/1947 – 1.500.000 de lei; pentru 1947/1948 – 2.000.000 de lei.

La 18 iunie 1947, șeful Oficiului C.A.S.B.I. va trimite Primăriei Cenadul Mare o adresă prin care îi făcea cunoscut că a aprobat cenăzeanului Mihai Miculescu cererea de a i se da în custodie, cu chirie, magazia „*fostă proprietate a absenteistului Peter Ambrozi*” Același Miculescu ceruse și un selector de cereale, însă pentru acesta trebuia să se adreseze Camerei Agricole, căreia i s-au predat toate mașinile agricole ale absenteiștilor.

Prefectura Timiș-Torontal va anunța Primăria Cenadul Vechi, pe 15 iulie 1947, că, prin decizia Comisiei Române de legătură cu Comisia Aliată de Control, cooperativa „*Producătorul*” a fost scoasă de sub incidența Legii nr. 91/1945.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale. Fond 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 573, 611, 619, 620; Fond nr. 177 - Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice, inv. 305, dosarele nr. 164/1945, 35/1946, 39/1948.

Brunhilde Hinkel - „*Ortssippenbuch der katholischen Pfarrgemeinde – Tschanad/Cenad im Banat, 1764-2007*”, Nürnberg în 2007.

William Totok - „*Germanii din Romania între nazism și stalinism*”. Lucrare prezentată în cadrul Seminarului internațional „*Minorități, moșteniri culturale, civilizație românească contemporană*” (București, 21-22 octombrie 2003).

Miodrag Milin – „*Titoismul la granița româno-iugoslavă*”.

Mircea Rusnac – „*Deportarea germanilor în Uniunea Sovietică (1945). Cu referire specială la Banat*”.

Dușan Baiski – „*Cenad, pur și simplu*”, Editura Marineasa, Timișoara, 2009.

Blestemul frontierei

Pr. Gheorghe Cotoșman¹, preluând informația de la Szentkláray Jenő², va scrie că „... la 1762 au fost ridicate din comună și cele 19 familii maghiare (imigrate aici după 1717) și așezate la Zombor. După 1762 și până la începutul veac. XX, precum dovedesc statisticile, n-a mai existat nicio familie ungurească în Cenad. Ungurii de astăzi, puțini câți sunt, în raport cu populația comunei, provin din servitorii de la domeniul renegatei și apostatei ducese Mileva de San Marco, numărul lor crescând mult după război, în era românească...” Și tot Cotoșman va nota: „Comunei Cenad îi aparțin cătunele: Secea și Tarnoc; odăile: Iulia și Ioan, precum și pustele: Anastasia, Begova, Bucova, Cicichet și Slatina. Cătunele Secea și Tarnoc, locuite în bună parte de unguri, au aparținut în era ungurească comunei politice Apátfalva, de pe malul drept al Mureșului, azi în Ungaria. După război, rămânând pe teritoriul României, cele două cătune au fost anexate comunei politice Cenadul Mare. Prin exodul ungarilor din aceste cătune s-a dublat populația maghiară a Cenadului.”

Iată și evoluția numerică a maghiarilor, cu observația că la Cotoșman aceștia apar în statistici abia în 1900, dovadă că a păcăuit și el de naționalismul tipic monografilor români din Banat dintre cele două războaie mondiale (în paranteze, sursa informațiilor), reacție absolut normală având în vedere păcatele similare de până atunci ale monografilor maghiari:

¹ Pr. Gheorghe Cotoșman – „Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad“, 1935 (reeditată în 2009).

² S-a născut în 1843, în localitatea Törökbecse (astăzi Novi Bečej, Serbia), fiind trecut în registrul de stare civilă ca fiind Eugen Nedits, fiul al unui sârb catolic și al unei mame unguroaice. Termină școala primară la Franyova (azi Vranjevo) în limba sârbă, iar gimnaziul la Nagybecskerek (Zrenjanin) în limba germană. Bacalaureatul îl va susține la colegiul piarist din Szeged. În 1866, cu prilejul hirotonisirii sale ca preot, își va schimba numele în Szentkláray Jenő. Va deveni membru ales al Academiei Maghiare de Științe (1882), va fi profesor universitar la Catedra de istorie contemporană a Ungariei (Budapesta, 1883). În 1885, devine membru al Societății Științifice din Serbia (Academia Sârbă). În 1910, Societatea culturală „Matica Srpska“ (Matica Sârbească), cea mai importantă instituție științifică a sârbilor din Ungaria, îl alege drept membru de onoare. În 1893 va fi numit canonic la Cenad, iar în 1895 abate. Se va stinge din viață în 1895, ca prepozit al capitlului de Cenad, și va fi înmormântat în cripta Domului romano-catolic din Timișoara. Printre lucrările sale axate pe istorie se va număra și istoria diecezei de Cenad și viața Sfântului Gerhard, a bisericii sârbe din Ungaria și a prezenței românilor în regiune în secolul al XVIII-lea.

1880 – 123 (Kahles¹)
1890 – 166 (Kahles)
1900 – 211 (Kahles); 145 (Cotoșman)
1908 – 153 (Cotoșman)
1910 – 613 (Kahles); 613 (Cotoșman)
1927 – 496 (Cotoșman)
1930 – 655 (Kahles); 669 (Cotoșman)
1940 – 800 (Kahles)
2002 – 680 (Primăria Cenad)
2011 – 508 (Primăria Cenad)

Fodor Pál, născut la Máko la 22 iunie 1914 și decedat la Cenad la 31 iulie 2007, a lăsat o listă din 1912, cu numele proprietarilor de case din cătunele Tarnok (Tarnok) și Seceani (Szecső), pe care am primit-o de la preotul paroh romano-catolic (la data documentării noastre) din Cenad, Daniel Groza.

Solele Tarnok și Szecső (stânga, sus), pe harta franciscană (Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme, 1806-1869).

¹ Franz Kahles – „*Heimatblatt Tschanad*“, 2005.

Lista locuitorilor din Tarnoc (în paranteză, numărul de casă):

Sárkáy Pál (1)	Nagy István (12)
Sárkány Sándor (2)	Spány Mária (13)
Sárkány Mariska (4)	Dinnyés Jozsef (14)
Gesztési Mihály (5)	Vien Jozsef (15)
Szél Jozsef (6)	Rakonczaí Miklós (16)
Gesztési Jozsef (7)	Rakonczaí Jozsef (17)
Erdei Ferencz (8)	Mátó Jozsef (18)
Kocsenk Naxi (9)	Franyo Illés (19)
Fodor Pál (10)	Erdei Imre (20)
Fodor Ferencz (11)	

Potrivit aceleiași surse, suprafața cătunului era de 443 de parcele. O parcelă avea o lungime de 100 de brațe și o lățime de 10 brațe. Un braț este echivalent cu 1,75 mp. Așadar, o parcelă avea 3062,5 mp, iar cătunul, 135,66 ha.

Lista locuitorilor din Seceani (în paranteză, numărul de casă):

Varga Jozsef (1)	Kapitány Illés (25)
Bakai Mihály (2)	Vaszi János (26)
Bálint István (3)	Horváth Jozsef (27)
Farkas István (4)	Vancsó Mihály (28)
Mátó Mihály (5)	Horváth Pál (29)
Szilágyi András (6)	Kádár Imre (30)
Kovács Mihály (7)	Horváth Jozsef (31)
Balázs András (8)	Lúczó Gergő (32)
Kurusa Erzsébet (9)	Varga Jozsef (33)
Korom Marton (10)	Varga Jozsef (34)
Korvát Mátyás (11)	Szilágyi András (35)
Tóth András (12)	Varga János (36)
Nyiri Jozsef (13)	Varga Pál (37)
Kereszturi András (14)	Prágai Mihály (38)
Kokai Jozsef (15)	Boros János (39)
Kádár István (16)	Veréb Mátyás (40)
Vigh Ferencz (17)	Fodor István (41)
Vajdovics Ferencz (18)	Toth Vincze (42)
Beke István (19)	Kovács István (43)
Kereszturi Jozsef (20)	Kahos Ferencz (44)
Németh János (21)	Pusztai Jozsef (45)
Juhász Jozsef (22)	Fazekas István (46)
Horváth István (23)	Baka János (47)
Horváth Antal (24)	Feyes András (48)

Kokai János- Mátyás (49)
Fazekas János (50)

Kreszán Mihály (51)
Balázs György (52)

Dintre aceștia, cei care au apucat sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, ei sau urmașii lor ori eventualii noi locuitori de după 1912, aveau să trăiască momente dramatice tocmai datorită faptului că trăiau în zona de graniță.

Înfrângerea suferită de Ungaria în Primul Război Mondial și, apoi, semnarea de către aceasta a Tratatului de la Trianon (considerat drept dictat de către unguri, așa cum tot dictat este considerat de către români Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, continuat de Pactul Churchill-Roosevelt-Stalin) de la 4 iunie 1920 vor fi acte puternic resimțite de către locuitorii din actuala zonă de graniță dintre România și Ungaria, de la Cenad. Și unii și ceilalți au avut, în mod

firesc, pământ de-o parte și alta a râului Mureș, nemaipunând la socoteală legăturile de sânge ori alianță din localitățile mureșene. Foștii muncitori agricoli de pe moșiile Nákó, ungurii din cătunele Tarnoc (Tarnok) și Seceani (Szecső), aflate la nord, nord-vest de Cenad, între Cenad și Mureș, vor fi după cel de-al Doilea Război Mondial cei mai afectați din acest punct de vedere, fiindcă au trebuit pur și simplu să-și părăsească locuințele. Din zecile de clădiri existente nu a mai rămas nimic. Cine are răbdare să caute pe Google Earth, va vedea că pădurea a treia, aflată lângă sola actuală Tarnac (la nord de Cenad, între dig și Mureș) se află la o altitudine maximă¹ de 98 m deasupra nivelului mării, iar pe terenul agricol, până în zona dintre pădurea a doua și a treia, încă se mai pot observa locurile de case, în zonele situate pe suprafețe mai înalte, cu potențial de inundație mult redus, râul fiind la o altitudine de 81 m, cu înclinație de la est spre nord-vest. Și pădurea întâi are un maximum de altitudine apropiat, respectiv 99,3, înainte de aceasta aflându-se actuala solă Seciu (Seceani, Szecső), unde a ființat cătunul Szecső. Și aici se mai pot vedea puncte albe, mărturie a ceea ce a mai rămas din zidurile caselor cătunului.

¹ Pe Google Earth, altitudinea este dată în ft. 1 picior=0,3048 m (picior=foot, prescurtat „ft“)

La 17 iunie 1939, Biroul M.O.N.T. (Mobilizarea și Organizarea Națională a Teritoriului) din cadrul Prefecturii Timiș-Torontal trimite la Primăria Cenadul Mare dispoziția de a se monta bariere la ieșirea spre Sânnicolau Mare, Cheglevici și Mureș, costurile urmând a fi suportate de bugetul local. Acestea urmau a fi închise și deschise de oamenii din garda comunală locală. Și „...ar servi și mai mult patria, că ar feri-o de surprinderea atacurilor unităților motorizate, servind ca un prim obstacol de alarmare și chiar de apărare, când ar intra în completul și sfera de activitate a celorlalte obstacole organizate de armată pe diferitele direcții.” Primarul Blagoe va răspunde pe 26 iunie că barierele respective s-au construit.

Pe 24 iulie 1939, Primăria Cenadul Mare primește dispoziția de a construi două observatoare, unul la Orlova¹ și celălalt în zona Mureșului. Operațiunea va fi dusă la bun sfârșit, astfel că la 2 august se raportează că observatoarele sunt finalizate, materialele fiind date de Primărie.

O depeșă a Diviziei I Cavalerie trimisă la Pretura Sânnicolau Mare și ajunsă la Cenad, datată 4 august 1939, cere primăriilor de la graniță să urmărească dacă persoanele care trec granița la munci agricole ies din țară cu mai multe animale și se întorc cu mai puține, „...ca nu cumva să ne găsim în situația că ei au evacuat peste frontieră animale în avantajul inamicului.” De fapt, România avea de ce să se teamă. În urma primului arbitraj de la Viena, cel din 2 noiembrie 1938, Ungaria a obținut o porțiune din Slovacia (ținut supranumit Felvidék, „Provincia de Sus”, în timpul Imperiului Austro-Ungar), iar la mijlocul lunii martie 1939, a ocupat Ucraina Subcarpatică (Rutenia) autonomă - regiunea Transcarpatia de astăzi din Ucraina. Era extrem de limpede că Ungaria dorea să obțină și celelalte teritorii care au aparținut Transleithaniei și pe care le-a pierdut prin Tratatul de la Trianon, în urma înfrângerii din Primul Război Mondial. La 30 august 1940, prin cel de-al doilea arbitraj de la Viena, România va fi silită să cedeze aproape jumătate (43.492 km²) din teritoriul Transilvaniei în favoarea Ungariei horthyste.

Comandantul Regimentului 9 Jandarmi Timiș va trimite în teritoriu, pe 6 martie 1940, ordinul de informații strict secret nr. 79, prin care solicită ridicarea cetățeniei române pentru Erdelyi Francisc din Cenad, soldat în cadrul Regimentului 3 Vânători, cu garnizoana la Ismail. Acesta, aflându-se în concediu, a dezertat și a trecut în Ungaria cu tot cu echipament. Potrivit informațiilor deținute, acesta ar fi fost angajat ca informator al Batalionului de Jandarmi din Máko, fiind ajutat de un unchi de-al său pe nume Foale, român de origine, detectiv la Poliția de Stat din aceeași localitate. Erdelyi vorbea corect patru limbi: maghiara, germana, româna și sârba și intenționa să se angajeze în cadrul biroului de informații și spionaj maghiar din Cenadul Unguresc, condus de plutonierul major Czaka, trimis special acolo de către Marele Stat Major din Budapesta ca unul din cei mai apti pentru acțiuni de spionaj.

Fiindcă organele de jandarmerie locale nu raportaseră la Regiment trecerea clandestină a lui Erdelyi în Ungaria, se cerea un raport cu motivele neîndeplinirii obligațiilor de serviciu.

¹ Solă aflată în partea de nord a comunei, la granița cu Ungaria.

Pe de altă parte, se cerea supravegherea părinților și rudelor dezertorului, a corespondenței acestora, filarea agenților Biroului de spionaj din Cenadul Unguresc și împiedicarea acestora de a culege informații din România. De asemenea, se solicita intensificarea controlului celor care treceau frontiera la munci agricole, iar în cazul suspectilor ridicarea cărților de trecere a frontierei pentru munci agricole.

Se bănuia și că familia Gesztesi din Cenad, pe lângă faptul că se ocupa de contrabandă, făcea și spionaj în favoarea Ungariei, furnizând diverse informații și profitând că-și avea locuința izolată, pe malul Mureșului, ceea ce-i permitea să se strecoare neobservată și să contacteze agenții maghiari. Membrii familiei Gesztesi trebuiau supravegheați discret, pentru a se vedea unde se deplasează, cu cine sunt în contact, iar dacă posedă cărți de liberă trecere pentru muncile agricole, să li se ridice. Suspecți, la rândul lor, erau și cei care transportau de la Cenad la Arad și Timișoara zarzavaturi și care, la întoarcere, le furnizau membrilor familiei Gesztesi diverse informații.

Un alt suspect din Cenad era Vigh Francisc, despre care se spunea că între 1918-1919, după intrarea Armatei Române în Banat, aflându-se în Ungaria, în comuna vecină Apátfalva, și-a instigat conaționalii să lupte împotriva acesteia. După care s-a refugiat la Cenad, pe vremea aceea ocupat de Armata Sârbă. *„Acest individ și în prezent când se află în stare de ebrietate se manifestă pentru Ungaria și având acte de trecere pentru muncile agricole se bănuiește că ar fi informatorul Plot. Major Czako șeful Biur. de spionaj din Cenadul Unguresc“*, se mai spunea în ordinul comandantului Regimentului 9 Jandarmi Timiș. Se cerea supravegherea lui Vigh și cercetarea antecedentelor, pentru a se vedea dacă într-adevăr a luptat în perioada 1918-1919 împotriva românilor, dar și anularea cărții de trecere la muncile agricole.

Suspect bănuțit că ar fi în slujba spionajului maghiar era Fodor Ștefan, având și acesta carte de trecere. Atât despre el, cât și despre Vigh Francisc, jandarmilor din Cenad le era indicat ca informator Uroș Giuricin, care-și avea locuința aproape de postul de jandarmi din Cenad.

Plutonierul Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad, va raporta rezultatele cercetărilor pe data de 19 martie. Astfel, va confirma că soldatul dezertor Erdei (Erdelyi) Francisc, aflat în concediu de Crăciun, trecuse fraudulos frontiera în Ungaria. Trecerea i-a fost înlesnită de faptul că locuia împreună cu părinții în cătunul Tarnok, situat pe malul Mureșului, la graniță.

Tot la Tarnok locuia și familia Gesztesi, *„supravegheată de aproape de noi precum și interceptarea corespondenței, însă până în prezent nu s-a observat cu nimic suspect.“* Iar în ceea ce-l privea pe Vigh Francisc, acesta *„locuiește în Tarnok și nu în Cenadul Mare, și care deja este pus de noi sub supraveghere ca iredentist înfocat și care ar furniza diferite știri și informații din România în Ungaria, însă numitul nici nu a fost în comuna Apátfalva, este născut în comuna Măcău (Máko, n.n.) și locuiește în Cenadul Mare Tarnoc, din anul 1917, este născut în anul 1902 și nici nu a luat parte la niciun fel de lupte din războiul mondial când abia erea copil de 14-15 ani, însă și acest ind. se urmărește de aproape de noi.“* În

fine, „*Individul Fodor Ștefan este cunoscut de noi ca cel mai înfocat ungar care furnizează diferite știri și informații din România în Ungaria și care în permanență este urmărit atât de noi, cât și de patrulele de Grăniceri.*” Tuturor celor de mai sus le-au fost confiscate cărțile de trecere pentru munci agricole.

Tinere românce din Cenad, defilând de Ziua Regelui, pe 10 mai 1935

Un alt raport al jandarmilor cenăzeni avea să plece la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal pe 2 aprilie 1940. Plutonierul Lincă preciza că „*În Ungaria nu se recrutează ca agenți pentru spionaj, dintre elementele magheare care fug din România în Ungaria, decât numai dintre foști ofițeri în armata austro-ungară, care dau dovadă că sunt loiali față de statul ungar, iar din restul refugiaților se recrutează din acei care se constată că sunt loiali față de statul ungar, inteligenți și apți pentru a putea îndeplini asemenea serviciul de spionaj.*” Ceilalți refugiați erau internați într-un lagăr din orașul Némethi, jud. Tolna, și doar dacă garanta careva pentru ei primeau casă. Persoanelor care nu aveau pe nimeni li se fixa domiciliul într-o anumită localitate maghiară și la fiecare 15 zile trebuiau să se prezinte la autoritatea locală.

Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare va trimite pe 9 aprilie 1942, la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, un „*...tabel numeric de conducătorii și membrii iredentelor aflate pe raza Secției, însoțit de fișele conducătorilor sau propagandiștilor principali, care sunt în număr de 14 ai iredentei maghiare și 3 ai*

iredentei sârbe. “ Iredenta maghiară din Cenad număra 160 de persoane, din care trei conducători, iar cea sârbă 195, dintre care doi conducători.

În concluziile sale asupra iredentei maghiare pe semestrul I 1942, maiorul Ioan Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal va nota: „*Iredenta maghiară, în creștere cu 707 membri față de semestrul I 1941.*

Cauzele creșterii sunt datorită actualei situații de război, când s-a putut identifica mai cu ușurință persoanele care au sentimente iredentiste maghiare și care în cercuri restrânse s-au dovedit că mențin iredentismul, aspirând la o nouă stăpânire maghiară și în acest teritoriu.“

Într-un tabel nedatat, dar din 1942, conținând numele conducătorilor și propagandiștilor identificați ai iredentei maghiare, semnat de maiorul Ioan Peșchir, la Cenad figurează în calitate de conducător agricultorul Fodor Emeric, iar ca propagandiști farmacistul Dermla Arthur și agricultorul Toth Vichente.

Pentru luna mai 1944, Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara va întocmi un plan „...referitor la raziile din trenuri și gări“. În stațiile C.F.R. de frontieră, deci inclusiv Cenad, controlul se va face în mod permanent de către personalul polițienesc, respectiv în colaborare cu organele de grăniceri și jandarmi. Personalul Comisariatului de Poliție Sânnicolau Mare avea de controlat trenurile de pe linia Sânnicolau Mare-Timișoara și retur. Desigur, organele de represiune au cules informații de la informatorii lor. Astfel, rapoartele cu privire la raziile vorbesc despre îngrijorarea populației, îndeosebi de la orașe, care a început să plece cu familiile la rudele de la sat, pentru a le feri de bombardamente. Pe de altă parte, populația nu privea cu ochi buni evacuații de origine etnică rusă din Transnistria, Basarabia și Bucovina, deoarece printre aceștia se aflau mulți cu idei comuniste „...și dacă sunt lăsați mai mult timp în contact cu populația, pot deveni periculoși ordinei publice și siguranței Statului, infiltrând în sufletul țăranilor germenul distrugător al comunismului.“ De asemenea, deși bine primiți de șvabii din zonă, refugiații, îndeosebi cei „...din clasa de jos, lasă mult foarte de dorit prin purtarea lor față de gazdele la care sunt plasați, prin faptul că aruncă gunoiul în curte, în toate părțile, neținând seama de ospitalitatea și regulile buneii cuviințe, generalizându-se părerea urâtă despre ei.“ Din păcate, această atitudine vizavi de cei numiți drept „vinituri“ se va perpetua și chiar accentua în deceniile următoare, când în zonă se vor stabili multe persoane din alte zone ale României, unele certate cu bunul simț și chiar cu legea.

Obligația raziilor pe ruta Cenad-Timișoara și retur va fi, în iunie 1944, a Detașamentului de Poliție Cenad, desemnat fiind „...un organ public destoinic, prin rotație.“ În vremea aceea, circulau pe ruta respectivă două trenuri. În luna iulie 1944, raziile se efectuau de către un agent de poliție și un gardian public. Plecări din Cenad spre Timișoara erau la ora 4,00 și la 12,10. Sosirile la Cenad erau la ora 11,45 și la 21,45. Din rapoartele informatorilor privind discuțiile de pe trenuri reieșea că „Întreaga populație discută despre invazia anglo-americanilor în Franța. – În legătură cu această chestiune, unii afirmă că, dacă germanii nu vor reuși să respingă pe anglo-americani alungându-i din Franța, aceștia vor lua contact cu armata anglo-americană care luptă în Italia, unindu-se astfel și începând ofensiva dinspre

apus contra Germaniei, care va fi silită să lupte astfel pe două fronturi: la răsărit împotriva rușilor, iar la apus contra anglo-americanilor și deci, în acest caz, situația armatei germane va deveni destul de critică. “Populația germană din zonă era și ea foarte nemulțumită din cauza noilor concentrări „...ce se fac în rândurile germanilor pentru Reich, recrutându-se tinerii între 35-45 ani, unii dintre ei exprimând fâșiș blesteme asupra conducătorilor Reichului precum și conducătorii de aci, cari prin propaganda lor au reușit să sucească capul tineretului șvab.” Nemulțumiți erau și agricultorii, ei „spunând că pentru suma de 2.600 lei cât costă o quintală de grâu, ei deabia pot să-și cumpere 6 batiste.”

Detașamentul Poliției de Frontieră Cenad va fi inspectat la 20 aprilie 1946 de către Lazăr Popescu, chestorul Poliției Timișoara. Acesta va raporta, printre altele că, „Din cauza deportărilor, la punctele de trecere (1 la 11 km, al doilea la 3 km) e necesar să se pună la dispoziția Detașamentului cel puțin o bicicletă, lucru pe care îl voi ordona Biroului de Circulație al Chesturii.” Starea de spirit a populației era bună, colaborarea cu autoritățile maghiare de asemenea bună. Trecherile pentru muncile agricole se făceau în ambele sensuri, pe baza vechilor carnete, „...lucru care e necesar să se tolereze până la îndeplinirea noilor forme.” Cât despre activitățile ilegale la frontieră, chestorul va nota: „Contrabanda se face în ambele părți, însă nu prin punctele de treceri sau Pichete.”

La 21 august 1946, are loc o nouă inspecție la Detașamentul de Poliție Cenad, de data aceasta efectuată de către Cornel Albu, subinspector la Inspectoratul de Poliție Timișoara. Acesta va observa că la cele două puncte de trecere a frontierei de la Cenad, respectiv Podul Mureș și „Sămânța” era nevoie de câte un post de gardian public de 12 ore, plus două posturi de gardieni publici pe schimburi de 12 ore la Detașamentul de Poliție Cenad. Pe de altă parte, va mai nota: „Activitatea informativă este slabă. Nu este admis acest lucru aici, la câțiva km. de frontieră. Se vor lua măsuri pentru crearea unei rețele de informațiuni, care vor fi difuzate ierarhic.

Activitatea organelor polițienești în materie informativă în localitate e neexistentă, fiindcă în august 1946, nu s-a dat nicio notă informativă. “

Un raport din 3 aprilie 1947 al Chesturii Poliției din Timișoara către Inspectoratul General al Poliției Timișoara va dezvălui amploarea contrabandei ce se făcea pe la Cenad:

„La ordinul dvs. nr. 13570-A din 17 martie 1947, avem onoare a vă raporta următoarele informațiuni culese de către echipa nr. 1, condusă de comisarul Fuchs Sigismund, în urma deplasării în sectorul Sânnicolau Mare:

Există un impiegat de vamă la Cenad, care a fost epurat din Poliția Sânnicolau Mare. Acest individ a ajutat contrabandiștii în mai multe rânduri. Pe unul îl cheamă Funariu Vasile zis Pupa, care a trecut frontiera maghiară cu o cantitate mare de talpă. Această talpă a fost transportată de către Filipov Omar, care a primit drept recompensă 600.000 lei. Tot acest căraș a transportat pentru Peici Rațcu 80 kgr. de nuci descojite și cu ocazia aceasta și Dean Gheorghe a trecut frontiera în Ungaria, ducând cu el un cal.

*În Sânnicolau Mare există următorii contrabandiști cunoscuți:
Putici Alexandru*

Dean Gheorghe zis Ciocoloavă

Peici Rațcu

Rotz Petru

Petrașcu Gheorghe

Doroghi Gheorghe

Giurgiu Tiberiu

Korber Nicolae, fiul fabricantului de piele Korber.“

La rândul ei, Poliția de Frontieră Cenad va scrie într-o notă informativă pentru luna aprilie 1947: „*Contrabandă: nu s-au descoperit*“, ceea ce contrazice raportul de mai sus. De asemenea, la capitolul „*Diverse informațiuni*“, verificate, va mai nota: „*Populația comunei este foarte neliniștită din cauza scăderii valorii leului, din care cauză viața s-a scumpit foarte mult, un kg. de pâine ajungând la 150-200 lei, și alte alimente necesare populației nevoiașe și funcționarilor s-au ridicat la circa 10 ori prețul de înainte cu 10 zile, din care cauză populația mai sus menționată este foarte neliniștită. Nimeni nu mai vrea să vândă nicio marfă pe bani decât contra altor valori.*“

Printr-o adresă trimisă pe 28 aprilie 1947 de Ministerul Afacerilor Interne către Prefectura județului Timiș-Torontal, însoțită de o copie a unei adrese a Ministerului Finanțelor prin Direcțiunea Generală a Vămilelor, se cere a se lua măsurile de urgență „*pentru stărpirea cuiburilor de contrabandiști aflați în zona frontierei...*“ Vameșii se plâneau în adresa lor de faptul că „*...în zona frontierei de Vest, pe linia de demarcație sau în imediata sa apropiere sunt situate numeroase sălașe, ocupate fie de coloniști, fie de diferiți cetățeni din comunele învecinate.*“

De asemeni, numeroase cirezi de vite pășunează pe frontieră sau în interior în zona de 10 km dela frontieră.

O parte din acești locuitori, proprietari de sălașe izolate sau de cirezi de vite au fost prinși cu contrabande, iar alții sunt suspecți și urmăriți pentru aceleași motive.“

Potrivit legislației în vigoare la vremea respectivă, sălașele situate izolat în zona de frontieră trebuie să posede o autorizație specială din partea Ministerului de Finanțe, document ce se acorda numai în baza avizelor favorabile din partea Corpului Grănicerilor și prefecturii. Pășunatul vitelor în zona de frontieră era autorizat numai pe baza unor permise de pășunat, eliberate de biroul vamal în baza certificatelor autorităților comunale. „*Din cercetările întreprinse de organele vamale și grănicerești, majoritatea proprietarilor acestor sălașe și cirezi de vite au permise de rămânere în zonă, iar o parte din ei nu posedă niciun document, îndeosebi în sectoarele de frontieră ale vămilelor Pecica și Cenad.*“ În finalul adresei, vameșii vor cere Ministerului Afacerilor Interne: „*În vederea intensificării vigilenței și pazei vamale și grănicerești în zona frontierei de Vest a țării noastre și pentru stărpirea cuiburilor de contrabandiști din această zonă, avem onoare a vă ruga să binevoiți a da cuvenitele dispozițiuni autorităților dvs. locale în subordine respective (Prefecturi, Preturi și Primării), ca să acorde tot concursul, atât în ceea ce privește închiderea și evacuarea sălașelor ce funcționează ilegal în această zonă, cât și în controlul pășunatului cirezilor de vite pe frontieră...*“

Solicitarea va fi trimisă de către prefectură, 18 mai 1947, către preturile din județ.

Pe 18 mai 1947, la Cenad va avea loc o conferință între autoritățile române din județul Timiș-Torontal și cele maghiare din județul Csanád-Máko (astăzi, Csongrád) referitor la trecerile peste frontieră în vederea muncilor agricole. Din partea română vor fi prezenți: dr. Titus Ionescu (prefectul județului Timiș-Torontal), dr. Silviu Pepelea (subprefect), ing. Măzgăreanu (consilier în Ministerul Agriculturii și Domeniilor), ing. Barbu (directorul Camerei Agricole), lt. Col. Damian Ioan (comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal), mr. Răzuș (comandantul Batalionului de Grăniceri Arad), Zaița (inspector de vamă), Nicolae Stănescu (pretorul Plasei Sănnicolau Mare), lt. Stănică (comandantul Companiei de Grăniceri Sănnicolau Mare), lt. Mircea Tomulescu (comandantul Sectorului de Jandarmi Sănnicolau Mare), Mihai Regep (notarul comunei Cenadul Mare) și comisarul Popescu (șeful Comisariatului de Poliție de Frontieră Cenadul Mare).

Prefectul județului Csanád-Máko a cerut „...a se interveni forurilor în drept spre a se aproba în baza biletelor de mai sus trecerea populației din zona de frontieră de 10 km din România în Ungaria și din Ungaria în România, la expoziții, târguri și sărbători ecleziastice...” Comisarul Popescu va spune că biletele ocazionale de trecere peste frontieră nu au fost anulate, dar, ca urmare a războiului, Ministerul Afacerilor Interne a transmis în teritoriu instrucțiuni potrivit cărora trecerea frontierei este permisă doar pe baza unui pașaport vizat de Comisia Aliată de Control. Prefectul de Timiș-Torontal „...a promis că va sesiza forurile superioare pentru aplicarea din partea României a art. 20 din Regulamentul asupra serviciului de poliție la punctele de frontieră – porturi și gări – ca pe bază de reciprocitate, trecerile să se facă cu aceeași ușurință și de la noi în Ungaria, iar viza Comisiei Aliate de Control să se aplice numai la pașapoarte.” La rândul său, lt. Stănică a cerut „...ca toți cei care vin la muncă, pe lângă biletul de trecere respectiv să prezinte la Vamă și actul de proprietate întrucât s-au constatat și unele bilete de trecere eliberate din complezență la persoane ce nu au venit la muncă, ci numai să-și viziteze rubedeniile.”

Mr. Răzuș „... a cerut ca să se respecte Convenția și Regulamentul de frontieră și în zona de 500 m să se cultive numai plante joase, iar în zona de 10 m pe linia de frontieră să nu se cultive nimic, aceasta pentru stăvilirea contrabandiștilor.”

O nouă conferință va avea loc în 15 și 16 iunie 1947, la Máko și, respectiv, Szeged.

Ordinul Ministerului Afacerilor Interne nr. 22075/24 iulie 1947 va avea efecte majore negative asupra vieții cenăzenilor. Trecerile de frontieră se mai puteau face doar prin punctele: Valea lui Mihai, Borș, Episcopia Bihorului, Salonta, Curtici, Nădlac, Jimbolia, Cruceni și Stamora-Moravița. Cenadul lipsea din această listă. Mai mult decât atât, circulația va fi interzisă pe zona de frontieră pe o adâncime de 1.000 m pe timpul nopții. Toate culturile înalte (porumb și floarea-soarelui) trebuiau urgent tăiate pe o adâncime de 100 m de la frontieră, iar fermele și gospodăriile aflate pe o adâncime 1-2 km de la frontieră trebuiau rapid evacuate. Se întăreau efectivele posturilor de jandarmi în satele de pe zona de frontieră și se reintroduceau patrule mixte de jandarmi și polițiști de frontieră, în spatele grănicerilor, pe o zonă de 5 km de la frontieră. Trebuiau, de asemenea, adunați toți contrabandiștii și internați în

lagărul de la Oradea.

Într-o copie a ordinului sus-amintit, trimis de Prefectura Timiș-Torontal în teritoriu, pe lista punctelor de trecere a frontierei, pe unde se putea trece în Ungaria sau Iugoslavia pe bază de pașaport sau certificat de călătorie, apare și Cenadul.

La 1 august, Ministerul Afacerilor Interne transmite în teritoriu ordinul nr. 6455, prin care se atrage atenția cetățenilor să poarte asupra lor buletinele de înscriere la birourile populației, pentru a fi feriți de probleme cu prilejul raziilor și verificărilor.

Pe 4 august 1947, Uniunea Poporală Maghiară din România, prin organizația sa din județul Timiș-Torontal, va trimite Prefecturii Timiș-Torontal o cerere din partea a „...45 de familii din comuna Cenadul Mare, județul Timiș-Torontal, prin care se plâng că în urma unui ordin al Companiei de Grăniceri din Pecica, sunt somați ca în termenul cel mai scurt să evacueze fermele lor, clădite de ei și de strămoșii lor înainte de 60-80 ani, folosite la început de ei în calitate de arendași, iar din anul 1904 ca proprietari intabulați și în cartea funduară, deoarece acest teren a fost în anul 1904 parcelat și vândut.” Cenăzenii erau reprezentați de Varga Pavel senior, Varga Pavel junior, Kapitany Ilie și Fodor Emeric. În cerere, aceștia scriau, printre altele: „Prin acest ordin suntem loviți în existența noastră materială și morală, proprietarii de case care locuim în cătunul Tarnok și Szecső, aparținând comunei Cenadul Mare, plasa Sânnicolau Mare, județul Timiș-Torontal. Aceasta deci însemnează că suntem puși circa 45 familii pe drumuri, fără adăpost, neputând măcar nici unde să ne mutăm sau a demonta casele noastre spre a le reclădi în altă parte.

Pentru a demonstra așezarea noastră în partea hotarului denumit Tarnok și Szecső, declarăm următoarele: În anul 1903/4 teritoriul între digul râului Mureș și râul Mureș a fost parcelat. Aceste terenuri au fost cumpărate de noi și am înființat pe aceste teritorii parcelate gospodăriile noastre, clădind casele de locuit și edificiile laterale necesare unei exploatare agricole. Am folosit aceste teritorii neconturbați de nimeni încă din anul 1903 și suntem intabulați și în cartea funduară ca proprietari ai acestor terenuri.

Domnule Prefect! Prin mutarea noastră rămân pe loc circa 15 vagoane grâu, 5 vagoane orz, 1 vagon ovăz netreierat, neputând transporta aceste cereale așezate în jirezi, deoarece bobul se scurge din spic. Rămân acolo, în jurul caselor noastre circa 55 vagoane ceapă, 20 vagoane usturoi, 15 vagoane morcovi, 15 vagoane pătrunjel, 2 vagoane cartofi, care rămân în pământ, expuse să fie furate, nefiind nicio pază nici din partea noastră nici din altă parte, sau vor putrezi în pământ.

Conform ordinului Companiei de Grăniceri, trebuie să tăiem în adâncime de 100 metri de la linia de frontieră și de-a lungul frontierei porumbul și floarea-soarelui și aceasta acuma în stare verde, prin urmare suferim atât noi cât și întreaga economie națională, cât și aprovizionarea populației cu alimente. Prin urmare, pierderile se cifrează la multe miliarde lei.

În caz dacă din punct de vedere militar sau din punct de vedere al pazei de frontieră este neapărat necesar ca zona de 100 metri să fie vizibilă, rugăm a permite ca atât porumbul, cât și floarea-soarelui să fie culcate prin tăvălug, rămânând numai o înălțime de 30-40 cm, deci pe de-o parte acest teritoriu este vizibil, iar pe de altă parte se poate realiza recolta de floarea-soarelui și porumb de pe acest teritoriu.”

În final, cenăzenii vor solicita prefectului să intervină pentru anularea ordinului Companiei de Grăniceri Pecica, neștiind probabil că, de fapt, ordinul venea de la Ministerul Afacerilor Interne.

Pe 6 august 1947, dr. Titus Ionescu, prefectul județului Timiș-Torontal, avea să raporteze directorului general Tănăsescu, din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, că: „...tăierile de înaltă recoltă de pe frontiera Ungariei zona de 100 m au început și se cifrează după cum urmează: porumb 920 jug. și floarea-soarelui 50 jug.“ Ceea ce, potrivit notei care a stat la bază, primită de la Pretura Plasei Sănnicolau Mare, însemna 552.000 kg de porumb și 25.000 kg de floarea-soarelui.

Într-o plângere adresată Prefecturii Timiș-Torontal pe 22 august 1947, trimisă de locuitorii din cătunele Szecső și Tarnok, se scrie: „1). Suntem 41 de familii care trebuie să părăsim casele noastre modeste, neavând niciun adăpost unde să ne instalăm.

2). Din aceste 41 de familii cu 35 de case, majoritatea este la o depărtare de 300-800 metri de la malul râului Mureș.

3). Granița este râul Mureș, care este de o lățime de 200 metri, deci există un obstacol natural.

4). La noi, care suntem amenințați să părăsim casele noastre, care există de 50-80 ani, nu este graniță uscată, ci râul Mureș.

5). Între casele noastre se află pichetul nr. 16 de Grăniceri, deci este nu numai zilnic, ci la orice moment un control, nefiind niciodată pichetul fără grăniceri, deci controlul și supravegherea sunt continue.

6). Evacuarea noastră înseamnă să pierdem toate semănăturile, fiindcă ne ocupăm de zarzavaturi care le posedăm în jurul caselor noastre și ca atare avutul nostru în timpul nopții devine prada răufăcătorilor.

Având în vedere că suntem oameni săraci cu o avere de maximum 3-5 jugăre, cu onoare Vă rugăm a anula evacuarea noastră și a ne menține în casele noastre strămoșești.“

Regimentul 10 Grăniceri va trimite pe 24 august către Prefectura Timiș-Torontal solicitarea de a pune în vedere primăriilor, care, la rândul lor, să aducă la cunoștința proprietarilor că este interzis a se cultiva plante înalte pe distanța de 500 m de la linia de frontieră, iar la 10 m de această linie este interzisă orice cultură, zona fiind rezervată patrulării grănicerilor. „Acolo unde organele de paza frontierei vor constata că nu sunt respectate prevederile legale de mai sus, pe lângă măsurile ce se vor lua de tăierea culturilor înalte din zona de mai sus se va proceda și la trimiterea în judecată a locuitorilor sabotori precum și autorităților neînțelegătoare în darea concursului nelimitat ce sunt datoare să-l dea grănicerilor pentru paza și siguranța frontierei.“

În noaptea de 28 spre 29 august 1947, grănicerii români din Cenadul Mare vor împușca trei persoane, în noaptea de 30 spre 31 august șapte persoane, iar în noaptea 31 august/1 septembrie, o persoană, toți cei împușcați fiind considerați contrabandiști.

Prefectura va cere pe 8 august pretorului Plasei Sănnicolau Mare să stabilească pe teren, în mod obiectiv, cuantumul despăgubirilor în urma tăierii culturilor înalte

pe frontieră, calculând sămânța, munca prestată și recolta. Primăria comunei Cenadul Mare va raporta pe 9 august 17 nume:

1. Bako Alexandru	10. Varga Pavel
2. Fejes Andrei	11. Vancio Mihai
3. Varga Iosif	12. Szabo Nyiri Josif
4. Luțo Josif	13. Bokor Dezideriu
5. Kapitany Petre	14. Gesztesi Iuliana
6. Gyurki Ioan	15. Gesztesi Maria
7. Varga Stefan	16. Jambor Josif
8. Szilagyî Andrei	17. Sarkanyi Alexandru
9. Varga Ioan	

Aceleași 17 nume de cenăzeni vor fi raportate și de Primăria comunei Beba Veche, unde aveau aceștia terenuri în zona de frontieră. Alți opt cenăzeni (nenumiți) figurau pe lista trimisă de comuna Pordeanu.

La 6 septembrie 1947, Ministerul Finanțelor, prin Direcțiunea Generală a Vănilor, cere Prefecturii Timiș-Torontal să-și dea avizul dacă locuitoarea Elisabeta Rada din cătunul Szecsö poate primi autorizație de ședere în zona de frontieră „... pentru sălașul Domniei sale, situat la o distanță de 0,600 km de frontieră.” Solicitarea va ajunge pe 15 septembrie la Pretura Plasei Sănnicolau Mare care, pe 6 octombrie, va răspunde: „...nu avizăm asupra obținerii autorizației de ședere în zona de frontieră pentru sălașul proprietatea văd(uvei) Rada Elisabeta dom. în comuna Cenadul Mare – Seciu, întrucât sălașul d-sale este situat la o distanță de 0,600 km de frontieră, iar prezența acestui sălaș ar periclita apărarea frontierei țării.” Desigur, răspunsul va fi preluat de prefectură și trimis ca atare Ministerului Finanțelor. Cererea vameșilor nu va fi singura de acest gen, însă știindu-se foarte bine că nu se mai acceptau sălașe aflate la o distanță sub 2 km de frontieră, o asemenea solicitare poate ridica anumite semne de întrebare, printre care și cea cu privire la interesele private ale personalului Direcțiunii Generale a Vănilor.

La 15 septembrie 1947, organele vamale trimit Prefecturii Timiș-Torontal o solicitare de acordare de aviz unui număr de 13 persoane care putea beneficia din partea Direcțiunii Generale a Vănilor de autorizație de ședere în zona de frontieră. Tabelul era întocmit de Pretura Sănnicolau Mare, fiind semnat de pretorul Nicolae D. Stănescu și secretarul V. Spijavca. Printre aceștia erau: văduva Raconczay Iuliana (cătunul Tarnok), Rakonczay Josef (cătunul Tarnok), Virgil S. Popovici (cătunul Szecsö), Vaidovici Josif (sub pădure), Nagy G. Ștefan (cătunul Tarnok), Varga Ilie (cătunul Szecsö), Tkaliy Edmund (sub pădure) și Horvath Ștefan (cătunul Szecsö). De menționat că 23 de cenăzeni ceruseră autorizații de ședere, însă nu puteau primi cei care locuiau la mai puțin 2 km de graniță. Toți cei nominalizați mai sus vor primi răspuns favorabil de la Ministerul Finanțelor, prin Direcțiunea Generală a Vănilor. Pe lista celor respinși figurau: Popovici Lazăr (com. Cenadul Mare), Farkaș Ștefan (cătunul Szecsö), Bakay Ștefan (cătunul Szecsö), Keresturyi Andrei (cătunul Szecsö), Keresturyi Josif (cătunul Szecsö), Fazekas Ștefan (cătunul Szecsö), Gesztesy Josif (cătunul Tarnok), Sarkanyi Alexandru (cătunul Tarnok), Fodor Francisc (cătunul

Tarnok), Fodor Pavel (cătunul Tarnok), Egri Elena (cătunul Tarnok), Boros Ana (cătunul Szecsö), Mato Mihai (cătunul Szecsö), Juhas Iosif (cătunul Szecsö), Fodor Stefan (cătunul Szecsö).

Prefectura Timiș-Torontal va primi pe 16 septembrie 1947, de la Ministerul Afacerilor Interne, reclamația din partea locuitorilor din Cenadul Mare căroră li s-au tăiat culturile înalte pe o adâncime de 100 m de la linia de frontieră. În linii mari, reclamația va avea aceleași plângeri ca și cea din 4 august 1947, trimisă de Uniunea Poporală Maghiară din România, prin organizația sa din județul Timiș-Torontal, tot către Prefectura Timiș-Torontal.

Urmare a unui ordin din 7 octombrie al Prefecturii Timiș-Torontal, Pretura Plasei Sânnicolau Mare va raporta aceleași instituții că termenul acordat pentru evacuarea sălașelor și tăiatul culturilor înalte pe o zonă de 100 m de-a lungul frontierei s-a acordat termenul de 1 septembrie 1947, „...așa că toți cei care au avut culturi de porumb și fl. soarelui a(u) avut timpul să și-l culeagă și transporte.

În ceea ce privește treieratul păioaselor, s-au luat de noi măsuri din timp în sensul că mașinile de trier au fost trimise să treiere mai întâi la cei ce urmau să fie evacuați din zona de frontieră, așa că din acest punct de vedere nu li s-a cauzat nicio pierdere.“

La 24 octombrie 1947, Pretura Plasei Sânnicolau Mare trimite Prefecturii Timiș-Torontal propunerea de clasare a cererii cenăzenilor din cătunele Szecsö și Tarnok de a rămâne în zona de frontieră, la casele lor.

Pe 31 octombrie, Prefectura va trimite Primăriei Cenadul Mare următoarea notă:

„Vă rugăm a pune în vedere locuitorilor din cătunele Seceani și Tarnoc care aparțin comunei Dvs., următoarele:

Compania 5-a Grăniceri Pecica cu adresa Nr. 2421 din 29 iulie 1947, a dispus Dvs. să luați măsuri ca toate fermele și sălașele aflate până la o distanță de 1.000 metri de frontieră să fie evacuate fără nicio excepție.

Plutonul de Grăniceri din Cenad cu adresa Nr. 740 din 30 august 1947, bazat pe ordinul Companiei 5-a Grăniceri Pecica Nr. 3219 din 28 august 1947, a cerut să se ia măsuri de evacuarea sălașelor până la 1.500 metri de la linia bornelor de frontieră, acordându-se pentru aceasta termenul de 1 septembrie 1947.

Având în vedere că măsurile ce s-au luat în vederea evacuării sălașelor au fost dictate pentru asigurarea frontierelor Țării, reclamațiunea în cauză s-a clasat.“

De observat că, de la Pecica la Cenad, distanța de la frontieră până la linia de unde puteau sălașele să existe crește de la 1.000 m la 1.500 m.

Ca urmare a unui ordin al ministrului Afacerilor Interne, Teohari Georgescu, Prefectura va primi de la București, pe 21 octombrie, dispoziția ca recoltările și arăturile de toamnă să fie finalizate până la data de 25 octombrie 1947. De asemenea, până la 5 noiembrie trebuiau întocmite tabele cu cetățenii români care aveau proprietăți în Ungaria și Iugoslavia, în zona de 10 km de la frontieră, dar și cu cetățenii maghiari sau iugoslavi care aveau proprietăți în România, în zona de 10 km de la frontieră.

Iată cenăzenii cu domiciliul în Cenadul Mare care aveau proprietăți în Ungaria, în zona de 10 km de la frontieră (în paranteze, suprafața deținută):

Marianuț Cristina (2 jug.)
Mendebaba Teodor (8 jug., 899 stânjeni)
Nagy Rozalia (1 jug., 841 stânjeni)
Varga Ana născ. Magyar (290 stânjeni)
Kereszturi Iuliana (1 jug., 150 stânjeni)
Balazs Gheorghe (809 stânjeni)
Lutzo Victoria născ. Bajusz (430 stânjeni)
Kerekes Iuliana (1 jug.)
Berar Nevenca (1 jug., 20 stânjeni)
Luczo Iuliana născ. Bako (1 jug., 985 stânjeni)
Kereszturi Iosif (832 stânjeni)
Fodor Rozalia născ. Varga (4 jug., 300 stânjeni)
Ciobanov Ecaterina (1.280 stânjeni)
Toth Veronica (352 stânjeni)
Korom Maria (1 jug., 800 stânjeni)
Sipos Andrei (1.400 stânjeni)
Boros Ana născ. Kanas (1.121 stânjeni)
Bakai Rozalia ((800 stânjeni)
Varga Pavel (3 jug., 400 stânjeni)
Varga Iuliana (1 jug., 66 stânjeni)
Beke Stefan (918 stânjeni)
Muntean Zorca născ. Vedeșan (275 stânjeni)
Kokai Rozalia născ. Vas (118 stânjeni)
Korek Veronica născ. Petö (247 stânjeni)
Giugin Elena (530 stânjeni)
Marianuț Draga (suprafață neprecizată în tabel)
Kadar Elisabeta (1.255 stânjeni)
Toth I. Vichentie (2 jug., 1.390 stânjeni)
Toth Maria născ. Furak (1 jug., 800 stânjeni)
Varga Ion (1.360 stânjeni)
Balazs Ana născ. Sütö (360 stânjeni)
Dișici Zorița născ. Novacov (1 jug., 800 stânjeni)
Szabo Nyiri Iosif (2 jug. 192 stânjeni)
Fazekas Ecaterina născ. Kardos (192 stânjeni)
Mato Elisabeta născ. Kurtan (173 stânjeni)
Dișici Slavna (1.327 stânjeni)
Văcean Natalia (326 stânjeni)
Gero Alexandru (5 jug., 700 stânjeni)

La rândul său, Beke Stefan din Cenadul Vechi deține în Iugoslavia 1.000 stânjeni.

Iar 131 de cetățeni maghiari, de diferite etnii, dețineau suprafețe agricole la Cenadul Mare.

Facem precizarea că 1 stângen pătrat vienez=3,59565095 mp, iar 1 jugăr cadastral (lanțul)=5754,6415 mp.

Comandamentul Trupelor de Grăniceri va permite trecerile agricole până la 15 noiembrie, apoi termenul va fi prelungit până pe 1 decembrie 1947.

Potrivit unei note a Prefecturii Timiș-Torontal, trimisă la Ministerul Afacerilor Interne pe 15 decembrie 1947, autoritățile maghiare de la frontiera Sânnicolau Mare – Cenad, în baza Convenției de Frontieră din 1924, solicitau o întrevvedere la Sânnicolau Mare pentru data de 19 decembrie 1947, „... în legătură cu problema de frontieră, contrabandă și mai ales cu extirparea unor bande de pe teritoriul ungar care jefuiesc și omoară trecătorii clandestini.“

Pe 18 decembrie 1947, la Timișoara va avea loc o întâlnire a reprezentanților Inspectoratului Regional de Poliție Timișoara, Siguranței Regiunii Timișoara, Inspectoratului de Jandarmi Timișoara și ai Batalionului 3 Grăniceri Arad, care vor constitui un comandament unic, în conformitate cu dispozițiile Ministerului Afacerilor Interne. Se vor lua mai multe măsuri cu privire la zona de frontieră, valabile așadar și pentru Cenad.

Astfel, posturile de jandarmi care acționau în zona de 10 km de la graniță urmau a fi suplimentate cu personal. Apoi, „...cu privire la identificarea gazdelor și călăuzelor ce înlesnesc trecerile frauduloase peste frontieră, precum și transporturile de averi (valută străină, devize, metale prețioase și animale), trebuie să se ducă o acțiune conjugată între organele de poliție, siguranță, jandarmi și grăniceri...“ Jandarmeria trebuia să organizeze un serviciu polițienesc în zona de 10 km de la frontieră astfel ca în permanență să se găsească în teren pentru misiuni preventive. De asemenea, trebuiau organizate pânze și posturi fixe la punctele obligatorii de trecere pe căile de comunicație. Patrurile de jandarmi trebuiau să acopere terenul de la linia de patrulare a grănicerilor spre interiorul țării. Pe o zonă de 20 km de la frontieră, în fiecare stație de cale ferată de pe tronsoanele ce duceau spre frontieră, la sosirea și plecarea trenurilor trebuia să existe o patrulă de jandarmi pentru identificarea călătorilor. La rândul său, populația trebuia lămurită de necesitatea unor astfel de măsuri. Pe de altă parte, „Se impune organizarea unor razii în zonă, rămânând ca zona să fie stabilită de comun acord, în Comandamentul Unic, cerându-se Ministerului Afacerilor Interne efectivele necesare executării lor.“

În toate trenurile ce duceau la Cenad, trebuiau să se organizeze echipe mixte formate din organele de poliție, siguranță și jandarmerie „... a căror misiune să fie informativă și pentru identificarea persoanelor ce intenționează să treacă peste frontieră...“

La 30 iulie 1947, la Cenad au fost închise ambele puncte de trecere a frontierei, atât „Podul Mureș“, cât și „Sămânța“. La 24 septembrie același an, „în urma stabilizării, s-a redeschis doar cel de la „Sămânța“, ceea ce a nemulțumit nu doar locuitorii din zonă, ci și poliția de frontieră. Într-o dare de seamă, întocmită pe la sfârșitul trimestrului III 1947 (lipsește data precisă) de către comisarul Corneliu Popescu, șeful Comisariatului Poliției de Frontieră Cenad, va scrie: „Înainte de 30 iulie 1947, punctul «Sămânța» era numai pentru autovehiculele cu călătorii posesori de pașapoarte și doar 2 proprietari din România în Ungaria și unul din Ungaria în România, care circulau cu căruțele. Acolo nu erau funcționari vamali și polițienești, fiind la o distanță de 12 km din Cenad până la punctul de ieșire «Sămânța». Întotdeauna

prin acest punct când se efectuau treceri cu pașapoarte, mașina sau trăsura, erau conduse de un organ polițienesc și vama până la ieșirea din țară. La intrarea în țară a unui autovehicul sau trăsură, era condusă de un grănicer de la pichetul «Sămânța» până la Poliția de Frontieră, unde organele vamale făceau controlul din punct de vedere vamal. «Același comisar Corneliu Popescu va observa că „Din punct de vedere al siguranței Statului, întâmpinăm mari greutăți prin desființarea fără just motiv a punctului de trecere „Podul Mureșului“, deși acesta a fost stabilit prin convenția româno-maghiară, precum și prin Legea Generală a Vămilelor, datând de la 1924 și până la 30 iulie a.c. când au fost închise toate punctele de frontieră în vederea stabilizării, iar la redeschidere acesta a rămas închis în urma unui ordin al Regimentului de Grăniceri Oradea, fără motiv precis și important din punct de vedere al pazei graniței. Acest fapt constituie o imixtiune în atribuțiunile Poliției de Frontieră și îngreunează serviciul de control polițienesc și vama la intrarea și ieșirea celor care sunt posesori de carnet de trecere pentru muncile agricole.

Proprietarii de terenuri și muncitorii acestora, care vin din Ungaria, precum și cei din România, care merg în Ungaria, trebuie să facă un ocol de drum foarte mare, fapt ce le consumă mult timp pentru a ajunge pe proprietățile lor, făcând un ocol în total de circa 70 km dus și înapoiat, prin punctul de frontieră «Sămânța», ce a fost înainte provizoriu.

Prin punctul de trecere „Podul Mureșului“, unde există un local al Poliției de Frontieră și altul al Vămii Cenad, trecerea se făcea sub control serios, complet și precis, al persoanelor și al produselor agricole. Distanța pe care o parcurgeau atât cei din România, cât și cei din Ungaria era de cel mult 8 km dus și înapoiat, față de 70 pe care îi fac acum.

Din punct de vedere al siguranței Statului, trecerile prin punctul de frontieră «Sămânța» dau posibilitate celor cari vin din Ungaria să ia contact obligatoriu cu populația din România, comuna Cenad, având drum de trecere prin această comună și nu pot fi supravegheați. Prin punctul de trecere «Podul Mureșului», cei care veneau din Ungaria mergeau direct la pământurile lor, fiind chiar lângă linia de frontieră, putând fi controlați foarte ușor de organele poliție de frontieră, vamale și chiar patrurile de grăniceri, care erau inițiați în acest sens.

Distanța de 12 km din comuna Cenad până la «Sămânța» îngreunează serviciul Poliției de Frontieră și al Vămii, personalul trebuind să se deplaseze pe orice timp rău și pe jos tocmai acolo, mai ales că personalul trebuie să facă serviciul la Punct, prin rotație, folosind ca adăpost Pichetul de grăniceri, la un loc cu soldații, fapt ce nu dă bune rezultate din punct de vedere al serviciului de control și siguranță. Personalul ce efectuează serviciul din partea Poliției și Vamei nu se poate controla inopinat și des de organele superioare, din cauza distanței prea mari. Fapt ce la «Podul Mureșului» nu se putea întâmpla, fiind controlați chiar zilnic și inopinat.

Din partea autorităților Statului vecin, Ungaria, nu am nimic de sesizat, din contră, aceștia caută să ușureze trecerile pentru muncile agricole din ambele părți, transportarea produselor agricole și evitarea cheltuielilor de transport cu vehicule, care implicit trebuie să treacă pe la «Sămânța», ceea ce înainte nu a fost.

Prin măsura luată de organele grănicerești, de a circula posesorii de carnete pentru muncile agricole prin punctul «Sămânța» și nu pe la «Podul Mureșului», greutățile provin din partea Statului Român, pentru toți muncitorii din ambele state.» Observațiile comisarului sunt, evident, de bun simț, însă la București se instaura, încet-încet, o cu totul altă putere, unde bunul simț nu mai avea ce căuta. Reorganizarea din curtea organelor militare și de represiune a dat și ea naștere la lupta orgoliilor, fiindcă, așa cum scrie și comisarul Corneliu Popescu în darea sa de seamă, la capitolul „Diverse“, „Prin trecerea Corpului de Grăniceri la Ministerul Afacerilor Interne, se constată de foarte multe ori imixtiune de atribuțiuni în serviciul Poliției de Frontieră, autoritate care este chemată să facă poliție de siguranță și pe cât se poate să țină legătura de bună colaborare între autoritățile române și cele ale Statului vecin (Ungaria, n.n.)“.

O altă mare nemulțumire a comisarului a fost cauzată de inconstanța organelor grănicerești în respectarea unor înțelegeri bilaterale cu maghiarii: „În toamna aceasta, deși prin înțelegere între autoritățile de graniță din România și cele din Ungaria se fixase termenul închiderea frontierei la 1 decembrie, așa cum prevede și Legea Generală a Vămilelor la art. 245, fapt ce fusese comunicat autorităților din granița ungară chiar de către comandanții unităților de grăniceri de la batalioane, așa cum s-a întâmplat și la Arad, unde a fost o conferință mixtă între autoritățile româno-maghiare, ca apoi Regimentul 10 Grăniceri să dea un ordin la 5 noiembrie a.c. că trecerile la muncile agricole încetează pe data de 15 noiembrie a.c. deci cu 15 zile mai înainte de termen, ceea ce s-a și executat. Această chestiune a dat loc la nemulțumiri și comentarii din partea autorităților din Ungaria, care, după cum suntem informați, au raportat Ministerului de Interne Ungar, pentru a interveni prin Ministerul de Externe la Guvernul Român.

Întrucât această chestiune care era numai de resortul Poliției de Frontieră, mă miră faptul cum de s-a(u) dat asemenea ordine de la autoritățile grănicerești, deci iată o imixtiune în atribuțiunile Poliției de Frontieră.

Pe viitor, orice ordin referitor la trecerile peste frontieră să fie dat numai prin Polițiile de frontieră care, la rândul lor, să le comunice și companiilor și plutoanelor de grăniceri, atunci când această chestiune este necesară.

Pentru a exista diviziunea muncii în Graniță, evitând imixtiunile de atribuțiuni în detrimentul altor autorități, precum și bunului mers al serviciului, propun ca, pe viitor, grănicerii să se rezume numai la paza și controlul ce îl au de făcut în graniță în baza regulamentului de înființare a corpului de grăniceri. “

În baza Acordului din 17 iunie 1969 între guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Republicii Populare Ungare privind micul trafic de frontieră, publicat în „Buletinul oficial“ nr. 126 din 12 noiembrie 1969, care includea localitățile românești aflate în zona de sub 15 km de granița de stat cu Ungaria, deci inclusiv comuna Cenad, le permitea cenăzenilor să efectueze, fără viză, pe baza buletinului de identitate și a permisului de trecere a frontierei eliberat în acest scop de către organele competente de miliție ale părților contractante, trecerea în Ungaria. Potrivit art. 4, „Permisul de trecere a frontierei dă dreptul la 4 (patru) călătorii pe an, cu durata de până la 6 (șase) zile de ședere pentru fiecare călătorie, în zona micului

trafic de frontieră a celeilalte părți contractante. Durata șederii poate fi prelungită cu cel mult 10 (zece) zile, și numai în cazuri deosebite (nașteri, căsătorii, îmbolnăviri grave, decese), de organele de miliție competente ale statului de reședință.

Termenul de valabilitate pentru care se eliberează permisul de trecere a frontierei se stabilește în conformitate cu legislația internă a statului emitent. “

După multe insistențe din partea autorităților locale și județene, Guvernul României va accepta deschiderea la Cenad a unui punct de trecere pe șoseaua Cenad-Kiszombor, la 20 octombrie 2002. A fost mai degrabă un gest propagandistic din punct de vedere politic, de tactică electorală, decât unul care să fi ținut cont de interesele reale ale populației din zonă. Altfel este inexplicabilă perioada de ani de zile de solicitări rămase fără niciun răspuns, ci plină doar de promisiuni politicianiste pentru înmuaiat orgoliul bănășenilor.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 69 – Prefectura Timiș-Torontal, inv. 186, dosarul nr. 16/1947; Fond nr. 942 – Primăria Cenad, inv. 1388, dosarul nr. 2/1939; Fond nr. 161 – Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 573, dosarele 11/1940 și 52/1942; Fond nr. 424 – Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara, inv. 649, dosarele nr. 111/1944, 186/1946, 189/1946, 260/1947, 262/1947, 291/1948.

Pr. Gheorghe Cotoșman – „Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad“, 1935 (reeditată în 2009).

Franz Kahles – „*Heimatblatt Tschanad*“, 2005

Sârbii sub Triada Imperiilor

„Migrațiile” - celebra pictură a bănațeanului Pavle Paja Jovanović (Vârșeț 16 iunie 1859 - 30 noiembrie 1957), reprezentant tipic al realismului academic

Slavii au început să se așeze pe teritoriul actual al României, deci inclusiv în Banat, încă din Evul Mediu timpuriu, dovadă fiind și numeroasele toponime slave și sârbești. Vor fi creștinați de misionarii bizantini Kiril și Metodiu în a doua jumătate a secolului al IX-lea. Unitatea spirituală a sârbilor de la sud și de la nord de Dunăre a fost în atenția dinastiei Nemanjić (1168-1371), de unde și importanța deosebită pe care a avut-o înțelegerea din 1220 dintre Sava Nemanjić și Andrasz al II-lea, regele Ungariei, cu privire la statutul Bisericii Ortodoxe Sârbe în zonele maghiare locuite de sârbi, ceea ce a permis ctitorirea a cinci mănăstiri ortodoxe în sudul Ungariei, din care toate se află acum în România, respectiv Baziaș, Bezdin, Sângeorge, Kusici și Zlatița. Ungurii și-ar fi dorit catolicizarea sârbilor, ca atare nu au lipsit presiunile și doar amenințarea turcă a limitat acțiunile acestora. Înfrângerea sârbilor la Kosovo Polje, în 1389, de către turci, a determinat migrația masivă a lor în Ungaria. Marii nobili sârbi, care locuiau în teritoriul dintre Mureș și Timiș, au primit proprietăți

de la regii unguri, unul dintre aceștia, despotul Radić Božić având moșii pe Valea Mureșului. Cucerirea regatului sârb de către turci a provocat valuri de migrații ale sârbilor în Câmpia Panonică până la finele secolului al XVIII-lea.

La rândul său, pr. Gheorghe Cotoșman va scrie că cei dintâi sârbi vor fi aduși aici după 4 septembrie 1541, dată când Cenadul este atașat Ardealului, iar regina Izabela, care-și mutase reședința la Lipova, îl va numi pe Petar Petrovici comandant al județului și teritoriului dintre Mureș și Dunăre, respectiv al Banatul Timișan. Desigur, Cotoșman este contrazis de diverse alte izvoare documentare. Greșeala sa constă în faptul că a tras concluzii ferme doar pe baza scrierilor la care a avut acces la vremea sa.

Cucerirea în 1552 a Banatului de către otomani va determina transformarea acestuia în pašalâc. Pentru Cenad și Dieceza romano-catolică de Cenad, va începe acum cea mai neagră perioadă din istoria acestei instituții. Ocupația otomană începe să se resimtă tot mai mult, deși ultimele părți ale Banatului vor cădea sub turci abia în anul 1573.

Încă o dovadă a faptului că la Cenad existau sârbi este relatarea din 1661, a lui Evlya Celebi, când a vizitat localități din Valea Mureșului, începând de la Seghedin, de unde a călătorit pe Mureș până la Cenad: „*În serile de iarnă, locuitorii merg unii la alții în ospetie. Toți sunt războinici, târgoveți și hagii. Și aceștia vorbesc între ei limba bosniacă și poartă straie după felul celor din craine*“. Desigur, bosniaca este doar o altă denumire a limbii sârbo-croate, Celebi neintrând în detalii lingvistice, iar crainele erau acele teritorii sârbești de la graniță, aflate sub ocupație otomană.

În războiul dintre austrieci și otomani din perioada 1683-1699 au fost consemnate o serie de victorii pentru trupele imperiale habsburgice: despresurarea Vienei în urma bătăliei de la Kahlenberg (1683), Pesta (1684), Buda (1686), Pécs (1686). Victoria de la Szeged, tot din anul 1686, e posibil să fi determinat plecarea turcilor din Cenad (în ortografie sârbo-croată: Čanad), cel puțin a populației civile ce însoțea garnizoana otomană a localității. În textul său despre satul Čande din nord-estul Bosniei-Herțegovina (districtul Brčko), așezare considerată a fi un fel de mahala a orașului Gornji Rahić, Hamid Hasikić este de părere că localitatea a fost înființată tocmai de foștii cenăzeni otomani, de unde nu doar numele acesteia, ci și numele de familie Čandić, de altfel și cea mai numeroasă. Același Hamid Hasikić face însă și o confuzie uriașă între Cenad și Sanad, aceasta din urmă fiind considerată a fi fost Cenadul de baștină al celor din Čande. La rândul său, Sanad, localitate pomenită de Hasikić, se află în Banatul Sârbesc, pe malul drept al Tisei, în componența municipalității Čoka din districtul Banatul de Nord, Voivodina, la vest de Valcani. Printre denumirile amintite de pr. Gheorghe Cotoșman în monografia sa despre Cenad („*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*“, 1935, republicată în 2009), acesta înșiră cronologic diversele denumiri ale actualului Cenad, printre care: Sunad, Sunnad (prin 1200), Suanad, Schanad etc.

Prin Marea Migrație din 1690, sub conducerea patriarhului Arsenije III Čarnojević, populația sârbă din Cenad și Cenadul Unguresc (Magyarcsanad), aflat pe malul drept al Mureșului, la doar 2-3 km nord de Cenad, s-a înmulțit. Trimis la Viena să negocieze cu împăratul Leopold I, episcopul de Jenopolje (Ineu), Isaja Đaković,

a obținut o seamă de privilegii pentru sârbi, printre care utilizarea calendarului gregorian, de a construi biserici etc. Ba mai mult decât atât, împăratul i-a luat pe sârbi sub protecția sa. Desigur, nu a fost un simplu moft imperial, ci o gândire tactică, fiindcă în 1701, Consiliul Aulic de război a înființat Confiniul Tiso-Mureșan, cu sediul la Arad, sub comanda colonelului Jovan Tekelija, sârbii având acum rolul de a apăra Imperiul Austriac de otomani. Printre localitățile care au fost atunci în prima linie se va afla și Cenadul Unguresc. Desigur, cel puțin deocamdată, în lipsa accesului la documente care pot atesta un asemenea lucru, putem doar presupune că și sârbii din Cenad vor fi servit în Regimentul Mureșan de Graniță.

Trebuie avute în vedere confuziile cu privire la toponimul Cenad, ca atare problema sârbilor cenăzeni se cere tratată cu maximum de prudență, pentru a nu confunda Cenadul Unguresc (Magyarcsanad) cu Cenad.

În vremurile de relaxare a relațiilor cu Imperiul Otoman, Viena va folosi la maximum regimentele grănicerești. Sârbii mureau în fiecare dintre războaiele pe care le-a purtat Austria în Franța, Bavaria și Spania, în vreme ce austriecii nu mai respectau aproape deloc înțelegerea cu ei. După războiul austro-turc din 1737-1739, același Consiliu Aulic de război decide mutarea Confiniului la Dunăre, ceea ce îi va nemulțumi puternic pe grănicerii sârbi. Aceștia nu au acceptat decât în număr foarte mic mutarea, iar alternativa era acceptarea statutului de iobagi în teritoriile maghiare. În cele din urmă, împărăteasa Maria Tereza cedează presiunilor nobilimii ungare și, în 1741, zonele militare revin sub stăpânire maghiară.

În 1746, în Cenadul Unguresc (Magyarcsanad) căpitan era Petar Marjanović, în vreme ce Jovan Šević era comandantul Regimentului Mureșan de Graniță, amândoi primindu-și decretele de grad direct de la Consiliul Aulic de război. La rândul lor, ofițerii primeau decretele ofițerești de la comandanții locali. La Cenad era vorba de locotenentul Raka Hernja, locotenentul Petar Šević, stegarul Manojlo Vučić și plutonierul Živko Radojčin.

Nemulțumirile grănicerilor sârbi cresc. Au chiar loc adunări de protest. Pentru a vedea starea de spirit, Curtea de la Viena va organiza un plebiscit. Pentru caracterul militar al graniței mureșene au votat din Cenadul Unguresc 196 de grăniceri, dar și următorii comandanți: locotenent-colonelul, respectiv obercăpitanul Jovan Šević, căpitanul Živan Šević, locotenentul Petar Šević, locotenentul Pavle Marjanović, stegarii Manojlo Vujičić și Živko Radojčin. Până de ziua de Sf. Mihail 1751, sârbii trebuiau să aleagă între a se muta la noua graniță cu turcii sau a deveni paori. Între timp, contele Mihail Bestușev, trimisul Curții ruse la Viena, este însărcinat să contacteze comandanții Regimentului Mureșan de Graniță pentru a-i convinge să se mute în zona de graniță rusă din actuala Ucraina, pentru a îndeplini același rol. Primul grup de grăniceri sârbi pleacă spre Ucraina pe 10 octombrie 1751. Aceștia vor pune temelie Noii Serbii (Nova Serbija) în 1752. Sârbii cenăzeni vor înființa așezarea Čanad (Кукoливка – Kukolivka de astăzi, din Ucraina) și Marjanovo.

Cea de-a doua migrație a sârbilor din Regimentul Mureșan de Graniță a fost organizată în toamna anului 1752, de locotenentul Jovan Šević din Cenadul Unguresc, născut în 1699, devenit general al armatei ruse, cel care avea să facă donații consistente către Biserica ortodoxă sârbă din Cenad, ce poartă hramul Sf. Nicolae (de vară). Prin

decret al împărătesei Elisabeta Petrovna¹, a fost numit comandant al Regimentului de Husari pentru partea răsăriteană a ținutului militar Slavijanoserbija, ce se întindea între râurile Severski Doneț, Lugan și Bahmutka, pentru a apăra Imperiul Rus de atacurile turco-tătare. Familia Šević a pus temelie localității Lugansk, astăzi centrul administrativ al districtului cu același nume din estul Ucrainei, la granița cu Rusia.

O parte a grănicerilor, printre care și din Cenadul Unguresc, a ales însă plecarea spre Districtul Kikinda Mare, sub comanda lui Kristifor Kendelac (decedat în 1810, la Kikinda). Alături de conaționali lor din Semlac, Nădlac, Pecica și Bătania (Battonya, în Ungaria), sârbii cenăzeni din Cenadul Unguresc au populat Kikinda, capitala districtului cu același nume. Multă vreme, Kikinda a fost împărțită în patru sectoare numite fărtaie¹ și denumite după locurile de proveniență ale noilor săi locuitori: Semlăcan, Nădlăcan, Bătănean și Cenăzean. Chiar și după ce, în 1898, ulițele localității au primit nume, sectoarele și-au păstrat denumirile. După cel de-al Doilea Război Mondial, doar două străzi și-au mai păstrat vechile nume de fărtaie: Semlăcană și Cenăzeană. Cenăzenii (de data aceasta cei din Cenadul din România) și kikindenii vor juca câțiva ani mai târziu un rol foarte important în cultura sârbă.

Evoluția numărului de sârbi în Cenad a variat de la o perioadă la alta și chiar diferă pentru același an de la un izvor la altul:

- 1847 – 1859 (Dejanac³)
- 1850 – 1572 (Cotoșman⁴)
- 1860 – 1859 (Dejanac)
- 1880 – 1438 (Kahles⁵)
- 1890 – 1567 (Kahles)
- 1900 – 1575 (Cotoșman), 1583 (Kahles)
- 1906 – 1698 (Cotoșman)
- 1908 – 1653 (Cotoșman)
- 1910 – 1581 (Cotoșman), 1590 (Kahles)
- 1927 – 1195 (Cotoșman)
- 1930 – 1210 (Cotoșman), 1216 (Kahles)
- 1940 – 1000 (Kahles), 1327
- 1992 – 401 (Stepanov⁶),
- 2002 – 266 (Stepanov), 318 (recensământ⁷)
- 2011 – 267 (recensământ⁸)

¹ Fiică a lui Petru cel Mare și a împărătesei Ecaterina I, a fost împărăteasă a Rusiei în perioada 1741-1762.

² Fărtaie – sfert (din maghiarul *fertály*);

³ Душан Дејанац – „Срби у румунском Поморичију, Банату и Клицури од Велике Сеобе до данас“;

⁴ Pr. Gheorghe Cotoșman - „Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad“, Timișoara, 1935 (reeditată în 2009);

⁵ Franz Kahles – „*Heimatblatt Tschanad*“, 2005;

⁶ Liubomir Stepanov – „*Uniunea Sârbilor din România*“, 2006;

⁷ Recensământul populației și al locuințelor 2002;

⁸ Recensământul populației și al locuințelor 2011;

Influența Bisericii Ortodoxe Sârbe în cultura sârbilor de la sud și de la nord de Dunăre, dar și prezența sârbilor cenăzeni, participanți direcți pe diferitele teatre de război din Europa Occidentală, ai căror comandanți militari au intrat în contact cu primele produse ale iluminismului¹, toate acestea au pregătit teren fertil pentru înființarea de către sârbii cenăzeni a două trupe de teatru și a trei săli de lectură. Conștienți că sunt la marginea sârbimii, sârbii bănățeni și, implicit, cei cenăzeni au avut o serie de inițiative culturale de prim rang, înființând „Matca Sârbească” (Matica Srpska), Societatea Sârbă de Știință (Srpsko Učeno Društvo), „Tekelijanum” (Fundatie pentru cazarea studenților sârbi, înființată la Pesta de către Sava Tekelija). „Fără sârbii din România nu se poate închipui pictura bisericească sârbă, dar nici teatrul sârb”, va scrie Dušan Dejanac, istoriograf contemporan din Kikinda.

În toamna anului 1859, va poposi în Cenadul Sârbesc (Cenadul Mare) o trupă de teatru ambulant german, care va solicita autorităților locale autorizație pentru a putea da reprezentații. În context, trebuie amintit faptul că în zonă avea mari proprietăți groful Nákó, mare amator de spectacole teatrale, ca atare nu a fost deloc întâmplătoare prezența actorilor germani la Cenad. Alături de intelectuali precum Ivkovic, administratorul moșiei lui Nákó, I. Teodorovici, casier, apoi preotul Stevan Protici, preotul A. Putici și Kosta Hagici, la primele spectacole au participat și tinerii cenăzeni: M. Simici, Dimitrie Mita Rujici, Mihailo Matici, Ioța Jivici, Ioța Zorici, Ioța Putici, Kosta Jivici și Vasa Marcovici.

Actorii germani, sub direcțiunea lui Karl Bush, nu s-au mulțumit cu repertoriul cu care au venit la Cenad, ci au montat și piese noi, la unele invitând să evolueze și tinerii cenăzeni, ceea ce s-a și întâmplat, spre deliciul cenăzenilor, desigur. Împrietenindu-se cu mulți dintre iubitorii teatrului, Karl Bush și-a mutat spre primăvară trupa la hanul „La Vulturul Negru” din Cenad unde, într-o șură, a improvizat o sală de spectacole.

Preotul Andrei Putici, care mai văzuse reprezentații teatrale în orașele mari din jur, nu a rămas indiferent la interesul pe care-l dovedeau conaționali săi față de arta actoriei. Numai că a trebuit să treacă ceva vreme până s-a decis să facă primul pas. Pentru început, s-a gândit să pună în scenă piesa „Haiducii” a lui Jovan Sterija Popović. Însă cum Cenadul Sârbesc încă mai era o societate patriarhală, problema cea mare s-a dovedit a fi cine anume va juca rolul eroinei Zelida. Putici a găsit salvarea la Karl Bush, prin fiica acestuia. De asemenea, va găsi un ajutor de nădejde în colegul său, preotul Stoian Protici.

Pentru prima reprezentație², rolurile au fost împărțite cenăzenilor: Andrei Putici, Dimitrie Rujici, Constantin Hagici, Iovan Putici, Vasa Markovici, Mihailo Matici, Iovan Jivici, Costa Jivici, M. Matici, S. Zaharici, M. Simici, H. Hodici. Sufleur a fost Stoian Protici. Repetițiile au avut loc în grădina lui Putici.

¹ Mișcarea ideologică și culturală, antifeudală, desfășurată în perioada pregătirii și înfăptuirii revoluțiilor din sec. XVII-XIX în țările europene și având drept scop crearea unei societăți „raționale”, prin răspândirea culturii, a „luminilor” în rândul maselor.

² Despre aceste prime reprezentații ale actorilor amatori de la Cenad va scrie Andrei Putici în amintirile sale publicate în 1885 de revista „Pozorište” din Novi Sad, iar istoricul Dušan Dejanac din Kikinda va relua povestea teatrului cenăzean în studiul „Srpski Čanad i Ivanda i Srpsko Narodno Pozorište”, material din care am tradus și adaptat mai multe fragmente pentru materialul de față.

După ce s-a obținut de la autoritățile din Timișoara autorizația de rigoare, pe data de 21 mai 1860, pe scena improvizată de la hanul „*La Vulturul Negru*“ din Cenad, a avut loc premiera piesei de teatru „*Haiducii*“ a lui J. S. Popović. Succesul a fost imens, astfel că reprezentația a fost repede reluată. Văzând că nu mai au ce căuta la Cenad, Karl Bush și trupa sa au părăsit pe neașteptate localitatea. La rândul lor, crezând că și-au jucat rolurile, tinerii actori amatori cenăzeni și-au reluat fiecare munca lui.

Din întâmplare sau nu, la două dintre reprezentațiile teatrale ale amatorilor cenăzeni a asistat și Karl May, un evreu tânăr, școlit, care a mai văzut spectacole de teatru pe marile scene de la Viena, Pesta și Timișoara și căruia îi părea rău că trupa cenăzenilor s-a destrămat. Le va face câte-o vizită lui Stoian Protici și Andria Putici și-i va ruga să reia reprezentațiile, cu promisiunea că-i va ajuta cu 2.000 de forinți pentru garderobă, cărți și tot ceea ce mai trebuia. După un oarecare timp de gândire, tinerii se decid să reia spectacolele, dar într-o formulă nouă: Stoian Protici, Simici, Dimitrie Mita Rujici, Ioța Putici, Vasa Marcovici și Constantin Costa Hagici. Va fi semnat un contract cu sponsorul Karl May, care va reține pentru el dreptul de a numi un om al său care, alături de Stoian Protici și de regizor, va conduce trupa și care-i va raporta periodic lui May despre situația trupei. Numai că marea problemă o constituia lipsa de actrițe. Andrei Putici își va aduce aminte că pe vremea când încă mai era elev la Timișoara, a văzut-o evoluând pe scenă pe o anumită Ieța, de loc din Kikinda, care avea un glas minunat și juca excelent. Ca atare, însoțit de Stoian Protici și Karl May, se va duce la Kikinda, în căutarea actriței. Din păcate, aceasta se lăsase de actorie, dar le-a promis că le va căuta pe altcineva.

Cenăzenii nu s-au întors cu mâna goală. Cu ei au venit la Cenad, să joace teatru în trupa lor, Mita Marković din Kikinda și Draghina Popovici din Ivanda. Echipa s-a apucat de îndată de repetiții la piesa „*Haiducii*“, având-o acum pe Draghina care să joace rolul Zelidei. Între timp, li s-a alăturat și Georg, omul de încredere al lui May. Nu după mult timp, trupa s-a mărit, echipei adăugându-i-se Jovan Knežević, Nikola Zorić și două tinere, toți din Novi Bečej, apoi Đura Rajković cu soția sa, Emilija, și sora lui, Marina.

La Cenad, noua trupă a pregătit piesele: „*Haiducii*“, „*Lupta de la Kosovo*“, „*Svetislav și Milena*“, „*Kir Janju*“, „*S-a dus bogăția, s-au dus și prietenii*“ și „*Însurătoarea și măritișul*“. Cu acest program, cenăzenii au dat spectacole la Sânnicolau Mare. Și tot pentru Sânnicolau Mare au mai pregătit piesele „*Dovleacul cel trufaș*“, „*Sălbaticii*“, „*Mincinosul și marele mincinos*“, „*Femeia rea*“, „*Bețivanul*“ și „*Herțeg Vladislava*“. Succesul va fi atât de mare încât sârbii sânniclaușeni au devenit abonații spectacolelor celor din Cenad. Trupa va pleca la Kikinda, unde actorii vor primi spre folosință, gratuit, sala districtuală de la Curie. Aici, Georg s-a împrietenit cu Jovan Knežević. Au început amândoi să-și atragă oamenii din echipă de partea lor, pentru a-i despărți de Protici și a face din ei mari actori. Cum n-au reușit, au recurs la diverse tertipuri, mai cu seamă prin a nu-i plăti în mod regulat, ceea ce i-a făcut pe aceștia să-l bănuiască pe neamț că-i folosește. O parte din ei au părăsit trupa. Andrei Putici și Stoian Protici s-au întors la Cenad. Ceilalți actori i s-au alăturat lui Jovan Knežević și s-au dus cu el la Vranjevo.

Jovan Knežević a reușit să obțină concesiile pentru noua sa trupă de teatru ambulantă. Era atât conducător, cât și regizor și actor. El și oamenii săi au pus pe scenă piese noi și au dat reprezentații în multe localități din Banat și Bačka. Toamna i-a găsit la Novi Sad. Peste iarnă, au jucat prin diverse localități din Vojvodina. Primăvara, au fost din nou la Novi Sad. Prima reprezentație au dat-o la Novi Sad la 10 iunie 1861. Jovan Knežević a intrat în conflict cu o parte a echipei și aceasta s-a destrămat. Unii au rămas cu el, alții au solicitat Societății de lectură să-i primească în calitate de membri ai viitorului teatru. Dintre cenăzenii care au făcut apoi parte din Teatrul Național Sârb, primul teatru profesionist sârb, au fost Dimitrie Mita Rujici, Constantin Costa Hagici și Iovan Putici. Un rol crucial în existența Teatrului Național Sârb l-a avut sărbătorirea, în același an 1861, a o sută de ani de la nașterea lui Sava Tekelija¹, cel mai mare filantrop sârb al acelor vremuri. Cenadul Sârbesc a mai dat câteva nume mari pentru teatrul sârb: surorile Hagici, fiicele lui Constantin Costa Hagici, respectiv Mileva, Lenca și Bosiljka. Toate au jucat în cadrul Teatrului Național Sârb din Novi Sad.

Prima sală de lectură din Cenad va lua ființă la 28 mai 1894 (data aprobării de către ministerul de resort de la Budapesta), cu numele de „*Srpskočanadska čitaonica*“ („*Sala de lectură din Cenadul Sârbesc*“). Potrivit „*Regulamentului*“, țelul acestei societăți era de a uni toate păturile populației sârbești din localitate, în interesul progresului cultural. Același „*Regulament*“ prevedea și faptul că societatea va beneficia de propriul local, ca atare, cum observa scriitorul timișorean Ivo Muncian în cartea „*100 - Српска Читалица Чанад – Ис корена ружа цвета*“ („*100 – Sala de lectură sârbească Cenad – Trandafirul înflorește din rădăcină*“), nu era nicidecum vorba de o instituție ce funcționa pe lângă vreo cârciumă, așa cum se obișnuia pe vremea aceea, ci în propriul local. Așadar, sârbii cenăzeni erau interesați de progresul cultural, ridicarea spirituală comună, cultivarea spiritului de grup, socializarea, păstrarea ființei naționale. Pe sigiliul societății figura chipul Sfântului Sava². Membru putea deveni orice sârb

¹ Sava Tekelija s-a născut la Arad, la 17 august 1761. Om politic, folclorist, istoric, lingvist, scriitor, colecționar, mare filantrop.

² Sfântul Sava (în sârbă Свети Сава, Sveti Sava; 1174 – 14 ianuarie 1236, după calendarul iulian), pe numele de mirean Rastko Nemanici (în sârbă sârbă Растко Немањић, Rastko Nemanjić), cel mai tânăr fiu al domnitorului sârb Ștefan Nemanja. A primit de la tatăl său ținutul Zahumlje. Fuge pe Muntele Athos și se călugărește la mănăstirea ortodoxă rusă Sf. Pantelimon. În 1219, călătorește la Niceea și-i cere patriarhului autocefalia Bisericii Sârbe, pe care o și obține, patriarhul numindu-l arhiepiscop al acesteia. În 1219 a redactat prima constituție din Serbia - Nomocanonul Sfântului Sava (în sârbă Zakonopravilo), cu scopul de a crea un sistem legal în regatul sârb și de a reglementa guvernarea Bisericii Ortodoxe Sârbe. Se consideră că este întemeietorul mănăstirii ortodoxe sârbe de la Baziaș. Va muri în Bulgaria, în drum de întoarcere de la Ierusalim și va fi înmormântat la Trnovo, capitala de atunci a Bulgariei. Moaștele sale vor fi aduse anul următor la mănăstirea Mileševo. Pentru a-i pedepsi pe sârbi, Sinan pașa va lua moaștele și le va aprinde la Belgrad, pe dealul Vračar, la 27 aprilie 1594. Astăzi, acolo a fost înălțată catedrala Sv. Sava, cea mai mare biserică ortodoxă din lume. Ca sfânt, Sava este sărbătorit pe fiecare 27 ianuarie (după calendarul iulian), acest praznic fiind celebrat de toate școlile sârbești, inclusiv din România.

cenăzean care a împlinit 18 ani, calitatea fiind aprobată de adunarea generală, prin vot secret. Societatea era condusă de un președinte, un vicepreședinte, un casier și un secretar. Comitetul de conducere era format din 11 membri plini și patru supleanți. „Regulamentul“, întocmit la 29 martie 1894, înainte de aprobarea înființării societății, a fost semnat de: Pavel Brankovici (ca președinte), Alexandar Zarici (ca secretar), Andrei Putici (paroh), Dușan Zarici, George Putici, Dimitrie Popovici, Iacov Bugarschi, Pera Vuicici, Axentie Muncian, Toșa Dișici, Jivco Milicici, Mișa Marianuț, Paia Brancov, Jivco Dișici, Stevan Ilin, Svetozar Vlașcici, Dragomir Dișici, Sava Mircov, Sava Dehelian, Vasa Toșici, Axentie Vlașcici, Mitar Zarici, Mitar Zarici (al doilea), Pavle Zarici, Martin Milcic și Alexa Uncianschi.

După unirea Banatului și Transilvaniei cu România, a fost nevoie de un al doilea „Regulament“, pentru o nouă autorizare a societății, primită la data de 26 ianuarie 1925, la Timișoara, de la notarul regal Petru Perția.

Aniversarea împlinirii a patru decenii de activitate neîntreruptă a societății de lectură din Cenadul Mare a fost consemnată în nr. 31/10 iunie 1934 al publicației „*Temišvarski vesnik*“ din Timișoara. Atunci, președinte era Liuba Uncianschi, iar președinte de onoare, Alexandar Zarici. Participanții la aniversare au făcut o fotografie de grup, care a fost trimisă la Vârșeț, episcopului de Timișoara, dr. George Letić.

În 1905, la Cenad ia ființă o a doua sală de lectură și tot sârbească. Din păcate, nu s-a găsit niciun document legat de aceasta, dar va fi pomenită în „*Temišvarski vesnik*“ nr. 65/3 februarie 1935. Autorul articolului, semnat doar cu inițialele J.D., se va referi la aniversarea împlinirii a 30 de ani de la înființarea Societății de lectură agricole din Cenadul Mare, al cărei președinte a fost atunci Nica Vlașcici. Și tot „*Temišvarski vesnik*“, în nr. 349/20 februarie 1938, spune că președinte era Bogdan Dișici, iar de Sfinții Trei Ierarhi, Societatea de lectură agricolă a pregătit un program distractiv, care s-a desfășurat în sala lui Stevan Stevancev și a avut mare succes la public. În aceeași casă (clădirea din spatele Monumentului Eroilor din centrul Cenadului, la colțul dintre Strada Principală și Ulița Grănicerilor) a funcționat o vreme și Societatea de lectură agricolă. În program au figurat și două piese de teatru, „*Leacul necruțător*“ a lui Mita Kalić¹, în care au jucat actori amatori sârbi din Cenad: Mladen Dișici, Mara Brankovan, Velinca Jivici și Biserca Dișici, și „*Șoarecele*“ lui Nušić, în care au jucat: Rada Dișici, Mila Jivici, Zlata Jivici, Mila Galetin și Stoianca Jivici. Secretar al Societății era Jivco Dișici. Membrii se adunau la sediul acesteia duminica după-amiaza, citeau ziare, cărți, povesteau, jucau cărți. Aici se puteau citi ziarul „*Politika*“ din Belgrad și, mai mult ca sigur, „*Temišvarski vesnik*“. Cărțile se puteau împrumuta și pentru acasă.

Iată însă că în numărul său din 6 decembrie 1945, publicația timișoreană în limba sârbă „*Pravda*“ pomeneste de unificarea a două societăți de lectură (Societatea de lectură agricolă și Societatea de lectură a Societății de cântări) și se aștepta și de la a treia asemenea organizație decizia privind unificarea: Societatea de lectură. Așadar, la Cenad au existat trei societăți de lectură sârbești, cu un fond de peste 1.000 de titluri. Deschiderea, la Timișoara, la 2 ianuarie 1948, a librăriei „*Cartea iugoslavă*“,

¹ Scriitor sârb (1847-1909).

a permis cumpărarea de către societățile de lectură cenăzene a numeroase cărți în limba sârbă. Numai că, așa cum observă și scriitorul Ivo Muncian, aceste societăți de lectură nu mai erau ceea ce au fost, bibliotecile deținute de ele devenind un mijloc de propagandă comunistă. În 1948, cărțile au fost duse la Căminul cultural de unde, când a început „*îndepărtarea influențelor străine*“, toate cărțile în limba sârbă de la biblioteca din Cenad au fost luate de persoane venite de la Sânnicolau Mare și duse pentru totdeauna nu se știe unde.

Astăzi, biblioteca sârbească funcționează la sediul Filialei Cenad a Uniunii Sârbilor din România.

Poate mulți sârbi cenăzeni au încercat să scrie poezie, însă doar unul și-a văzut poeziile publicate: Jivco Dișici. S-a născut pe 1 octombrie 1894, la Cenad, unde va urma și școala primară. Ajuns soldat în armata austro-ungară, este trimis pe front. În 1917, ajunge prizonier la ruși. Se oferă voluntar pentru armata sârbă. Alături de alți voluntari, este îmbarcat pe vasul englez „*Himalaya*“. Călătoria va dura o lună de zile. Jivco Dișici va ajunge din nou pe front. După terminarea războiului, va reveni la Cenad. În 1930 începe să-și publice poeziile în „*Temišvarski vesnik*“. Amenințat de fasciști, Jivco Dișici va fi nevoit să-și ardă poeziile. Însă având o memorie foarte bună, poetul le va rescrie. În cartea sa, „*Mostovi*“ („*Poduri*“), scriitorul Iovan Ciolacovici va nota despre poeziile lui Dișici că în ele prevalează imaginile câmpiei, întrebările despre viață și moarte, atitudinea sfidătoare a omului față de trecerea timpului, speranța în nou și ziua de mâine, o viață mai bună. Ivo Muncian va observa că, din punct de vedere al realizării poetice, poeziile lui Dișici sunt mai mult o versificare a diverselor gânduri, simțăminte, idei și viziuni, dar se resimte sărăcia măiestriei artistice.

Jivco Dișici a trecut la cele veșnice la 25 mai 1965. A fost înhumat în cimitirul ortodox din Cenad.

Supravegherea populației de etnie sârbă din Banat se intensifică la începutul anului 1941. Centrul acțiunii iugoslave pentru Banatul Românesc funcționa, potrivit informațiilor primite de către Inspectoratul General al Jandarmeriei, la sediul Consistoriului Sârbesc din Timișoara, Piața Unirii nr. 4. Dar, în urma verificării stării de fapt, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va raporta la București că „*La sediul acestei consistorii este și Asoc. Funcționarilor de origine sârbă de toate categoriile ca: preoți, învățători etc., pentru întreg Banatul, care se ocupă cu rezolvarea diferitelor nemulțumiri ivite printre funcționari și încadrarea lor în diferite comune cu populație sârbă.*“ Același raportor va conchide: „*Nu am dovedit ca membrii acestei asociații să desfășoare vreo acțiune dăunătoare siguranței noastre de Stat. [...] Dovadă că această asociație sârbească din Timișoara nu desfășoară o acțiune intensă de propagandă iredentistă sârbă o face populația sârbă din acest județ, din partea căreia nu am avut manifestări, nici chiar izolate pentru revizionism și aspirațiuni la Banatul Românesc.*“

În urma unui ordin primit de la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, șeful Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare, în raza căreia funcționa și Postul de Jandarmi Cenad, va raporta pe 6 martie 1941 că, din rapoartele șefilor de posturi, sârbii nu au primit din Iugoslavia instrucțiuni pentru a mări numărul de agenți economici și culturali, însă investigațiile vor continua și orice informație obținută se va raporta de îndată.

Pe 25 martie 1941, regentul Pavel a cedat presiunilor lui Hitler de a se alătura Axei, dar a fost rapid alungat de la putere de clasa politică iugoslavă, iar în locul lui a fost urcat pe tron regele Petru al II-lea, de numai 17 ani. Ceea ce l-a înfuriat pe Hitler, care a decis să renunțe pe moment la atacarea U.R.S.S. și să pedepsească Iugoslavia.

Cu siguranță, populația sârbă din Banatul Românesc, deci și sârbii din Cenad, ascultau la radio știri despre mersul evenimentelor în țara vecină. Șeful Postului de Jandarmi Cenei va raporta pe 29 martie 1941 că „...în urma evenimentelor din Iugoslavia, populația sârbă din comuna Cenei duce o ură contra germanilor din Cenei. Se zvonește că până la 5 aprilie a.c., situația internațională se va schimba din cauza atitudinii Iugoslaviei față de puterile Axei. Manifestații din partea sârbilor nu s-au produs.” Prin analogie, putem intui că și la Cenad s-a instaurat starea de tensiune între sârbi și șvabi.

Pe 4 aprilie, sunt semnalate în județul Timiș-Torontal primele treceri de frontieră din România în Iugoslavia, de către patru etnici sârbi care „s-au prezentat ca voluntari pentru a lupta alături de conaționalii lor sârbi contra germanilor și de a servi de călăuză pe teritoriul României”, raporta Postul de Jandarmi Giera.

Pe 6 aprilie 1941, la ora 5,12 dimineață, armatele maghiare, italiene și germane au atacat concomitent Iugoslavia. Utilizând aeroporturi din România (Arad) și Austria, forțele aeriene germane au bombardat orașele iugoslave mari, printre care și Belgrad. Pe 17 aprilie, Armata regală iugoslavă a capitulat necondiționat. Germanii au ocupat cea mai mare parte a Serbiei, inclusiv Banatul Sârbesc. De atunci începând, minoritatea sârbă din România va fi supravegheată îndeaproape.

Dovadă este raportul nr. 2 din 7 aprilie 1941, al șefului Sectorului de Jandarmi Sânnicolau Mare, în care se spune că „...suntem informați că sârbii ce se găsesc în apropierea frontierei iugoslave în urma evenimentelor ivite între Iugoslavia și Germania și în urma propagandei ce se face, intenționează să treacă în Iugoslavia pentru a se înrola în armata iugoslavă ca voluntari toți cei care sunt apti de serviciul militar.” Desigur, este vorba și despre sârbii din Cenad. Cum unii dintre ei aveau pământ inclusiv în apropiere ori chiar la frontiera cu Iugoslavia, în zona Beba Veche și Teremia Mare, e lesne de înțeles că știau foarte bine configurația terenului și modalitatea de a trece clandestin granița statală.

Tot pe 7 aprilie, un raport al Postului de Jandarmi din comuna Rudna spune că „Locuitorii de origine sârbă privesc cu mare ură acțiunea aviației germane împotriva Iugoslaviei și se arată foarte nemulțumiți și față de Statul Român pentru faptul că s-a admis trupelor germane să atace de pe teritoriul român.

În legătură cu cele de mai sus, sârbii spun că în curând vor acționa bandele de comitații¹ din Iugoslavia, care vor trece frontiera în România, unde vor da lovituri, în special contra populației germane, care sunt foarte bine instruiți și pregătiți pentru a-și îndeplini misiunea.

¹ Comitații, comitații, s. m. Membru al unei organizații revoluționare bulgare care a luptat în trecut pentru eliberare. – Din tc. komitaci. (DEX).

De asemenea, populația română este nemulțumită în urma știrilor apărute în legătură cu bombardarea unor orașe din țară de către aviația iugoslavă, spunând că aceasta se face pentru că se află trupe germane în țară, din cauza cărora românii trebuie să suporte îngrijorări și pagube. Se mai discută că România ar trebui să acționeze alături de Iugoslavia contra Germaniei. “ Asemenea zvonuri, scria șeful de post, fuseseră aduse la Rudna din piața de la Ciacova.

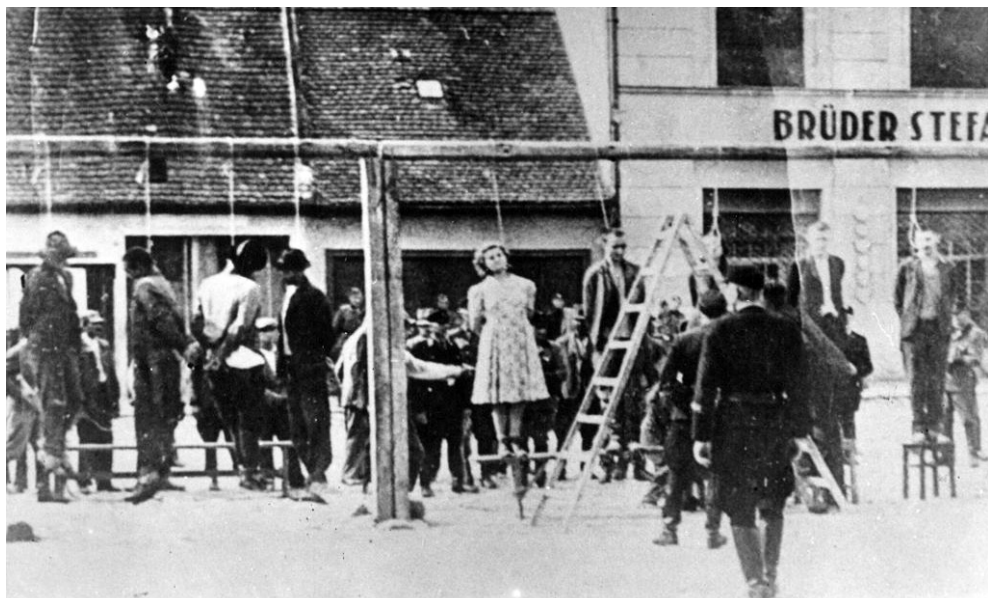
Deoarece sârbii din Sânpetru Mare sunt foarte porniți împotriva germanilor din Sânpetru Nou, jandarmeria își va intensifica patrulările atât ziua, cât și noaptea. Iar locuitorii nu mai aveau voie să circule seara, după anumită oră, între cele două sate. Comercianții sârbi din județ vor fi bănuți că vând cutii de chibrituri persoanelor de încredere, cutii în care, de fapt, s-ar afla explozibil destinat aruncării în locurile cu trupe și muniții germane, informația parvenind de la o comerciantă de etnie sârbă din Beregsău Mare, pe nume Darea Ciurceu (nume inexistent în limba sârbă; presupunem că a fost stâlcit intenționat sau că a fost doar o diversiune, n.n.).

Postul de Jandarmi Variaș va raporta pe 24 mai 1941, la Timișoara, că populația sârbă din comunele din jur adună în mod camuflat alimente, pe care le transportă la Timișoara și le dau prizonierilor sârbi aflați în lagărul de tranzit de pe Calea Aradului. Pe de altă parte, Bucureștiul cere să se verifice dacă sârbii din Timișoara și Jimbolia au organizat nuclee teroriste, compuse îndeosebi din elemente intrate fraudulos în țară, care urmează să facă o serie de atentate împotriva germanilor din Banat. Verificările întreprinse pe teren nu vor confirma acest zvon. Pe 10 iunie 1941, Periamul va raporta că, dacă România va intra în război cu U.R.S.S., ca aliată a Germaniei, sârbii înrolați în armata română nu vor lupta cu rușii, pe care-i consideră frații lor. În aceeași zi și tot de la Postul de Jandarmi Periam va pleca raportul potrivit căruia în localitate „...iredenta sârbă este agitată contra armatei germane prin faptul că civilii sârbi din Serbia ocupată sunt spânzurați de către armata germană prin cimitire și alte locuri din marginea comunelor; de pomi. Aceștia au adus ca mijloc de propagandă în țară la noi un număr de fotografii cu diferite desene cu diferite persoane fotografiate în poziția de spânzurat, unde se văd asistând și soldați germani. “

Șeful Postului de Jandarmi Becicherecu Mic avea să raporteze pe 14 iulie 1941 mai multe aspecte care-l îngrijorau, printre care șvabii care șovăie și nu mai doresc să se prezinte la concentrare și mobilizare din cauză că nu primesc de mâncare la fel ca soldații germani. Nemulțumiți sunt și românii de pe front, care au început să se predea rușilor. Iar „*Minoritarii sârbi, care sunt mai numeroși ca românii din comuna Becicherecu Mic, au devenit ostili față de interesele Statului Român pentru faptul următor:*

Ascultă la radio numai știrile transmise de Rusia, Anglia și radio clandestin, pe care le transmit și le împrăștie prin întreaga comună, care știri sunt cu totul neadevărate, alarmante și care periclitează siguranța de Stat și publică și în același timp slăbește moralul populației române. [...] Deci suntem de părere ca toate aparatele de radio să se ridice de la minoritarii sârbi și nemți și chiar de la românii de aici, care nu sunt adevărați români, ci sunt un fel de corcitură, care au la bază numai interesele personale. “

Știrile ce vin din Iugoslavia sunt tot mai îngrijorătoare, cel puțin așa reiese din raportul din 7 octombrie 1941 al Postului de Jandarmi din Jimbolia: „*Ura ce s-a sădit în sufletul sârbilor din Banatul Iugoslav și chiar din Banatul Românesc este urmare a purtărilor barbare din partea șvabilor din ambele Banaturi.*”

Autoritățile germane din Serbia au spânzurat pe 21 iunie, la Pančevo, 25 de patrioți sârbi.

La începerea ostilităților între germani și sârbi, șvabii civili din Banatul Iugoslav, înarmați, au început teroarea asupra populației civile sârbe, au devastat prăvăliile, au închis intelectualii în închisori hotărâte de ei fără știrea armatei germane, nu le-au dat voie să vorbească cu nimeni și au executat, chiar, pe unii dintre ei care au avut o situație mai superioară în comună.

Pe tot timpul deținerii acestor sârbi, li s-au aplicat lovituri până la sânge, nu li s-a dat de mâncare și nici apă... [...]

Că această populație simpatizează cu comitagi, este perfect adevărat, dar sâmburele acestei stări de lucruri trebuie căutate tocmai în provocările șvabilor.

Această populație sârbă care este prea puțină față de celelalte naționalități nu are puterea și nici nu va încerca vreodată să se răzbune căci nu va avea decât de suferit.

Dacă însă s-ar mai vedea Serbia liberă așa cum a fost, desigur că nu ar mai rămâne niciun șvab printre populația sârbească¹. “

¹ Ceea ce s-a și întâmplat după terminarea războiului: germanii din Banatul Sârbesc au fost obligați să părăsească integral teritoriul Iugoslaviei.

Printr-un ordin de informațiuni, emis pe 9 ianuarie 1942, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal solicită în teritoriul să se verifice activitatea populației sârbe: „*În acest scop, preoții și învățătorii sârbi țin întruniri fără autorizație.*

Aceste întruniri sunt mascate de coruri bisericesti cari până acum nu se observau la sârbi.

Verificați cele de mai sus și anume de unde pornește această preocupare de coruri, ce se vorbește la întruniri.“

Într-un studiu privind populația de origine sârbă din județ, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal va aminti, printre altele, că „*Cercuri culturale se găsesc în comunele Cenei, Sângeorge, Sânnicolau Mare, Cenad, Becicherecu Mic, Variaș, Saravale, Sânpetru Mare.*

La aceste cercuri au și radio, unde se adună locuitorii, de obicei iau parte locuitorii mai bogați și intelectualii.“

La un ordin al Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, plutonierul-major Gheorghe Gloabă, șeful Sectorului de Jandarmi Sânnicolau Mare, va întocmi un studiu de două pagini privitor la populația de origine sârbă de pe raza sa de activitate. Referindu-se la Cenad, el va nota: „*În comuna Cenadul Mare, de la 1920 și până în prezent, populația sârbă este staționară și numără 1335 de suflete.*“ În aceeași localitate există o școală confesională cu cinci învățători sârbi, dintre care unul venit din Iugoslavia, cu pașaport. Numărul de elevi era de 153. Preotul Bisericii ortodoxe sârbe din Cenadul Mare era venit tot din Iugoslavia și tot cu pașaport. „*Au case de lectură sârbească atât în comuna Sânnicolau Mare, cât și în comuna Cenadul Mare, cu o mică bibliotecă, astfel că activitatea acestor cercuri se mărginește numai la lectură și aranjarea de festivaluri ocazionale. În comuna Cenadul Mare au și clubul economic sârbesc. Deci activitatea lor este aproape inexistentă.*“ Asemenea studii vor întocmi toți șefii de sectoare.

Într-un asemenea context, în primăvara lui 1943 apar și comitete antifasciste, mai cu seamă în localități cu populație sârbă majoritară, dar și acolo unde sârbii erau mai puțini, inclusiv la Cenad. Mulți sârbi vor fugi de înrolare ori chiar vor dezerta din armată, ascunzându-se apoi sau fugind peste graniță. Întoarcerea armelor de către România, la 23 august 1944, îi va însufleți pe sârbi. Mulți vor trece în Iugoslavia pentru a se înrola în armata de partizani a lui Tito și pentru a o elibera de trupele germane. Reveniți în România, unii dintre ei se vor răzbuna pe autoritățile românești, chiar pe unii români și șvabi, în unele cazuri ucigând șefii posturilor de jandarmi, așa cum s-a întâmplat la Giulvăz și Sânpetru Mare (unde ar fi participat și un cenăzean neidentificat, numit în documente ca fiind Nr. 10 și Zece, dezertor din armata română și așa-zis partizan; posibil însă ca Zece să fi fost porecla acestuia și anume Zece, ceea ce tradus înseamnă Iepuraș). N-au lipsit nici jafurile ori violurile. Și nu în puține cazuri, erau secondați de ostașii sovietici. Într-o asemenea situație, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, prin ordinul nr. 1135/22 octombrie 1945, solicită unităților din subordine întocmirea de liste cu foștii partizani repatriați, care au activat în armata

lui Tito. Motivul era că „*Toți prizonierii sârbi, repatriați recent în număr destul de mare, au influențat în rău starea de spirit a populației din regiunea frontierei Banatului. De asemenea, de când (cu) numărul foștilor partizani repatriați, s-au înmulțit furturile și incidentele, iar incidentele au devenit frecvente și s-au înmulțit trecerile clandestine și contrabandele.*

Ordonă să se ia măsuri pentru identificarea foștilor partizani, posturile de frontieră pentru această operațiune luând legătură cu grănicerii români din zonă. [...]. Se atrage atențiunea că investigațiunile trebuiesc făcute cu discreția necesară, pentru a nu se lăsa impresia că foștii partizani sunt urmăriți de noi.“

La acest ordin se va conforma, normal, și Sectorul de Jandarmi Sânnicolau Mare. În nota secretă informativă din 27 octombrie 1945, către Timișoara, locotenentul Traian Georgescu va scrie: „*Am onoarea a înainta alăturatul tabel nominal de foștii partizani sârbi, cetățeni români toți din comuna Cenadul Mare, acest județ, în prezent repatriați, foști în Armata Mareșalului Tito în Iugoslavia, și care parte din ei s-au datat la jafuri și furturi în timpul evenimentelor...*“

Lista cu partizanii cenăzeni îi cuprindea pe următorii:

1. Sapungin Milan	11. Iovanovici Mladin
2. Sapungin Jiva	12. Vlaș(c)ici Vlada
3. Crăciun Draghici	13. Nicoșan Ștefan
4. Mircov Ioan	14. Crăciun Milan
5. Todici Goia	15. Jivanov Rada
6. Jivici Ghiuris (probabil Giura)	16. Cenăiaț Iova
7. Vlaș(c)ici Andrei	17. Dișici Milan
8. Vlaș(c)ici Uroș	18. Stoiacov Milivoi
9. Galetin Sfetcu	19. Ilin Ștefan
10. Jivici Mita	

Cel mai vârstnic era născut în 1900, iar cel mai tânăr, în 1926. Majoritatea erau plugari, printre ei doar un frizer, un măcelar și un tehnician.

Tabelul era certificat de locotenentul Traian Georgescu, comandantul Sectorului de Jandarmi Sânnicolau Mare.

Desigur, pe listă au fost cuprinși doar cei care s-au întors acasă. Însă mai există și nume de cenăzeni răniți sau uciși pe front ca partizani în armata lui Tito, așa cum reiese că a fost și Sava Oberknez, soțul fostei deținute politice Dafina Oberknez (din mărturisirea nurorii, respectiv Zlatița Oberknejevici, născută Iovanov, din Ivanda), care a murit la spitalul din Kikinda.

Ioța Sapungin. Un nume și, în aparență, nimic mai mult. Am aflat de el din articolul „*Sper să prind suta*“ a lui Gheorghe Anuichi, în nr. 1/2012 al revistei „*Cenăzeanul*“, respectiv din povestea văduvei acestuia, Danița Sapungin. Iată un fragment cutremurător: „*Ioța, soțul, a fost un filosârb convins, iar când Tito era*

pentru români un dușman evident, a avut mari neazuri, totul culminând cu arestarea și apoi detenția lui vreme de cinci ani. Ca atare, ponoase a avut de tras și familia, iar în anul 1950 Danița a fost și ea arestată și închisă timp de opt luni. Și nu după multă vreme, în iunie 1951 a fost deportată în Bărăgan cu un copil de 13 ani, unul de cinci ani, mezina de câteva luni rămânând acasă, cu bunica. “ S-a întâmplat asta în România comunistă, ai cărei conducători voiau să fie mai comuniști decât comuniștii sovietici. Și au reușit.

Dar să revenim la subiect. În România primilor ani de după cel de-al Doilea Război Mondial, Partidul Comunist Român luptă din răspuțeri să se impună pe plan politic, sprijinit fiind, desigur, de fratele mai mare, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Cum zarurile fuseseră aruncate la Yalta, iar România căzuse în sfera de influență a Uniunii Sovietice, soarta românilor fusese pecetluită. Cu Armata Roșie staționând în țară, cu experiența și consilierea din partea sovieticilor, România se va afla ani buni într-o zodie neagră. P.C.R.-ul nu va ezita să utilizeze toate mijloacele nu numai pentru a-și anihila adversarii politici, respectiv partidele tradiționale, ci și pentru a-și impune autoritatea asupra populației. Tot ceea ce mișca în țară trebuia să fie cuprins într-o organizație aflată în subordinea sa. În primăvara anului 1945, sârbii din Banat activau în cadrul Frontului Antifascist Slav (F.A.S.), organizație componentă a Frontului Național Democrat, controlată nemijlocit de P.C.R. Conducătorii F.A.S. au început să organizeze un congres slav, ce trebuia să se țină la Timișoara. Prinț-o manevră a premierului român Petru Groza și după intervenția reprezentanților sovietici în cadrul Comisiei Interaliat de la București, Misiunea Iugoslavă la București le cere conducătorilor F.A.S. să dizolve F.A.S. ca organizație politică și să-i regrupeze pe membri într-o organizație cultural-educativă democratică slavă. Astfel, pe 15 iulie 1945, se ține ședința comitetului de inițiativă a ceea ce avea să devină Uniunea Asociațiilor Culturale Democrate Slave din România (U.A.C.D.S.R.).

La 28 iunie 1948, a fost publicat documentul Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești, reunit la București, de condamnare a Partidului Comunist din Iugoslavia și a liderului acestuia, Iosip Broz Tito. Va urma o campanie furibundă, mai cu seamă în satele cu populație sârbă din Banat. Însuși ministrul de Interne, Teohari Georgescu, avea să vină la Timișoara și să-i constrângă pe fruntașii sârbi să difuzeze printre sârbi ideile incriminatoare ale documentului antiiugoslav, de atunci numit „rezoluție“.

Comitetul executiv al U.A.C.D.S.R. se va reuni într-o ședință pe data de 3 iulie 1948. În cadrul acesteia se va da citire rezoluției Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești. Printre vorbitori va fi și Ioța Sapungin, a cărui intervenție a fost consemnată în procesul-verbal al întâlnirii: „*Tov. Ioța Sapungin, luând cuvântul, a spus că este incontestabil că poziția pe care noi o vom adopta va merge în folosul democrației în general. Reacțiunea caută să exploateze populația noastră în această problemă. Politica îngustă naționalistă nu are nimic comun cu interesele poporului nostru. Trebuie să facem cunoscută poziția noastră pentru ca să folosească poporului nostru în orientarea sa justă. Noi știm că imperialiștii vor folosi orice greșală, fie și cea mai mică, a lagărului democrat, și de aceea trebuie să adoptăm o poziție justă, căci suntem răspunzători de felul în care vom îndruma poporul nostru. Biroul Informativ condamnă P.C. al Iugoslaviei pentru lipsă de disciplină,*

pentru fracționarism, pentru sectarism. Partidul trebuie să fie puternic pentru a putea conduce poporul spre un viitor mai bun, spre socialism. Reacțiunea din lumea întreagă nu va reuși în dorințele sale pentru desbinarea popoarelor; deoarece nu Tito a creiat lupta, ci poporul a creiat lupta de eliberare și pe Tito.“ La aceeași ședință este adoptată hotărârea de însușire în întregime a Rezoluției Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești și prelucrarea acesteia în cadrul minorității sârbe din teritoriu. Lui Ioța Sapungin îi revine sarcina să prezinte documentul în fața sârbilor din Cenad. Cum vor primi aceștia textul documentului, este concret descris de Ioța Sapungin în referatul său prezentat pe 10 iulie 1948 în cadrul comitetului executiv al Uniunii: „*La chemare au răspuns numai circa 50 de persoane. Au primit cu calm, dar foarte abătuți. Au exprimat speranța că se va ajunge la înțelegere. Unii au observat că trebuie așteptat congresul. A se feri de provocări.*“

A fost primul pas care i-a divizat pe sârbii din România, uimiți de brusca schimbare a macazului politic: antifasciștii de ieri deveniseră peste noapte „*slugile imperialismului*“, „*șpioni titoiști*“ etc., etc. Prezentarea și prelucrarea rezoluției în satele sârbești este întâmpinată cu neîncredere și amărăciune. Noua poziție a conducerii U.A.C.D.S.R., care, brusc, se distanțează de „*elementele sentimentale naționale care împiedică înțelegerea și munca*“, este tot mai des criticată.

În noaptea de 12-13 august a.c., indivizi neidentificați până în prezent au răspândit prin curțile locuitorilor din comuna Cenadul Mare, în special la români, următoarele manifeste:

1. Răspuns tov. Cervencov și altora.

2. Răspuns tov. Bulgari.

3. Ieșirile aventuriste ale guvernului albanez împotriva intereselor vitale ale poporului albanez.

4. Lipsa de principii ca armă în lupta pentru principii.

5. Construirea socialismului ori întărirea capitalismului la sat și oraș.

Aceste manifeste în mare majoritate au fost distruse din cauza ploii, ce a căzut în aceeași noapte cu răspândirea lor.

Dintre ele înaintăm anexat câte un exemplar numai Legiunii, care au putut fi aduse la stare de descifrare prin uscare și anume dintre acele exemplare care au fost mai puțin distruse.“

Potrivit unui raport scris de șeful Postului de Jandarmi Saravale, în data de 17 august 1948, în respectiva localitate au sosit două persoane importante: maiorul Bugunović Jova, ajutorul atașatului militar al Republicii Federative Iugoslavia la București, și Bogdanović Dobrivoj, secretarul celui dintâi. Aceștia au fost îndrumați la preotul sârb, unde s-au întâlnit cu Giurgiu (Giurgiev) Bogdan, secretarul P.M.R., și Paia Ivanovici, ambii sârbi din Saravale. Oficiali iugoslavi s-au interesat de foștii partizani voluntari sârbi din localitate, care au luptat și s-au jertfit în lupta contra fascismului german, și au promis că familiile celor căzuți vor primi ajutor sau pensie. În aceeași seară, maiorul Bugunović Jova a plecat la Sânpetru Mare, iar Bogdanović Dobrivoj, la Cenadul Mare.

În continuare, redăm integral nota informativă a plutonierului-major Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad, trimisă Legiunii de Jandarmi Timiș-

Torontal, Biroul Securitate Sânnicolau Mare și Sectorului de Jandarmi Sânnicolau-Mare, pe data de 5 septembrie 1948:

„În ultimul timp se observă o dezbinare între români și sârbi, datorită ordinelor ce le dă Liga Slavă membrilor ei.

Dovada că Liga Slavă este aceea care conduce și ordonă membrilor să rupă orice legătură privată sau oficială cu celelalte naționalități sunt următoarele fapte.

Cu ocazia pregătirii pentru serbarea zilei de 23 August 1948, conducerea Ligii Slave, compusă din Galetin Sava, Dișici Veselin și Ioța Sapungin, deși au fost invitați să ia parte la întocmirea și executarea programului cultural-artistic și politic nu s-au prezentat.

În ziua de 22 august 1948, la executarea programului, la pct. rezervat pentru sârbi, cei indicați a contribui nu s-au prezentat și cu mare greutate organizatoarea serbării a găsit pe tinerii Luchian Radoia și Mata Vlașcici, care de formă au completat programul printr-o recitare și un cântec din acordeon.

Aceștia după program au fost criticați, amenințați că li se dă foc și că îi vor da afară din organizația slavă.

La înființarea asociației «Poli-Sportiva» au fost invitați și sârbii să concure cu elemente pentru formarea echipelor de sport. Au răspuns că ei sunt subordonați politic Ligii Slave și echipa lor va fi prima și se va chema «Morava».

În orice ocazie dau dovadă de separatism, iar Liga Slavă este organizația care contribuie la divergența dintre sârbi și celelalte naționalități.

Deținem informațiunea că Liga Slavă a dat ordin membrilor ei ca cei ce fac parte din organizațiile politice de masă să slăbească activitatea lor în cadrul P.M.R., iar toată atenția să dea pentru supravegherea organelor polițienești și administrative, pentru a afla pe cei care-i divulgă.

În seara de 4/5 septembrie 1948, parte din conducătorii Ligii Slave s-au adunat la locuitorul Ugleșin Iezda, unde s-au format echipe de tineri și au scris pe pereții caselor din sectorul sârbilor expresiile următoare: Trăiască Tito, trăiască P.C.I, trăiască prietenia româno-iugoslavă și trăiască P.M.R.-ul.

Au lansat și lansează zvonuri că Banatul va fi ocupat de sârbi și atunci vor răspunde funcționarii și românii care sunt contra lor.

Cu ocazia predării cotelor, au lansat tot felul de zvonuri pentru ca să împiedice acțiunea de predare a cotelor, iar o parte din ei numai la intervenția noastră au predat cotele, veșnic sugerând alte născociri ca locuitorii să mai întârzie cu predarea cotelor.“

În darea de seamă privind munca depusă în cadrul organizației de bază sătească P.M.R. din Cenad în perioada 1 octombrie-31 decembrie se va scrie: „În Organizația Culturală Slavă s-a putut vedea când a fost prelucrat procesul bandei de spioni titoiști că unii tov. au avut curajul să ia cuvântul și să demaște, ca de ex. Dișici Milivoi, care a demascat banda de spioni, însă totuși putem spune că în Org. Culturală Slavă nu se duce lupta de clasă.“

Eticheta de titoist începe însă a fi utilizată tot mai des. Astfel, la 24 iulie 1951, la ședința extraordinară a organizației de bază P.M.R. de la Gospodăria Agricolă Colectivă din Cenad, Selac Angelco va spune că „...în Brigada nr. 5, Radu Iuliana

deja de două ori s-a exprimat către membrii de naționalitate sârbă că sunt titoiști și cere ca să se ia măsuri pentru a se clarifica această situație. Tov. Popovici Slavco, secr. Org. de Bază a luat ca sarcina să rezolve această problemă fiind Brigada lui. “ Nemulțumirea sârbilor de a fi considerați toți titoiști va fi arătată la ședința ordinară a aceleiași organizații din 7 octombrie 1951, când „Tov. Jivanov Branco întreabă dacă în cadrul gospodăriei s-a prelucrat combaterea titoismului. I s-a răspuns că s-a prelucrat problema titoistă la toate ședințele...” La propunerea de candidați pentru biroul organizației de bază, nominalizat fiind și Jivanov Branco, „Tov. Socol Ioan arată că nu este de părerea tovarășilor care l-au propus, fiindcă tov. Jivanov Branco, când a fost președintele G.A.C., a avut tendințe naționaliste, neputând vedea alte naționalități în colectiv. “

La ședința organizației de bază Sat a P.M.R., va fi exclus din partid însuși secretarul acesteia, Nedelcov Vichente. Motivul ar fi fost pierderea carnetului de partid și delăsarea în activitatea politică, însă unii vorbitori vor scoate în evidență alte „greșeli” ale acestuia. Mreja Ion va spune, printre altele, că în comună au fost manifestări șovine „cum a fost cazul când secretarul U.T.M. a fost bătut de un chiabur și nu a luat nicio măsură în această privință. [...] Când tov. Jivanov Mara a fost arestată, de asemenea și când au fost arestați cei învinuiți pentru titoism din comuna noastră și care mai târziu au fost condamnați, tov. Secretar a intervenit pentru ei ca să-i scape.” Acestei păreri i se va ralia și Toma Adam: „Când a fost procesul titoiștilor și din comuna Cenad au fost ridicați unii învinuiți de titoism, el a căutat să îi salveze intervenind pentru ei, săvârșind astfel o gravă abatere de la linia partidului întrucât unii dintre aceștia au fost mai târziu condamnați la câte 10-15 ani închisoare. De asemenea, când Jivanov Mara a fost arestată, a trimis scrisori de amenințare unor activiști de partid.”

În ședința extraordinară a organizației de bază P.M.R. de la G.A.C. „Ștefan Plăvăț”, din data de 29 mai 1952, se cere excluderea din partid a lui Muntean Mihai, „care a fost spion titoist și a sprijinit pe banditul Sapungin Ioța, la fel mare titoist...” În același proces-verbal de ședință mai scrie că „Muntean Mihai nu a fost de față la această excludere, fiindcă a fost ridicat de securitate ca titoist.”

Pentru activitatea lor, reală sau mai puțin reală, o serie de etnici sârbi cenăzeni vor ajunge la închisoare¹:

Achimov Ivan

Născut la Cenad, la 18 iunie 1994, cu domiciliu stabil în aceeași localitate, la nr. 278. Cinci clase primare. De profesie, agricultor. Țăran mijlocăș, cu cinci hectare de pământ, înainte de a deveni membru al Gospodăriei Agricole Colective. A fost membru al Partidului Muncitoresc Român (fost P.C.R.). A fost condamnat de Tribunalul Militar Timișoara la opt ani de temniță grea, pentru înaltă trădare, pentru faptul de a fi avut legături cu niște persoane din Iugoslavia. A început ispășirea pedepsei pe 1 august 1950, fiind deținut, pe rând, în închisorile din: Timișoara,

¹ Fișele matricole penale ale deținuților politici se pot consulta on-line (valabil la 22 martie 2012) pe portalul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, la adresa: www.crimelecomunismului.ro

Jilava, Gherla, Pitești, și a fost eliberat la 17 decembrie 1955, în baza Decretului nr. 535/1955, când a fost grațiat.

Bârzac Ioan, zis și Mladen

Născut pe 25 august 1929, la Cenad, ca fiu al lui Tănase și Ielița, cu domiciliul stabil în aceeași localitate. De profesie, agricultor. Reținut de Parchetul Militar Timișoara la data de 25 august 1952 (coincidență stranie cu data nașterii), în baza mandatului de arestare nr. 4941/1952 pentru uneltire împotriva orânduirii sociale (art. 209 din Codul Penal). Condamnat de Tribunalul Militar Timișoara la 15 ani de muncă silnică pentru favorizarea infractorului (casa lui a fost loc de întâlnire conspirativ pentru cei care au fost condamnați ca titoiști), în baza Decretului 199/1950. Și-a ispășit pedeapsa la Timișoara, Jilava, Aiud, Ocelele Mari, Baia Sprie și Pitești. A fost grațiat și eliberat la 16 aprilie 1964, în baza Decretului nr. 176/1964.

Țvetcov Jivco

A văzut lumina zilei la Cenad, pe data de 3 noiembrie 1925. De profesie, agricultor. A fost arestat de Securitate la 14 august 1949, în baza mandatului nr. 122/97306, fiind învinuit a fi membru al unei organizații subversive titoiste. A fost eliberat din lipsă de probe. A decedat pe 25 decembrie 1986.

Danilov Florea

S-a născut la Cenad la 22 septembrie 1913. De profesie, agricultor. A fost condamnat la 18 ani de muncă silnică, fiindcă ar fi dat diferite informații unor cetățeni iugoslavi. A început executarea pedepsei la 26 septembrie 1951 și a fost eliberat pe 17 decembrie 1955, grațiat fiind în baza Decretului nr. 535/1955.

Dișici Bogoliub

A văzut lumina zilei la Cenad, pe data de 22 februarie 1908. Considerat chiabur, fiindcă avea în posesie 23 de hectare de pământ. De profesie, agricultor. A fost condamnat la 15 ani de închisoare, fiind acuzat de înaltă trădare, potrivit art. 190 din Codul Penal (ar fi făcut spionaj în favoarea Iugoslaviei). A început executarea pedepsei pe 27 septembrie 1951 și a fost grațiat și eliberat pe 17 decembrie 1955, în baza Decretului nr. 535/1955. După eliberare, a solicitat și a primit azil politic în Iugoslavia, stabilindu-se la Novi Kneževac cu trei dintre fii, cel de-al patrulea, Stoian Dișici, preferând să rămână în România cu familia.

Dișici Milivoi

S-a născut la Cenad pe 8 ianuarie 1914. Origine socială: țăran mijlocaș. De profesie, funcționar. A fost condamnat la închisoare pentru o perioadă de un an și zece luni pentru posesie de armament. Și-a început ispășirea pedepsei la 10 septembrie 1951 și a fost eliberat pe 24 septembrie 1953.

Isac Milutin

S-a născut pe 27 iulie 1919, la Becicherecul Mic. Și-a stabilit domiciliul permanent la Cenad. De profesie a fost agricultor. Membru al Partidului Muncitoresc

Român. Condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare, în baza art. 191, 184 și 267 din Codul Penal, pentru a fi furnizat informații politice și economice lui Bojidar Stanoievici. A început ispășirea pedepsei pe data de 17 iunie 1950. A murit în închisoare la 23 octombrie 1955, suferind de atrofierea ficatului.

Isacov Vlada

Născut la Cenad la data de 14 ianuarie 1896, cu domiciliu stabil la nr. 377. De profesie, agricultor. Reținut de Securitate în baza mandatului de arestare nr. 5781/1950. A fost închis la Timișoara. Eliberat la 15 februarie 1951.

Iovanovici Mladen

Născut la Cenad, pe 13 decembrie 1912, domiciliat permanent la nr. de casă 196. De profesie, agricultor. Membru al Partidului Muncitoresc Român. Arestat în baza mandatului nr. 4523/1952 emis de Parchetul Militar din Timișoara, fiind acuzat de uneltiri împotriva orânduirii sociale, în baza art. 209 din Codul Penal (cum că ar fi furnizat informații agenților lui Tito). Tribunalul Militar Timișoara l-a condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare. A fost închis la 26 septembrie 1951 și eliberat pe 17 decembrie 1955, în baza Decretului nr. 535/1955 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, când a fost grațiat. A trecut prin celulele închisorilor din Timișoara, Jilava, Colonia Cavnici și Pitești.

Milicici Dragomir

S-a născut la Cenad, pe 26 februarie 1929, unde a domiciliat permanent la nr. de casă 299. De profesie, grădinar. A fost arestat de militarii din U.M. 0232 din Timișoara la data de 7 septembrie 1956, pentru trecere frauduloasă a frontierei de stat. A fost eliberat câteva săptămâni mai târziu, pe 17 octombrie 1956.

Milicici Liubomir

S-a născut pe 3 octombrie 1910, la Cenad, unde a și avut domiciliu permanent, la nr. 239. De profesie, lucrător sanitar. A fost ridicat de Securitatea regională în baza mandatului de arestare nr. 5781/18 decembrie 1951. Tribunalul Militar din Timișoara l-a condamnat la 18 ani de muncă silnică pentru înaltă trădare. A început ispășirea pedepsei la 25 septembrie 1951. După mai mult de patru ani prin celulele închisorilor din Timișoara, Jilava, Văcărești și Pitești, a fost grațiat și eliberat prin efectul Decretului nr. 535/1955.

Milicici Milorad

Născut pe 17 martie 1915, la Cenad, unde a domiciliat în permanență la nr. 515. De profesie, agricultor. A fost reținut pe 23 februarie 1952, de organele Securității regionale Arad, în baza mandatului cu nr. 8978/1952, acuzat fiind că s-a împotrivit reformei monetare. A fost eliberat la 18 august 1953, prin decizia unei comisii speciale a Ministerului Securității Statului.

Munteanu Mihai

Fiul Lui Ivan și Zorca. S-a născut pe 12 decembrie 1914, la Cenad, unde

a domiciliat permanent la nr. 1550. De profesie, agricultor. Membru al Partidului Muncitoresc Român. Reținut de Securitatea regională, în baza mandatului de arestare nr. 5781/18 decembrie 1951. Acuzat de uneltire împotriva orânduirii de stat. Tribunalul Militar din Timișoara l-a condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare. După mai mulți ani petrecuți în închisorile din Timișoara, Jilava, Colonia Cavnic și Pitești, a fost grațiat și pus în libertate la 18 iunie 1956, în baza Decretului nr. 318/1956.

Fișa matricolă penală a lui Iota Sapungin

Oberknez Dafina

S-a născut pe 26 aprilie 1909, la Cenad, unde și-a avut domiciliul permanent la nr. 180. Muncitoare. A fost arestată în baza mandatului emis de Parchetul Militar din Timișoara pentru uneltire împotriva orânduirii de stat și condamnată de Tribunalul Militar din Timișoara la 10 ani de muncă silnică pentru trădare de patrie. Și-a început ispășirea pedepsei la 29 octombrie 1951 și a fost eliberată la 18 decembrie 1955, în baza Decretului nr. 535/1955, când a fost grațiată. A fost închisă, pe rând, în închisorile din Timișoara, Jilava și Miclea.

Popovici Mața

Născută la Cenad, pe 14 ianuarie 1925, unde a și avut domiciliu stabil la nr. 125. La bază agricultoare, a devenit activistă de partid, membră a Partidului Muncitoresc Român și a Uniunii Femeilor Democratice din România. Arestată în baza mandatului de arestare nr. 59/ 25 iulie 1952 emis de Parchetul Militar din Timișoara, pentru spionaj. Întemnițată prin ordinul Securității nr. 5781/1952, apoi condamnată de Tribunalul Militar Timișoara la trei ani de temniță grea pentru spionaj. A fost pusă în libertate la 25 noiembrie 1953, după o perioadă de detenție în închisorile din Timișoara și Jilava.

Sapungin Iota

Născut în 16 iulie 1911, la Cenad, cu șase clase elementare. De profesie, zidar. Avea în posesie trei hectare de pământ și o casă. Arestat în baza mandatului nr. 4523/1952 emis de Parchetul Militar Timișoara. A fost condamnat în 1953, prin Hotărârea nr. 274/1953 de către Tribunalul Militar Teritorial Timișoara la 25 de ani muncă silnică. A fost învinuit pentru uneltire contra orânduirii sociale și spionaj. A fost grațiat și eliberat în 18 iunie 1956, în baza Decretului nr. 318/16.06.1956. Și-a ispășit pedeapsa în închisorile din Timișoara, Jilava, Pitești și Colonia Cavnic.

Sapungin Milan

Frate cu Sapungin Ioța (poreclă: Bacabelea). S-a născut pe 8 septembrie 1915 în S.U.A. De profesie, frizer. Membru al Partidului Muncitoresc Român. A fost arestat în baza mandatului nr. 4951/1952, emis de Parchetul Militar Timișoara, pentru uneltire contra orânduirii de stat, mai concret pentru faptul de a nu-l fi denunțat pe fratele său, Sapungin Ioța, care era urmărit de Securitate, dar cu care era în legătură. Prin hotărârea nr. 301/1953, Tribunalul Militar din Timișoara îl condamnă la 10 ani de temniță grea. După rejudecarea procesului, la cerere, la București, condamnarea este redusă la șase ani de temniță grea. A fost eliberat la 17 iunie 1956, în baza Decretului nr. 318/1956, când a fost grațiat. Familia i-a fost etichetată ca nefiind de „origine sănătoasă” până în 1989. A trecut prin închisorile din Baia Sprie, Gherla, Caransebeș, Pitești și Aiud.

Sapungin Zlata

S-a născut în S.U.A., în data de 15 ianuarie 1918. Domiciliu stabil la Cenad, nr. 557. Avea șapte clase elementare. De profesie, zidar, cu 4 jugăre de pământ drept avere. Considerat țaran mijlocăș. Internat de către Direcția Regională a Securității Statului Timișoara cu ordinul nr. 5781 din 18 decembrie 1952. Eliberat în 26 august 1952. În fișa matricolă penală nu se specifică motivul reținerii și detenției.

Sapungin Smilia

S-a născut la Sânpetru Sârbesc (Sânpetru Mare, n.n.) pe 14 octombrie 1891. A avut domiciliu permanent la Cenad, la nr. 661. De profesie, agricultoare. Văduvă. A fost arestată pentru colportarea de publicații interzise și tăinuirea unor fapte de spionaj și va fi condamnată de Tribunalul Militar Timișoara la cinci ani de închisoare corecțională, în baza art. 325 din Codul Penal și 304; 463 din Codul juridicțional militar. A început ispășirea pedepsei la 11 septembrie 1951.

Ugheșin Vladimir (Vlada)

S-a născut la Cenad, pe 9 februarie 1928, unde a și avut domiciliu permanent. Student. Tribunalul Militar Timișoara l-a condamnat, prin hotărârea nr. 301/1953, la cinci ani de închisoare corecțională, în baza art. 327/3 din Codul Penal și 304; 463 din Codul juridicțional militar. A început executarea pedepsei la 20 octombrie 1951. Eliberat probabil, ca și ceilalți deținuți politici, până în 1956.

Zarici Marco

S-a născut în 20 septembrie 1899, la Cenad, cu domiciliul permanent la casa cu nr. 402. De profesie, agricultor. Considerat chiabur, părinții având în trecut 10 hectare de pământ. Este arestat de Securitatea regională în baza mandatului de arestare nr. 5781/18 decembrie 1951 și eliberat pe 10 martie 1952. Va fi din nou arestat, în baza mandatului nr. 4941/28 august 1952 pentru uneltire împotriva orânduirii de stat, conform art. 209 din Codul Penal, emis de Parchetul Militar Timișoara. Tribunalul Militar Timișoara îl va condamna la 25 de ani de muncă silnică pentru favorizarea infractorului. Va fi eliberat pe 16 iunie 1956, prin grațiere. Va trece prin închisorile din Timișoara, Jilava, Dej, Cavnic, Alba Iulia, Gherla și Pitești.

Jivanov Rada

S-a născut la Cenad, pe 31 octombrie 1906. De profesie, agricultor. Membru al Partidului Muncitoresc Român. Starea socială: chiabur (posedând 30 de hectare de pământ). A fost condamnat de către Tribunalul Militar din București la 15 ani de muncă silnică pentru înaltă trădare, în baza art. 186 din Codul Penal. Și-a ispășit pedeapsa în perioada 9 martie 1950-16 decembrie 1955, în baza Decretului 535/1955, când a fost grațiat. A trecut prin închisorile de la Jilava, Aiud și altele.

Jivanov Vasa

S-a născut la Cenad, în data de 22 august 1927, cu domiciliul permanent la casa cu nr. 547. De profesie, tractorist. Reținut de Securitatea regională Timișoara în baza ordinului nr. 5781/7 ianuarie 1952, ca rezultat al deciziei Parchetului Militar Timișoara, pentru acuzația de uneltire împotriva orânduirii sociale. A fost condamnat la cinci ani de închisoare corecțională, în baza art. 209 din Codul Penal. Și-a început cazna pe 13 noiembrie 1951 și a fost eliberat pe 25 octombrie 1955, în baza Decretului nr. 776/1955. A trecut prin închisorile din Timișoara, Jilava, Baia Sprie, Cavnic și Pitești.

Jivici Azilca

Născută la Cenad, pe 20 ianuarie 1902. Casnică, văduvă. Arestată la 25 iulie 1952, din dispoziția Parchetului Militar din Timișoara, prin mandatul de arestare nr. 4941/1952, pentru uneltire împotriva orânduirii sociale. Condamnată la 10 ani de muncă silnică pentru favorizarea infractorului. Și-a ispășit pedeapsa în perioada 3 octombrie 1951-18 decembrie 1955, fiind eliberată în baza Decretului de grațiere nr. 535/1955. A cunoscut ororile închisorilor din Timișoara și Miclea.

Jivici Borislav

Născut pe 1 martie 1904, la Cenad, cu domiciliul permanent la nr. 532. De profesie, agricultor. Arestat la 25 iulie 1952, prin dispoziția Parchetului Militar Timișoara, cu mandatul de arestare nr. 4941/1952, pentru conspirație, în baza art. 209 din Codul Penal. Condamnat la 20 de ani muncă silnică pentru favorizarea infractorului. A trecut prin închisorile din Timișoara, Jilava, Satu Mare, Cavnic și Pitești. A fost eliberat pe 16 martie 1956, în baza Decretului nr. 318/1956.

Uncianski Zorana

Născută pe 11 martie 1933. Casnică, necăsătorită. Stare socială: cu părinți chiaburi (avere de 40 de hectare de pământ). Arestată pe baza mandatului nr. 396/1951, emis de Parchetul Militar Cluj, pentru trecerea frauduloasă a frontierei din România în Ungaria. A fost condamnată la patru ani de închisoare corecțională prin Hotărârea Tribunalului Militar Timișoara nr. 646/1951. Și-a ispășit pedeapsa în perioada 22 mai 1951 până la 17 martie 1954.

Zomborač Milorad

S-a născut pe 27 noiembrie 1923, la Cenad. Considerat țăran mijlocaș, cu cinci hectare de pământ. Domiciliat în București. În momentul arestării sale de către Direcția Regională a Securității Statului, în baza ordinului nr. 5781/1952, pentru uneltire, era funcționar. Este condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare. A fost pus în libertate la 18 iunie 1956, în baza Decretului nr. 318/1956. A trecut prin închisorile din Timișoara, Jilava și Pitești.

Jivici Nica

S-a născut la Cenad în 1 ianuarie 1928. Cetățean român, domiciliat în Kikinda (Iugoslavia). Origine socială: țăran de condiție mijlocie. Absolvent al Academiei Militare. La data arestării era funcționar și avea gradul de locotenent în Armata Iugoslavă. A fost arestat în baza mandatului nr. 163/1954, emis de Parchetul Militar Teritorial București, pentru faptul de a fi trecut frontiera în R.P.R., pentru spionaj. A fost condamnat la 15 ani de muncă silnică. A trecut prin închisorile din Pitești și Jilava. A fost eliberat pe 18 iunie 1956, fiind grațiat prin efectul Decretului nr. 316/1956.

Bibliografie:

- Liubomir Stepanov – „*Uniunea Sârbilor din România*“, Timișoara, 2006;
Јован М. Пејин – „*Преглед прошлости Срба у Банату*“, Београд-Зренјанин-Кикинда-Панчево, 2003;
Љубивоје Церовић – „*Срби у Араду*“ – Muzeul orașului Novi Sad, Uniunea Sârbilor din România – Filiala Arad, 2007;
Душан Дејанац – „*Срби у румунском Поморишију, Банату и Клисурси од Велике Сеобе до данас*“ - „*Арад кроз време / Aradul de-a lungul timpului*“ nr. 6/2005, Uniunea Sârbilor din România;
Pr. Gheorghe Cotoșman - „*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*“, Timișoara, 1935 (reeditată în 2009);
Franz Kahles – „*Heimatblatt Tschanad*“, 2005;
Иво Мунђан – „*100 - Српска Читаоница Чанад – Из корена ружа цвета*“, Демократски савез Срба и Карашевака, Темишвар, 1994.
Андреј Милин, Миодраг Милин, Цветко Михаилов - „*Срби у Румунији за време комунизма*“ / Andrei Milin, Miodrag Milin, Tvetco Mihailov – „*Sârbii din România în vremea comunismului*“ – Editura U.S.R., Timișoara, 2011
Андреј Милин, Миодраг Милин – „*С.С.К.Д.У.П. или Срби из Румуније на барикадама хладног рата*“ / Andrej Milin, Miodrag Milin – „*S.S.K.D.U.R ili Srbi iz Rumunije na barikadama hladnog rata*“ - Andrei Milin, Miodrag Milin - „*U.A.C.D.S.R. sau sârbii din România pe baricadele războiului rece*“ - Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2009;
Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond nr. 942 - Primăria Cenadul-Mare, inv. 1388, dosarul nr. 1/1942-1946; Fond nr. 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 573, dosarele nr. 31/1941, 120/1945, 231/1948; Fond nr. 464 - Comitetul raional P.C.R. Sânnicolau Mare, inv. 721, dosarele nr. 9/1950, 17/1951.

Economia în pustă

Cenăzenii s-au îndeletnicit de-a lungul istoriei îndeosebi cu agricultura și creșterea animalelor. Însă o parte din ei au deprins diverse meșteșuguri necesare nu doar agriculturii și creșterii animalelor, ci și vieții de zi cu zi. Puțină lume știe însă că nu le-a fost străin nici negoțul. Astfel, în volumul I al cărții lui Slavko Gravrilović, Ivan Jakšić și Sreta Pecinjački intitulată „Грађа о балканским трговцима у Угарској XVIII века, царинарнице и контумаџи“ („Construcție despre târgoveții balcanici în Ungaria veacului al XVIII-lea, vămi și carantine“), la vama Lipa (Lipova) apar mai multe nume de târgoveți din Cenad: 1689 – Raț Radatin Hadnagi, Raț Janco, Nicola Naidnoca, Raț Past, Stoia Rașianin, Stoico, Plavșa și Todor, Luca, Simo și Miloș Rașiani, Blagoia și Mato, Petrus Captivus, Bojo Raș, Milinco și Filip Raț, Stefan și Coio, Radoița Raț, Stoian Raț, Iovan, Stoian și Radivița Raț, Ierco și Iovița Raț, Pavle Raț, Gligori și Iovan, Stoian Raț, Ierko Raț; 1690 – Raț Petar; 1695 – Sekula Raț. Trebuie precizat că Raț, Raș, Rașiani nu sunt de fapt nume, ci indică originea acestora. Denumirea de „rați“ a fost dată de către austrieci ortodocșilor sârbi și români. Lipova a funcționat ca vamă la granița Pașalâcului de Timișoara cu Transilvania.

Germanii au fost, de regulă, mai scrupuloși în notarea unor date și evenimente. Iar austriecilor le datorăm faptul că, inclusiv la Cenad, omul de rând își poate cunoaște strămoșii în catastifele bisericilor ortodoxe începând cu secolul al XVIII-lea. Și tot din documentele lor putem afla ce fel și câți meseriași existau în anumite bresle în anumiți ani. Iar fiindcă statisticile s-au dovedit foarte utile, mai cu seamă în domeniul taxelor și impozitelor, obiceiul a fost preluat și de către stăpânirile care au succedat. În cartea sa „Heimatblatt Tschanad“ (2005), Franz Kahles ne oferă un tablou al meseriașilor de etnie germană din Cenad pentru anii 1896, 1907 și 1944, foarte util pentru a radiografa mai clar sau mai puțin clar situația economică a Cenadului acelor ani:

Ocupație	1896	1907	1944
brutari	2	1	4
bărbieri	16	26	19
fabricanți de mături		1	
dogari	2	2	3

Dușan Baiski

proprietari de treierătoare			11
strungari în lemn	2	2	2
măcelari, cârnățari	6	12	14
birtași	12	14	11
pielari	4	3	4
comercianți	26	37	18
constructori de sobe			2
pălărieri	1	2	1
tablagii, prelucrători de tablă			6
tăbăcari	3	2	1
apicultori, fabricanți de obiecte din produse apicole	1	2	
țesători			2
zugravi		1	3
zidari	13	12	30
morari	6	4	
proprietari de oloinițe	2	3	
hornari	1	1	
curelari	2	1	
șelari		1	
lăcătuși	5	6	29
fierari și potcovari	16	20	9
croitori/croitorese	11	16	54
pantofari	30	13	14
frânghieri	1	1	1
tinichigii	4	4	
țesători de ciorapi	1	2	
tâmplari	15	17	11
olari	2		
cizmari		8	
tapițeri		2	
ceasornicari			1
rotari	14	11	3

CENAD - Studii monografice (ediția a II-a)

cărămidari, țiglari	1		
tâmplari de binale	4	4	20
cofetari	1	2	

Biblioteca Congresului S.U.A. din Washington (<http://www.loc.gov/>) deține, printre alte documente în format digital, și Anuarul „Socec” al României-Mari din 1928, apărut la Editura „Socec & Co” din București, în două secțiuni, respectiv „Capitala” și „Provincia”. Pe imaginea cu nr. 1834 (dintr-un total de 2.240), apare și un scurt text despre Cenadul Mare și Cenadul Vechi. Îl redăm integral, cu observația că foarte multe nume ale minoritarilor apar scrise greșit:

„CENADUL MARE

Comună rurală. Plasa Sânnicolau-Mare. Secretariat comunal. Locuitori 5879
Primar; Vingan Mihai. - *Notar*; Giurgiu Victor. - *Învățători*: Ardelean V-le, Bosian Demeter, Giurici Milan, Perian Gh. - *Învățătoare*, Radin Mirna. - *Preoți Parohi*: Dacsiu Victor gr.cat.; Iovanovici Serghiu, gr.-or. Sârbe.

Bănci populare: „Banca populară”, președ. Jojics German.

Cismari: Gräbeldinger Adam, Gyulnysev Nyoko, Richter Anton, Schmeleser Petru, Sovak Maila.

Cojocari: Zaaty Daja.

Comercianți (diverși): Deacovits Mor, Glücksman Marcu, Glücksman Simeon, Hinkel Murar, Iung Petru, Lupan Vikentie, Mucsanszki N-lae, Nagy Zsigmond, Richter N-lae, Schiller Fülöp, Schneider Petru, Schneider Réci, Totia Lena.

Croitori: Bringer Petru, Kiefer Ioan, Kireck Anton, Richter N-lae.

CENADUL VECHIU

Comună rurală. Plasa Sânnicolau-Mare. Secretariat comunal. Locuitori 1645.
Primar; Pauli Ioan. - *Notar*; Kindl Ioan. - *Învățători*: Leszl Ioan, Richter Anton, Svobodnik N-lae, Werner Franz. - *Învățătoare*: Gräbeldinger Mariska, Koreek-Aranyosy Rozsa. - *Preot Paroh*, Ferenczy Iuliu.

Bărbieri: Eberhard Anton, Faubinde Petru, Hilger N-lae, Wambach Anton.

Cismari: Gräbeldinger Adam, Griffel Petru, Schulde Gerhart, Schuster N-lae, Schuster Peter.

Comercianți (diverși): Anberman Ioan, Dotscher & Anbermann, Frank Ioan, Hinkel Elisabetha, Iung Ioan, Iung Petru, Schuster Petru, Waltisch N-lae.“

Pretura Plasei Sânnicolau Mare va acorda pe data de 13 ianuarie 1930 un brevet de industrie pentru băcănia mixtă a lui Jung Ioan și fiul. La 6 decembrie 1931, ora 12,04, Johann Jung și Stefan Jung solicită înscrierea, în calitate de coproprietari, a societății în nume colectiv „Jung Ioan și Fiul” în Registrul Comerțului Timișoara, obiectul de activitate fiind „băcănie mixtă, cereale”, iar capitalul social subscris și vărsat de 10.000 de lei. Ca puteri acordate, fiecare dintre cei doi putea angaja firma

în nume individual. Cererea de înmatriculare le va fi însă restituită pe 30 septembrie 1931 pe motiv că firma „...*este socială și nu individuală*.” Cei doi vor depune o nouă cerere de înmatriculare și, de data aceasta, fiind toate actele în regulă, aceasta le este aprobată pe data de 31 decembrie 1931.

Faptul că în Registrul Comerțului firma figura ca având obiect de activitate și comerțul cu cereale le va crea celor doi Jung o serie de probleme. Astfel, pe 7 iulie 1943 este promulgată Legea nr. 422 privind regimul cerealelor, care prevedea că pentru colectarea cerealelor și cumpărarea anumitor cereale era necesară obținerea unei autorizații de la Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării. Pe 8 decembrie 1943, Oficiul Registrului Comerțului Timișoara somează firma „*Jung Ioan și Fiul*” să facă dovada existenței acestei autorizații și să solicite să se facă mențiunea că exercită comerț cu cerealele precizate în Legea nr. 422. Dacă însă nu a obținut autorizația respectivă, să solicite mențiunea în Registrul Comerțului că nu face comerț cu cereale. Termenul de răspuns era 15 decembrie 1943. Cei doi Jung vor trimite un răspuns pe 14 decembrie 1943 în care precizează „...*firma noastră n-a obținut autorizațiunea dela Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării, din cauză că nu exercită efectiv comerțul de produse agricole*.”

Anul 1944 va fi unul de rău augur pentru „*Jung Ioan și Fiul*”. Pe 10 ianuarie 1944, Oficiul Registrul Comerțului îi somează pe cei doi Jung să depună cerere de mențiune legală până la 20 ianuarie. O nouă somație le vine pe 3 februarie, cu termen 10 februarie. Încă o somație pe 8 martie, cu termen 25 martie. La 29 aprilie 1944, Oficiul Registrului Comerțului Timișoara trimite o solicitare către Postul de Jandarmi din Cenad: „*Prin prezenta, vă rugăm binevoii a cita la dvs. pe numitul Jung Ioan, propr. firmei Jung I. și Fiul s.i.n.c. din comuna dvs. nr. 124, și a-i pune în vedere să se prezinte la acest Oficiu pentru a face formele legale de mențiune cu privire la comerțul cu cereale*.” O nouă solicitare către Postul de Jandarmi, cu același conținut, pleacă tot spre Postul de Jandarmi la 10 iulie 1944. Iată și răspunsul: „*Avem onoare a vă comunica că li s-a pus în vedere celor în cauză de a se prezenta la acel oficiu până la data de 31 iulie 1944, pentru clarificarea formelor legale cu privire la comerțul cu cereale*.” Într-un final, Johann Jung se va prezenta pe 11 august 1944 la Oficiul Registrului Comerțului și va face cererea de modificare (mențiuni), specificând: „*Menționăm că firma nu se ocupă cu comerțul cu cereale solicitat prin Brevetul de Comerț, deci numai cu băcănie mixtă. Astfel nu intrăm în contradicție cu Legea nr. 422 art. 3 din 7 iulie 1943*.” Cererea va fi respinsă pe motiv că lipsa aprobarea Ministerului Economiei Naționale, conform art. 15 din Legea nr. 282 din 1 mai 1943 asupra sabotajului economic. Ca atare, Jung este invitat să solicite această aprobare până cel târziu la 31 august 1944. Cum Jung Johann nu se prezintă, pe 11 octombrie i se va trimite o nouă somație, cu termen de rezolvare până pe 20 octombrie. La 6 aprilie 1946, firma „*Jung Ioan și Fiul*”, prin Jung Stefan (Jung Johann decedând între timp), solicită radierea din Registrul Comerțului, cererea fiind aprobată.

Anton Schmelzer și Peter Jung vor depune pe data de 15 decembrie 1931, ora 11,22, cererea de înregistrare în Registrul Comerțului Timișoara a societății cu răspundere limitată „*Cenăzeana*”, cooperativă, având ca obiect de activitate

valorificarea produselor agricole, cu sediul în Cenadul Vechi și un capital social subscris de 47.000 de lei. Cooperativa și-a început activitatea la 20 februarie 1930, iar actul constitutiv a fost oficializat la 1 mai 1930, la Judecătoria Sânnicolau Mare. Răspunderea celor 47 de asociați era solidară și limitată până la 1.000 de lei. Potrivit statutului, femeile măritate nu se puteau înscrie în firmă fără autorizarea prealabilă din partea soților lor.

Membrii comitetului de administrație au fost: Anton Schmelzer, Peter Jung, Johann Waltrich, Anton Iszler, Peter Balthasar, Anton Jung, Nikolaus Volk, Anton Huller, Peter Balthasar, (de la numărul de casă 199), Peter Balthasar (de la numărul de casă 30), Anton Wambach și Peter Schulde. Cenzori principali erau Anton Balthasar, Peter Kühn, Peter Franck și Emerich Aubermann, iar cenzori supleanți: Peter Johann Anton, Peter Huller și Nikolaus Kopp.

La 31 ianuarie 1940, „*Cenăzeana*“ a fost radiată din Registrul Comerțului pe motiv că „... *se găsește sub controlul Institutului Național al Cooperăției*“. Dosarul nu conține alte date legate de „*Cenăzeana*“.

Preotul Gheorghe Cotoșman, în cea de-a IV-a carte din ciclul „Din trecutul Bănatului“, respectiv „*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*“, apărută în 1935 și reeditată în 2009, va scrie: „*În ce privește meseriile, comerțul și industria, trei pătrimi (78) sunt în mâinile străinilor (germani, unguri, sârbi și evrei) și numai o pătrime (26) în ale românilor, elementul etnic majoritar al comunei.*“ Desigur, este oarecum de înțeles naționalismul monografului pentru perioada respectivă. Dar se impune o mică precizare. Românii din Cenad nu erau nicidecum majoritari, ci etnia cea mai numeroasă, ceea ce este cu totul altceva. Din chiar tabelele oferite de Cotoșman în respectiva monografie, în 1930, în comună erau înregistrați 5.594 de locuitori, dintre care 2.083 de români, ceea ce înseamnă 37,23%. Tot în spiritul naționalismului de care pomeneam mai sus, Cotoșman avea să facă observația că: „*Această situație de vădită inferioritate a elementului etnic majoritar, în acest domeniu al economiei, trebuie să înceteze cât mai curând posibil prin încurajarea elementului românesc și prin introducerea acelei proporționalități numerice, în sensul că numărul meșteșugarilor, comercianților și al industriașilor să fie în raport proporțional cu numărul sufletelor diferitelor grupări etnice din cuprinsul comunei, județului, statului. În Cenadul Vechi toate sursele de câștig sunt în mâinile nemților, favoriții stăpânirii apuse.*“ Departe de noi gândul de a polemiza cu o persoană care nu mai este în viață, ca atare vă rugăm să luați aceste rânduri doar ca simple observații. Suntem de acord cu preotul Cotoșman când spune că numărul meșteșugarilor, comercianților și al industriașilor din Cenad nu reflecta direct proporțional situația etnică de la vremea respectivă. Dar și fără a fi neapărat filogermani, trebuie să fim cu toții de acord că emigranții germani au venit la Cenad cu un bagaj de cunoștințe dacă nu neapărat superior, atunci cel puțin diferit în multe privințe când este vorba de meserii. În plus, intervin rigurozitatea și corectitudinea tipic germane, cu care românii și sârbii cenăzeni nu se pot lăuda. Pe de altă parte, ceea ce trebuie recunoscut, în cazul germanilor și sârbilor a existat probabil și o anumită doză de subiectivism din partea autorităților în acordarea dreptului de funcționare și nimic mai mult. Nimeni nu și-ar fi dorit o căruță la care o roată se face praf la prima groapă ori o șa la care cedează

o curea la prima călărie. Sârbii căzuseră deja de un secol în dizgrația stăpânirii, mai cu seamă a celei maghiare. Iar până în momentul desființării regimentelor de graniță sârbești, când zeci de mii de conaționali ai lor au emigrat masiv, inclusiv din Cenad, în Ucraina de astăzi, sârbii cenăzeni or fi avut cel mult câțiva tăbăcari și cojocari. În tabloul etnic pe meserii sunt incluși evreii. Numărul maxim de evrei în Cenad a fost înregistrat în 1880, când au fost în număr de 56. Iar în 1930, erau doar șapte. La un număr atât de mic, numai de favorizare nu mai poate fi vorba. Chiar dimpotrivă, fiindcă la recensămintele ulterioare, evreii aveau să dispară din Cenad sută la sută, în urma lor mai rămânând câteva pietre funerare lângă actualul cimitir ortodox.

Revenind la proporționalitatea directă, da, aceasta ar fi cea mai corectă, însă posibilă într-un regim dictatorial. Doar o piață liberă poate crea cadrul de promovare și exprimare a calităților native ale unui individ sau altuia în ceea ce privește abilitățile profesionale, comerciale etc. La care, absolut întotdeauna, se vor adăuga anumiți factori subiectivi. Printre aceștia, firește, cel al guvernării statale, unde domină etnia majoritară a statului în cauză. Or documentele oficiale ale administrației românești, după Unirea din 1918, inclusiv la Cenad, dovedesc în mod clar, fără echivoc, că românii au fost cei favorizați. Revenind la Cotoșman, trebuie să facem observația că la 1935, când publica monografia Cenadului, Cenadul se afla deja sub stăpânire românească de 16 ani. Nimeni nu i-a mai împiedicat pe românii cenăzeni să exercite o meserie, să înființeze o moară etc. Da, din cei 104 meseriași, comercianți și industriași de care pomenește, doar 26 erau români, deci 25%, aceasta în situația când românii reprezentau 37,23% din populația Cenadului. Pentru proporționalitatea etnică de care vorbește Cotoșman, români trebuiau să fie 38 sau 39. Apare o diferență de 12-13 meseriași, comercianți etc. De această diferență nu se mai pot face vinovați ungerii. Desigur, vorbim deja de șansele create de stat. Dacă nemții învățau meseriile din tată în fiu, românii nu se puteau bucura de această șansă, iar la Școala Agricolă din Sănnicolau Mare se învăța cu totul altceva. În concluzie, situația din 1935 reflectă efectiv situația la momentul dat. De un procent minimal se mai poate acuza, eventual, fosta stăpânire.

Dar iată și tabloul oferit de Cotoșman:

„În ce privește meseriile, comerțul și industria, trei pătrimi (78) sunt în mâinile străinilor (germani, unguri, sârbi și evrei) și numai o pătrime (26) în ale românilor, elementul etnic majoritar al comunei. Diferitele bresle sunt repartizate astfel. Zidari: 1 român (Ion Miculescu) și 5 minoritari; pantofari: 1 român (Gh. Luchei) 4 minoritari; croitori: 5 minoritari; bărbieri: 5 români (Ion Boldovici, Ion Radu, Teodor Vințan, Ion Socol și Ion Suvac), 11 minoritari; fauri: 4 români (Ion Ivănuș, Gh. Socol, Pavel Soceriu și Pavel Suciu), 7 minoritari; măcelari: 1 român (Teodor Grozav); cârnățari: 1 minoritar; brutari: 1 minoritar; lăcătuși: 1 român (Aurel Șuștrean), un minoritar; mecanici: 1 român (Marcu Țonea), 2 minoritari; tăbăcari: 3 români (Gheorghe Blaj, Nicolae Galetar și Traian Munteanu); tâmplari: 6 minoritari; cojocari: 1 minoritar; rotari: 3 minoritari; fotograf: 1 minoritar; hornar: 1 român (Traian Tomi); dogari: 1 minoritar; zugravi: 2 minoritari; tinichigii: 1 minoritar; curelari: 1 minoritar; comercianți: băcani: 3 români (Maria Lipovan, Elena Rejep și Gh. Soceriu), 11

minoritari; cârciumari: 2 români (Petru Anuichi și Teodor Perian); valorificatori de semințe selecționate: 1 român (Al. Giurcan); comercianți cu turte și zaharicale: 1 român (Maria Tripșa); comercianți de zarzavaturi: 1 minoritar; industriași: fabrică de sifon: 1 minoritar; moară țărănească: 1 minoritar; moară cilindrică cu aburi: 1 minoritar; moară pentru ardei: 1 român (Ion Jivu) și 3 minoritari. “ De aici se vede că românii erau în anumite domenii majoritari sau chiar în proporție de sută la sută.

La 26 iulie 1938, ora 11,03, la Oficiul Registrului Comerțului al Camerei de Comerț și Industrie Timișoara va fi depusă cererea de înscriere pentru Comerțul Lemnului S.A. – Depozit de lemn și materiale de construcții, cu sediul în Cenadul Mare, șeful depozitului fiind Nicolae Tichindelean. De fapt, era vorba despre un depozit al firmei clujene „Comerțul Lemnului“ S.A., care mai deținea asemenea depozite la Oradea, Gherla, Tinca, Sânnicolau Mare, Beșenova Veche, Peciul Nou și Giulvăz. Pe 19 septembrie 1941, sediul social al firmei se mută de la Cluj la Timișoara, iar pe 24 septembrie 1941, sunt radiate din Registrul Comerțului din Timișoara sucursalele din Sânnicolau Mare, Cenadul Mare, Peciul Nou, Beșenova Veche, Giulvăz și Timișoara.

Ca urmare a solicitării Preturei Sânnicolau Mare privind atelierile mecanice și de lăcătușerie ce dețin strunguri și/sau mașini de găurit, Primăria comunei Cenadul Mare va raporta la 25 ianuarie 1939 că în localitate funcționează trei ateliere de lăcătușerie:

Șuștrean Aurel – Cenad nr. 470;

Günter Johann – Cenad nr. 633;

Kopp Johann – Cenad nr. 623.

Tot către Pretură va pleca și tabelul cu persoanele care dețin tractoare:

1. Șuștrean Aurel
2. Tomici Gheorghe
3. Balthasar Nikolaus
4. Gilot Anton
5. Kopp Joseph
6. Richter Anton
7. Mircsov Peter
8. Mircsov Anna
9. Jivici Voin
10. Peța Ioan
11. Jivu Ioan
12. Klementz Adam
13. Uncianschi Jivco
14. Günter Anton
15. Maywurm Joseph

Iată încă o listă din august 1939, cu numele și profesiunea (în paranteză, numărul de casă):

1. Suvac Mihai – pantofar (259);
2. Belici Alexandru – brutar (264);

3. Sapungin Branco – pantofar (273);
4. Glucksmann Marcu – fotograf (274);
5. Grozav Todor – măcelar (275);
6. Tomi Gheorghe – mecanic (285);
7. Soceriu Pavel – fierar (295);
8. Dănilă Pavel – rotar (310);
9. Dănilă Pavel – fierar (310);
10. Miculescu Gheorghe – zidar (326);
11. Lux Joseph – pantofar (350);
12. Merciov Gheorghe – tâmplar (352);
13. Jung Adam – tâmplar (260);
14. Koreck Peter – zidar (353);
15. Koreck Peter – ceasornicar (353);
16. Merciov Anton – fierar (356);
17. Wailand Anton – măcelar (360);
18. Biringer Peter – croitor (365);
19. Schmidt Adam – tâmplar (369);
20. Balthazar Nikolaus – mecanic (385);
21. Gillot Nikolaus – mecanic (386);
22. Wirosaf Johann – rotar (386);
23. Maiwurm Nikolaus – mecanic (391);
24. Wirosaf Anton – rotar (393);
25. Iovănuț Gheorghe – fierar (400);
26. Radu Gheorghe – fierar (403);
27. Smulaz Rudolf – mecanic (405).

Registrele de evidență a autorizațiilor (funcționare, modificare sau ridicare) - Sfatul Popular al Raionului Sânnicolau Mare relevă inclusiv structura după etnie a situației meseriașilor din zona de acoperire:

1954

Funcționare

Damian Victoria – Cenad nr. 1520 – croitoreasă

1955

Preschimbarea autorizației:

Radu Ioan – Cenad nr. 1459 – bărbier ambulant

Kaizer Petru – Cenad nr. 24 - fotograf ambulant

Schulde Nicolae – Cenad nr. 71 – frizer ambulant

Eberhard Petru – Cenad nr. 81 – bărbier ambulant

Funcționare:

Fortner Kati – Cenad nr. 1365 – croitoreasă

Anuichi Teodor – Cenad nr. 31 – batoză

Jung Petru – Cenad nr. 1775 – bărbier ambulant

Mititelu Nicolae – Cenad nr. 86 – fierar

Greber Nicolae – Cenad nr. 1871 – frânghier

Wunder Nicolae – Cenad nr. 1659 – fierar
Mirciov Gheorghe – Cenad nr. – tâmplar
Zimmer Carol – Cenad nr. 127 – dulgher de binale
Dornbach Ioan – Cenad nr. 1094 - zidar
Kihel Ioan – Comloșul-Mare – zidar la Cenad
Schmelzer Anton – Cenad nr. 1236 – croitor la Șandra
Koreck Emeric – Cenad nr. 1543 – croitor
Wind Elena – Cenad nr. 1725 – croitoreasă
Grebeldinger Iosif – Cenad nr. 1705 - tâmplar

Pe 8 aprilie 1946, cenăzenii Soceriu Pavel și Blagoe Dimitrie încep demersurile pentru înființarea unei firme. În actul notarial legalizat de notarul public Valer Gaiția din Sânnicolau Mare, se specifică faptul că Soceriu Pavel va fi cel care va conduce firma, ca fiind expert în branșa comerțului mixt. Printr-un act adițional, datat 25 iunie 1946, cei doi asociați vor fi de acord ca „...în caz de pierdere, aceasta va fi suportată în părți egale de ambii asociați.”

La 12 aprilie 1946, la Direcția Controlului Capitalului Întreprinderilor din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului pleacă o solicitare de autorizare a înființării unei societăți în nume colectiv, având ca obiect comerțul mixt cu amănuntul, pe numele lui Pavel Soceriu și Dimitrie Blagoe din Cenadul Mare. În baza autorizației acordate de la București, Camera de Comerț și Industrie Timișoara va emite autorizația nr. 14947/15 iunie 1946, astfel că în Cenadul Mare nr. 123, își începe activitatea societatea în nume colectiv „*Soceriu Pavel și Blagoe Dimitrie*“, având drept obiect de activitate comerțul mixt cu amănuntul, cu un capital social vărsat în numerar în sumă de 5.000.000 de lei. Firma va fi înscrisă la Oficiul Registrului Comerțului din Timișoara la 4 iulie 1946.

Cei doi asociați nu se vor bucura însă prea mult de firma lor. La 11 ianuarie 1947, Direcțiunea Comerțului Interior din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului va comunica președintelui comisiei interimare a Camerei de Comerț și Industrie Timișoara că a autorizat suspendarea activității comerciale a firmei „*Soceriu Pavel și Blagoe Dimitrie*“ pentru perioada 1 ianuarie-1 iunie 1947. La rândul său, Camera de Comerț și Industrie va comunica acest lucru, pe 21 ianuarie, lui Soceriu și Blagoe, urmând ca la reluarea activității să fie anunțată.

Perceptorul de Agenție Albu Rista va adevăra pe 2 decembrie 1947 că firma „*Soceriu Pavel și Blagoe Dimitrie*“ și-a achitat impozitele către stat pentru anul 1947. La 14 ianuarie 1948, Soceriu Pavel înaintează Oficiului Registrului Comerțului o cerere de modificare (mențiuni), pentru modificarea înmatriculării în firmă individuală.

La Cenad a mai funcționat societatea în nume colectiv „*Wolf Petru și Waltrich Ioan*“, înființată în 1946, care avea ca obiect de activitate comerțul cu mărfuri mixte și fierărie, însă dosarul acesteia, întocmit de către Camera de Comerț și Industrie Timișoara este prea deteriorat pentru a se mai da în cercetare la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale.

Va urma, la 11 iunie 1948, promulgarea Legii nr. 119 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, singurul

care mai avea dreptul să înființeze întreprinderi noi fiind statul. Art. 18 din respectiva lege era foarte tranșant: „*Se pedepsesc cu 5-10 ani munca silnică și cu confiscarea întregii averi acei care, indiferent prin ce mijloace, cu intențiune, vor zădărnici sau vor încerca să zădărnicească naționalizarea prevăzută de prezenta lege, vor tăinui parte din patrimoniul întreprinderilor sau vor vătăma, nimici, înstrăina, muta, exporta sau micșora, prin orice mijloace, bunuri sau instalațiuni supuse naționalizării.*”

Cu aceeași pedeapsa se vor sancționa și acei care intenționează vor prezenta organelor Statului date inexacte sau incomplete asupra acestor bunuri.“

Prin Decretul nr. 74 din 24 februarie 1949 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, camerele de comerț și industrie au fost desființate, cu excepția Camerei de Comerț și Industrie București și a camerelor de comerț mixte. Arhivele Camerei de Comerț și Industrie Timișoara au fost abandonate în subsolul sediului și în cel al vechii clădiri a Primăriei, în condiții total necorespunzătoare, multe dosare căzând pradă inundațiilor și putregaiului, astfel că nu ne putem forma o imagine reală asupra firmelor din Cenad. Pe de altă parte, dosarele societăților bancare și cooperative există probabil la București.

În perioada interbelică, cenăzenii au simțit nevoia unei bănci locale. Și au trecut la fapte. O primă dovadă apare în Anuarul „Socec“ al României-Mari din 1928, apărut la Editura „Socec & Co“ din București. Potrivit acestuia, în Cenadul Mare ființa la vremea aceea o bancă populară, al cărei președinte era Jojics German.

La 13 septembrie 1930, Judecătoria Ocolului Sânnicolau Mare, prin judecătorul de ocol Ioan I. Popescu, asistat de Maria Groza în calitate de grefier, citind actul constitutiv și statutul depuse de Johan Schmidt și Svobodnik Nikolaus din Cenadul Vechi, autentifică sub nr. 3914 respectivele documente pentru societatea cooperativă cu numele de Banca Populară Economie, care va fi înscrisă în registrul de cooperative, la nr. 14. În aceeași zi, se va elibera și certificatul de liberă funcționare.

La constituire, au fost subscrise 53 de părți sociale în sumă de 26.500 de lei, întreaga sumă fiind vărsată. Cooperativa făcea parte din Uniunea Cooperativelor Germane, cu sediul la Timișoara, iar consiliul de administrație era autorizat să facă rectificări în statut fără a fi nevoit a cere aprobarea adunării generale.

Scopul declarat al societății era „...*de a înlesni creditul, a fructifica economiile asociațiilor și a face operațiuni de bancă și comision pentru ei; aceste operațiuni le va putea face și cu neasociații.*“

Statutul era un statut-cadru, preluat, logic, de la Uniunea Cooperativelor Germane. Referitor la obținerea calității de asociat, art. 4 specifica foarte clar că „*Femeile măritate nu se pot înscrie în societate fără autorizarea soților.*“

Societatea putea să primească depuneri spre fructificare atât de la asociați, cât și de la neasociați, când avea nevoie de fonduri. Scopul societății era să înlesnească creditul de care aveau nevoie asociații, procurându-le prin împrumuturi sau scontare de polițe fondurile necesare pentru gospodărie, meseria sau comerțul lor; să le primească economiile; să facă operațiuni de bancă și comision în folosul acestora.

Notarul public Dumitru Chiroiu va autentifica speciemenle de semnături ale celor doi administratori ai băncii, respectiv Schmidt Johann și Bieber Johann. Cenzori erau Jung Stefan, Hinkel Josif și Schmidt Adam, iar cenzori supleanți Maywurm Josif, Weber Johann și Waltrich Johann.

Pe 15 decembrie 1931, ora 11,32, Schmidt Johann și Bieber Johann depun cererea de înmatriculare la Oficiul Registrului Comerțului al Camerei de Comerț și Industrie Timișoara. Cenzorii, asociații, administratorii și terții autorizați să administreze sau să reprezinte societatea erau: Schmidt Johann, Bieber Johann, Balthasar Anton, Balthasar Nikolaus, Pimmel Peter, Schmelzer Johann, Gräbeldinger Nikolaus, Günther Johann, Wirosav Josif.

Pe 16 ianuarie 1940, șeful Oficiului Registrului Comerțului, cu semnătură indescifrabilă, îi trimite o notă judecătorului delegat prin care solicită radierea din oficiu a băncii pe motiv că: „*Firma: Banca Poporală Economie Cooperativă de Credit și economie, având ca obiect: operațiuni bancare, cu sediul în Cenadul Vechi, constatând că figurează și azi înmatriculată în registrul firmelor sociale ale acestui Oficiu sub No.597/1931, cu toate că în conformitate cu dispozițiunile art. 169 al. III din Legea Cooperăției combinat și cu art. 7 al. IV din Legea pentru reglementarea comerțului de bancă, dispozițiunile legii pentru înființarea unui registru al comerțului și ale legii pentru reglementarea comerțului de bancă, nu se aplică cooperativelor aflate sub controlul Institutului Național al Cooperăției...*” Judecătorul delegat va dispune pe 31 ianuarie 1940 radierea din oficiu a băncii din Registrul Comerțului.

La sfârșitul anului 1933, cenăzenii au început acțiunea de înființare a unei noi bănci. Denumirea aleasă a fost cea de Banca Agricultorilor, societate pe acțiuni. Conform proiectului de fondare, întocmit la data de 2 decembrie 1933, de un grup de inițiativă de 21 de persoane (17 agricultori, un pantofar, un frizer, un învățător și un funcționar), scopul acesteia era acordarea creditelor necesare sătenilor și fructificarea capitalurilor acestora. Banca urma să deruleze operațiuni de credite și să rezolve afaceri bancare obișnuite și îngăduite. Capitalul avea să fie de 500.000 de lei, compus din 2000 de acțiuni cu valoare nominală de 250 de lei fiecare. Fondatorii își rezervau dreptul ca, în caz că nu se va atinge cota de capital de 500.000 de lei, să o reducă la 200.000 de lei. În prima fază, acționarii trebuiau să verse 30% plus 20 de lei drept speze de fondare, urmând ca în termen de 15 zile de la ținerea adunării generale de constituire să verse încă 40%, iar diferența de 30% în 60 de zile de la constituirea societății. Ultimul termen de subscripție a fost fixat pentru 15 ianuarie 1934.

La data de 3 februarie 1934, acționarii au contribuit fiecare cu 30% din suma pe care trebuia să o verse la fondul băncii, adunându-se suma totală de 76.000 de lei.

Localul Casinei din Cenadul Mare nr. 368, va găzdui adunarea generală de constituire a Băncii Agricultorilor S.p.A. Convocatorul, redactat în limbile română și germană, avea trecute la ordinea de zi a adunării generale următoarele puncte:

- „1. Alegerea unui președinte pentru conducerea adunării generale;
2. Designarea notarului și de doi acționari pentru verificarea procesului-verbal;
3. Raportul și hotărârea despre asigurarea capitalului de acții;
4. Stabilirea statutelor;

5. Hotărârea despre înființarea societății cu un capital inițial de 200.000 lei;

6. Alegerea consiliului de administrație pe trei ani și (a) comitetului de supraveghere pe un an;

7. Darea absolutorului (certificatului, n.n.) fondatorilor;

8. Propuneri. “

Fondatori au fost următorii: Emeric Aubermann, Johann Balthasar, Adam Dornbach, Peter Dornbach, Joseph Gillot, Anton Hilger, Peter Hilger, Nikolaus Huhn, Anton Huller, Adam Jung, Nikolaus Kopp, Anton Kuhn, Johann Kuhn, Nikolaus Swobodnic, Milan Uncianski, Ioan Waltrich, Johann Waltrich, Johann Wenner, Adam Wiener, Liubco Vlascici, Johann Wolf, Nikolaus Wolf.

Numărul acționarilor era de 128, în majoritatea lor covârșitoare etnici germani. Printre aceștia erau și câțiva etnici sârbi: Giurici Milan, Pain Velja, Uncianski Milan, Uncianski Jivco, Vlașici Liupco, Vlașici Vasa și Zarici Vlada, precum și câțiva maghiari: Dermla Arthur, Egri Ferdinand, Ferenczy Gyula. Nu exista niciun român.

Cele mai multe acțiuni le deținea Hilger Peter - 103, apoi Hilger Elisabeth (posibil soția, sora ori fiica lui Hilger Peter, judecând după faptul că amândoi locuiau la aceeași adresă și anume la nr. 751/A), cu 100 de acțiuni. Urmău, în ordine: Kopp Anton – 60, Wolf Johann – 40, Hilger Anton – 33, Kuhn Anton – 23, Wambach Peter – 20. Majoritatea aveau însă câte una sau două acțiuni.

Potrivit certificatelor primite de la cele două primării, 64 de acționari locuiau în Cenadul Vechi, iar 60 în Cenadul Mare.

Adunarea generală de constituire se va ține, așa cum s-a hotărât, în 10 februarie 1934. Petru Hilger va saluta în numele comitetului de constituire pe acționarii prezenți și va vorbi despre scopul adunării. Va demonstra apoi însemnătatea înființării unei bănci noi „... ca să se realizeze scopul pus de Guvernul actual în vederea reînvierii creditului“. Trecându-se apoi la ordinea de zi, cei prezenți îl vor alege pe Johann Wolf drept președinte al adunării generale constituante. Acesta „constată că toți acționarii, 128 la număr, au fost invitați printr-o circulară și că 52 de acționari reprezentând 435 acții și 253 de voturi s-au prezentat, în urmare adunarea generală poate să aducă hotărâri valide în conformitate cu paragraful 155 din codul comercial.“

La propunerea președintelui, adunarea aprobă ca Peter Hilger să scrie procesul-verbal de ședință, iar Peter Dornbach și Anton Klemens să autentifice documentul. Peter Hilger, în calitate de referent al comitetului de constituire va da citire rezultatului subscripțiilor de acțiuni: „Conform acestui raport, au semnat pe 10 file de subscripțiune 128 de acționari, în total 800 bucăți de acții în valoare nominală de 200.000 lei și că cele 30%, ce cad în conformitate cu art. 159 din codul comercial în contul cheltuielilor de fondare, sunt depuse, precum dovedește recipisa subsemnată, deocamdată ca depozit liber la Băncile Bănățene Unite S.p.A. Filiala din Sânnicolau Mare.“ Cei prezenți primesc raportul cu satisfacție și-l aprobă în unanimitate. Se dă apoi citire proiectului de statut, întocmit de comitetul de constituire. Și acesta va fi aprobat în unanimitate. Dat fiind faptul că, prin subscripție, există un capital asigurat de 200.000 de lei, cei prezenți aprobă constituirea Băncii Agricole, societate pe acțiuni, cu un capital de 200.000 de lei. În limba germană – Landwirte Bank A.G., iar în limba maghiară – Gazdák Bankja R.T.

În comitetul de conducere al băncii vor fi aleși pentru o perioadă de trei ani următorii: Emerich Aubermann, Johann Balthasar, Adam Dornbach, Peter Dornbach, Joseph Gillot, Anton Hilger, Nikolaus Hilger, Peter Hilger, Nikolaus Kuhn, Anton Huller, Nikolaus Kopp, Anton Kühn, Johann Kühn, Nikolaus Swobodnik, Milan Uncianski, Johann Waltrich, Johann Waltrih (al doilea), Johann Wenner, Liupko Vlașcici, Johann Wolf și Nikolaus Wolf. De asemenea, vor fi aleși și membrii comitetului de supraveghere: Johann Balthasar, Nikolaus Huhn, Adam Jung, Anton Klemens, Anton Schüssler, Peter Waltrich, Johann Weber, Adam Wiener și Ioța Nedelkov.

Pe 15 februarie 1934, lista membrilor comitetului de conducere va fi atestată de notarul Liviu Lutai din Sânnicolau Mare.

Potrivit statutului, capitalul social inițial era de 200.000 de lei, împărțit în 800 de acțiuni cu o valoare nominală de 250 de lei. Capitalul social putea fi majorat după necesitate. Toate acțiunile erau la purtător. Transmiterea acțiunilor se putea face doar cu autorizația consiliului de administrație și prin înștiințarea Ministerului de Comerț și Industrie, prin Inspectoratul Comercial Timișoara. Fiecare acțiune însemna un vot în adunarea generală, dar „*Nimeni nu poate însă exercita mai mult de 50 de voturi nici ca proprietar, nici reprezentat prin altul ori reprezentând pe altul și nici în calitate de toate aceste trei feluri împreună. Numai acei acționari își pot exercita în adunarea generală dreptul de vot, ale căror acțiuni au fost trecute pe numele lor cel puțin cu o lună înainte de adunarea generală și au fost depuse la casieria societății cel puțin cu trei zile înainte de adunare și rămân depuse până după adunare.*” Dreptul de vot și alegere se putea exercita doar personal sau prin procurator, care însă nu putea fi decât acționar îndreptățit la vot.

Pentru a se putea aduce hotărâri valide, la adunarea generală trebuiau să fie de față acționari care, împreună, aveau acțiuni echivalente cu cel puțin 250 de voturi.

În ceea ce privește sfera de afaceri, banca avea dreptul să efectueze următoarele operațiuni:

- „a./ escontează și rescontează cambii, mandate și alte hârtii de valoare,*
- b./ contractează afaceri de împrumut pe obligațiuni și de cont curent garantate cu imobile introduse în cartea funduară sau cu gaj comercial,*
- c./ dă avansuri pe gajuri de mână – cu excluderea acțiunilor sale proprii și ridică avansuri pe efectele sale,*
- d./ cumpără și vinde hârtii de valoare,*
- e./ primește depuneri spre fructificare,*
- f./ face orice alte operațiuni bancare, chiar neprevăzute aici, după cum va hotărî consiliul de administrație.”*

De asemenea, societatea esconpta și reesconpta:

„1./ Cambii al căror termen de scadență nu e mai lung de 6 luni și care, de regulă, au să fie prevăzute cu semnăturile a 3 firme sau persoane care au credit.

În mod excepțional, se pot esconpta și cambii prevăzute numai cu 2 semnături, dacă cenzorii de cambii se declară unanim pentru primirea acestui fel de cambii, comitetul pentru recenziunea creditelor sub prezidiul directorului executiv sau al substitutului lui decide asupra cambiilor care i se prezintă.

Pentru a se aduce hotărâri e necesar să fie prezenți cel puțin 3 cenzori afară de președinte.

2./ Societatea escomptează și alte efecte și cupoane.

3./ Pe lângă garanția ipotecară, societatea deschide credite cambiale pe o semnătură.“

La capitolul „*Împrumuturi*“, banca putea să dea împrumuturi pe obligații și de cont curent garantate prin ipotecă pe clădiri și moșii „...*dar nicidecum mai mult decât până la 1/3 parte din prețul de estimățiune.*“ Interesele și condițiile de replătire se stabileau de către consiliul de administrație și persoana care se împrumuta, cheltuielile fiind suportate de aceasta din urmă.

Banca putea să dea avansuri pentru o perioadă de la una la trei luni, „...*pe lângă achitarea prealabilă a intereselor satorite din vreme în vreme de către consiliul de administrație:*

1./ Pe efecte înscrise la cota oficială a burselor din țară,

2./ Pe monete de aur și argint,

3./ Pe obiecte de aur și argint și pe bijuterii,

4./ Pe mărfuri, materii prime și certificate de magazinaj. Consiliul de administrație decide din caz în caz asupra avansului și asupra intereselor precum și asupra altor condițiuni.“

Societatea putea cumpăra și vinde în comision efecte de stat și comunale, scrisori funciare, obligațiuni de proprietate ale întreprinderilor, garantate de stat, și alte obiecte de valoare. „*Pentru asigurarea intereselor și pretențiunilor proprii, societatea este îndreptățită a cumpăra și vinde obiecte de valoare și realități însărcinate cu împrumuturi de la institutul său.*“

Legat de fructificare, cea mai mică sumă ce se putea depune era de 50 de lei. „*Fiecare depunător primește un livret de depunere, care după dorința deponentului se eliberează pe nume sau pe vreo deviză (simbol) și în care se vor introduce ziua depunerii, suma depusă cu cifre și litere, apoi interesele în procente și plătirile, respectiv replătirile în interese și capital.*“ La retragerea depunerilor, în aceeași zi se puteau plăti 200 de lei. Pentru retrageri de sume cuprinse între 200 și 1.000 de lei, termenul era de zece zile, pentru sume între 1.000 și 2.000 de lei - 15 zile, pentru sume între 2.000 și 3.000 de lei - 30 de zile, pentru sume între 3.000 și 5.000 de lei - 45 de zile, iar pentru sume între 5.000 și 10.000 de lei - 90 de zile. Pentru retrageri mai mari de 10.000 de lei, termenul era de șase luni de la solicitarea retragerii.

Statutul mai prevedea și un fond de rezervă: „*Pentru acoperirea pierderilor eventuale sau pentru urcarea capitalului social, se înființează fond de rezervă, spre care scop se va întrebuința 10% din profit până când fondul de rezervă va fi egal cu capitalul social. Dacă fondul de rezervă, în urma pierderilor suferite sau a urcării capitalului social, ar scădea, este totdeauna a se întregi din nou în așa măsură ca să fie egal cu capitalul social.*“

Casieria avea trei încuietori, o cheie fiind la directorul sau directorul adjunct, a doua la casier, iar cea de-a treia la comisarul de zi.

Societatea se putea dizolva dacă 2/3 din numărul acționarilor hotărâau în adunarea generală prin majoritate de voturi această dizolvare sau dacă jumătate din capitalul social s-a pierdut și acționarii nu hotărâau în adunarea generală continuitatea societății.

Statutul va fi atestat de același notar public Liviu Lutai din Sânnicolau Mare.

Pe 1 martie, conducerea băncii va depune actele de înființare la Tribunalul Timiș-Torontal secția III comercială, Timișoara, care va aproba obținerea personalității juridice la 18 martie 1934.

La data de 14 aprilie 1934, ora 9,35, cenăzenii Anton Huller și Peter Hilger vor depune la Oficiul Registrului Comerțului de pe lângă Camera de Comerț și Industrie Timișoara dosarul cu documentația necesară pentru înmatricularea firmei sociale cu denumirea „*Banca Agricultorilor S.p.A.*“ (societate pe acțiuni, cu durată nelimitată), al cărei obiect de activitate îl constituiau „*operațiunile de credite și rezolvarea afacerilor bancare obișnuite și îngăduite*“, cu sediul social în comuna Cenadul Mare nr. 368. Potrivit documentului de înmatriculare, societatea și-a început activitatea la 18 martie 1934 și avea un capital subscris și vărsat în număr de 200.000 de lei. Înscrierea în Registrul Comerțului se va face pe 17 aprilie 1943.

La 31 martie 1935, are loc adunarea generală ordinară a acționarilor băncii, prezenți fiind 47 de acționari, care dețineau în total 508 acțiuni și aveau dreptul la 404 voturi. Președinte de ședință a fost Nikolaus Swobodnik, iar desemnați pentru verificarea procesului-verbal au fost Peter Schmelzer și Anton Wagner. Peter Hilger, directorul executiv al băncii, va da citire raportului consiliului de administrație. Activul societății era de 293.345 de lei, pasivul de 291.422, iar beneficiul, de 1.923. Se propune ca beneficiul să fie în întregime utilizat pentru crearea unui fond de rezervă. În preambulul raportului, se va preciza: „*După cum dnii acționari veți vedea, anul trecut de gestiune a mai stat în semnul greutăților începutului și a lipsei de încredere generală. Anul de gestiune s-a început cu o nepăsare și depresiune desnădăduitoare, care numai la toamnă a fost preschimbată de o animație încurajatoare a afacerilor. Capitalurile noastre în cursul anului în mai mare parte au stat fără folos, ce ne arată și stocul de numerar, relativ prea mare, rămas la finea anului.*“

Bilanțul a fost publicat în „*Monitorul Oficial*“ și în foaia „*Renașterea*“. De asemenea, a fost înaintat și Oficiului Registrului Comerțului de pe lângă Camera de Comerț și Industrie Timișoara, alături de darea de seamă a consiliului de administrație, raportul cenzorilor și procesul-verbal al adunării generale.

La 25 octombrie 1946, adunarea generală extraordinară decide lichidarea societății, iar pe 29 octombrie se solicită către Oficiul Registrului Comerțului „*înregistrarea stării de lichidare în registrul bancar*“ și „*înregistrarea în calitate de lichidatori a dlor Peter Hilger, Emeric Aubermann și Johann Kühn, a căror iscălitură e deja depusă la registrul firmelor, fiind și actual înscriși ca membrii consiliului de administrație.*“ Dar iată și motivația lichidării, așa cum a fost aceasta surprinsă în procesul-verbal al adunării generale extraordinare: „*Consiliul de administrație constată în raportul său, că banca ca societate pe acțiuni nu poate să satisfacă cerințelor legii bancare din toate punctele de vedere, în primul rând din lipsa de capital social prescris și din cauza speșelor – relativ imense – ocazionate cu diferite publicațiuni cerute de lege, carele banca nu este în situație să le acopere pe o vreme îndelungată fără periclitarea capitalului. Prin urmare, consiliul de administrație propune lichidarea și disolvarea societății pe acțiuni. Susținerea societății pe acțiuni nici nu mai este necesară, deoarece în locul societății noastre pe acțiuni s-a înființat o societate cooperativă de credit, care va fi destinată a alimenta pe locuitorii*

comunei cu credite necesare. “ În raportul său, consiliul de administrație va arăta că s-a încercat transformarea băncii în societate cooperativă, însă nu s-a reușit din cauza formalităților foarte greoaie, însă majoritatea acționarilor au aderat la nou-înființata cooperativă de credit.

O nouă adunare generală, de data aceasta ordinară, are loc pe 13 iunie 1937. Procesul-verbal relatează: „ *Comitetul lichidatorilor raportează că s-au încasat toate creanțele și la 31 decembrie 1936 s-a încetat comerțul. În cursul anului 1937 nu s-a mai făcut nicio circulație. Termenul legal pentru validitatea creanțelor față de institut s-a expirat la 1 iunie 1937 și că nu s-a ivit nicio pretențiune față de institut fără impozitul de stat în sumă de 315 lei cuvenite anului curent. Bilanțul fiscal s-a închis cu un activ de 202.200 lei numerar față pasivelor de 200.000 lei capital de acții și 2.200 lei rezervă adică în total 202.200 lei. Comitetul de lichidare propune împărțirea averii în modul următor: acționarilor să se distribuie capitalul social în valoare nominală de 200.000 lei și fondul de rezervă adică restul în sumă de 2.200 lei să se pună la dispoziția comitetului de lichidare pentru achitarea impozitului de 315 lei și pentru acoperirea cheltuielilor ce se vor mai ocaziona cu radierea firmei. Comitetul cenzorilor raportează că s-au controlat toate registrele împreună cu numerarul efectiv și s-au găsit în regulă și e de acord cu propunerea comitetului de lichidare.*

Adunarea generală ia la cunoștință raportul comitetului de lichidare și comitetului de cenzori, aprobă bilanțul final prezentat și hotărăște cu unanimitate ca averea societății să fie împărțită în modul următor: după 800 acții cu valoare nominală de câte 250 lei să se distribuie câte 250 lei, adică în total 200.000 lei. “

„Ajutorul Mutual“, societate cooperativă de credit și economie (în germană „Selbsthilfe – Spar- und Kreditgenossenschaft“), înființată între timp, va adevăra pe 10 iulie 1937 că lichidatorii Băncii Agricole S.p.A. din Cenad „le-au depozitat registrele societății lichidate la institutul nostru spre păstrare conform codului de comerț. “ Pe adeverință apar și două semnături descifrabile: Huller și Gillot. Acestea sunt, cel puțin până acum, singurele detalii despre „Ajutorul Mutual“ pe care le-am găsit la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale.

Pe 2 noiembrie 1937, Secția a III-a, comercială, a Tribunalului Timiș-Torontal ia act, prin încheiere judecătorească, de faptul că acționarii băncii au decis lichidarea acesteia. De asemenea, „În conformitate cu disp. Art. 207 din codul comercial încuviințează ca registrele societății să fie păstrate timp de 10 ani de către Banca Populară «Ajutorul Mutual», societate cooperativă de credit și economie în Cenadul Mare.”

Potrivit unui document al judecătorului delegat pe lângă Oficiul Registrului Comerțului, Eugen Chiovschi, la 17 decembrie 1938 Banca Agricultorilor S.P.A. din Cenadul Mare se afla în lichidare. Iar pe 21 decembrie 1937, comitetul de lichidatori trimitea către Oficiul Registrului Bancar încheierea Tribunalului Timișoara nr. 508/a/1937 „prin care s-a radiat firma noastră din registrul firmelor sociale de acolo.”

În 1928, se înființează Casa de Păstrare. Nu avem certitudinea că este vorba de banca populară de care, tot în 1928, amintește și Anuarul „Socec” al României-Mari. Aceasta va fi înscrisă la 11 ianuarie 1935, în Registrul Bancar Timișoara, ca societate

pe acțiuni, cu sediul în Cenadul Mare, cu un capital subscris în sumă de 1.000.000 de lei. Din nefericire, dosarul de la Camera de Comerț și Industrie Timișoara nu conține documente privitoare la înființare, însă o adresă datând din 13 aprilie 1942, destinată Oficiului Registrului Comerțului din Timișoara, ne oferă un tablou relativ complet al situației din anul 1942. Membri în consiliul de administrație erau Emerich Potchen, Peter Jung și Nikolaus Wolf, iar cenzori Nikolaus Franzen, Joseph Pauli și Ioan Rejep. La 1 aprilie 1942, Casa de Păstrare avea 186 de acționari, însă dat fiind faptul că dosarul conține numele acestora doar până la litera P, este posibil să fi fost peste 200. Chestionarul informativ încheiat la 31 decembrie 1943 relevă că firma avea patru angajați, dintre care doi la categoria „*personal administrativ superior*“, una la „*personal administrativ inferior*“ și una necalificată, toți de naționalitate germană. Dintre deținătorii de capital, 2,75% erau etnici români, 94,8% etnici germani, 0,4% etnici maghiari și 2,05% de altă naționalitate. Principalii acționari erau: Potchen Irene – 223 de acțiuni (a 500 de lei fiecare), Potchen Emerich – 200; Potchen Helga – 188; Jung Peter – 60; Wolf Nikolaus – 60; Balthasar Anton – 30; Pauli Joseph – 30; Rejep Ioan – 30; Huller Johann – 30; Kühn Johann – 26; Schütz Anton – 25; Auberger Anton – 20. Acționarii nesemnificativi dețineau împreună 1.078 de acțiuni.

Profitul pentru 1942-1943 a fost de 63.000 de lei, pentru care s-a plătit un impozit de 20.160 de lei. Iar pentru 1943-1944, profitul a fost de 28.000 de lei, fiind impozitat cu 9.660 de lei.

Prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române nr. 197/1948 au fost dizolvate întreprinderile bancare și instituțiile de credit de orice fel, cu capital particular sau de stat. Au făcut excepție Banca Națională a României, Casa de Economii și Cecuri Poștale, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, precum și întreprinderile bancare și instituțiile de credit înființate printr-o convenție specială între Statul român și un stat străin.

Bibliografie:

Revista „*Cenăzeanul*“ nr. 3/2011, Cenad;

Pr. Gheorghe Cotoșman – „*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena - Cenad*“, Timișoara, 1935, reeditare în 2009;

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond 705 - Sfatul Popular al Raionului Sânnicolau Mare, inv. 1036, dosarul nr. 33/1950-1955; Fond 942 - Primaria Cenad, inv. 1388, dosarul nr. 2/1939; Fond nr. 88 – Camera de Comerț și Industrie Timișoara, inv. 119, dosarele nr. C 48/1931; C 159/1938; I 54/1931; S 117/1946; Fond nr. 88 – Camera de Comerț și Industrie Timișoara, inv. 119, dosarele nr. B 46/1931, B 63/1934, C 13/1931 și Fond nr. 89 – Camera de Comerț și Industrie Timișoara, inv. 1296, dosarul nr. 8/1934; Fond nr. 177 – Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice, inv. 305, dosarele nr. 164/1945, 35/1946, 39/1948.

Franz Kahles – „*Tschanad – Weggegangen – Angekommen Tschanader Trachten*“, 2005.

Славко Гавриловић, Иван Јакшић, Срета Пецињачки – „*Грађа о балканским трговцима у Угарској XVIII века, царинарнице и контумаџи*“, Књига прва, САНУ, Београд 1985. год.

Nemulțumiri în vreme de război

În cea de-a doua decadă a lunii aprilie 1941, la Cenad va ajunge o depeșă trimisă de la Timișoara, de către Camera de Agricultură a Județului Timiș-Torontal, pentru a aduce la cunoștința populației faptul că Marele Stat Major a aprobat scutirea de concentrare în perioada 1 aprilie-1 decembrie 1941, a gradelor inferioare care au împlinit 30 de ani, dacă au cultivat una sau mai multe suprafețe cu plante și anume: 5 ha soia, 5 ha floarea-soarelui, 3 ha bumbac, 5 ha cânepă, 5 ha in, 3 ha ricin, 3 ha mac, 1.000 mp cu plante cultivate în sere. Pentru aceeași perioadă erau scutiți de concentrare și cenăzenii care făceau parte din personalul de pază în agricultură, grade inferioare, cu vârsta minimă de 35 de ani: câte un paznic agricol la proprietățile agricole de 300 ha și câte un paznic comunal de câmp la o suprafață de 1.000 ha. Toți cei care îndeplineau condițiile trebuiau să depună o cerere în acest sens, certificată la primărie.

Jandarmii cenăzeni vor raporta către Secție, pe 23 ianuarie 1942, faptul că Primăria comunei Cenadul Mare „...a întocmit acte pentru scutire și mobilizare pentru economii comunei anume, Suciu Pavel și Suvac Bogdan, ambii contingentul 1917. Primăria i-a trecut în cereri ca păzitori de câmp, dar în schimb ei sunt economii comunale. În comună sunt alți oameni care ar trebui să fie scutiți de mobilizare, în etate de peste 50 ani. Iar pentru locuitorii Stanciu Gheorghe, conting. 1930, Damian Pavel, conting. 1932, s-au întocmit cereri pentru scutire de mobilizare ca unii care sunt angajați ca păzitori de oi pentru comună. Comuna ar putea angaja oameni bătrâni pentru paza oilor.“

Un nou raport pe aceeași temă va fi trimis la Sânnicolau Mare pe 4 februarie: „Am onoare a vă raporta că diferiți oameni care posedă ordine de scutire de concentrare și a căror valabilitate a expirat la 1 decembrie 1941 și care primesc ordine de chemare pentru concentrare și în loc să se prezinte la unitatea care i-a chemat și le-a emis ordinul de chemare, numiții se duc cu ordinele de chemare la Serviciul Agricol Sânnic. Mare, de unde li se ridică ordinele de chemare pe care le înapoiază unității care le-a emis, iar oamenilor li se spune ca să rămână pe loc acasă, pentru care fapt ne pune pe noi în încurcătură de a mai trimite oameni acolo unde sunt chemați, după cum a fost cazul cu soldat. Wolf Iosif, contg. 1932, și Schmelzer Anton, contg. 1933, din comuna Cenadul Vechiu, care au primit ordine de chemare ca pe ziua de 29 ianuarie 1942 să se prezinte pentru concentrare la Regt. 10 Călărași Sibiu, însă numiții în loc ca să se prezinte la unitate, s-au dus în ziua de

27 I. 1942, la Ocolul Agricol Sânnic. Mare, unde li s-au oprit ordinele de chemare și referindu-se la un ordin al M. St. Major cu No. 23617/K. din 2 ianuarie 1942, a înapoiat ordinele Regimentului respectiv cu adresa No. 32. din 27 ianuarie 1942, iar oamenilor li s-a spus ca să rămână acasă, și care deși acești doi oameni, de la începutul evenimentelor din martie 1939, nu au făcut niciun fel de concentrare, fiind în permanență scutiți pentru faptul că numiții au peste 100 iugăre de pământ și tractoare, iar cel sărac care nu are nimic poate să stea în permanență concentrat și mai ales că în timpul de față scutirea numiților nu necesită absolut deloc, întrucât la agricultură nu se poate lucra în prezent nimic și mai stau acasă degeaba și nu se lucrează nimic.“

Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare va raporta pe 25 februarie 1942, către Legiune, situația numerică cu tinerii minoritari maghiari și germani din raza sa de acțiune, care nu s-au prezentat la încorporare, precizând că maghiarii au fugit în Ungaria, iar germanii în Germania. Din Cenad au fugit trei maghiari.

Într-un raport privind starea populației sărace de pe raza Secției, datat 9 iunie 1942, plutonierul major Gheorghe Gloabă, referindu-se la Cenad, va scrie: „2. Postul (de) Jandarmi Cenadul Mare, în raportul nr. 132/942, raportează căci soldatul Jianu Vasile nu a făcut niciun fel de concentrare, cu raportul nr. 189/942 am raportat cazul regimentului pentru a fi concetrat.“

Starea de spirit a populației, îndeosebi în vremuri de criză, este cu atenție monitorizată de organele specializate ale statului. E lesne de înțeles că, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cenăzenii n-au scăpat nici ei de o asemenea monitorizare din partea jandarmeriei locale. Referindu-se la starea de spirit a populației, plutonierul Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad, va nota următoarele:

„Această problemă a stării de spirit a populației de pe raza acestui post, înainte de începerea evenimentelor externe, [...] în general era liniștită și satisfăcătoare pentru toate păturile țărănești ale populației de pe raza postului, întrucât regiunea acestei comune, fiind o regiune unde se cultivă foarte multe zarzavaturi, care fiind destul de ridicate la prețuri, populația era mulțumită și îndestulată în toate domeniile.

Însă de la începerea evenimentelor externe și în special în ultimul timp, populația este în general cam nemulțumită din cauza scumpirii a tuturor articolelor de primă necesitate de alimente și îmbrăcăminte și încălțăminte etc. și că populația săracă nu mai face față nevoilor familiare față de actuala scumpire.

Precum și în urma blocărilor făcute locuitorilor asupra cerealelor de grâu, orz, ovăz și porumb, întrucât populația săracă nu mai are de unde să-și poată cumpăra asemenea cereale necesare familiei, căci la locuitorii unde se aflau și de unde se puteau cumpăra li s-au blocat și li s-au ridicat toate cantitățile ce le aveau în plusuri pentru vânzare.

Deci se va supraveghea de aproape această problemă a stării de spirit a populației și în special a populației sărace și minoritară germană, maghiară și sârbă, pentru a nu se deda la manifestări, dezordine, jașuri sau la rebeliuni, după cum a fost cea din 21-23 ianuarie 1941 (rebeliunea legionară, n.n.).“

În raportul privind starea populației în anul 1941, plutonierul Stan Lincă nota: „Modul în care se dezvoltă starea de spirit a întregii populații de pe raza acestui

post, în general este liniștită și o duc mai bine față de populația din alte regiuni, unde o duc foarte greu din toate punctele de vedere. “ Dar, va observa tot el, și pe raza acestui post există unele nemulțumiri ale cenăzenilor săraci, din cauză că toți cei cu stare materială bună beneficiază de diferite scutiri de concentrări și mobilizare, pe câtă vreme cei săraci sunt toți concentrați și mobilizați. Pe de altă parte, „*În privința rechizițiilor, cei bogați, care țin cai mulți și îi țin tot slabi, iepe pline, orbi etc. pentru a nu îi lua la rechiziție, iar cei săraci, care au câte un cal și doi și îi țin mai bine, îi ia la rechiziție, iar celor bogați le rămân acasă că nu sunt buni pentru armată.*”

Situația nu e mai bună nici în ceea ce privește blocarea cerealelor. Cei bogați, chiar dacă li se iau cereale, tot mai rămân cu ceva. Pe când cei săraci, după ce că nu au, nu au nici de unde să cumpere cereale, fiindcă nu vinde nimeni.

O mare problemă era și lipsa din prăvălii a articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, iar acolo unde acestea existau, erau extrem de scumpe. În plus, lipsea complet și talpa pentru încălțăminte.

Șeful de post aprecia că în Cenadul anului 1941 existau aproximativ 70-80 de familii sărace, însă nota că nu s-au consemnat acțiuni de nemulțumire care să pericliteze siguranța statului. În finalul documentului, avea să noteze: „*Problema (stării de spirit, n.n.) nu este în creștere și este liniștită, până în prezent neavînd niciun fel de manifestare în această direcție. Măsuri de luat: Din cauza actualelor evenimente și pentru a nu se produce vreo manifestare sau dezordine printre rândurile populației sărace și cei bogați, se vor lua măsuri de supraveghere de aproape și în special a populației sărace, pentru a se afla orice fel de nemulțumire ce ar izvorî din rândurile acestei populații și a se raporta la timp, pentru a se lua măsuri.*”

Într-o dare de seamă, nedată, dar cu siguranță de la începutul anului 1942, întocmită conform unui ordin telefonic de la Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, plutonierul major Gloabă, șeful Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare, referindu-se la starea de spirit a populației de pe raza secției, cu privire la impozite, va scrie despre Cenad: „*f/. Comuna Cenadul Mare poate suporta impozitul căci au terenuri care sunt neinundabile și pe care șvabii sau românii le pot cultiva cu zarzavaturi, după care scot bani frumoși.*

g./ Comuna Cenadul Vechi, tot la fel ar putea suporta impozitul.”

Plutonierul major Gloabă va mai scrie:

„*Se discută zi de zi, căci toată populația (de pe raza secției, n.n.) se întrebă cum vor putea suporta impozitele căci nici ei nu mai au dragoste de muncă întrucât înainte vreme se vindea un metru de grâu (100 kg, n.n.) și cumpăra o pereche de cisme, iar azi vinde 10 metri și nu poate cumpăra o pereche de cisme.*

Și un alt exemplu îl dau căci o pereche de bocanci costă cel puțin 5.000-6.000 lei și nu se poate găsi.

Unii dintre locuitori se întrebă căci înainte vindeau vitele și porcii pentru a plăti impozitele, dar azi sunt constrânși să vândă porci căci nu mai au cu ce să hrănească vitele, nu au nutreț.

Locuitorii se plâng zi de zi căci la primăvară nu vor mai putea scoate la munca câmpului servitorii căci nu au ce să le dea de mâncare, grâul lăsat pentru traiul zilei nu ajunge. Aici este o mare plângere, căci în această regiune pământul este greu de muncit, nu ca în alte regiuni.

Deci după cum se poate constata mai sus, pe exercițiul anului 1942/1943 impozitele fiind urcate, nu se va putea ajunge la un adevărat rezultat, chiar dacă se va recurge la diferite presiuni, chiar și la sechestre.“

Familie românească din Cenad

Un alt subiect abordat în darea de seamă este cel al Împrumutului Reîntregirii: „Tot ce este român discută și comentează căci atâta timp cât nu se va aplica această măsură și șvabilor a fi egali la plata împrumutului cu românii, ei nu vor plăti, căci șvabii pun pe iugăr 100 lei, iar pe români îi impun cu 300-1.000 lei.

Românii spun căci ei nu mai cred, pentru faptul că nu știu pentru ce se sacrifică, căci așa au dat și pentru Ardealul cedat.

Spun căci bonurile primite nu vor avea nicio valoare și că ei nu le vor putea vinde, așa căci banii lor sunt considerați ca pierduți.

Câte un zvon mai circulă căci șvabii vor izgoni din Banat pe români, rămânând ei stăpâni, din care cauză românii nu au nicio tragere de inimă pentru a da împrumutul. Aici trebuie făcută o cercetare la fața locului și ținut conferințe din partea fiscoșului cu locuitorii.“

Pentru a vă face o imagine corectă asupra situației din România acelor vremuri, redăm mai jos un fragment din „Proiectul EPIR – Personalități și instituții economice românești – valoare adăugată românească la identitatea europeană“ (<http://www.epir.ase.ro>), realizat de un consorțiu de cercetare-dezvoltare format din Academia de Studii Economice din București în calitate de coordonator, Universitatea de Vest

din Timișoara, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași și Institutul de Economie Mondială din București ca parteneri:

„Presiunea crescândă a subordonării economice și politice a României față de Germania hitleristă s-a concretizat într-un necesar imens de fonduri financiare pentru acoperirea cheltuielilor de război.

Între 60 și 70% din veniturile provenite din impozite și taxe au fost afectate acoperirii cheltuielilor de război. [Ministerul Finanțelor, Expunere de motive la bugetul general al statului pe exercițiul 1945-1946, p.372].

Împrumuturile interne au constituit în România o sursă importantă de finanțare a războiului, unul dintre acestea fiind împrumutul reîntregirii, din 1941. Sumele colectate din fiscalitate și împrumuturi s-au dovedit însă, cu totul insuficiente, determinând recurgerea la emisiunea de monedă a Bancii Naționale, deci la inflație.

În perioada iunie 1941- septembrie 1944, creșterea inflaționistă a circulației bănești a determinat o scădere foarte accentuată a puterii de cumpărare a leului, în pofida măsurilor de reglementare a prețurilor și consumului. Scăderea puterii de cumpărare a leului a avut efecte negative pentru masa de salariați: în perioada 1933-1944, salariile în sectorul administrației de stat au crescut de 4,6 ori, costul vieții de 14,2 ori, iar prețurile cu amănuntul în București de 24 de ori.

Moneda națională a înregistrat variații în raport cu prețurile interne, valutele străine și prețul aurului. Un factor important l-a constituit și evoluția situației pe frontul de est în care era implicată și armata română. Semnificativă în acest sens este evoluția cursului liber la București al dolarului S.U.A.: indicele cursului de schimb al monedei americane față de leu (raportat la iunie 1941=100) a fost în iunie 1942, de numai 58,9, pentru ca în iunie 1944, indicele menționat să ajungă la 169,9, iar în septembrie 1944, la 217.“

În contextul dării de seamă amintite mai sus, se făcea referire și la Valcani:

„e/. Comuna Valcani care este și săracă și care este toată întinderea pământului plină cu apă, așa căci locuitorii sunt muritori de foame.“

Unii cenăzeni sunt suspectați că, aidoma altor locuitori din comunele de la granițele cu Ungaria și Iugoslavia, pentru a nu-și pierde prin rechiziționare caii sănătoși, buni de muncă, îi duc peste graniță, în Ungaria, unde-i înlocuiesc cu alții, necorespunzători pentru a fi luați de armată. Maiorul Ioan Peșchir va cere, pe 27 ianuarie 1942, posturilor de jandarmi să verifice dacă o asemenea practică este reală sau nu.

O nouă referire la Valcani, cea din 24 februarie 1942, prin care Secția de Jandarmi Sănnicolau Mare solicită intervenția Legiunii, se referă concret la Cenad: *„Locuitorii comunei Valcani, care sunt cei mai loviți de soartă din punctul de vedere al hrănirii animalelor, sunt nevoiți să facă un pas în legătură cu vinderea vitelor sau, după cum am constatat, unii dintre ei le dau altor locuitori pentru a munci cu ele și la toamnă să le înapoieze.*

Oile acestei comune au fost trimise la pășune în comuna Cenadul Mare, dar și aici nu li se dă teren pentru pășune, nimeni nu se interesează de soarta lor.

Pentru a veni în ajutorul acestor locuitori, cu toții de origine etnică română, rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Prefectura județului Timiș-Torontal să pună în vedere Sindicatului „Aranca“ ca să se dea voie acestor locuitori să pască oile pe

dolmă, unde este iarbă suficientă, întrucât pe dolma din Cenadul Mare spre Begova pasc oile și vitele dolmașului, care are peste 50-60 oi și vite cornute.“

Pe 8 mai 1942, jandarmeria plasei Sânnicolau Mare informează Legiunea, într-un raport privind tăbăcăriile de pe raza sa de acțiune, că „*În comuna Cenadul Mare sunt trei tăbăcari particulari cărora li se repartizează lunar de către O.R.P. câte 60 kgr. piei diferite de vită.*

Cota aceasta nu ajunge pentru populație, din care cauză mulți dintre locuitorii comunei comentează căci nu se poate ști ce se face cu pieile vitelor ce ei le vând. [...] Multă populație suferă pe această temă, căci nu se pune nicio bază pe reclamațiile locuitorilor, întrucât ei se întrebă căci se taie vite, dar nu se repartizează tăbăcarilor cotele lunare de către O.R.P.

Pentru a veni în ajutorul populației, în special cu piei pentru opinci, este necesar să se intervină pe lângă O.R.P. cota majorată lunar și atunci să se controleze cât mai des confecționarea opincilor și (a se) distribui populației nevoiașe, care nu poate cumpăra ghete.“

Trebuie reținut faptul că, așa cum reiese și din raportul din 22 mai 1942, trimis de Secție către Legiune, în primăvara aceluia an au fost mari inundații, afectat fiind și Valcaniul: „*Locuitorii (din) comunele ce compun această secție sunt dispuși a însămânța toate terenurile cu orice fel de cereale și zarzavaturi, cu toate blocările făcute de către guvern, dar știut este căci nu se pot însămânța din cauza marilor inundații.*

Locuitorii comunelor Cenadul Mare și Cenadul Vechi au însămânțat până în prezent 1.000 jugăre cu zarzavaturi și în continuu însămânțează. [...] În plasa Sânnicolau Mare nu sunt speranțe ca apele să se retragă căci după cum am primit raportul șefilor de posturi, apele cresc din zi în zi. [...] Șvabii încearcă a însămânța tot felul de plante pentru animale și ce se mai poate însămânța din cereale.“

Într-un raport privind starea populației sărace de pe raza Secției, datat 9 iunie 1942, plutonierul major Gheorghe Gloabă va scrie: „*3. În ceea ce privește starea de spirit a populației din comunele ce compun această plasă și în special cele sărace este pe cât se poate de rea din cauză căci a început să nu mai aibă ce să mănânce.*

Nu va trece mult timp și în corpore vor veni la sediul primăriilor pentru a fi luate cu asalt căci nu se găsește făină niciun gram la brutării.

În comunele inundate nici nu mai se încapă la îndoială căci cu toții strigă să li se dea mălai sau pâine sau în cel mai rău caz porumb căci nu pot să-și muncească pământurile.

În această direcție și pentru a se stabili mai precis adevărul căci populația din plasa Sânnicolau Mare se găsește într-o stare de plâns și în special cei săraci ai căror soți se găsesc pe front, trebuiește îndreptate severe cercetări de către serviciul aprovizionării județului care după cum (sunt) informat nu dă nicio atenție rapoartelor ce sunt făcute din partea primăriilor.

Măsuri trebuie luate din timp pentru a nu se agrava situația populației care cere pâine și porumb.“

Cine împarte, parte-și face. O zicală valabilă pe timp de pace, dar mai ales de război. Este relevant cazul raportat pe data de 21 martie 1942, către Secția de Jandarmi

Sânnicolau Mare. Aceasta ca urmare a unui ordin al Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal de verificare a distribuirii zahărului „...și dacă funcționarii au fost părținiți față de populație și cu ce anume au fost.” Primăria din Cenadul Mare a primit o cotă de 1.800 kg de zahăr, din care comercianților li s-a redistribuit spre vânzare

Tineri români din Cenad

cantitatea de 1.690 kg (câte 300 g de persoană). La Primărie s-a oprit cantitatea de 110 kg, care a fost împărțită „funcționarilor, intelectualilor precum și celor de la primărie câte 2,3 și 5 kg, după cum a fost cazul învăț. Pescariu Traian, preotului Munteanu Ioan și Perian Ioan, care au primit câte 5 kg, iar restul s-a împărțit între cei de la primărie însărcinați cu distribuirea zahărului, care au luat câte 5 și 10 kg din care cauză populația a fost foarte nemulțumită de felul și modul cum s-a făcut această împărțire...”

Starea de spirit a cenăzenilor în legătură cu continuarea războiului este îngrijorătoare din cauza lipsei de îmbrăcăminte și încălțăminte care nu se mai primește deloc, precum și din cauza lipsei de cereale, respectiv grâu și porumb,

care încă de pe la jumătatea lunii mai 1942 începuse să lipsească de la cumpărare pentru populația săracă. În plus, nota șeful de post, „...mai târziu nu se va mai găsi deloc și mai ales că anul acesta va fi unul foarte sărac în producția cerealelor din cauza inundațiilor și a timpului nefavorabil...” În alte localități, populația este nemulțumită de faptul că doar cei săraci duc războiul, pe când funcționarii de pe la birouri se bucură de toate avantajele, ei fiind primii și la vânzarea stocurilor de talpă. Drept pentru care țăranii se gândesc să nu mai semene decât necesarul propriu de cereale, fiindcă și așa li se rechiziționează surplusul. Asemenea situație trebuie verificată dacă există sau nu și la Cenad.

Prin iunie circulase zvonul că muncitorii agricoli se solidarizează împotriva proprietarilor, cerându-le sume mari pe ziua de lucru. Sumele plătite la Cenad

pentru ziua de lucru variau între 200 și 300 de lei, plus mâncare, în funcție de natura sarcinilor primite.

Despre cauzele scumpirii articolelor de primă necesitate din prăvăliile din Cenad va raporta șeful de post pe 25 iunie 1942. De vină, va scrie el, sunt „...angroșiștii din Sânnicolau Mare, Coloniale și Steaua, precum și comercianții angroșiști din Timișoara, care când vând marfa din prăvălie comercianților, în factură se trece un preț mai mic cel fixat de autorități ca maximal, însă în schimb numiții vând marfa micilor comercianți mai scumpă și de aceea și acești mici comercianți la rândul lor când o vând urcă și ei prețul față de cel cu care a cumpărat-o pe spatele bietului țaran.” Pentru a se împiedica vânzarea de cereale la prețuri exagerate, jandarmii și autoritățile comunale din Cenad au pus să se bată toba prin localitate pentru ca oamenii să-i denunțe pe cei în cauză fie la post, fie la primărie, „pentru a li se dresa acte.”

Învățătorul Ioan Munteanu și copiii.

Dintr-un raport al Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare reiese că, la Cenad, „... populația săracă n-a avut date rațiile de pâine sau de porumb necesare consumației și pe care să le fi consumat depășind rațiile date și de aceea un număr de 400-500, populație de pe raza acestui post, este lipsită în prezent complet de pâine sau de porumb și din care cauză zilnic umblă circa 100-200 de persoane pe stradă prin comună cu copiii de mână plângând că nu au ce să mănânce, de la primărie la post, pe la moară, brutărie, amenințând pe brutari și morari că le va distruge locuințele de la moară și brutărie dacă nu le dau pâine sau făină de mâncare...”

Jandarmii solicită Secției să ia măsuri, să fie anunțate autoritățile în drept pentru a se da ordin primăriilor să dea oamenilor ajutoare din grâul strâns în 1941 de la mașinile de treierat și din vama (uium) ce se strânge la mori. „*Totodată, vă rugăm a se interveni locului în drept și a se dispune ca cantitatea de grâu, făină și porumb, strânsă de pe la populația maghiară*” să fie dată populației sărace a Cenadului, pentru a se preveni eventualele răzvrătiri.

Școlarii cenăzeni români și învățătorii lor - 1935.

Situația era cunoscută și de locotenentul de jandarmi Braia, care fusese în inspecție în comună în 3 și 4 iulie 1942.

Situația devenise și mai îngrijorătoare, fiindcă ploilor din primăvară le urmasse o secetă mare, iar cenăzenii care aveau vaci se temeau că în iarna ce urma nu aveau ce să le mai dea de mâncare din cauza lipsei nutrețurilor și a tulleilor, drept pentru care, raporta șeful de post pe 1 iulie, „...mulți locuitori încep de pe acum să-și vândă vitele...” Nici raportul din 9 iulie nu este mai optimist, deoarece „...starea de spirit a locuitorilor este foarte îngrijorătoare în legătură cu noua recoltă a grâului din cauză că o să iasă o recoltă foarte puțină de n-or să aibe nici pentru mâncare și nici pentru sămânță la toamnă, fiind foarte slabă.” Situația era valabilă și în cauza celorlalte recolte, ce se anunțau de asemenea foarte slabe: porumb, orz, ovăz, trifoi. Pe când zarzavaturile, ce se prezentau mai bine, începuseră să pălească din lipsă de ploaie. Tot din lipsa ploii, nici recolta de cartofi nu mai avea șanse a fi una mulțumitoare.

Până pe 25 iulie 1942, jandarmii urmau să verifice și să raporteze numărul familiilor și membrilor acestora lipsite de grâu și porumb. De asemenea, trebuia arătat

câte acte de sabotaj fuseseră încheiate pentru specula cu cereale, dar și „*cum se face că există încă porumb și grâu de speclă*.” Pe 19 iulie, șeful Postului de Jandarmi Cenad va raporta că în comună existau 170 de familii, cu 400-450 de membri, care nu aveau porumb sau grâu necesar pentru hrană, situație adusă la cunoștința superiorilor în mai multe rânduri și, concluziona el, „*vedem că până în prezent nu s-a luat nicio măsură*.” Pe de altă parte, cei care voiau să-și vândă vacile nu o puteau face, fiindcă prețurile primite erau prea mici. Lipsite de nutreț, suferind de foame, vitele începuseră să nu mai dea lapte, ca atare îngrijorarea proprietarilor era în creștere.

Îngrijorați erau, la rândul lor, și cultivatorii de sfeclă de zahăr, care încheiaseră contracte cu Fabrica de Zahăr din Freidorf, Timișoara. Potrivit acestor contracte, ei trebuiau să primească, la fel ca în 1941, câte 7 kg de zahăr pentru fiecare vagon de sfeclă. Se zvonea însă că nu vor mai primi respectiva cotă de zahăr, deoarece acesta va fi pus în vânzare, iar cultivatorii vor primi contravaloarea lui, de câte 60 lei/kg.

Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal urmărește cu atenție ceea ce se petrece în teritoriu. Pe 18 august, le va cere jandarmilor din subordine să verifice dacă în urma restricțiilor la grâu țărani au trecut la treieratul clandestin, la culegerea de pe câmp a snopilor și spicelor sau chiar la fraude la batoze, unde utilizează două carnete. Țărani erau nemulțumiți și pentru faptul că deși grâul fusese blocat, preoții nu fuseseră afectați de aceste măsuri, drept urmare nu mai merg la biserică, iar în unele comune chiar amenință că vor trece la sectanți sau la greco-catolici. În urma verificărilor, jandarmii cenăzeni vor raporta pe 24 august că la Cenad nu s-a constatat că s-ar fi treierat clandestin și nici nu s-au folosit două carnete. Însă „*starea de spirit în prezent a populației este neliniștită și îngrijorată pe tema cantităților prea mici ce li s-au lăsat pentru consum*.” Foarte nemulțumiți erau cei săraci, îngrijorați că în iarna următoare nu vor avea ce să mănânce și nici de unde să cumpere de mâncare, grâul fiind blocat. La fel și lucrătorii de la mașinile de treierat, cărora nu li se va da decât grâul prevăzut pentru rație, restul fiind blocat. Aceștia amenințau că vor intra cu forța în magazine și vor lua de acolo grâul ce li se cuvenea.

Referitor la starea de spirit a funcționarilor din Cenad, jandarmii vor raporta că situația materială a acestora este în general bună, hrana le este asigurată, problema fiind cu asigurarea de încălțăminte.

Cenăzenii mai erau nemulțumiți și pentru faptul că li se dădea grâu preoților „*...în aceste timpuri grele când tot grâul este blocat pentru Stat și că populația nu are grâu aproape nici pentru sămânță și consumul lor*...” În raportul său din 26 august, șeful de post încheia astfel: „*Rugăm să binevoști a se interveni locului în drept, pentru a se lua măsuri de a nu se mai da acest adaos (probabil adaos, n.n.) de grâu preoților în aceste timpuri grele și că preoții să se ocupe mai mult de starea sufletească a credincioșilor*.” În aceeași zi, într-un alt raport trimis la Sânnicolau Mare, șeful de post nota că treieratul grâului nu s-a făcut conform instrucțiunilor. Ca șefi la batoze nu s-au pus oameni serioși, de încredere, ci elevi, care aproape zilnic lipseau de la batoze, „*...iar soldații care au fost dați pentru acest scop, au fost dați mai mult în comunele lor, unde nu au depus nicio activitate și erau mereu găsiți beți pe la mașini și prin comună [...] și din această cauză nici populația nu a avut încredere în aceste organe*.”

Un nou raport privind nemulțumirile cenăzenilor este trimis pe 25 octombrie 1942, din care reiese că Prefectura nu le-a distribuit deloc nici încălțăminte, nici talpă de încălțăminte. Primăria a făcut acest lucru o singură dată, însă atunci doar pentru funcționarii și intelectualii din comună. Ceilalți nu au primit nici zahăr, iar săracii și cei care nu erau producători nu au primit rațiile de grâu cuvenite, nemaiaivând astfel nici măcar ce mânca.

Războiul și nemulțumirile cu deosebire ale celor săraci se vor afla în permanență în vizorul jandarmeriilor locale. Raportând situația de la Cenad pe anul 1943, plutonierul Lincă avea să concluzioneze într-un raport nedat: „*Această problemă a stării de spirit a populației de pe raza acestui post, se desfășoară în comuna Cenadul Vechi, Cenadul Mare, cătunul Seciu și Tarnoc, care în general este liniștită și o duc mai bine față de alte regiuni mai sărace unde o duc mult mai greu din partea alimentației, cu unele nemulțumiri și în special ale populației sărace din cauza concentrărilor și a greutăților familiale pe care le întâmpină familiile în timpul concentrărilor din cauza lipsei de îmbrăcăminte și încălțăminte, prin faptul că sunt foarte scumpe și le primesc cu prețuri foarte mari și de speculă.*

Tot în rândurile populației sărace se mai observă nemulțumirea că aproape toți cei săraci sunt chemați mereu la concentrare și familiile le suferă acasă pentru diferite neajunsuri și lipsuri familiale, pe când cei mai înstăriți și bogați beneficiază de fel și fel de scutiri și mobilizări pentru lucru etc. etc.

Deci, în concluzie, această problemă a stării de spirit se observă a fi mai puțin în creștere față de anul trecut 1942 și numai pe tema îmbrăcăminte, a încălțăminte și a concentrărilor față de cei săraci și a scutirilor față de cei înstăriți și bogați.“

Bibliografie

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 611, 216, dosarele nr. 40/1942, 86/1942, 87/1942, 88/1942, 130/1943;
<http://www.epir.ase.ro>

Armament la Cenad

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, prin semnarea de către generalul german Alfred Jodl, pe 7 mai 1945, a capitulării necondiționate a Germaniei hitleriste, ale cărei prevederi au intrat în vigoare la 8 mai, nu a însemnat automat instaurarea liniștii. Și la Cenad, ca de altfel peste tot pe unde s-au purtat lupte, localnicii au căutat să intre în posesia a diferite arme, pentru a-și asigura protecția lor și a familiilor lor. Desigur, nu toți, ci doar cei care fie aveau de ce să se teamă, fie au fost mai curajoși, știindu-se că deținerea de arme vitale fără permis de port armă putea să atragă după sine pedepse aspre. Dacă cel puțin până la 23 august 1944, șvabii cenăzeni erau cei suspecți a poseda armament și muniție, după această dată suspecți au devenit sârbii cenăzeni. Astfel, plutonierul major Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi Cenad va raporta pe 2 octombrie 1945, la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare, următoarele:

„a/. Individul Isacov Ioța, din Cenadul Mare, posedă armament și munițiuni, fiindcă acest individ a conlucrat cu ostașii sovietici, din toamna anului 1944, în diferite misiuni.

b/. După informațiile obținute, în comuna Cenadul Mare se află armament la mai mulți locuitori sârbi, însă informatorul nostru nu poate preciza cu numele pe fiecare, urmând a preciza și acest lucru în curând.

c/. Cum majoritatea sârbilor sunt înscriși în Partidul Comunist, păstrează armament fără nicio frică, bazați fiindcă pe ei îi protejează rușii.

d/. Ca măsură preventivă, am dat dispozițiuni să se aducă la cunoștința locuitorilor prin bătaia tobei, ca în termen de două zile toți deținătorii de armament să-l depună la Postul de Jandarmi, în caz contrar cei ce nu se vor conforma, vor fi dați în judecată. De la data de 20 septembrie a.c. și până azi, n-a depus nimeni nicio armă.

e/. În vederea celor de mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune cele ce credeți de cuviință, ori a se cere ajutor de efectiv, pentru a se purcede la descinderi domiciliare, la toți bănuții care dețin armament clandestin, fiindcă numai în felul acesta se vor putea pune capăt infracțiunilor ce se comit, deoarece numai de la 30 ianuarie 1945 și până la 4 iulie 1945, s-au comis 4 patru asasinat în comuna Cenadul Mare și Cenadul Vechiu, precum și 3 trei jafuri. Toate asasinatetele s-au comis prin împușcături.“

Raportul va fi însoțit de o listă cu nouă persoane suspectate de a deține arme:

Nedelcov Milan – două pistoale cu pat de os alb;

Dișici Slavco – un pistol cu șase focuri, cu dubă;

Pavlovici Cornel – un pistol cu șase focuri, cu butoi;
Ciobanov – un pistol automat;
Zomboraț - un pistol automat;
Jivu Aurel – un pistol automat cu 72 de focuri;
Crăciun Ioan – o armă ZB;
Radu zis Bușa – o armă rusească;
Vitomir Rujici – un pistol automat.

Pe 29 octombrie 1945, va avea loc o percheziție la domiciliul lui Mita Nicolaș din Cenadul Mare nr. 19, autorizată de Judecătoria de Ocol Sânnicolau Mare, efectuată de sublocotenentul Traian Popi, comandantul Plutonului 3 Intervenție din cadrul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal. De față au fost martorii Milan Isacov și Nicolaș Ștefan, dar și suspectul Mita Nicolaș, soția acestuia, precum și nepoata Desa Marincoș. Arma căutată a fost un aruncător de mine (armă de foc cu țeava neghîntuită, cu pereți subțiri, ușor transportabilă, cu care se aruncă **mine**), cunoscut și sub numele de brand. „*În urma percheziției făcute nu s-a găsit niciun fel de armă și nici proprietarul nu recunoaște că l-a avut. În timpul ostilităților în comuna Cenadul Mare au fost instalate în apropierea domiciliului diferite arme grele.*”

Plutonierul major Gr. Tompa va trimite la Secție, pe 24 octombrie 1945, o notă informativă în care avea să scrie, printre altele: „*Am onoare a înainta alăturatul tabel nominal, de locuitorii din raza postului jandarmi Cenad, care dețin armament, după cum am stabilit prin informațiunile obținute.*”

La data când se vor face descinderile domiciliare, vor fi descoperiți și alți deținători de arme și munițiuni, fiindcă unii cari vor fi cercetați în această privință vor da diferite date și despre cei pe care îi știu că mai dețin armament clandestin.” Tabelul era o copie a celui trimis anterior și de care am amintit în rândurile de mai sus.

Propunerea plutonierului major Grigore Tompa de percheziționare a domiciliilor suspectilor care ar deține armament și muniții va fi aprobată de superiori. Pe 25 octombrie, acțiunea va fi autorizată și de Judecătoria de Ocol Sânnicolau Mare. Perchezițiile au fost efectuate în ziua de 31 octombrie 1945. Potrivit procesului-verbal încheiat în aceeași dată, s-au găsit:

„1. La locuitorul Dișici Slavco din Cenadul Mare nr. 357, s-a găsit ascuns în domiciliul său un pistol belgian, cal. 7,65 și un cartuș.

2. La locuitorul Munteanu Mihai, s-a găsit în domiciliul său la nr. 355 un pistol si(s)tem belgian cu trei cartușe, cal. 9 scurt.

3. La locuitorul Sreda Rujici din Cenadul Mare nr. 791, s-au găsit ascunse la domiciliul său două pistoale, dintre care unul cal. 9 sist. Beretta și unul cal. 6,35 Steyer și trei cartușe.

4. La locuitorul Vlașcici Andrei din Cenadul Mare nr. 788 s-a găsit ascuns în paie în curtea sa un pistol automat sistem rusesc cu încărcător rotund și 29 cartușe, precum și una țeavă de armă germană, care era într-un șopron în curtea casei.

5. La locuitorul Zomboraț Gaia din Cenadul Mare nr. 772 s-a găsit ascuns de fiul său Milovan, în grajd, un pistol sist. Steyer, fără cartușe.

6. La locuitorul Pavlovici Vichente, din Cenadul Mare nr. 718, s-a găsit ascuns

de fiul său Cornel, în etate de 17 ani, un (pistol) cal. 6,35, sist. Etna, fără cartușe.

7. La locuitorul Jivici Sava, din Cenadul Mare nr. 170, s-a găsit ascuns în grajd de către fiul său Ruffin, de 20 ani, un pistol cal. 6,35 cu butoiuș, fără cartușe.

8. La locuitorul Jivu Aurel din Cenadul Mare nr. 315 s-a găsit la domiciliul său un pistol automat rusesc cu încărcător de 32 cartușe, însă cartușe nu s-au găsit.

9. La locuitorul Ioța Isacov, din Cenadul Vechiu, s-au găsit în domiciliul său, ascunse: un pistol automat ser. M.P. 40 Bnz 42 sist. german, cu încărcător de 32 cartușe, încărc. gol, și una carabină rusească ser. 6998.

10. La locuitorul Uncianski Jivoico, din Cenadul Mare, care este primarul comunei Cenadul Vechiu, s-a găsit în domiciliul său una armă Z.B. și 5 cartușe, pe care a păstrat-o fără drept, seria R.R. 22893.

11. La locuitorul Jivici Vichentie, din Cenadul Mare, care locuiește la conac în hotarul comunei Cenadul Mare, s-a găsit un pistol cu butoiuș fără cartușe, care s-a bănuit că deține și un brand, însă nu s-a găsit la percheziția făcută.

12. La locuitorul Crăciun Ioan, din Cenadul Mare nr. 175, fost primar al comunei Cenadul Mare, s-a găsit în domiciliul său una armă rusă seria 570, cu cinci cartușe.

Având în vedere că locuitorii la care s-au găsit armament și munițiuni deținute fără niciun drept, cu care se puteau comite infracțiuni, deși s-a adus la cunoștința locuitorilor prin bătaia tobei, încă de la data de 24 septembrie 1945 și care lucru s-a repetat în cursul lunei octombrie 1945, ca toți deținătorii de armament să-l depună la postul de jandarmi, căci nu vor fi pedepsiți, totuși nu s-au conformat, fapt pentru care am făcut demersuri și raportat organelor în drept, pentru a se interveni să obținem cuvenita aprobare de facere a descinderilor domiciliare, cu care ocazie am găsit armamentul descris pe verso. “

Pe lângă cele de mai sus, s-au mai găsit pe câmp cinci grenade și 55 de cartușe rusești.

Cenăzenii la care s-au găsit arme și muniții au fost invitați la Postul de Jandarmi unde, în prezența martorilor, respectiv notarul Vasile Constantinescu și pensionarul Vladimir Ciobanu, și au fost interogați.

Ce au declarat aceștia?

Dișici Slavco (sârb): „Recunosc că s-a găsit la părinții mei în camera de locuit un pistol cal. 7,65 sist. belgian, cu un cartuș, care pistol l-am găsit în șoseaua ce trece prin Cenadul Mare, găsindu-l într-o dimineață când mergeam cu tractorul la câmp pe la ora 5, fiind de față și vărul meu Dișici Sava, tot din Cenad. Pistolul l-am găsit prin luna septembrie 1945. După ce am găsit acest pistol, eu l-am dus să-l predau lui Ioța Isacov din Cenadul Vechiu, care era translatorul ostașilor ruși care erau în comuna Cenad, însă acesta mi-a spus să-l păstrez la mine până ce mi-l va cere el. Din acest motiv eu nu l-am prezentat la postul de jand. când s-a bătut toba să se depună armamentul la post. Nu m-am folosit de acel pistol sub nicio formă. “

Muntean Mihai (sârb): „Este adevărat că s-a găsit la mine în domiciliu un pistol cal. 9 sist. belgian cu trei cartușe, care pistol (l-am) primit de la tânărul Ghiuricin Sava, din Cenadul Mare, prin luna mai 1945, fără să-i dau vreun ban pe acel pistol. După ce am primit acest pistol, peste circa 3-4 zile, în ziua de 9 mai a.c. când mă

aflam în pădure unde era publicul adunat la serbare, individul Ioța Isacov mi-a cerut acest pistol spunând că el are să-l păstreze, fiindcă el are dreptul să dețină pistoalele. Știind că el este translator la ruși și că a făcut multe abuzuri cu ridicări de animale, tractoare și arme împreună cu cei doi ostași sovietici, eu nu am mai denunțat la Postul de jandarmi. Prin luna septembrie 1945, mi-a restituit pistolul și mi-a spus să-l păstrez până ce mi-l va cere el acest pistol. Din această cauză nu l-am depus la Postul de jandarmi după bătaia tobei căci îmi era frică de Ioța, știindu-l că este înarmat cu arme automate /Pistol automat/ cu care umblă prin comună cu ruși(i). Eu când s-a făcut percheziția la locuitorii care au avut armament, l-am prezentat singur când am fost întrebat de pistol. Eu nu m-am folosit de acest pistol sub nicio formă, ci l-am păstrat pentru paza mea personală, știind că am dușmani fiind ca ajutor de secretar al Partidului Comunist din Cenad.“

Vlașcici Andrei (sârb): *„Pistolul automat rusesc ce s-a găsit la mine în domiciliu și țeava aceea de armă germană, după ce a trecut frontul din comuna Cenad, copiii mei, care unul este de 13 ani și unul de 8 ani, au găsit aceste arme pe câmp și le-au adus acasă. Eu pistolul rusesc l-am pus în paiele de unde vi l-am scos, iar încărcătorul la fel l-am ascuns pentru a nu umbla copiii cu ele. Nu le-am dus la postul de jandarmi pentru că mi-a fost frică că voi fi pedepsit, însă la întrebarea D-v. le-am și predat fără să mai căutați.“*

Pavlovici Cornel (sârb): *„Pistolul cal. 6,35 sist. Etna (Browning) l-am primit de la un ostaș rus prin luna noiembrie 1944, pe când mă aflam în Ungaria, fiind duși mai mulți inși cu tractoarele. Nu l-am depus la postul de jandarmi după bătaia tobei, fiindcă eu nu am auzit fiind tot timpul cu tractorul la câmp. Când am auzit că se fac percheziții, l-am adus personal și l-am predat. Acest pistol nu l-am folosit niciodată, neavând cartușe pentru el“*

Sreda Rujici (sârb): *„Cele două pistoale anume: unul sist. Beretta ca. 9 mm și unul cal. 6,35 sist. Steyr ce au fost găsite la percheziție ascunse în paie la mine le-am găsit prin luna octombrie 1945, pe șanț, lângă drumul ce duce spre frontieră, fiind învelite într-o cârpă de sac. În acel timp eram singur pe drum. Nu le-am depus la Postul de jandarmi după bătaia tobei, fiindu-mi frică de pedeapsă, fiindcă eu aveam și cinci cartușe pentru aceste pistoale.“*

Zomboraț Milovan (sârb): *„Pistolul sistem Steyr ca. 7,35 ce a fost asupra mea l-am cumpărat prin luna oct. 1945 de la tânărul Ciobanov Jivco din Cenadul Mare, cu suma de 21.000 lei, fără niciun cartuș. Când am auzit că se fac percheziții, eu l-am prezentat personal la Postul de jandarmi, după ce am auzit că am fost căutat acasă pentru pistol. Nu l-am folosit acest pistol, neavând cartușe pentru el.“*

Jivoico Uncianski (sârb): *„Arma model Z.B. ce s-a găsit în domiciliul meu împreună cu un cartuș am primit-o de la d-l plutonier Mărășescu, fostul șef de post (de la) Cenad, prin luna februarie 1945, în timp ce un locuitor la care nu-i rețin numele, de fel din orașul Sânnicolau Mare, trecea cu o căruță cu lemne prin comuna Cenad, care a fost adus în curtea Postului, fiindcă nu avea acte asupra lui, la care s-a găsit între lemnele de pe căruță această armă și care armă am cerut-o de la d-l plutonier Mărășescu să mi-o dea mie pentru paza în comună. Cu această armă am făcut pază în comună în cursul iernii anului curent. Este adevărat că d-v. nu v-am*

adus la cunoștință că păstrez această armă la domiciliul meu, însă în ultimul timp nu m-am mai folosit de această armă, ci am păstrat-o numai pentru eventuala pază a mea personal, în calitate de primar, știind că am o mulțime de dușmani în comună, de la care m-aș putea aștepta în orice moment să fiu atacat. În alte împrejurări eu nu m-am folosit de această armă, iar pe de altă parte, eu mă gândeam că vi s-a comunicat și d-voastră de către antecesorul d-v. de la care ați preluat postul în primire că la mine se află o armă care-mi necesită în timpul serviciului să o folosesc numai la nevoie în cazul când aș fi atacat, sau să vin în ajutor cu această armă în împrejurări critice.“

Crăciun Ioan (român): *„Arma sistem rusec ce s-a găsit în domiciliul meu, eu personal nu am avut cunoștință despre această armă, însă în urma căutării prin domiciliu și fiind găsită de domnii jandarmi, soția mea mi-a spus că a găsit-o în grădină în urma războiului și a adus-o în casă, dar în acel timp eu fiind ocupat cu serviciul de primar, a uitat să-mi arate această armă și a rămas în locul unde a așezat-o când s-a găsit. Eu nu m-am folosit nicicând de această armă.“*

Isacov Ioța (sârb): *„Pistolul automat sistem german cu 32 focuri încărcător gol, ce s-a găsit la domiciliul meu îl am de la tânărul Nedelcov Milivoi, fiul lui Nedelcov Ioța, din comuna Cenadul-Mare, de la care l-am ridicat pe la sfârșitul lunii iulie 1945, fără cartușe, care mi-a spus că-l are de la germani din timpul când era frontul la Cenad. În acel timp, se aflau în Cenad doi ostași sovietici, cari erau pentru capturile de război germane de la serv. E.S.C.C. pe lângă cari eram eu translator și administrator cu animalele. Carabina rusească care la fel s-a găsit în domiciliul meu, provine tot de la ostașii sovietici, care era lăsată pentru paza vacilor ce se aflau la conac pe câmp. Pentru pistolul automat am avut cartușe însă s-au consumat în timpul când erau ruși în comună, de care m-am folosit și după plecarea acestor ostași, deoarece eu am fost însărcinat de d-l inginer Cernicin, căpitanul Sfinținschi și doamna agronomă Dobroșevschi Catarina, cu îngrijirea și administrarea vitelor și cerealelor considerate capturi de război, care cereale se află și în prezent în Plasa Sânnicolau. Eu am fost nevoit să păstrez acest armament, fiindcă eu am primit ordin în mai multe rânduri să mă deplasez și în timpul nopții în localitate și în alte localități din Plasă. Este adevărat că mi s-a atras atenția de către D-v să nu umblu cu armament, însă eu am spus că mă voi duce la Timișoara la d-l. maior Pundin ca să-mi dea cuvenita autorizație pentru pistol, însă am și fost, dar nu mi-a dat nicio autorizație, spunându-mi d-l inginer Cernecin că nu-mi trebuie autorizație, numai să nu fac abuzuri. Eu personal afară de pistolul ce s-a găsit la mine nu am mai găsit nimic. Eu nu am găsit alte pistoale afară de cea care s-a ridicat în domiciliul meu, nu mai posed niciun fel de pistol.“*

Jivu Aurel (român): *„Pistolul automat ce s-a găsit în domiciliul meu îl am din ziua de 10 octombrie 1945, găsindu-l în urma unor ruși care au fost la mine și au dormit în grajd, care probabil l-au uitat fiind beți și care au plecat în timpul nopții. Nu l-am prezentat la post fiindcă mi-a fost frică că voi fi dat în judecată.“*

Crăciun Floarea (româncă), soția lui Crăciun Ioan: *„Arma rusească ce s-a găsit la noi în locuință sub un dulap, acea armă am găsit-o eu în grădină la noi, în toamna anului 1944, după ce a trecut frontul prin Cenad. Eu după ce am pus acea*

armă sub dulap, nu am mai spus nici sofului, fiindcă pe acel timp era primar și era tot ocupat, iar mai pe urmă am uitat să-i spun. La fel nici copiilor nu le-am spus așa ceva, fiindcă mă gândeam că ei vor umbla cu ea. Ca dovadă că nu s-a folosit nimeni de acea armă, se vede că a fost complet ruginită.”

Jivici Vichente (sârb): *„Pistolul cu butoiaș ce s-a găsit asupra mea la percheziția domiciliară ce s-a făcut la noi, căutând după un brand, pe care nu l-a găsit fiindcă nu l-am avut nicidecum. Pistolul îl am de la un ostaș rus, din Ungaria, în anul 1944, când am fost duși cu tractoarele până în Ungaria. Eu nu am știut că trebuie să depun acest pistol la Postul de jandarmi.”*

Armamentul, muniția și cei la care s-au găsit s-au predat Sectorul de Jandarmi Sânnicolau-Mare.

În referatul încheiat cu acest prilej, plutonierul-major Grigore Tompa va scrie și următoarele: *„Până în prezent, nu s-a putut dovedi că vreunul dintre aceștia a comis vreo infracțiune cu acest armament.”* De asemenea: *„Suntem de părere că toți acești deținători de arme în mod clandestin să fie pedepsiți exemplar, pentru a servi ca drept lecție și pentru restul populației, deoarece s-a adus la cunoștința populației prin bătaia tobei în două rânduri, la 24 septembrie a.c. și în cursul lunii octombrie a.c. ca toți deținătorii de armament să-l depună la postul de jandarmi, căci nu vor fi pedepsiți, iar cei ce vor fi dovediți ulterior vor fi deferiți Justiției.”*

Dosarul nu conține documente care să releve ce anume s-a întâmplat cu aceștia din urmă.

Reamintim însă un fragment din raportul aceluiași plutonier major Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi Cenad, care raportase pe 2 octombrie 1945, la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare, cum că:

*„e/. În vederea celor de mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune cele ce credeți de cuviință, ori a se cere ajutor de efectiv, pentru a se purcede la descinderi domiciliare, la toți bănușii care dețin armament clandestin, fiindcă numai în felul acesta se vor putea pune capăt infracțiunilor ce se comit, deoarece numai **de la 30 ianuarie 1945 și până la 4 iulie 1945, s-au comis 4 patru asasinat** (s.n.) în comuna Cenadul Mare și Cenadul Vechiu, precum și 3 trei jafuri. Toate asasinat*
s-au comis prin împușcături.”

În context, paragraful respectiv ridică numeroase semne de întrebare.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 619, dosarul nr. 72/1945.

Nazarinenii

Întemeietor al sectei Nazarinenilor¹ (cei care-l urmează pe Isus Nazarineanul prin fapte) este elvețianul Iacob Wirtz, din Bassel, iar doctrinar, tot un elvețian, respectiv Samuel Frohlich, care a întemeiat o sfântă comună cu 38 de adepți, prima comună nazarineană. În România, ideile acestei secte au pătruns la începutul secolului al XX-lea, răspândindu-se din Ungaria mai cu seamă în județele Arad și Bihor.

Totodată, „nazarineni“ este o denumire dată de iudei creștinilor, pe care îi desemnau ca „ucenici ai lui Iisus Nazarineanul“. Tot ei numeau credința creștină ca „eres al nazarinenilor“².

La Cenad, ideile Nazarinenilor au fost aduse în 1920 de către doi localnici și anume Ioan Jivan (născut la Cenad, la 20 august 1861) și Vasile Ardeleanu (născut la Pesac, la 7 martie 1887), așa după cum reiese din istoricul întocmit de un oficial, respectiv plutonierul Stan Lincă, șeful Postului de Jandarmi Cenad în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, mai precis la 3 aprilie 1941. Iată și motivația găsită de acest subofițer. „... *poporul, după al doilea război mondial, a fost lăsat în părăsire de către preoții lui care au început a se amesteca în treburile politice ale statului, lăsându-și credincioșii lor pe calea rătăcirii și părăsirea religiei și a credinței lor strămoșești, prin faptul că preoții se interesau mai mult de chestiunile politice, lăsându-și credincioșii în voia soartei și de a apuca pe calea rătăcirii și de a se împărți între ei în mai multe și diferite secte religioase pe care poporul le auziseră și le aduseră poate în timpul războiului pe unde erau împărțiți pe fronturi în diferite colțuri ale țării și ale Europei întregi și din care cauză reîntorși la vetrele lor și neavând cine se ocupa de educația și aducerea pe calea cea bună a credinței strămoșești ortodoxe române, au început a se împărți în diferite secte religioase permise și nepermise.*“ Secta (care avuse la Cenad 18 discipoli), va spune același Stan Lincă, încă de la interzicerea și desființarea ei „*nu s-a mai observat ca să se adune în vreo casă de adunare sau ca să facă vreun fel de propagandă, întrucât fiind reduși la număr sunt liniștiți în comună și nu fac niciun fel de propagandă.*“ Referindu-se la cei doi cenăzeni, plutonierul va mai nota, de data aceasta în „*Concluziuni despre activitatea problemei sectei religioase Nazarineni pe 1941*“, că Ioan Jivan fusese conducătorul acesteia la Cenad, iar Vasile Ardelean, „*propagandist și predicator.*“ Iar la măsurile ce trebuiau luate: „*Întrucât doctrina acestei probleme este în contradicere și dăunătoare ordinii și siguranței de*

¹ Asociația Religioasă Nazarineană își are sediul central în Arad. În conformitate cu prevederile art. 41 alin. (2) lit. d) și art. 47 alin. (1) din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, Ministerul Culturii și Cultelor a avizat dobândirea statutului de asociație religioasă pentru Asociația Religioasă Nazarineană, aviz nr. 2/23.04.2007. (<http://www.culte.ro>);

² <http://dexonline.ro>.

Stat, precum și legeri ortodoxe care este dominantă în Stat, membrii acestei secte și în special conducătorii ei se vor supraveghea de aproape și în continuu pentru a nu se deda la diferite manifestări și propagandă interzisă.“

Va urma, cu titlul „Secret“, o notă informativă trimisă pe 8 mai 1941 la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare, însoțită de fișele întocmite pe seama celor doi conducători, nesemnate (așa cum cerea ordinul din 6 mai 1941), și de situația numerică a membrilor sectei, anume de 18 persoane. Urmare a aceluiași ordin al secției, jandarmii din Cenad vor trimite o notă informativă către omologii lor din localitatea G(h)erman (com. Jamu Mare, județul Timiș), indicându-le să treacă „în registrul politico-social, la secta Nazarineană, pe individul Jivu Sava și soția lui Cristina, care sunt mutați cu domiciliul definitiv din această comună în acea comună, întrucât numiții fac parte din membrii aderenți ai sectei religioase nazarinene.”

O nouă solicitare cu situația sectelor religioase din Cenad vine de la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare pe 28 august 1941, jandarmii cenăzeni urmând a trimite în 24 de ore fișe detaliate cu conducătorii acestora. Fișele întocmite vor conține de data aceasta starea civilă (părinți, copii), prieteni, activitate. Dacă mai tânărul Vasile Ardeleanu, din Pesac, agricultor, cu șase clase primare, nu cunoștea decât românește, cel de-al doilea, cenăzeanul Ioan Jivan, agricultor, nu știa carte, știa însă românește, nemțește, ungurește și sârbește, avea un mers aplecat spre înainte și lipsă patru-cinci măsele.

Situația și activitatea Nazarinienilor din Cenad este supravegheată și pe parcursul anului 1942, însă după cum concluziona șeful Postului de Jandarmi, „...nu s-a observat pe anul 1942 a mai face niciun fel de adunări clandestine sau propagandă etc.” Iar pe 16 martie 1943, va raporta că „din cercetările, verificările și din contactul luat cu preoți de pe raza postului s-a constatat că până în prezent nu avem pe raza acestui post niciun sectant care să fi trecut înapoi la religiile cunoscute.”

Pe 2 iulie 1943, jandarmii primesc ordin să verifice dacă Adventiștii de Ziua a 7-a intenționează „camuflarea caselor de rugăciuni din întreaga țară, pretextând că acestea nu pot intra în patrimoniul Statului întrucât nu aparțin sectei, ci sunt proprietăți ale Soc. Comerciale Cuvântul Evangheliei din București, ai cărei conducători sunt toți adventiști.”

La 13 iulie 1943, în Cenad mai existau 17 nazarinieni, secta fiind „urmărită și supravegheată de aproape și în special conducătorii acestei secte, de către șeful de post, prin jandarmii postului, prin pânde în timpul nopții și cu ocazia serviciului de patrulare, precum și prin agenții rezidenți acoperiți ce-i avem aleși dintre acele persoane demne de încredere și care nu s-au putut trece nominal pentru a nu fi demascați...”

La 29 decembrie 1943, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal cere în teritoriu urmărirea activității acestora, cei prinși a se aduna urmând să fie deferiți Curtii Marțiale. Referindu-se la final de an la problemele sectelor religioase nazarinene și baptiste, șeful Postului de Jandarmi Cenad va raporta că „...nici în cursul anului 1943 nu s-au observat ca să facă niciun fel de adunări, precum și niciun fel de propagandă, întrucât fiind desfințate, nu mai activează în nicio direcție.” Din raportul aceluiași oficial cenăzean, din data de 24 februarie 1944, reiese că, în

localitate, situația sectelor religioase era următoarea: „În comuna Cenadul Mare avem un număr de 14 bapțiști, dintre care 6 bărbați și 8 femei, precum și un număr de 17 Nazarineni (pocăiți), dintre care 10 bărbați și 7 femei.“ Sectanții „sunt liniștiți și nu se observă ca să mai facă niciun fel de propagandă sau adunări clandestine...“ Aceeași situație va fi valabilă până la sfârșitul anului 1944.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond nr. 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 611, dosarul nr. 38/1941-1944.

Sovieticii, ca sovieticii

Dincolo de orice resentimente, idei preconcepute ori păreri pro sau contra rușilor, la Cenad, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nu s-au întâmplat prea multe lucruri care să fi fost consemnate de autorități. Chiar dacă, cu deosebire în săptămânile în care, chiar în localitate, s-au purtat lupte între armata germană, în retragere, și armata sovietică, în ofensivă. În deceniile ce-au urmat, recruții români au tot învățat că în război factorul uman este esențial. Desigur, era filosofia războiului, de tip sovietic, în care, de fapt, carențele și/sau lipsa tehnicii militare performante, de ultimă oră, se credea că pot fi suplinite cu succes de carnea de tun. Iar sovieticii (subliniem **sovieticii**, fiindcă, la fel ca în cazul Iugoslaviei, a fost vorba de un conglomerat uman compus din diverse etnii) și-au dat obolul și pe malurile Mureșului. Dovadă este și groapa comună din curtea Bisericii ortodoxe sârbe, unde-și odihnesc somnul de veci nu mai puțin de 93 de soldați și trei ofițeri sovietici, față de doar 16 militari germani, îngropați acum în cimitirul romano-catolic. Dat fiind faptul că nu există un tabel nominal al acestora, putem crede că e vorba nu doar de ruși, ci și de alte naționalități de pe cuprinsul Imperiului Roșu, așa cum s-a întâmplat și la Berlin și în multe alte părți. Fiindcă o practică curentă, dovedită, spune că, de regulă, în linia întâi sunt trimiși cât mai mulți minoritari din punct de vedere etnic. Lucru pe care, logic, l-a practicat și Armata Română.

Ceea ce vrem să scoatem în evidență este faptul că soldații se comportă peste tot la fel, cu mici nuanțe, impuse de regulamente stricte, de ordine și disciplină sau pur și simplu de teama pedepselor. Deja îndobitociți de anii de comunism, nu de puține ori analfabeți, smulși din sate pierdute în stepă, abrutizați de anii de război, ajunși într-o țară, România, care a luptat împotriva lor și a participat alături de armatele germane la bătăliile purtate pe teritoriile U.R.S.S., soldații sovietici s-au trezit călare pe val și nu o dată s-au dedat inclusiv la crime. Arhivele Naționale păstrează documente doar despre fapte mai grave, ca atare tabloul unui Cenad nu trebuie privit exclusiv din această perspectivă. Este foarte adevărat că respectivele arhive nu pomenesc în cazul Cenadului de crime săvârșite de sovietici asupra populației civile, dar nu au lipsit jignirile, furturile, jafurile etc., adică acele probleme cu care ne confrutăm, iată, și în timp de pace și după aproape 70 de ani, însă făptuitorii sunt de-ai noștri, cetățeni români. Trebuie totuși observat că, față de majoritatea localităților bănățene în care existase o minoritate sârbă mai mult sau mai puțin semnificativă și unde s-au semnalat acte de răzbunare (inclusiv crime, de exemplu la Sânpetru Mare, unde șeful

de post, sprijinit de germani, i-a vânat pe sârbii care se sustrăgeau de la mobilizare), cu sprijinul militarilor sovietici, Cenadul a făcut din nou excepție. Chiar dacă nu sunt consemnate acte de gen „*Davai ceas*“, sintagmă devenită proverbială, Jandarmeria a lăsat posterității date despre puține cazuri de confiscare, furt și jaf.

În cursul nopții dintre 19 și 20 decembrie 1944, din cotețul cenăzeanului Bodri Iosif va fi furată o scroafă de 80-100 kg. Faptă reclamată imediat la Jandarmerie. Însă **doar verbal** (s.n.), după cum va nota raportorul. În procesul-verbal încheiat de plutonierul-major Grigore Tompa, în care se făcea referință la martori, se va scrie că păgubașul a fost informat precum că: „...pe la orele 4 dimineața, în ziua de 20, individul Branco Nedin din comuna Cenadul Mare nr. 707, pe când se înapoia de la stația C.F.R., a văzut pe traseul căii ferate, în apropiere de canton, (la) circa 80 m, doi indivizi îmbrăcați în uniformă rusă (?), idem a mai văzut și locuitorul Lerinț Bela din comuna Cenadul Mare nr. 701, care afirmă că pe la aceeași oră a văzut în apropiere de locuința lui un individ îmbrăcat în uniformă sovietică, care mîna un porc în direcția gării.“ Același șef de post va „dresa“ acest proces-verbal și în funcție de (re)sentimente. Fiindcă, atunci când e vorba de martorul sârb, suspjecții de furt vor fi îmbrăcați în uniforme rusești. Iar când e vorba de martorul maghiar, suspjecții vor purta uniforme sovietice. Ca atare, uniformele vor fi ba rusești, ba sovietice, în funcție de naționalitatea așa-zișilor martori. Dar să trecem mai departe.

Sergentul-major Andrei Belaus va scrie un alt proces-verbal, datat 20 decembrie 1945, la gara din localitate. Potrivit textului, acesta se va deplasa „la fața locului unde, cu ajutorul urmelor pe unde a(u) mers acei infractori cu porcul, am mers pe urmă până la locuința locuitorului Vlașcici Milutin, unde am găsit multe urme de porc cum l-a omorât și picături de sânge pe jos.“ Fiind vorba de un sezon în care se taie porcii, urme de picături de sânge de la sacrificarea porcilor se puteau găsi la toți cenăzenii care, în vreme de război, apucaseră să scape cu porci.

Desigur, nu se spune în procesul-verbal cu pricina cum au fost luate aceste urme. Ci: „Continuând urmărirea mai departe, am ajuns la calea ferată, de unde târâș l-a dus până la gara Cenad, cam la 25 m de casa locuitorului Rejep Gheorghe, magazionerul de la gară, iar de la locul de unde s-au oprit nu mai era nicio urmă, întrucât au umblat mulți oameni pe acolo.“ Cercetările vor continua inclusiv până la cocina lui Rejep Gheorghe, unde se va constata că-și avea propriii porci.

În prezumtiva sa declarație, Milan Vlașcici va declara că, fiind la o nuntă, a venit la el Lorinczi Bela care i-a spus cum că la el la domiciliu a fost zarvă mare și l-a întrebat dacă nu cumva de la el a fost furat vreun porc.

La rândul său, Lorinczi Bela va declara că a auzit mare gălăgie în curtea lui Vlașcici Milan, după care a văzut că „...un om trăgea un porc pe care îl ducea către gară, n-am văzut că cine a fost acei oameni, fiind îmbrăcați rusește.“

Iar Branco Nedin, de 19 ani, va declara că, venind de la gară, unde petrecuse niște oaspeți din Becicherecu Mic, la drumul de întoarcere spre casă a văzut „trei oameni îmbrăcați în haine rusești care târau un porc după ei și legat la gât cu o curea...“

Procesul-verbal **nu** a fost semnat de către martorii amintiți, dar cu siguranță a fost întocmit de sergentul-major Andrei Belaus care, în finalul procesului-verbal,

va solicita o învoire de zece zile. De unde concluzia că, în perioada respectivă, de foarte multe lipsuri, mai cu seamă din cele alimentare, jandarmii puteau „dresa“ din răz bunare și falsuri, iar făptuitorii adevărați puteau fi oricare din cenăzeni, nu neapărat militari sovietici, ceea ce nu exclude, desigur, să fi fost chiar militari sovietici. Însă orice fărădelege putea fi automat aruncată asupra militarilor sovietici. Și asupra slavilor locali, respectiv a sărbilor din Cenad.

Pe 4 iunie 1945, locotenent-colonelul Nicolae Caracas, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, va raporta în scris la Inspectoratul de Jandarmi Timișoara faptul că, pe 2 iunie, la ora 21, au sosit „...la Primăria comunei Cenadul Mare, acest județ, 3 ostași sovietici, un sublocotenent, un sergent și un soldat, care veneau din Ungaria cu o căruță de la Kiszombor.

În comuna Cenad au dat drumul căruței cu care au venit din Ungaria și au cerut Primăriei de a li se pune la dispoziție una căruță cu cai pentru a-i duce în comuna Lovrin.

La orele 21,30, locuitorul Wolf Ioan a plecat cu acești ostași sovietici, cu căruța cu doi cai, iar când au ajuns la 7 km de comuna Lovrin, au forțat pe proprietar a se da jos din căruță, după care au dat bici cailor, dispărând cu caii și căruța în direcția comuna Lovrin.

Am luat măsuri ca în unire cu comandamentul sovietic să fie urmăriți și identificați acești ostași sovietici, iar în caz de prindere, să fie restituiți păgubașului caili și căruța.“

Se pare că același Wolf Ioan va fi victima unui al doilea jaf sovietic în noaptea dintre 10 și 11 iunie 1945, când la Cenad va sosi din Ungaria o coloană de mașini sovietice. Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va raporta către Inspectoratul de Jandarmi Timișoara că: „Din cauza ploilor care cădeau asupra acelei regiuni, coloana a staționat în comuna Cenadul Mare, iar ostașii sovietici au plecat după jafuri în comună.

Astfel, de la locuitorul Wolf Johann din Cenad, 2 ostași sovietici, sub amenințarea armelor, au ridicat următoarele efecte de îmbrăcăminte: 1. un palton de stofă negru, 2. două haine bărbățești, 3. trei costume haine de damă, 4. una bluză de damă, 5. una cămașă de damă și 4 cămăși bărbățești.“

Pe 20 octombrie 1945, Postul de Jandarmi Cenadul Mare va răspunde unui ordin telefonic către Sectorul de Jandarmi Sânnicolau Mare cu privire la aparatele de radio existente la Cenadul Mare și ridicate de către un ofițer sovietic. Dar, „Verificând această situație, am stabilit că la Primăria comunei Cenadul Mare, pe la sfârșitul lunii septembrie 1944, au fost depuse 360 aparate de radio ridicate de la locuitorii din raza postului, care aparate au fost depuse cu tabel în locuința notarului Aurel Saucan, fost notar pe acel timp și ulterior după data de 7 octombrie 1944 au fost ridicate de ofițeri și ostași sovietici și transportate fără a se ști destinația, fapt ce rezultă din declarațiile ce se anexează la prezentul raport.

Copie după procesul-verbal de ridicare a lor nu se găsește la arhivă.“

Este momentul în care resentimentele antislave, în general, și antisârbești în particular, ies la suprafață. Fiindcă plutonierul-major Grigore Tompa își va da cu presupusul, fără a avea dovezi certe:

„Nu se știe precis dacă în acel timp parte din locuitori au obținut restituirea aparatelor întrucât după ridicarea aparatelor de la Primărie, **probabil** (s.n.) că unii locuitori sârbi au obținut aparate de la ruși sub diferite forme, fapt ce urmează a se verifica cu șeful O.P.T.T. Cenad, situația deținătorilor de aparate de radio care posedă acte în regulă pentru deținerea aparatelor de radio. Iar cei care nu posedă acte rezultă că au obținut aparate de radio de la ostașii sovietici fără a fi proprietatea lor, pentru care urmează a se întocmi acte și înainta spre judecare.“

Așadar, doar pentru că sunt slavi ca și rușii, deși U.R.S.S. nu însemna implicit Rusia și ortodoxie, sârbii cenăzeni devin deja rezerva acarului de serviciu, șvabul Johann. Evenimentele din anii următori vor demonstra cu prisosință acest lucru, când atât Johann, cât și Jovan, vor plăti cu vârf și îndesat pentru vini care trebuiau împărțite frățește cu Ion și Janos.

Un incident între militari sovietici și autorități locale din Cenad se va consuma pe 3 ianuarie 1946. Jandarmul plutonier Cristea Tudorache va reclama către Postul de Jandarmi Cenad faptul că „...fiind trimis în interes de serviciu, pentru a da concurs autorităților administrative pentru blocarea porumbului, conform adresei nr. 3239/1946 a primăriei comunei Cenadul Mare, iar la orele 13,30, pe când mă reîntorceam din serviciu, pentru a veni la masă, pe stradă m-am întâlnit cu locuitorul Gașpar Nicolae din comuna Cenadul Vechi, cu care veneam împreună, pe stradă am întâlnit 2 indivizi care mergeau spre Sânnicolau Mare, dintre care unul era îmbrăcat în haină civilă cu capelă rusească, pantaloni și bocanci rusești, iar al doilea era îmbrăcat civil. Ambii părându-mi suspecti, am vrut să-i legitimez, care au refuzat categoric a se legitima și a vorbi românește, iar ei îmi răspundeau pe limba rusă, eu neștiind a vorbi cu ei am vroit să caut pe locuitorul Ioța Isacov, fost partizan, în dreptul căruia mă aflam cu ei, pentru a vorbi el cu ei, și să-i pot identifica.“ Întrucât fostul partizan Isacov nu era acasă, jandarmul a intenționat să-i ducă pe suspecti la post, însă aceștia s-au repezit asupra lui: „...individul în uniformă rusă m-a amenințat cu un pistol, lovindu-mă în cap și voind să mă dezarmeze, după o luptă de circa 10 minute între mine și ambii indivizi și nereușind a mă dezarma, observând că locuitorul Gașpar Nicolae a plecat în fugă pentru a anunța pe jandarmi, ambii indivizi au luat-o la fugă prin grădină.“ După sosirea jandarmilor, va urma goana după suspecti: „...am reușit ca după o urmărire de circa o oră să îi prindem la 3 km. departe de comună, care fugea în direcția comunei Beșenova Veche, având asupra lui un pistol cu 8 focuri, în care s-a găsit 3 cartușe. Individul, împreună cu pistolul, a fost condus la post.“

Potrivit procesului-verbal încheiat de plutonierul-major Grigore Tompa, șeful Postului de Jandarmi Cenad, în prezența martorilor Gașpar Nicolae, Hinkel Anton și Balthazar Anton, „Individul prins a fost condus la oficiul postului de jandarmi și fiind legitimat, am stabilit că se numește Ermak Nicolae, născut în anul 1914, în comuna Kislovozen, Rusia, după cum se vede din cartea (de) soldat din Armata Roșie ce posedă asupra lui, mai posedă și o adeverință scrisă în limba rusă, eliberată de Spitalul 1956 al Armatei Rusești, din care se vede că este în tratament de sifilis.“

A doua zi, pe 4 ianuarie, doctorul Virgil Popovici din Cenad îi va acorda plutonierului un certificat medico-legal, specificând următoarele leziuni corporale:

„În partea stângă a frunții, la marginea regiunii păroase, se vede o leziune de mărimea unei piese de 20 lei, cu o bosă sanguină. La partea opusă a frunții de asemenea se vede o leziune ceva mai mică și tumefiată. La mijlocul antebrațului drept se vede o vânătaie lineară circa de vreo 5 cm lungime. La partea anterioară a pieptului se vede o vânătaie de mărimea unei piese de 5 lei, circulară.

Aceste leziuni le-a suferit în ziua de 3 ianuarie 1946, la orele 13 și 30 minute și au fost cauzate prin loviri cu un corp contondent (revolver) și până la vindecarea și dispariția lor se cere un timp de circa 8 zile.“

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 619, dosarul nr. 70/1945-1946; Fond nr. 159 - Inspectoratul de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 455, dosarul nr. 57/1945.

Corupție la vamă

Problema corupției și contrabandei la vamă a fost, este și va rămâne atâta vreme cât vor exista frontiere statale. Odată cu intrarea României în Uniunea Europeană, cei mai afectați au fost, desigur, vameșii. Ca atare, acum nu doar că se plătesc sume deja imense superiorilor și decidenților din domeniul politicului și al aparatului de stat pentru a se obține un post de vameș la frontierele cu statele încă nemembre ale U.E., dar și spăgile ulterioare sunt pe măsură și doar câte-o reglare de conturi politice sau în cadrul aceluiași partid mai mult sau mai puțin politic mai oferă omului de rând senzația că statul ar lupta împotriva corupției. Cazurile intens mediatizate în 2011 au afectat însă doar anumite puncte de trecere a frontierei, Constanța și Porțile de Fier I rămânând într-o suspectă liniște.

Pentru un 15-20% de persoane care se ocupau ori încă se mai ocupă de contrabandă, ceilalți 80-85% dintre cetățeni sunt în permanență umiliți de indivizi care numai în vamă nu au ce căuta. Iar umiliința atinge cote maxime în momentul în care se trece printr-o criză politică și/sau economică internă sau externă. Și, odată cu lăcomia vameșilor și a polițiștilor de frontieră (îmi aduc și acum aminte cum polițiștii de frontieră de la Moravița „păzeau“ operațiunea de descărcare a mărfii la duty-free-urile de acolo), contrabandiștii mai mici ori mai mari încearcă să (re) inventeze tertipuri prin care să înșele vigilența vameșilor. De ambele părți, vameși și contrabandiști, tentația de a obține câștiguri suplimentare este deseori atât de mare încât aceștia trec la colaborare, însă la una ilegală și păguboasă pentru stat. Iar pentru salvarea aparențelor, întotdeauna există câte-un acar Păun, care trebuie să plătească. În paginile următoare, vă oferim, pentru prima dată, aspecte de la Vama Cenad de acum 70 de ani, așa cum reies acestea din paginile documentelor oficiale, păstrate în dosarele Inspectoratului Vamal Timișoara. Ca și acum, și atunci au existat reglări de conturi, care doar transpar din aceste acte.

La 1 iunie 1937, șeful Circumscripției a V-a Vamală Timișoara ordonă inspecția Vămii Cenad. Raportul inspecției va fi făcut pe 12 iunie. Inspectorul va face observația că „*la acest birou nu s-a dresat niciun proces-verbal de contravențiuni sau contrabandă la Legea Vănilor, Legea contingentării și valutei și a Regiei Monopolurilor Statului.*” Același oficial va vizita frontiera în sectorul Cenad-Pordeanu, la pichetul de grăniceri „*General Candiano Popescu*“, Pentru „...*împiedicarea contrabandelor ce eventual s-ar încerca în sectorul de frontieră al acestei vămi am luat contact cu domnul comandant al Plutonului de Grăniceri*

Cenad pentru ca paza frontierei să se facă cât mai riguros, organizând pânde în locurile care ar fi prielnice trecerii contrabandelor. “ De asemenea, va supune atenției superiorilor, spre soluționare, o anumită stare de fapte: „Turiștii automobiliști care intră și ies din țară pe timpul verii, din cauza căldurilor sosesec la frontieră după ora 8 seara, când funcționarul de serviciu fiind plecat a închis bariera. În acest fel de împrejurări, mașina era condusă de un grănicer de la frontieră la biroul central unde i se făcea(u) formalitățile. Acum însă dl comandant al Plutonului de Grăniceri nu mai permite intrarea mașinilor și însoțirea lor la biroul central de către grăniceri, ci pretinde asistența funcționarului vamal. “

Pe 2 iunie 1937, Mihail Predescu, girantele (șeful) Vămii Cenad va consemna în procesul-verbal de inspecție la sucursala vamală Podul Mureș, unde girant era I. C. Perju, impieगत clasa I, că la acest punct, în luna mai s-au perceput taxe asupra automobilelor străine ce au intrat în țară în sumă totală de 3.050 de lei. Tot pe aici se efectuează și trecerile în și din Ungaria la muncile agricole și, pentru a nu se scoate ilegal valută, se fac din când în când controale corporale.

Un alt punct pe unde se fac treceri de frontieră la munci agricole se găsea la Pordeanu, unde, la 50-60 m de linia de graniță, se află trei locuințe, drept pentru care șefului postului de grăniceri i s-a dat dispoziție să le supravegheze atent, „...pentru a nu se comite contrabande sau a se adăposti persoane străine de localitate. “

Superiorii lui Predescu se vor interesa și de relația dintre vameși și grăniceri, acesta raportând că „Purtarea funcționarilor vamali atât față de comandanții unităților de grăniceri, cât și de soldați, e cuviincioasă, neexistând niciun diferend între grăniceri și vamă. “

La data de 13 iulie, la Circumscripția a V-a Vamală Timișoara va fi înregistrată ca intrată o informare scrisă la mașină și sosită pentru inspectorul (nenominalizat) instituției și semnată de un anume H. Schmidt. În aceasta, informatorul declară că „...prin punctul Cenad se fac contrabande, care nu sunt de nimeni oprite, bănuiesc chiar că funcționarul de la pod este interesat... “. Drept exemplu este dat un negustor din Tomnatic, care a adus din Ungaria un geamantan cu basmale de mătase. Iar între Nerău și Pordeanu „s-au trecut foarte multe mărfuri de contrabandă, de către un evreu din Sânnicolau Mare, cunoscut ca contrabandist chiar de către funcționarii Vămii, cu care a lucrat și cred că și azi lucrează. Sunt și negustori din Timișoara și Arad care au făcut contrabande la import și export cu diferite piei scumpe. “ Ca unul care poate oferi date precise este nominalizat șoferul Banfi Iosif din Sânnicolau Mare, „care a transportat și transportă multe mărfuri de contrabandă cu știrea dlor funcționari de la frontieră. “ Mai mult decât atât, informatorul va scrie în final: „Mai sunt precis informat că unul dintre funcționarii autorităților administrative locale concluduează la aceste contrabande. Cu onoare vă rog a cerceta aceste cazuri și credem că veți descoperi lucruri foarte mari. “

Inspectorul Circumscripției a V-a Vamală Timișoara îi va trimite la 19 iulie o lungă informare directorului general al Vămilelor, prin care îi sugerează cercetări mai ample în cazul a 46 de blănuri de vulpe argintie despre care crede că au fost traficate pe la Vama Cenad, în timpul în care șef de vamă a fost în perioada 7 noiembrie 1935-22 octombrie 1936 un anume Rădulescu, care, până ce a fost mutat la Vama Brăila,

„nu s-a ocupat decât cu înlesnirea contrabandelor și a lucrat atât de bine că n-a putut să fie surprins de nimeni.“

O depeșă dură, purtând indicativul „*strict secret*“, va pleca pe 31 iulie 1937 la Cenad, pe adresa șefului vamal local M. Predescu: „*Cu onoare vă facem cunoscut că prin acea vamă, pe la sucursala Podul Mureșului, în trecut s-au făcut întinse contrabande la import și export, înlesnită chiar de personalul vamal...*“ Situația se afla în cercetare, iar pentru anumite aspecte aceasta s-a finalizat, raportul fiind înaintat Direcțiunii Vănilor. În depeșă se va mai scrie: „*Suntem precis informați că dvs. nu v-ați da la o parte în a ajuta pe acești contrabandiști a-și ajunge ținta... [...] Astăzi v-am căutat la telefon și n-am găsit decât pe omul de serviciu, deși eu voiam a vorbi cu dvs.*“ Se pare că între Predescu și subalternul său Ion Perju exista o stare conflictuală, fiindcă pe 16 august, Predescu va trimite la Direcțiunea Vănilor un raport în care va arăta că problema era total falsă și o atribuia impiegatului clasa I Ion Perju. Din corespondența aceluiași inspector vamal de la Timișoara cu Direcțiunea Vănilor, din 30 august, transpare gravitatea situației existente la Vama Cenad.

Astfel, starea conflictuală atinge cote maxime atunci când Ion Perju dovedește un caz de contrabandă cu bani românești, ascunși de o doamnă sub rochie, „...întrun bandaj asemenea celor pe care femeile le poartă la menstruație și a fost bănuită de impiegatul Perju [...] și se pare că de această ascundere știa careva din funcționarii superiori la acel punct, a rezultat acest raport care aruncă o învinuire unui funcționar conștiincios, de neexecutarea ordinului de arestare a numiților contravenienți, ordin dat ostentativ, dacă a fost dat, la telefon, de girantele Vămii. Căci eliberarea contravenienților, Matei și Hungar, s-a făcut în baza unui certificat medical și a unei scrisori pe care medicul dr. Popescu a adresat-o șefului Vămii și care le-a trimis impiegatului I. Perju. Dar nici nu se putea să fie arestați cei doi soți de vreme ce în materie de contrabandă de valută la export nu se prevede arestarea contravenienților, ceea ce dl girante al Vămii Cenad nu știa.“ În scenă intră și o damigeană de vin, care „nu putea să fie adusă impiegatului cl. I Ion Perju, fiindcă contravenienții știau că acesta este în concediu, nici nu a lăsat-o la el acasă, ci căruțașul a lăsat-o la Vamă, fără a arăta cui să se dea, dar dacă cel care a primit-o la Vamă era om cinstit, nu o primea, ceea ce nu s-a făcut.“ Cercetările ce au urmat au arătat că „...M. Predescu, girantele Vămii Cenad, din cauză că nu este pregătit a conduce o vamă, s-a lăsat influențat și de șeful Poliției de Frontieră Cenad, și de membrii familiei sale, într-o direcțiune periculoasă bunului mers al serviciului vamal la frontieră...“ În același document se recunoaște importanța deosebită a Vămii Cenad pentru trecerile în și din Ungaria, fiind drumul cel mai direct și, ca atare, cel mai scurt spre Seghedin și Budapesta. „De aceea, trebuie ca la acest punct să fie un conducător cu o mai mare autoritate, cu mai multă energie și cu multă putere de rezistență la tentațiile ce i se prezintă, ceea ce nu este cazul dlui (indescifrabil) M. Predescu, actualul girante, a cărui activitate se rezumă în a se închide în birou și a da ordine funcționarilor să execute ceea ce dorește șeful Poliției de Frontieră Cenad și chiar soția sa care, de origine etnică străină fiind, nu prea dorește binele țării care-i dă soțului său pâinea de toate zilele.“

Crește tensiunea între inspectorul vamal care răspunde de Vama Cenad și șeful acesteia din urmă, Mihai Predescu. Astfel, pe 6 septembrie, i se amintește lui Predescu de un ordin din 20 august, prin care i se cerea ca documentele vamale să fie ținute la Sucursala Podul Mureșului, nicidecum la sediul central al Vămii Cenad. De asemenea, „*Ne veți raporta asupra rolului pe care dl șef al Poliției de Frontieră Cenad îl are în conducerea Vămii, de care suntem precis informați că tot el conduce și Vama.*”

Desigur, marea problemă nu o constituia nicidecum traficul auto, fiindcă vreme de doi ani, în perioada 1 iunie 1935-1 iunie 1937, pe la Podul Mureș nu trecuseră decât 193 de automobile, ceea ce înseamnă unul la patru zile, ci traficul cu căruțele sau pietonal.

În răspunsul C.A.M.¹ – Depozitul de Fabricate Timișoara din 21 septembrie 1937, șeful și contabilul acestei instituții vor certifica faptul că, printr-un referat, revizorul C.A.M., Teofil Petrovici, a semnalat că „...*Dl Jan Perju, impiegat la punctul vamal de frontieră «Podul Mureșului» a deținut în localul acestui oficiu următoarele fabricate străine fără a putea justifica cu acte oficiale proveniența lor, rugându-vă să binevoiți a dispune să se cerceteze dacă aceste produse au fost reținute de la călători la intrarea în țară sau ele aparțin dlui J. Perju care și le-a procurat pentru uzul personal.*” În continuare, sunt înșirate exact aceleași produse amintite de Predescu în raportul său.

Din referatul din 21 septembrie al revizorului C.A.M., Teofil Petrovici, reiese că percheziția din 19 septembrie s-a făcut și la domiciliul lui Ion Perju. Însă mărfurile suspecte s-au găsit la biroul sucursalei vamale de la Podul Mureșului: „...*care nefiind înscrise în niciun registru al acelei sucursale vamale, ca fiind reținute de la călătorii ce au trecut prin acel punct de frontieră, după cum afirmă dl Perju Jan, și nefiind notat nici măcar pe ambalajul acestor țigarete sau tutunuri numele călătorilor de la care au fost reținute*”. Același revizor cerea clarificarea situației, fiind inadmisibil ca să se găsească într-un birou vamal țigarete străine fără nici un act oficial sau cel puțin o simplă notă cu numele călătorilor de la care s-au reținut fabricatele monopolizate însă de proveniență străină.

La 5 octombrie, Vama Cenad va raporta că la sucursala sa Podul Mureșului s-au găsit ca mărfuri de contrabandă: „*60 țigarete iugoslave, 40 țigarete ungurești, 0,025 (kilo)grame tutun unguresc, una foiță țigare și una cutie chibrituri străină, precum și un umplutor pentru confecționat țigarete.*” Din toate acestea, la Depozitul C.A.M. de la Timișoara nu s-au trimis decât cele 60 de țigarete iugoslave. Celelalte „*corpuri delict*” au fost restituite locuitorului Kurt Uros din Ungaria, deși, se disculpa girantele Vămii Cenad, „*restituirea acestora nu trebuia să se fi făcut decât cu aprobarea Direcțiunii Generale C.A.M., singura în măsură de a dispune plata taxelor de monopol sau restituirea lor.*”

Depozitului C.A.M. Timișoara i se va solicita, pe 9 noiembrie 1937, să comunice de îndată „*Ce produse monopolizate s-au găsit la percheziționarea domiciliară ce s-a făcut la girantele Vămii, Mihail Predescu, și cu ce sumă a fost*

¹ Casa Autonomă a Monopolurilor Regatului României.

amendat. Noi am fost informați că i s-a aplicat o amendă de lei 7.000 șapte mii. A fost această sumă achitată? “Același document relevă că percheziția, făcută la data de 19 septembrie 1937, s-a repetat și la omul de serviciu al Vămii Cenad, Ion Onuț, care ar fi fost amendat cu 2.000 de lei. Inspectorul vamal va preciza în solicitarea către Depozitul C.A.M.: „Aceste date ne sunt necesare pentru ca să putem completa cercetările cerute (indescifrabil) și să confirmăm cazul Direcțiunii Vănilor, spre a se lua măsuri în consecință, deoarece suntem precis informați că prin Vama Cenad se face o întinsă contrabandă de brichete și alte produse monopolizate.”

Conflictul se extinde. Într-o depeșă trimisă pe 3 ianuarie 1938 pe adresa Inspectoratului Regional de Poliție din Timișoara, inspectorul vamal care instrumenta cazul (semnătură indescifrabilă) avea să scrie: „... avem onoarea a comunica că cercetările făcute de noi în ziua de 18 august 1937 nu pot fi dezmințite de nicio cercetare ce ulterior s-a făcut fără ca să-și aibă și Vama delegatul său la acele cercetări. Noi n-am îndreptat cercetările contra dlui comisar C. Grozescu, de la Poliția de Frontieră Cenad, decât într-atât, întrucât Dsa își arogase dreptul de a conduce indirect și Vama, profitând în acest scop de slăbiciunea girantului Vămii (indescifrabil) cl. II M. Predescu. De altfel, din cauza acestui amestec al dlui comisar C. Georgescu, noi am raportat Direcțiunii Vănilor și aceasta a dispus mutarea girantului Vămii de la Vama Cenad, însărcinând cu girarea Vămii pe impiegatul cl. I Ion Perju, care prezintă mai multă garanție că punctul vamal Cenad va fi mai bine condus și fără amestecul dlui șef al Poliției punctului.”

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond 341 – Inspectoratul Vamal Timișoara, dosar nr. 9/1937-1938

Belaus versus Pătrașcu

Luna mai 1945. Armata sovietică se află în inima Berlinului. Daghestanezul Abdulkhakim Ismailov împreună cu doi tovarăși de regiment, ucraineanul Alexei Kovalev și bielorusul Leonid Goritcey, urcă drapelul roșu, cu secera și ciocanul, pe una dintre cupolele Reichstagului. Evreul Evgheni Kaldei, tot din Armata Roșie, îi fotografiază. Poza face înconjurul lumii. Armata comunistă a Uniunii Sovietice a învins armata fascistă a Germaniei. Încurajați, comuniștii din România pun piciorul în prag. Unda se propagă instantaneu în toată țara. După zece luni, pe 5 februarie 1946, la Cenad are loc un incident între Gheorghe Pătrașcu, dirigintele P.T.T. (Poștă, Telefon, Telegraf) și secretar cu probleme organizatorice al organizației locale a Partidului Comunist Român, pe de-o parte, și sergentul-major de jandarmi Andrei Belaus, pe de altă parte. Dar să vedem faptele, așa cum apar ele în documentele Postului de Jandarmi Cenadul Mare.

În seara zilei de 5 februarie, ora 22,30, patrula de jandarmi formată din sergenții-majori Ioan Calotă, șef de patrulă, și Andrei Belaus, surprinde un autocamion ce venise din Argeș la Cenad pentru a face schimb de sare cu porumb. Șoferul și însoțitorii acestuia sunt invitați la Post, pentru cercetare și întocmirea actelor de contravenție, fiindcă se încălcase flagrant interdicția de a nu se transporta mai mult de 100 kg de sare la mai puțin de 10 km de frontiera de stat a României, or în camion se aflau mai mult de 2.500 kg. În baza Deciziei nr. 947579/10 ianuarie 1946, autocamionul urma să fie reținut, iar sarea, confiscată. În timp ce plutonierul-major Grigore Tompa întocmea actele de rigoare, în cancelaria Postului de Jandarmi au intrat „...Pătrașcu Gheorghe, dirigintele Oficiului P.T.T. Cenad, și Cuibus Nicolae, șeful Poliției de Frontieră Cenad, cari îmi comunică căci ei au fost sesizați încă în cârciumă la Mizu Damian că la post s-a prins un camion cu contrabandă de sare și că pe Pătrașcu Gheorghe l-au anunțat doi comuniști să vină la post pentru a se convinge. Până în fața Postului au venit și cei doi comuniști, cari s-au postat în apropierea Postului, după cum au fost semnalați de către guardul comunal Ceaciș Gheorghe și serg. major Belaus Andrei, cari se aflau în șosea, de pază la camion.“

Dorind să-i identifice, sergentului-major Andrei Belaus i se răspunde că de ce-l interesează, și ei sunt în serviciu. Drept pentru care acesta îi aduce în Post, unde plutonierul-major Grigore Tompa le spune să rămână pe loc până ce termină el întocmirea actelor. În acel moment, lucrurile se precipită, fiindcă Gheorghe Pătrașcu „...a intervenit la serg. major Belaus, să-i lase în pace, că acei tineri sunt tovarăși de

ai dânsului, care l-au anunțat despre camionul cu sare că se află în fața postului, și că nu serg. este șef de post, căci șeful de post are dreptul să ia măsuri. “ Intervine șeful de post și le interzice continuarea discuțiilor, însă amândoi se încapățânează să tacă. Jandarmul în cauză îi spune dirigintelui de poștă să nu se amestece în problemele jandarmeriei, mai cu seamă că a fost la cârciumă, unde a consumat alcool. În referatul său, șeful de post va nota: „Acest Pătrașcu, fiind într-o stare agitată datorită alcoolului consumat și pe considerentul că el este secretarul organizației Partidului Comunist Român din Cenad, a ultragiât prin cuvinte de injurie și amenințări pe serg. major Belaus Andrei, că el are să-l mute în 3 zile din Cenad și îl va trimite în Basarabia de unde este. “ Fiind ocupat cu actele de confiscare a camionului și a sării, șeful de post intervine și le ordonă amândurora să tacă, inclusiv pentru a evita degenerarea conflictului.

Conflictul dintre jandarm și dirigintele poștal va fi cercetat a doua zi, pe 6 februarie, de față cu martori asistenți, însă chiar Gheorghe Pătrașcu și unul dintre martori vor lipsi, fiind plecați din Cenad. Ceilalți martori vor declara că, într-adevăr, Pătrașcu l-a ultragiât pe Belaus și l-a amenințat cu mutarea în Basarabia. Șeful de post, Tompa, va conchide că, dat fiind faptul că Belaus s-a aflat în exercițiul funcțiunii, iar Pătrașcu l-a ultragiât și a și pus mâna pe jandarm, „se face pasibil de prevederile Art. 253 combinat cu Art. 255 din Codul Penal Regele Mihai I. “ Având în vedere că și învinuitul este funcționar public, Tompa va înainta referatul superiorilor săi ierarhici pentru a proceda în consecință, cu precizarea că Pătrașcu „se afla sub influența alcoolului, căci dacă era treaz, nu-și permitea îndrăzneala să ultragieze pe serg. major și să se pronunțe că el este om politic, adică secretar al organizației Partidului Comunist Român din Cenad, deși în realitate nu este. “

Potrivit procesului-verbal, Pătrașcu l-ar fi prins pe jandarm de mână, înjurându-l de Dumnezeu și amenințându-l că-l va trimite în Basarabia. „De față, în același timp au fost: jand. serg. major Calotă Ioan, șeful patrulei, Cuiub Nicolae, șeful Poliției de Frontieră, Ciaciș Gheorghe, paznic de noapte, precum și cei care au fost prinși cu sarea, au mai fost tinerii aduși în cancelarie de către serg. major Belaus, anume fiul primarului Uncianski Jivoico și un alt tânăr, care urmează să fie identificați. “ În declarația sa, Nicolae Ciubus, șeful Poliției de Frontieră din Cenad, va relata că, aflându-se împreună cu Pătrașcu la un pahar de vin la cârciuma lui Damian Mizu, la Pătrașcu au venit doi tineri sârbi și l-au anunțat că jandarmii au prins un camion cu sare. Dirigintele poștal îi va solicita să-l însoțească, în calitatea sa de șef al Poliției de Fronieră, până la Jandarmerie, să verifice dacă într-adevăr este așa cum au spus tinerii. Și va încheia: „Eu nu am văzut să-l fi lovit pe serg. major Belaus și nu-mi amintesc dacă l-a înjurat sau nu, decât vorbe violente. “ Plutonierul Cristea Tudorache va declara că el se afla în curte și că atunci când a intrat în Post a auzit cum Pătrașcu l-a amenințat pe Belaus că-l va muta în trei zile din Cenad în Basarabia.

Paznicul de noapte Ciaciș nu doar că va confirma faptul că Petrașcu l-a amenințat pe jandarm și l-a apucat de mână, ci va adăuga faptul că „Acei tineri se numesc Unceaschi Mihai (de fapt, Milan, n.n.), fiul primarului, și Jivanov Sava, ambii din Cenadul Mare, care la fel s-au pronunțat (că) trebuie mutat dl serg. major și dus la închisoare, pronunțându-se după ce au ieșit pe ușă afară. “

Procesul-verbal încheiat în lipsa învinuitului, dar și a martorului Isacov Radoița, este semnat și de către trei martori asistenți, toți trei reprezentanți ai organizațiilor locale ale unor partide politice: Ioan Blagoie (președinte, Frontul Plugarilor), Pescariu Traian (președinte, Partidul Social Democrat) și Achimov Ivan (reprezentant, Partidul Comunist Român).

Un nou proces-verbal va fi întocmit pe 14 februarie. Martorul lipsă la prima cercetare, Radoița Isacov, va declara că în seara incidentului dintre Pătrașcu și Belaus se întorcea de la Primăria comunei Cenadul Vechi, unde fusese la o ședință a comisiei locale de reformă agrară, și, în dreptul Postului de Jandarmi, a auzit vociferări. S-a oprit să vadă ce se întâmplă și atunci l-a auzit pe Pătrașcu spunându-i lui Belaus că în două zile îl va muta de acolo, iar Uncianski Milan, fiul primarului, „...a spus că nu numai de la post, ci direct în lagăr.”

Iată însă și versiunea lui Gheorghe Pătrașcu: „În seara zilei de 5 februarie a.c. mă aflu în cârciuma lui Mizu Damian din comuna Cenadul Vechiu, unde erau mai mulți consumatori, eu am consumat rachiu împreună cu dl Cuibus Nicolae, șeful Poliției de Frontieră Cenad, unde printre alte discuții și-au făcut apariția dl plut. Cristea Tudorache și serg. major Calotă Ioan, ambii de la Postul de Jandarmi Cenad, cu care la fel am consumat 2-3 țuici, dâșșii au plecat afară din local, iar peste câteva minute au revenit iarăși în cârciumă, intrând în urma dâșșilor doi sau trei indivizi necunoscuți, care au discutat împreună.

Între timp, am fost anunțat de către tovarășii Uncianski Milan și Jivanov Vasile, membrii ai Partidului Comunist Român din Cenad, să plec imediat că în fața Postului de Jandarmi se află un camion cu sare. Întrucât eu fiind secretarul organizator din organizația Partidului Comunist Român din Cenadul Mare și bazat fiind pe dispozițiunile primite de la Centru, am plecat imediat pentru a mă convinge de cele ce mi s-au adus la cunoștință. Am invitat să mă însoțească și șeful Poliției de Frontieră, care era prezent când am fost anunțat. Acei doi tineri m-au urmat până în fața Postului de Jandarmi, unde au rămas până ce ies afară din post. Intrând în cancelaria Postului, am găsit pe dl plutonier-major Tompa Grigore, șeful Postului, scriind la mașină, mai fiind în cancelarie și persoanele care au fost prinse cu camionul de sare, adică doi indivizi necunoscuți. Eu nu știu cum au ajuns acei indivizi la Postul de Jandarmi, pentru că anterior au fost văzuți în cârciumă cu plut. Cristea și serg. major Calotă.

În timp ce eu discutam cu dl plutonier-major, șeful Postului, despre acei oameni care au fost prinși cu sarea, și-au făcut apariția în cancelarie serg. major Calotă cu încă doi indivizi, tot de la acel camion.”

Peste câteva minute, Belaus îi va aduce în cancelarie pe Milan Uncianski și pe Vasile (?) Jivanov, pe care Pătrașcu-i lăsase să-l aștepte afară, și-i va raporta superiorului său că i-a găsit stând în stradă. „Eu am spus să-i lase în pace căci acești tineri sunt membri în Partidul Comunist și că ei mi-au raportat cazul cu sarea.” Din acel moment, între Belaus și Pătrașcu va începe discuția în contradictoriu. „Dl serg. major Belaus a continuat cu cuvintele: dle Pătrașcu nu mai continua căci dacă ai băut prea mult înseamnă că ești beat. De față fiind dv., șeful Poliției de Frontieră și restul persoanelor civile, eu m-am considerat insultat și am ripostat și eu cu cuvinte tot insultătoare, într-un moment de nervozitate, când dl șef de Post a intervenit

imediat să se înceteze orice discuție. [...] Ca semn de încheiere a discuției avută cu serg. major Belaus, eu mi-am cerut scuze, întinzându-i mâna, să considerăm cele petrecute ca inexistente, rămânând mai departe colaboratori în serviciu, însă am fost refuzat, deși am fost și eu provocat că sunt beat.“

Procesul-verbal va fi, de asemenea, semnat de aceiași martori asistenți ca și primul, iar dosarul trimis la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare.

În aparență, acest caz pare destul de simplu, dar și complicat deopotrivă. Ce anume l-a determinat pe Pătrașcu să părăsească localul, mai cu seamă că băuse câteva țuici, după cum singur declara? De ce fusese anunțat de cei doi tineri despre reținerea camionului cu sare? De ce-l însoțiseră tinerii la Postul de Jandarmi? Dacă era în timpul misiunii de patrulare și încă în postura de șef de patrulă, ce căutase sergentul-major Calotă la cârciumă, de ce băuse, de ce fusese urmat de acei necunoscuți, ce anume discutaseră?

Desigur, putem face multe scenarii. Ținând însă cont de contextul istoric, nu este deloc exclus ca Pătrașcu, poate chiar născut în Argeș, prin funcția și locul de muncă (diriginte de poștă, instituție unde se afla și centrala telefonică manuală) să fi organizat el însuși, pe linie de partid, acel transport de sare, deși știa că încalcă anumite prevederi legale. Cum însă Partidul Comunist Român, sprijinit de sovietici, prinsese deja mare putere, Pătrașcu mizase inclusiv pe faptul că avea o funcție în organizația de bază, deci pe sprijinul partidului. Dar și pe cel al primarului, al cărui fiu pândise, probabil, alături de camaradul său, sosirea transportului de sare. Greu de crezut să vină cineva tocmai din Argeș și să nu știe de interdicția de intrare în zonă cu peste două tone de sare, când maximum admis era 100 kg. Problema intervenise însă din momentul defectării autocamionului, undeva pe șosea, din documente nu reiese unde anume, dar e de presupus că după intrarea în Cenad. Curioși, săritori, unii săteni vor fi ieșit să vadă ce se întâmplă. De la terminarea războiului, circulația camioanelor prin sat nu mai putea fi un lucru obișnuit. Numărul de circulație desigur nu le-a scăpat, camionul fiind din Argeș. Și nu este exclus ca vreunul din însoțitori să-l fi luat gura pe dinainte și să fi destăinuit natura transportului. Însuși Belaus va scrie în declarația sa că fusese informat asupra faptului că „... o mașină cu sare vine din direcția Sânnicolau Mare spre comuna Cenadul Mare“, situație confirmată în propria declarație și de Calotă.

Cazul nu se înscrie în rândul celor contrabandă clasică, de frontieră. Însă poate fi considerat un caz de trafic de influență. Dosarul de caz nu mai conține și documentele privind finalizarea cercetărilor. Existau pe-atunci problemele mult mai importante decât ultrajul asupra unui jandarm, dacă într-adevăr a fost vorba de un ultraj sau a fost doar o chestiune de ambiție din partea sergentului-major Andrei Belaus. Jandarmii trebuiau să vâneze germani și să supravegheze sârbii care se întorceau din armata lui Tito. Să supravegheze cultele și partidele politice etc.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond 161 - Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 611, dosarul nr. 43/1946

Rebeli trimiși la Curtea Marțială

Cenăzeanul de origine este prin definiție discret, suspicios, cântărește un lucru de zece ori până la a acționa și, dacă acționează, o face cu măsură, să nu supere pe nimeni. Este, dacă vrei, o atitudine aproape instinctuală, impusă nu de ieri, de azi, ci de cel puțin două milenii de trai într-un ținut excelent definit de istoricul Răzvan Theodorescu în „*Cuvânt înainte*“ la „*Armonia lumii*“ de Gerard din Cenad: „... *Banatul – ca și, la altă scară, Renania în apusul continentului, Macedonia în inima Peninsulei balcanice sau Galiția în pragul nesfârșirilor rusești – este, el singur, o mică lume dătătoare de măsură pentru ceea ce au însemnat în istorie, în istoria culturii mai cu seamă, înfîlnirile, dar și înfruntările de civilizații deosebite, de tipuri umane felurite, pe care din adâncurile preistoriei și din cele ale folclorului le-au ilustrat la tot pasul ținuturile dintre Mureș și Dunăre.*“ Cenăzeanul a simțit întotdeauna primul și poate cel mai mult valențele negative ale schimbărilor și evenimentelor aduse de vremuri și de oameni ai vremurilor. Fiindcă Cenadul se află, cum tot același R. Theodorescu o spune, „...*într-un loc al confluențelor Apusului cu Răsăritul*“ și, am adăuga noi, într-un loc dorit de multe popoare și mulți conducători. Ei bine, dacă cenăzeanul se revoltă, atunci, într-adevăr, i-a ajuns cuțitul la os și el e gata să piardă totul, libertatea sau chiar viața, și aceasta pentru dreptul său, pentru a fi respectat.

Un asemenea moment s-a petrecut pe 5 decembrie 1946, eticheta în rapoartele secrete ale Legiunii de Jandarmi din județul Timiș-Torontal fiind aceea de „*rebeliune*“. Și fiind vorba de o perioadă cumplită a istoriei – un război mondial cu milioane de victime și o radicală nu atât de schimbare de regim, cât în ceea ce privește raportul dintre o persoană și averea sa materială – capii rebeliunii au fost deferiți Curții Marțiale. Din păcate, dosarele aflate în custodia Direcției Județene Timiș al Arhivelor Naționale nu ne mai relevă finalul.

Dar să o luăm în ordine.

Pe 2 decembrie 1946, Serviciul special pentru colectarea cerealelor din cadrul Prefecturii județului Timiș-Torontal va trimite în teritoriu ordinul circular nr. 20.211/2 decembrie 1946, cu normele stabilite de către Ministerului Afacerilor Interne cu privire la colectările de cereale, situația aprovizionării țării fiind grav amenințată. „*Până la terminarea tratatelor de import suntem obligați a asigura necesarul de cereale din disponibilul aflat astăzi în Țară, pentru colectarea căruia trebuie să facem toate eforturile ca, până la 31 ianuarie 1947, să-l adunăm în întregime.*“ În fapt, reforma agrară din 1945, când țăranii au fost mai preocupați să pună mâna pe un teren cât mai roditor și mai puțin de însămânțări, a fost un an cu recolte slabe.

Iar 1946 a fost un an secetos. Dacă punem la socoteală și plata datoriei de război către U.R.S.S. în cereale, avem tabloul complet al situației. Și cum județele vestice erau considerate excedentare în ceea ce privește producția de cereale, de aici trebuia colectat grosul.

Pe 3 decembrie 1946, la sediul din Timișoara al Prefecturii Județului Timiș-Torontal are loc o consfătuire administrativă, la care iau parte toți pretorii și notarii din județ. Acestora li se prelucrează instrucțiunile ministeriale cu privire la colectări, acțiunea urmând să înceapă în plasele Sânnicolau Mare, Periam și Vinga și a se face cu echipe de notari din alte plase (subprefecturi, unități administrative subordonate prefecturii). Pentru Cenad, comună aflată în subordinea Plasei Sânnicolau Mare, au fost desemnați șase notari de la alte plase, acțiunea propriu-zisă fiind programată pentru joi, 5 decembrie. În după-amiaza zilei de 4 decembrie, primarul Pavel Jiva și, respectiv, Coriolan Ionescu, notarul comunei, constituie șase echipe de colectare pentru șase sectoare, fiecare dintre acestea fiind formată dintr-un notar, un membru al consiliului economic local, doi oameni săraci din localitate, cinci oameni de ajutor, trei căruțe și un subofițer de jandarmi. Lesne de observat că, deja, se mizează pe cei săraci ca și ajutoare, ei fiind beneficiarii reformei agrare din 1945. Plutonierul-major de jandarmi Alexandru Ardeleanu, șeful Postului de Jandarmi Cenadul Mare, specifică în raportul său către superiori că „*Tot în dimineața zilei de 5 decembrie 1946 a fost în comuna Cenadul Mare zi de târg și piața este chiar lângă primărie*“. În vremea respectivă, spațiul alocat pieței era cel pe care, în momentul de față, se găsesc expuse utilajele de stins incendiul, căruța și sania.

Nemulțumirea cenăzenilor față de problema cotelor era foarte mare de vreme ce, în dimineața zilei de 5 decembrie, informați fiind că urmează a se face colectări, „...*au început să se constituie în grupuri în piață și să se agite pe chestiunea colectărilor. Grupurile s-au unit, fiind aproximativ 400-500 locuitori și cu toții s-au dus la primărie, cerând notarului și primarului să le prezinte ordinul Ministerial referitor la colectări, care să le fie cetit de către un locuitor dintre ei.*“

Ordinul Preturii le-a fost prezentat de către însuși primarul și, cu toate vociferările cenăzenilor, acesta a încercat să trimită pe teren patru echipe deja constituite în acel moment. Numai că, între timp, coridorul spre poartă fusese deja blocat de locuitorii supărați. Primarul va anunța telefonic Pretura despre ceea ce se petrece la Cenad. În același timp, se spune în raportul jandarmilor, în cancelaria notarială, în care se găseau și notarii străini, vor intra 30-40 de localnici, printre care: Jivan Giuricin, Ioan Radu, Jivco Sapungin, Vichentie Pavlovici, Vlada Nedin, Gheorghe Jivin, Damian Lăbășan, Paia Bojin, Constantin Niculescu și Teodor Cismaș. Aceștia au cerut din nou ordinul referitor la colectări, „*însă nu au voit să țină seamă de ordin, ci au strigat că nu admit să li se măture podurile și să se mai facă colectări.*“ Totodată, i-au cerut primarului să dispună plecarea imediată a notarilor străini din comună, „*căci nu li se va întâmpla nimic.*“

Situația se precipită, iar primarul va suna din nou la Pretură, pretorul ordonându-i să nu accepte ca notarii să părăsească localitatea. La rândul său, Coriolan Ionescu notarul comunei, îl va solicita la fața locului pe plutonierul-major Alexandru Ardeleanu. Pretorul îl va chema la sediul plasei pe însuși comandantul Sectorului de Jandarmi Sânnicolau Mare, care va fi informat de la Cenad, de către plutonierul

Ioan Calotă, că la Cenadul-Mare este rebeliune. „*La cuvântul de rebeliune cei 30-40 locuitori ce se aflau în aceeași cameră au luat receptorul din mâna subofițerului și l-au împins de spate afară din cancelarie, eșind și ei.*” În coridorul de sub poartă și în curtea primăriei, tumult.

La Primărie sosesc șeful Postului de Jandarmi Alexandru Ardeleanu și patru jandarmi, care eliberează instituția, scot oamenii afară și închid porțile. În stradă, însă, cenăzenii se agită din nou, vociferează și strigă cum că nu mai admit colectări și cer plecarea notarilor străini. La insistența notarilor, A. Ardeleanu cere Preturii aprobarea plecării acestora din comună, însă pretorul nu acceptă. Cenăzenii forțează porțile și pătrund iar în Primărie. Pentru a-i convinge să renunțe, plutonierul Ioan Calotă va trage un foc în aer. „*În acest timp a fost lovit Plot. Major Ardeleanu Alexandru [...] iar acesta a voit să tragă un foc în pământ, justificând aceasta ca locuitorii să nu observe că jandarmii trag numai în aer.*” E de presupus că mulțimea s-a înfuriat, fiindcă imediat „*șeful de post, fiind corp la corp cu locuitorul Ugreșin Marinco a rănit pe acesta în piciorul stâng*”. Rănitul a fost luat imediat de cenăzeni, medicul local i-a dat primele îngrijiri și Ugreșin a fost transportat și internat la Spitalul din Sânnicolau Mare.

Speriați de focurile de armă, localnicii se împrăștie, dar se regroupează imediat în fața Primăriei și cer să vină o comisie de anchetă. Iar până la sosirea acesteia, trebuie să rămână pe loc și notarii străini. Jandarmii se postează la intrarea în Primărie. „*De dimineața dela orele 9 și până la rele 17, când a sosit la fața locului comisiunea de anchetă, locuitorii nu s-au împrăștiat și au continuat să manifesteze contra colectărilor și contra șefului de post.*”

La sosirea comisiei, vociferează și solicită sistarea colectărilor pe motiv că „*au dat destul și nu mai au ce să dea.*” Întărâtați de fapta șefului de post Alexandru Ardeleanu, care l-a rănit pe Ugreșin (probabil Uglieșin) Marinco, cer să le fie dat lor spre judecată. Tratativerile cu comisia de anchetă vor dura mai mult de un ceas. În cele din urmă, spiritele se calmează și ancheta poate să înceapă în liniște. Locuitorii se împrăștie pe la casele lor.

Raportorul va nota însă faptul că de la ora debutului rebeliunii și până la încetarea acesteia, deci între orele 9 și 17, notarul și primarul din Cenadul Mare „*n-au intervenit cu nimic pentru potolirea spiritelor, deși ei nu erau vizați de manifestații cari vizau numai pe notarii străini și pe șeful de post.*” Mai mult decât atât, cei doi „*în timpul cercetărilor au refuzat să declare pe instigatorii și conducătorii manifestațiilor pe care-i cunoșteau personal fiind din aceeași localitate*” Doar după ce au fost amenințați că se fac complici la rebeliune, aceștia vor da numele conducătorilor rebeliunii.

Aceiași raportor va da și situația colectărilor de cereale la data respectivă.

	Cotă impusă	Cotă predată	Rest de colectat
Grâu	602.160 kg	208.292 kg	393.868 kg
Orz	102.280 kg	28.148 kg	74.132 kg
Ovăz	74.750 kg	35.080 kg	39.670 kg
Porumb	400.000 kg	50.000 kg	350.000 kg

Raportorul va consemna un amănunt deloc de lipsit de importanță dacă luăm în considerare factorul etnic: „*Comuna Cenadul Mare este lipită de comuna Cenadul Vechi. În comuna Cenadul Vechi s-a realizat cota integral, ba chiar peste cotă și, deși comunele sunt în continuare și fără spațiu între ele, din com. Cenadul Vechi locuitorii nu s-au prezentat la manifestația din comuna Cenadul Mare.*“ Pentru cei neavizați,

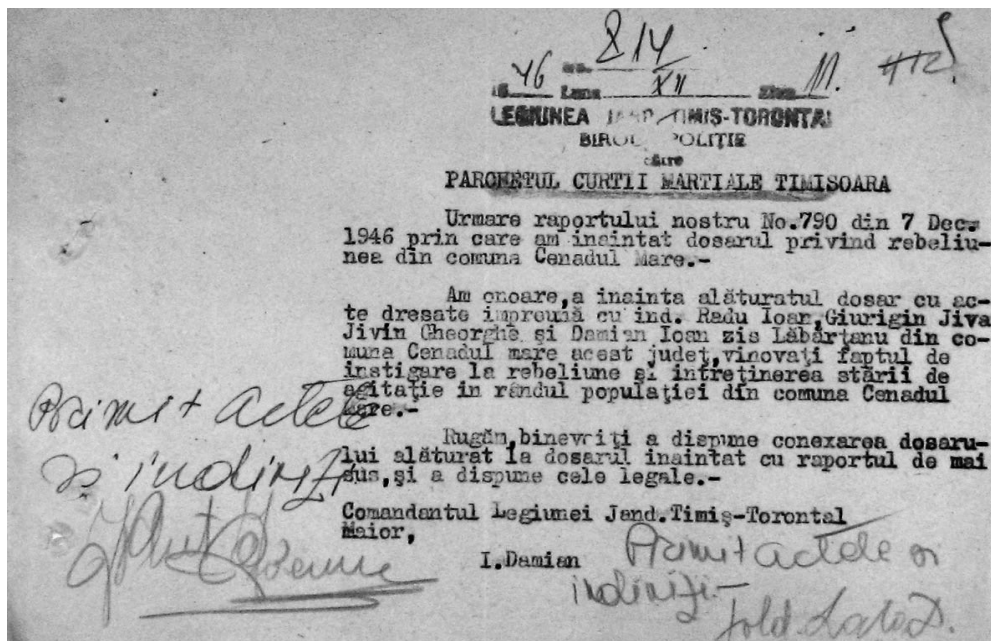
Livadă de piersici la Cenad, în 1970. În picioare, de la stânga la dreapta: Katharina Wolf, Elisabetha Jung, ?, Magdalena Thiel, Barbara Kurth, Elisabetha Müller. Jos: Barbara Balthasar, Keisersch Lissi, Anna Lux.

șoseaua internațională de astăzi a fost atunci hotarul dintre cele două comune. Și încă o precizare deosebit de importantă pentru înțelegerea atitudinii diferite a locuitorilor acestora: germanii constituiau majoritatea locuitorilor comunei Cenadul Vechi. Cum Germania tocmai pierduse războiul, iar șvabii cenăzeni simpatizaseră sau fuseseră obligați să simpatizeze cu Germania fascistă, fapt dovedit inclusiv prin multele lor acțiuni, aveau tot interesul să-și ispășească păcatele și să se dovedească a fi cât mai loiali unei Români inconstante în politica de alianțe politice și militare.

De partea cealaltă, adică în Cenadul Mare, majoritari erau românii, secondați de sârbi. Aceștia din urmă, confundând Rusia,

fratele lor mai mare, cu Uniunea Sovietică, se simțeau trădați și nu puteau accepta ideea că trebuiau să suporte despăgubirile de război. Și cum victima, respectiv Ugreșin Marinco, cel rănit de șeful de post, era de naționalitate sârbă, vor anunța Comisia Aliată de Control. De context vor ține cont și organele de opresiune, „*instigatorii declarați de primar și notar*“ nefiind ridicați „*întrucât s-ar fi dat loc la noi manifestări mai grave și sângeroase...*“

Comisia de anchetă va clasa acțiunea plutonierului major Alexandru Ardeleanu. Un dosar privin rebeliunea a fost înaintat Parchetului Militar din Timișoara. Raportorul va propune mutarea din Cenadul Mare a notarului Coriolan Ionescu, dar și înlocuirea din funcția de primar a lui Pavel Jiva. De asemenea, va solicita mutarea din Cenadul Mare a plutonierului-major Alexandru Ardeleanu și a plutonierului Ioan Calotă, „*...întrucât starea de spirit sârbă este foarte agitată contra acestor doi subofițeri, fapt constatat în ziua de 6 Decembrie 1946, a doua zi după anchetă, când*

Raportul privind predarea dosarelor și arestațiilor

la casa culturală s-au adunat în grupuri mici populația sârbă comentând faptele din ajun și așteptând rezultatul cercetărilor: “

În aceeași zi, comandantul Sectorului de Jandarmi din Sânnicolau Mare va trimite la Timișoara un raport în care va scrie că: „Toți locuitorii comentează și discută între ei «rebeliunea lor a avut efect și a pus la punct și jandarmii și nimeni nu mai cutează să mai vină la colectări»“. Zelos, acesta va solicita „...să se intervină de urgență pe lângă Prefectura județului pentru a ordona colectarea cerealelor cu echipe noi de jandarmi, bine înarmați, jandarmi din alte secții, fără a mai chema jandarmii din plasa Sânnicolau Mare, căci sunt cunoscuți de către populație întrucât au fost de multe ori la colectări. “ Același comandant mai face precizarea că „Dacă lucrurile se vor lăsa baltă, sunt sigur căci așa vor proceda și alți locuitori din alte comune, luând pildă dela cei din Cenadul Mare. Dacă se va face colectarea forțat desigur căci le va tăia poftele la locuitori să mai comenteze și să se mai bată cu pumnii în piept că ei au gonit pe cei chemați la colectare. “

Pe 7 decembrie, un raport va fi înaintat la Tribunalul Militar din Timișoara. La ordinul secret din 8 decembrie 1946 al Poliției, maiorul I. Damian, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, însoțit de subprefectul județului Timiș-Torontal, se va deplasa la Cenadul Mare, pentru cercetări. Cu prilejul acestora, va nota el, „...s-a constatat că populația sârbă este solidară și nimeni nu vroește a da preciziuni. Deasemeni, românii au fost timizi și refuză a da nume de persoane de teama răzbunărilor. În fața justiției, sub prestare de jurământ, vor declara însă adevărul și vor eși la iveală toți autorii morali și materiali ai rebeliunei. “

Pe 7 decembrie, Sânnicolaul va trimite la Timișoara o notă cu patru nume de cenăzeni și din ce partide făceau aceștia parte: Giurici Jiva, Bojin Pavel și Cismaș Teodor, membri ai Partidului Comunist Român, și Niculescu Constantin, membru al Frontului Plugarilor.

Capi ai rebeliunii au fost declarați: Ioan Radu – care a cerut notarului să prezinte ordinul ministerial pe baza căruia se fac colectările, agitând populația pe această temă, a somat notarii străini să părăsească localitatea și l-a dat afară din biroul Primăriei pe plutonierul Ioan Calotă; Giuricin Jiva care a procedat întocmai ca Ioan Radu, iar în plus a pretins să se bată toba în comună și să se adune toți locuitorii; Gheorghe Jivin, la fel; Damian Ioan „*zis Lăbășanu aceleași învinuiri, în plus numitul neputând obține baterea tobei dela primăria comunei Cenadul Mare pentru strângerea populației, s-a deplasat în comuna Cenadul Vechi la primărie pentru a obține toba.*”

Toți cei patru au fost reținuți și predați Tribunalului Militar din Timișoara.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond 161 - Legiunea de jandarmi Timiș-Torontal, inv. 573, dosarul nr. 152/1946.

Alipirea Cenadului Vechi la Cenadul Mare

De-a lungul istoriei, Cenadul actual și-a schimbat de mai multe ori denumirea și organizarea administrativă. Ajungând stăpâni ai Cenadului, cu prilejul conșcripției din 10 decembrie 1781, și dorind să îmbunătățească viața ortodocșilor români și sârbi, frații Náko divizează (din punct de vedere administrativ) Cenadul în două: Cenadul German și Cenadul Sârbesc. La 30 iulie 1858, comunele Cenadul German și Cenadul Sârbesc au fost ridicate la rang de orașele de câmpie (mezövaros), iar la 1 noiembrie același an sunt contopite, pentru scurt timp într-o singură comună¹. Ministerul de Interne de la Budapesta va decide însă în 1909 schimbarea numelor primite în 1781 în Nagycsanad (Cenadul Sârbesc) și, respectiv, Ócsanad (Cenadul German). În 1919, după Unire, Nagycsanad devine Cenadul Mare, iar Ócsanad – Cenadul Vechi(u).

Ca urmare a Ordinului nr. 3676 din 28 februarie 1948 cu privire la arondarea comunelor și plaselor din județ, în raportul său din 3 martie 1948, către prefectul județului Timiș-Torontal, pretorul Plasei Sânnicolau Mare va scrie că entitatea administrativ-teritorială pe care o conduce este formată din 13 comune rurale și o comună urbană, respectiv Sânnicolau Mare, numărul total al locuitorilor fiind de 39.231. Cenadul Mare avea 5.182 de locuitori, iar Cenadul Vechi 1.485 de locuitori. „3) *Ca schimbări în evoluția comunelor din ultimul timp, remarcăm că în comunele cu populațiune germană Tomnatic, Teremia Mică, Teremia Mare, Cheglevicu și Cenadul Vechiu, odată cu punerea în aplicare a Legii reformei agrare au fost colonizați și împroprietăriți un mare număr de locuitori de naționalitate română și prin aceasta s-a schimbat structura economică, cât și aspectul general al comunelor respective.*

Menționăm că numai din anul 1942 a luat ființă orașul Sânnicolau Mare, prin contopirea comunelor rurale Sânnicolau Mare și Sânnicolau German.

Delimitarea actuală a comunelor datează din anii 1922-1923.

4). La nicio comună nu se găsește atașat vreun sat sau cătun.

5). Toate comunele au o stare economică înfloritoare, locuitorii lor în marea majoritate ocupându-se cu agricultura.“

La capitolul venituri ordinare, Cenadul Mare a fost trecut cu suma de 3.900.000 de lei, iar Cenadul Vechi cu 1.708.247 de lei. În final, pretorul va propune menținerea în continuare a organizării teritorial-administrative.

¹ Pr. Gheorghe Cotoșman – „*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*“, Timișoara, 1935 (reeditată în 2009).

Pe 17 septembrie 1948, comisiile interimare din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi decid, de comun acord cu organizațiile de bază ale Partidului Muncitoresc Român din ambele localități, alipirea comunei Cenadul Vechi la Cenadul Mare, spre a forma o singură comună, cu denumirea de Cenad, dar numai cu consultarea prealabilă a locuitorilor din Cenadul Vechi, lucru transmis și pretorului.

Procesul-verbal încheiat cu respectivul prilej ne oferă și tabloul de moment al celor care conduceau atunci destinele Cenadului. Prezenți au fost pentru Cenadul Vechi: Jivanov Rada – secretar P.R.M., Nedelcov Vichentie – membru în biroul organizației de partid, Albu Ștefan – primar, dr. Egri Ferdinand, Pătrașcu Gheorghe și Dișici Milivoi – membri în comisia interimară a Cenadului Vechi, lipsă fiind Constantinescu Vasile – notar, Mizu Eremie și Marian Pavel – membri ai comisiei interimare. Iar pentru Cenadul Mare: Barantici Lazăr – primar, Regep Mihai – notar, Pescariu Traian, Giurici Milan, Oberknez Dafina, Stanciu Gheorghe – membri în comisia interimară a Cenadului Mare, lipsă fiind Blaj Ioan, membru al comisiei interimare. Se trece la dezbaterile singurului punct al ordinii de zi. Primul pe listă va fi „*Tov. Pescariu, care face expunerea de motive din partea P.M.R. din Cenad, prin care arată că această despărțire, făcută de fostele regimuri burghezo-capitaliste și imperialiste, a avut la bază substraturi de dominație politică, exploatare și șoviniste, despărțind aparte nemții de celelalte naționalități conlocuitoare, făcându-li-se în acest fel avantaje pentru a se deosebi de celelalte naționalități conlocuitoare și a beneficia de diferite favoruri.*”

În procesul-verbal al ședinței se va mai scrie: „*Întrucât unii membri din P.R.M. Cenadul Vechi, într-o ședință, au arătat greutățile financiare la susținerea comunei, fiind în majoritate împroprietăriți și săraci, au solicitat unificarea Cenadului Vechi la Cenadul Mare, pentru motive economico-financiare, întrucât taxele comunale la Cenadul Vechi sunt cu 100-500% mai mari față de Cenadul Mare, locuitorii contribuabili împroprietăriți în număr de cca 90, cari suportă greutățile financiare azi, în locul moșierilor și chiaburilor expropiați din com. Cenadul Vechi, iar comuna are cheltuieli mari de întreținere.*”

Referez în sensul ca comisiile interimare să ia în considerare referatul de mai sus și interesele locuitorilor din Cenadul Vechi împroprietăriți și săraci, cari nu pot suporta cheltuielile de întreținere, să se aducă o hotărâre în sensul dorinței țăranimii muncitoare din comuna Cenadul Vechi.”

Albu Ștefan, primarul Cenadului Vechi, va declara că nu este de acord cu fuzionarea decât dacă asta vor și locuitorii comunei, opinie la care se raliază Pătrașcu Gheorghe, dr. Egri Ferdinand, Dișici Milica.

Primarul Lazar Barantici și notarul Mihai Regep vor semna la 30 septembrie 1948 un proces-verbal de constatare a faptului că, la rândul său, procesul-verbal al ședinței comune a comisiilor interimare și a organizațiilor de bază ale P.M.R. din cele două comune, prin care s-a hotărât alipirea Cenadului Vechi de Cenadul Mare, a stat 10 zile afișat pe tabla de afișaj de la ușa principală a Primăriei (18-30 septembrie 1948) și nu a făcut nimeni nicio contestație. Un document similar, având același subiect, va fi semnat de primarul Ștefan Albu și, respectiv (pentru notar) Maria Boros, procesul-verbal privind unificarea fiind afișat, de această dată, la Primăria Cenadul Vechi.

Pretorul Nicolae Tcaciuc se va deplasa la Cenad la 10 ianuarie 1949, „...pentru a cerceta cauza alipirii comunei Cenadul Vechiu la comuna Cenadul Mare.” Constatând însă că nici la acea dată locuitorii din Cenadul Vechi nu au fost consultați, decide consultarea acestora, dar și organizarea pentru a doua zi, „...11 ianuarie, de la ora 8, a unei noi ședințe comune a comisiilor interimare și a organizațiilor de bază ale P.M.R. pentru adoptarea hotărârii de alipire.” Pretorul va mai scrie:

„După cercetările făcute potrivit art. 4 alin. 7 din Regulamentul pentru aplicarea legii administrative în legătură cu contopirea, respectiv alipirea comunei Cenadul Vechiu cu comuna Cenadul Mare, rezultă că comuna Cenadul Vechiu nu are venituri suficiente pentru acoperirea cheltuielilor obligatorii pentru o mai bună administrație comunală, fapt ce se constată că impozitele și taxele comunale plătite de locuitorii comunei sunt prea mari, care se cifrează dela 200-300 lei pe jugh. de pământ ca adiționale suplimentare, pe când comuna Cenadul Mare încasează acest impozit numai de 70-100 lei pe jugh. de pământ.

În ceea ce privește căile de comunicație, sunt una și aceleași strâns legate pentru ambele comune, ca așezare topografică, nu desparte niciun fel de hotar una de alta, iar interesele administrative și ale locuitorilor cer imperios contopirea acestor comune.”

Pe 11 ianuarie, la primăria din Cenadul Vechi se adună „...un mare număr de locuitori, care fiind lămuriți despre ce este vorba, după ce au deliberat mai îndelungat și bazați pe hotărârea comisiei interimare din 17 septembrie...” vor fi de acord cu alipirea de Cenadul Mare, lucru consemnat în procesul-verbal de față cu pretorul. În aceeași zi, va avea loc și ședința comună a comisiilor interimare și a organizațiilor de bază ale P.M.R. din cele două localități. Din partea Cenadului Vechi au fost prezenți: Ștefan Albu – primar, dr. Egri Ferdinand, Gheorghe Pătrașcu, Marian Pavel, Mizu Irimie și Dișici Milivoi – membri în comisia interimară; Cenadul Mare: Lazar Barantici – primar, Milan Giurici, Gheorghe Stanciu, Balasz Ioan, Milan Uncianschi, Oberknez Dafina – membri în comisia interimară, absent motivat fiind Traian Pescariu. Din partea P.M.R. vor fi prezenți: Zarici Liuba – secretar, și Vichentie Nedelcov – secretar de cadre. Iar din partea Uniunii Populare Maghiare (Madosz), Bakay Matei. Secretarul ședinței a fost notarul Mihai Regep. Se citește procesul-verbal al ședinței din 17 septembrie 1948. Apoi, „După verificare, se ia în seamă că, comisiile interimare ale comunelor Cenadul Vechi și Cenadul Mare, întrunite la sediul P.M.R. din comuna Cenadul Mare și de comun acord cu membrii organizației de bază din ambele comune au adus hotărârea sub formă de propunere de unificare, respectiv contopirea comunei Cenadul Vechi cu comuna Cenadul Mare pentru motivele consemnate în procesul-verbal al ședinței precedente din 17 septembrie 1948 și cu condițiunea de a fi consultată populația comunei Cenadul Vechi.” Dat fiind faptul că erau îndeplinite toate condițiile cerute, „Membrii comisiilor interimare din comuna Cenadul Vechi și Cenadul Mare, ținând seama de inițiativa lor proprie și de comun acord cu organizațiile de bază P.M.R. din ambele comune, de avizul favorabil dat de pretorul Plasei Sănnicolau Mare cu nr. 3198 din 10 ianuarie 1949, precum și de dorința populației din ambele comuni, aduc cu unanimitate următoarea hotărâre: comuna Cenadul Vechiu se contopește, respectiv se alipește la comuna Cenadul Mare spre a forma o singură comună cu denumirea de «Cenad».”

Pentru finalizarea actului de unificare, pretorul Nicolae Tcaciuc va trimite un raport prefectului județului Timiș-Torontal pe data de 14 ianuarie 1948, pe care îl încheie după cum urmează: *„Având în vedere că toate formalitățile de contopire, respectiv alipirea comunei Cenadul Vechi la Cenadul Mare au fost îndeplinite și respectate conform prevederilor legii și regulamentului pentru aplicarea legii administrative, cu onoare vă rugăm a dispune aprobarea acestei contopiri cât mai curând posibil, avizul nostru fiind favorabil.“*

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond nr. 69 – Prefectura Timiș-Torontal, inv. 186, dosarul nr. 7/1948.

Monumente

Obeliscul, ridicat în 1822

Obeliscul

Se află în dreapta intrării în Biserica romano-catolică, este realizat din cinci blocuri de piatră și un soclu și a fost ridicat în anul 1822, fiind sfințit de preotul paroh Emeric Bucovits.

Statuia Sf. Gerhard

Prin structura și dimensiunile sale, este cel mai impunător monument din Cenad. Statuia îl reprezintă pe Sf. Gerhard, în mărime naturală, cu privirea spre orizont, cu mâna dreaptă la inimă și cu stânga ținând toiagul episcopal.

Alături, un copil cu aripi de înger. Soclul, înalt de 3,5-4 m, are pe fața principală o placă de marmură roz, pe care scrie:

HONORI S. GERHARDI
EPISC. ET. MART.

HOC. MONVMENTVM SVB.
GLORIOSO AVGVSTI FRANCISCI
PRIMI AVSTRIAE. IMPERATORIS
ET. APOSTOLICI. HVNGARIAE.
REGIS REGIMINE. EVICTAE.
SOLI. PROPRIETATIS. PERENNI.
DOCUMENTO FVTVRVM. COMES
ALEXANDER NAKO. DE NAGY.
SZENT. NIKLOS.

GENTILITIS. QVOQVE. IVRI-
BVS. PROVIDE PROSPECTUM. HA-
BERI. CVPIENS EXSVREGERE IVSSIT.

Iată, în traducerea în limba română, a lui Dan Negrescu:

Statuia Sf. Gerhard

SPRE CINSTIREA SFÂNTULUI GERHARD, EPISCOP ȘI MARTIR, A PORUNCIT CONTELE ALEXANDRU NÁKÓ DE SÂNNICOLAU MARE SĂ FIE ÎNĂLȚAT ACEST MONUMENT, DORIND SĂ FIE SOCOTIT SPRE CERCETARE PE VIITOR CU MARE BĂGARE DE SEAMĂ, DUPĂ OBICEIUL NEAMURILOR, CA O STATORNICĂ DOVADĂ A ÎNFRÂNTEI ÎNSUȘIRI A ȚĂRÂNEI, PE VREMEA GLORIOASEI CONDUCERI A ÎMPĂRATULUI AUGUST FRANCISC ÎNTÂIUL AL AUSTRIEI ȘI REGE APOSTOLIC AL UNGARIEI.

În 1807, episcopul Kőszeghy László a ridicat un obelisc pe locul unde s-ar fi aflat biserica Sf. Gellért (Gherhard). Însă administratorul moșiei contelui Nákó Sándor l-ar fi dărâmat. Pentru a-l îmbuna pe episcop, contele a dispus ca pe locul obeliscului să fie ridicată statuia Sf. Gerhard.

Monumentul eroilor români

Se găsește în curtea Bisericii ortodoxe române, în fața intrării principale a acesteia, și a fost ridicat în anul 1937.

Este compus din două părți distincte: un postament din beton, cu trei trepte de jur-împrejur, și monumentul propriu-zis, din marmură albă, realizat de frații Steurer din Sânnicolau Mare.

Acesta este format la rândul său din trei părți. Baza paralelipipedică este așezată pe o placă și are un basorelief simplu, ce reprezintă două puști încrucișate, sub care se află trei cercuri ce simbolizează gloanțele.

Deasupra basoreliefului scrie: „*Monumentul s'a ridicat din contribuiri credincioșilor ortodoxi români din loc Anul 1937*“.

Partea de mijloc și cea mai înaltă este formată dintr-un paralelipiped canelat, finisat intenționat grosier, în care s-a încastrat o placă de marmură pe care sunt gravate numele eroilor.

Litere sunt vopsite în negru.

Deasupra, se află o placă de marmură mai mare, apoi una mai mică și, în fine, o cruce, tot din marmură, având pe ea gravată și vopsită cu negru o altă cruce, legată cu fundă.

Placa comemorativă conține în partea de sus, pe șapte rânduri, următorul text:
„*S'a ridicat acest Monument întru amintirea eroilor căzuți pe câmpul de onoare în războiul mondial pentru întregirea neamului – Fii ai bisericii ortodoxă română din Cenadul-mare 1914-1918 Fie-le țărâna ușoară și memoria eternă*“
Urmează numele „Oprean Aurel Sub Loc“.

Sub acesta se află, pe două coloane, numele eroilor:

Monumentul eroilor români

pe coloana din stânga:

Busuioc Filip
Blagoe Traian
Bora Todor
Covaci Gheorghe
Covaci Meilă
Crăciun Todor
Colompar Ioan
Colompar Todor
Flueraș Ioan
Grozav Petru
Grozav Pavel
Grozav Gheorghe
Grozav Pavel
Galetari Ioan
Galetari Gheorghe
Iovănuți Meilă
Jivin Jivcu
Jivu Ioan
Jivu Traian
Jivu Ioan
Miculescu Petru
Muntean Gheorghe
Muntean Petru
Muntean Gheorghe
Miclău Marcu
Miclău Mia

pe coloana din dreapta:

Nicolaș Aurel
Oprean Gheorghe
Oncean Gheorghe
Perian Ioan
Perian Todor
Papeș Gheorghe
Pescari Damian
Radu Ioan
Radu Gheorghe
Radu Nicolae
Radu Roman
Rejep Mitru
Rejep Traian
Rejep Mitru
Șovac Sava
Șiclovan Paia
Soceri Gheorghe
Soceri Anton
Toconiță Gheorghe
Târziu Gheorghe
Târziu Ioan
Viștan Gheorghe
Viștan Iovan
Viștan Ioan
Vingan Nicolae
Zichici Gheorghe

Monumentul eroilor sârbi

Monumentul se află în curtea Bisericii ortodoxe sârbe, aproape de intrarea principală în lăcașul de cult și este închinat eroilor cenăzeni sârbi din Primul Război Mondial, 1914-1918. Realizat din granit gri, neșlefuit, acesta este alcătuit din trei părți: soclu, corp principal și cruce. Pe fața dinspre biserică a corpului principal (realizat dintr-o singură bucată), în partea de sus, scrie în limba română „PACE“. Urmează o ghirlandă stilizată, sub care scrie în limba sârbă, cu caractere chirilice: „МИР“ și, respectiv: „1914-18“. Toate acestea sunt în basorelief. Urmează o placă obținută tot prin basorelief, pe care sunt gravate în limba română cuvintele: „EROILOR SÂRBI CĂZUȚI ÎN RĂZBOIU MONDIAL“. Urmează același conținut, dar de data aceasta în limba sârbă, cu caractere chirilice: „ХЕРОЈИМА СРБИЈА ЧАНАДЦИМА ПАЛИМ У СВЕТСКОМ РАТУ. 1914-18“

Fața dinspre stradă conține, pe o singură coloană, cu caractere chirilice, numele gravate ale eroilor (în paranteză redăm numele scris cu caractere latine, așa cum se pronunță acestea în limba română):

ИВАН САБЛИЋ (Ivan Sablici)
 ИВАН ТОДИЋ (Ivan Todici)
 ЈАНКО МАРКУЏИН (Janko Markužin)
 ЈОВА ЗАРИЋ (Iova Zarici)
 ЉУБА МИЛИЧИЋ (Liuba Milicici)
 МАРИНКО ОБЕРКНЕЗ (Marinko Oberknez)
 МАРИНКО СТ(Е)ФАНОВИЋ (Marinco

Stefanovici)

МИЛАН СТ(Е)ФАНОВИЋ (Milan

Stefanovici)

МИЛУТИН МАРЈАНУЦ (Milutin

Marianuž)

МИЛУТИН ИСАКОВ (Milutin Isacov)

МИЛУТИН ТРИФУНОВ (Milutin Trifunov)

МИЛОРАД ВЛАШЧИЋ (Milorad

Vlašćici)

МИША МАРЈАНУЦ (Miša Marianuž)

НИКОЛА ЗАРИЋ (Nikola Zarici)

НОВА ЗОМБОРАЦ (Nova Zomboraž)

РАДОВАН ИСАКОВ (Radovan Isacov)

САВА МИКУЛЕСКОВ (Sava

Mikulescov)

СЕВЕР ВУЈИЧИН (Sever Vuicin)

СПАСОЈЕ ИСАКОВ (Spasoje Isakov)

СРЕДА РУЖИЋ (Sreda Rujici)

СТЕВА ЂУРИЧИН (Steva Giuricin)

СТЕВА ЗОБОРАЦ (Steva Zobraž - probabil Zomboraž, n.n.)

СТЕВА ШУВАК (Steva Šuvac)

ТИМА ИСАКОВ (Tima Isakov)

ЦВЕТКО ПОПОВИЋ (Tvetko Popovici)

АРТЕНИЈА ЖИВАНОВ (Artenia Jivanov)

РАДА МАРИНКОВ (Rada Marinkov)

ЖИВКО ЖИВАНОВ (Jivko Jivanov)

МИЛАН УНЧАНСКИ (Milan Uncianski)

РАДУЦА МАРКУЏИН (Raduža Marcužin)

Monumentul eroilor sârbi

Fața dinspre curte:

СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ (Voluntari sârbi)

ДУШАН УНЧАНСКИ (Dušan Uncianski)

ИСА УНЧАНСКИ (Isa Uncianski)

МИЛИВОЈЕ УНЧАНСКИ (Milivoie Uncianski)

СЕВЕР ШУВАК (Sever Šuvac)

ЦВЕТКО ЗОМБОРАЦ (Tvetko Zomboraž)

РЕДОВНИ ВОЈНИЦИ (Soldați din armata regulată):

АНДРИЈА ОБЕРКНЕЗ (Andria Oberknez)
АНДРИЈА ЦВЕТКОВ (Andria Țvetcov)
АРКАДИЕ ИВАНОВ (Arcadie Ivanov)
АРКАДИЕ НЕДЕЛКОВ (Arcadie Nedelcov)
ВАСА ИЛИЈИН (Vasa Iliin)
ВАСА НИКОЛАШ (Vasa Nicolaș)
ВЕЛА МЕНДЕБАЧКИ (Vela Mendebacichi - probabil Velia, n.n.)
ВЛАДА ВЛАШЧИЋ (Vlada Vlașcici)
ВЛАДА ПОПОВИЋ (Vlada Popovici)
ВЛАЈКО ЂУРИЧИН (Vlaico Giuricin)
ВОЈИН РАНКОВ (Voin Rancov)
ЂОРЂЕ НЕЗНИК (George Neznic)
ЂУРА УНЧАНСКИ (Giura Uncianski)
ЂУРИЦА СТЕФАНОВИЋ (Giurița Stefanovici)
ЕМИЛ ЖИВИЋ (Emil Jivici)
ЖИВА МИЛИЧИЋ (Jiva Milicici)
ЖИВАН МИЛИЧИЋ (Jivan Milicici)
ЖИВКО ОБЕРКНЕЗ (Jivco Oberknez)
ЖИВКО ЦВЕТКОВ (Jivco Țvetcov)
ЗАРИЈА ИЛИН (Zariia Ilin)

Monumentul ostașului sovietic

Ridicat în curtea Bisericii ortodoxe sârbe, în partea altarului. Este, de fapt, un ansamblu format din monumentul propriu-zis și două pietre funerare puse pe mormintele celor 93 de ostași și trei ofițeri sovietici căzuți în luptele din Cenad, în 1944. Monumentul este ridicat pe o platformă cu trei trepte pe latura din față și este format dintr-un portal și o statuie. Coloanele portalului sunt din marmură

neagră. Partea superioară, care unește coloanele, este din marmură albă, stilizată, pe care este gravat în limba rusă, cu caractere chirilice: „НАШЕ ДЕЛО ПРАВОЕ – МЫ ПОБЕДИЛИ“, în traducere liberă: „*Lupta noastră e dreaptă – Noi am învins*“. Deasupra părții superioare a portalului se găsește o stea roșie, cu cinci colțuri. În cadrul portalului se găsește statuia unui soldat sovietic, cu arma automată în mâini, pregătită de tragere, cu încărcător rotund. Pe boneta soldatului se află o stea roșie. Statuia se află pe un postament. De acesta este prinsă în patru bolțuri o placă de marmură, pe care este gravat: „ВОИНАМ КРАСНОЙ АРМИИ ПОГИБШИМ В БОРЬБЕ ЗА ОСЛОБОЖДЕНИЕ НАШЕЙ РОДИНЫ. 8 ОКТ. 1944 Г“. În traducere liberă: „*Soldaților Armatei Roșii, căzuți în luptele de eliberare a patriei noastre. 8 oct. 1944*“. Pe cele

Monumentul ostașilor sovietici

două pietre de mormânt, fiecare cu câte-o stea roșie prinsă de fața principală, scrie cu litere chirilice gravate și aurite: „СЛАВА ГЕРОЯМ СОВЕТСКОЙ АРМИИ ПАВШИХ ЗА ОСЛОБОЖДЕНИЕ с. ЧЕНАДУЛ МАРЕ“. Iar sub, în limba română: „EROI SOVIETICI NECUNOSCUȚI CĂZUȚI ÎN LUPTELE PENTRU ELIBERAREA COMUNEI CENADUL MARE 1944“.

Monumentul eroilor germani

A fost ridicat în 1926, în centrul cimitirului romano-catolic din localitate. Ulterior, pe fețele soclului au fost adăugate plăci de marmură neagră, având scrise pe ele numele germanilor morți în timpul luptelor din Cenad, ale celor decedați în Siberia și ale celor morți în Bărăgan. Soclul este format din patru blocuri de diferite dimensiuni, cel de-al cincilea fiind aproape la fel de înalt ca cele patru însumate și are în vârf un vultur cu aripile desfăcute.

Monumentul comun

Se află în centrul comunei, lângă șoseaua internațională Timișoara-Szeged, vizavi de Biserica ortodoxă română. Este realizat pe o platformă betonată, înconjurată pe trei părți de o limbă de pământ, destinată florilor, înconjurată și aceasta, de un garduleț scund de beton, în care se găsesc încastrați stâlpi metalici cu lanțuri prinse între ei. Partea din față a soclului este prevăzută cu două trepte, mărginite de câte-o balustradă scundă, din beton. Monumentul propriu zis se sprijină pe două plăci de beton, la bază, una mare, apoi una mai mică, așezată deasupra. Urmează un soclu fals, pe a cărui față principală este prinsă o placă neagră, cu un basorelief ce reprezintă patru ostași cu căști pe cap, aliniați în spatele unui tun din care se văd doar afetul și jumătate de roată, reprezentați în poziție de atac, cu arme cu baionetă în mâini. Pe partea principală a corpului monumentului scrie cu majuscule: „ÎN AMINTIREA EROILOR ROMÂNI 1914-1918 ȘI 1940 -1945“, unde „ȘI 1940 1945“ a fost adăugat ulterior ridicării acestui monument, fiindcă mai jos scrie: „RIDICAT DE STRĂJERII ȘI PREMILITARIII COMUNEI CENADUL MARE 1937“.

Monumentul eroilor germani

Monumentul eroilor cenăzeni

Pe fața din dreapta sunt gravate, pe o singură coloană, următoarele nume:

SBLT (sublocotenent, n.n.) POPOVICI NICOLAE

MICLAU MIHAI

NICOLAȘ AUREL

OPREAN GHEORGHE

OPREAN AUREL SLT.

PERIAN IOAN

PESCARIU DAMIAN

PAPEȘ GHEORGHE

PERIAN TEODOR

PESCARIU IOVAN

PESCARIU MEILĂ

PESCARIU PETRU

PECICAN PAVEL

PAVEL IOAN

REGEP DIMITRIE

REGEP TRAIAN

RADU GHEORGHE

RADU IOAN

RUSU GHEORGHE

REGEP GHEORGHE

RADU NICOLAE

RADU ROMAN

SOCOL PETRU

SOCERIU NICOLAE

SOCERIU ANTON

SOCERIU GHEORGHE

SOCOL GHEORGHE

SLATINĂ GHEORGHE

SEBEȘAN GHEORGHE

SOCOL ANTONIU

SOCOL IOAN

VINȚAN IOVAN

VINȚAN GHEORGHE

VINȚAN IOAN

ZICHICI GHEORGHE

STANCIU LAZĂR

ȘICLOVAN PAVEL

ȘOVAC SAVA

ȚOCONIȚĂ GHEORGHE

UNCEAN GHEORGHE

VINGAN NICOLAE

Pe fața din partea stângă sunt gravate următoarele nume:

CĂPT. CORNUT IOAN

BUSIOC FILIP
BLAGOE TRAIAN
BUNEI VASILE
BARNA GHEORGHE
BLAJ IOAN
BOLDOVICI GHEORGHE
BLIDAR GHEORGHE
BLIDAR SAVA
COVACI GHEORGHE
CRĂCIUN TEODOR
COVACI FILIP
COLOMPAR MARCU
COLOMPAR FILIP
COSTA GHEORGHE
COLOMPAR TEODOR
DRĂGAN IOAN
FLUERAȘ IOAN
FUȘTEAC IOAN
GROZAV PAVEL
GROZAV PAVEL
GROZAV PETRU
GALETARIU IOAN
GALETARIU PETRU
GROZAV GHEORGHE
GALETARIU GHEORGHE
HALAL PAVEL
ISAC GHEORGHE
IOVĂNUȚ ANTON
IOVĂNUȚ MEILĂ
JIVIN JIVCU
JIVU IOAN
JIVU TRAIAN
LIPOVAN GHEORGHE
MARIENUȚ GHEORGHE
MUNTEAN GHEORGHE
MUNTEAN GHEORGHE
MICULESCU DIMITRIE
MUNTEAN GHEORGHE
MUNTEAN PETRU
MICULESCU PETRU

Pe partea din spate a monumentului, cu o bandă largă între nume și prenume și la care se aliniază acestea, sunt gravate în ordine alfabetică numele:

ANABRING IOSIF
AUBERMAN NICOLAE
BABA DUMITRU
BALTHAZAR IOAN
BALTHAZAR NICOLAE
BALTHAZAR PETRU
BOLDOVICI VASILE
BORA SABIN
CIURDAȘ PETRU
COLOMPAR SAVA
COMLOȘAN TEODOR
CRĂCIUN SIMION
DAMIAN DIMITRIE
DAMIAN GHEORGHE I
DAMIAN GHEORGHE II
DAMIAN TEODOR
FÜLÖP PAVEL
FRANK ANTON
GALETAR IOAN
GILOT IOAN
GIULINCEV ILIA
GRABELDINGER ADAM
HILGER RUDOLF
IANCOV ARSA
IEFTICI DUȘAN
IUHASZ IOSIF
KOPP IOSIF
KORECH PETRU
LUCZO IOSIF
MARKOV MITUKA
MILICICI IOȚA
MICU IOAN
MILICICI LAȚA
MIZSUR EMERIC
NEDELCOV MLADEN
OBERCNEZ SAVA
PAUL GHEORGHE
RADU IOAN
RADU SAVA

Dat fiind faptul că nu au încăput toate numele, lista continuă pe soclul fals:
REGEP GHEORGHE I
REGEP GHEORGHE II

RICHTER GHEORGHE
SARAFOLEAN ILIE
SAUER PETRU
SCHÜSSLER ANTON
SIMEDRU ILIE
SUCIU GHEORGHE
SUVAC JIVAN
TUSSER IOAN
TODICI IVAN
UGLEȘIN JIVCO
VARGA PAVEL

Pe fața din dreapta, în partea de jos a soclului fals, este inscripționat: „PROIECTAT PROF. ST. GOMBOȘIU EXECUTAT ÎN PIEATRĂ ST ANTAL TIMISOARA“.

Monumentul Recunoștinței

A fost ridicat prin contribuția șvabilor cenăzeni din cadrul Comunității Cenăzenilor din Germania (Heimatortsgemeinschaft Tschanad), fiind inaugurat la 10 august 2014, cu prilejul sărbătoririi a 250 de ani de la așezarea coloniștilor germani în localitate. Obeliscul, din granit negru lustruit, înalt de trei metri a fost așezat în stânga față de intrarea în Biserica romano-catolică, la câțiva metri de șoseaua internațională Timișoara-Szeged. Pe partea din față și pe cea din spate a obeliscului figurează următoarea inscripție bilingvă româno-germană:

„Zum Gedenken an die 22.500 Deutsche die hier geboren, gelep und zur Gestaltung und zum Erbluhen dieser Gemeinde, seit dem Jahre 1764 - bis heute, beigetragen haben.“

„În memoria celor 22.500 de germani care aici s-au născut, au trăit și au contribuit la înființarea și înflorirea acestei localități din anul 1764 - până azi.“

La dezvelire au participat în calitate de oaspeți de onoare:

Siegfried Geilhausen - viceconsulul Germaniei la Timișoara, împreună cu soția Eugen Dogaru - prefectul județului Timiș

Dr. Ioan Hațegan - istoric, născut la Cenad

Werner Gilde - membru reprezentant din conducerea Comunității Șvabilor Bănățeni, cu sediul la München

Nicolae Țăran - expert economic, Timișoara

Preoți: Petre Velčov, Dan Groza (Chișineu Criș), Johann Ghinari (Sânnicolau Mare)

Eugen Predescu - realizatorul obeliscului memorial

Din partea organizațiilor locale ale șvabilor emigrați în străinătate:

Din comuna Horia, județul Arad - Richard Sebastin Jäger împreună cu familia

Din Jimbolia - Josef Koch, cu soția

Din Lenauheim - Nikolaus Dornstauder

Din orașul Sântana, județul Arad - Josef Lutz

Din Teremia Mică - Dietmar Kirschenheuter

Asociația Șvabilor din Kempten - Dieter Jeck, cu familia

Din Lovrin - Helmuth Kierer

Din partea forumurilor democratice germane:

Din Sânnicolau Mare - Dietlinde Huhn

Din Gottlob - Anneliese Wambach

Din Biled - Adam Csonti cu soția

Directorul Fundației „Adam Müller Guttenbrunn“ din Timișoara, Helmut Weinschrott, împreună cu soția

Din Sântana - Stefan Mayer cu soția

Nicolae Crăciun - primarul comunei Cenad

Reprezentanți ai administrației locale din Cenad

Conducerea Comunității Cenăzenilor emigrați în străinătate:

Pauline Huschitt - președintă

Adolf Wunder - vicepreședinte

Brunhilde Hinkel - trezoreră și cercetătoare genealogică

Elisabeth Jung - secretară

Formația de muzică de fanfară din Recaș, condusă de Mathias Henschl

Reprezentanți ai mass-media.

Reproducem integral cuvântul lui Pauline Huschitt, președinta Comunității Cenăzenilor din Germania (revista „Cenăzeanul“ nr. 4/2014):

„Pentru veșnica onoare, eternă pomenire și în memoria tuturor germanilor care au trăit vreodată în Cenad, comunitatea șvabilor originari din Cenad a ridicat această piatră comemorativă în centrul comunei, în fața bisericii romano-catolice. Conform cunoștințelor noastre, acesta este primul monument de acest gen din Banat și, astfel, comuna Cenad realizează o premieră în acest sens.

Slăvirea și pomenirea strămoșilor este o verigă în lanțul care leagă trecutul de viitor. Acest lucru este specific tuturor popoarelor, din toate timpurile. Această ridicare la rang de cult este o bijuterie în salba sufletului uman, care reflectă credința în nemurire, recompensa binemeritata și legăturile de iubire veșnică.

În acest lanț al aspirațiilor spirituale, se împletește cu mult fast cultul strămoșilor. Îi cinstim, pentru că aceștia au întemeiat trecutul, iar faptele lor ne vor călăuzi în vremuri de bine și ne vor încuraja în vremuri de răstărire.

Este legea firii ca faptele mari să se desăvârșească numai pe altarele de jertfă. Așa e în firea naturii, așa este în suflete. Strămoșii au dat totul, au jertfit totul: bunăstare, fericire, viața pentru un ideal; dar și pentru idealul datoriei de cetățean, de familist, de libertate și de dreptate. Cu un altruism inegalabil și-au înecat sufletele și ne-au lăsat toate amintirile pentru înfăptuirea unui gând mareț. Vrednicia lor se împletește în aleasa cunună de lauri care va sta mărturie peste decenii și peste secole.

Jertfa lor este jertfa supremă, jertfa iubirii, răspicat rostită în cuvintele biblice: «Dovada supremă a iubirii constă în a dedica sufletul aproapelui său». De aceea, gloria înaintașilor se înalță majestuos în privirile și admirația noastră, a celor mărunți, care în tainică închinare ne înbinăm cugetele recunoscătoare, să înțelegem faptele lor marețe, răsfrânte în lumina viitorului.

Strămoșii nu mor! Ei continuă să trăiască în paginile istoriei, în slujbele bisericesti, în marmura rece, în moștenirea lăsată și în inimile urmașilor. Cinstirea lor este pietate cuvincioasă, amintirea lor - datorie creștinească.

Acest obelisc se vrea a fi un semn al iubirii și recunoștinței din partea acelor care și azi le mai poartă numele și le duc dorul și se vrea arc peste timp eternizat în memoria comunei, în memoria comunității, în sufletele și inimile noastre.

Dumnezeu să-i primească în împărăția sa!

Odihnească-se în pace!“

Sarcofagul Sf. Gerhard

Sarcofagul Sf. Gerhard

Am lăsat la final sarcofagul, dat fiind faptul că nu face parte din categoria monumentelor propriuzise. Acesta se găsește în interiorul Bisericii romano-catolice și servește ca altar. Se află păstrat în diverse faze de prelucrare și finisare. Potrivit legendei, în el ar fi fost depus trupul episcopului Gerhard după ce a fost ucis cu

pietre pe dealul din Budapesta, ce-i poartă astăzi numele: Szent Gellert.

Révai Miklós

Placa comemorativă este creație a sculptorului Kaubek Peter (Ungaria). Fondurile au fost adunate în urma conferințelor din 2008, de la Washington, despre Bartók Béla și Révai Miklós, susținute de Páll Margit din Sânnicolau Mare, localitatea natală a savantului Révai Miklós (1749/1750-1807), preot piarist, filolog și profesor universitar, personalitate marcantă a iluminismului maghiar. Révai a copilarit la Cenad, unde unchiul mamei sale, Sándor Pál, a fost preot. Astăzi, el este recunoscut în primul rând ca lingvist, deoarece a pus bazele științifice ale metodei comparativ-istorice, devansându-l astfel pe lingvistul german Jacob Grimm (1785-1863).

Meritele sale au fost recunoscute de către Academia Maghiară, care i-a promovat concepția lingvistică și l-a primit printre membrii săi.

Placa comemorativă, cu efigia lui Révai, a fost dezvelită în ziua de 26 octombrie 2008, la Biserica romano-catolică din Cenad, în prezența prof. univ. Nagy János de la Universitatea din Szeged.

Faptul că Révai a fost botezat la Cenad cu numele de Mátyás (naș fiind Oxel Mátyás, cel care a devenit Ronay, proprietar al castelului de la Kiszombor), a copilarit tot la Cenad și aici a urmat primii ani de școală, nu l-a putut lăsa indiferent față de această localitate, imaginile marcându-l pentru tot restul vieții. Și, cu siguranță, una dintre acestea este cea a catedralei din Cenad, care, doar putem presupune, se afla pe-atunci într-o acută stare de degradare, fiind demolată în 1868.

Elev fiind la școala confesională romano-catolică din Cenad, unde cu siguranță l-a avut ca profesor și pe Sándor Pál, ruda sa, a putut cunoaște și istoria Cenadului, a episcopiei romano-catolice de Cenad și mai cu seamă „*Legenda mare*“, dedicată

Sfântului Gerhard, venețianul devenit cenăzean prin adopție. Mai târziu, în 1768, pe când avea 19 ani, Révai va scrie o elegie în limba latină, dedicată Cenadului.

Tsanadinum in suis ruderibus

OLIM MORISENA DICTA.

*Imitatio Elegiae Sannazarianae ad ruinas Cumarum.
Szegedini. 1768.*

*Hic ubi cincta latus vallo Morisena superbo
In riguos olim despiciebat agros,
Tecta ubi, et illustres stabant ornatibus aedes
Et fortunatum floruit Elysium:*
Atque ubi duxerunt hilares sua tempora Reges, 5.
*Dum canerent forti proelia facta manu:
Quis quondam, dum res Patriae stetit integra nostrae,
Haec fieri tutus posse putabat avus?
Tristia nunc squalent neglectis rudera lappis,
Ostentat laceras moesta ruina casas.* 10.
*Quocunque aspicio, bustum lacrimabile, et atras
Tectorum, heu, veterum conspicio inferias!
Impendit necquicquam operam, dum scire laborat
Evolvendi avidus posteritatis amor:*
Quo sint ducta loco spatiosa palatia Regum, 15.
*Quove augustorum curia sacra Patrum:
Quo Benedictini fuerint sua surgere tecta
Gavisi, et supero templa parata Deo:
Et quo thure pias redolere Georgius aras
Viderit, et titulis structa sacella suis.* 20.
*Heu! latet, et Domina, et primum quibus inclita Virgo
Aedibus Hungarici dicta Patrona soli:
Thus quibus assiduum dederit pia cura Gerardi,
Perpetuus Magnae Matris ut esset honor.*
O Superi! estne iterum haec olim spes ulla videndi, 25.
*Tollet et e bustis se Morisena suis?
Magnificis templis, pulchraque superbiet arce?
Et Reges tectis conteget hospitibus?
Haecne dies olim veniet, nec inaniter opto?
Aut iacet aeternis obruta culminibus?* 30.
*Singula sic decora infaustis sunt mersa ruinis,
Et dudum indigno procubuere solo!
Eheu nos miseros! ut luctu plangimus alto
Sicui concessos mors rapit atra dies,
Quid querimur? si sunt sua fata vel urbibus ipsis,* 35.
Si suus est ipsis arcibus interitus.

*Atque utinam nimium ne sim eventura locutus ,
 Serus et haec dicat carmina vana nepos!
 Nec tu semper eris laudatae Regia Budae,
 Surgentis Patriae nunc decus omne meae. 40.*
*Atque ubi Pestanae vario stant ordine tures,
 Doctus et artificum, templa superba, labor;
 Olim ibi tellurem incultus proscindet arator,
 Ruderaque offenso vomere pulsa gement.
 Urbs erat hic quondam, gemet haec et cultor agelli, 45.
 Et quo nunc recidit, qui fuit ante, decor!
 Olim praerupto ruet arx Pisonia saxo
 Indomitis latebras exhibitura feris;
 Praeteriens alto quas navita monstret ab Istro,
 Hungaricum hoc habuit Rex diadema iugo. 50.
 Dicat et haec, nihil aeternum est, quodcunque videmus,*

Dar iată și traducerea liberă în limba română, realizată de prof. univ. dr. Dan Negrescu, de la Universitatea din Timișoara, la solicitarea noastră:

Cenadul în pietrele sale

Numit odinioară Morisena

Imitație după o elegie sannazariană la ruinele orașului Cume.

Szegedin. 1768.

*Aici unde Morisena încinsă cu trufașă întăritură privea odinioară
 întinderea cu ogoare udate, unde casele și vestitele lăcașuri stăteau
 împodobite și înflorea un sortit Eliseu, 5.*
*Și unde-și petreceau timpul voioșii regi în timp ce-și cântau luptele
 purtate cu braț neînfricat, care strămoș odinioară, când bunul Patriei stătea
 neatins aflat la adăpost, putea să socotească că toate acestea se vor întâmpla?
 Întristatele pietrișuri sunt acoperite de brusturii neîngrijirii, îndurerata ruină
 vădește bordeie sfârtecate. 10.*
*Oriunde privesc, mormânt ce stârnește plânsul, văd în totul întunecatele
 ofrande ale vechilor acoperișuri. Zadarnic își dă osteneala străduindu-se
 doritoarea iubire de viitor să știe cum va fi: 15.*
*unde s-au dus din loc încăpătoarele palate ale Regilor?
 Încotro sacrele curii ale auguștilor Părinți?
 Unde s-au bucurat benedictinii să-și înalțe acoperișurile și lăcașurile sfinte
 gătite Dumnezeuului de sus? Și unde și-a văzut George răspândind mireasma
 de tămâie pioasele altare și săculeții rânduiți după inscripțiile lor. 20.*
*Vai! Rămâne ascunsă și Doamna care mai întâi vestită Fecioară, în
 lăcașurile ungurești era numită Stăpâna pământului; tămâie din care li
 s-a dat stăruitor prin curata purtare de grijă a lui Gerhard, spre a fi perpetuă
 cinstirea Măreței Mame. 25.*

- O, zei de sus, n-ar fi oare trebuincioasă din nou speranța de a le vedea
acestea precum odinioară? Oare se va înălța Morisena din mormântul ei? Se
va mândri cu frumoasele-i lăcașuri și frumoasa-i cetate? Îi va mai găzdui pe
Regi sub primitoarele-i acoperișuri? Oare acea zi de odinioară nu va veni?
Oare doresc zadarnic? 30.*
- Oare va zăcea îngropată printre dâmburi veșnice? Căci s-au scufundat
însinguratele podoabe printre nefericitele ruine și de multă vreme s-au
prăvălit în țărâna ce nu le merită! Vai! Nenorocii de noi! Plângem ca de o
adâncă jale, oricui moartea întunecată îi răpește supusele zile. 35.*
- De ce ne plângem? De vreme ce orașele însele își au soarta lor, de vreme
ce fiecare cetate își are pieirea ei. Și spre a nu fi vorbit peste măsură de cele
ce se vor întâmpla, întârziatul urmaș va spune și aceste deșarte stihuri. Vei
fi desigur veșnic lăcașul regal al lăudatei Buda, 40.*
- Întreaga podoabă a Patriei mele ce se înalță, acolo unde în felurită
rânduială stau turnurile din Pesta, și strădania învățată a măștrilor, și
templele mândriei; odinioară plugarul neînvățat despica pământul și
nelucrații bolovani izbiți gemeau de fierul plugului poticnit. 45.*
- Oraș era aici odinioară, geme și el și deștelenitorul ogorului și, ceea ce
acum îndepărtează, fusese înainte podoabă. Odinioară, după sfărâmarea
stâncii, s-a năpustit cetatea pisoniană, dând la iveală cu neîmblânzite unelte
ascunzișurile. Depășindu-le pe acestea din adâncul Istrului arătate de
corăbier, prin această creastă muntoasă și-a avu Regele diadema ungară. 50.*
Se vor zice și acestea: orice vedem, nimic nu e veșnic.

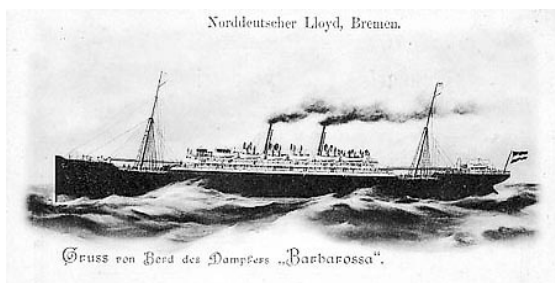
Emigranții

În perioada cuprinsă între anii 1892-1924, pe Insula Ellis (Ellis Island) din New York au debarcat peste 22 de milioane de imigranți, aici funcționând un centru de imigrare deschis în 1892 și închis în 1954. Actualmente, Ellis Island și Liberty Island, pe care se află faimoasa statuie a Libertății dăruită americanilor de către francezi, alcătuiesc Monumentul Național Statuia Libertății.

Printre cele 22 de milioane de persoane s-au aflat și mulți cenăzeni de toate etniile. Ce anume i-a împins să emigreze? În primul rând sărăcia, dar poate și dorința de a duce o viață mai bună, salariile în America fiind pe-atunci aproximativ de patru ori mai mari decât în Ungaria.

Există astăzi baze de date care permit căutarea imigranților după nume, loc de naștere, vaporul cu care au călătorit, portul din care au plecat etc. Printre cele mai importante pe care le-am găsit se află și cea de la adresa de Internet www.ellisland.org, dar, ca și celelalte, oferă acces gratuit limitat. De asemenea, voluntarii mormoni care au lucrat la transcrierea datelor de pe listele de pasageri pe suport digital au făcut destul de multe greșeli, comise în mare parte și din cauza caligrafiei defectuoase,

astfel că a întocmi o listă cu numele cenăzenilor emigrați în America este o treabă costisitoare din toate punctele de vedere. În cazul numelor germane, am preluat lista din cartea lui Brunhilde Hinkel - „*Ortssippenbuch der katholischen Pfarrgemeinde*

Vasul de pasageri „Barbarossa“

Familie tipică de emigranți europeni

Stația de triere Ellis Island

Porturile de unde s-au îmbarcat cenăzenii au fost Bremen și Hamburg din Germania, respectiv Fiume din Italia. Referindu-se la aceste porturi, Dave Dreyer scrie că, în 1904, guvernul maghiar a luat măsuri pentru a încuraja cetățenii săi să utilizeze ca port de plecare Fiume, aflat la Marea Adriatică. Începând din 1904, a dat liniei de transport maritim „*Cunard*” concesiune exclusivă pentru transportul de migranți din Fiume. Navele „*Cunard*” au debarcat pasagerii exclusiv în portul New York. Pentru bănățeni, plecarea de la Fiume făcea necesară posesia unui pașaport maghiar, în timp ce pentru plecările din porturile de la Marea Nordului porturi, precum Anvers și Le Havre, nu era nevoie de un pașaport sau alte documente de călătorie.

Lista vapoarelor cuprinde următoarele denumiri: „*Barbarossa*”, „*Belgravia*”, „*Gr. Kurfürst*”, „*Vaderland*”, „*K. Augusta Victoria*”, „*Prinz Friedrich Wilhelm*”, „*Slavonia*”, „*Kronprinz Wilhelm*”, „*Pretoria*”, „*Zeeland*”, „*Pannonia*”, „*Carpathia*”, „*Hannover*”, „*Brandenburg*”, „*Imperator*”, „*Pres. Grant*”, „*Amerika*”, „*George Washington*”, „*Cleveland*”, „*Caronia*”, „*Ultonia*”, „*K. Luise*”, „*Main*”, „*K. Wilh. D. Gr.*”, „*Roon*”, „*Bluecher*”, „*Cassel*”, „*Pres. Lincoln*”, „*Rhein*”, „*Bayern*”. Vasele ce plecau din Bremen au aparținut exclusiv companiei Nord Deutscher Lloyd (NDL), iar cele cu plecare din Hamburg erau ale „*Hamburg American Line*”.

Porturile de debarcare au fost Philadelphia și New York. Aici, după triere, au plecat spre diferite localități de destinație: Alliance, Ashland, Catasauqua, Chicago, Cincinnati, Cleveland, Colfaz, Detroit, Elizabeth, New York, Philadelphia, St. Louis, Tarrytown, Winnipeg, Wyandotte. Marea majoritate s-a dus însă spre Chicago și Philadelphia, pentru a lucra în industrie. Câțiva s-au întors la Cenad și cu banii câștigați în străinătate și-au cumpărat pământ, și-au ridicat case etc.

– *Tschanad/Cenad im Banat, 1764-2007*“, Nürnberg în 2007, pe care am completat-o cu o serie de nume noi. În cazul celorlalte nume, am făcut corecturi doar acolo unde am fost sigur că nu greșesc ortografia. Baza de date îndeosebi în cazul emigranților de origine etnică germană din Banat i se datorează lui Dave Dreyer din San Mateo, California, ultima adăugare datând din 27 noiembrie 2011.

Perioada plecărilor s-a întins între anii 1904 -1921. Anul cu cele mai multe emigrări a fost 1907.

Debarcarea

Vă oferim o listă neexhaustivă a pasagerilor cenăzeni emigrați în S.U.A. (câțiva în Canada). Cu mici excepții în cazul femeilor (unele sunt născute în alte localități decât Cenadul, dar s-au căsătorit aici), majoritatea sunt născuți la Cenad (în paranteză, vârsta):

1. Aber Johann (25)	38. Dornbach Johann (19)
2. Aber Khatarine (17)	39. Eberhardt Nikolaus (36)
3. Anabring Barbara (39)	40. Ernst Anton (28)
4. Anabring Barbara (44)	41. Ernst Josef (25)
5. Anabring Elisabeth (17)	42. Ernst Karolin (11)
6. Anabring Johann (17)	43. Ernst Maria (26)
7. Anabring Johann (42)	44. Ernst Maria (40)
8. Anabring Johann (46)	45. Fassbinder Peter (19)
9. Anabring Mathias (19)	46. Foedel Johann (5)
10. Anton Nikolaus (23)	47. Foedel Paulina (25)
11. Aubermann Johann (17)	48. Folk Anna (13)
12. Aubermann Peter (25)	49. Folk Barbara (62)
13. Balthasar Anton (4)	50. Fortner Franz (33)
14. Balthasar Barbara (25)	51. Fortner Katharina (28)
15. Balthasar Elisabeth (20)	52. Frank A. Peter (29)
16. Balthasar Peter (30)	53. Frank Anna (11 luni)
17. Bauer Roza (27)	54. Frank Anna (16)
18. Becker Martin (39)	55. Frank Anna (21)
19. Belanszki Matyas (40)	56. Frank Anna (24)
20. Bernhardt Karl (32)	57. Frank Anna (8 luni)
21. Bernhardt Theresia (32)	58. Frank Anton (58)
22. Binder Johann (43)	59. Frank Barbara (26)
23. Blaj Ioan (41)	60. Frank Johann (16)
24. Bloch Simon (30)	61. Frank Johann (49)
25. Bohmer Anna (2)	62. Frank Josef (13)
26. Bohmer Magdalena (27)	63. Frank Nikolaus (24)
27. Boldowits Anna (20)	64. Frank Peter (32)
28. Boldowits Lasar (28)	65. Frank Rosa (23)
29. Cornut Ioan (32)	66. Funk Barbara (18)
30. Cornut Ioan (36)	67. Galetar Ioan (18)
31. Crăciun Gheorghe (43)	68. Gräbeldinger Georg (37)
32. Damm Michael (18)	69. Gräbeldinger Johann (38)
33. Deakovics Zsioko (26)	70. Gräbeldinger Jutirko (9)
34. Deginder Magdalena (52)	71. Gräbeldinger Margareth (11)
35. Dornbach A. Peter (23)	72. Gräbeldinger Margaretha (30)
36. Dornbach Barbara (62)	73. Gräbeldinger Nikolaus (45)
37. Dornbach Elisabeth (21)	74. Gräbeldinger Petronella (38)
	75. Greiter Johann (28)
	76. Gulacsy Laslo (25)
	77. Gynkim Mility (37)
	78. Gynkim Natalie (31)
	79. Gynkim Sebok (9)
	80. Hardt Maria (28)
	81. Heim Johann (33)

82. Heim Juliana (26)
83. Hettich Peter (40)
84. Hinkel Gertrud (21)
85. Hinkel Leopold (26)
86. Hinkel Magdalena (23)
87. Hinkel Magdalena (26)
88. Hinkel Magdalena (34)
89. Hinkel Mathias (28)
90. Hinkel Mathias (37)
91. Isac Florea (28)
92. Iszler Johann (42)
93. Janczer Josef (29)
94. Jordan Theresia (18)
95. Jorga Paul (28)
96. Jovanucz Ilie (27)
97. Jszagor Anna (26)
98. Jszagor Nikolaus (30)
99. Jung Johann (11 luni)
100. Jung Johann (27)
101. Jung Johann (36)
102. Jung Johann (43)
103. Jung Katharina 22
104. Jung Magdalena (28)
105. Jung Margaret (36)
106. Jung Nikolaus (32)
107. Jung Peter (3)
108. Jung Peter (30)
109. Kacsaoł Erzsebet 20
110. Kacsaoł Johann (24)
111. Kaiser Margaret (26)
112. Kampf Johann (7)
113. Kampf Margareth (29)
114. Keller Juliana (19)
115. Kirnbauer Johann (39)
116. Klar Johann (24)
117. Klar Johann (54)
118. Klar Katharina (46)
119. Klar Magdalena (20)
120. Klar Rosalia (19)
121. Klar Theresia (19)
122. Klobstein Johann (45)
123. Knipp Lorin (47)
124. Kolla Josef (36)
125. Kolla Josef (39)
126. Kopel Gyoergy (19)
127. Koreck Anton (28)
128. Koreck Anton (3)
129. Koreck Barbara (8)
130. Koreck Elisabeth (27)
131. Koreck Johann (17)
132. Koreck Katharina (25)
133. Koreck Margareth (26)
134. Koreck Nikolaus (19)
135. Koreck Peter (18)
136. Kräuter Hermine (25)
137. Kräuter Johann (29)
138. Kräuter Johann (42)
139. Kurth Theresia (16)
140. Leozl Anton (17)
141. Lessl Johann (9)
142. Lessl Katharina (13)
143. Lessl Magdalena (35)
144. Lessl Margareth (19)
145. Lessl Nikolaus (39)
146. Lessl Peter (27)
147. Lesty Josef (27)
148. Ludescher Mihaly (39)
149. Ludwig Barbara (17)
150. Ludwig Elisabeth (27)
151. Ludwig Peter (30)
152. Mallinger Michael (18)
153. Mallinger Johann (25)
154. Mallinger Margaretha (28)
155. Mallinger Peter (2)
156. Marianuț Nicolae (17)
157. Matajsz Jozsef (22)
158. Maywurm Anton (23)
159. Mirtschof Peter (30)
160. Miru Tamasszia (48)
161. Müller Anna (29)
162. Müller Elisabeth (17)
163. Müller Emmerich (40)
164. Müller Johann (33)
165. Müller Nikolaus (8)
166. Muntyan Vitya (31)
167. Nedelko Tosa (38)
168. Nedelykow Lazar (31)
169. Nikolas Vana (17)

170. Nistor Ilie (25)
 171. Oster Johann (49)
 172. Paul Berta (20)
 173. Paul Peter (1)
 174. Pavlovits Adsam (28)
 175. Perian Lazăr (18)
 176. Pescar Damian (16)
 177. Pescar George (23)
 178. Pescar Petru (24)
 179. Pescar Sebastian (24)
 180. Pinnel Anna (43)
 181. Pinnel Elisabeth (17)
 182. Pinnel Georg (33)
 183. Pinnel Michael (11)
 184. Pinnel Nikolaus (48)
 185. Pinnel P. Anton (4)
 186. Potchen Theresia (23)
 187. Radu Atanasie (25)
 188. Radu Gheorghe (25)
 189. Radu Pavel (27)
 190. Rankov Nenad (28)
 191. Rausch Anton (26)
 192. Rausch Anton (39)
 193. Rausch Anton (50)
 194. Rausch Elisabeth (18)
 195. Rausch Johann (27)
 196. Rausch P. Johann (20)
 197. Rebenstock Anton (9)
 198. Rebenstock Johann (52)
 199. Rebenstock Katharina (21)
 200. Rebenstock Mathias (16)
 201. Rebenstock Peter (24)
 202. Rebenstock Theresia (50)
 203. Richter A. Elisabeth (26)
 204. Richter Anton (1)
 205. Richter Anton (30)
 206. Richter Anton (37)
 207. Richter Barbara (7)
 208. Richter Elisabeth (27)
 209. Richter Emmerich (21)
 210. Richter Johann (3)
 211. Richter Konrad (6)
 212. Richter Magdalena (1)
 213. Richter Magdalena (9)
 214. Richter Nikolaus (27)
 215. Richter Peter (8)
 216. Rottenbacher Anna (32)
 217. Rottenbacher Elisabeth (13)
 218. Schardje Barbara (48)
 219. Schardje Peter (51)
 220. Schlier Anna (22)
 221. Schmelzer Anton (37)
 222. Schmelzer Nikolaus (18)
 223. Schmelzer Peter (17)
 224. Schmidt Katharina (41)
 225. Schmidt Peter (21)
 226. Schmidt Peter (44)
 227. Schneider Anton (37)
 228. Schneider Anton (6)
 229. Schneider Magdalena (27)
 230. Schneider Maria (17)
 231. Schordje Elisabeth (20)
 232. Schortje Alexander (23)
 233. Schrott Anton (25)
 234. Schrott Magdalena (19)
 235. Schultz Johann (16)
 236. Schüssler Anton (17)
 237. Schüssler Anton (2)
 238. Schüssler Anton (54)
 239. Schüssler Barbara (18)
 240. Schüssler Katharina (30)
 241. Schüssler Margaretha (46)
 242. Schüssler Michael (8)
 243. Schüssler Peter (32)
 244. Schüssler Peter (5)
 245. Schütz K. Gerhard (32)
 246. Schwella Peter (17)
 247. Sebeșan Nicolae (18)
 248. Steib Julia (38)
 249. Suvak Roza (46)
 250. Szatler Anna (21)
 251. Tebacher Jacob (36)
 252. Tesin Stefan (17)
 253. Till Josef (16)
 254. Todity Nenad (38)
 255. Tolerian Lidia (4)
 256. Tomi George (26)
 257. Traum Johann (40)

258. Tujo Anna (29)
259. Tujo Jakob (31)
260. Tujo Magdalena (8)
261. Ťveici Vlada (28)
262. Valdosity Rada (19)
263. Vingan Theodor (30)
264. Wambach Adam (25)
265. Wambach Franziska (21)
266. Wambach Jakob (49)
267. Wambach Johann (27)
268. Wambach Katharina (21)
269. Wambach Peter (10 luni)
270. Weber Elisabeth (16)
271. Weber Elisabeth (29)
272. Weber Elisabeth (39)
273. Weber Gertrud (14)
274. Weber Hermine (19)
275. Weber Hugo (23)
276. Weber Johann (26)
277. Weber Josef (4)
278. Weber Margaretha (24)
279. Weber Margaretha (8)
280. Weber Maria (23)
281. Weber Mathias (45)
282. Weber Peter (19)
283. Weber Peter (32)
284. Weber Peter (6)
285. Wenner Anna (14)
286. Wenner Anna (18)
287. Wenner Anton (11)
288. Wenner Anton (35)
289. Wenner Barbara (32)
290. Wenner Barbara (65)
291. Wenner Elisabeth (50)
292. Wenner Elisabeth (8)
293. Wenner Eva (14)
294. Wenner Johann (11)
295. Wenner Johann (40)
296. Wenner Johann (49)
297. Wenner Katharina (34)
298. Wolf Anna (2)
299. Wolf Maria (25)
300. Wolf Peter (16)
301. Wolf Peter (25)
302. Wunder Nikolaus (21)
303. Zillich Wilhelm (13)
304. Zimmer Elisabeth (17)
305. Zivics Istvan (38)
306. Zivics Palne (35)
307. Zomboraț Axentie (18)
308. Zsevin Lazar (36)
309. Zwity Miklos (44)

Povești despre răufăcători

Fărădelegi au existat dintotdeauna, ca atare nici localitatea Cenad nu a fost scutită de fapte rele de-a lungul zbuciumatei sale istorii. Pentru exemplificare, vă oferim câteva imagini inedite. Despre una dintre faptele reprobabile am citit în publicația „Românul“ din 7 februarie 1932, ce apărea la Arad: *„Polițiștii din Timișoara au arestat 3 indivizi cari se ocupau cu falsificarea monedelor de 20 Lei. Între ei se află un ciasornicar și un șofer. În legătură cu această descoperire s-a mai arestat falsificatori de monete și în comuna Cenadul Vechi din județul Timiș-Torontal.“*

În noaptea de 14 spre 15 august 1948, lui Uncianski Milivoi îi sunt furate două iepe aflate în grajdul de la pusta sa situată la hotarul Cenadului cu Sânnicolau Mare. Păgubașul va reclama verbal dispariția cabalinelor la Comisariatul de Poliție din Sânnicolau Mare în data de 16 august, iar mai apoi și în scris, reclamația fiind înregistrată pe 18 august. Procesul-verbal va fi întocmit de comisarul șef Adamoviciu Petre în ziua de 20 august, când acesta s-a deplasat împreună cu agentul principal Teodorescu Virgil la pusta lui Uncianski, care le va relata din nou cum în seara de 14 august, încă de pe la ora 21, câinii de la pustă au început să latre spre lanurile de porumb din apropiere. Însoțit de argat, a cercetat terenul până la marginea lanului de porumb, însă mai departe n-au cutezat, fiindu-le teamă. Au stat de pază până pe la ora 1, dar până la urmă au adormit din cauza oboselii. Când s-au trezit pe la ora 3, au constatat lipsa celor două iepe. Polițiștii au cercetat lanul de porumb și au dat de urme proaspete de oameni care au umblat pe-acolo. Urmele de cai s-au văzut doar până la ieșirea din curtea pusteii, până la drum. În fața ușii, Uncianski a găsit un portofel în care se afla o scrisoare în limba maghiară, cu vădite caracteristici țigănești, însă comisarul șef concluzionează că portofelul a fost lăsat acolo dinadins, spre a deturna eventuala anchetă către Ungaria.

Atât păgubașul, cât și polițiștii cred că autorii furtului ar fi niște țigani din comuna Pecica, județul Arad, care s-ar ocupa de comerțul de cai. Aceștia ar fi fost în data de 14 august la târgul din Sânnicolau Mare, de unde au cumpărat șapte cai, pe care i-au expediat în comuna Salonta Mare, prin numiții Raicici Nicolae din Sânnicolau Mare și un țigan din Pecica, pe nume Petru, numele de familie al celui din urmă nefiind cunoscut.

Cercetările au continuat. Astfel, s-a constatat că Primăria orașului Sânnicolau Mare a eliberat cinci bilete pe numele a două persoane din comuna Rovine, județul Arad, respectiv Doruț Iosif și Iudl Petru. Iar de la Primăria Cenadul Mare s-a aflat că

din localitate s-au vândut doi cai, din care unul către Iudl Petru din Rovine și unul către Luckeszi Iosif din comuna Pădureni, județul Arad. Potrivit socotelii, era vorba de șapte cai, cinci din Sânnicolau Mare și doi din Cenadul Mare.

Este chemat la Poliție numitul Raicici Nicolae, cel care a dus caii la Salonta Mare. Acesta va da o declarație semnată, potrivit căreia pe 14 august a fost tocmît de Buza Ștefan și Buza Ioșca din Pecica și de unul Pepi din Pădureni pentru a duce cabalinele la Salonta Mare. Pe 16 august, el și Petru din Pecica au fost ajunși la Arad de țiganul Pișta, care „*venea cu încă trei cai (iepe) din care două de culoare neagră, una mai închisă una mai deschisă și o iapă murgă cu lapte, care spunea că au fost cumpărate din Cenadul Mare.*”

În baza celor cercetate și a celor declarate de Raicici Nicolae, comisarul șef bănuiește că autorii furtului celor două iepe ale lui Uncianski sunt acei țigani geambași de cai, care au fost sprijiniți de persoane neidentificate din Sânnicolau Mare și Cenadul Mare. Ca atare, va decide continuarea cercetărilor și va trimite dosarul de cercetare la Postul de Jandarmi din Pecica în data de 21 august. Din păcate, nu am găsit în dosarul de arhivă și datele finale ale cercetării, astfel că nu putem ști dacă Uncianski Milivoi și-a recuperat caii.

Pe 27 august 1948, Serviciul Agricol din cadrul Primăriei orașului Sânnicolau Mare îl reclamă la Comisariatul de Poliție din localitate pe numitul Mereuță Nicolae din Cenad, pe care paznicii de câmp l-au prins cu o căruță încărcată cu lemne provenind din tăierea unor pruni din livezile locuitorilor din Sânnicolau Mare. În declarația sa, consemnată în procesul-verbal al poliției, acesta va relata că pe 26 august, în timp ce se afla pe hotarul comunei Cenad, în zona de frontieră, pentru a aduna crengi de foc pentru Călina Marauti (probabil tot Mereuță), a venit la el un soldat de la pichetul de grăniceri nr. 1 și l-a rugat să ducă și pentru el o căruță de lemne, contra cost, pentru șuștărul Ionescu din Cenad, în dimineața zilei de 27 august. Drept pentru care s-a dus a doua zi în aceeași zonă de frontieră și același soldat cu care încheiase înțelegerea i-a încărcat căruța cu lemne. Însă pe drum spre Cenad l-au prins paznicii de câmp și l-au dus la Primăria Sânnicolau Mare, apoi la Poliție, unde lemnele i-au fost confiscate. Susține că nu cunoaște numele soldatului, dar știe că este de la pichetul de grăniceri nr. 1. În document nu scrie dacă a fost sau nu și amendat, însă cert este că plugarul Mereuță s-a întors la cei 10 copii ai lui cu mâna goală.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 429 - Comisariatul de Poliție Sânnicolau Mare, inv. 1670.

Pământul în cifre

Cât teren arabil a avut Cenadul? O întrebare la care e greu de răspuns, cifrele fiind diferite de la un an la altul, de la un document la altul. De exemplu, o situație statistică a însămânțărilor din primăvara anului 1948, întocmită de Comitetul de Plasă al Frontului Plugarilor din Sănnicolau Mare, spune că cele două comune, Cenadul Mare și Cenadul Vechi, aveau împreună 13.606 ha suprafață arabilă totală.

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (D.J.T.A.N.) deține, printre altele, și Fondul 843 – Cooperativa agricolă de producție Cenad, inventar 1271. Parte a acestui fond, dosarul nr. 80/1961 conține și referatul de dezarondare a gospodăriei agricole colective „Ștefan Plăvăț“, din 28 ianuarie 1961, document fără nicio semnătură și ștampilă, pregătit pentru adunarea generală a membrilor, în care, în deschidere, se pomenește de o suprafață existentă la finele anului 1960 de **5.294 ha** de teren arabil aparținând celor 1.661 de familii care au intrat în „colectivă“.

Același referat dă situația exactă a modului de împărțire a averii între cele două noi gospodării agricole colective, I și II, ce urmau să devină independente din aceeași zi. G.A.C. I a primit 3.183,76 ha, iar G.A.C. II a primit 3.129,33 ha, deci totalul era de **6.313,09 ha**.

Aici apare o primă diferență. Adică la început se spune de o suprafață totală de 5.294 ha. Iar apoi apare o suprafață însumată de 6.313,09 ha, rezultând o diferență în plus de **1.019,09 ha**.

Să vedem însă ce scrie în Decizia de dezarondare nr. 22/29 ianuarie 1961 a Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Raionului Sănnicolau Mare, document în original, semnat și ștampilat de președintele și, respectiv, secretarul instituției. În enunț se pomenește de o suprafață totală de teren agricol de **5.399 ha**. În decizia propriu-zisă nu se pomenește de nicio suprafață și nici de vreo metodă de împărțire a averii între cele două gospodării agricole.

Decizia de dezarondare nr. 21/31 ianuarie 1961 emisă de Sfatul Popular al Regiunii Banat, care face referire și la împărțire, pomenește de o suprafață totală anterioară dezarondării, de **5.480,15 ha**. Documentul spune că, prin dezarondare, se înființează: a) Gospodăria Agricolă Colectivă nr. 1, cu 805 de familii, 1.113 brațe de muncă și o suprafață totală de teren de 2.567,74 ha, care primește denumirea de G.A.C. „Mureșul“; b) Gospodăria Agricolă Colectivă nr. 2, cu 855 de familii, 1.095 de brațe de muncă și o suprafață de 2.512,86 ha, care primește denumirea de G.A.C. „Ștefan Plăvăț“. Adunând cele două suprafețe de teren atribuite fiecăreia în parte, obținem un total de **5.080,6 ha**. Așadar, în același act apar două cifre total diferite în ceea

ce privește suprafața totală deținută până atunci de G.A.C. „Ștefan Plăvăș”: o dată 5.480,15 ha, iar a doua oară, însumând suprafețele reieșite din împărțirea G.A.C.-ului în două, 5.080,6 ha. Rezultă o diferență de **399,55 ha**, care dispare de la enunț până la decizia propriu-zisă. Facem însă precizarea că documentul atribuit Sfatului Popular al Regiunii Banat nu este nici semnat, nici ștampilat, câte un exemplar existând în dosarele fiecăreia dintre cele două noi G.A.C.-uri.

Este foarte interesant faptul că în chiar referatul de dezarondare apare diferența de 1.019,09 ha. Putem presupune că partea de început, mai poetică, putea să fi fost scrisă de către o cu totul altă persoană decât partea strict contabilă, care ar fi preluat cifra suprafeței totale de teren deținut de G.A.C. dintr-un document cu mult anterior cifrelor de la sfârșitul anului 1960. În acest răstimp, numărul de membri putea să fi fost completat, la fel și suprafața de teren. Întrebarea este de ce există totuși diferență, de la o zi la alta? Deci între ziua adunării generale de dezarondare (28 ianuarie 1961) și data deciziei raionale (29 ianuarie 1961): 6.313,09 ha în referat și 5.399 ha în decizia raională, ceea ce înseamnă o diferență de 914,09 ha. După încă două zile (31 ianuarie 1961), apare o nouă diferență, cea între suma din decizia raională și din decizia regională: 5.399 ha în decizia raională și 5.480,15 ha în decizia regională, diferența fiind de 81,15 ha. Dacă însă la decizia regională luăm de bună a doua cifră, cea de 5.080,6 ha, obținem o diferență de 318,4 ha. În fine, dacă mai facem o socoteală între cifra a doua din referat și cifra a doua din decizia regională, respectiv 6.313,09 ha și 5.080,6 ha, obținem o diferență de **1.232,49 ha**, care pare a se fi pierdut pe drumul dintre Sfatul Popular al comunei Cenad și Sfatul Popular al Regiunii Banat.

O altă cifră cifră la care am avut deocamdată acces a fost de **5.309 ha**, pomenită în „Sinteza planului de producție și a planului financiar pe anul 1971”, prezentată la adunarea generală din ziua de 30 ianuarie 1971. Cu 90 ha mai puțin decât în documentul oficial al Sfatului Popular Sănnicolau Mare din Decizia de dezarondare nr. 22/29 ianuarie 1961.

Tot de situația pământului cenăzean se vorbește și în volumul editat de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Timiș intitulat „Societate și cultură. Procesul de educare politică și elevare culturală în zona Timiș-vest – Studiu comparativ asupra transformărilor economice și a mutațiilor culturale în localitățile Dudeștii-Vechi și Cenad” (coordonator Ștefan Buzărnescu). Potrivit acestuia, Cenadul deținea în 1971 o suprafață agricolă de **10.145 ha**, din care **9.336 ha** teren arabil, 529 ha pășuni și fânețe naturale, 280 ha vii și livezi, iar fondul forestier se întindea pe 360 ha.

O altă cifră apare în volumul intitulat „Panoptic al comunelor bănățene din perspectivă pedologică”, semnat de Dorin Țărău și Marcel Luca, publicată în 2002, la Editura „Marineasa” din Timișoara: „...Comuna Cenad se întinde pe o suprafață de 8 026 ha, din care 7 085 ha reprezintă terenul agricol”. În aceleași pagini dedicate Cenadului, cei doi autori detaliază: „Terenul agricol al comunei se constituie din următoarele folosințe: arabil **6.657 ha** (94,0%), pășuni 280 ha (4%), fânețe 2,85 ha (0,04%), vii 0,15 ha (și livezi 145 ha (2,0%)).”

La 7 martie 2011, suprafața agricolă a comunei Cenad a fost de **6.506,58 ha**, așa cum scrie negru pe alb în „Raportul privind starea economico-socială a comunei Cenad în 2010”, prezentat în cadrul ședinței Consiliului Local al comunei Cenad

din 7 martie 2011. Dacă revenim la cea de-a doua cifră vehiculată în raportul de dezarondare sus-amintit, de 6.313,09 ha, și o scădem din cifra din 2011, obținem o diferență de 193,49 ha, care putea să fi fost în proprietatea unor cenăzeni încă neînscrisi în G.A.C. până la data de 28 ianuarie 1961, când s-a ținut adunarea generală de dezarondare. Potrivit documentelor aflate la D.J.T.A.N., înscrieri în C.A.P. au existat și ulterior datei de 28 ianuarie 1961. Procesul de colectivizare socialistă a agriculturii s-a încheiat oficial în România în luna martie 1962 - cu trei ani înainte de termenul oficial stabilit de partid. Anunțul încheierii „transformării socialiste a agriculturii” a fost făcut de Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Muncitoresc Român, la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale din 27-28 aprilie 1962 de la București. Formele socialiste de proprietate dețineau 96% din suprafața arabilă a țării. Se regăsea oare diferența de 193,49 ha de la Cenad printre cele 4%? Greu de spus, fiindcă terenurile din zonele de deal și de munte, considerate nerentabile, au rămas necolektivizate, acestea constituind, de fapt, diferența de 4% aflată în proprietate privată.

Revenind la cifrele noastre concrete, mai trebuie să facem o scădere apelând la documente oficiale și anume între suprafața de 6.506,58 ha din 7 martie 2011 și cea din decizia raională din 29 ianuarie 1961 (document semnat și parafat), de 5.399 ha. Obținem o diferență lipsă de **1.107,58 ha**, adică de **17,022%** din terenul arabil al Cenadului. Desigur, putem doar să speculăm asupra acestei diferențe uriașe, lipsă în actele oficiale ale vremii.

În „Proiectul de organizarea teritoriului și introducerea asolamentelor la G.A.C. Ștefan Plăvăț din satul Cenad, comuna Cenad, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Timișoara”, aprobat de Ministerul Agriculturii și Silviculturii în data de 9 mai 1959, se face referire la o suprafață de teren de „3.598,55 ha reprezentând 66,65% din terenul total colectivizabil din sat, restul de teren în întovărășiri”. Teritoriul G.A.C. se învecina inclusiv cu câteva T.O.Z.-uri (întovărășiri în care proprietarii își mențineau proprietatea asupra pământului și a mijloacelor de muncă) din Cenad: T.O.Z. „Înfrățirea”, T.O.Z. „Recolta”, T.O.Z. „Cenăzeana” și T.O.Z. „Mureșana”. Dat fiind faptul că în 1959 și 1960 se consemnează un val de cereri de înscriere în G.A.C., până la proba contrarie putem presupune că T.O.Z.-urile au fost absorbite de G.A.C., aducând cu ele și terenul aferent. Următoarele cereri sunt abia în 1971, foarte puține la număr. La o cercetare amănunțită, la nivel de nume, ar putea releva faptul că ultimii înscriși (cei din 1971) au făcut parte din loturile celor cărora li s-au refuzat înscrierile în 1959, ultimul an în care se mai consemnează refuzuri.

Volumul „Ghid micromonografic al localităților județului Timiș”, editat în 1996 de Consiliul Județean Timiș, pomenește de o suprafață totală de **10.251,73 ha**, din care 9.034,01 ha teren agricol (arabil – 8.295,24 ha; pășuni – 587,21 ha; fânețe – 42,85 ha, vii – 4,37 ha; livezi – 104,34 ha) și 1.217,72 ha teren neagricol (păduri – 367,24 ha; ape – 298,33 ha; neproductiv – 72,58 ha; drumuri – 207,56 ha; construcții – 272,01 ha). Cifrele vehiculate în general în această monografie se pot pune sub semnul întrebării în ceea ce privește exactitatea sau conformitatea.

Site-ul oficial al Consiliului Județean Timiș, www.cjtimis.ro, pomenește, în februarie 2012, de o suprafață a localității de **8.491 ha**, situație valabilă la nivelul anului 2002 și 2005, în baza datelor obținute de la Direcția de Statistică Timiș.

În baza datelor primite în 2002 de la Oficiul Județean de Cadastru, Geodezie și Cartografie Timiș, site-ul C.J. Timiș detaliază clasele de calitate ale terenului: clasa de calitate I – 582 ha; clasa de calitate II – 2.741 ha; clasa de calitate III – 2.247 ha; clasa de calitate IV – 2.262 ha; clasa de calitate V – 307 ha; clasa medie de calitate a terenurilor din localitate – 3.

În baza datelor din 2002 de la Direcția de Statistică Timiș, C.J. Timiș spune că la Cenad există **7.385 ha** de teren agricol, din care: **6.507 ha** teren arabil, 727 ha pășuni, 43 ha fânețe, 4 ha vii, 104 ha livezi. Structura suprafeței de **1.106 ha** de teren neagricol reprezintă: 368 ha păduri, 242 ha ape, 195 ha drumuri și căi ferate, 233 ha curți, 68 ha alte terenuri neagricole.

Suprafața de teren arabil din baza de date a C.J. Timiș, de 6.507 ha este identică, în urma rotunjirii, cu cea pomenită la 7 martie 2011 (6.506,58 ha).

Din păcate, și această bază de date suferă de inexactități. Astfel, la detalierea capitolului „*Culturi vegetale*“, reiese o suprafață agricolă totală de **7.383 ha**, cu 2 ha mai puțin decât cifra pomenită mai sus. La rândul său, suprafața arabilă este de 6.505 ha, cu 2 ha mai puțin decât mai sus.

Așadar, la prima vedere, există diferențe, unele chiar mari, așa cum am arătat. Încercăm o explicație logică, pornind de la definițiile din capitolul I, art. 2 din Legea fondului funciar, legea nr. 18/1991, republicată 1998 (Monitorul Oficial, Partea I nr. 1 din 05/01/1998): „*În funcție de destinație, terenurile sunt:*

a) *terenuri cu destinație agricolă, și anume: terenurile agricole productive - arabile, viile, livezile, pepinierele viticole, pomicele, plantațiile de hamei și duzi, pășunile, fânețele, serele, solarile, răsadnițele și altele asemenea -, cele cu vegetație forestieră, dacă nu fac parte din amenajamentele silvice, pășunile împădurite, cele ocupate cu construcții și instalații agrozootehnice, amenajările piscicole și de îmbunătățiri funciare, drumurile tehnologice și de exploatare agricolă, platformele și spațiile de depozitare care servesc nevoilor producției agricole și terenurile neproductive care pot fi amenajate și folosite pentru producția agricolă;*

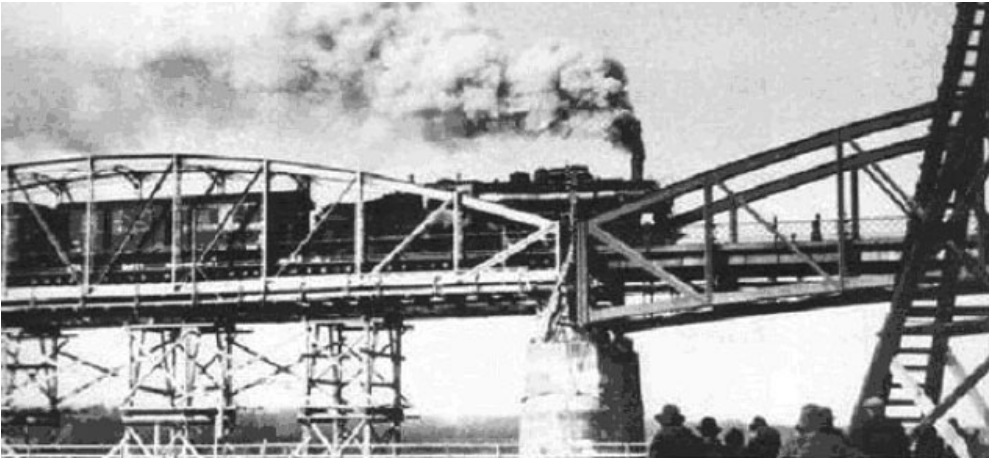
b) *terenuri cu destinație forestieră, și anume: terenurile împădurite sau cele care servesc nevoilor de cultură, producție ori administrare silvică, terenurile destinate împăduririlor și cele neproductive - stâncării, abrupturi, bolovănișuri, râpe, ravene, torenți -, dacă sunt cuprinse în amenajamentele silvice;*

c) *terenuri aflate permanent sub ape, și anume: albiile minore ale cursurilor de apă, cuvele lacurilor la nivelurile maxime de retenție, fundul apelor maritime interioare și al mării teritoriale;*

d) *terenuri din intravilan, aferente localităților urbane și rurale, pe care sunt amplasate construcțiile, alte amenajări ale localităților, inclusiv terenurile agricole și forestiere;*

e) *terenuri cu destinații speciale, cum sunt cele folosite pentru transporturile rutiere, feroviare, navale și aeriene, cu construcțiile și instalațiile aferente, construcții și instalații hidrotehnice, termice, de transport al energiei electrice și gazelor naturale, de telecomunicații, pentru exploatarea miniere și petroliere, cariere și halde de orice fel, pentru nevoile de apărare, plajele, rezervațiile, monumentele naturii, ansamblurile și siturile arheologice și istorice și altele asemenea.“*

Căi de comunicație

Podul feroviar, în timpul probelor

Eruditul venețian Francesco Grisellini, devenit bănațean pentru o perioadă de vreme, scria¹: „E adevărat că și în vremuri mai vechi pământul din apropierea Mureșului și cel de-a lungul Tisei, de la Seghedin și până dincolo de Titel, era mlăștinos. Aceste mlaștini nu se întindeau însă atât de mult, precum fură găsite în anul 1717. Mlaștina de la Aranca ajunsese, peste Kiskanizsa, până la Mokrin... Mlaștinile pontice, atât de renumite în vechea și noua Romă, nu pot fi comparate deloc cu cele din Banat. Permanentele schimbări atmosferice cărora le este expusă țara, datorită poziției ei naturale, precum și emanațiile molipsitoare care se ridicau din atâtea ape împuțite și pline de putregaiuri au făcut din Banat cel mai trist loc de ședere“.

Iată și opinia altui călător² prin zonă: „În fine, la 26 decembrie 1781, pe o vreme foarte rea, am părăsit Timișoara. Am ajuns fără mare dificultate până la Sânnicolau Mare (Gross S. Mücklosh). Aici, cea mai mare parte a zonei până la

¹ Francesco Grisellini - „Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei“, Editura Facla, Timișoara, 1984.

² Johann Kaspar Steube – „Nouă ani în Banat (1772-1781)“, Editura de Vest, Timișoara, 2003.

Seghedin (Szegedin) era inundată de apele revărsate ale Mureșului și Tisei. Deoarece vizitiul nostru nu cunoștea locurile, în fața diligenței noastre a trebuit să călătorească tot timpul un român, pentru a nu risca să ne împotmolim. De aceea, în fiecare zi nu

Picioarele de pod, văzute din Ungaria

reușeam să parcurgem decât distanțe scurte, astfel că am ajuns la Seghedin abia la 2 ianuarie...“ O descriere plastică a modului de călătorie în zona Cenadului acelor vremuri, când malurile Mureșului nu erau încă îndiguite, iar râul găsea repede văi joase și albiu vechi, creând meandre și insule, și lăsând în urmă numeroase mlaștini care, în timp, numai sănătoase nu puteau fi. Lucru nefast resimțit de primii coloniști germani, ajunși la Cenad, neobișnuiți cu asemenea condiții climaterice. La nord-nord-vest de Cenad, după zona de pădure, urma o mlaștină întinsă, alimentată periodic de apele revărsate ale Mureșului și Tisei (vezi capitolul „Anexe“, harta Grisellini din 1776, dar și hărțile josefină și franciscană). Desigur, Steube nu spune dacă a trecut sau nu prin Cenad, el putând să meargă spre Szeged și pe drumul Sânnicolau Mare-Cheglevici-Cherestur-Pordeanu. Însă greu de crezut că nu ar fi dorit să vadă și Cenadul, fost sediu episcopal¹.

Apele revărsate ale Mureșului în zona dintre Periam și Cenad au inundat în mai 1877 până și câmpurile Tomnaticului².

¹ După eliberarea de sub turci a Timișoarei și a întregului teritoriu diecezan de către Eugeniu de Savoya, episcopul Ladislaus de Nádasd își va alege ca sediu episcopal orașul Szeged, unde va reactiva Capitulul Catedral. În timpul episcopului Adalbert von Falkenstein, scaunul episcopal este mutat de la Szeged la Timișoara.

² Heinz Vogel – „*Triebswetter im Banat (Nagyösz - Tomnatic) gegründet 1772 unter der glorreichen Herrschaft der Kaiserin Maria Theresia, von deutschen und französischen Siedler aus den westlichen Fürstentümer des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation*“ - www.triebswetter-banat.ro.

Râul Mureș izvorăște din munții Hășmașul Mare, străbate Depresiunea Gurghiului și defileul Toplița-Deda, traversează Transilvania separând Podișul Târnavelor de Câmpia Transilvaniei, străbate culoarul Alba Iulia-Turda, iar în Carpații

Unul din tronsoanele fostului pod feroviar de peste Mureș, remontat la Szolnok, peste râul Zagyva.

Occidentali separă Munții Apuseni de Munții Poiana Ruscă. Străbate apoi Dealurile de Vest, Câmpia de Vest, trecând prin municipiul Arad, iar la Cenad părăsește România și intră în Ungaria, unde se varsă în râul Tisa. Are o lungime de 756,2 km. În vremuri îndepărtate, era o cale navigabilă importantă, pe care se transportau din centrul Transilvaniei spre Occident diverse mărfuri: lemnul, sarea, piatra de construcție și pavaj etc., fiind a doua cale comercială de-a lungul văii Mureșului, situație intens exploatată inclusiv de trupele romane. Vămuirea produselor, îndeosebi a sării, a fost o importantă sursă de venit pentru Cenad încă din antichitate. La ora actuală, apele Mureșului nu mai sunt folosite pentru navigație și aici ne referim exclusiv la zona Cenadului.

Mureșul este și apă de frontieră¹ pe o lungime de 22,5 km, între km Fluvial 0 și km Fluvial 22+500, respectiv între bornele de frontieră de pe teritoriul românesc, de la borna A60/PP1 și borna PP100 (Nădlac). Traseul liniei de frontieră, trece pe mijlocul șenalului navigabil și este marcat prin semne de frontieră în bornaj dublu (fiecare stat cu sistemul său de bornaj ca număr de borne).

În dreptul stației de pompare, la borna PP55, se găsea cândva un port, cu locuri de acostare pentru descărcarea și încărcarea mărfurilor.

¹ „Monografia orașului Sănnicolau Mare“, 2007.

Potrivit unui studiu de specialitate din domeniul managementului situațiilor de risc în regiunea transfrontalieră româno-sârbă (județul Timiș, România și districtul Banatul Central, Serbia), realizat pentru Prefectura Timiș, unul dintre riscurile naturale majore în zona de nord a județului Timiș îl constituie revărsarea creată de creșterea debitelor ca urmare a ploilor abundente și îndelungate sau suprapunerea ploilor abundente peste stratul de zăpadă, urmat de topirea brusca a zăpezilor. Aceste inundații se pot produce, de regulă, pe cursurile de apă neamenajate integral, inclusiv în albia majoră pe cursul inferior al Mureșului, în porțiunea Periam Port, Igrîș, Saravale, Cenad. Inundațiile frecvente făceau drumurile nepietruite total inutilizabile. Ca atare, îndiguirea s-a dovedit absolut necesară și aceasta din două motive: pe de-o parte, pentru protejarea așezărilor umane, a culturilor, turmelor de animale și a drumurilor, iar pe de altă parte pentru câștigarea de noi suprafețe cultivabile.

Lucrările de ameliorare în scop agricol a terenurilor inundate și mlăștinoase s-au executat pentru prima oară în Câmpia Banatului în perioada 1717-1756, după adoptarea în 1716 a „*Planului de modernizare a Banatului*”, emis de Curtea Imperială din Viena. La începutul anului 1722, administrația va ordona districtelor Timișoara și Cenad să trimită de urgență oameni care să îndiguiască Mureșul revărsat. Mare supărare va provoca Mureșul în 1731, când va inunda complet localitățile Periam, Igrîș, Sânpetru Mare, Saravale, Sânnicolau Mare și Cenad. În 1753, se lucrează intens la îndiguirea râului, la aceasta participând 600 de oameni. În perioada 1752-1755, 800 de oameni au lucrat la construirea dolmei de la Sânpetru German, sub comanda generalului Lasser Durich. Lățimea la bază a digului era de 32 m, iar înălțimea, de 16 m. În 1816 se construiește digul pe malul stâng al râului Mureș, în dreptul orașului Sânnicolau Mare. Fiecare localitate avea obligația de a construi porțiunea sa de dolmă.

Pe harta Cenadului realizată la prima ridicare topografică (În Banatul Timișan cartografierea s-a făcut între anii 1769 - 1772, iar în teritoriul graniței militare bănățene între anii 1780 - 1784), se vede unde anume era albia majoră a Mureșului: valea căreia acum i se spune Mureșul Mort. Însă pe harta Cenadului realizată la a doua ridicare topografică, cea franciscană (Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme, 1806-1869), situația era deja radical schimbată. Se poate observa linia digului, dar și noua albie a râului, devenită ulterior albie majoră, albia Mureșului Vechi fiind arareori inundată. Desigur, îndiguirea și schimbarea cursului Mureșului au însemnat un uriaș efort uman, material și financiar, dar investiția s-a putut recupera într-un timp relativ scurt.

Lucrările de construcții de drumuri și poduri au început în luna mai 1884, iar traficul rutier peste podul de peste Mureș a fost aprobat începând cu data de 9 iunie 1895. Firește, ideea era de a se scurta drumul până la Máko și, implicit, de a impulsiona economia zonei riverane. Podul rutier avea o lungime de 141 m, fiecare dintre cele trei tronsoane ale sale având o lungime de 47 m. Proiectant și constructor al obiectivului a fost arhitectul Zielinszki Szilárd¹, pionierul introducerii construcțiilor de beton armat în Ungaria.

¹ Dr. Zielinski Szilárd (1860-1924) – arhitect maghiar de origine poloneză. A proiectat o serie de obiective: poduri, hambare, turnuri de apă etc.⁵

Succesul sistemului de transport pe calea ferată și nevoia de debușuri pentru industria occidentală de profil a influențat până la urmă și deciziile factorilor de decizie politici și economici din Ungaria să catalizeze construcția de căi ferate. Astfel, în etapa 1854-1870, pe teritoriul Banatului românesc de astăzi s-au construit 369 km de cale ferată¹. A urmat, în intervalul 1888-1898, construcția altor 14 linii de cale ferată de interes local, iar după 1900 a altor 12 asemenea linii. De fapt, autoritățile ungare urmăreau prin asta alimentarea cu trafic a liniilor principale, pe care intenționau de mult să le etatizeze. Drept urmare, rețeaua feroviară bănățeană a ajuns rapid să aibă o densitate mult mai mare față de regiunile înconjurătoare, aici neexistând puncte care să se afle la o depărtare mai mare de 10 km față de o linie ferată.

Linia ferată Timișoara-Sânnicolau Mare a fost construită de către Societatea Anonimă a Căii Ferate Locale Timișoara-Sânnicolau Mare și a fost dată în exploatare comercială la data de 26 septembrie 1895. Din lipsă de bani, prelungirea spre Cenad a fost amânată cu opt ani, fiind reluată de o altă societate cu capital privat și anume Societatea Căii Ferate Vicinale Hodmezovasarhely-Sânnicolau Mare, care va începe construcția liniei ferate Apátfalva-Sânnicolau Mare după ce, în prealabil, pe 15 noiembrie 1902, a obținut concesiunea din partea Ministerului Comunicațiilor de la Budapesta. Dar, desigur, era nevoie și de poduri peste Mureș și Mureșul Mort (astăzi, peste Puțul).

Construcția podului feroviar a început în 1902². Structura metalică a fost produsă la uzinele mecanice ale M.Á.V. (Magyar Állami Vasút), compania maghiară de căi ferate. Testul de rezistență a fost efectuat pe 10 septembrie 1903, cu o locomotivă ce a tractat opt vagoane de marfă umplute cu nisip. Greutatea garniturii a influențat liniaritatea podului în limitele admise, astfel că s-a putut autoriza traficul feroviar chiar de la acea dată. Podul și calea ferată fiind finalizate, transportul efectiv a fost început în dimineața zilei de 21 decembrie 1903, linia legând patru județe: Csongrád, Csanád, Torontál și Temes. Însă potrivit actelor de concesiune, linia Timișoara-Cenad-Máko-Hodmezovasarhely a fost exploatată de M.A.V. cu parcul de locomotive și vagoane proprii³.

Primele trenuri automotoare de pe actualul teritoriu românesc au circulat pe sectorul Arad-Cenad. În scurt timp, această expoatare a ajuns pe locul trei în lume ca volum și eficiență. Automotoarele erau construite la Arad, de firma „*Johann Weitzer*“ (ulterior „*Astra*“), acestea erau echipate cu un motor pe benzină de 40 CP „*Daimler*“ și transmisie mecanică⁴. Aveau o capacitate de 38 de locuri pe scaune și o viteză maximă de circulație de 32 km/oră. Centrul de automotoare al liniei Arad-Cenad a fost printre cele mai mari din lume și a servit ca exemplu și informare pentru specialiștii altor companii feroviare.

Între Timișoara și Cenad au circulat, pentru traficul de călători, câte două perechi/zi în perioada 1903-1914, câte una în 1914-1928, câte două în 1928-1938, câte trei în 1938-1950, câte patru în 1950-1960, câte trei în 1960-1970, pentru ca în

¹ Valentin Ivănescu – „*Cronica ilustrată a Regionalei de Căi Ferate Timișoara*“, Timișoara, 2009.

² www.magyarcsanad.hu

³ Radu Bellu - „*Mică monografie a căilor ferate din România*“, Editura Filaret, 1997

⁴ Ilie Popescu, Șerban Lăcrișeanu „*Istoricul tracțiunii feroviare din România*“ vol I, Editura ASAB București 2003.

1970-1980 să circule câte cinci perechi de trenuri/zi și chiar șase în 1980. Potrivit unui mers al trenurilor de călători din 1924, cei 75,3 km dintre Gara Domnița din Timișoara și cea din Cenad(ul Vechi) erau parcurși în patru ore și nouă minute.

Finalul Primului Război Mondial și Tratatul de la Trianon au însemnat însă și finalul transportului feroviar pe la Cenad, spre Apátfalva. Cenadul a ajuns cap de linie și a intrat sub administrația Căilor Ferate Române. Prin efectul Convenției de preluare a căii ferate Cenad Frontieră-Sânnicolau Mare, publicată în „*Monitorul Oficial*”

O fotografie-document din 1969. Singurul an (fiindcă urma după Primăvara de la Praga, din 1968) când Nicolae Ceaușescu a permis accesul cenzurilor la Mureș. În imagine, la „strand”: Gisela Pinnel, Nantschi Wambach, Else Aubermann, Peter Wambach. Granița cu Ungaria se află la mijlocul râului.

nr. 7/01.04.1936, Statul Român va plăti Societății de căi ferate vicinale Hodmezővásárhely-Máko-Nagyszent-Miklosihely erdekii resvenytársasag suma de șase milioane de lei, aceasta după ce, în 1932, a plătit pentru linia ferată dintre Timișoara și Sânnicolau Mare, aceleași societăți, suma de 1.144.980 de franci elvețieni. Partea maghiară a liniei, respectiv până la Cenad Frontieră, a fost naționalizată de statul maghiar cu începere de la 1 ianuarie 1931, iar partea de la Cenad Frontieră-Sânnicolau Mare a fost naționalizată de statul român prin Decretul de naționalizare nr. 232/1948.

Podul de peste Mureș a stat mulți ani nefolosit. În cele din urmă, a fost demontat și reconstruit la Szolnok, peste râul Zagyva. Astăzi, se mai pot vedea picioarele de pod, atât la Mureș, cât și la Puțul.

Firește că mediul economic din ambele țări, România și Ungaria, a fost afectat, fiindcă prin dezafectarea liniei s-a impus circulația feroviară pe rute ocolitoare, mult mai lungi. Astfel că pe 9 octombrie 1926, Camera de Comerț și Industrie Timișoara trimite către Camera Agricolă Timișoara o copie a adresei trimisă anterior către

Ministerul Comunicațiilor, la București, cu privire la redeschiderea liniei de cale ferată Timișoara-Cenad-Apádfalva.

În documentul respectiv, se sublinia importanța pentru viața economică a Banatului și pentru economia națională, în general, a unei asemenea rute feroviare între România și Ungaria.

Cităm din scrisoare: „*Avem o linie existentă de căi ferate care foarte ușor și fără mari cheltuieli ne-ar putea servi ca legătură cu Ungaria – anume este vorba de linia Timișoara-Cenad-Apádfalva. Această linie ar asigura exportului nostru de marfă foarte însemnate avantaje, în primul rând exportului de cereale, vite și lemne. În ce privește partea tehnică constatăm că linia e intactă – lipsind în total numai douăzeci metri șinuri și deci n-ar fi nevoie nici de cheltuieli mari și nici de timp prea lung pentru a putea preda traficului această linie. Pentru debușeul Seghedin și împrejur, deschiderea acestei linii însemnează o micșorare a distanței pe teritoriul ungar de peste 100 kilometri, deci s-ar putea echilibra urcarea tarifului nostru prin această scurtare de drum. Aceasta ar avea în special efect asupra însemnatului export de lemne în Ungaria care va începe în curând.*

Suntem convinși că nici autoritățile de c.f. ungare n-ar fi în contra deschiderii acestei linii ferate, din contră, ar fi pentru deschiderea ei.“

În ziarul „Vestul“¹, în anii 30, se scria despre deschiderea „*circulației pe linia ferată Timișoara – Sânnicolau – Cenad – Apádfalva – Seghedin*“ și ce ar însemna aceasta pentru „*comerțul, agricultura și viticultura bănățeană*“:

„De ce nu se deschide circulația pe linia ferată Timișoara-Cenad-Seghedin?”

Înainte cu doi ani, pe când dl Vidrighin era director general la C. F. R., Camera de comerț și Camera de agricultură din Timișoara au pornit o acțiune intensă pentru deschiderea circulației pe linia ferată Timișoara – Sânnicolau – Cenad – Apádfalva – Seghedin. Numai azi în criza cea mare, când transportul pe C.F.R. este mai scump decât prețul mărfii transportate, ne dăm seama ce înseamnă această linie pentru comerțul, agricultura și viticultura bănățeană. Deschiderea acestei linii însemnează pentru locuitorii din Torontal o prescurtare a căii de transport spre occident cu 200 km în spațiu și cel puțin 24 ore în timp. Marfa nu mai trebuie trimisă prin Timișoara – Arad – Curtici spre occident, ci pe linia directă. Pentru restul Banatului, însemnează deasemeni o prescurtare de 100 – 120 km. Ca să înțelegem aceasta mai bine, n’avem decât să socotim cât face diferența la transport pentru o marfă care vine vândută la Viena sau Praga și diferența de preț pe care o pierde producătorul din cauza înconjurului mare ce se face la transport. Dl Vidrighin, profund cunoscător al problemelor economice dela noi, a îmbrățișat cu toată căldura acțiunea începută de factorii competenți, și după obținerea învoirii marelui Stat major, a dispus închiderea liniei². S’au și început lucrările de reparare a liniei ce duce din gara Cenad

¹ „Vestul“, 17 ianuarie 1932, anul III, nr. 432.

² A se înțelege „deschiderea liniei“, autorul referindu-se, de fapt, la interconectarea dintre sectorul românesc și cel maghiar al liniei ferate.

până la frontieră, aducându-se în bună stare mai mult de jumătate. Între timp dl Vidrighin a plecat de la C.F.R., lucrările pentru restaurarea liniei au rămas baltă, dar citeam câteodată în ziare că totuși linia se va deschide. Am așteptat cu răbdare, dar evenimentul nu s'a produs. În numele producătorilor din Banat, ne adresăm din nou organelor competente C.F.R., rugându-le să accelereze lucrările pentru deschiderea acestei linii, cu atât mai mult, cu cât aceasta și pentru C.F.R. n'ar putea prezenta decât avantagii. Pe lângă intensificarea exportului din o parte a țării, se va ajunge și la aceea ca linia Arad – Curtici să fie deblocată, iar transporturile ușurate. Credem că glasul nostru va fi auzit și ascultat. "

Din păcate pentru Cenad și întreaga zonă românească a acestui colț de țară, nu doar că nu s-a redat în folosință linia de cale ferată, ci s-a întâmplat mai rău. Podurile feroviare de peste Mureșul Mort și actualul curs al râului Mureș au fost demontate, la fel și calea ferată de la Cenad până la graniță. Gara Cenad a devenit capăt de linie și, încet-încet, localitatea a intrat într-o umbră totală, deloc meritată, până la redeschiderea punctului de frontieră spre Kiszombor din 20 octombrie 2002.

Pe 28 mai 1940, Primăria primește de la Timișoara, via Pretura Sănnicolau-Mare, dispoziție să construiască până la data de 6 iunie un bordei sau o baracă pentru echipa de pionieri, ce trebuie să se găsească în imediata apropiere a podului rutier de peste Mureș. Pe 2 iunie, Primăria va raporta că a pus la dispoziția pionierilor o cameră în clădirea de la pod.

„În ziua de 9 iunie 1940, autoritățile române au aruncat în aer podul care face legătură directă între Apátfalva și Cenadul Vechi, făcând astfel imposibilă orice comunicație între comunele menționate. Această stare de lucruri a dăinuit până la 10 august a.c., când a putut fi încheiat un aranjament cu autoritățile locale române, în baza clauzelor căruiu traficul local a fost preluat în punctul unde podul fusese distrus și anume cu ajutorul unor bărci. " Așa spune textul în traducere al unei solicitări din data de 6 noiembrie 1940 a Legațiunii Regale a Ungariei la București către Ministerul Regal al Afacerilor Străine din România. Se mai aduce la cunoștință că din 28 septembrie 1940 comunicația peste frontieră, cu bărcile, a fost interzisă de șeful poliției de frontieră și de către cel al biroului vamal român, care, invocând instrucțiunile primite de la autoritățile superioare, au redirecționat traficul rutier pe șoseaua Cenadul Vechi-Kiszombor. Documentul mai spune că: *„Dat fiind că această șosea trece la mare distanță de comuna Apátfalva, proprietarii din acea comună au mari greutăți pentru a-și aduce recolta și a-și executa muncile agricole urgente. "* Se va solicita, evident, reluarea traficului cu ajutorul bărcilor.

Pe 9 decembrie 1940, inspectorul regional vamal (nesemnlat) va trimite la București, către directorul Vămirilor, o scrisoare explicativă privind podul rutier de la Cenad: *„În urma aruncării în aer a podului de fier care lega peste Mureș țărmurile român cu cel ungar, aruncare datorită exclusiv unui fulger, care a atins cutia cu dinamită, autoritățile de frontieră române au permis trecerile la muncile agricole să se facă de ambele părți cu bărcile.*

De către autoritățile române competente constatându-se că în loc de 3-4 bărci, cât ar fi fost necesare pentru trecerea zilnică a locuitorilor unguri la muncile agricole, aceștia au masat un număr mai mare de bărci decât se simțea nevoie și care în orice moment puteau servi la construirea unui pod, amenințând siguranța Statului (s.n.), Marele Stat Major Secția II, prin ordinul nr. 212436/940 și Ministerul de Interne cu ordinul nr. 14353/940 către Chestura Municipiului Timișoara, a dispus oprirea trecerilor cu bărcile, dispunând ca aceste treceri la muncile agricole să se facă prin punctul Cenad-Kiszombor, socotit de autoritățile superioare de mai sus ca un punct foarte prielnic pentru asemenea treceri. “

Biroul vamal Cenad va trimite la Circumscripția a IV-a Vamală Timișoara, pe 27 noiembrie 1940, o informare cu privire la situația creată în urma distrugerii podului rutier:

„De la data primirii acestui ordin (privind sistarea trecerilor la muncile agricole cu bărcile, n.n.), adică de la 27 septembrie 1940, trecerile la munca câmpului cu barca peste Mureș ce se efectuau prin sucursala vamală Podul Mureș s-au sistat, deoarece poliția de frontieră, în baza ordinului de mai sus, n-a mai permis astfel de treceri; fapt raportat d-voastră telefonic la acea dată, raport la care mi-ați răspuns că dacă dispozițiunea Marelui Stat Major așa este, n-am ce face.

Prin punctul pichetul Sămânța (Cenad-Kiszombor) treceri la munca câmpului nu s-au mai efectuat, pentru că ungurii n-au admis și nici nu admit trecerile prin acest punct, iar în afară de aceasta, nici locuitorii interesați din zona de frontieră, cu proprietăți limitrofe, nu pot parcurge zilnic circa 80 km dus-întors, stăruiind a li se admite trecerea peste Mureș cu bărcile, ca și în trecut.

În consecință, având în vedere distanțele colosale ce au de parcurs zilnic, și aceasta numai o dată pe zi, funcționarul vamal care va fi determinat să ia masa de prânz în punct va avea de parcurs de la Cenad la Sămânța circa 28 km, iar cei interesați circa 80 km.

Având în vedere lipsa localului necesar pentru vamă și poliție.

Având în vedere lipsa mijloacelor de transport și chiar de ar exista sunt foarte costisitoare.

Având în vedere că trecerile peste Mureș în punctul Podul Mureș cu 1-2 bărci nu prezintă nici cel mai mic pericol din niciun punct de vedere pentru: siguranța statului, apărarea națională etc., căci în acest punct există vamă, poliție și grăniceri și deci supravegherea și controlul trecătorilor se poate face în condițiuni optime, sunt de părere a se face demersurile necesare pentru a se permite trecerea și pe mai departe cu bărcile, adică până la repararea podului, rămânând ca prin punctul pichetul Sămânța să se facă numai trecerile cu automobilele. “

Ordinul Chesturii Poliției Municipiului Timișoara, care se referea la interzicerea trecerii cu bărcile, invoca o cerere a Ministerului Apărării Naționale, care „... a ordonat măsuri de a se opri trecerile cu bărcile prin punctul PODUL MUREȘ, dispunând ca aceste treceri să se permită prin punctul Cenad-Kiszombor; unde proprietarii limitrofi pot să transporte în foarte bune condițiuni, cu carele, recolta de pe terenurile ce au în proprietate în zona de frontieră. “ Desigur, pe hartă, distanțele par ne semnificative. Dar nu și pe teren, unde, având în vedere că pe vremurile acelea

transportul produselor agricole se făcea cu carul și caii, un drum ocolitor Cenad-Kiszombor-Máko-Apátfalva-Magyarcsanád și retur însemna extrem de mult pentru oameni și cai.

Monumentul funerar ridicat în memoria lui Nicolae Grigorescu în zona fostului picior de pod rutier peste Mureș, pe malul românesc

Așadar, a fost sau nu distrus podul de fulger, așa cum reiese din documentele oficiale emise de autoritățile din România, sau a fost vorba de un act premeditat?

O dare de seamă întocmită de comisarul Corneliu Popescu, șeful Comisariatului Poliției de Frontieră Cenad, în trimestrul III din 1947, scrie negru pe alb: „Am avut un punct principal de trecere pentru muncile agricole și chiar pentru pașapoarte pentru cei care mergeau pe jos, prin punctul «Podul Mureș», unul dintre cele mai principale puncte de trecere pentru muncile agricole, la care în permanență era un funcționar polițienesc și unul vama, trecerea făcându-se cu o barcă oficială autorizată de Statul Maghiar și acceptată de noi, cu o capacitate de circa 3.000 kg. Distanța de la Cenad până la acest Punct de trecere este de numai 2 km. Trecherile cu barca s-au efectuat din anul 1940 iunie 4, când o aripă a podului a fost aruncată în aer, partea dinspre România, fiind minată de organele militare române. Trecherile prin acest punct cu ajutorul bărcii s-au

efectuat până în anul acesta (1947, n.n.) iulie 30, când frontiera a fost închisă în vederea stabilizării.“

Structura de oțel a podului rutier rămasă a fost demontată în anii 1956-1957, în baza acordului cu România. Au mai rămas picioarele de pod. Și o cruce de marmură (căzută și spartă, situație valabilă în noiembrie 2011, când o echipă de filmare a studioului din Timișoara al Televiziunii Române, realizând un documentar despre Cenad, a evitat să filmeze și crucea tocmai din acest motiv), în onoarea sergentului Nicolae Grigorescu din Escadronul 1 Pionieri Călări, din comuna Păroși, județul Olt, cel care era de gardă în fatidica zi de 9 iunie 1940, atunci când partea românească a podului a sărit în aer.

Redeschiderea graniței de stat, la 20 octombrie 2002, după lungi tergiversări din partea Bucureștiului, a însemnat reluarea traficului rutier, însă spre Kiszombor (Ungaria). Drumul național (DN) 6 a fost reabilitat pe porțiunea Cenad-Fronieră (10 km) prin Programul „Strategia de dezvoltare regională a regiunii de frontieră vest”, cu sprijin financiar prin Programul PHARE CBC Ro-Hu, pentru a face față unui trafic intens de autoturisme, prin punctul de trecere a frontierei Cenad-Kiszombor fiind deocamdată permis doar traficul autoturismelor și utilitatelor de mic tonaj.

Pentru îmbunătățirea infrastructurii regionale și locale în vederea sprijinirii dezvoltării contactelor economice prin crearea unui cadru favorabil dezvoltării economice și sociale echilibrate a regiunii transfrontaliere dintre România și Ungaria, Agenția de Dezvoltare Economico-Socială Timiș (ADETIM) a propus în 2009 un studiu de fezabilitate și un proiect tehnic pentru „Amenajare acces rutier la rampă pod peste Mureș la Cenad, România, L=1,2 km”. Rămâne însă de văzut dacă dorința autorităților timișene și a mediului economic zonal va deveni cândva realitate. Din 1919 încoace, statul român nu a dat deloc dovadă că dorește poduri peste Mureș la Cenad, mai cu seamă că a fost de acord și cu demontarea celui feroviar, scăpat de bombardamente în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Iar explozia celui rutier, în 1940, va rămâne deocamdată un mister.

Publicația „Știrea” nr. 2688/29 iunie 1941, cotidian cu redacții la Arad și Timișoara, scria pe pagina 3 un material intitulat „Sergentul Nicolae Grigorescu” și semnat I. Pg., pe care-l reproducem integral:

„Garnizoana Arad a luat inițiativa ridicării unei troițe în amintirea sergentului Nicolae Grigorescu și pentru ajutorul familiei sale nevoiașe din Oltenia.

Sergentul Nicolae Grigorescu, după cum glăsuiește apelul garnizoanei, a căzut la datorie, sub greul podului metalic dela Cenad, care s-a prăbușit acum un an – în timpul unor descărcări electrice – fiind amorsat.

Făcând paza podului ca șef al unei echipe de pioneri, s-a dezlănțuit o furtună crâncenă însoțită de fulgere și trăsnete ca în basme.

Un pom din vecinătate a fost lovit de trăsnet. Descărcarea a influențat mecanismul amorsat al podului, **pregătit pentru distrugere** (s.n.), astfel că s-a produs explozia și podul de la Cenad s-a prăbușit.

Sergentul Nicolae Grigorescu, neclintit dela postul său de veghe, cu toată năprasnica împotrivire a naturii, a fost mutilat sub dărâmaturi.

A fost primul soldat mort la datorie pentru apărarea frontierei Banatului.

Sergentul Nicolae Grigorescu era un fecior mândru din Oltenia, care stătea de luni de zile la unitatea sa din Banat, ca soldat concentrat.

Și moartea lui a fost o frumoasă jertfă căzută în punctul de frontieră Cenad.

Am avut durerea să fiu desemnat a-i face formele pentru trimiterea osemintelor sale pământești în comuna sa natală din Oltenia, unde aștepta familia sa îndurerată și săracă.

La despărțire, camarazii lui de arme l-au plâns ca pe un frate, fiindcă cel căzut la frontieră era un soldat desăvârșit cu un rar sentiment al datoriei.

Iar în Oltenia, l-am însoțit câțiva dintre noi, unde i s-a făcut o înmormântare simplă dar impresionantă.

Astăzi, cei dela frontiera de vest, trebuie să-i păstrăm amintirea fratelui nostru oltean – prin ridicarea troiței și ajutorarea familiei sale.

Fiindcă sergentul Nicolae Grigorescu a murit stând de pândă pentru paza și siguranța graniței noastre.

Și jertfa lui nu poate să rămână nerăsplătit, pentru că noi suntem dintr-un neam recunoscător. “

Am căutat eventualele relatări în aceeași publicație „Știrea“ de după 9 iunie 1940, dar n-am mai găsit nimic.

Bibliografie:

Francesco Grisellini - „*Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*“, Editura Facla, Timișoara, 1984.

Johann Kaspar Steube – „*Nouă ani în Banat (1772-1781)*“, Editura de Vest, Timișoara, 2003.

Heinz Vogel – „*Triebswetter im Banat (Nagyösz - Tomnatic) gegründet 1772 unter der glorreichen Herrschaft der Kaiserin Maria Theresia, von deutschen und französischen Siedler aus den westlichen Fürstentümer des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation*“ - www.triebswetter-banat.ro.

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond nr. 341 - Inspectoratul Vamal Timișoara, inv. 519, dosarul nr. 48/1940-1941; Fond nr. 942 - Primaria Cenad, inv. 1388, dosarul nr. 1/1940; Fond nr. 424 - Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara, inv. 649, dosarul nr. 262/1947.

„*Monografia orașului Sânnicolau Mare*“, 2007.

Valentin Ivănescu – „*Cronica ilustrată a Regionalei de Căi Ferate Timișoara*“, Timișoara, 2009.

Radu Bellu - „*Mică monografie a căilor ferate din România*“, Editura Filaret, 1997

„*Vestul*“, 17 ianuarie 1932, anul III, nr. 432

Ilie Popescu, Serban Lăcrișeanu „*Istoricul tracțiunii feroviare din România*” vol I, Editura ASAB București 2003.

„*Știrea*“ nr. 2688/29 iunie 1941

www.prefecturatm.ro

www.magyarcsanad.hu

www.dioecesistm.ro

Agencia de Dezvoltare Economică Timiș - ADETIM (www.adetim.ro)

Lupta de clasă

În răspunsul la o circulară trimisă de Comitetul Central al P.M.R., la 19 august 1949, cu privire la gospodăriile agricole colective inaugurate sau în curs de inaugurare, cu termen de răspuns 31 august 1949, de la G.A.C. „Ștefan Plavăț“ din Cenad, patronată de Fabrica „Solidaritatea“ din Timișoara, se va scrie, printre altele: „În comună, dușmanul de clasă caută sub diferite forme să submineze bunul mers al Gospodăriei Agricole Colective, căutând să influențeze membrii gospodăriei spunându-le «păi voi n-ați fost slugi în viața voastră, v-ați băgat iarăși să fiți slugi, comuniștilor?». [...] De la prelucrarea Statutului G.A.C. în comuna Cenad, chiaburimea¹ din sat a căutat și caută și astăzi să lanseze diferite zvonuri ca prin aceste zvonuri să dezorganizeze Gospodăria Agricolă Colectivă ca: Cristești Ioan și prof. Mioc Nicolae în preajma inaugurării spuneau celor înscriși în colectiv: «Ce-i, mă, vouă vă trebuie colectiv, voi nu vedeți că începe războiul?». Stanciu Gheorghe zis Pușcă, văzând munca organizată a membrilor Gospodăriei Agricole Colective pe terenul comasat, de unde a fost și el dizlocat, a început să înjure colectivul și spunea căci va veni și timpul lor, crezând că prin aceasta va demoraliza membrii Gosp. Agricole Colective, lucru care nu i-a reușit. [...] În urma verificării organizațiilor de bază din Cenad, unele elemente oportuniste au căutat pe la colțuri de stradă a influența și alarma populația din comună nemembri de partid cum sunt acei țărani neridicați spunându-le că «în Partid s-au exclus elementele cele mai bune și au rămas lichelele». Acest element este Iovănuț Teodor. Și alții. “

La ședința din 2 februarie 1950 a Grupului de Partid al Gospodăriei Agricole Colective „Ștefan Plăvăț“ din comuna Cenad, numitul Giulvezan L., după ce solicită instalarea unui gard dublu, de sârmă ghimpată, în perimetrul G.A.C., mai cere ca din corul tineretului să nu facă parte elementele dușmănoase și chiaburii și-l critică pe Milicici Liuba, secretarul de cadre al organizației de partid, care la verificarea membrilor corului a spus ca unele elemente dușmănoase să nu fie scoase din cor. Pentru aceeași problemă, Zarici Liuba îl va critica pe Giuricin Sava.

În raportul de activitate al G.A.C. „Ștefan Plăvăț“ pe perioada 1 ianuarie-7 februarie 1950, întocmit de „Organizatoric de Partid al G.A.C.“, se va scrie: „Au arătat manifestările dușmanului de clasă, cazul cu Jianu Gavrilă, care a tăiat pomii din tarlăua gospodăriei, și Socol Ioan zis Crâsteț, care a scos parii din via gospodăriei agricole colective.“

¹ Chiabur - Țăran bogat care aparține burgheziei satelor, posedă mai mult pământ decât poate lucra singur, dispune de importante mijloace de producție și folosește muncă salariată. 2. Adj. Înstărit, bogat. – Tc. Kibar.

Prezent la ședința din 9 februarie 1950 a Grupului de Partid al G.A.C. „Ștefan Plăvăț“, numitul Sabău, secretarul Comitetului de Plasă al P.M.R., „arată membrilor cum chiaburii înaintează cereri timbrate spre a fi primiți la Gospodărie. Chiaburii, văzând că li se scurge terenul de sub picioare, întrebuițează orice metode ca naționalismul, sabotarea etc. În fața noastră stă sarcina pentru a rezolva problema națională, a demasca chiaburimea și pentru a lămuri toți țărani săraci și mijlocași să intre în G.A.C. “. La rândul său, „Tov. Socol Ioan spune că acel element care trăiește cu Funariu Maria este un element nedreptic, bețiv și care când a primit opinci de la Coop. a tăiat steaua de la opinci. “

În raportul de activitate de la 20 aprilie la 20 mai 1951 (dar încheiat în seara zilei de 17 mai) al „Comitetului“ sindicatului salariaților agricoli din Cenad, semnat (indescifrabil) de președintele și secretarul acestei organizații, la capitolul „Manifestări ale dușmanului de clasă“ este înfierat unul dintre chiaburi: „În preajma zilei de 1 Mai a fost demascat chiaburul Uncianski Nica, dușman de moarte al clasei muncitoare și al țăranimii sărace. Când a fost rânduit să meargă cu căruța la Raion pentru 1 Mai, nu s-a dus, ci în timpul acela a ascultat Radio Belgrad.“ În mod logic, autorul textului nu avea cum să știe ce anume a făcut acest Uncianski Nica în momentul când el se găsea la Sânnicolau Mare de 1 mai și, de asemenea, e greu de crezut că cineva din familia chiaburului i-ar fi spus cu ce se ocupase Uncianski în ziua respectivă. Dar cum dădea bine să lupti împotriva dușmanului de clasă, puteai născoci vrute și nevrute pe seama lui. Și cum Uncianski mai era pe deasupra și sârb, deci titoist, s-a adăugat în text că a ascultat radio Belgrad. Tot despre chiaburi, de data aceasta fără nominalizări, s-a vorbit până la finalul raportului de activitate: „În gara Cenad s-a depozitat un număr de 10 vagoane de lemne de construcție. Chiaburimea și speculanții văzând transportarea lemnului de construcții, au lansat zvonuri clevetitoare în sensul că cu acest lemn nu se construiește pacea, ci ar merge la întărirea granițelor. Aceste zvonuri de rea voință sunt combătute energic de toți membrii conștienți și devotați clasei muncitoare și apărători ai păcii din Comitetul Sindical al salariaților agricoli din Cenad.“ Desigur, același autor al textului confundă organizația sindicală cu comitetul acesteia, fiindcă în fraza de deschidere scrie „Comitetul sindical al salariaților agricoli din Cenad are un număr de 248 membri înscriși“.

Darea de seamă privind munca depusă în cadrul organizației de bază sătești P.M.R. din Cenad în perioada 1 octombrie-31 decembrie 1950 relevă faptul că în ziarul de stradă au fost demascați dușmanii păcii: „...banditul Tito și chiaburii sabotori ai campaniei colectărilor ca: Dogojie Gavrilă, Vlașcici Nica, Rejep Paulina, Traian Isac, Buciuman Liviu, Jivu... La fel a fost demascat preotul catolic Petlla Joseph care nu a servit pentru pace.“ În același material mai scrie: „Prin gazeta de stradă s-au tratat problemele de mai sus, fiind alimentată cu articole și caricaturi. Caricaturile demască și combat acțiunile chiaburimii și a speculanților, fiind demascați: moș Dobre, care a făcut speculă cu produsele C.A.M., Dogojie Gavrilă, sabotarea însămânțărilor; Bernhardt Ioan speculant, Rejep Paulina nepredarea cotelor și Iovănuț care a ascuns porumbul spre a se sustrage de la predare.“ Alte referiri la chiaburi în același material: „Chiaburii în această campanie (de însămânțări, n.n.)

au vrut să saboteze prin anumite metode ale lor ca de ex. chiaburul Vingan Petru, Nedelcov Ioța, Isac Traian și Dogojie Gavrilă n-au voit să însămânțeze, lansând zvonuri că degeaba însămânțăm că totuși nu va fi al nostru. Comitetul Provizoriu, ajutat de Partid, a reușit ca să constrângă pe acești chiaburi pe cale administrativă, ca să-și însămânțeze pământul.“

Pe 5 mai 1951, în ședința plenară a organizației de bază Sat a P.M.R., Maxim Vlada îl va critica pe secretarul organizației, Dișici Slavco, fiindcă dacă ar fi fost mai vigilent, „*chiaburul Nica Uncianski nu ar fi rămas cu cotele nepredate, de asemenea chiaburul Uncianski Dragoliub n-ar fi rămas cu via netăiată până azi.“*

În ședința extraordinară a organizației de bază P.M.R. Cenadul Mare Sat din 9 mai 1952, Muș Aurel va întreba care sunt cauzele scăderii artificiale a numărului de chiaburi, iar Tomi Ioan dacă Sfatul Popular local a controlat îndeajuns organele fiscale în munca de impozitare a chiaburilor?

Chiar dacă Cenadul fusese „*curățat*“ de chiaburi și titoiști, prin dislocarea acestora în Bărăgan, etichetele „*chiabur*“ și, respectiv „*titoist*“ continuau să fie la ordinea zilei.

La adunarea generală comună din 6 iulie 1952 a organizațiilor de bază Sat și G.A.C. ale P.M.R., s-a adoptat un proiect de hotărâre în spiritul unei hotărâri a P.M.R. de instalare a elementelor proletare la conducerea Sfaturilor Populare, prin care se vor înlocui cu „*cadre de nădejde*“ patru chiaburi la Sfatul Popular, patru chiaburi de la Cooperativă, unul la Aprozar, unul la Fructexport, cinci la Gospodăria Agricolă de Stat, unul la I.C.A.R. În luările de cuvânt, Dișici Slavco își va lua angajamentul de a sprijini munca Sfatului Popular și de a demasca pe chiaburi, „*dușmanii clasei muncitoare din comuna noastră*“, Muș Aurel „*cere adunării ca să ajute Sfatul Popular, să curețe instituțiile din comuna noastră de chiaburi și titoiști*“, Toma Adam, delegatul Comitetului Raional Sânnicolau Mare al P.M.R., îl va critica pe șeful de gară, Aurel Motișan, pentru că „*nu aplică lupta de clasă personal și cu tot colectivul de la gară, lăsând speculanții să-și transporte produsele pe piețele din Timișoara și Arad, când sarcina lui era să înștiințeze, membru de partid fiind, Sfatul Popular și organizația de bază.*“ La aceeași adunare, Toma Adam va arăta că „*... pentru lichidarea din rădăcini a devierii de dreapta, partidul nostru a luat o serie de hotărâri și între care este și de a trimite în Sfaturi Populare ca președinți și secretari, muncitori din industrie, care au simțul de clasă dezvoltat și o educație comunistă temeinică.*“ Mai departe, „*Tov. Toma Adam prezintă pe tov. Liptak Ioan, membru de partid, care este numit în postul de președinte al Sfatului Popular (Cenad, n.n.) și pe tov. Țintea Alexandru, sindicalist, în calitate de secretar.*“ A fost și aceasta încă o măsură, și nu ultima, prin care comuniștii, pentru a controla cât mai bine totul, își impuneau propriii oameni. Sa va da citire și se va aproba un proiect de hotărâre al celor două organizații de bază P.M.R. din Cenad prin care se sprijină Hotărârea C.C. al P.M.R. cu privire la instalarea elementelor proletare în conducerea Sfaturilor Populare.

În 1950, Secțiunea financiară din cadrul Sfatului Popular al Raionului Sânnicolau Mare întocmește o listă conținând numele celor considerați chiaburi, cu domiciliile în localitățile arondate raionului în cauză.

În cazul localității **Cenad**(ul Mare) erau considerați chiaburi următorii:

1. Popoviciu Ștefan
2. Jivici Vlaicu
3. Jivici Vlada
4. Jivici Paia
5. Brancovan Zorca
6. Milicici Alexa
7. Milicici Jivco
8. Trifunov Nicolae
9. Vlașcici Bogdan
10. Uncianski Dragoliub
11. Iovănuț Gheorghe
12. Iovănuț Maria
13. Damian Gheorghe
14. Muntean Vasile
15. Zarici Rada
16. Vlașcici Axentie
17. Jivici Gheorghe
18. Milicici Rufin
19. Vlașcici Vasa
20. Vingan Petru
21. Socol Gheorghe
22. Socol Ioan
23. Zarici Jivoico
24. Vlașcici Nica
25. Uncianski Boșco
26. Uncianski Milan
27. Uncianski Jivco
28. Isacov Velea
29. Uncianski Nicolae
30. Socol Ioan
31. Blagoe Gheorghe
32. Blagoe Traian
33. Rejep Paulina
34. Rejep Ioan
35. Radu Nicolae
36. Tomi Gheorghe
37. Anuichi Petru
38. Blagoe Ioan
39. Șiclovan Tănase
40. Dogojie Gheorghe
41. Dogojie Gavrilă
42. Isac Iuliana
43. Isac Ioan
44. Muntean Gheorghe
45. Isac Gheorghe
46. Stanciu George
47. Stanciu Gh. B.
48. Socol Pavel
49. Socol Gheorghe
50. Muntean Nicolae
51. Popoviciu Virgil
52. Richter Anton
53. Târziu Meilă
54. Târziu Ioan
55. Iovănuț Ioan
56. Țvetcov Rachila
57. Ghioncel Elena
58. Jian Gavrilă
59. Isac Trăian
60. Radu Ioan
61. Socol Vasile
62. Uncianski Persa
63. Nedelcov Ioța
64. Fodor Emerik
65. Fodor Francisk
66. Gi(u)rgiu Victor
67. Dogojie Victor
68. Dragan Gheorghe
69. Balthazar Terezia
70. Șuștrean Aurel
71. Ilcău Aurel
72. Jivu Ioan

73. Jivici Voin
74. Jivu Ioan și Liava
75. Nedelcu Ioan
76. Popoviciu Maria
77. Pecican Iulian
78. Giuricin Uroș
79. Neduța Milan
80. Papoș Ioan
81. Nicolaș Ioan

Cenadul Vechi

1. Dr. Negri Ferdinand
2. Balthazar Elena
3. Blagoie Ioan
4. Franck Petru
5. Anuichi Todor
6. Aubermann Magdalena
7. Balthazar Nicolae

Bibliografie

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond 705 - Sfatul Popular al Raionului Sânnicolau Mare, inv.1036, dosarul nr. 26/1950; 12/1951; Fond 464 - Comitetul raional P.C.R. Sânnicolau-Mare, inv. 721, dosarul nr. 9/1950;
„*Cenăzeanul*“ nr. 2/2012.

Deportați în Bărăgan

În 1951, sosește și la Cenad o directivă strict secretă, care prevede că „*Pentru asigurarea securității zonei de frontieră cu Iugoslavia, se dislocă pe o adâncime de 25 km unele categorii de elemente periculoase sau care pot deveni periculoase.*” Vizate erau următoarele categorii: a) chiaburi și cârciumari (din comune); b)

Lăsați în câmp, doar cu cât a încăput într-o căruță, la plecare.

originari din Basarabia stabiliți în România după 1 iunie 1940; c) macedoneni (aromâni); d) elementele care au făcut parte din unitățile germane SS; e) cetățeni ai statelor imperialiste și ai Iugoslaviei, precum și persoanele cărora aceste state nu le mai recunosc cetățenia; f) rudele celor fugiți peste graniță; g) titoiști; h) epurați din zonă fiind considerați dușmani; i) contrabandiști și călăuze pentru treceri frauduloase peste graniță; j) epurați proveniți din afară; k) persoane care au sprijinit bandiții; l) condamnați pentru infracțiuni politice și de drept comun; m) elemente din conducerile organizațiilor locale ale Grupului Etnic German; n) moșieri, industriași; o) foști

comercianți; p) alte categorii. De întocmirea tabelelor nominale cu aceste categorii era însărcinat să se ocupe Ministerul Afacerilor Interne. De asemenea, trebuia să se mai ocupe de organizarea dislocării, de pregătirea mijloacelor pentru desfășurarea manevrelor de trupe în vederea dislocărilor. La nivel central, s-a creat o comisie de conducere a dislocărilor, formată din miniștrii adjuncți Drăghici Alexandru, Jianu Marin, Nurca Mihail, generalul-locotenent de miliție Cristescu Pavel și general-maior de securitate Mazuru Vladimir.

În Bărăgan, cenăzenii au luat-o de la capăt: case din cărămidă nearsă (văiugă, chirpici).

„Deportarea s-a declanșat în noaptea de Rusalii, 18 spre 19 iunie 1951, cuprinzând 172 de localități, 12.791 familii, 40.300 de persoane din cele trei județe, Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți. Alături de Canalul Morții și de închisorile comuniste, Deportarea în Bărăgan face parte din Gulagul românesc. Aceasta a fost o deportare în masă ce avea ca scop înlăturarea adversarilor politici ai comunismului de la sate, dislocarea «elementelor suspecte» din zona de frontieră cu Iugoslavia și distrugerea proprietății țărănești. Sub amenințarea armelor, imbarcați în 6.200 de vagoane de marfă, cu cât se putea încărca într-o căruță, români, sârbi, germani, bulgari, unguri, basarabeni, bucovinieni, vor forma cele 18 așezări în pustiul Bărăganului.” – va scrie drd. ing. Silviu Sarafoleanu, președintele Asociației Foștilor Deporțați în Bărăgan.

Și în gara din Cenad, vagoanele de marfă fuseseră deja pregătite. Când s-a dat semnalul, soldații și milițienii s-au împrăștiat prin sat. Au bătut la porțile celor aflați pe table și le-au pus în vedere să-și strângă lucrurile necesare, inclusiv din gospodăria proprie, și alimente și să se prezinte la gară.

Iată și mărturia lui Radivoi Milicici¹, din Cenad:

„Când am ajuns acolo, pe câmpul acela, ne-au dat o bucată de pământ și niște scânduri și am fost nevoiți să ne facem singuri o casă unde să locuim. La început dormeam sub cerul liber înveliți în pături. Asta până nu am terminat casa. Dar casa era mică, din pământ și avea o cameră în care dormeam și o bucătărioară. Și era acoperită cu paie.

În acel an am început școala, clasa întâi la secția română. Ce a fost tragic pentru mine a fost faptul că eu, crescut într-o familie de sârbi, în mijlocul sârbilor și având la Cenad vecini și prieteni doar sârbi, nu știam românește. A fost foarte neplăcut și învățătorii și părinții mei au depus mult efort ca să învăț și să deprind limba română.

Familia Isler din Cenad, la Zagna

Vara la treierat de orez tatăl meu Borislav lucra toată ziua ca să mai câștige ceva bani ca să poată să meargă o dată pe săptămână la Brăila să cumpere pâine și alte alimente ca să supraviețuim. Ceea ce mi-a rămas bine întipărit în minte este următorul fapt: știam că în jurul amiezii tata primea masa de prânz acolo pe holdă și am mers acolo de mai multe ori și îi mâncam aproape toată mâncarea lăsându-l pe tata flămând. Dar el nu se supăra și adesea rupea de la propria-i gură numai sorei și mie să ne fie bine.

¹ Miodrag Milin și Ljubomir Stepanov - „Sârbii din România în Golgota Bărăganului“. Traducere din limba sârbă: Ivo Muncan și Ljubomir Stepanov. Editori: Uniunea Sârbilor din România și Asociația Foștilor Deportați în Bărăgan – Timișoara, 2003

La Cenad mi-au rămas bunica și bunicul (Chila și Nova Jivici) și greu m-am despărțit de ei pentru că îi iubeam foarte mult. Îmi lipseau foarte mult acolo și vizitele erau strict interzise. În preajma Sfântului Nicolae în 1955 bunica mea Chila nu a precupețit efortul și a pornit la noi în vizită dar, sosită la București, i-a fost interzis să vină până la noi și au obligat-o să se întoarcă acasă. S-a întors cu o mare durere acasă, tristă că nu a reușit să ne vadă. Curând s-a îmbolnăvit și a murit. Vestea asta tristă ne-a parvenit printr-o telegramă. Și mai trist era, însă, că nici la înmormântare nu am putut veni.

Mulți nu s-au mai întors la Cenad. Mormintele lor din Bărăgan au fost făcute una cu pământul. La fel și localitățile. Comuniștii au avut grijă să șteargă urmele. Foto: În mormântare la Zagna.

Când ni s-a permis în cele din urmă să ne întoarcem în ținutul nostru natal, secretarul primăriei de atunci, sârb de naționalitate, din motive personale nu a vrut să ne primească în Cenadul nostru, așa că doi ani am fost nevoiți să locuim în Satu Mare într-una din camerele școlii sârbești de atunci. Aici sora mea Danița s-a căsătorit și trăiește în satul Munar, iar eu m-am întors cu părinții la Cenad unde locuiesc și acum....“

Din Cenad au fost duse în Bărăgan 462 de persoane, deci aproximativ 10% din populația totală (altfel spus, fiecare al zecelea cenăzean). Vă oferim în continuare listele deportaților, după numărul celor dizlocați din fiecare comunitate etnică. Numele sunt grupate după capii de familie (scrise cu litere **îngroșate**).

Cei mai mulți au fost etnicii germani și anume 195, la care se adaugă patru persoane stabilite în Cenad prin căsătorie, deci în total 199. Familia Blagoe Ioan, prezentă și pe lista șvabilor (patru persoane), am considerat să rămână prezentă doar pe lista românilor, având în vedere că naționalitatea o dă tatăl.

Iată și lista (exhaustivă) a germanilor cenăzeni dislocați la Zagna (numită inițial Mărculeștii Noi și aparținând de comuna Vădeni):

1. **Richter Peter**
2. Richter Theresia (n. Keltsch)
3. Richter Rudolf
4. **Wirosaf Josef**
5. Wirosaf Peter
6. Wirosaf Peter
7. Wirosaf Theresia (n. Müller)
8. **Kühn Johann**
9. Kühn Barbara (n. Schütz)
10. Kühn Barbara
11. Kühn Peter
12. Balthasar Nikolaus
13. Balthasar Elisabeth (n. Frank)
14. **Frank Anton**
15. Frank Magdalena (n. Balthasar)
16. Frank Anton
17. Frank Anna (n. Jung)
18. Frank Barbara
19. Frank Anton
20. **Gilot Margaretha** (n. Witte)
21. Gilot Elisabeth
22. Gilot Johann
23. Gilot Magdalena (n. Wolf)
24. Gilot Brunhilde
25. **Wambach Peter**
26. Wambach Elisabeth (n. Schmidt)
27. Wambach Peter
28. Wambach Eva
29. **Arabagiu Teodor**
30. **Wambach Peter**
31. Wambach Eva (n. Weber)
32. Wambach Johann
33. Wambach Eva
34. Wambach Helmuth
35. **Isler Geza**
36. Isler Theresia (n. Waltrich)
37. Isler Nikolaus
38. Isler Johann
39. **Gräbeldinger Katharina** (n. Jung)
40. Gräbeldinger Peter
41. Gräbeldinger Margaretha (n. Balthasar)
42. **Eberhardt Elisabeth** (n. Waltrich)
43. Eberhardt Anna
44. Eberhardt Anton
45. Waltrich Elisabeth (n. Schmelzer)
46. **Jung Anton**
47. Jung Katharina (n. Wambach)
48. Jung Katharina
49. Jung Anton
50. Schüssler Alfred
51. **Balthasar Elisabeth** (n. Waltrich)
52. Balthasar Elisabeth (n. Waltrich)
53. Balthasar Johann
54. Balthasar Elisabeth (n. Wolf)
55. Balthasar Anton
56. Balthasar Elisabeth
57. **Waltrich Nikolaus**
58. Waltrich Anna (n. Balthasar)
59. Wolf Pauline (n. Waltrich)
60. Wolf Anton
61. **Gräbeldinger Anton**
62. Gräbeldinger Anna (n. Jung)
63. Gräbeldinger Anton
64. Gräbeldinger Nikolaus
65. Jung Anna (n. Koreck)
66. **Balthasar Nikolaus**
67. Balthasar Anna (n. Richter)
68. Balthasar Nikolaus
69. Balthasar Barbara (n. Hinkel)
70. Balthasar Nikolaus
71. Balthasar Anna (n. Jung)

- 72. Müller Johann**
 73. Müller Elisabeth (n. Klar Furo)
 74. Müller Peter
 75. Müller Peter
 76. Müller Anna
 77. Müller Nikolaus
78. Balthasar Anna (n. Wambach)
 79. Balthasar Katharina
 80. Wambach Theresia (n. Gräbeldinger)
81. Aubermann Emmerich
 82. Aubermann Barbara (n. Wolf)
 83. Wolf Anna (n. Koreck)
 84. Aubermann Emmerich
 85. Aubermann Katharina (n. Aubermann)
 86. Aubermann Nikolaus
 87. Aubermann Erwin
88. Kühn Theresia (n. Gräbeldinger)
 89. Kühn Theresia
 90. Kühn Anna
 91. Kühn Anna (n. Kühn)
92. Balthasar Anton
 93. Balthasar Magdalena (n. Eberhardt)
 94. Frank Anton
 95. Frank Anna (n. Balthasar)
 96. Frank Juliana
 97. Frank Anton
98. Schüssler Peter
 99. Schüssler Anna (n. Kühn)
 100. Bogel Peter Anton
 101. Bogel Magdalena (n. Schüssler)
 102. Bogel Joann
103. Hilger Jakob
 104. Hilger Anton
 105. Hilger Anna (n. Huller)
 106. Hilger Peter
 107. Hilger Elisabeth (n. Jung)
 108. Hilger Peter
 109. Hilger Helmuth
110. Aufsatz Peter
 111. Aufsatz Barbara (n. Schüssler)
 112. Aufsatz Elisabeth
 113. Aufsatz Johann
 114. Noviski Elisabeth
115. Waltrich Johann
 116. Waltrich Theresia (n. Frank)
 117. Waltrich Theresia
118. Krauser Peter
 119. Krauser Magdalena (n. Waltrich)
 120. Krauser Magdalena
 121. Krauser Theresia
122. Wolf Johann
 123. Wolf Margaretha (n. Balthasar)
 124. Wolf Elisabeth (n. Jung)
 125. Wolf Elisabeth
 126. Wolf Anna
127. Fortner Anna (n. Wagner)
 128. Fortner Peter
 129. Fortner Theresia (n. Schmelzer)
 130. Fortner Johann
 131. Fortner Helmuth
 132. Fortner Juliana
133. Huller Johann
 134. Huller Magdalena (n. Frank)
 135. Huller Peter
 136. Huller Elisabeth (n. Schmelzer)
 137. Huller Peter
 138. Huller Anton
139. Aubermann Johann
 140. Aubermann Anna (n. Jung)
 141. Aubermann Else
 142. Aubermann Johann
143. Aubermann Barbara (n. Aubermann)
 144. Aubermann Nikolaus
 145. Aubermann Juliana (n. Balthasar)
146. Balthasar Anton
 147. Balthasar Theresia (n. Aubermann)
148. Balthasar Peter
 149. Balthasar Anna (n. Koreck)
 150. Balthasar Peter Johann
151. Schulde Peter
 152. Schulde Anna (n. Mirtschof)
153. Mirtschof Peter
 154. Mirtschof Theresia (n. Dornbach)
 155. Mirtschof Theresia
 156. Mirtschof Peter
157. Kühn Anton
 158. Kühn Anna
 159. Kühn Margaretha (n. Aubermann)
160. Richter Katharina (n. Wolf)

161. Richter Anton	179. Gräbeldinger Magdalena (n. Waltrich)
162. Richter Juliana	180. Gräbeldinger Johann
163. Wagner Anton	181. Gräbeldinger Elisabeth
164. Wagner Anna (n. Gräbeldinger)	182. Wambach Anton
165. Wagner Anton	183. Wambach Anna (n. Huhn)
166. Wagner Elisabeth	184. Pauli Anton
167. Jung Johann Peter	185. Pauli Elisabeth (n. Waltrich)
168. Jung Margaretha (n. Wolf)	186. Pauli Anton
169. Jung Ewald	187. Waltrich Elisabeth (n. Bogel)
170. Jung Peter	188. Jung Nikolaus
171. Jung Magdalena (n. Keltsch)	189. Jung Elisabeth (n. Mesarosch)
172. Jung Ewald	190. Mesarosch Elisabeth (n. Auber-
mann)
173. Jung Hildegard	191. Koreck Barbara
174. Koreck Margaretha (n. Lessl)	192. Balthasar Peter Anton
175. Koreck Theresia	193. Balthasar Anna (n. Jung)
176. Volk Johann	194. Balthasar Konrad
177. Volk Anna (n. Dornbach)	195. Jung Anna (n. Jung)
178. Gräbeldinger Anton	

Acestora li se adaugă alte patru persoane, căsătorite în Cenad, însă născute în alte localități:

1. Schüssler Johann
2. Huller Elisabeth
3. Arabagiu Katharina
4. Weber Nikolaus

S-au născut în Bărăgan următorii:

1. Fortner Helmuth
2. Fortner Johann
3. Jung Ewald
4. Jung Hildegard
5. Müller Nikolaus
6. Noviski Elisabeth
7. Schüssler Alfred

Lista celor decedați în Bărăgan se găsește atât pe plăcile comemorative din marmură neagră, existente în interiorul bisericii romano-catolice din Cenad, cât și pe monumentul din cimitirul romano-catolic, de unde am preluat numele de mai jos (în paranteză, anul nașterii, acolo unde acesta era cunoscut):

1. Balthasar Anna (1889)
2. Balthasar Anna (1892)
3. Balthasar Elisabeth (?)

4. Balthasar Nikolaus (1901)
5. Balthasar Peter (1928)
6. Hilger Jacob (1864)
7. Huller Johann (1887)
8. Koreck Anna (1872)
9. Kühn Anna (1871)
10. Kühn Margaretha (1873)
11. Meszarosch Lissi (1887)
12. Wambach Anton (1891)
13. Wirosaf Peter (1913)
14. Wolf Anna (1876)

În cazul șvabilor trebuie reținut că o parte care și-ar fi regăsit numele într-una din categoriile vizate pentru dislocare (conducători ai organizației locale a Grupului Etnic German, elemente care au făcut parte din trupele germane SS) fie au plecat împreună cu trupele germane și nu s-au mai întors, fie au fost deja deportați în Rusia în perioada 1945-1949.

Urmează lista românilor deportați. Majoritatea au fost dislocați la Vădenii Noi, doar câțiva la Tătaru Nou, Feteștii Noi și Giurgenii Noi. Au fost deportate și numeroase persoane domiciliat în Cenad, dar născute în alte localități. Nu deținem listele cu cei născuți și cei decedați în Bărăgan.

1. Anuichi Petru	23. Dogojie Gheorghe
2. Anuichi Maria	24. Dogojie Verginia
3. Anuichi Gheorghe	25. Dogojie Sabin
4. Anuichi Elisabeta	26. Dogojie Eugenia
5. Anuichi Dorica	27. Dogojie Doina
6. Blagoie Ioan	28. Dogojie George
7. Blagoie Elisabeta	29. Dogojie Eva
8. Blagoie Traian	30. Dogojie Verginia
9. Blagoie Ana	31. Dogojie Cornelia
10. Blagoie Mărioara	32. Iovănuț George
11. Blagoie Nicolae	33. Iovănuț Victoria
12. Blagoie Sofia	34. Iovănuț Traian
13. Blagoie Ioan	35. Iovănuț Ioan
14. Blagoie Ileana (Iuliana)	36. Iovănuț Sidonia
15. Blagoie Petru (Peter)	37. Iovănuț Traian
16. Blagoie Terezia (Theresia)	38. Isac Gheorghe
17. Crăciun Ioan	39. Isac Eva
18. Crăciun Agatia	40. Isac Ioan
19. Dogojie Vasile	41. Isac Magdalena
20. Dogojie Ana	42. Isac George
21. Dogojie Gavril	43. Isac Florica
22. Dogojie Elisabeta	44. Isac Sabin

45. **Isac Traian**
46. Isac Ileana
47. Isac Rodica
48. Isac Gheorghe
49. **Isac Ioan**
50. Isac Amalia
51. Isac Livia
52. Isac Ionel
53. Isac Ileana
54. **Jivici Florea**
55. **Nicolașiu Ioan**
56. Nicolașiu Catița
57. Nicolașiu George
58. Nicolașiu Ion
59. Nicolașiu Elena
60. Nicolașiu Veronica
61. **Papeș Ion**
62. Papeș Maria
63. Papeș Gheorghe
64. Papeș Maria
65. Raica Lidia
66. **Pecican Iulian**
67. **Popovici Ioan**
68. Popovici Ștefan
69. Popovici Victoria
70. **Regep Paulina**
71. **Rezsepu Ioan**
72. Rezsepu Floarea
73. **Socol Gheorghe**
74. Socol Vioara
75. Socol Ioan
76. Socol Mărioara
77. Socol Ana
78. **Stanciu Gheorghe**
79. Stanciu Maria
80. Stanciu Sabina
81. Stanciu Gheorghe
82. Stanciu Ionel
83. Stanciu Florin
84. Stanciu Flora
85. **Suciu Radu**
86. Vințean Maria
87. **Suciu Pavel**
88. Suciu Maria

89. Isac Vetica
90. Isac Mărioara
91. **Terzeu Georgiu**
92. Terzeu Marian
93. **Terzeu Anastasie**
94. Terzeu Elița
95. Terzeu Ionel
96. Terzeu Vasile
97. Terzeu Elena
98. **Vingan Petru**
99. Vingan Ana
100. Vingan Gheorghe
101. Vingan Livius
102. Vingan Floarea
103. Vingan Dorin
104. **Vințan Maria**

Lista românilor născuți în Sânnicolau Mare și deportați:

1. **Buciuman Livius**
2. Buciuman Șarlota
3. Buciuman Emil

Lista românilor născuți în Igrăș și deportați:

1. **Galeancu Petre**
2. Galeancu Margareta
3. Galeancu Adrian
4. Guțu Maria

Lista românilor născuți în Nerău și deportați:

1. **Șiclovan Ilca**

Lista românilor născuți în Satu Mic și deportați:

1. **Boda Pavel**
2. Boda Ecaterina
3. Boda Iosif
4. Boda Ladislav
5. Boda Pavel

Lista românilor născuți în S.U.A. și deportați:

1. **Blaj Ioan**
2. Blaj Gheorghe
3. Blaj Mircea Com
4. Blaj Saveta

Lista românilor născuți în Ungaria și deportați:

1. Oprean Mihai
2. Romatai Andrei
3. Romatai Iuliana
4. Romatai Ileana

Lista românilor născuți în Basarabia și deportați:

1. **Arabăgiu Teodor**
2. Weber Ecaterina
3. Weber Costică
4. **Bălan Cosma**
5. Bălan Xenia
6. Bălan Liliana
7. Bălan Ștefania
8. **Bodnarencu Dumitru**
9. **Cărare Grigore**
10. Cărare Maria

11. Cărare Gheorghe
12. Cărare Lucreția
13. Cărare Gavrilă
14. Cărare Dumitru
15. Cărare Maria
16. Cărare Grigore
17. **Ciobanu Vladimir**
18. **Ciudac Ioachim**
19. Ciudac Anastasia
20. Ciudac Lidia
21. Ciudac Cleopatra
22. Ciudac Raisa
23. Ciudac Vitalie
24. Popa Cornelia
25. **Csac Stanislav**
26. **Odobaș Onofrei**
27. Odobaș Anastasia
28. Odobaș Cornel
29. **Paerele Ioachim**
30. **Sabianu Eufrosina**
31. Sabianu Lenuța
32. Sabianu Gheorghe
33. **Spoială Ioan**
34. **Ursuleac Nadejda**

Sârbii cenăzeni au fost deportați în localitatea Zagna. Iată și lista acestora:

1. **Brancovan Zorca**
2. Brancovan Nada (n. Marcov)
3. Brancovan
4. **Brancovan Ielena**
5. Brancovan Șteva
6. Brancovan Milorad
7. **Vlașcici Vasa**
8. Vlașcici Cosana
9. Vlașcici Mileva
10. Vlașcici Zorița
11. Vlașcici Cata
12. Vlașcici Svetozar
13. Vlașcici Stoian
14. Vlașcici Gordana (n. Gruia)
15. Vlașcici Cata
16. **Vlașcici Axentie**
17. **Dumitrașcu Sava**

18. Dumitrașcu Mileva
19. **Jivici Paia**
20. Jivici Iovanca
21. Jivici Zlata
22. Jivici Stoianca
23. Jivici Paia
24. Jivici Miomir
25. **Jivici Vlada**
26. Jivici Mihailo
27. Jivici Roca
28. **Jivici Vlaico**
29. Jivici Jivca
30. Jivici Ielena (n. Rujici)
31. **Zarici Iulca**
32. Zarici Jivoico
33. Zarici Olga (n. Toșici)
34. **Zarici Țvetco**

35. Zarici Smilia
36. Zarici Draga
37. Zarici Angia (n. Jivici)
38. Zarici Milan
- 39. Zomboraț Jivan**
40. Zomboraț Emilia
- 41. Milicici Alecsa**
42. Milicici Ielena
43. Milicici Sava
44. Milicici Anghelina
- 45. Milicici Jivco**
46. Milicici Liubinca (n. Stancov)
47. Milicici Dina
- 48. Milicici Cristifor**
49. Milicici Catița
50. Milicici Liubinca
51. Milicici Velinca
- 52. Milicici Jivco**
53. Milicici Desanca
54. Milicici Natița
55. Milicici Liubița
- 56. Milicici Borislav**
57. Milicici Smilia
58. Milicici Radivoi
59. Milicici Danița
- 60. Nedelicov Ioța**
61. Nedelicov Mara
- 62. Pavlovici Andria**
63. Pavlovici Ghena
64. Pavlovici Dragoia
65. Pavlovici Pava (n. Isacov)
66. Pavlovici Crsta
67. Pavlovici Slavianca
- 68. Popovici Marica**
69. Popovici Draghița (n. Buciuman)
- 70. Rujici Stefa**
71. Rujici Iovanca (n. Galetin)
- 72. Sapungin Danița**
73. Sapungin Emil
74. Sapungin Draghița (n. Vlașcici)
- 75. Uglieșin Iezda**
76. Uglieșin Cruna
77. Uglieșin Jivca
78. Uglieșin Vlada

- 79. Uncianski Milina**
- 80. Uncianski Mița**
81. Uncianski Milutin
82. Uncianski Rada
83. Uncianski Dragoliub
84. Uncianski Iela
85. Uncianski Soca
86. Uncianski Mira
- 87. Uncianski Jivco**
88. Uncianski Sofia
89. Uncianski Sava
90. Uncianski Ielca
- 91. Uncianski Milan**
92. Uncianski Vida,
93. Uncianski Liubomir
- 94. Uncianski Boșco**
95. Uncianski Sara
96. Uncianski Zorana (Jivanov)
97. Uncianski Vlada
98. Uncianski Delia (Pisarov)
- 99. Uncianski Nica**
100. Uncianski Mila
- 101. Țvetcov Rachila**
102. Țvetcov Ielena (Uglieșin)

Decedați în Bărăgan:

1. Dumitrașcu Sava
2. Jivici Iovanca
3. Jivici Stoianca
4. Nedelicov Ioța
5. Uglieșin Jivca
6. Uncianski Nic

S-au născut în Bărăgan:

1. Laza Zarici
2. Vidosava Uncianski
3. Milan Uncianski

Trebuie notat că la Vădeni, comună de care a aparținut localitatea Zagna, astăzi inexistentă, membrii Asociației Foștilor Deținuți Politici au ridicat în iunie 2002 un monument pe care scrie: „*În memoria celor deportați de comuniști în perioada 1951-1964 în lagărul din Zagna, Vădeni - Brăila.*”

Iată, în final, un fragment din interviul luat lui Țvetko Mihailov, fost deportat în Bărăgan¹:

„- **Stimate domnule Țvetko Mihailov, cine sunteți dumneavoastră?**

- *Să încep cu începutul. Sunt născut în comuna Saravale în anul 1947. Mama era din Cenad, iar tatăl din Saravale. Fiind primul nepot al bunicilor mei din Cenad, am fost îndrăgit de ei și mergeam adesea la Cenad cu mare bucurie și drag. Ca atare, legătura mea cu Cenadul este foarte strânsă. Mă consider un fiu al acestei comune frumoase și prospere. Aici am petrecut câțiva ani ai copilăriei mele și păstrez cele mai frumoase amintiri din acea perioadă.*

- **Ați cunoscut una dintre cele mai negre și zbuciumate perioade din istoria recentă a României: deportarea în Bărăgan. Ce vă mai amintiți din acea nefastă zi de Rusalii?**

- *Legat de deportarea în Bărăgan, pot spune că am fost marcat toată viața de acele nefaste evenimente, rămânându-mi în mintea mea de copil clișee și imagini de neșters, putând relata și acum, după atâția ani, întâmplările trăite atunci. Tatăl meu a fost arestat în aprilie 1950 ca titoist, pentru delictul de a fi răspândit publicații interzise de regimul comunist. Mama, fiind însărcinată cu sora mea, care s-a născut în luna mai 1950, toți trei am venit la Cenad, la părinții din partea mamei. În ziua de Rusalii, mama a aflat că se «ridică» oameni din satele bănățene și se îmbarcă în trenuri de marfă. Ne-a luat în brațe și fuga acasă, la Saravale. Acolo, casa noastră a fost sigilată și nu puteam intra. Mergând la Sfatul popular pentru lămuriri și fiind și noi pe lista deportaților, am fost îmbarcați cu ultimele convoaie, spre o destinație necunoscută.*

- **Dar din anii petrecuți printre ciulinii Bărăganului?**

- *În Bărăgan am fost aruncați în plin câmp, lângă o căpiță de spice de grâu, înconjurați de armată și miliție. Din cauza lipsurilor îndurate, sora mea de un an și câteva luni s-a îmbolnăvit de dizenterie, fiind în pericol să moară. Numai norocul divin a fost că în vechea comună din apropiere a fost un spital și așa am fost salvați. Dar spre toamna aceluiși an a venit bunica din Cenad și ne-a... furat, cu complicitatea unui consătean, pe noi, copiii, iar mama a rămas acolo. Bunicul nostru din Cenad, fiind un paore cu 10 ha de pământ, a avut o gospodărie onestă, unde am reușit, prin grija celor din casă, să ne refacem și să supraviețuim calvarul Bărăganului. După un timp, am fost descoperiți și miliția ne-a izgonit din nou în Bărăgan. Aici am ispășit în continuare soarta celor deportați. Neputând să ne ridicăm o casă, am fost cazați într-o cămăruță din dispensarul satului Bumbăcari, construit de deportați. Aici am început școala cu niște dascăli minunați, care au contribuit la educația noastră, a copiilor deportați, fiindcă noi toți de acolo împărțeam aceași soartă de oameni*

¹ Revista „Cenăzeanul” nr. 3/2014, „A venit bunica din Cenad și ne-a... furat”, interviul realizat de Dușan Baiski.

vitregiți ai regimului de atunci. Viața în Bărăgan a fost grea, cu nenumărate lipsuri și boli. Oamenii au fost legați de aceeași soartă, s-au solidarizat puternic, nu se ținea cont de starea socială și etnică. Ca exemplu pot să dau faptul că în trei luni, din august până în noiembrie 1951, s-au construit de către deportați peste 9.500 de

Au luat-o de la zero și s-au descurcat și-n Bărăgan. De la stânga: Jung Anna, născ. Koreck; Kühn Barbara, născ. Schütz; Johann Kühn; Richter Rudolf (copil); Kühn Peter; Richter Barbara, născ. Kühn; Huller Peter (venit de la Cenad în vizită); Gräbeldinger Anton; Gräbeldinger Anna, născ. Jung

case, cu mijloace rudimentare, în cele 18 localități ale deportaților în Bărăgan. Am reușit astfel să ne salvăm viețile de iarna năprasnică ce avea să fie. Exemple despre această solidaritate umană pot fi multe...

- Ce-ați mai găsit, la reîntoarcere, în casa dvs.?

- Eliberarea din Bărăgan s-a petrecut astfel: plecarea masivă din Bărăgan a început cu sârbii, spre sfârșitul anului 1955, și a continuat până în cursul anului 1956 cu toți cei deportați din vestul țării (din Banat și parte din Oltenia, adică toate localitățile din vecinătatea cu Iugoslavia pe o adâncime de 25 de km.) Acasă, la Saravale am găsit casa devastată, acolo fiind cazați un timp niște militari. S-a luat tot ce s-a putut lua. Am început din nou cu începutul. Încă din Bărăgan, mama a înaintat divorț și fiecare din soți a avut propria cale în viață. Eu am rămas la tata, la Saravale, iar sora la mama, la Cenad...

- Ați fost implicat în scrierea unei cărți monumentale despre istoria sârbilor din România: „Sârbii din România în vremea comunismului“, în care sunt redată și fișele de deținuți politici ale mai multor sârbi din Cenad. La ce lucrați acum?

- După zeci de ani de la tragicele evenimente din perioada regimului comu-

nist, am considerat de datoria mea să cuprind într-o carte suferințele îndurate de conaționalii mei în închisorile comuniste, cuprinzând perioada 1950 până la 1965 și ceva mai târziu. Am găsit aproape o mie de foști deținuți politici sârbi, redând în contextul perioadei respective aspectele trăite de aceștia. Acum sunt implicat în două proiecte privind memoria colectivă a istoriei recente. Deoarece pentru deportații din Bărăgan nu există un muzeu memorial ca pentru foștii deținuți politici, s-a pornit inițiativa, din partea mai multor factori decizionali, de construire a unui astfel de Memorial al Deportărilor în Bărăgan în fosta localitate a deportaților, la Fundata, lângă Slobozia. Acolo s-a concesionat un teren de 15.000 mp, unde se dorește a se prezenta aspecte din viața trăită în timpul deportării. Dacă totul va fi bine și cu ajutorul lui Dumnezeu, acesta va putea fi funcțional în anul 2016. Alt proiect este o nouă ediție, completată, a cărții «Sârbii din România în Golgota Bărăganului», pentru că avem noi informații descoperite în arhive despre fenomenul deportării. “

Bibliografie:

„Deportații în Bărăgan 1951-1956“ - colectiv de autori coordonat de drd. inginer Silviu Sarafolean - președintele Asociației Foștilor Deportăți în Bărăgan, Editura „Mirton“, Timișoara.

Miodrag Milin și Ljubomir Stepanov - „Sârbii din România în Golgota Bărăganului“. Traducere din limba sârbă: Ivo Muncian și Ljubomir Stepanov. Editori: Uniunea Sârbilor din România și Asociația Foștilor Deportăți în Bărăgan – Timișoara, 2003.

„Cenăzeanul“ nr. 3/2014.

Viața politică

Mișcarea Legionară

Pe 17 decembrie 1941, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal trimite în teritoriu, pentru verificare, un ordin de informațiuni, deoarece „...*Legionarii caută să ia legătura unii cu alții în diferite feluri, acoperiți de însărcinări oficiale în vederea agriculturii, creșterea viermilor de mătase, cooperative etc.*“

Pe 22 august 1942, plutonierul-major Gheorghe Gloabă, șeful Secției de Jandarmi Sânnicolau Mare, se va deplasa la Cenad, pentru a verifica situația cenăzeanului Rusu Aurel. Acesta din urmă a trimis o reclamație mareșalului Ion Antonescu pentru că, cităm din procesul-verbal încheiat de plutonierul-major: „...*este pus sub restricțiuni de a se mai putea deplasa din localitate, pentru faptul că ar fi activat în organizația legionară și fiind trimis de două ori în judecata Curții Marțiale din Timișoara, de unde găsindu-se nevinovat a fost achitat.*“ Rusu Aurel s-a aflat până pe 3 iulie 1942 la Reșița, fiind ucenic lăcătuș la Uzinele și Domeniile Reșița (U.D.R.). Într-o corespondență din 21 iulie 1942 a Poliției Reșița către Postul de Jandarmi Cenad se făcea referire la faptul că Rusu Aurel „...*a făcut parte din organizația Frățiilor de Cruce în timpul mișcării legionare, a luat parte la rebeliune însă nu a fost dovedit, și pentru care a fost găsit activând în această organizație și ținând ședințe de cuib și după rebeliune, pentru care fapt a fost trimis în fața Curții Marțiale din Timișoara, însă a fost achitat. A continuat a ține legătura cu legionarii teroriști până a fost trimis la urma lui și este un element periculos.*“ Drept urmare, „...*în conformitate cu aprobarea d-lui ministru subsecretar de stat al Ministerului Afacerilor Interne și conform ord. Direcțiunii Generale a Poliției No. 2607. Secret din 30 aprilie 1942...*“, Rusu Aurel va fi trimis la Cenad, cu interdicție de a părăsi comuna. În același proces-verbal, plutonierul-major Gh. Gloabă va mai nota: „*Numitul s-a constatat că este binevenit și trimis în această localitate, unde nu mai poate lua contact cu acele elemente care a luat în orașul Reșița și în această comună este și poate fi mai supravegheat de aproape.*“

Pe 27 august 1942, maiorul Ioan Peșchir, comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, va trimite la Inspectoratul de Jandarmi o solicitare referitoare la Rusu Aurel, în care va scrie: „*Supravegheat în comuna Cenadul Mare, nu s-a manifestat cu nimic până în prezent și nu s-a dedat la niciun fel de propagandă. Având în vedere că nu a suferit nicio condamnățiune, propunem ca să i se aprobe înapoierea la Reșița spre a-și continua meseria, urmând ca Poliția să-l supravegheze, aceasta pentru a nu se distruge viitorul unui român care a îmbrățișat o meserie și care poate fi de folos*

țării ca meseriaș. *Facem această propunere și pe considerentul măsurilor ordonate de domnul mareșal Antonescu, conducătorul Statului, pentru reprimirea în servicii a unor legionari care într-adevăr au fost dovediți ca periculoși.*“

În concluziile sale asupra curentelor politico-sociale pe semestrul I 1942, maiorul Ioan Peșchir va nota: „*Mișcarea legionară în creștere cu 2.643 membri față de situația semestrului I 1941, cauzele sunt regimul de guvernare legionar cu care ocazie s-au putut identifica cu ușurință cei ce au această ideologie.*“

Inspectoratul General al Jandarmeriei va trimite, pe 20 septembrie 1942, către Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, o notă semnată de colonelul C. Tobescu, șeful Secției a II-a a Siguranței Statului, prin care se aduce la cunoștință faptul că Ministerul Afacerilor Interne a aprobat, prin ordinul nr. 37.623/A din 17 septembrie, înapoierea la Reșița a cenăzeanului Rusu Aurel. Totodată, se preciza că informația trebuia adusă și la cunoștința poliției reșițene, pentru a-l supraveghea pe cenăzeanul fost legionar.

La rândul său, Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal va înștiința despre acest lucru și Postul de Jandarmi Cenad, pentru a-i permite lui Rusu Aurel întoarcerea la Reșița, dar și Poliția Reșița.

Într-un ordin de informațiuni din 2 mai 1942, se cere, printre altele, a se verifica informația că „*Grupul Etnic German are datoria de a sprijini prin orice mijloace pe legionari.*“

Pe 20 noiembrie 1945, jandarmii cenăzeni vor trimite la Secția de Jandarmi Sânnicolau Mare, la solicitarea acesteia, situația foștilor legionari înscrși în alte partide politice. Tabelul conținea un singur nume, pe cel al lui Cismaș Teodor, înscrș în Frontul Plugarilor.

O situație numerică a Mișcării Legionare din raza Postului de Jandarmi Cenad, nedată, trimisă Secției de Jandarmi Beșenova Veche, relevă faptul că la Cenad existaseră 41 de legionari, dintre care patru conducători, ale căror nume au fost trecute într-un alt tabel, la fel nedat: Radu Aurel, pantofar (șef de garnizoană și de cuib), Tomi Aurel, mecanic (șef de cuib), Ivașcu Ioan, funcționar (șeful poliției legionare, șef de garnizoană, șef de cuib) și Rejep Lazăr, agricultor (șef de cuib).

Radius Francisc este exclus cu unanimitate de voturi din P.M.R. la data de 25 octombrie 1957 pe motiv că a fost legionar (venit la Cenad din Zăguzeni).

Socol Pavel, acuzat în ședința O.B. de la G.A.C. Cenad, din în 23 aprilie 1960, că a simpatizat cu legionarii, a fost primit în P.C.R., la I.C.A.R., apoi transferat la O.B. de la G.A.C. A fost însă doar candidat, această calitate pierzându-și-o pe 23 aprilie 1960.

Amintit în documentele vremii ca fost legionar este și Stanciu Gheorghe.

Cel trimis la închisoare a fost Nicolae Boldovici. Acesta s-a născut la 14 noiembrie 1931, la Cenad. De profesie sudor. Membru al Partidului Național Țărănesc. Condamnat la opt ani de temniță grea pentru uneltire, în baza art. 209 din Codul Penal, fiindcă a activat în organizația legionară „*Frați de cruce*“. A fost închis pe 6 aprilie 1949, trecând pe rând prin celulele închisorilor din Timișoara, Poarta Albă, Oradea și Cavnic. A fost eliberat la 4 septembrie 1956, în baza Decretului nr. 72/1950.

Frontul Plugarilor

Frontul Plugarilor s-a înființat în 1933, la Deva, sub conducerea lui Petru Groza, fiind o organizație politică de stânga. Scopul declarat al acestuia a fost de a mobiliza la luptă masele țărănești pentru apărarea drepturilor și libertăților lor. Ideile sale au prins repede în Banat, apoi în întreaga țară. Deocamdată, nu dispunem de o dată certă a înființării organizației locale a Frontului Plugarilor la Cenad.

Primul document aflat în dosarele Frontului Plugarilor cu referire la Cenad este o delegație datată Timișoara, 26 aprilie 1945: „*Noi, Frontul Plugarilor, [il delegăm] pe prietenul Ciun Tovică cu încă 17 persoane pentru a se deplasa în com. Cenad pentru a ajuta acolo la însămânțări. Conform Ord. Dir. Gen. C.F.R. sunt scutiți de plata trenului pe C.F.R.*”

Un al document este o situație a reformei agrare în plasa Sânnicolau Mare, fiind datat 15 iunie 1945. Cenadul Mare număra 232 de absenteiști, cu 717 ha de pământ expropriabil și 178 de case de absenteiști, iar Cenadul Vechi 209 absenteiști, 102 ha de pământ expropriabil și 93 de case de absenteiști. Numărul persoanelor îndreptățite să primească pământ era de 522, suprafața de teren care li s-a atribuit fiind de 2.310 ha.

Pe 7 iulie 1945, de la organizația județeană Timiș-Torontal a Frontului Plugarilor este trimisă către președintele de plasă Sânnicolau Mare al aceleiași partid o notă prin care se solicită verificarea reclamației „...*locuitorilor Balthasar Anton și Isacov Velimir din comuna Cenadul Vechi contra lui Sporea din comuna Saravale, pentru ridicarea cailor, hamurilor și căruței.*” Ce anume s-a întâmplat? Răspunsul îl conține un proces-verbal legalizat de notarul V. Constantinescu din Cenadul Vechi, pe 28 iunie 1945, document trimis la Timișoara și care a stat la baza notei sus-amintite.

Pe 26 iulie, cei doi cenăzeni, Balthasar Anton și Isacov Velimir, s-au deplasat la Saravale în interes particular. Dar s-au trezit că numitul Sporea din Saravale, pe atunci președintele organizației locale a Frontului Plugarilor, le confiscă: doi mânji din 1944, o iapă murgă cu stea și un armăsar murg cu stea, precum și o căruță, o pereche de hamuri complete, un șezut de fier și o furcă de fier. Motivul: bunurile ar fi fost ale soției lui Anton, Magdalena Balthasar, decedată. Procesul-verbal era contrasemnat de primarul Uncianski. De această situație, pe 27 iunie este sesizat și pretorul Plasei Sânnicolau Mare.

Membrii Frontului Plugarilor vor ține o adunare generală pe data de 10 august 1945. La conducere: Blagoe Ioan – președinte, Mihai Toconiță – vicepreședinte, Crăciun Ioan – secretar. Dat fiind faptul că în organizație s-au înscris mai mulți sârbi și unguri, „*Adunarea generală cu unanimitate alege din partea sârbilor pe prietenii: Galetin Jivco și Jivici Borislav și din partea ungarilor: Varga Pavel.*” Pe de altă parte, fiindcă Ion Isac și-a dat demisia din funcțiile de consilier și casier, în locul său este ales Marianuț Nicolae.

La propunerea președintelui, adunarea aprobă în unanimitate ca Blagoe Ioan să înceapă la Primărie demersurile pentru ca Frontului Plugarilor să i se atribuie în proprietate casa lui Klemens Adam, absenteist.

Desigur, marile probleme ale cenăzenilor sunt tot cele legate de pământ. Acesta încă nu a fost împărțit oamenilor, dar „*Prietenul Galetin Jivco, membru în comitetul local al reformei agrare, spune că: o mare vină o au oamenii că n-au dat fondurile necesare la timp, și a doua vină au autoritățile administrative că nu dau concurs comitetului și prin aceasta se întârzie lucrările*“. Președintele este delegat să se deplaseze la conducerea centrului și să raporteze cazul atât în scris, cât și verbal. Galetin mai cere să li se dea cenăzenilor de către Armată cai din cei veniți de pe front, în locul celor rechiziționați, ca atare președintele Blagoe este investit să meargă la Timișoara pentru a se interesa de situație. La rândul său, „*Prietenul Papeș Gheorghe propune ca să se intervină locului în drept ca să se reducă prețurile la arături și ogoare cu tractoarele, deoarece 7.000 lei pentru un jugăr este un preț prea mare și 15.000-20.000 lei ogor pentru porumb sau arătură de toamnă, adâncă, de unde poate plăti omul sărac aceste arături?*“ Pe de altă parte, cei abonați la gazeta de partid „*Vrem pământ*“, editată de Frontul Plugarilor din București, se plâng că deși au achitat abonamentele pe trei luni, încă nu au primit niciun număr.

Dar ceea ce-i doare pe cenăzeni va fi exprimat de Cismaș Teodor, care va întreba de ce nu s-au numit nici până la acea dată comitetul sătesc, primarul și viceprimarii propuși la 17 iunie, în adunare generală, când de față a fost și „...*prietenul președinte al Plasei Sănnicolau Mare*“. Adunarea îl delegă pe Blagoe să se intereseze de situație la centru, în caz contrar toți vor demisiona. Se consențează o nouă intervenție a lui Galetin Jivco, care propune unificarea cooperativei vechi „*Usturoiul*“, cu cea nou înființată, „*Victoria*“, „...*neputând funcționa două cooperative în același mod într-o singură comună*“. Papeș Gheorghe va propune ca din comisia județeană pentru fixarea prețurilor să facă parte și un cenăzean. În opinia sa, nu e deloc corect ca țaranul să plătească pentru îmbrăcăminte și încălțăminte prețuri de zece ori mai mari decât obține pentru ceea ce vinde. Cere să se fixeze următoarele prețuri: cartofi – 300 lei/kg, ceapă – 400 lei/kg, pătrunjel și păstârnac – 400 lei/kg, morcovi – 250 lei/kg, usturoi direct de la producător – 1.500 lei/kg, grâu – 20.000 lei/kg, porumb, orz, ovăz – 10.000 lei/100 kg, varză – 350 lei/kg.

Un raport din 10 septembrie 1945, scris de mână și destinat președintelui de plasă al Frontului Plugarilor relevă situația de atunci a acestei organizații la Cenad, semnatarul fiind Ioan Blagoe, președintele organizației cenăzene a Frontului Plugarilor. Aceasta număra 124 de membri. Problema cea mare o constituia, desigur, reforma agrară, care „...*stă pe loc, nu s-a dat pământ la oameni din cauza neînțelegerilor dintre dâșii. Recolta de grâu foarte slabă, orz, ovăz, slabă, porumbul mijlociu, cartofi mijlocii, ceapă slabă, usturoi slab, varză slabă, sfecla de nutreț slabă, sfecla de zahăr slabă. Foarte mulți șoareci și câini de pământ distrug totul, sămânța de lucernă nu-i deloc, de trifoi foarte puțin, zarzavaturile slabe din cauza secetei...*“ Același Blagoe oferă și componența nominală a consiliului de administrație al organizației sale, format din 13 membri (inclusiv doi sârbi și un maghiar): Ioan Crăciun – secretar, Mihai Toconiță – vicepreședinte, Covaci Gheorghe, Oniță Petru, Jean Vasile, (indescifrabil) Terente, Niculescu Constantin, Pescari Vasile, Mărienut Nicolae, Galetin Jivco, Jivici Borislav și Varga Pavel.

La ședința comitetului de plasă a Frontului Plugarilor, ținută la 25 februarie 1947, la Sănnicolau Mare, din partea Cenadului Mare va participa Constantin

Niculescu, în calitate de președinte al organizației cenăzene. Potrivit raportului său, situația partidului la Cenad este dezastruoasă. Mai existau doar 50 de membri, iar opoziția era puternică. Ședințele de comitet nu s-au ținut. Femei în organizație nu erau. Cooperativa mergea prost. Va arăta că prin consiliul de colaborare s-a propus în urmă cu două luni, ca primar, Lazar Barantici, frontist, însă încă nu a fost instalat, ca atare Cenadul Mare nu avea primar. Niculescu va cere ca în instituțiile județene să funcționeze și câte un cenăzean.

Pe 11 mai 1947, la sediul Primăriei din Cenadul Mare va avea loc o adunare generală extraordinară a membrilor Frontului Plugarilor din comună, pentru alegerea noului comitet de conducere. Vechiul comitet era format din: Niculescu Constantin – președinte, Barantici Lazar – casier, Jivanov Branco – vicepreședinte, Brancovan Dragomir, Cismaș Todor, Regep Gheorghe, Gheorghide Gheorghe, Popovici Slavco, Dehelean Gheorghe, Rujici Vitomir, Nedelcov Ioța, Radu Ioan, Barna Ioan, Zarici Milan, Nedelcov Vichentie, Giulincev Gheorghe, Blagoe Traian, Regep Cuzman, Regep Mihai, Uncianski Milan, Stanciu Gheorghe, Rancov Jivan, Uncianski Jivoico. În noul comitet au fost aleși următorii: Niculescu Constantin, Bunei Filip, Barantici Lazar, Jivanov Branco, Jivici Borislav, Soceriu Gheorghe, Blagoe Traian, Rusu Gheorghe, Uncianski Milan, Cismaș Todor, Uncianschi Jivoico, Stanciu Gheorghe, Nedelcov Ioța.

Atmosfera în sânul organizației cenăzene a Frontului Plugarilor nu a fost însă una armonioasă. O plângere din 23 noiembrie 1947, adresată președintelui de plasă, este îndreptată împotriva lui Constantin Niculescu. Acesta, în calitate de președinte, în decurs de doi ani a organizat doar patru ședințe, din care trei de constituire. La adunarea generală din 23 noiembrie, când a fost înlocuit din funcție și era supărat că-și va pierde și postul de econom al organizației, a făcut un adevărat circ strigând și vociferând. Noul președinte, Gheorghe Stanciu, va scrie în plângere: „*Cu toată furia, a declarat că membrul de partid, prietenul Cismaș Teodor, nu poate fi în comitet pentru că a fost legionar și să-i fie rușine a fi în partid, lui și altor membri. Prietenul Cismaș fiind unul din cei mai devotați membri ai partidului, membru care n-a lipsit de la adunările partidului niciodată, care n-a lipsit nici de la adunările de la Timișoara și Sânnicolau Mare, a fost insultat tocmai de cel ce a ținut legată cu tărie dezvoltarea partidului în Cenadul Mare. În timp de 2 ani, 4 ședințe! Iar la 7 noiembrie, prietenul Niculescu, chemat la Sânnicolau Mare, n-a răspuns chemării, în schimb prietenul Cismaș s-a prezentat chiar cu căruța sa și a dus și pe alții.*” În final, se va solicita excluderea lui Niculescu din partid.

Președintele Stanciu va raporta la comitetul de plasă că în ședința din 26 noiembrie 1947, primarul localității l-a schimbat pe Niculescu din funcția de econom al izlazului, numindu-l în loc pe Radu Ioan. „*Comitetul nostru, întrunindu-se în ședință tot în 26 noiembrie 1947, imediat după terminarea ședinței comisiei interimare, a hotărât ca în funcția de econom al eforiei izlazului comunei Cenadul Mare să fie numit prietenul președinte Stanciu Gheorghe.*”

Comitetul de plasă va lua act de cerere, astfel că la 20 noiembrie 1947 va dispune ca primarul Cenadului Mare să-l înlocuiască pe Niculescu Constantin din funcția de econom al organizației locale, ceea ce nu s-a întâmplat însă nici pe 20 decembrie,

fapt care-l va determina pe președintele în funcțiune Gheorghe Stanciu să trimită la Sânnicolau o nouă plângere, Niculescu funcționând în continuare ca econom.

În context, trebuie spus că izlazul comunal era până prin anii 50 oglinda localității, fiindcă, până la mecanizarea agriculturii, de calitatea ierburilor de pe izlaz depindea forța motrice a cailor, boilor și chiar a vacilor folosite la muncile agricole. În septembrie 1920, va fi promulgată Legea specială pentru înființarea pășunilor comunale, care va aduce corectări asupra încărcării cu animale la hectar după cum urmează: 3 vite mari la deal și câmpie, 4 în regiunile inundabile și 2 la munte. „Prin Legea și regulamentul de aplicare a legii pentru organizarea administrativă și exploatarea pășunilor, promulgată prin *Înaltul Decret Regal nr. 1099 din 13 aprilie 1928 și publicată în Monitorul Oficial nr. 9 din 25 aprilie 1928, se uniformizează și se îmbunătățește substanțial toată legislația ultimului secol, cu tot ce a fost viabil și avantajos pentru crescătorul de animale particular, cu multe reglementari valabile și în ziua de azi*“, observă Teodor Marușca în materialul său „*Reflecții asupra economiei pastorale*“, publicat pe www.agrinet.ro. Și la Cenad a funcționat o eforie comunală, care a administrat izlazul comunal. Teoretic, aceasta trebuia să aibă ca președinte primarul, iar ca membri: un ales al sătenilor, învățătorul, șeful de post, un delegat al administrației financiare și notarul, care îndeplinea și funcția de secretar al eforiei comunale. În cazul de față, postul disputat era cel de econom sau administrator al eforiei.

În noiembrie 1947, comitetul de plasă din Sânnicolau Mare solicită primarului din Cenadul Mare aprobarea pentru două căruțe de lemne din pădurea comunală, necesare pentru încălzirea sediului Frontului Plugarilor.

O nouă ședință a comitetului de plasă a Frontului Plugarilor va avea loc la Sânnicolau Mare pe 30 noiembrie 1947, din Cenad prezent fiind Gheorghe Stanciu care, în raportul său, afirma că organizația comunală număra 82 de membri, dar că va mări numărul acestora la 200. De asemenea, va mai scrie el, „*M-am înțeles cu tovarășul de la P.C.R. că eu când voi ține ședințe voi ține împreună cu P.C.R. Am speranța că va merge mai bine org. F.P. În comisia interimară este Gheorghe Soceriu propus, însă pe ascuns a făcut propagandă manistă. Prietena Maria Târziu resp. femeilor a înscris 12 femei.*“ Aceași Maria Târziu era totodată și responsabilă femeilor din Plasa Sânnicolau Mare, ea preluând și conducerea ca responsabilă a resortului femeilor.

Președintele Stanciu Gheorghe și, respectiv, Lazar Barantici, casierul organizației cenăzene, vor participa la ședința comitetului de plasă din 20 decembrie 1947. Printre sarcinile pe care le vor primi s-au numărat: excluderea din partid a chiaburilor; ședințe comune cu P.C.R. din 10 în 10 zile; mărirea numărului de membri; numirea unui corespondent local pentru oficiosul partidului; abonarea tuturor membrilor la oficiosul partidului; sprijinirea P.C.R. în muncile de folos obștesc; crearea de biblioteci conținând cărți progresiste; sprijinirea sindicatelor agricole; organizarea de cursuri pentru analfabeți; strângerea de donații financiare pentru plata activiștilor Frontului Plugarilor cu munci de teren. „*Prietenul Stanciu Gheorghe crede că va putea să colecteze de la membri 6.000 (șase mii) lei.*“ Din raportul prezentat de cenăzeni reiese că, la Cenadul Mare, Frontul Plugarilor

avea 110 membri bărbați și 10 femei și tineret, din care doar 80 aveau carnet de membru, cotizanți fiind 67. Președintele Stanciu va spune că partidul nu este bine văzut de chiaburi, masa plugărească fiind nemulțumită, la rândul ei, de cuantumul impozitelor. Referindu-se la schimbarea economului, va spune că propus de comisia interimară a fost Ioan Radu, însă după câteva neînțelegeri a fost propus „...să fie altul, un sârb, din cauză că sunt în primărie mai mulți români și ar fi bine să fie și un sârb și anume Ciobanu Ion. Cu această persoană, anume Ciobanu Ion, s-a discutat în comisia interimară, însă preș. Stanciu Gheorghe spune că nu a făcut ședință de colaborare F.P. cu P.C.R. ca să vadă și să discute ce fel de element este.” Același Stanciu Gheorghe se va plânge că medicul din Cenadul Vechi „pune piedici ca noi, comitetul local al F.P. să nu putem lua locul unde să facem sediu care l-am găsit și el adăpostește niște nemți din Germania. Se numește dr. Popovici Virgil.”

Printr-o notă trimisă comitetului de plasă, comitetul local al Frontului Plugarilor solicită pe 23 decembrie 1947 urgentarea numirii în comisia interimară din Cenad al lui Gheorghe Stanciu, acesta fiind delegat să ocupe acest post de către adunarea generală a organizației, desfășurată cu o zi înainte. Tot pe 23 decembrie, a mai fost trimisă o notă, prin care se raportează că, în adunarea generală din 22 decembrie, pentru comisia interimară a Cenadului Vechi a fost delegat Sinitean Ion. „Până acum partidul nostru a fost reprezentat ilegal în comisia interimară a Cenadului Vechi prin agricultorul Marian Pavel. Acest agricultor Marian Pavel nu este membru al F.P., nu a fost niciodată la nicio ședință a F.P., nu este înscris în partid, nu are carnet și funcționează de 2 ani în comisia interimară a Cenadului Vechi ca delegat al nostru, fără împuternicirea noastră.”

Pe 2 ianuarie 1948, la Sânnicolau Mare va avea loc o ședință a birourilor comunale, cu o participare foarte slabă, dat fiind faptul că era după sărbătorile de iarnă, iar mulți reprezentanți nu au putut participa din cauza distanțelor lungi și a drumurilor proaste. Gheorghe Stanciu, președintele organizației comunale Cenad a Frontului Plugarilor, se va plânge de faptul că încă nu s-a primit niciun fel de ordin pentru excluderea din partid a lui Niculescu Constantin și va cere ca în locul acestuia în comisia interimară din comună să fie numit Untaru Ilie.

Comitetul de plasă al Frontului Plugarilor va trimite pe 13 ianuarie 1948 o notă, pe un ton imperativ, către Primăria comunei Cenadul Vechi, pentru punerea la dispoziția organizației comunale a partidului a localului absenteistei Hinkel Eva de la nr. 159: „De executare veți raporta de urgență acestea la organizația de Plasă...”. Se mai solicita: o masă, patru scaune și un dulap pentru arhivă.

În aceeași lună, organizația de tineret a Frontului Plugarilor din Cenad trimite conducerii de plasă a partidului o solicitare de intervenție „...să ni se aprobe pentru jocul nostru țărănesc două săli și anume: sala lui Sisler Petre și sala lui Barna P. Din Cenadul Mare. Dorim ca aceste săli de joc să fie conduse de noi.”

Pe 26 ianuarie, Comitetul de Plasă Sânnicolau Mare al Partidului Frontul Plugarilor trimite o solicitare către Postul de Jandarmi din Cenadul Mare, prin care solicită a se face cercetări asupra unui caz de maltratare: „... în seara zilei de 25 spre 26 ianuarie 1948, orele 24 noaptea, în care a fost atacat tânărul Șerban Ilie, membrul nostru din tineretul Frontului Plugarilor, de un număr de 38 nemți...” Pe 28 ianuarie,

se va reveni cu o nouă adresă, pe motiv că „...nu avem nicio știre de cazul cercetării cu bătaia tânărului frontist Șerban de un grup de nemți din comuna dstră. Totodată, avem informații că acest grup de nemți au început să facă ședințe reacționare în altă parte, care dstră încă nu aveți cunoștință.. Vă rugăm de urgență a lua măsuri de acestea ce se [fac] contra partidului nostru deoarece dstră știți că vă dați seama de acestea ce se petrec. Președintele Stanciu Gheorghe din Frontul Plugarilor are dreptul de a controla și verifica toate ce se petrec contra partidului nostru Frontul Plugarilor. “ Postul de Jandarmi va trimite răspunsul pe 31 ianuarie: „Am onoare a vă comunica că dosarul în cauză a fost înaintat Sfatului de împăciuire Cenadul Mare, pentru citarea părților în cauză, întrucât după cum reiese din certificatul medical, numai dela 10 zile în sus judecă judecătorul, iar sub 10 zile cade în competența sfatului de împăciuire local. Indivizii care au provocat scandalul li s-au dresat acte și pentru beție și scandal de către acest post, care se va înainta Judecătoriei Sânnicolau Mare. “

Președintele organizației cenăzene a Frontului Plugarilor va trimite în data de 19 februarie 1948 către comitetul de plasă un raport pentru lunile noiembrie și decembrie 1947 și ianuarie și februarie 1948, potrivit căruia la data raportării, la Cenad existau 225 de membri bărbați, 25 de tineri și 20 de femei. De asemenea, au avut loc șapte adunări generale, din care cinci în comun cu organizația locală a P.C.R. Existau cinci îndrumători comunali, s-a format o comisie interimară împreună cu organizația P.C.R., s-au făcut 11 abonamente la ziarul Frontului Plugarilor „... dintre cari vin numai 3, ceilalți nu primesc... “, s-a participat cu o echipă de teatru la un concurs organizat de comitetul de plasă al Frontului Plugarilor, s-au organizat cursuri pentru analfabeți, s-au vândut cărți în valoare de 1.000 de lei, s-au colectat 17.000 kg de porumb, s-a organizat un concurs de deparazitare, la care au luat parte 10 echipe. În fine, se mai specifica și faptul că primarul comunei Cenadul Mare era membru al Frontului Plugarilor. Potrivit unei statistici de plasă a Frontului Plugarilor, la Cenadul Mare exista în 1948 un număr de 537 de analfabeți, din care 250 de bărbați și 287 de femei, iar în Cenadul Vechi 164 de analfabeți, din care 55 de bărbați și 109 femei. Având în vedere că ambele comune aveau în 1948 un număr de 6.823 de locuitori și 701 analfabeți (305 bărbați și 396 de femei), rezultă că procentajul total al neștiutorilor de carte era de 10,2, ponderea ușor mai mare având-o femeile (5,8% din populația totală).

Membrii organizației din Cenadul Mare a Frontului Plugarilor vor ține o adunare generală pe 25 aprilie, în prezența președintelui de Plasă a Frontului Plugarilor, Sredoiev Boșco, care, în cuvântul său, va arăta „cât de bine au decurs alegerile din 28 martie a.c. “, va solicita ca dările către stat restante pe 1947 să fie plătite în șase rate lunare, va spune că problema grădinilor s-a dat spre cercetare la Partidul Muncitoresc Român, apoi va da lămuririle necesare despre cum se poate organiza tineretul sătesc și va lăuda pe cei care au plecat la munci voluntare în folosul statului, în vederea refacerii economice și industriale a României (cele mai cunoscute șantiere au fost tronsoanele de cale ferată de la Bumbăști-Livezeni, Salva-Vișeu și Agnita-Botorca, apoi îndiguirea Luncii Prutului și Centura Bucureștiului). De asemenea,

îi va îndruma pe cei prezenți să participe la aniversarea zilei de 1 Mai, care urma să se organizeze la Sânnicolau Marte. În fine, va da exemplul de organizare Partidului Muncitoresc Român. La capitoul „Diverse“, „Prietenul Stanciu Todor, membru în

Secția de votare de la Cenad, în 28 martie 1948

Frontul Plugarilor, cere să i se dea cartelă și arată că are 5 copii, fiind păzitor de câmp, că mulți funcționari au cartele și au și pământ. Prietenul președinte de plasă îl convinge căci cartelele s-au dat celor în drept.“

Un raport al Comitetului de Plasă al Frontului Plugarilor, întocmit la 24 mai 1948, relevă faptul că la Cenadul Mare s-au reparat 20 de fântâni, trei vălaie de lemn și două vălaie de ciment, în lungime totală de 20 m. De asemenea, s-au reparat două camere din cadrul Primăriei, distruse în timpul războiului.

La adunarea generală comună din 26 decembrie 1948 a comitetelor organizațiilor comunale ale Frontului Plugarilor și Partidului Comunist Român au fost prezenți: din partea Frontului Plugarilor – Stanciu Gheorghe, Nedelcov Vichente, Barantici Lazar, Târziu Maria și Șerban Vasile (secretar de plasă); din partea P.C.R. – Dișici Milica, Giuricin Milan, Jivanov Rada, Pătrașcu Gheorghe, Kapitany Petru și Beleț Ioan (din partea Madosz-ului). Pe ordinea de zi a fost modul de colaborare cu instituțiile administrative locale din Cenadul Mare. La întrebarea privind comportamentul reprezentanților acestor instituții, au fost notați cu „bine“: notarul, învățătorii, percepșorii, agenșii fiscali. Destul de bine s-a comportat medicul, apreciat de amândouă organizașii. Agentul agricol avea o serie de reclamașii la activ, dovezile concrete fiind trimise la Plasă. Moașa comunală, cu toate că avea

leafă, încasa în plus câte 100 de lei/naștere. Notă proastă au primit preoții, notați fiind cu calificativul „mediocru”. Jandarmii nu se ridicau la înălțimea noilor vremuri. Cooperativele funcționau binișor. În ceea ce privește reacțiunea, „*Încă tot mai mișcă și stau la pândă.*”

Într-un document nedatat, dar care după documentele din același dosar este din 1949, apare planul de activitate al organizației cenăzene a Frontului Plugarilor: „*Ședință de comitet și îndrumători în toate serile de sâmbătă a fiecărei luni, la orele 8. Adunări generale o dată pe lună, în 17 aprilie orele 9 a.m., 15 mai orele 9 a.m., 12 iunie orele 9 a.m. [...] Cetitul colectiv al ziarelor și broșuri în zilele libere, în toate duminicile la orele 4 d.m.*” Colectivul de îndrumători era format din următorii: Crișan Gheorghe, Rusu Paia, Regep Cuzman, Bunei Filip, Covaci Valerie, Ilin Iosif, Iovănuț Gheorghe, Barna Ioan, Ionescu Dumitru, Socol Aurel, Malin Iova, Uncianski Jivoico și Herbei Ioan. Responsabilul colectivului era Oprean Gheorghe.

Atmosferă la alegerile din 28 martie 1948

Pe 2 aprilie 1949, are loc o ședință de comitet și îndrumători, prezenți fiind: Soceriu Mihai – președinte, Stanciu Gheorghe – secretar, Giulincev Gheorghe, Damian Ioan, Buta Ștefan, Covaci Valerie, Popovici Iosif, Danilov Jivco, Dogojie Paia și Herbei Ioan. Ședința avea pe ordinea de zi: rapoarte; analiza rapoartelor; moment politic; diverse. Iată și un fragment din procesul-verbal: „*Prietenul Giulincev Gheorghe aduce la cunoștință căci la adunarea generală au propus schimbarea membrilor din cooperativă, în locul lui Pinnel să fie Oprean Mihai, și până în prezent nu s-au schimbat, și mai propune comisia de însămânțări să fie complet schimbată.*

Secretarul Stanciu a prelucrat din broșura Planul de Stat pe 1949 în agricultură. La diverse, prietenul Giulincev și Dodojia Paia anunță căci diferiți locuitori

de la sălașe lasă vitele pe grâne, la care prietenul secretar îi îndrumă pe prieteni pe care îi găsește pe culturi să-i denunțe la forurile competente comunale.

Prietenul Popovici Iosif aduce la cunoștință căci la fântâna arteziană la Begova un pichet de grăniceri spală rufele în apa unde beau caii apă și poate aduce animalelor boli.“

Frontul Plugarilor va contribui la instaurarea comunismului în România. Se va autodizolva la 7 februarie 1953.

Blocul Partidelor Democratice

Sânnicolau Mare va găzdui, pe 14 iulie 1946, ședința de constituire a comitetelor de plasă și locale electorale ale Blocului Partidelor Democratice (B.P.D.), deschisă de dr. Iosif David, delegatul Comitetului Județean al B.P.D., care „...arată apoi delegația primită de Dsa din partea organizației B.P.D. județene, expune rolul de organizare și modul în care urmează a se face organizarea, dă apoi cuvântul Dnei Georgescu Maria, delegata organizației feminine.“ La rândul său, aceasta „...arată rolul femeii în viața electorală și îndeamnă asistența a da concurs și femeilor de a se organiza în vederea alegerilor ce vor urma.“ Va urma alegerea comitetului Plasei Sânnicolau Mare, din care vor face parte: președinte - Ioan Munteanu (Partidul Național Liberal); membri: dr. David Adam (Partidul Național Popular), Gheorghe Andraș (Partidul Social Democrat), Nicolae Ganea (Partidul Frontul Plugarilor), Vasilie Moga (Partidul Național Țărănesc), Lazăr Cazilă (Confederația Generală a Muncii); secretar – Niculescu Dumitru (Partidul Comunist Român); curier – N. Kemedi (Partidul Comunist Român).

Se va trece apoi la alegerea comitetelor locale electorale. Pentru Cenadul Mare vor fi aleși următorii: președinte – Ioan Achimov (P.C.R.); secretar – Traian Pescariu (P.S.D.), curier – Ioan Blagoie (P.F.P.), membri – Paia Jivu (P.N.L.) și dr. Virgil Popoviciu (P.N.P.). Pentru Cenadul Vechi, locuit în majoritate de șvabi, nu s-au putut face alegeri, B.P.D. neavând aici o structură organizată. În context trebuie precizat faptul că, după război, șvabii se aflau într-o degradingoladă totală, mulți plecând odată cu retragerea armatelor germane, iar alții erau la muncă în diverse alte localități.

După două săptămâni, la 2 august 1946, se va desfășura „ședința de constituire a Comitetului electoral al com. Cenadul Mare“. În cuvântul său de deschidere, „Înv. Pescariu Traian comunică celor prezenți că și în această comună este necesar a se constitui comitetul electoral al B.P.D. spre a îndeplini o dispoziție a centrului, cât și pentru asigurarea în mai bune condițiuni a propagandei în legătură cu alegerile generale, schițând rostul acestui comitet după înfăptuirea B.P.D. și a Platformei program, care platformă va trebui difuzată masselor alegătorilor. [...] Cei prezenți, având în vedere ord. centrului, precum și expunerea înv. Pescariu Traian, cu unanimitate decid a se constitui următorul comitet:

Președinte: Achimov Ivan P.C.R. Secretar: înv. Pescariu Traian P.S.D., dr. Popovici Virgil P.N.P., Blagoie Ioan P.F.P. și Jivu Pavel P.N.L. membri.“ Lesne

de observat că, de fapt, alegerile nu s-au făcut de jos în sus, ci, în fața faptului împlinit, cenăzenii au „ales“ un comitet deja stabilit la adunarea din 14 iulie, de la Sânnicolau Mare. Ceea ce-i durea pe cenăzeni era aplicarea reformei agrare în comună, fiindcă trecuse un an de la începutul aplicării legii privind reforma agrară, însă procesul de împărțire a pământului încă nu se terminase, situație consemnată și în procesul-verbal de constituire a comitetului electoral comunal.

„Constatându-se de cei prezenți că aplicarea reformei agrare este îngreunată din cauza lipsei de activitate a actualului comitet pentru aplicarea reformei agrare din comună...“, cei prezenți decid „Să se intervină la forurile în drept pentru dizolvarea actualului comitet de reformă agrară din comună și să se convoace îndreptățiii spre a se alege un nou comitet, care să treacă imediat la aplicarea legii reformei agrare pe teren.“ De asemenea, se decide să se intervină pe lângă Prefectura județului pentru urgentarea demisiei actualului primar, dar și a șefului Postului de Jandarmi.

La 8 august 1946, se desfășoară o ședință ordinară a comitetului electoral al comunei Cenadul Mare, în care se va decide: „Casa alegătorilor din comuna noastră se va instala în casa văd.(uvei) Jung de sub nr. 365, care este în centrul comunei, unde în prezent se află sediul P.S.D. Totodată, roagă pe președintele P.S.D. ca să pună la dispoziția comitetului pentru această casă, o cameră din cele disponibile.“ Membrii comitetului mai decid „Să se intervină pe lângă comitetul de reformă agrară din comună accelerarea lucrărilor de împrumțărare, ca cel mai târziu să fie terminate la 1 oct. 1946, pentru a se putea executa însămânșările de toamnă. Totodată, se decide ca lotul de fiecare împrumțărăt să fie mărit de la 6 jug. la 8 jug., întrucât s-ar constata că este pământ arabil îndeajuns expropriat pentru asigurarea acestui lot.“ O altă decizie se referă la intervenția pe lângă primăria comunei pentru a se asigura „...grăunțele și furajele pentru reproducătorii comunei, spre a putea ierna, cu grăunțe și furaje cumpărate de la locuitorii comunei.“

Dat fiind faptul că la nivel local lipseau „...cu totul produsele industriale, îndeosebi: petrolul, sarea, fier pentru roți, caele etc. și că chiar de se găsesc la unii deținători sau comercianți sunt în mică cantitate și se vând cu preț de speculă.“, se cere „Să se intervină pe lângă cei în drept ca produsele industriale la comune să se facă prin cooperative, dotându-se fiecare comună cu produse după numărul capilor de familie, ca nu comunele mici să primească cote prea mari, iar comunelor mari să li se dea cote prea mici față de necesitățile lor.“ Recolta slabă din cauza lipsei precipitațiilor a impus și ultima decizie a ședinței, respectiv de a se interveni pe lângă Prefectura județul Timiș-Torontal pentru aprobarea a 35 de vagoane de grâu de sămânșă necesar pentru însămânșările de toamnă, dar și de alte cereale de toamnă precum orzul și secara.

O nouă ședință ordinară va avea loc pe 31 august, când se va anunța că „...duminica viitoare, B.P.D. va ține ședință publică la centrul de plasă Sânnicolau Mare, rugând pe cei prezenți a lua măsurile necesare ca toți membrii care formează partidele B.P.D. să ia parte la această adunare.“ Se insistă apoi, printr-o nouă decizie, să se intervină pe lângă Primăria locală pentru ca „...primarul și notarul comunei să caute fondurile și posibilitățile financiare, pentru a se putea cumpăra

grăunțe și furaje necesare iernării reproducătorilor comunei“. Deoarece lipseau alimentele pentru grănicerii din zonă, primarul Ioan Blagoe va propune colectarea acestora de la locuitori, iar comitetul B.P.D. „...*decide a se face echipe de colectarea alimentelor de la populația comunei, în mod benevol, cum ar fi: cartofi, ceapă, fasole etc.*“

În ședința ordinară a B.P.D. din 13 septembrie 1946, se ia la cunoștință și se aprobă demisia din comitetul comunal al B.P.D. a lui Ioan Blagoe, președintele Frontului Plugarilor din Cenadul Mare, și se decide a se cere Comitetului Județean al B.P.D. „...*a delega un nou membru în comitetul B.P.D. local din partea Partidului Frontul Plugarilor din această comună.*“ De asemenea, „*Secretarul comitetului comunică că în ultima ședință a consiliului politic comunal, s-a propus a îndeplini funcția de primar al comunei dl Jivu Pavel, membru al comit. B.P.D. local, în locul dlui Blagoe Ioan, demisionat, care demisie a fost acceptată de Prefectura județului.*“ Comitetul „...*cu unanimitate acceptă și susține propunerea făcută de consiliul politic local, referitor la numirea dlui Jivu Pavel în calitatea de primar al comunei. Totodată, decide a se interveni pe lângă B.P.D. județean spre a susține și obține dela dl Prefect numirea ca primar al comunei a dlui Jivu Pavel, care numire să se facă cât mai urgent posibil, aceasta fiind în interesul comunei.*“ La rândul său, „*Dl dr. Popovici Virgil face propunerea a se comunica B.P.D. județean, care la rândul său să intervină pe lângă cei în drept ca impozitul profesional să fie redus cu cel puțin 50%, întrucât liber-profesioniștii, în speță medicii, sunt impuși asupra unui venit ridicat, (pe) care nu-l vor putea realiza.*“

La 18 septembrie 1946, comitetul electoral B.P.D. al comunei Cenadul Mare va trimite Comisiei electorale din Timișoara răspunsul la un chestionar și patru procese-verbale ale comitetului local privind ședințele ținute până la acea dată.

Potrivit răspunsurilor la chestionar, în Cenadul Mare existau atunci 1.368 de ortodocși români, 1.130 ortodocși sârbi, 751 de greco-catolici, 2.354 de romano-catolici, 32 de bapțiști și cinci mozaici. Șeful opoziției era considerat Blagoe Gheorghe (Partidul Național Țărănesc – Maniu), celelalte partide de opoziție neavând organizații locale (Partidul Național Liberal – Brătianu și Partidul Social Democrat – Titel Petrescu), afirmație contrazisă într-un răspuns ulterior. Cazane de fiert țuică aveau Floare Barna și Iezdimir Uglieșin. „*În contra guvernului se vorbește în crâșma invalidului Oprean Mihai, unde este sediul Partidului Național Țărănesc – Maniu; în localul crâșmei, cameră aparte, se țin și ședințele comitetului local și întruniri.*“ La 15 septembrie, maniștii au format un grup de studenți din Timișoara, „...*care au manifestat pe stradă și au ținut o întrunire la crâșma invalidului amintit, iar seara în localul lui Floare Barna au organizat o petrecere.*“ Cel care asigură legătura opoziției cu reprezentanții acesteia în comună era avocatul Ioan Hubic din Sânnicolau Mare. Nu existau intelectuali din Timișoara sau din altă parte care să aibă proprietăți în localitate.

Problemă o constituiau spiniile de pe izlazul comunal și de pe digul Mureșului, care trebuiau tăiați cât mai urgent. În afară de chibrite, lipseau „...*aproape cu totul: petrolul, sarea, fierul pentru roți și cuiele pentru potcoave.*“

În comună funcționa Cooperativa „*Usturoiul*“, condusă de Ivan Achimov ca președinte (membru P.C.R.), secretară fiind Natalia Trifunov (fără partid),

iar casier, Slavomir Țvetcov (P.C.R.) și, respectiv magaziner, Vitomir Marcov (P.C.R.). Membri în conducere: Mladen Stanišici (P.N.P.), Ioan Furge (membru al Uniunii Populare Maghiare – Madosz), Milivoi Dișici, Mihai Covaci, Ioan Balaș, Jivco Galetin, toți membri ai P.C.R.

În Cenadul Mare existau 120 de persoane fără case și pământ, dar același document consemnează imediat că „*În urma dării în custodie a caselor părăsire de germani, aproape toți locuitorii au case.*”

Unul din răspunsurile la chestionar face referire la hramurile bisericilor din Cenad, doar la cea greco-catolică nefiind trecut hramul. Iar un alt răspuns precizează că, la alegerile din 1937, majoritatea cenăzenilor au votat cu național-țărăniștii și național-liberalii. „*Conducători legionari în comuna noastră n-au fost care ar fi menționați, întrucât n-a fost o organizație propriu-zisă. [...] Dintre foștii legionari nu avem nici pe unul înscrisi în partidele ce formează B.P.D.*”

Problema cea mare: „*Recolta de cereale și fân din acest an în comuna noastră se prezintă slabă cum n-a mai fost de mulți ani, încât nu avem nici strictul necesar. Această recoltă este slabă din cauza iernii fără zăpadă, a șoarecilor de câmp și a secetei din primăvara și vara acestui an. [...] Din cauza secetei, păscutul este inexistent.*”

În comună nu existau „*gălăgioși și scandalagii*” și, „*În general, țărani din comuna noastră nu au datorii la bănci, iar pușinii ce au, sunt fără importanță, încât se pot achita în orice moment.*”

Cooperativa „*Usturoiul*” va solicita Primăriei, pentru a-și deschide acolo o prăvălie, casa de la nr. 364, fostă proprietate a soției lui Ioan Frank, născută Weber, absenteistă. Comitetul comunal pentru administrarea caselor absenteiștilor va hotărî ca respectivul imobil, încadrându-se în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu, să fie dat în custodia Cooperativei „*Usturoiul*” și va înainta către Prefectură procesul-verbal întocmit, însă răspunsul acestei instituții va întârzia să apară. Pe de altă parte și legat de aceeași casă, Ioan Frank va solicita direct Prefecturii Timiș-Torontal scoaterea imobilului de sub incidența Convenției de Armistițiu. Prefectura va trimite cererea originală la Cenad, prin ordinul nr. 8096 A.B., pentru ca decidentul local, respectiv consiliul politic comunal, să ia măsuri pentru „*...a se cerceta și aviza asupra stării de fapt, cerând scoaterea de sub prevederile art. 8 din Conv. de Armistițiu a edificiului nr. 364, proprietatea soției (lui) Frank Ioan, născută Weber Magdalena*”. În referatul său din 30 septembrie 1946, către superiori neprecizați în document, asupra ședinței consiliului politic comunal din 23 septembrie 1946, Ivan Achimov, președintele B.P.D. din Cenadul Mare, va nota:

„*Acest ordin a fost adus la cunoștința Cons. Politic comunal în ședința din 23 IX 1946, la care majoritatea membrilor din Cons. Politic a hotărât ca acest edificiu să fie scos de sub prevederile Art. 8 din Convenția de Armistițiu pe motivul că dl. Frank Ioan a luptat contra Germaniei.*” Același Achimov nu va fi însă de acord cu decizia majorității, motivele invocate fiind mai multe. El va scrie:

„*1. Casa de sub nr. 364 în primul rând nu este proprietatea dlui Frank Ioan, ci este a soției sale, Frank Magdalena, născută Weber, a fost absenteistă și, ca atare, (casa, n.n.) nu poate fi scoasă de sub prevederile Art. 8 din Convenția de Armistițiu.*

2. *Dl. Frank Ioan, din informațiuni, mai are aprobat de către Primăria comunei Cenadul Vechi casa nr. 161, proprietatea socrului său Weber Ioan, fost*

absenteist, unde în prezent locuiește și-și exercită comerțul, prin meritul obținut pe front.

3. *Dl Frank Ioan mai posedă și încă o casă a părinților săi tot în comuna Cenadul Vechi, care sunt absenteiști și până în prezent. În această casă s-a exercitat comerț (prăvălie și cârciumă) care în prezent nu este ocupată de nimeni.*

4. *Dl. Frank Ioan, de profesie comerciant, are interese personale, cât și materiale ca Cooperativa Usturoiul să nu poată ocupa edificiul soției sale, fiind în apropiata vecinătate de prăvălia sa actuală.*

5. *Pe de altă parte, d. Soceriu Gheorghe, membru din Cons. Politic, care a votat în favoarea dlui Frank Ioan și dânsul are un fu tot comerciant cu prăvălia nu departe de acest edificiu, deci și aici reies interese personale și materiale.“*

În finalul referatului, Acimov va solicita intervenția pe lângă Oficiul Bunurilor Inamice din cadrul Prefecturii pentru a anula hotărârea consiliului politic comunal de scoatere a imobilului solicitat de Ioan Frank de sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu, fiindcă doar astfel Cooperativa „Usturoiul“ nu va mai fi nevoită să-și vândă produsele în spații închiriate, ci va funcționa în casa care i-a fost dată în custodie, respectiv casa solicitată de Ioan Frank.

O nouă ședință ordinară a consiliului electoral al B.P.D. se va desfășura la 29 septembrie 1946, aceasta fiind deschisă de către Gheorghe Șchiopu, electorul B.P.D. județean pentru comuna Cenadul Mare. Același Gh. Șchiopu va aduce la Cenad și material propagandistic al B.P.D. „care să fie răspândit printre locuitorii comunei“, în vederea alegerilor. Președintele consiliului, Ivan Acimov, va aduce la cunoștința celor prezenți că Ioan Blagoe, curierul organizației, și-a înaintat demisia și în locul acestuia îl va propune pe Constantin Niculescu. A doua problemă discutată a fost cea a lui Hon Vasilie, directorul Școlii Primare de Stat, cu limba de predare maghiară, care ceruse „...în mod provizoriu, pământ arabil pentru folosința școlii ce o conduce, din terenul disponibil, până la rezolvarea chestiunii de către Ministerul Educației Naționale. Cererea se va înainta Comitetului de reformă agrară din loc. pentru rezolvare favorabilă.“ Ultima problemă pusă în discuție a fost cea cu privire la intervenția pe lângă forurile în drept pentru „...ca prețul arăturilor cu tractoarele Centrului de închiriat mașini să se facă la un preț mai redus cu cel puțin 30% față de cel actual, în vigoare.“

Urmează, pe 7 octombrie 1946, o nouă ședință a consiliului electoral B.P.D. Se vor prezenta și pune în discuție probleme arzătoare aflate la ordinea zilei, se vor discuta și se vor lua mai multe decizii. Iarna 1945/1946 fără zăpadă, atacul masiv al șoarecilor de câmp, seceta din primăvara și vara lui 1946, toate acestea au afectat drastic recolta de cereale, sătenii adunând de pe câmp aproximativ 90 de vagoane de grâu. Din această cantitate, cei 5.000 de locuitori aveau nevoie pentru hrana proprie 40 de vagoane (socotit la un consum de 80 kg/persoană), iar pentru înșămânțări alte 35 de vagoane, cantitatea disponibilă fiind de numai 15 vagoane, deja colectată și predată. S-a decis a se solicita ajutorul B.P.D. județean pentru a se interveni la cei în drept pentru reducerea cotei la 15 vagoane de grâu și o anchetă la fața locului pentru constatarea veridicității situației prezentate. Compromisă a fost și recolta de porumb, ca atare, „...Având în vedere necesitățile locale de hrana

oamenilor, animalelor și a păsărilor; aproape întreaga recoltă se necesită pentru nevoile locale, având disponibil o cantitate maximă de cca 4 vagoane porumb. “ Secretarul consiliului electoral B.P.D. va solicita reprezentanților partidelor membre ale B.P.D. să prezinte „...lista nominală a tuturor membrilor ce formează partidele locale, spre a se putea purcede la fixarea șefilor de stradă.” Drept urmare, se va decide ca până la 13 octombrie, aceste liste să fie predate secretarului, iar acesta „... va purcede de îndată la fixarea șefilor de stradă și compunerea echipelor și a ordinii de bătaie, în vederea pregătirii alegerilor.”

Pe de altă parte, întrucât hornarul de până atunci al comunei, Traian Tomi, nu poseda acte legale pentru această meserie, se decide „Să se intervină forurilor în drept pentru alegerea și numirea unui nou hornar, întrucât cel actual nu posedă actele legale de hornărit, precum și că nu satisface lucrările obligate a curățitului hornurilor din comună.” Iar ultima decizie va spune: „Să se ceară evacuarea lui Perian Maria din casa dată în custodie, a lui Hilger, și să fie cedată în custodie dnei Perian Elena, care este sinistrată de război și ocupă altă casă, care să fie eliberată și dată în custodie lui Damian Eremie, care are 7 copii și nu are casă. Evacuarea lui Perian Maria se cere pe motivul că are casă proprie în comună.”

Tot pe 7 octombrie 1946, Gheorghe Șchiopu, electorul B.P.D. județean pentru comuna Cenadul Mare, va trimite la Timișoara propriul raport (formularul fiind scris la mașină, iar raportul propriu-zis, cu mâna). Acesta va scrie că a luat parte la ședința din aceeași zi a comitetului electoral local al B.P.D., a împărțit materialul propagandistic, a stat de vorbă cu reprezentanții partidelor membre ale B.D.P. reprezentate la nivel local, dar și cu diverși locuitori (Spoilă, Sapungin, Lipovan). În ceea ce privește situația afișajului, el va nota: „Lozincile Blocului au fost afișate în loc vizibil în comună, pe case, parapete și pe garduri a fost tipărit semnul Blocului «Soarele», Reacțiunea neavând aici mesaj de a distruge lozincile Blocului.” Va mai scrie că până la data raportului, în localitate nu a avut loc nicio manifestare culturală, sătenii fiind ocupați cu muncile agricole. Situația politică era favorabilă, deoarece majoritatea cenăzenilor erau alături de guvern. Tot Gh. Șchiopu oferă și o statistică a membrilor diferitelor partide: P.N.L. – Tătărăscu – 60; P.C.R. – 294; Frontul Plugarilor – 120; P.N.P. – 30; P.N.Ț - Alexandrescu – 30; P.S.D. – 35; Madosz (U.P.M.) – 430. Nu a notat nimic la situația membrilor locali ai P.N.Ț - Maniu, P.N.L. - Brătianu și P.S.D. – Titel Petrescu. Starea spirituală din sat „...se prezintă satisfăcătoare, cu mici nemulțumiri, din partea a unui mic număr de cetățeni.” În schimb, ținuta intelectualilor „...lasă mult de dorit prin disprețul față de membrii partidelor din Bloc.” Singurul care a vizitat comuna, pe linie de partid, a fost instructorul Ticu Bloancă, instructor al Frontului Plugarilor. La penultima problemă, „Ce cere satul”, Șchiopu va scrie: „Aprovizionarea Cooperativei (probabil „Usturoiul”, n.n.), reducerea tarei la prețul arăturilor din partea Centrului de închiriat mașini.” În final, la capitoul privind constatările personale, același Gh. Șchiopu va nota: „Sătenii nu sunt mulțumiți cu cotele obligatorii. Reacțiunea slabă, activitate slabă din partea partidelor Frt. Plugarilor; P.N.L. Tătărăscu în cadrul Blocului.”

Un nou raport al lui Șchiopu cu privire la situația din Cenad va fi scris la 19 octombrie 1946, după ședința din aceeași zi a comisiei electorale comunale.

Referindu-se la ședința tineretului din B.P.D. din Cenad, el va observa că s-a discutat despre combaterea reacțiunii și rolul tineretului în campania electorală. În ceea ce privește propria activitate, el va scrie, printre altele, că a combătut nemulțumirile de moment ale cenăzenilor, a stat de vorbă cu preotul (probabil cel ortodox român) și cu directorul (posibil cu cel de la școală) și a căutat să mobilizeze cât mai multe persoane la serbarea ARLUS-ului din localitate. La „*Situația politică*” va observa că „*Se poate conta și pe soțiile membrilor din Bloc că vor vota pt. victoria Blocului în alegeri.*” La bugetul comunal s-au încasat doar 62.000.000 de lei din cei 147.057.224 de lei prevăzuți, cheltuielile ridicându-se la 58.650.000 de lei, diferența neîncasată datorându-se faptului că s-au expropriat 4.800 de jugăre de pământ, reforma agrară nefiind terminată, de unde și greutățile la încasări. Dar „*Se face față cheltuielilor obligatorii.*” Ținuta intelectualilor, evident cea politică, nu corespunde așteptărilor: „*Deși sunt majoritatea membri în Bloc, totuși sunt intelectuali cari nu vrea să înțeleagă cauzele lipsurilor cari se prezintă momentan.*” Satul cere aprovizionarea corespunzătoare a cooperativelor cu „*...îmbrăcăminte și încălțăminte, iarna fiind aproape, din luna iunie nu s-a primit zahăr.*” Și, la sfârșit, la constatări personale, Șchiopu va nota: „*Am constatat că ziua alegerilor au primit-o cetățenii cu mare bucurie, funcționarii primăriei (lucrând) conștienți la completarea certificatelor de alegător.*”

Un alt raport al lui Gh. Șchiopu va fi redactat pe 10 noiembrie 1946. Va face referiri atât la ședința din 6 noiembrie a comisiei electorale comunale, cât și la cea a organizației de tineret a B.P.D. din 8 noiembrie. Întrucât reacțiunea „*...a început a vopsi ochiul* (semnul electoral al opoziției politice, n.n.) *pe trotuare*”, tinerii din B.P.D. vor intra în acțiune și, prin urmare, „*A(u) fost împiedicați reacționarii de a vopsi ochiul și ceea ce a fost vopsit s-a șters de către echipele noastre.*” Dintre propriile sale activități, Șchiopu va aminti de mobilizarea satului de a viziona filmele oferite de caravana cinematografică, va sta de vorbă cu sătenii în privința colectărilor de cereale, va pregăti masele pentru „*...a veni la adunarea de duminică 10 XI, unde vor lua cuvântul deleg. Blocului din Timișoara.*” Reacțiunea de care pomenește Șchiopu nu va sta nici ea cu mâinile-n sân, astfel că „*în unele părți ale satului, a(u) fost rupte afișele Blocului, primind material am hotărât a se afișa cu economie deoarece în câteva zile înaintea alegerii vom afișa în toate părțile satului.*” Caravana cinematografică a prezentat filme în trei rânduri, rezultatul politic fiind apreciat de Șchiopu ca fiind foarte bun. Cea de-a doua pagină a raportului este foarte greu lizibilă pe partea de manuscris, dar și din cauză că dactilograful care a scris formularul la mașină nu a lăsat o margine suficient de mare pentru ca, după legare, documentul să poată fi citit integral. Cenăzenii sunt în continuare nemulțumiți de colectarea cerealelor. Și, de data aceasta, capitolul privind constatările personale ale raportorului aduce marea surpriză: Cenadul a fost vizitat de ministrul Teohari Georgescu, biserica ortodoxă română primind ulterior un ajutor în bani pentru reparații, ceea ce a stârnit un ecou pozitiv în inima cenăzenilor. Nu este precizată data vizitei, dar presupunem că a avut loc undeva în perioada dintre raportul din 19 octombrie al lui Gh. Șchiopu și cel din 10 noiembrie.

Tot pe 10 noiembrie 1946, Cenadul va fi vizitat de Nicolae Obeanu, delegat al B.P.D. Timișoara, „*...în calitate de reprezentant al Blocului în campania electorală*”,

care a fost însoțit de Ioniță, reprezentant al P.S.D., și, respectiv, Iovăneț, reprezentant al P.N.L. „*La sosirea noastră în stație (C.F.R., n.n.) am fost întâmpinați de către electorul Șchiopu, de unde ne-am deplasat la sediul P.C.R.-ului din comună, unde a fost convocată întreaga populație din comună.*” În fața unei săli arhipline, Obeanu va prezenta realizările guvernului condus de dr. Petru Groza, dar și cele ce urmează a fi realizate prin platforma-program a B.P.D. „*De asemenea, am arătat situația politică externă, în special rezultatul conferinței de pace de la Paris, prin care ni s-a atribuit în mod definitiv Ardealul de Nord. Am arătat mai departe desăvârșirea reformei agrare, care se datorește numai guvernului de largă concentrare Dr. Petru Groza. În sală se aflau toți cetățenii, plugari, muncitori și intelectuali. De asemenea, le-am expus care este semnul electoral al B.P.D.-ului, adică «Soarele» și am arătat că dacă vor vota cu acest semn, vor scăpa de grijile zilei de mâine și vor avea o viață mai bună și o pace durabilă și să nu asculte de promisiunile imposibile ale partidelor reacționare: Maniu, Brătianu și Titeliștii, fiindcă aceste partide n-au făcut în trecut altceva decât au căutat să exploateze cât mai mult pentru profiturile lor și interesele lor personale. Adunarea a luat sfârșit pe la orele 18 și jumătate, retrăgându-se fiecare cetățean cu expresiune mulțumitoare asupra celor ce le-am spus.*”

Același Nicolae Obeanu confirmă în raport faptul că localitatea a fost vizitată de ministrul de interne Teohari Georgescu: „*Menționez însă că totuși a existat o mică nemulțumire printre cetățeni, din motivul că imediat după plecarea de la adunarea ținută de dl ministru de interne Teohari Georgescu, pretorul din Sânnicolau Mare împreună cu șeful de secție (de jandarmi, n.n.) Gloabă au recurs la un gest cât se poate de inuman, blocând toate cerealele cetățenilor din comuna Cenadul Mare, nelăsând nici măcar cerealele necesare însămânțării de toamnă și de primăvară, și fiind rugat de toți cetățenii să aduc cazul la cunoștința dvs., ceea ce le-am promis că voi face, deci respectuos vă rog să binevoiți a lua măsurile ce le veți crede de cuviință în contra celor doi vinovați. După ce am ieșit din sala de adunare, am umblat prin comună, pe mai multe străzi și la mai multe sedii din organizațiile politice B.P.D., unde am constatat că sunt afișate afișele de propagandă ale B.P.D.-lui, (pre)cum și semnul de votare soarele, pe câtă vreme afișe de propagandă cu semne de votare ale partidelor reacționare erau inexistente.*”

Prezența unui ministru de interne la Cenad, în acea perioadă, este foarte interesantă în contextul politic intern și internațional de atunci. Rezistența cenăzenilor față de colectarea cotelor trebuia cumva înfrântă. Gestul „*cât se poate de inuman*” făcut de pretor și șeful secției de jandarmi din Sânnicolau Mare nu par a fi fost o decizie proprie lor. Ci o nouă măsură de intimidare a populației, impusă de Georgescu sau convenită cu acesta. De aici și până la rebeliunea cenăzenilor din 5 decembrie nu a mai fost mult.

Alți doi delegați ai B.P.D. vor vizita Cenadul pe 12 noiembrie 1946: Varga Alexandru și Fenyvessy Adalbert, după nume membri al Madosz-ului din Timișoara. Aceștia vor fi întâmpinați de Gh. Șchiopu, care le va prezenta situația B.P.D. din localitate. Vizitatorii vor participa în seara aceleiași zile la o serbare culturală susținută, în fața unui public apreciat ca destul de numeros, de o echipă a Fabricii „*Teba*” din Timișoara. După ce vor observa slaba pregătire a celor de la „*Teba*”,

delegații B.P.D.-ului din Timișoara vor nota în final: „*Țărănimea este revoltată cu colectarea cerealelor.*“

Un nou document care face referire la situația politică a Cenadului este procesul-verbal din 15 februarie 1947, încheiat cu prilejul ședinței de reconstituire a consiliului politic al B.P.D. din Cenadul Mare, ca urmare a circularei din 22 ianuarie 1947 a comitetului de coordonare județean al B.P.D., prezenți fiind: „*Milivoj Stoiacov, ajutor de primar și locțiitor de primar ca primar și președinte ad hoc, Mihai Regep, notar ca secretar, Pescariu Traian P.S.D., Achimov Ivan P.C.R., Jivu Pavel P.N.L. – Tătărescu, Niculescu Constantin F.P. și Bakay Matei U.P.M., ca membri. Absent motivat dl dr. Virgil Popovici, medic, P.N.P.*“ Aceștia vor face parte din consiliul politic reconstituit. În continuare, „*Se cere din partea forurilor superioare de a preciza cine prezidează și care este secretarul consiliului politic al B.P.D. din comună, anume primarul, respectiv notarul, sau președintele și secretarul B.P.D. este și președinte, respectiv secretar al consiliului politic comunal.*“

Consiliul politic al B.P.D. va decide ca Milan Uncianski, președintele Asociației Culturale Democratice Slave din Cenadul Mare, să fie primit ca membru cu vot deliberativ, dar numai după acceptul Consiliului județean de coordonare al B.P.D. și al Prefecturii Timiș-Torontal. De asemenea, se vor aproba cererile de cazare în casele șvabilor absenteiști a opt familii din localitate.

Câteva săptămâni mai târziu, pe 26 martie 1947, se desfășoară o ședință extraordinară a consiliului politic al B.P.D., prezenți fiind: „*Lazar Barantici primar, președinte, Pescariu Traian P.S.D., Jivu Pavel P.N.L. Tătărescu, Miculescu Constantin F.P. și Isac Milutin P.C.R. Secretar: Mihai Regep notar. Absenți dr. Virgil Popovici medic P.N.P., Korom Mihai U.P.M. și Uncianski Milan Asoc. Cult. Slavă.*“

Celor prezenți li se comunică adresa nr. 2039 din 19 martie 1947 a „*...B.P.D. județean, prin care se precizează că primarul este președintele, iar notarul secretarul consiliului comunal B.P.D., iar Asoc. Cult. Democrată Slavă intră în consiliul politic cu drept de vot.*“

Consiliul politic al B.P.D. local decide ca funcția de econom al izlazului, devenit vacant ca urmare a numirii acestuia în funcția de primar (Lazar Barantici, n.n.), să fie atribuită lui Constantin Niculescu. Pe de altă parte, „*Dl Pescariu Traian și Jivu Pavel referază că, cheltueli obvenite cu ocazia șederii în comună a instructorului județean al B.P.D. să fie achitate văd. Elena Perian, care l-a ținut în vîpt 2 luni în 1946*“, ceea ce se și acceptă de către membrii consiliului.

Dat fiind faptul că o parte dintre locuitorii care au însămânțat pe izlaz plante sau cereale nu au respectat dispozițiunile date, comitetul va delega primarul și economul să rezolve situația în funcție de fiecare caz în parte și, la final, să prezinte un raport. Comitetul va decide și aproba în unanimitate și bugetul comunei pe 1947/1948 „*...așa cum a fost întocmit, adecă 1.100.000.000 lei.*“ În final, se va propune a se da gratuit patru căruțe de lemne de foc (uscături) văduvei Elena Perian „*...pentru serviciile aduse B.P.D. și primăriei*“ și de a se „*...licita taurul cel mic dela izlaz.*“

O nouă ședință a consiliului politic al B.P.D. comunal va avea loc pe 3 aprilie, în prezența tuturor membrilor, dar și a lui Andrei Socaci. După ce „*Prietenul Socaci*

Andrei, delegatul organizatoric al B.P.D. județean se prezintă și salută cu multă bucurie prezența tuturor membrilor.. “, consiliul „...obiecionează că distribuirea produselor industriale prin cooperativa locală «Usturoiul» în schimbul cerealelor predate nu s-a făcut drept și obiectiv.“ Se decide ca, pentru remedierea situației, Pavel Jivu și notarul Mihai Regep să verifice în permanență la cooperativă cum anume se distribuie respectivele produse industriale, prioritate având cei care dau cooperativei produse agricole. La rândul său, Pavel Jivu propune ca rapoartele către primărie în ceea ce privește planul de însămânțări pe comună să nu se mai facă de către șefii de stradă săptămânal, ci numai la sfârșitul sezonului. Iar aprobarea rapoartelor să nu se facă de către consiliul politic al B.P.D., fiindcă prin aceasta se contrazice Legea privind mobilizarea națiunii pentru realizarea planului de însămânțări de primăvară. Importanța zahărului în alimentația cenăzenilor se află în vizorul dr. Virgil Popovici, care „...propune ca populația comunei să primească rația de zahăr la fel ca orășenii, anume 250 grame lunar și nu 50 grame, la fel și pentru sugaci să se dea o cotă oarecare de zahăr.“, poziție aprobată de membrii comitetului.

Va urma, pe 26 aprilie 1947, o ședință ordinară de data aceasta a „*consiliului comunal al B.P.D. din Cenadul Mare*“, la care lipsesc motivați dr. Popovici și, respectiv, Korom Mihai. Problema numărul 1 pe ordinea de zi va fi stadiul însămânțărilor în cadrul campaniei de primăvară, precizându-se că din cele 4.817 ha ce trebuie însămânțate s-au însămânțat 3.822 ha, adică 82%, restul urmând a se finaliza până pe 5 mai. Totuși, se va decide în unanimitate solicitarea prelungirii termenului până la 15 mai. În continuare, „*Dl notar referență că cota comunei Cenadul Mare de lapte este de 1.200 litri la zi adică 36.000 litri la lună, socotit după 301 vaci mulgătoare. Având în vedere că în lunile martie, aprilie și mai majoritatea vacilor sunt în gestație, roagă on(oratul) Consiliu a aproba a se face o nouă verificare a vacilor mulgătoare și apoi a se cere la primărie fixarea cotelor după acest număr.*“ Consiliul va aproba solicitarea notarului și, de asemenea, va decide a se „*cere forurilor superioare majorarea prețului laptelui de la 3,9 lei la cca 10,00 lei, conform prețurilor de la furaje.*“

Pe de altă parte, conform instrucțiunilor primite de la județ, consiliul politic va hotărî în unanimitate organizarea în pădurea locală a unei serbări câmpenești de 1 mai, precedată, la ora 10, de o adunare în piață, programul cultural revenind în sarcina școlilor cenăzene. „*Se va publica cu tobă.*“

La capitolul „*Propuneri*“:

a/. Se roagă Direcția Reazimului județean a da creditele cerute de locuitorii comunei Cenadul Mare pentru însămânțări, la fiecare a da și porumb.

b/. Se aprobă fostului primar Jiva Paia a se da [...] de lemne pe cele 3 luni servite din 1946/47 anume 3 căruțe lemne uscături din pădure în mod gratuit.

c/. Se propune ca păcurarii de oi să fie citați la Post. Jandarmi unde se vor îndruma să nu mai facă pagube în semănături.

d/. Taxele de pășunat după oi să fie progresive anume pentru 5 oi o taxă, iar peste 5 oi o taxă mai mare, care se va hotărî de conducerea pășunii.“

Tot pe 26 aprilie 1947, la Cenad se vor afla doi componenți ai echipei de propagandă și lămurire din cadrul B.P.D., membri ai P.C.R. În raportul lor, întocmit

în baza celor constatate la fața locului și a informațiilor culese, acestia vor observa că însămânțările s-au efectuat în proporție de 95%, numai că „...în comuna Cenadul Vechiu au mai rămas în curs de însămânțare circa 500 iugăre pe care nu le ia nimeni spre a le însămânța, din cauză că sunt terenuri prea îndepărtate de com. Cenad“, fiind aproape de Beșenova Veche. Tot ei vor scrie: „Combustibilul și carburanții sunt prea scumpi. În com. Cenadul Vechiu cele mai bune terenuri de grădinărie s-au dat la țigani, care în loc să-l lucreze l-au arendat la alții. Tot la fel și pământurile date coloniștilor. Aceștia le-au închiriat la alții, iar ei au plecat din comună. Terenurile însămânțate sunt bine lucrate și promet o recoltă abundentă. Se simte f. mult lipsa ploilor. Propunem ca cele 500 iugăre de pământ neînsămânțate încă până în prezent să fie predate locuitorilor din com. Beșenova Veche, în apropierea căreia se află aceste terenuri.“ Referindu-se la nemulțumirile cenăzenilor, cei doi comuniști vor reține că există nemulțumiri pentru faptul că medicul veterinar și inginerul agronom din Sânnicolau Mare au preluat „...30% din vacile ce urmau a se licita de la șvabii din com. Cenad“. De asemenea, cenăzenii „S-au mai plâns și de plutonierul de jandarmi Cristea, care sabotează, ținând parte reacționarilor.“

Întrușiți pe 7 mai 1947, în adunare ordinară, membrii consiliului politic al B.P.D. din Cenadul Mare vor decide ca „... în ziua de 10 mai 1947, pe lângă serbarea națională românească să se serbeze și ziua victoriei armatelor aliate ce trebuia în 9 mai 1947 serbat.“ Însărcinat cu programul cultural a fost învățătorul Gh. Gheorghide, directorul școlii, invitat să vorbească despre însemnătatea zilei de 9 mai fiind sublocotenentul N. Diculescu, comandantul plutonului de grăniceri. Ca loc de desfășurare a fost fixată piața comunală, de unde, în caz de timp favorabil, cei prezenți urmau a se deplasa la pădure.

Înmulțirea furturilor în comună impune adoptarea în unanimitate a hotărârii privind secondarea paznicilor de noapte de către alte trei persoane de fiecare stradă, prin rotație. În atenția consiliului politic al B.P.D. se va afla și terenul viran de la nr. 252, în suprafață de 200 de stânjeni, folosit de ani de zile de notar și unde ar fi trebuit construită casa națională. Arenda anuală stabilită și adoptată a fost de 50.000 de lei/an, cu plata anticipată pentru cel puțin trei ani. Se va aproba începerea lucrărilor de reparații la diverse edificii comunale.

Pe 5 iunie 1947, se va desfășura o ședință comună a consiliului politic al B.P.D. și a comitetului agricol de însămânțări (membri prezenți fiind Ivan Dragoievici, Vasile Hohn, Milan Uncianski, Gavrilă Dogojie, Gheorghe Stanciu, Dumitru Damian, Milivoi Stoiacov și Nicolae Muntean). Conform procesului-verbal încheiat, din cele 4.817 ha impuse a fi însămânțate s-au însămânțat 4.737 ha, rămânând neînsămânțate 80 ha deoarece acestea au fost și în alți ani folosite ca pășune, dar și pe motiv că din cauza lipsei ploii pământul s-a întărit, devenind astfel impropriu însămânțării. Lipsa ploii a dus însă și la compromiterea unor suprafețe deja însămânțate: 2.000 ha de porumb, 150 ha de orz, 300 ha de ovăz, 2 ha de dovleac, 7 ha de floarea-soarelui, 5 ha de mac, 2 ha de butași de sfeclă, 10 ha de cânepă, 5 ha de fasole, 2 ha de chimion, 48 ha de sfeclă de zahăr, 60 ha de zarzavat, 180 ha de cartofi, 8 ha de pepeni, 13 ha diferite legume, 5 ha de tutun, 29 ha de lucernă, 10 ha de trifoi, 5 ha de mei, 10 ha de borceag, 20 ha de sfeclă de nutreț, 4 ha de iarbă de Sudan, 50 ha de plante de nutreț și 2 ha de arpagic.

Cu toate aceste pierderi, comitetele reunite propun premiarea celor mai destoinici în realizarea planului de însămânțări: Gheorghe Radu, Nicolae Bora, Gheorghe Oprean, Jivco Vlașciți, Ioța Popovici, Pavel Varga, Sarcanyi Alexandru, Gheorghe Dogojie, Milan Uncianski și Zlata Jivici.

Va abunda capitolul „*Propuneri*“: repararea fântânilor, controlul paznicilor de câmp și al păcurarilor, reparația trecerilor peste dig și calea ferată de către cei îndreptățiți, fixarea locului de baie la Mureș la fostul pod de fier (C.F.), aprobarea de către Prefectură a prețurilor maximale pentru procurarea hranei necesare reproducătorilor, repararea podurilor de lemn peste Mureșul Mort, mărirea taxelor de piață, cumpărarea unui taur de reproducție (cu 110 milioane de lei) de la Gavrilă Dogojie și sacrificarea celui inapt de reproducție, colectarea laptelui și de la fermele din afara localității.

Primăria comunei Cenadul Mare va fi pe 31 octombrie 1947 gazda ședinței comune a comisiei interimare a Primăriei, Comitetului de administrare a cooperativelor „*Usturoiul*“ și „*Cenăzeana*“ și a Comisiei economice comunale. Prezenți au fost: „*Petru Giurchi, delegatul Of. Economic Județean, Timișoara, ca președinte, Niculescu Constantin, Ivan Achimov, Miculescu Jivco, Țvetcov Slavomir, Marcov Vitomir, Galetin Jivco, membri, iar ca secretar Mihai Regep, notarul comunei...*“ Notarul va prezenta „...*tabelele nominale întocmite de Comisia Economică comunală a comunei Cenadul Mare, din care reiese că în aceste tabele sunt trecuți numai locuitorii cu maximum 6 jug. cad. teren arabil, adică cei puțin înstăriți, și cari urmează a primi produse industriale prin cooperativa locală. Salariații de tot felul și I.O.V.R. vor primi mărfuri pe baza cartelelor din mărfurile ce se vor aduce special pentru ei.*“ Tabelele respective au fost adoptate în unanimitate, modificările fiind admise doar în cazul existenței unor greșeli.

Dar iată și propunerile prezente în finalul procesului-verbal: „*Mărfurile se vor distribui numai pe bani gata vărsați imediat, întrucât cooperativa nu are capital mare și la data fixată trebuie să verse costul mărfii la Federală (Federala Banat, n.n.). Cele patru perechi de bocanci se vor distribui la cei mai lipsiți dn comună, socotit la fiecare națiune câte o pereche.*“

Referindu-se în raportul său din 3 noiembrie 1947 la această ședință, Petru Giurchi va observa că „*Din partea conducerii comunale am fost bine primit, cu cea mai mare dragoste tovarășească, deoarece în conducerea Primăriei și Cooperativei se găsesc majoritatea membri de partid P.C.R. [...] Țăranii mai declară că de când se știu ei și până la acest guvern nimeni din partidele istorice nu s-au interesat de țărănimea de jos decât guvernul de azi, care duce o luptă mare pentru a veni în ajutorul maselor largi ale țăranilor, muncitorilor, intelectualilor.*“

Lozinci care trebuiau strigate la defilarea de 1 mai:

1. Trăiască 1 Mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc!
2. Trăiască Partidul Comunist Bolșevic al Uniunii Sovietice!
3. Trăiască lupta popoarelor iubitoare de pace și libertate împotriva imperialismului!
4. Trăiască Uniunea Sovietică, bastionul păcii!
5. Trăiască Republica Populară Română!

6. Trăiască glorioasa Armată Sovietică!
7. Trăiască genialul conducător și învățător al popoarelor, Iosif Visarionovici Stalin!

Tineri cenăzeni, de sărbătoare, la pădure

8. Trăiască Armata Republicii Populare Române!
9. Trăiască Partidul Muncitoresc Român!
10. Trăiască tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej!
11. Trăiască alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare!
12. Trăiască frăția de muncă și luptă a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare!
13. Trăiască frunțașii în producție care participă la actuala viață politică, culturală și socială a țării!
14. Trăiască Organizația Unică, Revoluționară a Tineretului!
15. Trăiască conducătorii clasei muncitoare din lumea întreagă!

Lozinci care se strigau sacadat:

1. 1 Mai, zi de sărbătoare pentru clasa muncitoare!
2. Prietenie veșnică româno-sovietică!
3. Pentru pace luptăm noi, jos cu cei ce vor război!
4. Marea noastră prietenă, Uniunea Sovietică!
5. Vom munci și vom lupta, să-ntărim Republica!
6. Stalin! Stalin! Stalin!

7. Armata poporului, în slujba poporului!
8. Gheorghiu Dej! Gheorghiu Dej! Gheorghiu Dej!
9. Vom lupta și vom munci, socialismul vom clădi!
10. Tot poporul muncitor, pentru pace luptător!
11. Vom munci cu mult elan, să depășim primul plan!
12. Ura! Ura! Ura!

La ședința din 22 decembrie 1949 a Grupului de Partid al G.A.C. „Ștefan Plăvăț“, „Tov. Giulvezan L. a citit articolul din ziarul *Luptătorul bănățean* cu titlul «În cinstea zilei Tov. Stalin membrii Gospodăriei Agricole Colective Ștefan Plavăț din Cenad au terminat toate muncile de toamnă».“ De asemenea, a criticat lipsa de modestie a celor cu care a stat ziaristul de vorbă. În final, le-a cerut membrilor ca „...dacă mai vine vreun ziarist ca să scrie, să se spună situația clară și să nu facem autolăudări.“ În cinstea zilei lui V.I. Stalin, în cadrul clubului G.A.C. a fost realizat un colț roșu. Tot de ziua lui, respectiv 21 decembrie, a fost pregătit un program la Căminul Cultural, „...unde tineretul Gospodăriei a jucat piesa «Oameni dragi» din *Îndrumătorul cultural*, iar corul a cântat două cântece, programul a fost completat de echipa culturală a Stațiunii Experimentale și corul Căminului Cultural. Tov. învățător Petrovici Liuba a ținut o conferință conform tezei primite de la forurile superioare, agitatorii au fost la înălțime. Mobilizarea a fost reușită, sala a fost plină până la refuz, au luat parte toate naționalitățile conlocuitoare și programul a durat două ore.“ Se va face referire la o scrisoare anonimă, trimisă din Brașov pe numele lui Branco Jivanov. „Reiese că acel necunoscut care a făcut această scrisoare a citit articolul tov. Jivanov din ziarul *Scânteia* unde dânsul a demascat clica trădătoare a lui Tito și intenția anglo-americanilor de a face un nou război.“

O listă scrisă de mână, aflată în dosarul nr. 9/1950 al G.A.C. , aflat în custodia D.J.T.A.N. Timișoara relevă bibliografia „pentru tovarășii care vor munci pe lângă gospodăriile agricole colective“. Aceasta cuprinde:

1. Lenin – „Despre cooperare“, Editura P.R.M.;
2. Stalin – „Istoria P.C. (Bolșevic) al U.R.S.S.“ – Editura P.R.M.;
3. Stalin - „Problemele leninismului“ – Editura P.R.M.; „Pe frontul cerealelor“; „Lenin și chestiunea alianței cu țaranul mijlocăș al U.R.S.S.“; „În chestiunea politicii de lichidare a chiaburimii ca clasă“; „Răspunsul tov. colhoznicilor“; „Despre activitatea la sate“; „Cuvântarea rostită la primul congres al colhoznicilor udarnici din U.R.S.S.“;
4. Gheorghe Gheorghiu-Dej - „Sarcinile P.M.R. în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii“;
5. Gheorghe Gheorghiu-Dej - „Planul general economic al R.P.R.“ – Editura P.R.M.;
6. Teohari Georgescu - „Bazele politice ale regimului de democrație populară“ – Editura P.R.M.

În ședința din 12 ianuarie 1950 a Grupului de Partid al G.A.C. „Ștefan Plăvăț“,

al cărui responsabil era Dișici Milivoi, președintele G.A.C., Jivanov Branco, va anunța faptul că pe 15 ianuarie urmau să vină la Cenad 10 scriitori și ca atare membrii G.A.C. trebuiau să se prezinte cu toții la sediul Gospodăriei. La finalul ședinței, zece tovarăși și-au luat ca sarcină să ducă fiecare câte-un scriitor la masă.

İată și o poezie nesemnată, scrisă de cineva din Cenad cel mai probabil în semestrul II al anului 1949:

Cum muncesc

*La noi la Brigada patra
Merge treaba ca și roata
Înainte nu înapoi
C-avem membri vechi și noi
Care la un moment dat
Merg cu ziua la Gostat
Merg să scoată usturoi
Au uitat c-avem și noi
Au uitat de recoltare
Că avem recoltă mare
Au uitat de grâu măi frate
Nu le trebuie bucate
Cred că de acum nainte
O să se învețe minte
O să vină să muncească
Colectivul să înflorească.*

Propaganda comunistă lucrează intens. Noul stil de viață și primele gospodării agricole trebuiau promovate pe toate canalele. Inclusiv prin lucrări literare. Unul dintre poeții proletcultiști ai vremii¹ a venit la Cenad, unde, după cum spun bătrânii, ar fi stat vreme de câteva săptămâni, și a scris un ciclu de poezii, mai degrabă proză versificată, plină de clișee propagandistice, toate dedicate Cenadului și cenăzenilor.

În „*Roclea neagră*“ („*roclea*“, formă stâlcită a cuvântului sârbesc „*roklja*“, care înseamnă rochie), personajul central este dada (doda) Zora, o bătrână care umblă îmbrăcată în negru, jelindu-și fiul ucis în război, și promovează ideea de schimbare, de implicare a femeilor în viața social-politică, de emancipare a lor:

*„Chiaburii: Gheza, Colompar și alții,
O urmăreau c-un rânjet plin de ură;*

¹ Radu Boureanu (9 martie 1906, București - 5 septembrie 1997, București), poet, prozator, dramaturg, eseist și traducător. Autor al volumului de versuri proletcultiste „*Umbra stelelor*“, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.

*Printre săteni spuneau că e nebună,
Că mintea i s-a stins sub tâmpla sură
Și ca o cucuvea cobește-a moarte
Sau aiurează despre altă viață.
Dar Gheza, Colompar simțeau ce-mparte
Și ce culege Zora printre oameni;
Cu firea lor hrăpăreață,
Simțeau ce vânt de vorbe poartă Zora
Să-l răspândească-n puste și sălașe. “*

La un moment dat, Zora decide să se ducă la sălașul cel mai singuratic, unde „*trudesc două femei maghiare*“, Șari și fiica acesteia, Piroșca, și unde până atunci ea nu mai intrase niciodată. Însă ajunsă, constată că acolo se află chiaburii Gheza și Colompar. Urmează descrierea grotescă a celor doi, Gheza fiind cel care o pețea pe tânăra Piroșca.

*„Vezi, nană Zora, Gheza nu-mi dă pace,
Ca dihorul flămând își cată pradă...
Și biata Șari-i proastă și nu vede
Că vrea să se cunune cu sălașul. “*

La care Zora...

*„Îi spuse: - Vrei să scapi de vânătoare?
Să vii în sat, femeile s-or strânge
La sfat, o zi în toată săptămâna.
Cum Piroșca tăcea nedumerită
În încăperea de-ntuneric plină
Vorbă cu vorbă-i desluși bătrâna
Întregul drum de fapte adunate;
Femeile spre rosturi noi chemate,
Și parcă-atunci din roclea ei cea neagră
Bătrâna Zora răspândea lumină. “*

Dar în zorii lumii noi, reacțiunea uneltește de zor în cârciuma lui Uroș Giuricin, unde noaptea se adună întreaga bandă. Întreaga atmosferă este descrisă plastic în poezia „*Chipuri întunecate*“:

*„Dar Uroș nu le dă numai merinde
Și vin, că-n beci, în butiile goale
El pritocește gloanțe și pistoale
Și rodii reci cu capsă și cu pulberi
Cu care ziduri, sânge poți să spulberi. “*

Printre cei care-i aduc lui Uroș marfă este și chiaburul Colompar.

*„Uroș rânji sub nasul ca o gheară,
Frecându-și palmele ca la un târg:*

- *Recolta-i bună, las 'aici în beci, s-o scoatem la lumină
Când în Banat s-o-ncinge-al morții joc.* “

În cârciumă s-au adunat reacționarii: Colompar, Gheza măcelarul, un șvab „*cu dinți lați rânjind ca șobolanul*“, Milutin cel fără ureche, Pal Füluytar țiglarul, Vasa. Printre ei, niciun român.

„*Se face, spuse Milutin ciuntitul;
Pornesc gospodăria pe picioare!*“

Cel mai pornit, măcelarul Gheza, care-și „*simțea brațul cum tresare / Și-n cismă, în carâmb, arzând cuțitul.*“:

„- *Otravă răspândi bătrâna Zora
Ce-nnebuni de cap femei și oameni.
Păcat că n-o creștai la gât din vreme!*“

La care Uroș îi răspunde:

„- *Ce tot te-ncurci cu vorbe clăpăuge
Vorba e ce culegi și nu ce semeni,
Nu-i numai ea, năpasta-i mai adâncă
Ea fu sămânță doar de vânt purtată
Vrei să-nțelegi? Mai sus, spre alții cată;
Vresi să creștezi un gât? Scofală mare!
Să-ntindem plasa-ncet și cu migală,
Pe umblet să-l pândim pe fiecare
Pân'ne-o veni la larg și socoteală.*“

Tot despre uneltirile reacțiunii va fi vorba și-n poezia „*Cotlonul*“:

„*La cârciuma lui Uroș Giuricin
Din asfințit obloanele sunt trase
Și crășma pare oarbă printre case.
Dar înăuntru e viesparul plin.*“

Reacționarii satului continuă să se adune la cârciumarul Uroș și să completeze. În poezia „*Unealta*“, aceștia-l vor convinge pe Ivo, ajutorul de grăjdar, îmbătat în prealabil, să dea foc la grajdul de cai.

„- *Iarnă de-ar fi, spusesese Colompar,
Sub paie, de-ai uda vârtos nisipul,
În ger și udătură, ăsta-i chipul
Să intre boala-n caii colectivei.*“

În ideea că va fi pus de grăjdar, Ivo se revoltă:

„- *Atunci la ce o să mai fiu grăjdar?
- Ei! adăpa-i-ar moartea să-i adape!
Aducem armăsar de armăsar,*

*Mânzoci și iepe, cail noștri frate,
Dar pân-atunci, pe ăștia dă-i pe spate,
Îndoapă-i cu trifoi pân-or să crape
Și când umflați vor sta ca niște butii
Or crede că trifoiul, nu otrava,
Le-a fost sfârșitul, asta-i viclenia...
Să fii isteț, să arzi în foc cutia... “*

În final, prea beat fiind, Ivo nu va mai putea să aprindă niciun băț de chibrit:
*„Mai apucă în iesle să arunce
Cutia spintecată ce se sparse.
Se prăbuși ca un buștean în paie
Părând că a vinarsului văpaie
Ca pe-un morman de bălegar îl arse. “*

După câteva strofe despre o scroafă care a fătat doisprezece purcei („Cocina“), poetul revine la povestea Piroșcăi și a mamei acesteia, „bătrână ca pământul“. În „Sălașul“,

*„...Piroșca pleznește-n pielea-i albă
Și sânge-i suie-n față ca-ntr-o rujă
Că nu-nțelege maica ei bătrână
Să părăsească-n plata lui sălașul... “*

În timpul discuției, se aude huruit de roți. Cei doi prieteni, Gheza măcelarul și Colompar vin iarăși la pețit. Piroșca fuge în pădurea Ritici.

*„- S-a dus pesemne-acolo, blestemata,
Că doar acolo gândul îi năzare,
Nu vrea un rost pe lume, cununie,
Către-nhăitații din Cenad o trage ața
Mă tot îndeamnă spre gospodărie. “*

Desigur, „-nhăitații“ fiind colectivști, bătrâna Șari optând mai degrabă să-și dea fata după Gheza și să scape de sărăcie decât să se înscrie în colectiv, pentru ea o mare necunoscută. În ascunzișul său, fata este descoperită de „un grănicer cu umerii de piatră“.

*„- Tot nu te-au dus? - întreabă grănicerul...
- Tot nu, că n-oi da buzna, și-apoi mama
E ca o gheară-nfiptă în sălașul
Ce nu rodește nici cât palma asta;
Dar nu va trece mult și-oi smulge gheara
De-ar fi s-o duc pe maica peste dolmă
Târâș până-n Cenad, să vad
Gospodăria și să înțeleagă
Că nu i-oi fi nicicând lui Gheza pradă. “*

O abordare grotescă și plină de clișee este cea din poezia „*Sfântul Gerhardt și cucuvăile negre*“:

„Clopotu-n turlă se zbate,
Latră cu glasul lui spart;
Și cucuvăile stau adunate
În jurul sfântului Gerhardt;

Sunt îmbrăcați în mintene
Negre, toți șvabii chiaburi;
Și cu piezișe, viclene,
Cu înveninate căutături
Vor să deoache tractoarele
Oamenii,
Casele,
Soarele,
Pruncii bălani
Ce suiră pe-un gard
Pe care-i amenință parcă
Cu cârja-i mereu ridicată,
Cu cârja-i de piatră,
Pe sochlul de piatră
Sfântul Gerhardt. “

Continuă apoi tirada împotriva șvabilor:

„Chiaburii șvabi gătiți cu haine negre,
Un stol de mute cucuvele negre,
Ai căror fii loviră des
Cu plisc de fier
În sârbi, în unguri, în români,
Precum loviră cei bătrâni
Și-n șvabii cei săraci, ades,
Chiaburii șvabi cu haine negre,
Ai căror pui purtau S.S.
Pe aripi, negre inițiale,
Slove de spaimă și de jale
Pentru popoare!“

Dar iată și o imagine care le aduce timișenilor aminte de un sinistru prim-secretar de partid, care și-a pus în gând să desființeze șpaurile bănățenilor:

„Aprinsul soare
Nu-i mângâie, îi frige
Și tot nu le-ncălzește-ascunsa
Și rece fire, nepătrunsa

*Lor inimă de ghiață
Ce stă ca șunca în cârlige,
În rudele în zid ascunse.
Când foamete era în țară,
În ani de secetă, piteau
Șunci, slană, tot ce-aveau,
În ziduri duble, rostuite,
Sub bolți de umbră, tănuite,
În rude cu cârlige,
Pe care-apoi le zăvorau
Cu șapte lacăte-n verige
Și nici în gând nu dăruiau
Copiilor ce sleiau
De foame grea, îndelungată.“*

Noi scene idilice în „*Uliul din părul bătrân*“, unde apar pe scenă: Obrad „*sfătosul președinte*“ (de gospodărie colectivă), Aranca, Ugleșin și un prim român, Târziu. Uliul este comparat aici cu exploatorul. Însă Radu Boureanu face și o gafă uriașă, făcând din paurii una cu exploatorul aici nominalizați: Naco San Marco (alăturare de nume de dragul muzicalității versului) și Șandor Naco. Astfel:

*„Bătrânii cred că-n uliu sunt sufletele moarte
De **pauri** fără milă, de jafuri neuitând;“*

De asemenea:

*„Bătrânii cred că-n părul bătrân de lângă zare
Pândesc **paurii**, prada, cu pliscu-nsângerat.“*

Poate cea mai interesantă poezie din punct de vedere al informației transmise este „*Tătarul din pământ*“, probabil o poveste auzită de la oamenii din Cenad, unde același sfătos președinte de colectivă, Obrad, le povestește copiilor:

*„Voise groful Naco să îi săpăm fântână,
Să aibă apă-n locul unde-și poftea conac;
Săpăm; și deodată, din vremea cea bătrână
Pământul ne trimise un sol*

Priveam buimac;

*Un cap ieșea pe vreme ce noi scoteam pământul;
Avea în jurul frunții o umbră de turban,
Mătasea putrezită se destrăma și vântul
Îi spulberă podoaba din veacul musulman.“*

Dar la final, din tătar nu mai rămâne aproape nimic:

*„Dar sapa nedibace lovi în forma moartă
Aproape când lumina o îmbrăca rotund;
Se prăbuși tătarul ca o statuie spartă,*

Grămadă de cenușă pe-al săpăturii fund.

*Rămase iataganul, paftale, bumbi de haină,
Din tolba măcinată doar de fierul de săgeți,
Cuprinse de rugină, ca semne dintr-o taină;
Dar apa din fântână, nicicând, n-au scos găleți. “*

În „*Stupina*“, subiectul a fost în mod cert ales pentru finalul acesteia:
*„El știe că-n știubee-i o lege ca în viață;
Albinele fac mierea și trântorii o sug,
Dar lănciile muncii le pun un zid în față
Să apere lumină și muncă și belșug.*

*În ramele cu faguri îmiresmată-i mierea,
De aurul câmpiei tot stupul este plin;
«Ca în gospodărie, în muncă stă puterea,
În munca laolaltă», gândește Veselin. “*

Poeziile următoare, „*E vânt*“ și, respectiv, „*Tamburașii*“, par mai degrabă exerciții de versificare, în care autorul nu spune mai nimic. Pare a fi liniștea de dinaintea furtunii. Furtuna din „*Fata de pe Mureș*“. La început, o imagine idilică: vânt, dolmă, pădurile, viile de lângă Mureș, fazanii, „*un cântec îndrăcit de tamburași*“...

*„Dintr-un «sălaș» de lângă Mureș a pornit
O fată, o codană, o maghiară,
Îi smulge vântul fusta încrețită
Să-i vadă pulpele voinice
Vârâte-n cizme roșii... “*

Este, desigur, Piroșca. Ajunsă la sălaș, se ceartă cu mama ei, Șari, care nu vrea cu niciun chip să se înscrie în colectivă:

*„Și nu poftesc să-mi treacă tinerețea
Sau să mă suie-n cer chiaburul Gheza,
Să-mi ia și zestrea și după nuntire
Să-i fiu muiere, roabă, vită de povară!“*

În acest timp, se aude iar huruit de căruță. În casă intră Gheza și nelipsitul său prieten Colompar. În ultima clipă, Piroșca o ia la goană prin lanurile de porumb, însă este urmărită de cei doi.

*„Și în aceeași clipă sparse cerul
Un trăsnet scurt de armă și porumbul
Se-nfioră până-n zări metalic...
Fugind, se îndoia din șale fata
Când deodată-n fața ei o altă
Străfulgerare spintecă porumbul... “*

Piroșca ajunge în sat, însângerată. Muzica tamburașilor se oprește. Lumea se uită mirată la ea.

„Când și-au venit mesenii iar în fire
S-au ridicat femeile, cu Zora
În frunte, și-i dădură roată,
Iar Obrad și Ion Sokol și Iambor...”

„- Ai pielea ciuruită de alice / - Îi spuse Disici Sava vânătorul“. Fata le povestește ce s-a întâmplat. Finalul este pe măsură:

„- Voinică fată! bine - spuse Obrad
Iar cât privește Colompar și Gheza
Nu vor avea ai noștri mâna scurtă,
Nu mult va trece și-i vom pune-n fiare
Să nu-i mai prindă chef de vânătoare.”

O altă abordare propagandistică, dar mult mai temperată, este cea din reportajul „*Kilometrul 64. Cenad*“, scris de Petru Vintilă în 1961¹. Autorul va vizita, pe rând, mai multe localități și gospodării agricole colective de pe DN 6, care leagă Timișoara de Cenad:

„La acest kilometru, la punctul terminus al șoselei milionarilor, se află gospodăria agricolă colectivă care poartă numele lui Ștefan Plăvăț, eroul luptei de partizani antifasciști din munții Semenicolui, ucis de gloanțele jandarmilor antonescieni, cu puține luni înainte de ziua Eliberării.

Aceasta e una din primele gospodării colective din țară și ea a luat ființă în vara anului 1949. Este firesc - așa dar - ca această gospodărie, mai veche decât toate celelalte de pe șoseaua milionarilor, să fie fruntașă. Ea stă acolo ca un far, arătând tuturor celorlalte gospodării, cu un avans apreciabil, cum vor fi ele după câțiva ani.”

Autorul se arată uimit de numărul milioanei: „Fondul de bază al gospodăriei a trecut de 7.000.000 lei, iar venitul total realizat în 1960 a fost de 12.111.600 lei, cu un întreg și rotund milion peste suma planificată.”

Îl amintește pe unul dintre colectiviști, Iosif Zambor (probabil Iambor), care a trimis la cotidianul comunist „*Drapelul Roșu*“ din Timișoara un articol pe tema rămânerii în urmă a sectorului zootehnic. Drept urmare, conducerea gospodăriei „a luat astfel de măsuri, încât șeptelul de animale a crescut într-un ritm, pe care l-ar fi socotit irealizabil chiar și oamenii cei mai înflăcărați. Numărul bovinelor a crescut la 720 capete, al porcilor la 1.293 și al oilor la 2.196.[...] Mișcarea a fost atât de puternică, încât colectiviștii au prestat pentru grabnica terminare a construcțiilor zootehnice 7.100 zile de muncă voluntară, realizând în total o economie de aproape 300.000 lei.”

Un pasaj atrage cu deosebire atenția, aceasta dacă avem în vedere perioada în

¹ Petru Vintilă - (12 iunie 1922, Orșova - 7 august 2002, București), poet, prozator, traducător, dramaturg și ziarist. A debutat în 1939, la săptămânalul timișorean „*Fruncea*“, și editorial în 1944 cu piesa în trei tablouri „*Gheorghe Doja*“. Pentru cartea de reportaje „*Șoseaua milionarilor*“, publicată în 1961, la Editura pentru Literatură (care cuprinde și lucrarea „*Kilometrul 64: Cenad*“, la care ne referim mai sus), a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

care a fost scris acest reportaj: „Încă mai sunt colectivști care deplâng soarta cailor din gospodărie, încă mai sunt colectivști care spun, ca într-un basm oriental de mici nostalgii și regrete: «e-hei, cailor ar trebui să li se dea numai lapte și sâmburi de nuci!».” În continuare, Vintilă va repovesti un episod auzit de la cenăzeni despre dragostea lor față de cai: „Colectiviștii au ieșit la câmp cu cositorile trase de cai și au început lucrul. Numai ovăzul fiert în lapte e o mâncare mai gustoasă pentru cai decât trifoiul uscat. Căii lucrau frumos, părea că nimic neobișnuit n-avea să se întâmple în ziua aceea calmă și senină. Și totuși, pe neașteptate, una din perechile de cai înhămate la cositori s-a speriat și căii au luat-o la goană cu cositoarea după ei. Câmpul întreg a înmărmurit de groază. Câmpul întreg s-a oprit înspăimântat, urmărind galopul disperat al perechii de cai. Poate că nu erau chiar cei mai frumoși cai din gospodărie, poate că alții erau mai înalți, mai iuți și mai puternici decât acei doi cai, care goneau în stepă, de-a curmezișul lanului de trifoi, cu cositoarea după ei, gata dintr-o clipă în alta să le ghilotineze picioarele care izbeau în pământul stepei, ca într-o toăă gigantică. Atunci, fără să mai stea pe gânduri, așa cum îndeobște se iscă faptele temerare, eroice, unul dintre colectivști, nesocotindu-și propria sa viață, s-a aruncat cu burta pe cositoare, s-a încleștat cu mâinile de ea și, târât el însuși câteva sute de metri, izbit, amețit, aproape leșinat de durere, a izbutit să decupleze cositoarea.

Multă vreme oamenii au vorbit despre fapta aceluia colectivist, ca despre un memorabil act de eroism. Numai în străvechile povești orientale, mai poți întâlni un stil atât de colorat și de concentrat, ca acela, în care mi s-a relatat istoria de mai sus.“

Și tot Vintilă continuă relatarea sa despre dragostea față de cai a cenăzenilor, principalul lor mijloc de tracțiune în acele vremuri, de care, de fapt, depindea însăși viața lor. O poveste auzită, firește, tot de la cenăzeni: „...când s-au repartizat animalele celor două brigăzi complexe ale gospodăriei, nu s-a iscat ceartă pentru celelalte animale, cât s-a iscat pentru cai. Au primit oile, porcii și vacile, fără murmur, le-au primit, fără nicio obiecție, dar atunci când s-a trecut la repartizarea cailor, s-a iscat cu repeziciune o ceartă și o hărmălaie, ca de iarmaroc. [...] Generații de-a rândul socotiseră că un om cu un cal de căpăstru e un om adevărat, pe când unul pus să rânească bălegarul vacilor și porcilor e un om înjosit de o muncă degradantă. Cu tinerii repartizați la fermele și îngrășătoriile de porci și de vaci nu vroiau să mai vorbească fetele, li se spunea că aduc cu ei mirosul urât al padocurilor, unii dintre ei au fugit de la porci, trebuind să fie aduși alții, dar veniturile mari ale fermelor de vaci și porci au trezit repede atenția și grija tuturor, pentru dezvoltarea sectorului agricol.“

Radiografiind situația gospodăriei colective, observând realitatea și ascultând relatările oamenilor din Cenad, ale conducerii de partid, autorul va mai nota: „Și numai la Cenad, într-un singur an (1960), prin muncă voluntară, colectivști au excavat 23.180 metri cubi de pământ săpând zeci de canale și redând agriculturii peste 2.000 de hectare.“, În plus, „... în anul 1960 au irigat 60 de hectare de porumb și 58 hectare cu sfeclă de zahăr, dobândind pentru prima oară în istoria acestor locuri, niște recolte fantastice.“

Cenadul va fi vizitat în vara lui 1960 de delegațiile tuturor celorlalte gospodării agricole colective din raionul Sănnicolau Mare: „*Veniseră la Cenad cu vreo 18 camioane și vreo șapte turisme, parcă n-ar fi fost vizita unor țărani la alți țărani, la oameni tot de seama lor, ci excursia documentară a unor agronomi și cercetători științifici ai unui vast institut agro-zootehnic la un câmp experimental. Camioanele și turismele stăteau frumos parcate pe strada principală a Cenadului, în fața sediului gospodăriei colective, dar nici măcar copiii nu se mai mirau de numărul lor, fiindcă dacă stăteai să te gândești, chiar și singură, gospodăria lor avea o autobază puternică: 7 camioane, 2 moto-pompe, 2 aspersoare, iar zeci de colectiviști aveau motocicletele și motorete.*”

Și, desigur, reporterul a avut nevoie și de un erou al reportajului său, nimeni altul decât „*Vasile Munteanu, un simplu îngrijitor de vaci și nimic mai mult*”, care le-a povestit oaspeților, printre care și președinții de G.A.C. de la Biled (Sabin Bec), Lovrin (Francisc Berger) și Lenauheim (Viorel Uibaru), foarte cunoscuți pe vremea aceea, cum se poate obține o producție bună de lapte, cum trebuie tratată și furajată o vacă pentru a da cât mai mult lapte etc., etc. „*Vasile Munteanu n-a auzit de reflexul condiționat; e mai mult decât sigur că el a descoperit acest secret din observații proprii.*” , va nota Vintilă. Care, după ce va mai aminti spre final de faptul că membrii colectivei cenăzene au plantat cași, piersici și cireși din soiuri excepționale, pe o suprafață de 66 de hectare și în 1960 livezile au dat primul lor rod, echivalentul a 900.000 de lei, va încheia relatarea despre Cenad: „*Și fără să fi fost poeți, se vor fi gândit că gospodăria lor din Cenad luminează până departe, întocmai ca un far.*”

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond nr. 600 – Blocul Partidelor Democratice, inv. 878, dosarele nr. 23/1946, 25/1947; Fond 161 – Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 573, dosarele nr. 49/1942 și 52/1942; Fond 161 – Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 620, dosarele nr. 178/1945 și 180/1946; Fond 161 – Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, inv. 161, dosarul nr. 70/1945-1946; Fond 442 – Frontul Plugarilor, inv. 692, dosarul nr. 8/1945; Fond 843 – C.A.P. Cenad, dosarul nr. 9/1950.

Radu Boureanu - „*Umbra stelelor*” (versuri), Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.

Petru Vintilă - „*Șoseaua milionarilor*”, Editura pentru Literatură, 1961.

Agricultura

„Chestiunea rurală sau, poate, mai concret, chestiunea țărănească a fost și continuă a fi și azi una dintre cele mai importante probleme economice, sociale, politice, culturale și morale ale țării“. Aceste cuvinte fac parte din discursul de deschidere al academicianului bănățean Ioan Păun Otiman, la o recepție la Academia Română.

I.C.A.R. - La prășit de usturoi, 1940.

Academicianul Gheorghe Ionescu-Șișești, cu ocazia primei sale vizite întreprinse în județul Timiș-Torontal, în anul 1921, va spune: *„În Banat am văzut tipul exploatărilor intensive moderne așa cum le găsim și în occidentul Europei. Ceea ce caracterizează moșiile vizitate de noi este organizarea aproape industrială. Investițiile de capital au ridicat exploatările la un înalt nivel de intensivitate. Același caracter intensiv îl înfățișează și agricultura țărănească. Țăranul din Câmpia Banatului este înstărit și bine utilat. Am văzut în comuna Cenad zeci de gospodării*

de țărani proprietari a 20–30 iugăre, case mari, cu numeroase camere, grajduri sistematice, magazii, pătule, remize, vite de rasă, secerătoare – legătoare, prășitoare, semănătoare. Utiiaji ca fermierii din America de Nord”.

I.C.A.R. - Serbarea anuală a recoltei, 1940

În anul 1929, la Cenadul Mare existau 192 de proprietari de vii, suprafața viei altoite fiind de 37 de jugăre și 16 jugăre de vie nealtoită. De asemenea, existau 12 pivnițe și două prese. În Cenadul Vechi existau 165 de proprietari de vii, suprafața cu vie altoită fiind de 34 de jugăre și 31 de jugăre vie nealtoită. Existau trei pivnițe și șapte prese.

Tot în 1929, comuna Cenadul Mare avea în proprietate o pădure în suprafață totală de 588 de jugăre cadastrale, din care 43 de jugăre cadastrale de poieni și 545 de pădure efectivă. Stejarul ocupa 246 de jugăre cadastrale, frasinul 73, ulmul 37, salcâmul 24, plopul și salcia 13, diverse alte specii 32.

Actualmente, în pădurea de la Cenad există următoarele specii indigene: carpen, anin negru, cer, stejar, plop alb, plop negru, salcie albă, ulm de câmp, velniș, păr pădureț, măr pădureț, paltion de munte, paltin de câmpie, jugastru, tei argintiu, tei cu frunză mare, frasin. Iar ca specii exotice: chiparos de baltă, ienupăr de Virginia, plop euroamerican, stejar roșu, nuc american, dud alb, maclură, sâmbovină americană, mălin american, glădiță, salcâm japonez, salcâm, arbore de plută, cenușer, arțar american, frasin american.

La solicitarea regelui României, Carol al II-lea, Uniunea Camerelor de Agricultură va solicita în teritoriu, pe 5 octombrie 1935, trimiterea situației statistice

cu proprietarii de moșii, vii, păduri etc. de 50-100 ha și peste 100 ha. Camera de Agricultură a județului Timiș-Torontal nu va da imediat curs acestei solicitări, drept pentru care va primi o nouă cerere pe 25 octombrie și cea de-a treia scrisoare pe 2 decembrie 1935. Va trimite situația cerută abia pe 12 decembrie, motivând că nu i-au fost trimise la timp situațiile de către comune. Cenadul Mare raportase pe 17

I.C.A.R. - Clădirea administrației și a laboratoarelor - 1940

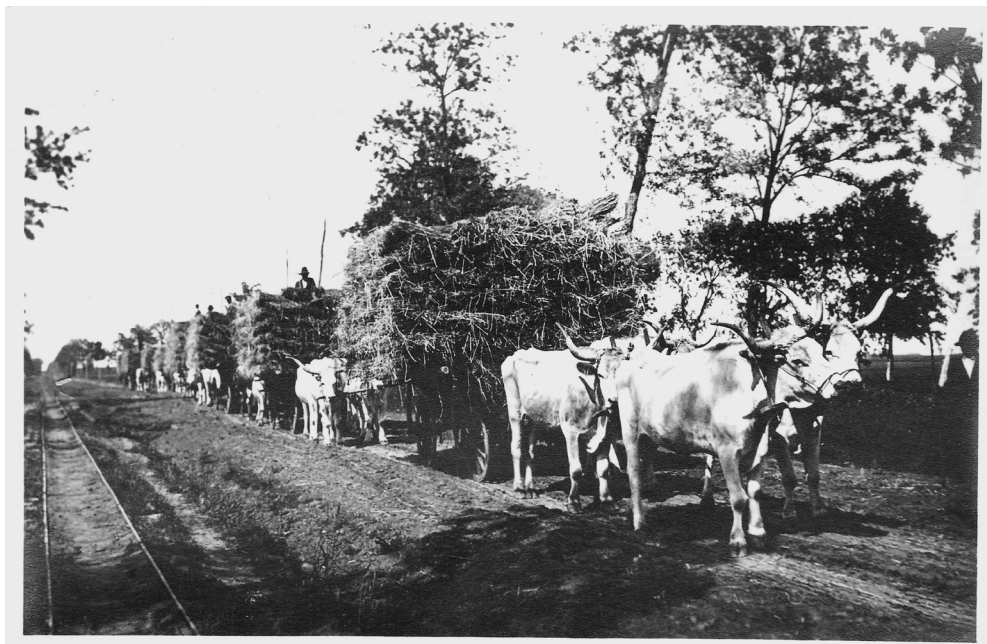
octombrie trei cazuri: Schmeltzer Anton – 50 ha; Tischler Elemer – 100 ha (Begova) și Stațiunea Experimentală a Banatului cu 400 ha (Pusta Giulia). Pe 18 octombrie, Primăria comunei Cenadul Vechi va raporta, la rândul său, că nu are în localitate vreun proprietar cu peste 50 ha de pământ, pădure etc.

În 1938, Cenadul Vechi raporta că nu are niciun crescător de viermi de mătase. În schimb, Cenadul Mare a avut 13 (în paranteze, numărul de kilograme de gogoși de mătase obținute): Jivu Saveta (37), Fleș Sofia (28), Vasile Pavel (29), Colompar Mitru (37), Colompar Petru (16), Muntean Sofia (16), Simedru Stanca (13), Pavel Sava (15), Crișan Gheorghe (15), Muntean Lucreția (11), Muntean Elena (24), Căpăț Maria (2), Damian Aurel (8).

O depeșă a Diviziei I Cavalerie trimisă la Pretura Sânnicolau Mare și ajunsă la Cenad, datată 4 august 1939, cere primăriilor de la graniță să urmărească dacă persoanele care trec granița la munci agricole ies din țară cu mai multe animale și se întorc cu mai puține, „...ca nu cumva să ne găsim în situația că ei au evacuat peste frontieră animale în avantajul inamicului.”

Statistica agricolă pe anul 1939/1940 relevă faptul că Cenadul Mare avea o suprafață totală de 9.000 ha, 5.981 de locuitori și 2.468 de gospodării. Pentru a

vă face o idee despre ce anume cultivau cenăzenii atunci, iată și datele (suprafețe cultivate și denumiri de culturi): grâu de toamnă – 2.450 ha; secară de toamnă – 35 ha; orz de toamnă – 250 ha; orz de primăvară – 100 ha; ovăz de primăvară – 300 ha; porumb – 2.500 ha; măhuri paie – 2 ha; fasole – 5 ha; mazăre – 1 ha; soia – 3 ha; cartofi – 400 ha; ceapă – 200 ha; varză – 100 ha; castraveți – 1 ha; usturoi – 200 ha;

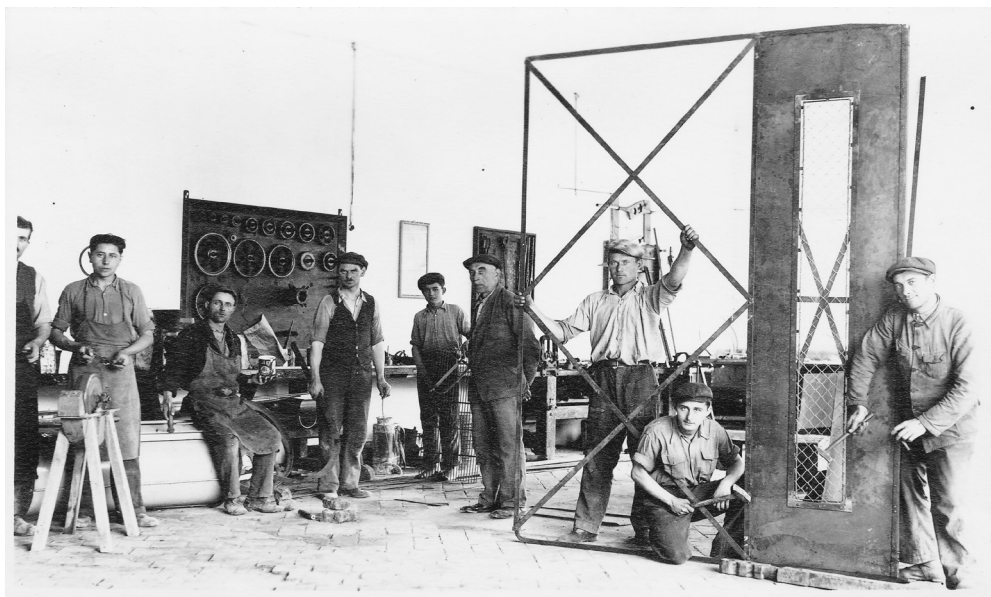

I.C.A.R. - Transportul cânepii de fuior la fabrica din Pordeanu, 1940. În stânga fotografiei se văd șinele trenulețului Decauville.

pepeni galbeni și verzi – 5 ha; ardei – 100 ha; pătlăgele roșii – 2 ha; cânepă fuior – 25 ha; floarea-soarelui – 25 ha; mac – 1 ha; rapiță de toamnă – 20 ha; sfeclă de zahăr – 30 ha; lucernă de nutreț – 150 ha; trifoi de nutreț – 300 ha; dughie de nutreț – 80 ha; borceag – 2 ha; sfeclă de nutreț 15 ha; dovleci în teren propriu – 1 ha; fânețe – 6 ha; pășuni – 600 ha; vii pe rod, altoite – 75 ha; vii pe rod, nealtoite – 1 ha; pepiniere de pomi – 6 ha; pruni – 3 ha; meri – 1 ha; peri – 1 ha; cireși – 1 ha; vișini – 1 ha; caiși – 4 ha; piersici – 10 ha;

Istoria a ceea ce mai multe generații de cenăzeni au cunoscut sun numele de Icar (de fapt, I.C.A.R., acronimul de la Institutul de Cercetări Agronomice al României) începe cel puțin în zorii secolului al XX-lea. După cum lesne se poate

observa pe harta Cenadului la a doua ridicare topografică, cea franciscană (Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme, 1806-1869), o mare suprafață de teren agricol aflat la vest de Cenad, în dreapta drumului spre Kiszombor și incluzând ceea ce este

I.C.A.R. - Atelierul mecanic, 1940

astăzi cartierul Satu Nou, aparținea fraților Cristofor și Ciril Nacu, ulterior Náko, fiind dobândită de către aceștia în urma conscripției din 10 decembrie 1781¹. Până în 1920, cea mai bogată proprietară din Cenad a fost ducesa Mileva de San Marco, strănepoata lui Ciril Nacu. Pe terenurile acesteia, s-a înființat o stațiune de selecționare a plantelor, de care pomenește însuși prof. Gh. Ionescu-Sisești: „*La Cenad am vizitat, pe moșia ducesei de San Marco, o stațiune de selecționare a plantelor organizată după toate cerințele științei moderne. Tehnica e călăuzită după cele mai riguroase perceptive ale științei. Nimic nu se seamănă decât în arătură de toamnă, asolamentul este cel puțin trienal. Valorificarea produselor se face printr-o industrie anexă, în special prin lăptării și mori.*”²

După exproprierea din 1921, societatea „Sămânța” S.A. din București cumpără materialul biologic de la amelioratorul Timar, care lucrase la ferma ducesei, și construiește o serie de clădiri și utilități aferente pentru o fermă care să se ocupe cu organizarea și executarea lucrărilor de ameliorare și comercializare a semințelor.

¹ Pr. Gheorghe Cotoșman - „*Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*”, 1935 (republicată în 2009).

² Ing. Gheorghe Ivașcu - „*Repere în cercetarea agricolă din Cenad*” (comunicare publicată în „*Anuarul Asociației Culturale «Concordia» Cenad - 2005*”).

Sub titlul „Călătoria de studiu din anul 1923 cu studenții Școalei Superioare de Agricultură dela Herăstrău“, „Buletinul agriculturii“ nr. 10-12/1923 (București, Atelierele „Adevărul“ S.A.) avea să scrie: „La Cenad, munca pusă în serviciul agriculturii și mai ales știința aplicată a fost cu atîta succes încununată încît nicăiri pe pămîntul de azi al țării nu s-a ajuns pînă unde s-a mers aici.

I.C.A.R. - Garnitura de plug cu aburi „Fowler“, 1940

Ferma Cenad este instalată pe moșia proprietate a d-nei Contese San Marco-Nako, care a fost expropriată în mare parte.

S-au lăsat proprietății numai conacul, pădurile, inventarul și 200 jug., restul domeniului a fost expropriat.

Inventarul a fost în întregime cumpărat de «Societatea Semința».

Stațiunea de Selecțiuni există de mai multă vreme decît «Soc. Semința».

În 1908, Timar-senior a întemeiat o stațiune de selecție la Belinț, lângă Lugoj. Această stațiune a fost mutată din cauza războiului la Cenad pe baza unui contract cu d-na contesa San Marco-Nako. Din cauza exproprierii contractul a fost trecut pe «Soc. Semința», la care d-na Contesă a devenit acționară, iar Timar, acționar și selecționist, apoi Ion Timar - junior.

Ferma dispune de cea mai frumoasă și bogată instalație de clădiri, grajduri, magazii, remize, puțuri arteziene și de vechiul inventar al moșiei, sporit cu mașinile, uneltele și aparatele necesare selecției.

Are instalată pe întreaga lungime a moșiei o linie ferată DECAUVILLE, care atinge fiecare parte a moșiei (rețeaua în întregime are 30 de km.) O carieră de nisip, scos din stratul de jos al solului, satisface nevoile de întreținere a liniei ferate. Linia ferată Decauville leagă grajdul cu platforma de afară și pe acesta cu cea de la câmp, pentru ca la rîndul său parcela de la câmp să se găsească legată și ea prin aceeași linie cu armanul și cu magazia, fabrica de prelucrat cînepă. Grijdul este legat prin linie ferată cu depozitul de furaje, lăptăria.

I.C.A.R. - Cântărirea sfeclii de pe parcele experimentale, 1940

[...] „Domeniul Porgany (Pordeanu) avea o suprafață de 5.600 jug., administrat prin diviziunea a șase ferme: Sandor, Terezia, Berta Mică, Berta Mare, Malvin, Kalman. Domeniul va fi însă împărțit după delimitarea frontierei dintre România și Ungaria, în Ungaria rămânând două ferme. Principiul după care s-a divizat astfel moșia, a fost ca la fiecare 2 km să se găsească o altă fermă, aceasta pentru economia de drumuri lungi la recoltă și la lucrări curente, și pentru ușurința aplicării unei bune administrații. Pe moșie sînt instalate în locuințe confortabile 160 de familii de muncitori, cu un total de 800 de suflete. Lucrătorii sînt vechi, stabiliți cu o generație mai înainte pe moșie. Există o școală, o grădiniță și biserica, construite și întreținute de proprietate. Pentru serviciul religios sînt angajați doi preoți catolici. (Biserica a fost renovată și resfințită în anul 2000, după ritualul greco-catolic, n.n.)

Pe linia ferată se transportau la nevoie și persoane. Vizitatorii, studenții Școlii Superioare de Agricultură de la Herestrău, își continuă drumul îmbarcați în opt vagoane Decauville, trase de câte un catâr, amenajate comod, cu bănci laterale ca la tramvai, acoperite, ca sa fie umbră. “ “

După cum relatează Páll Margit în articolul „Trenulețul Lóré, între Pordeanu și drumul Cenadului“, apărut în revista „Cenăzeanul“ nr. 1/2013, trenulețul a trecut

I.C.A.R. - Docar de vânătoare cu armăsari din rasa „Nonius“, 1940

în proprietatea „Prodaliment“-ului, apoi, prin anii 1960, în cea a Gospodăriei Agricole de Stat Cenad. Prin 1962, făcându-se drumul de piatră, s-a apelat la transportul furajelor pe șosea. Din acest motiv, trenulețul și-a pierdut utilitatea, fiind casat.

În 1935, „Sămânța“ era cel mai mare proprietar de pământ de la Cenad, deținând nu mai puțin de 400 ha. În 1942, va fi preluată cu tot cu personalul din cercetare, inventarul și materialul biologic de către Institutul de Cercetări Agronomice al României și se va înființa Stațiunea Experimentală a Banatului Cenad.

I.C.A.R.-ul cenăzean va fi vizitat, de-a lungul scurtei sale existențe, de sute de personalități din diferite domenii și numeroase țări ale lumii, dovada concretă fiind „Cartea de aur“ (cartea de oaspeți), care cuprinde impresii din perioada 1911-1960. La rândul său, Direcția Județeană Timiș al Arhivelor Naționale deține câteva referate privind excursia de studiu efectuată de agenți agricoli comunali în luna mai 1941.

Emil Negruțiu, directorul Camerei de Agricultură a Județului Timiș-Torontal, va anunța pe 12 mai 1941 Legiunea de Jandarmi Timișoara că instituția

pe care o conduce organizează o excursie de studii la Cenad, pentru a vizita Stațiunea Experimentală Agricolă a Banatului Cenad și gospodării din comunele Cenadul Mare și Cenadul Vechi, și va solicita o autorizație în acest sens. Însă deplasarea din perioada 18-22 mai nu s-a făcut doar la Cenad, ci și la ferma Ceala, Școala de Viticultură Miniș și Ocolul Agricol Lovrin. Au luat parte la excursie 48 de persoane de la ocoalele agricole din Buziaș, Ciacova, Comloșul Mare, Deta, Gătaia, Giulvăz, Periam, Recaș, Sânnicolau Mare, Lipova, Vinga și de la Camera Agricolă Timișoara (câte patru de la fiecare instituție).

Inginerul agronom Manea, șeful Ocolului Agricol Periam, va nota: „*Despre această stațiune s-a scris mult în literatura noastră agricolă și este binecunoscută de agricultori prin soiurile valoroase pe care le-a dat la multe plante agricole. [...] Este o stațiune experimentală agricolă modernă, unde sunt atâtea lucruri de văzut, atâtea exemple de urmat, încât găsesc că această stațiune ar trebui văzută de agricultorii din restul țării, îndeosebi de cei care lucrează în regiuni cu agricultură înapoiată. Agricultorii sunt mai ușor accesibili exemplelor vii decât vorbelor și această stațiune mai ales e un exemplu viu de agricultură rațională.*” Același Manea va mai scrie: „*La grâul de toamnă a dat soiul Cenad 117, la orzul de toamnă Cenad 395 și Cenad extensiv, iar acum este pe punctul de a da și pe Cenad 396, la orzoaică Cenad 75, la ovăz Cenad 88 și Cenad 2, la porumb Regele Ferdinand și la sfecla furajeră soiul Saccharoza. Suprafața de 880 jug. este cultivată cu peste 20 de plante diferite.*

Grâul de toamnă se cultivă peste 100 jug. cu soiurile Odvoș 241 și Cenad 117. Cel mai potrivit soi pentru stațiune s-a dovedit Odvoș 241. Cenad 117, deși ameliorat la Cenad, s-a dovedit mai potrivit pentru alte regiuni.”

Același Manea va observa că zona Cenadului e mai potrivită pentru cultura orzului de toamnă, fiind mai puțin expusă valului de căldură, care în mulți ani produce zbârcirea bobului. Orzoaica se cultiva pe o suprafață mică, iar la ovăz se utiliza soiul Cenad 88.

Cultură nerentabilă s-a considerat a fi porumbul, ceea ce îngreuna bugetul stațiunii. Se utiliza un soi patentat la Cenad, obținut prin încrucișarea soiurilor Regele Ferdinand și Fleischmann. Dar, pentru a mări rentabilitatea, „...s-a însămânțat pe același rând cu porumbul și cânepă pentru sămânță. Porumbul nu suferă din cauza acestei culturi duble întrucât fiecare din cele două plante preferă substanțe nutritive diferite.”

Pentru a preveni pagubele în cultura de rapiță din cauza gerurilor de iarnă ori a celor târzii, de primăvară, la stațiune s-a ales cultivarea acesteia după orzul de toamnă, într-o singură arătură, lăsându-se să se dezvolte și samulastra de orz. „*În felul acesta se obține o recoltă dublă, care este rentabilă chiar și în ani răi de rapiță.*”

Dar ceea ce vor observa mai mulți ingineri agronomi care au vizitat atunci stațiunea a fost faptul că specialitatea acesteia era producerea seminței de sfeclă furajeră și a celei de sfeclă de zahăr. Manea va nota că „*Stațiunea Cenad a pus problema producerii în țară a seminței de sfeclă de zahăr. Până acum importăm din străinătate această sămânță. Sunt câțiva ani de când se lucrează la ameliorarea sfeclei de zahăr și cu timpul vom avea și la această plantă soiuri valoroase produse la noi în țară.*”

Mai mult decât atât, „*Stațiunea mai cultivă culturi duble de rapiță sau mac cu chimion. Este o speculațiune agricolă, care într-o cultură de 2-3 ani de chimion este foarte rentabilă...*“, dar fiindcă era consumul mic, putea deveni nerentabilă dacă

I.C.A.R. în anul 1957/58: În picioare, de la stânga la dreapta: Theresia Waltrich (Letansgrobn), Elisabeth Richter (Peitersch) Magdalena Gillich (Zinkos), Elisabeth Eberhardt (Schrebsn). Mai jos, de la stânga la dreapta: Magdalena Weber (Mauermanns), Magdalena Schüssler (Schrebsn), Julianna Thiel (Weltschn).

stârnea interesul mai multor cultivatori. Tot la categoria „*speculă*“ erau trecute și cele de ceapă, usturoi și ardei, deoarece „...*dacă în unii ani aduc beneficii de zeci de mii de lei la jug(ăr), în alți ani toată recolta se aruncă la platformă (de gunoi, n.n.)*“.

Pentru culturile sale, stațiunea avea nevoie de îngrășăminte. Și cum cele artificiale, îndeosebi azotatele, erau scumpe, s-a ales utilizarea gunoiului de grajd. La data vizitei, stațiunea dispunea de un grajd cu o capacitate de 50 de vaci, însă existau doar 30, laptele obținut fiind utilizat în hrana oamenilor de la fermă și pentru hrana porceilor. „*Stațiunea se ocupă și cu îngrășatul porcilor. În vederea acestui scop, face încrucișări între York și Berk. Porcii obținuți din aceste încrucișări se dezvoltă și se îngrașă mai bine până la 6 luni.*

La Stațiune se mai urmărește și crearea unui tip de York obținut între Yorkul mare și mijlociu, având finte de urmărit o prolificitate normală (8-10 porcei), bot mai lung puțin ca la cel mijlociu și picioare mai dezvoltate.“ Același Manea va mai scrie: „*Azi când agricultura românească introduce noi plante de cultură mai rentabile decât cerealele, stațiunea încearcă să dea și la alte plante soiuri valoroase.*

De câțiva ani se ocupă cu ameliorarea sfecele de zahăr, usturoiului, cartofilor și cânepei. În anii trecuți, s-au ocupat chiar cu ameliorarea ricinului, bumbacului și inului“.

Stațiunea executa lucrările agricole cu tractorul, cu atelaje cu cai și boi, iar pentru arături dispunea de un plug cu aburi. Forța de muncă umană era asigurată de angajați și zilieri.

Inginerul agronom stagiar Ioan Maier va face observația că „O noutate constă în ararea drumurilor pe margini și însămânțarea lor cu ierburi.“

Usturoi de Cenad. Magdalena Blau și Elisabeth Gräbeldinger

era vorba de cultivarea unor specii de ierburi pentru sămânță (Lolium). Și tot Maier va scrie că „În ultimii ani s-a făcut o mică uzină electrică și clădirea laboratoarelor înzestrate cu toată aparatura modernă.“

Inginerul agronom Georgescu, șeful Ocolului Agricol Deta va remarca: „(Pe)De-o parte, Stațiunea propriu-zisă, care rezolvă chestiuni de natură științifică fără un scop imediat de rentabilitate, este un sacrificiu de cheltuieli pe care îl face Statul în interes național. Desigur, răsplătirea acestor cheltuieli este imensă prin diferențele de venituri ce producția națională le înregistrează aplicând rezultatele.

De cealaltă parte este Ferma Cenad, uzină de producție capitalistă, unde scopul final este venitul, mândria conducătorului.“

Și tot Georgescu va observa că „Amintim aci că producția de sămânță de sfeclă este aproape un monopol al Fermei Cenad...“ Pentru umplerea golurilor provocate de ape se cultiva chimionul, „...aceasta pentru ingeniosul principiu al dlui dr. Constantinescu enunțat plastic «pentru a trage două piei de pe oaie» și «a nu rămâne nicio palmă de pământ bine folosit»“. Referindu-se la cultura de mac și chimen, va scrie: „S-au dat câte 4 Kgr. din fiecare la distanță de 40 cm între rânduri, semănându-se în același timp la adâncimi diferite, pe același rând curgând sămânța în același tub. Această rezolvare, pentru a scoate cu oricare ocazie și a doua piele de pe oaie, a dat naștere și unei modificări mici, dar ingenioase, mașinii de semănat.“ În ceea ce privește porumbul, „...nu scapă nici ca principiu călăuzitor, astfel se face o cultură dublă de porumb cu cânepă

pentru sămânță, dându-se 15 Kgr porumb și 2 Kgr cânepă pro jugăr. Cele 150-200 Kgr sămânță de cânepă la jug. ce se recoltează în plus scot aproape cheltuielile ocazionale cu lucrările culturale la porumb. “ Iar în ceea ce privește cânepa pentru fuior, avantajul unei asemenea culturi la Cenad o constituia existența unei fabrici de prelucrat cânepă la Pordeanu.

Georgescu va fi foarte critic cu aspectul social al problemei: „În concluzie, întreaga uzină de producție agricolă se bazează pe un perfect simț comercial, iar diversitatea de culturi cu scopul de a utiliza cât mai intens munca omenească sau mai bine zis, deplasând expresia proprie «pentru a trage două piei de pe muncitorul pâlmaș», care este salarizat cu 38 lei zilnic și mâncare foarte slabă, ca să nu mai comparăm locuința lor cu grajdul porcilor. Nu se vede nicio inovație în ce privește viața omului cu tot simțul speculativ din celelalte ramuri. Dealtfel, în această exploatare pur capitalistă ca și în toate de aceeași specie admirăm perfectă organizare și colectivizarea procesului de producție. În ce privește sentimentele morale, problemele sociale, toate sunt inexistente decât ca o măsură tactică tot pentru asigurarea unei bune rentabilități.”

Inginerul agronom Longin Coruțiu din Ciacova va face în referatul său observații cu precădere la creșterea animalelor. Pe lângă rasa de vaci Siementhal, ținute într-un grajd alimentat cu lumină electrică, și cea de cai Nonius, cenăzenii de la stațiune creșteau și porci York și Mangalița: „Alimentarea scroafelor se face din vălaie de ciment, iar alimentarea purceilor se face în dispozitive speciale, suspendate. La înălțimea de 1 metru, la un capăt al boxei, s-a amenajat un etaj în care purceii se urcă pe o scară de lemn (scândură cu stinghii mărunte din 10 în 10 cm). Această boxă mică a purceilor este împrejmuită cu gard de sârmă, se poate umbla în ea prin partea pe unde se alimentează scroafele, iar purceii pot să urce și să coboare când vor și de câte ori vor.

Această etajare a boxei purceilor prezintă avantajul că purceii au la discreție mâncare când vor și câtă vor; fără a se mai amesteca cu purceii de la alte scroafe sau chiar a trece pe la alte scroafe, uneori îmbinându-se chiar de nu-i mai poți ști de la care scroafă sunt, apoi purceii stau la acea înălțime la o temperatură mai ridicată, mai constantă și într-un aer mai lipsit de bioxid de carbon care, fiind mai greu decât aerul, este întotdeauna jos, pe podea...”

Din păcat, de numele I.C.A.R.-ului se leagă și un teribil accident, cu multe victime. Iată ce povestește Emmerich Balthasar, unul din supraviețuitori¹:

„Stimate domnule Emmerich Balthasar, unde și când v-ați născut?”

- M-am născut în comuna Cenad, în anul 1940. Tot la Cenad am terminat, în 1954, școala de 7 clase. Liceul l-am terminat în limba germană, în 1957, la Timișoara.

¹ Din interviul „Fiecare rană se vindecă, însă cicatricile rămân”, semnat de Dușan Baiski și apărut în revista „Cenăzeanul” nr. 3/2013

- **În calitate de locuitor al Cenadului, cu ce anume v-ați ocupat de-a lungul timpului? Dar în special în septembrie 1961?**

- Din primăvara lui 1958 și până în ziua accidentului am lucrat la Stațiunea de Cercetări Agricole Cenad, ca muncitor agricol. Din anul 1960 am fost student la cursuri fără frecvență la Institutul Agronomic din Cluj. Din februarie 1962, am început să lucrez la Stațiunea de Cercetări Agricole Lovrin, în calitate laborant, iar din 1962 ca tehnician. După terminarea facultății, am activat ca inginer în cercetare și din 1975 ca șef de fermă. În 1980 am plecat în Germania, unde am lucrat timp de șase ani ca administrator la centrul experimental agricol al Fabricii Chimice Markttredwitz, iar alți 14 ani, tot ca administrator, la Centrul Experimental Erlasee al Institutului de Ameliorare a Viței de Vie Siebeldingen. În 2001 am intrat în pensie înaintea de termen, ca semihandicapat. Sunt căsătorit, am doi copii născuți în 1967 și, respectiv, 1969.

- **Pe 26 septembrie 1961, la Cenad, șvabii sărbătoreau a doua zi a kirchweihului, respectiv hramul bisericii romano-catolice din localitate, închinat Sf. Gerhard. De ce anume a intrat această zi în cronica neagră a Cenadului?**

- Luni, 24 septembrie 1961, așteptam cu nerăbdare autobuzul, cu care făceam zilnic naveta, să sărbătorim cel puțin seara kirchweihul. Autobuzul a ajuns cu întârziere, cred că avea pompa de benzină defectă. Totuși, motorul, care era în autobuz, lângă scaunul șoferului, a pornit, dar s-a oprit în momentul când mașina s-a pus în mișcare. Apoi șoferul a luat benzină într-o găleată și cu un furtun a făcut legătura cu carburatorul, realizând astfel alimentarea cu benzină prin cădere. Normal că aerul din autobuz s-a încălcat cu vapori de benzină. Oamenii au început să protesteze, în special un musafir din Ungaria. După repetate încercări de a porni, mașina a luat foc. Taxatoarea, care ținea găleata cu benzină, a căzut, carburantul s-a vărsat și urmările au fost catastrofale. La început au fost explozii repetate. Abia după ce s-a putut deschide cu forța ușa din spate și s-au spart câteva geamuri, a izbucnit un foc continuu, violent.

- **De ce nu s-au putut salva toți oamenii?**

- Ușile mașinii funcționau cu aer comprimat și erau închise. Cea din față, fiind îngustă, s-a deschis foarte greu. Angajații mai tineri stăteau de obicei în picioare, în partea din față a autobuzului și tocmai de aceea mulți dintre aceștia au avut arsuri grave. Eu am fost blocat în interior pe parcursul a patru sau cinci explozii și abia după aceea am putut ieși printr-un geam. Cum anume, nici eu nu mai știu. Îmbrăcămintea de pe mine n-a fost arsă, dar sub pantaloni am avut arsuri de gradul II, iar la mâini, cu care am luptat să scap cumva din mașină, arsurile au fost de gradul III. Temperatura a fost atât de ridicată încât efectiv ne-a prăjit.

- **Câți morți, câți răniți și câți au scăpat nevătămați sau relativ nevătămați?**

- Cred că șapte persoane au ars aproape complet în autobuz, printre care și două persoane din Ungaria. Cei cu arsuri grave au primit fiecare un cearșaf și cu camionul stațiunii ne-au dus la spitalul din Sânnicolaul Mare. Am fost peste 25 de persoane, dintre care trei au fost trimise cu heliicopterul la Spitalul Militar din Timișoara, unde au murit după câteva zile, printre care și fratele meu. În decurs de patru-cinci luni au murit încă patru dintre răniți. Eu am stat în spital patru luni, astfel că tot ceea ce știu mi s-a povestit. Numai una dintre victime, un ucenic de 15 ani, a murit în spitalul din Sânnicolaul Mare. Frații lui au donat piele, operația a reușit, dar având arsuri pe piele de peste 60% n-a supraviețuit. A suferit enorm.

- **Credeți că a fost vorba de vreun sabotaj sau doar o defecțiune tehnică**

- *Autobuzul a luat foc datorită unor improvizații neadmise, cu care șoferul a încercat să înlăture o defecțiune tehnică. El a fost vinovat, dar precis nu a vrut să facă un rău, poate avrut să arate ce poate. A fost neștiutor. Este adevărat că parcurile de mașini în general n-au fost bine întreținute, iar improvizații cu sârmă și clește s-au făcut des. Oamenii nu s-au putut salva, fiindcă ușile au fost închise sau a uitat șoferul să le deschidă. Poate nu a fost suficientă presiune în rezervorul de aer, iar focul s-a întins în câteva secunde.*

- **S-a scris în presă, s-a vorbit la radio despre accident?**

- *Eu nu știu dacă accidentul a fost discutat în presă ori la radio. În primele două săptămâni după accident eu m-am aflat între viață și moarte și după aceea mi-a fost teamă de faptul că voi rămâne invalid. Mâinile și brațele mi-au fost complet lipsite de piele, zile întregi am avut tampoane în nas pentru a opri sângele și am scuipat sânge. Numai datorită medicilor pricepuți, respectiv dr. Georgescu și dr. Mihăilescu, am mâini aproape normale. Mi-au transplatat cu succes pielea proprie, în trei operații consecutive, astfel că pe față nu am cicatrici. La indicația medicilor, la trei săptămâni după ieșirea din spital am început să lucrez, cu toate că nu puteam să țin bine în mână un creion. Am lucrat câteva luni în microscopie. Facultatea de Agronomie din Cluj mi-a acceptat să dau examene în septembrie*

- **A fost vreun proces al vinovaților?**

- *A fost un proces. Șoferul a fost condamnat la închisoare. Accidentații au fost desbăgubiți pentru haine arse, ceasuri sau alte mărunțișuri. Angajații au primit salariul întreg pe perioada de boală. Ce au primit zilierii, invalizii sau copiii victimelor, nu știu. Faptul că fratele meu a murit în acest accident a schimbat radical viața în familia noastră. Au urmat ani întregi de doliu. Eu lucram la Lovrin, astfel că părinții mei au rămas singuri.*

- **Cum resimți evenimentul astăzi?**

- *Mai sufer de leziuni ale căilor respiratorii și deja la vârsta de 40 de ani am fost bolnav de inimă. Dar cu operații și medicamente mă descurc și sunt mulțumit. Fiecare rană se vindecă, însă cicatricile rămân. Astăzi consider că accidentul, cu toate urmările sale, a făcut parte din destinul meu. Sigur, nu pot uita caroseria aceea de autobuz fără acoperiș, cu victime complet arse, cu răniți cărora le atârna pielea aidoma unor zdrențe. Nu plângea nimeni. Erau cu toții înțepenți. Asta a fost.*

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale – Fond 124 – Camera de Agricultură Timișoara, inv. 152, dosarele nr. 32/1926, 9/1929, 27/1935, 30/1938, 18/1939, 57/1941, 31/1946; Fond 942 – Primăria Cenad, inv. 1388, dosarul nr. 2/1939.

Pr. Gheorghe Cotoșman - „Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad”, 1935 (republicată în 2009).

Ing. Gheorghe Ivașcu - „Repere în cercetarea agricolă din Cenad” (comunicare publicată în „Anuarul Asociației Culturale «Concordia» Cenad - 2005”).

„Cenăzeanul” nr. 3/2013.

G.A.C. „Ștefan Plăvăț”¹

Treieratul, la Cenad

Gospodăria Agricolă Colectivă „Ștefan Plăvăț” din Cenad a fost înființată ca urmare a Rezoluției C.C. al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949 privind colectivizarea agriculturii. Comitetul de inițiativă a întocmit o listă cu 116 familii, care a fost trimisă spre aprobare la București, la C.C. al P.M.R. La data inaugurării, 11 familii au lipsit sub pretextul că „sunt prea bătrâni, că nu pot lucra și vor mai aștepta să mai vadă rezultatele la anul ale Goscolului. Reiese că dușmanul nu a dormit nici de această dată, el a căutat să submineze și această înființare a Goscolului, ceea ce nu le-a reușit cum ei au crezut. Au fost demascați și puși la gazeta

¹ Ștefan Plăvăț s-a născut în 1913, la Eșelnița. Membru al Partidului Comunist Român. A activat ca partizan în Munții Carașului în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A sabotat eforturile de război româno-germane. Pe 13 iunie 1944, în urma trădării de către un partizan, trupele guvernamentale române au înconjurat grupul lui Plăvăț. Dacă unii dintre camarazii săi au scăpat în pădure, el a fost împușcat mortal. După instaurarea comunismului în România, a fost considerat erou și numele său a fost dat multor școli, străzi și piețe din România.

de stradă ca: Dr. Popovici¹, care a fost și mutat, chiaburul Socol Ioan care face parte din secta religioasă baptistă, agenții agricoli Munteanu și Ciobanu, care au fost și ei schimbați din serviciu. Toți cei de mai sus au lansat zvonul că va veni război și vouă vă trebuie colhoz. “ Pe 15 august, membrilor înscriși le-a fost prelucrat statutul-model, iar a doua zi s-a format comitetul provizoriu, ales de adunarea generală și format din patru membri: Jivanov Branco, Jivici Borislav, Stoianov Gheorghe și Varga Pavel.

Produsele cenăzenilor, gata pentru însilozare

„Comasarea a început în ziua de 15/VIII și s-a terminat la 25/VIII/1949. Membrii goscolului au dat un sprijin efectiv inginerilor cărora le-a fost încredințată munca de comasare. Comasarea s-a făcut în 3 trupuri, luându-se pământul cel mai potrivit și mai bun. Prin comasare au fost scoși 61 chiaburi, 34 mijlocași și 123 țărani săraci, a fost repartizat țăranilor săraci și mijlocași pământul cel mai bun și în apropiere. Semnarea proceselor-verbale s-a făcut în număr de 120. Greutăți au fost din partea chiaburilor care nu au vrut să semneze, refuzând categoric semnarea, totuși prin munca de lămurire s-a ajuns ca numai 28 procese-verbale să nu fie semnate.“

Același raport asupra G.A.C. „Ștefan Plăvăț“ din Cenad, trimis la București ca răspuns la o circulară trimisă de Comitetul Central al P.M.R., la 19 august 1949, cu privire la gospodăriile agricole colective inaugurate sau în curs de inaugurare, cu termen de răspuns 31 august 1949, de la G.A.C. „Ștefan Plăvăț“ din Cenad, patronată de Fabrica „Solidaritatea“ din Timișoara, descrie pe larg atmosfera din ziua inaugurării:

¹ Dr. Virgil Popovici a fost transferat la Felnac, după 25 de ani în slujba cenăzenilor. Dar pe 16 octombrie, un grup de cenăzeni, membri de partid, ai organizațiilor de masă și țărani muncitori vor cere în scris retransferarea acestuia la Cenad, deoarece „cunoaște toate familiile și bolile prin care a trecut fiecare locuitor...“

„În ziua de 28/VIII s-a făcut inaugurarea goscolului ȘTEFAN PLĂVĂȚ din Cenad, în prezența tov. delegate a C.C. al P.M.R. MIHALCA ELISABETA, fiind prezenți tov. Secretar al Județenei Timiș NECULA Gh., [...] A fost ales

Cenăzenii la strânsul recoltei

ca președinte Jivanov Branco și Comitet de conducere compus din 5 tov. și o tovarășă, precum și 3 cenzori. La semnarea tabelului de constituire au lipsit din 122 înscriși 10 tov. motivând că au avut de trierat. În timpul inaugurării a fost agitație bună, goscolnicii s-au manifestat cu entuziasm. [...] După-masă, la serbarea festivă, au luat parte 7.000 de cetățeni din toate comunele din apropiere, luând cuvântul cetățeni din diferite comune. Au luat cuvântul tov. Secretar NECULA Gh., tov. Președinte COTOARĂ Severin, tov. CRISTEȚIU și alții. Primirea s-a făcut într-un stil sărbătorec bine pregătit. Din punct de vedere organizatoric s-a văzut că au fost și unele slăbiciuni, nu s-au putut ține în ordine masele care forfoteau pe toate părțile și nu a fost o disciplină cum ar fi trebuit să fie. Ornamentarea a fost bine pregătită, având și sprijinul Județenei P.M.R. Timiș.“

Într-un material intitulat „Răspuns la întrebări“ și datat 11 decembrie 1949, Giulvezan Lazăr, responsabilul organizatoric al G.A.C. , scria:

„Suprafața totală a G.A.C. este de 667,7679 ha.

Suprafața arabilă: 671, 7979 ha (mai mare decât cea totală?, n.n.).

Inventarul viu și mort pe care îl posedăm este următorul: 91 cai, 9 mânji, 2 boi, 4 tăurași, 2 cai au fost vânduți cu suma de 32.000 lei, iar unul dat hingherului din cauză că nu mai era bun de muncă.

Cu recolta de struguri, spre casă

Inventarul mort: 63 pluguri, 69 căruțe, 4 semănători grâu, 1 secerătoare, 63 grape, 54 prășitoare, 2 vânturători, un tractor, 1 platformă tractor, 4 cositoare fân, 1 tăvălug și 94 hamuri complete.

Situația membrilor (familiilor, n.n.) G.A.C. pe naționalități: 99 sârbi, 17 români, 16 maghiari și 1 rus... [...]

Total general: 235 bărb. 242 fem. 477 copii.

Din totalul membrilor avem 240 brațe de muncă.

Pe origine socială: 17 muncitori, 4 mic-burghezi, 98 mijlocași și 14 săraci. Total 133 familii.“

După înscrierea a 133 de familii de țărani săraci și mijlocași și după aprobarea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, pe 28 august 1949 s-a inaugurat Gospodăria Agricolă Colectivă „Ștefan Plăvăț“ din comuna Cenad, „având ca patroni pe Tovarășii dela Intreprinderea Techno-Metal din Timișoara“.

„Cu câtă mândrie justificată au primit vestea aprobării cele 133 de familii, mândri de a fi primi din județul nostru chemați să popularizeze începutul de viață nouă, să arate îndărătnicilor foloasele muncii în comun pe suprafețe întinse, cu mașini perfecționate, să fie agitatori în lupta pentru făurirea unei vieți mai îmbelșugate,

prin scăparea de mizerie, sărăcie și din g(h)iarele exploatoare ale chiaburilor, dușmanul nostru de clasă dela sate, propagatori și ațâțători la război, agenți ai clicii Tito-Rancovici și ai Imperialismului anglo-american“. După câteva luni de la înființare, alte 14 familii de țărani săraci și mijlocași intră în G.A.C., numărul total fiind de 147 de familii. Odată cu înființarea G.A.C. se organizează și grupul

Cenăzeni, la cooperativă. Deasupra raftului, în dreapta, portretul lui Karl Marx.

membrilor de partid, îndrumat de organizația de partid și care-și ține ședințele în fiecare joi. La aceste ședințe se prelucrează materiale din ziarele de partid și se dezbate și probleme ale G.A.C.

Dar iată și datele privind G.A.C.:

Din cele 147 de familii intrate în gospodărie, opt au fost fără pământ, cinci sărace și 123 de familii mijlocașe. După naționalitate, 18 erau familii de români, 107 de sârbi, 21 de maghiari și una de altă naționalitate (nu s-a precizat).

Cele 147 de familii numărau 497 de membri, situația acestora pe grupe de vârstă fiind următoarea: a) sub 14 ani: 51 de sex masculin și 47 de sex feminin; b) între 14 și 18 ani: 13 de sex masculin și 24 de sex feminin; c) între 18 și 60 de ani: 158 de sex masculin și 154 de sex feminin; d) peste 60 de ani: 21 de sex masculin și 29 de sex feminin. Așadar, în total erau de 243 de sex masculin și 254 de sex feminin.

Consiliul de conducere era format din: Jivanov Branco (președinte), Galetin Jivco, Vlașcici Darinca, Varga Pavel, Isac Pavel, Stanciu Gheorghe și Jivici Borislav.

Comisia de cenזורi avea următoarea componență: Belici Arcadie, Muntean Mihai și Kapitanyi Peter.

Personalul administrativ și de meseriași era format din: Galetin Sava (socotitor), Harkai Ioan (magaziner), Niculescu Vasile (fierar), Jivici Dragomir (fierar), Uncianski Sava (fierar), Jivici Dumitru (lemnar), Onița Petru (lemnar), Nedelcov Dușan (paznic de noapte), Lazin Vlaico (paznic de noapte), Jivanov Alexandru (paznic de noapte), Isacov Milan (paznic de noapte), Vlașcici Dina (paznic de noapte).

Membrii G.A.C. au fost repartizați în șase brigăzi de muncă:

Brigada nr. 1 – brigadier Pavlovici Vișentie – 24 de bărbați și 25 de femei; Brigada nr. 2 – brigadier Ciobanov Iova – 25 de bărbați și 27 de femei; Brigada nr. 3 – brigadier Stoiacov Milivoi – 21 de bărbați și 28 de femei; Brigada nr. 4 – brigadier Socol Ioan – 26 de bărbați și 26 de femei; Brigada nr. 5 – brigadier Popovici Slavco – 23 de bărbați și 23 femei; Brigada nr. 6 – brigadier Toth Ștefan – 21 de bărbați și 26 de femei. Cele șase brigăzi numărau 300 de brațe de muncă, din care 140 de bărbați și 160 de femei.

G.A.C. dispunea de 707,45 ha de teren din care: 588,45 ha teren arabil, 36 ha fânețe, 72 ha grădini de zarzavat, 5 ha de viță de vie, 2 ha de livezi și pomi, 1 ha bălți, 3 ha curți și terenuri construite. Membrii săraci au adus în gospodărie 45,5 ha, iar cei mijlocași 661,95 ha. Comasarea s-a făcut în trei trupuri și au fost mutați: țărani săraci cu 188 ha, țărani mijlocași cu 145 ha și chiaburi cu 42 ha, în total 375 ha. Membriilor le-au rămas pentru folosința personală 34,75 ha.

De asemenea, G.A.C. „Ștefan Plăvăț” dispunea de diverse clădiri și construcții, donate de către Ministerul Agriculturii, astfel: o clădire administrativă cu trei încăperi, nouă magazii cu o capacitate totală de 25 de vagoane, un atelier de fierărie, un atelier de tâmplărie, un atelier de lemnărie, 14 pivnițe, un grajd pentru 20 de vite, 10 cocini pentru porci, trei cotețe pentru pui și păsări, cinci remize pe o suprafață de 170 mp, 12 pătule cu o capacitate însumată de 18 vagoane, o platformă de gunoi.

Inventarul viu era compus din: 79 de cai, 14 scroafe, doi boi, vaci de lapte (număr neprecizat), un taur de reproducție, un armăsar de reproducție, doi vieri de reproducție, opt exemplare de tineret cabalin și cinci de tineret bovin.

Inventarul mort (mijloace fixe) se compunea din: 75 de pluguri de la membri și două pluguri donate, 68 de grape de la membri și două donate, 53 de prășitoare de la membri și una donată, cinci semănători de grâu de la membri, două semănători de porumb de la membri, două secerători simple de la membri și una donată, trei vânturători de la membri, o batoză de porumb de la membri, o tocătoare de furaje de la membri, 71 de căruțe de la membri, un tractor marca „Fordson” donat și o urluitoare de porumb donată. Donațiile primite la constituire au fost evaluate la suma de 330.440 de lei.

Caracterul G.A.C. era agricol, dar se dorea completarea cu alte ramuri productive: crescătorie de vite, de porci, de păsări, apicultură, pomicultură și grădinărit.

În 1951, G.A.C. „Ștefan Plăvăț” a recoltat și vândut: 11.100 kg cartofi, 70 kg de ceapă, 74 kg caise. În atelierele sale s-au făcut: 15 lăzi pentru stupi, 26 de paturi pentru grădinița sezonieră, stâlpi pentru parcul din fața sediului administrativ, 10 loitre pentru căruțe.

S-au împrumutat de la Gospodăria de Stat din Sânnicolau Mare 11.000 kg de ovăz pentru hrana vitelor și 4.000 kg de grâu de toamnă pentru sămânță.

În 1950, potrivit dării de seamă de la sfârșit de an al conducerii G.A.C. „Ștefan Plăvăț“, pentru ridicarea nivelului politic și cultural al membrilor gospodăriei, s-a organizat un club cu o bibliotecă cu 574 de volume, scrise inclusiv în limbile naționalităților conlocuitoare. Aici se citeau în colectiv ziarele și revistele partidului, articole „*îndeosebi referitoare la realizările și metodele de muncă ale Kolhoznicilor din U.R.S.S., între cari Pământ desțelenit de M. Șolohov, Agricultura Sovietică cea mai înaintată agricultură din lume, Statutul Gospodăriei Agricole etc.*“

De asemenea, s-a mai organizat un cor, care a luat parte la întrecerea corurilor din Plasa Sânnicolau Mare și de la județ, primind chiar și o mențiune. Alături de acesta s-au mai înființat o echipă artistică și una de dans, care au evoluat în cadrul șezătorilor culturale lunare de la căminul cultural.

Revărsarea râului Mureș, în 1970. Apa a ajuns până la dig.

Organizația de partid din comună a organizat pentru o parte din membrii G.A.C. un curs seral de iarnă și unul pentru perioada muncilor agricole, care se desfășura lunea, de la ora 19, fiind frecventat de 32 de persoane. De asemenea, tot pentru „*intensificarea muncii politico-culturale în perioada muncilor agricole*“, la prânz, în cadrul fiecărei brigăzi câte o persoană desemnată citea pentru toți articolul de fond din „*Scânteia*“, dar și articole din viața colhoznicilor și a gospodăriilor agricole colective din țară.

Aceeași dare de seamă mai pomenește de înființarea în cadrul clubului și a unei secții de cultură fizică și sport, având ca activități: șah, tenis de masă, popice, volei și fotbal. Tinerii au amenajat în mijlocul comunei un teren de sport, iar în curtea clubului, un teren de volei și popice.

Inventarul sportiv al G.A.C. a fost completat printr-o donație din partea Ministerului Afacerilor Interne cu: două anvelope pentru mingi de volei, două grenade, o anvelopă pentru minge de fotbal, patru camere de mingi, un disc, două greutateți, 40 de maieuri, trei mingi de oină, o plasă de volei, 12 șorturi pentru tenis, două sulițe, 24 de tricouri, 20 de perechi de chiloți, 32 de perechi de pantofi de tenis și patru cutii sac complete.

O altă dare de seamă a fost întocmită de către consiliul de conducere al G.A.C. pentru perioada 1 ianuarie-31 decembrie 1951. Aici se vorbește despre înființarea G.A.C. la 28 august 1949, de către 121 de familii, cu 649 ha de teren, 94 de cai și 70 de căruțe, dar și despre „*lupta de clasă ce (se) ascute pe zi ce trece*“, mai ales a celei „*împotriva elementelor chiaburești, care au căutat să împiedice înființarea Gospodăriei noastre Colective, cum au fost chiaburii Țvetcov Țvetco, Jivici Radivoi, Târziu Meilă, Pune Pali, Jung Petru și alții care au căutat să infiltreze în Gospodăria noastră Colectivă elemente ca: Sapungin Milan, Muntean Ana, Jivici Azilca și alții, care au subminat mersul înainte al Gospodăriei noastre Colective și au ațâțat ura între naționalitățile conlocuitoare din Gospodăria noastră Colectivă, servind prin asta intereselor imperialiștilor anglo-americani și slugoilor lor tito-rancovici* (scris cu litere de rînd, n.n.).“

La finele lui 1951, G.A.C. număra 309 familii și avea 1.399 ha de pământ arabil. De asemenea, mai dispunea de: 124 de cai, doi boi, doi măgari, 19 cabaline tinere, nouă bovine tinere, 13 vaci cu lapte, 42 de scroafe de prăsilă, doi vieri și patru mascuri, găini și cocoși rasa „*Leghorn*“, 46 de familii de albine, 128 de oi și 30 de miei. Iar ca mijloace fixe: 52 de pluguri cu diferite brazde, 47 de grape cu colți, 17 semănători de grâu, nouă semănători de porumb, cinci secerători legătoare, 38 de prășitori, 11 cositori de fân, opt grape mecanice, două tractoare „*Fordson*“, 68 de căruțe, trei platforme, șapte stropitori de vie, hamuri de piele, 50 de hățuri etc.

Din grâul recoltat de pe cele 277 ha, s-a predat cota către stat de 57.510 kg. Membrii G.A.C. le-au revenit 3,31 kg/zi muncă.

Pentru „*a ridica noi cadre*“, a fost înființat un curs de agromecanic profesional, la care au participat 30 de persoane.

Însă euforia din primul an de existență a dispărut, astfel că darea de seamă din 1951 abundă de critici în final. Se încheie tot prin înfierarea imperialismului anglo-american și a clicii fasciste „*tito-rancovici dela Belgrad*“, dar și cu o suită de laude și lozinci la adresa U.R.S.S., Stalin și P.R.M.

Pe 31 ianuarie 1961, adunarea generală a membrilor G.A.C. „*Ștefan Plăvăț*“ hotărăște dezarondarea sa și constituirea a două gospodării agricole colective de sine stătătoare. Această hotărâre este aprobată în aceeași zi de către Comitetul Executiv al Sfatului Popular al Raionului Sânnicolau Mare și, imediat, de către Sfatul Popular al Regiunii Banat, prin decizia 21/31 ianuarie 1961. Din respectivul act reiese faptul că organizația, înființată la 30 august 1949 (dată diferită de cea vehiculată în darea de seamă din 1950, care pomenea de ziua de 28 august) dispusese până atunci de 1.661 de familii membre și de o suprafață totală de 5.480,15 ha.

Prin dezarondare, se înființează: a) Gospodăria Agricolă Colectivă nr. 1, cu 805 de familii, 1.113 brațe de muncă și o suprafață totală de teren de 2.567,74 ha, care primește denumirea de G.A.C. „*Mureșul*“; b) Gospodăria Agricolă Colectivă nr. 2, cu 855 de familii, 1.095 de brațe de muncă și o suprafață de 2.512,86 ha, care primește denumirea de G.A.C. „*Ștefan Plăvăț*“.

Motivațiile declarate ale acestei despărțiri le găsim formulate în Decizia nr. 22/1961 a Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Raionului Sânnicolou Mare: „*Având în vedere că actuala formă de organizare a gospodăriei agricole colective, care deține în prezent suprafața de 5.399 ha teren agricol, este greoaie și nu se poate dezvolta într-un ritm rapid,*

Având în vedere faptul că prin divizarea în 2 gospodării agricole colective munca organizatorică se va putea desfășura în condiții mult mai bune, iar din punct de vedere economic ele se vor putea consolida și dezvolta multilateral.“

Iată, în cele ce urmează, care a fost componența conducerii G.A.C. „*Mureșul*“ în 1961: consiliul de conducere: Rusu Gheorghe (președinte), Wolf Nicolae (vicepreședinte), ing. Manca Vasile (vicepreședinte). Trebuie făcută observația că tabelul scris la mașină conținea inițial în funcția de vicepreședinte numele lui Meszarosch Joseph, care a fost înlocuit de cel al lui Hinkel Johann, apoi de cel al lui Wolf Nikolaus, ultimele nume fiind scrise de mână. În același tabel, ing. Manca Vasile fusese trecut scris cu mașina ca simplu membru, ulterior adăugându-se în dreptul numelui funcția de „*Vice Președinte*“.

Faptul că pe tabelul inițial există aceste adăugiri denotă că s-a dorit probabil o anumită componență, dar în adunarea generală oamenii și-au impus până la urmă punctele de vedere, mai cu seamă că numele lui Wolf Nicolae nu existase pe lista bătută la mașină nici măcar cu funcția de simplu membru al conducerii. În fine, la membri figurează: Kerekeș Iosif, Mizu Elisabeta, Iovan Gheorghe, Silvacichi Sava, Dehelean Gheorghe, Rujici Vitomir. Comisia de revizie avea ca alcătuire: Belici Arcadie (președinte), Wiener Joseph și Kovacs Pavel ca membri. Contabili au fost: Regep Valerie, Oprean Gheorghe, Stanciu Gheorghe, Nedelcov Jiva, Silvacichi Olga. Casier era Mizu Damian, iar tehnician zoo-veterinar Isac Gheorghe. Mai existau și doi brigadieri: Jivici Vitomir și Wolf Nikolaus.

Referatul de dezarondare a gospodăriei agricole colective „*Ștefan Plăvăț*“, din 28 ianuarie 1961, începe cu următorul paragraf: „*În anul 1949 în această comună s-a aprins prima luminiță a socialismului din agricultura raionului nostru. Dacă la început flacăra acestei luminițe a pâlpâit timid, ea a crescut și luminat calea țăranilor muncitori, care la îndemnul partidului au hotărât să rupă lanțul mizeriei și sărăciei, formând marea familie a colectivităților din Cenad.*“

În context, trebuie amintit de cele două săptămâni de practică a elevilor la început de an școlar. A fost o stratagemă de ocolire a legislației ce interzicea utilizarea forței de muncă a celor care nu trecuseră de majorat (vârsta de 18 ani). Generațiile cenăzenilor care au fost copii în perioada respectivă își aduc, desigur, aminte de orele petrecute fie la silozurile de ceapă, morcovi, cartofi etc. de la gară, fie pe câmpul cu ardei de peste calea ferată.

La 28 decembrie 1970, va avea loc adunarea generală a membrilor Cooperativei Agricole de Producție „Cenad I” (fosta Gospodărie Agricolă Colectivă „Ștefan Plăvăț”), la care din cei 472 de cooperatori apți de muncă vor participa 368. Președintele C.A.P.-ului era Gheorghe Regep, iar secretarul Comitetului comunal de partid, Petru Obradov. Un punct important pe ordinea de zi: propunerea privind unificarea celor două gospodării agricole colective înființate după dezarondarea din 1961. Iată și motivația: „În prezent, datorită

Cenăzeni, cu produsele la cântar

dezvoltării bazei materiale a cooperativelor agricole din Cenad, dotarea I.M.A. cu tractoare și utilaje corespunzătoare, precum și structura culturilor din C.A.P., impun unirea forțelor celor două C.A.P.-uri într-o cooperativă puternică, în care amplasarea culturilor se va putea face în condițiuni mai bune și în acest fel se poate trece la specializarea acelor ramuri sau culturi care să aducă venituri mari membrilor cooperatori.“ La finalul adunării, toți cei prezenți vor fi de acord cu unificarea.

În aceeași zi, are loc și o adunare generală comună a membrilor cooperatori din cele două C.A.P.-uri, la care vor lua parte 368 de membri ai C.A.P. „Cenad I” și 318 membri ai C.A.P. „Cenad II”.

În darea de seamă a C.A.P. „Cenad” privind activitatea consiliului de conducere în 1970, prezentată în cadrul adunării generale din 30 ianuarie 1971, sunt analizate și efectele produse de inundațiile din luna mai și excesul de umiditate: „Astfel, inundațiile din mai 1970 și excesul de umiditate ce a urmat

acestora, au scos din sfera producției o suprafață arabilă de 1.000 ha pe care se prevedea realizarea unei producții de cereale, legume, fructe, de peste 15 milioane lei ceea ce a diminuat tariful stabilit de adunarea generală anterioară, pe normă convențională, de la 28,50 lei cât a fost planificat, la 15 lei cât s-a realizat.

Ca întotdeauna în clipele grele, și de această dată țărănimea cooperatistă a simțit din plin grija partidului și sprijinul statului, care s-a materializat pe scara întregii țări, în uriașe ajutoare materiale acordate țărânimii, unităților lovite de calamități. Pentru operatorii din Cenad, acest ajutor s-a concretizat prin suma de 400.000 lei ajutor bănesc, 70.000 lei valoarea semințelor acordate gratuit, amânarea rambursării unor credite în valoare de 4 milioane lei și acordarea pentru susținerea cheltuielilor de producție și achitarea avansului bănesc lunar în 1970, precum și pentru înlocuirea furajelor calamitate a sumei de 800 mii lei. Pentru acest sprijin prețios, consider că sunt în asentimentul tuturor operatorilor din Cenad, de a mulțumi partidului, Comitetului Central și personal tov. Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, pentru grija și sprijinul pe care ni l-a acordat în anul 1970 pentru vindecarea și acoperirea pagubelor pricinuite de inundațiile provocate de Mureș și care se ridicau la peste 10.000.000 lei. “

În aceeași dare de seamă sunt criticați mecanizatorii, care: „... nu au fost legați direct de rezultatele obținute în producție, rezultate exprimate în tone, nu au fost integrați în formațiunile de bază, unele lucrări au fost de slabă calitate, mai ales prășitul mecanic, fertilizarea uniformă a culturilor și altele, de unde vine stringentă, de mare actualitate, necesitatea legării strânse a mecanizatorilor de rezultatele obținute în producție, sporirii răspunderii și rolului acestora în buna desfășurare a producției agricole. “

Este, de fapt, o dovadă clară a lipsei de motivație, situație tot mai evidentă și acută datorată, evident, formei de proprietate, cea colectivă. După doar 21 de ani de la înființarea colectivei, cenăzenii devin tot mai sceptici în ceea ce privește succesul unei asemenea forme de organizare. Un scepticism direct proporțional cu propaganda de partid. Iată încă o dovadă concludentă, surprinsă în aceeași dare de seamă: „... dintr-un număr de 1.371 membri operatori apți de muncă, un număr de 304 operatori, adică 23%, nu au efectuat minimum de zile normă prevăzute pe braț de muncă, ceea ce s-a răsfrânt negativ la efectuarea la timp și în bune condițiuni a lucrărilor agricole, acest fenomen fiind mai accentuat la cooperativa Cenad II. “

Nu au fost scutiți de critică nici cei din conducerea C.A.P.-ului: „Trebuie arătat totodată că și sistemul de organizare a muncii, care nu a asigurat stabilitatea activității operatorilor în aceeași formațiune de muncă, la aceeași cultură, precum și neajunsurile sistemului de plată, legat de principiul zilei-muncă și care a dus la egalizarea veniturilor între operatori, au constituit în bună măsură motive care au determinat o participare scăzută la muncă a unor operatori. “ Să nu uităm însă că sistemul de plată era dictat de sus, de la partid: „Prin introducerea noilor forme de organizare a muncii în ferme cu gestiune economică proprie, se realizează indicația cuprinsă în expunerea tov. Nicolae Ceaușescu de a lega operatorul de o formațiune stabilă de producție, iar prin introducerea acordului global, cu plata în bani și în natură, care este o măsură de cea mai mare însemnătate, se va da

posibilitatea retribuirii cooperabilor în concordanță deplină cu munca depusă de fiecare și aceasta va stimula participarea efectivă la muncă.“

Din ultimele două fragmente ale dării de seamă se poate trage limpede concluzia că între teorie și practică a fost o cale lungă. Acordul global poate fi interesant și eficient, însă în condițiile unor locuri de muncă identice pentru toți, urmând ca diferențierea să fie dată de gradul de implicare al fiecăruia în parte. Pot exista locuri de muncă mai profitabile și altele mai puțin profitabile, unele oferind condiții mai bune, altele condiții mai puțin bune ori chiar proaste. Prin însăși natura sa, omul va căuta întotdeauna condițiile optime.

Așadar, nu e de mirare că sistemul acordului global a determinat și la C.A.P. „Cenad“ nemulțumiri și, firește, dezinteres față de muncă. Supuși presiunilor, cei aflați pe diversele trepte ale conducerii C.A.P.-ului au mutat oamenii de la o muncă la alta, în ideea de a-i mulțumi. Numai că locurile de muncă, asemenea, profesiilor, își aleg oamenii potriviți, tocmai fiindcă nu suntem cu toții egali în fața naturii. În context, o persoană firavă, femeie sau bărbat, nu va face față la fel ca una viguroasă. Un tânăr cooperabil nu va fi nicidecum motivat dacă va fi pus la sectorul porcine, dar va fi foarte motivat la sectorul cabaline.

Membrii consiliului de conducere al C.A.P. „Cenad“ la 30 ianuarie 1971 erau următorii: Ardeleanu Aurel (președinte) și Marianuț Ioan (vicepreședinte), iar ca membri: Regep Gheorghe, Böhm Elisabeta, Grecu Gheorghe, Jivici Giurgevca, Kiefer Ioan, Horvath Elisabeta, Stanciu Gheorghe, Silaghi Rozalia, Harkay Iosif T., Gabor Elena, Dișici Alexa, Stoiacov Milivoi, Blau Adam, Korek Iosif, Hagici Marinco, Blaj Gheorghe, Șerban Aurel, Radu Mircea, Isac Ion, Pinnel Elisabeta și Eberhardt Ioan. Comisia de revizie era compusă din: Vlașici Constantin (președinte), Jivin Dumitru, Vingan Livius, Silaghi Ana și Jung Iosif.

Pentru a vă oferi tabloul complet al persoanelor aflate pe diverse niveluri de conducere în cadrul C.A.P. „Cenad“, vă oferim și un tabel nominal cu fermierii, ajutorii de fermieri și economiștii confirmați în cadrul adunării generale din 30 ianuarie 1971:

Ferma I – Böhm Elisabeta (șef de fermă), Regep Gheorghe (ajutor de fermier), Șerban Maria (economistă);

Ferma II – Gliga Mircea (șef de fermă), Hagici Marinco (ajutor de fermier), Sivacichi Olga (economistă);

Ferma III – Mamca Vasile (șef de fermă), Iovan Gheorghe (ajutor de fermier), Vlașici Draghița (economistă);

Ferma IV semincer – Varga Eugen (șef de fermă), Regep Gheorghe (ajutor de fermier), Perian Veturia (economistă);

Ferma V legume – Gliga Bibiana (șef de fermă), Radu Mircea (ajutor de fermier), Vlașici Olga (economistă);

Ferma VI mixtă – Matei Viorel (șef de fermă), Dișici Alexa (ajutor de fermier), Socol Livia (economistă);

Ferma VII zootehnie bovine – Galețchi Arcadie (șef de fermă), Mesaroș Ludovic (ajutor de fermier), Winner Iosif (economist);

Ferma VIII zootehnie bovine – Isac Gheorghe (șef de fermă), Covaci Ioan (ajutor de fermier), Târziu Petru (economist);

Ferma IX porci – Grecu Gheorghe (șef de fermă), Kiefer Ioan (ajutor de fermier), Blaj Victoria (economistă;

Brigadier construcție – Eberhardt Ioan.

La adunarea generală a C.A.P. din 30 ianuarie 1971, au fost invitați: Socol Ioan (primarul comunei), Mirciov Ioan (secretarul Consiliului Popular), Nicolici Dumitru (șef de post), Sarafoleanu Ioan (directorul școlii), Vlașcici Constantin (președintele Cooperativei de Consum), Popescu Constantin (medicul circumscripției sanitare umane), Indricău Constantin (medicul veterinar), Bădescu Nicolae (directorul Întreprinderii de Mașini Agricole), Herbei Ioan (șeful Centrului Legume-Fructe – C.L.F.) și Crăciun Ionel (de la Direcția Regională de Îmbunătățiri Funciare Ocolul Timișoara – D.R.I.F.O.T.).

Interesant de observat că aproape o pătrime din cooperatori nu și-au îndeplinit minimul de zile-normă, ceea ce denotă că aveau deja surse alternative de subzistență, munca la C.A.P. devenind tot mai puțin interesantă. Terenurile agricole rămase în folosință proprie, cele aferente locuințelor de domiciliu, dar și cele din extravilan erau cultivate cu usturoi, pătrunjei, morcovi etc., adică ceea ce mergea la Cenad cel mai bine și era verificat în timp că este profitabil, cu puțini ani de supraofertă pe piață, când rămâneau cenăzenii cu produsele în pivnițe ori silozuri.

Perspectiva sumbră a viitorului muncii în colectivă, dar și industrializarea accentuată îi determină pe cenăzeni să-și trimită copiii la școlile profesionale din Timișoara și alte localități din zonă (Arad, Sânnicolau Mare, Biled etc.). Micul trafic de frontieră a pus și el, într-o oarecare măsură, umărul la declinul C.A.P.-ului. Forța de muncă la C.A.P. îmbătrânea cu fiecare an. Exista și posibilitatea navetei la oraș, cu trenul ori autobuzul (să nu uităm că în 1980, existau zilnic câte șase perechi de trenuri pe ruta Cenad-Timișoara). Odată cu trecerea anilor, întreg sistemul comunist își pierdea credibilitatea chiar și pentru cei mai fanatici comuniști, rămânând pe baricade doar cei direct interesați și datori sistemului. Va urma momentul decembrie 1989.

Cooperativa Agricolă de Producție din Cenad se va desființa în 1992, prin hotărârea membrilor săi.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale - Fond 843 - C.A.P. Cenad, inv. 1271, dosarele nr. 9/1950, 10/1949-1952, 80/1961, 131/1970; Fond 842 - C.A.P. Mureșul Cenad, inv. 1270, dosarul nr. 1/1961.

Familia Nákó și Cenadul

Statuia lui Alexander I. Nákó Sándor, ridicată în fața Bisericii Romano-Catolice din Sânnicolau Mare

Familia Nákó a avut un impact deosebit asupra întregii zone, nu doar asupra orașului vecin Cenadului, respectiv Sânnicolau Mare. Câștigând o avere considerabilă în slujba oștirii otomane, prin aprovizionarea acesteia, pe vremea când Banatul era pašalâc, iar Cenadul, o cetate otomană, frații Cristoph și Cyrill Nako, de loc din Dogriani, Macedonia greacă, descendenți ai unei familii de nobili încă din 1300, devin foarte importanți și pentru Habsburgi, aceasta după pacea de la Passarowitz (azi Požarevac, Serbia). Altfel spus, ei au devenit indispensabili și pentru armata austriacă. Însuși împăratul Iosif al II-lea i-a încurajat să investească în Banat. Ceea ce au și făcut pe 1 august 1781, când au participat la licitația din cadrul Fondului de Bunuri Camerale și au câștigat prediile (domeniile) camerale Nagy-Szentmiklós și Terémi. Din predia Nagy-Szentmiklós făcea parte și Cenadul German, iar din Terémi, Cenadul Sârbesc și pădurea.

Dacă istoriografia românească le atribuie origini aromâne (ceea ce este foarte posibil, existând nume asemănătoare de aromâni: Nano, Nani etc., grecii nerecunoscând însă nicio altă naționalitate pe teritoriul elen decât cea greacă), iar sârbii, origini sârbești (aceasta poate fi valabil doar în cazul descendenților lui Cristoph, căsătoriți cu femei de origine sârbească sau croată), Hans Hass îi consideră greci get-beget, bazându-se pe fondul de documente obținut de el de la primăria orașului german bavarez Vilshofen și predat Primăriei din Sânnicolau Mare. Dacă Cristoph a ales să rămână la Sânnicolau Mare, fratele său, Cyrill, a ales Viena.

Familia Nákó a avut un impact deosebit asupra întregii zone, nu doar asupra orașului vecin Cenadului, respectiv Sânnicolau Mare. Câștigând o avere considerabilă în slujba oștirii otomane, prin aprovizionarea acesteia, pe vremea când Banatul era pașalâc, iar Cenadul, o cetate otomană, frații Cristoph și Cyrill Nako, de loc din Dogriani, Macedonia greacă, descendenți ai unei familii de nobili încă din 1300, devin foarte importanți și pentru Habsburgi, aceasta după pacea de la Passarowitz (azi Požarevac, Serbia). Altfel spus, ei au devenit indispensabili și pentru armata austriacă. Însuși împăratul Iosif al II-lea i-a încurajat să investească în Banat. Ceea ce au și făcut pe 1 august 1781, când au participat la licitația din cadrul Fondului de Bunuri Camerale și au câștigat prediile (domeniile) camerale Nagy-Szentmiklós și Terémi. Din predia Nagy-Szentmiklós făcea parte și Cenadul German, iar din Terémi, Cenadul Sârbesc și pădurea.

Dacă istoriografia românească le atribuie origini aromâne (ceea ce este foarte posibil, existând nume asemănătoare de aromân: Nano, Nani etc., grecii nerecunoscând însă nicio altă naționalitate pe teritoriul elen decât cea greacă), iar sârbii, origini sârbești (aceasta poate fi valabil doar în cazul descendenților lui Cristoph, căsătoriți cu femei de origine sârbească sau croată), Hans Hass îi consideră greci get-beget, bazându-se pe fondul de documente obținut de el de la primăria orașului german bavarez Vilshofen și predat Primăriei din Sânnicolau Mare. Dacă Cristoph a ales să rămână la Sânnicolau Mare, fratele său, Cyrill, a ales Viena.

Urmașii lui Cristoph au investit masiv în zonă, ceea ce se poate vedea (doar parțial) și astăzi: castelul, biserica ortodoxă sârbă, biserica romano-catolică, fosta școală de agricultură și spitalul din Sânnicolau Mare, clădiri ale fostului I.C.A.R. de la Cenad, statuia Sf. Gerhard de la Cenad și ne oprim aici.

Dacă inițial au fost ortodocși, după înnobilarea lor, din 27 februarie 1784, frații Nákó trec la romano-catolicism (aceasta fiind o condiție de la sine înțeles) și au purtat apoi titlul nobiliar maghiar de „*Gróf Nákó de Nagy-Szentmiklós*“. Contele, de acum, Cristoph a ctitorit prima școală agricolă din Ungaria, cea de la Sânnicolau Mare, unde au învățat și copiii de cenăzeni.

Cristoph s-a căsătorit cu Sophia Heldenföldi Szécsányi (maghiarizată din Szecsujacz, nume cu rezonanțe clar slave). Întrebarea este dacă fosta așezare cenăzeană Szecső nu cumva a preluat ceva din numele contesei? După cum spune Hans Hass, la înnobilare cei doi frați ar fi trecut la catolicism. Tot el spune însă că atât contele Cristoph, cât și soția sa Sophia ar fi murit greco-ortodocși, rămășițele lor pământești fiind transferate în actuala biserică romano-catolică din Sânnicolau Mare, după moartea lor, edificiul fiind construit prin masiva contribuție bănească de către fiul lor, Alexander (Sándor) I. Nákó (1785-1848), convertit la catolicism la vârsta de 18 ani, în 1803. Cei din familia Nákó au făcut donații considerabile către biserica romano-catolică din Cenad, lucru ce reiese din documentele aflate în colecția intrată în custodia orașului Sânnicolau Mare, prin donația lui Hans Haas. Însăși statuia Sf. Gerhard, aflată chiar în fața lăcașului de cult romano-catolic din Cenad, este ridicată din contribuția financiară a familiei Nákó, după ce un ortodox ar fi dărâmat obeliscul ce s-a aflat în acel loc, în perioada revoluției din 1848. Iar în clădirea parohiei romano-catolice există și acum o sobă de teracotă, cu emblema conților Nákó.

Harta Cenadului la a doua ridicare topografică, cea franciscană (Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme, 1806-1869) relevă în mod clar posesiunea famili-

ei Nákó: întreg terenul pe care este astăzi construit cartierul Satu Nou și până spre I.C.A.R. era al lor. Fără a mai pune la socoteală că următorul descendent al familiei Nákó, respectiv Nákó Kálmán, a investit și el în proprietățile funciare și în tehnica agricolă de ultimă generație. Pământurile familiei familiei Nákó au fost subîmpărțite în moșii (Maior) individuale, situate în jurul fiecărei predii, acestea fiind administrate și lucrate fie de proprii supuși, fie de angajați din localitate. Așa cum au fost și cei din Szerb Csanád (Cenadul Sârbesc), unde se găsea domeniul denumit Erszébet-Maior.

Însă ceea ce trebuie lămurit de către istorici este următoarea afirmație a lui Hans Hass: *„Trebuie să ținem cont de faptul că depozitarea și vânzarea produselor vegetale și a produselor animaliere din efectivele enorme de porci, vite și oi trebuia să se deruleze conform contractelor și fără complicații. Astfel au fost construite pe acele moșii, «maior», unde se cultiva sfecla de zahăr, șine «Lori», adică șine înguste pentru vagonete, care să facă legătura de la maior până la gara localității celei mai apropiate, ca să se asigure în continuare transportul sfecele de zahăr în fabricile de zahăr. Astfel de linii înguste au fost construite la Cheglevici și la Nerău, unde linia îngustă ducea până la gară. Linia de la Cheglevici a fost folosită încă în anii șaizeci ai secolului XX pentru transportul de persoane de la Cheglevici la Cenad, Cheglevici având legături foarte proaste cu rețeaua principală de transport și circulație.“*

Orice pe lumea aceasta se naște, trăiește și moare. Așa s-a întâmplat în cele din urmă și cu averea familiei familiei Nákó. După anexarea Banatului la România, în 1920, bunurile familiei familiei Nákó au fost, parțial silit, scoase la licitație. Prosperul domeniu Erszébet-Maior de la Cenad a trecut în posesia societății pe acțiuni „Sămânța“ din București, primind ulterior numele de I.C.A.R. (de la acronimul Institutul Român de Cercetări Agricole al României). Investiția de până atunci din partea lui Nákó Kálmán în domeniul de la Cenad, dar și cea ulterioară, din partea statului român, au făcut din Cenad un loc de pelerinaj pentru agricultori din lumea întreagă. Aceasta până când I.C.A.R.-ul a fost desființat, optându-se pentru stațiunea experimentală de la Lovrin. Acest act al regimului comunist pare total de neînțeles și, din nefericire, i-a adus Cenadului un deloc meritat con de umbră.

Bibliografie:

Hans Haas - „*Neamul nobiliar Nákó de Nagy-Szentmiklós*“, 2011

Bolile și mortalitatea la cenăzeni

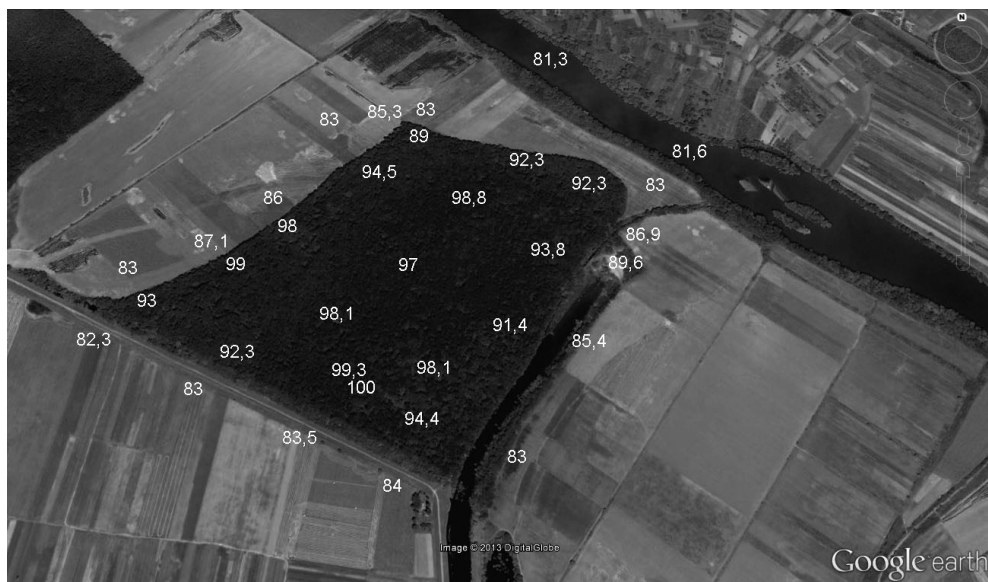
Morisena a fost creată de ape. În mijlocul apelor, la margine de pădure. Morisena - și apoi, Cenadul – a trăit pe seama apei. Iar atunci când apa a devenit graniță politică, fosta Urbs Morisena, apoi fosta capitală („*regnum*“) a țării ducelui Ahtum, poate chiar și a lui Attila hunul, cel supranumit Biciul lui Dumnezeu, a decăzut la rang de așezare sătească lipsită de importanță. Nici măcar statutul de „*civitas*“, așa

Cenad. Altitudinea în diverse puncte ale centrului civic din Cenad, potrivit Google Earth

cum îl pomenesc cronicile în 1343, nici încercările autorităților de a reconstrui și a înfrumuseța centrul așezării, inițiate în acea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, și nici ridicarea la rang de orășele de câmpie („*mezövaros*“), la 30 iulie 1858, a Cenadului Sârbesc și a Cenadului German, nu au mai reușit să oprească decăderea în importanță a localității.

Triburile de agricultori și păstori de animale, a căror prezență în zona Cenadului este cunoscută a fi fost încă din epoca bronzului¹, au căutat multă vreme vetre de locuire permanente, însă apele Mureșului, incursiunile triburilor de populații migratoare și războaiele le-au zădărnicit mereu planurile. Probabil doar castrul roman despre care pomenesc istoricii, însă care nu poate fi cu exactitate localizat, pare a fi reușit să închege prima comunitate și aceasta, în opinia noastră, undeva pe actuala

Cenad. Altitudinea Pădurii I, potrivit Google Earth. Pentru o apreciere cât mai exactă, din altitudinea punctelor situate pe suprafața pădurii, trebuie scăzută media de înălțime a copacilor

vatră a comunei Cenad. Și, totuși, nu centrul actualei vetre a localității era insula cu cea mai mare suprafață din zonă pe vreme de inundație masivă, atunci când apele ajungeau chiar și până la Tomnatic. Ci actualul perimetru al Pădurii I (cu o suprafață de 76 ha), cea mai apropiată, aflată la N-NV de Cenad, unde altitudinea minimă față de nivelul Mării Adriatice este de 89 m, altitudinea maximă fiind de 100 m, restul punctelor înalte depășind, de regulă, altitudinea de 92 m. Partea superioară a digului se află la o altitudine de 82,8-83 m.

Centrul civic al comunei își are cel mai înalt punct la vest de Biserica romano-catolică, respectiv la 86 m altitudine. Punctul mediu de altitudine este de 83 m și creează aproape un cerc perfect în jurul centrului. Însă comparativ cu „*insula*” Pădurii I, suprafața centrului civic, unde se află vatra comunei, este cu mult mai

¹ Ioan Hațegan – „*Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos*”, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p. 74.

mică. Întrebarea este de ce n-au ales fondatorii Morisenei ca vatră a satului spațiul Pădurii I? Doar ne putem permite să presupunem că a fost mult mai ușor de construit o cetate pe o insulă mică, înconjurată de ape, decât una de aproape 20 de ori mai mare, chiar dacă era, la fel, înconjurată de ape.

De ce această introducere? Simplu. Pentru a arăta că până la începerea construirii digului, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, întreaga zonă a Cenadului era o mlaștină imensă, alimentată la 5-10 ani de câte-o inundație mai mică sau mai mare a Mureșului, iar la câte 15-20 de ani de una masivă. Triunghiul format de Aranca-Mureș-Tisa era plin de smârcuri și acoperit cu păduri dese de arini, aluni și plopi¹. Deplasările în vreme de inundație se putea face fie cu luntrea, ambarcațiune potrivită pentru ape puțin adânci, fie cu trăsura ori călare, sub conducerea localnicilor care cunoșteau foarte bine zona².

Ei bine, când a ajuns aici, se presupune că s-a întâmplat pe la 1038, când a fost instalat ca episcop la mănăstirea Sf. Ioan din cetatea Cenadului, venețianul Gerard a (re) găsit în suflul său laguna venețiană. De asemenea, putem doar presupune că a locuit aici până în 1044, când, încercând alături de alți episcopi o lovitură de stat, a fost ucis. Dat fiind faptul că nu se poate certifica anul precis al nașterii sale, viitorul sanctificat poate să fi avut la venirea sa la Cenad o vârstă undeva între 45 și 61 de ani³. Potrivit legendei, la vârsta de cinci ani s-a îmbolnăvit, fiind trimis la mănăstirea venețiană Sf. Gheorghe pentru a se lecu. Desigur, concluzia logică este că s-a însănătoșit și, ca atare, a trecut de o vârstă critică, cea a copilăriei.

Gara Santa Lucia din Veneția se află la 45° 26' 29" latitudine nordică, la fel ca și satul Sculia, com. Gătaia, din jud. Timiș. Iar Biserica romano-catolică din Cenad, la 46° 08' 18" latitudine nordică. Diferența de latitudine este relativ foarte mică, însă există câteva diferențe mari în ceea ce privește clima, Veneția fiind în zona de climă mediteraneeană, deci cu o medie anuală de temperaturi pozitive mult mai mare decât Cenadul. De asemenea, mlaștinile venețiene conțin apă sărată, ori se știe foarte bine că sarea este un bun conservant. Deci împiedică putrezirea rapidă a elementelor organice. În contrast, Cenadul era înconjurat de mlaștini cu apă dulce, de smârcuri și suprafețe împădurite. Orice frunză, copac sau animal mort intra cu repeziciune în putrefacție. Pe de altă parte, iarna era aspră, cu multe zile sub limita de îngheț, lucru mai greu de suportat pentru orice om născut și crescut într-o zonă având climă blândă spre foarte blândă. Ca atare, la fel cum am spus mai adineaori, putem doar presupune că Girardo e posibil să fi fost răcit, fără însă ca sănătatea să-i fi fost zdruncinată.

Un alt venețian poposit pe meleaguri bănățene, dar abia în 1774, și anume Francesco Grisellini, avea să și facă observația, pentru unii chiar cinică: „*Permanentele schimbări atmosferice cărora le este expusă țara, datorită poziției ei naturale, precum și emanațiile molipsitoare care se ridicau din atâtea ape împuțite și pline de putregaiuri au făcut din Banat cel mai trist loc de ședere.*”⁴

¹ Radu Constantinescu – „*Gerard din Cenad – un scriitor al anului 1000*” (din volumul „*Armonia lumii*” de Gerard din Cenad).

² Johann Kaspar Steube – „*Nouă ani în Banat (1772-1781)*”, Editura de Vest, Timișoara, 2003.

³ Anul nașterii nefiind atestat în niciun document cunoscut, unii cercetători propun anii 980, 981, 992 sau 993, alții susțin datele 977 sau 986. Pentru calculul vârstei venirii la Cenad, am ales extremele: 977-993

⁴ Francesco Grisellini – „*Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*”, Editura Facla, Timișoara, 1984.

Ei bine, Girardo (continuăm a-i spune Girardo, tocmai fiindcă în textul de față ne referim la el doar ca la o ființă umană, supusă acelorași legi naturale ca toată lumea), a scăpat, în anii săi de ședere la Cenad, de boli ce se pot termina cu moartea. Nu trebuie uitat nicidecum faptul că în zonă existau destule condiții și destui factori care puteau aduce și/sau împrăștia rapid o epidemie: păsările de apă migratoare, chiar și negustorii, știut fiind faptul că la Cenad era vama de sare, dar și depozitul de sare. Transilvănenii care cărau sarea cu plutele puteau aduce și boli. Neguțătorii care veneau după sare la Cenad proveneau din locuri cu potențial epidemic, deci puteau și ei purta diverse boli fatale. La 1343, aici se ținea deja și un târg săptămânal. Și, să nu uităm un lucru important: chiar dacă pe vremea aceea nu se numeau bombe biologice, acestea au fost totuși utilizate în atacurile asupra diverselor cetăți: catapultarea de animale moarte, infestate cu diverși vectori de boli epidemice. Una dintre primele atestări ale ciumei pe teritoriul cenăzean datează din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Anton von Hammer amintește¹ de existența în 1738, la Seghedin, deci aproape de Cenad, a unei case de carantină împotriva ciumei. Pentru a nu se răspândi ciuma, acostarea vaselor ce transportau sare și alimente pe Mureș era strict interzisă în afara punctelor stabilite de Comisia Aulică (sanitară) din cadrul Consiliului Aulic de Război. Dat fiind faptul că o mare parte a Banatului era mlăștinos, iar morții nu puteau fi îngropați prea adânc, aceeași comisie recomanda arderea leșurilor ciumaților laolaltă cu hainele și așternuturile acestora, dar departe de așezările umane. La 7 februarie 1739, chiar dacă ciuma slăbise, oficiul vamal din Cenad, alături de altele din zonă, era anunțat să nu permită intrarea niciunui străin provenind din teritoriile afectate de ciumă fără a fi trecut prin carantină ori fără a se fi legitimat cu un certificat de sănătate. Un nou focar de ciumă se anunță în vara lui 1739, la Felnac, nu departe și în amonte de Cenad, unde existau deja câțiva morți și 38 de persoane în carantină. În februarie 1740, se semnalează cazuri de ciumă la Sănnicolau Mare, pentru ca la 19 martie localitatea să fie declarată liberă de ciumă. Epidemia revine însă în luna iulie, un maximum de mortalitate înregistrându-se în august. Faptul că nu se amintește nimic sau aproape nimic despre Cenad poate însemna că aici ori nu a fost nimeni afectat de ciumă, ori au existat cazuri extrem de izolate.

Fără să intrăm în amănunte, trebuie să amintim de notele lui Francesco Grisellini, care descrie pe larg, în încercarea sa de istorie a Banatului Timișoarei, diverse moduri de călire a copiilor românilor și de vaccinare împotriva unor boli precum vărsatul, respectiv „*bubat al mare*“ (erupția cea mare) și „*bubat al mica*“ (erupția cea mică). Ceea ce a putut observa, desigur, în timpul celor trei ani de ședere în Banat: 1774-1777. Așadar, după 736 de ani de la venirea lui Giorgio la Cenad.

Cronicarii întâmplători amintesc în scrieri cel mai adesea doar epidemiile, fără a studia și nota cauzele. Ca atare, singura sursă cât de cât corectă pentru a ne forma o oarecare opinie vizavi de incidența diferitelor boli asupra sporului de natalitate la Cenad rămân registrele de stare civilă ale bisericilor locale: ortodoxă (română și sârbă), romano-catolică și greco-catolică. Și în acest caz, însă, din lipsă de cunoștințe

¹ Anton von Hammer – „*Istoria ciumei din Banat 1738-1740*“, Editura Diacritic, Timișoara, 2011.

medicale sau, de ce nu, chiar din lipsă de interes, cauzele deceselor sunt destul de rar notate, întâietate având faptul dacă muribundul a apucat să primească sau nu Sfintele Taine.

Primul registru de stare civilă aparține Bisericii romano-catolice și cuprinde situația botezaților, cununaților și decedaților pentru perioada 1753-1796. Destinate exclusiv pentru statistica decedaților sunt registrele pentru perioadele: 1797-1852, 1852-1876 și 1877-1896.

Biserica ortodoxă sârbă, care până în anul 1875 îi cuprindea și pe cenăzenii ortodocși români, a întocmit nu mai puțin de 10 registre pentru decedați, care acoperă perioadele: 1779-1786, 1787-1795, 1796-1801, 1801-1812, 1813-1831, 1831-1837, 1841-1846, 1847-1852, 1852-1870, 1870-1911. Numărul mare de registre se datorează faptului că paginile cuprind câte trei poziții și nu câte 10-18, ca la Biserica romano-catolică.

La rândul său, Biserica ortodoxă română a notat decedații într-un registru mixt (care include și cununiile și botezurile), pentru decedați perioada acoperită fiind 1871-1896. Prima decedată notată a fost Ana Rezsep (Rejep), fiica lui Paia, neaptă pentru a primi Sfintele Taine, în vârstă de doi ani, moartă de difterie.

Iar Biserica greco-catolică, prin preotul greco-catolic, Ioan Murgu, venit din Sânnicolau Mare, și-a notat decedații în registrul ce cuprinde perioada 1855-1871, primul nume fiind al lui Ioan Rejep, de 71 de ani. Cel de-al doilea registru, tot comun, cuprinde „*repausații*” din perioada 1874-1925.

	Sub 1 an	1-5 ani	5-10 ani	10-15 ani	15-20 ani	20-25 ani	25-30 ani	30-35 ani	35-40 ani	40-45 ani	45-50 ani	50-55 ani	55-60 ani	60-65 ani	65-70 ani	70-75 ani	Peste 75 ani	TOTAL
Ortodocși	50	24	5	3	1	2	3	2	1	6	4	3	4	6	4	6	4	128
Romano-catolici	26	21	5	5	1	2	3	1	4	5	2	1	1	0	0	2	5	84

Mortalitatea la cenăzeni în 1853.

Luând în considerare aceste matricole, am putut întocmi o statistică pe culte religioase a botezaților și a decedaților, însă pentru o privire de ansamblu, am luat în considerare doar perioada 1779-1895 (deci 116 ani), pentru care am avut date atât pentru romano-catolici, cât și pentru ortodocși. Iar din 1955, și pentru greco-catolici. Concluzii: graficul relevă că la fiecare 7-10 ani a existat un vârf al deceselor: 1787, 1794, 1801, 1809, 1818, 1828 (când curba ascendentă atinge un maxim în 1831 și scade în 1836), 1842, 1849, 1857, 1866, 1873, 1883, 1892.

Dar aceste vârfuri ale deceselor au fost precedate de vârfuri ale nașterilor consemnate în registrele pentru botezuri: 1784, 1792, 1800, 1807, 1819, 1827, 1833, 1839, 1846, 1853, 1860, 1864, 1869, 1882, 1887.

Sporuri negative de populație se înregistrează în perioadele sau anii: 1785-1799, 1801, 1818, 1831, 1836, 1842, 1849, 1866 și 1892. Pentru perioada 1837-1840, neavând date complete, am renunțat la calculul sporului de populație prin nașteri. În context trebuie precizat faptul că, lipsind statisticile privind componența etnică pentru fiecare an și pentru fiecare etnie în parte, pentru perioada luată în considerare (1779-1895), nu putem alcătui nicio situație comparativă per ansamblu.

Desigur, pentru un tablou relativ real cu privire la decese ar însemna să avem acces la cauzele acestora, însă cum preoții nu erau și medici, rezultatele ar fi incorecte. Și nici preoții, așa cum precizam mai sus, nu erau interesați să consemneze decât dacă persoana a primit Sfintele Taine ori nu, destul de puține fiind cazurile în care au notat și cauza decesului. Aceasta în situația în care era vorba de cauze arhicunoscute (ciumă, friguri, holeră etc.). Brunhilde Hinkel, autoarea genealogiei șvabilor cenăzeni¹, mi-a relevat că în anii 1830, 1849, 1866 și 1873 romano-catolicii au murit în general de holeră, iar în 1892 majoritatea decedaților romano-catolici au fost copii, cauza fiind difteria. Referindu-se la 1849, pr. Gheorghe Cotoșman pune majoritatea morților ortodocși, români și sârbi, pe seama luptelor cu romano-catolicii din Cenad, ca urmare a revoluției din 1848². În registrele Bisericii romano-catolice, în prima jumătate a lui 1849 apar doar câteva persoane decedate la vârste cuprinse între 16-30 de ani, din iulie făcându-și de cap holera. Iar majoritatea decedaților au fost copii. Nefiind vorba de un studiu politic, ne vom rezuma la date concrete, prezente în toate cele 18 de registre de stare civilă care au consemnat decese ale cenăzenilor și anume cele privind vârsta decedaților. Și nu ani de vârf în ceea ce privește mortalitatea. În primul rând anul 1794, știut fiind faptul că în 1787 s-a terminat și cel de-al treilea val de colonizare a șvabilor la Cenad (colonizarea josefină – Josephinische ansiedlung), deci putem considera că localitatea avea deja o populație stabilă, ca atare nu se poate vorbi decât de un spor de populație prin nașteri și nu prin noi coloniști.

Se poate lesne observa rata extrem de mare a mortalității la copii de sub un an și între 1 și 5 ani.

Abia din 1852, încep și preoții ortodocși să noteze vârsta decedaților și doar 1853 fiind primul complet cu notarea acesteia.

Dacă la ortodocși încă nu s-au notat cauzele deceselor, la catolici avem primul an complet în care acestea au fost notate. Din cele 84 de decese, 41 au fost din cauza encefalitei (în registru: „*phrenesis*“), restul din alte motive. Encefalita este o inflamație a creierului, fiind provocată, de regulă, de o infecție virală, cea mai frecventă cauză fiind virusul herpes simplex, același care provoacă rănille ce apar la frig și herpesul genital. Ca simptome: confuzie, febră și cefalee sensibilă la lumină, greață, vărsături, lipsă de energie, dificultăți de înțelegere, halucinații, încetineală, stări de letargie sau amețeală, rigiditatea cefei sau a spatelui etc. Cifra de 41 însă nu e concludentă, dat fiind faptul că în mai multe cazuri au fost copii cu vârste de la câteva ore la câteva luni, deci incapabili a-i exprima durerea prin cuvinte. Iar simptomele

¹ Brunhilde Hinkel – „*Ortssippenbuch der katholischen Pfarrgemeinde – Tschand/Cenad im Banat, 1764-2007*“, Nürnberg, 2007.

² Pr. Gheorghe Cotoșman – „*Din trecutul Bănățului – Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*“, Timișoara, 1933.

externe pot fi întâlnite la diverse alte boli. Din lipsa unor informații de specialitate cu privire la 1853, trebuie să ne limităm la cele din registrele de decese. Ceea ce se face remarcat este mortalitatea deosebit de mare la copiii sub un an și la cei între 1 și 5 ani (57,8% din decesele din 1853 la ortodocși și, respectiv, 55,9% la romano-catolici).

Și, revenind la Girardo, dacă nu ar fi fost ucis de oameni, poate ar fi trăit mult mai mulți ani. Și, de ce nu, ar fi putut ajunge la venerabila vârstă de 100 de ani și ne-ar fi lăsat, poate, o moștenire incomparabil mai mare decât ceea ce a ajuns până la noi.

Lista bolilor care, în secolul al XIX-lea, au făcut printre cenăzeni mii și mii de victime, a fost alcătuită în baza registrelor matricole ale bisericilor romano-catolică, ortodoxă sârbă, ortodoxă română și greco-catolică din Cenad. Cu o scurtă perioadă de excepție, când matricolele Bisericii romano-catolice au fost completate în limba maghiară, notarea bolilor s-a realizat în limba latină. Am alcătuit lista de mai jos exclusiv pe baza registrelor completate în limba română. Și cum nu toți cetățenii Cenadului pricep graiul local, poate nici unele denumiri de boli, am scris la fiecare poziție și o mică explicație sau „traducere“ în limba română actuală, în baza resurselor existente pe Internet.

Lista bolilor:

anghină - angină, inflamație a faringelui și a amigdalelor

anghină difterică - difterie

apoplexie - pierdere bruscă a cunoștinței și a sensibilității, cauzată de obicei de o hemoragie cerebrală

ascită - acumulare de lichid, de obicei seros, în peritoneu

asistolie - slăbire a contracțiilor inimii

astm - astmă - greutate în răsuflare (dispnee, năduf, stenoză)

atrepsie (atrepsă) - gravă tulburare de nutriție specifică unor sugari

boală de apă - hidropizie

boală uscată - tuberculoză pulmonară

bronșită - boală a căilor respiratorii care constă în inflamarea mucoasei bronhiilor și care se manifestă prin tuse

catar de intenstine - inflamație acută sau cronică a mucoasei intestinelor

catar de plămâni - inflamație acută sau cronică a mucoasei plămânului

catar de stomac - inflamație acută sau cronică a mucoasei stomacului

ciroză - boală cronică a ficatului, caracterizată prin apariția unor granulații conjunctive dense în țesutul acestui organ și prin distrugerea celulelor hepatice

convulsie - spasm, colică, contracție bruscă, involuntară și violentă a mușchilor

cozace - bube, vărsat, pojar

debilitate - slăbiciune fizică

epilepsie - boală a sistemului nervos central care se manifestă prin crize convulsive și prin pierderea cunoștinței

fras - gastralgie infantilă (durere de stomac)

friguri - malarie

gastrită - inflamație a mucoasei stomacului

gută - boală de nutriție provocată prin depunerea sărurilor acidului uric la încheieturi și prin umflături dureroase ale acestora; podagră

AN	Napsteri	Decese	Spor
1779	133	63	70
1780	138	62	76
1781	119	86	33
1782	127	73	54
1783	155	109	46
1784	157	91	66
1785	67	126	-59
1786	40	116	-76
1787	58	154	-96
1788	50	118	-68
1789	54	110	-56
1790	51	84	-33
1791	62	83	-21
1792	63	78	-15
1793	53	94	-41
1794	71	127	-56
1795	59	111	-52
1796	72	102	-30
1797	71	113	-42
1798	84	109	-25
1799	81	97	-16
1800	141	125	16
1801	121	207	-86
1802	223	106	117
1803	207	122	85
1804	226	115	111
1805	231	151	80
1806	158	151	7
1807	300	124	176
1808	195	102	93
1809	222	196	26
1810	197	138	59
1811	207	93	114
1812	191	82	109
1813	164	114	50
1814	155	61	94
1815	140	121	19
1816	193	122	71
1817	145	117	28

AN	Napsteri	Decese	Spor
1818	145	168	-23
1819	209	94	115
1820	142	59	83
1821	180	72	108
1822	164	91	73
1823	152	77	75
1824	174	95	79
1825	154	68	86
1826	199	76	123
1827	290	111	179
1828	231	165	66
1829	231	135	96
1830	211	146	65
1831	191	365	-174
1832	233	138	95
1833	272	119	153
1834	251	186	65
1835	288	98	190
1836	109	190	-81
1837	0	0	0
1838	0	0	0
1839	0	0	0
1840	0	0	0
1841	371	138	233
1842	314	418	-104
1843	328	205	123
1844	358	168	190
1845	345	228	117
1846	375	236	139
1847	335	223	112
1848	336	264	72
1849	347	575	-228
1850	331	208	123
1851	349	162	187
1852	347	186	161
1853	365	214	151
1854	350	171	179
1855	325	292	33
1856	387	254	133

AN	Napsteri	Decese	Spor
1857	389	328	61
1858	357	196	161
1859	375	204	171
1860	415	303	112
1861	320	319	1
1862	340	331	9
1863	389	313	76
1864	410	293	117
1865	378	235	143
1866	365	502	-137
1867	368	204	164
1868	321	242	79
1869	407	204	203
1870	405	190	215
1871	352	306	46
1872	274	195	79
1873	260	474	-214
1874	345	326	19
1875	316	256	60
1876	344	218	126
1877	350	191	159
1878	330	222	108
1879	342	206	136
1880	362	232	130
1881	362	194	168
1882	374	244	130
1883	336	282	54
1884	346	201	145
1885	350	200	150
1886	354	187	167
1887	372	213	159
1888	350	195	155
1889	280	182	98
1890	352	182	170
1891	294	220	74
1892	298	302	-4
1893	288	223	65
1894	322	151	171
1895	318	169	149

Sporul populației din Cenad în perioada 1779-1895.

hidropizie - ciroză hidrică, boală de apă
holeră - diaree foarte gravă
lungoare - friguri tifoide, tifos abdominal
marasm - epuizare fizică (la copii mici și bătrâni)
meningită - boală infecțioasă constând în inflamația meningelor
morbili - pojar, rujeolă
mort de inimă - atac de cord
oftică - tuberculoză pulmonară, ftizie
paralizie - boală care se manifestă prin pierderea totală sau parțială a posibilității de mișcare și a sensibilității corpului sau a unei părți a lui; dambila.
pleurită - stare patologică constând în inflamarea pleurei pulmonare
rac - cancer
scrofuloză - boală cronică de natură tuberculoasă
septicemie - boală gravă cauzată de o infecție microbiană generală a sângelui
sifilis - boală venerică cronică, transmisă prin contagiune sau ereditar
tetanos - boală toxiinfecțioasă gravă, provocată de un bacil existent în pământ
tifos - boală epidemică febrilă, cauzată de o infecție parazitară
tuberculoză - boală infectocontagioasă cronică, produsă de bacilul Koch
variola - vărsat, bubat, boală infecțioasă și contagioasă, de natură virotică
vărsat – variola

În baza acelorași matricole bisericești, am realizat și o statistică a nașterilor, deceselor și sporului populației în perioada 1779-1895 (vezi tabelul de la pag. 325). La categoria „*Spor*“ figurează cu semnul minus (-) în față sporul negativ, în anii când numărul deceselor a fost mai mare decât cel al nașterilor.

Spre deosebire de ceilalți, preoții greco-catolici au notat în registre și morțile prin accidente.

Astfel, la 18 ianuarie 1885, văduva Sanda Nedelcu, de 72 de ani, și-a rupt gâtul.

În 1885, un copil greco-catolic de 8 ani, Ion al lui Paia Papeșiu, văcar, a căzut în fântână și s-a înecat (la Cheglevici). Probabil își însoțea tatăl.

La 29 mai 1856, Ana lui Mitru Rezsepu, de un an, s-a înecat într-un ciubăr.

La 6 iulie 1905, va fi ucis de o mașină Ioan (Iovan) Stanciu, de 42 de ani.

La 4 februarie 1908, a murit afixiată de fum, prin aprinderea lucrurilor din chilie, fetița Marta Socol, de 4 ani.

Sofia Radu, de 48 de ani, a murit la 29 septembrie 1912, fiindcă s-a prăbușit pământul peste ea.

Pe 5 iulie 1916, Gheorghe Regep, de 36 de ani, a decedat de pe urma unei răni primite în război.

Pe 3 septembrie 1916, Iulia Colompar, de 1 an, s-a înecat în troacă.

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond 4, registrele parohiale ale bisericilor ortodoxă sârbă, ortodoxă română, romano-catolică și greco-catolică.

Nume de botez la românii ortodocși din Cenad

Motto: „*Nimeni nu va sta la poarta Raiului ca să verifice dacă numele nostru este după calendar, ca să ne deschisă sau nu poarta. Ni se va deschide în funcție de credința și faptele noastre*“ – Preot anonim

Delicată, mai puțin sau mai mult, problema numelui de botez revine acut la suprafață mai cu seamă atunci când e vorba de apariția în familie a unui nou-născut. Desigur, trebuie să trecem peste faptul că feții preferați au fost băieții, de unde „n“ drame de familie. Într-o societate, chiar și în cea contemporană, unde bărbatului încă îi este hărăzit rolul de războinic (apărător sau cuceritor), femeii îi rămâne, întotdeauna, un rol secundar: cel de mamă și gospodină, numele trebuind să poarte în el toate semnificațiile cu pricina.

Așadar, numele. Trebuie să începem scurtul nostru demers cu definiții ale substantivului neutru „nume“, extrase din Dicționarul Explicativ al Limbii Române (variantea electronică: dexonline.ro):

„**NŪME**, *nume*, s. n. 1. Cuvânt sau grup de cuvinte prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. și prin care acestea se individualizează. ◇ *Nume de botez* (sau *mic*) = prenume. *Nume de familie* = nume pe care îl poartă toți membrii aceleiași familii și care se transmite de la părinți la copii. *Ziua numelui* = zi în care cineva își sărbătorește onomastica.“

Ceea ce ne interesează cu deosebire este, în cazul de față, numele de botez sau numele mic.

Există, în acest sens, o întreagă literatură de specialitate și, evident, vom preciza textele care ne-au ajutat în elaborarea lucrării de față, ele fiind suportul care ne-a permis, pe lângă numele locuitorilor comunei Cenad, de credință greco-ortodoxă română, în perioadele 1876-1903 și, respectiv, 2011-2013, extrase din matricolele bisericești, și o serie de analize și considerații privind trecutul și actualele tendințe în sfera antropimelor¹.

¹ Antroponim, *antroponime*, s. n. 1. Nume de persoană (prenume, patronim sau poreclă); antroponim. 2. Toponim provenit dintr-un nume de persoană. – Din fr. *anthroponyme*.

De la bun început, trebuie precizat că în toată această problematică avem de-a face cu două aspecte: unul legat de poziția Bisericii față de numele de botez și altul al autorităților laice, cele două nemaifiind interconținute. Astfel, dacă până la începutul secolului al XX-lea nu se putea concepe ca în ziua sau imediat după nașterea sa fătul să nu fie botezat și uns cu mir, în clipa de față prima grijă a părinților este să anunțe nașterea copilului la autoritățile locale și abia după aceea să-l boteze. Legat de numele de botez, bisericile de rit creștin răsăritean (greco-ortodox) au propriile sinaxare². Însă cum laicatul nu este mereu în acord cu legile scrise și nescrise ale Bisericii, nu arareori se intră în conflict cu aceasta din urmă. Dacă, de exemplu, cele mai multe din bisericile autocefale răsăritene botează cu orice nume (mai puțin cele sataniste), Biserica Ortodoxă Rusă a avut o poziție mai intransigentă, preoții săi refuzându-le creștinilor botezați în alte biserici locale pomenirea sau Sfintele Taine dacă numele lor nu se găsește în calendar, drept pentru care Patriarhia Moscovei a fost nevoită să intervină.

Valurile succesive de popoare slave care s-au așezat în Peninsula Balcanică, deci și în Banat, de-a lungul timpului, au avut puternice influențe asupra numelor de botez ale românilor autohtoni. Iar introducerea slavonei vechi ca limbă liturgică a definitivat ceea ce mai era de definitivat în ceea ce privește onomastica vechilor locuitori. Desigur, primii care au adoptat nume slavizate sau chiar slave au fost exponenții nobilimii locale. Astfel, în unele regiuni românești au ajuns la aproape două treimi de nume slave ori slavizate (Moldova, de pildă). Primii voievozi români și rudele lor poartă nume slave ca: Dragoș, Bogdan, Litovoi, Seneslav, Tihomir, cunoscute din documente și cronici. Unele dintre numele atestate sunt însoțite de o sumă de derivate de origine slavă, la care s-au adăugat altele create în limba română³.

În același context, unii, deși recunosc ponderea mare a onomasticii slave în antroponimia românească, consideră că „... este prea mare, dar nu din motive obiective, ci subiective, ale autorilor etimologiilor; mai exact, autorii dicționarelor și ai altor lucrări ce conțin etimologii ale antroponimelor, etimologii datorate unor condamnabile insuficiențe, cum sunt neaplicarea principiului etimologiei interne, valabil și în onomastică întocmai ca în lexicul comun, și neaplicarea principiului după care „originea unui cuvânt [respectiv antroponim] trebuie căutată întâi în limba română, în sistemul ei de formare a cuvintelor [respectiv: a antroponimelor]”⁴.

Mai mult decât atât, în Ardeal și Banat s-a resimțit puternic tendința de maghiarizare a numelor și aceasta nu doar prin notare, ci și prin pronunție. Nemulțumită de acest tratament, intelectualitatea românească a căutat să evite asemenea influențe, reactualizând onomasticonul latin, pentru care nu se mai căutau corespondente în

² Sinaxar, *sinaxare*, s. n. Carte care cuprinde pe scurt viețile sfinților; Calendar creștin în care apar înregistrate numele sfinților (pe zile). – Din gr. sinaxári(on).

³ Marin, Ana, *Considerații privind interferențele româno-sud-slave în antroponimie*. Constanța, Ovidius University Annals of Philology Volume XIII, 2002, p. 149-158.

⁴ Pătruț, Ioan, *Originea și structura antroponimelor românești*, comunicare prezentată la Al IX-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 16-18 octombrie 1990 și publicată în *Dacoromania*, serie nouă, VII – VIII, 2002 – 2003, Cluj-Napoca, p. 159-163.

limba maghiară¹. Preoții și învățătorii români din Cenad s-au adaptat rapid la acest curent, așa cum se va vedea mai jos.

În context, dar de data aceasta în România, dacă pe timpul comunismului numele mici ale minorităților se schimbau cu echivalentele românești (Erzsébet – Elisabeta; Miklós – Nicolae; Tibor – Tiberiu; Gyula – Iuliu; György – Gheorghe), maghiarii au apelat la nume originale ungurești, care nu pot fi traduse în limba română: Csaba, Béla, Levente, Zsolt (pentru băieți băieți), și Csilla, Gyöngyvér, Réka, Emese (pentru fete). De asemenea, numele sârbești sunt acum transcrise potrivit ortografiei și alfabetului românesc (corect scris ar fi, chiar utilizându-se alfabetul latin: **Jeftić** - Ieftici, **Dušan** - Dușan, **Jadranka** - Iadranca, **Božidar** - Bojidar). Mai mult decât atât, slaba pregătire școlară a unor funcționari publici din România, deci și din Cenad, efectiv a „*torturat*” o sumedenie de nume aparținând etnicilor minoritari. Și vă oferim un exemplu din familie: **Jeftić** (Јефтић după ortografia sârbă cu caractere chirilice) a fost pe rând: Ertin, Eftin, Eftici, Ieftici. De unde și numeroasele probleme legale determinate de aceste stâlciri de nume de familie.)

Din păcate, în școala românească actuală nu se învață deloc sau prea puțin variantele alfabetului latin adaptat popoarelor din jur, cum nici aceste popoare nu învață literele specific alfabetului românesc. Drept urmare, și românii sunt adeseori rebotezați la trecerea prin diverse vămi: Șerbănescu devine Serbanescu, cetățeanul roman de etnie sârbă Cedomir devine la vamă Țedomir (litera „c” din alfabetul sârbesc latin fiind echivalenta literei românești „ț”). La fel și altele: **Jadranka** – Iadranca - Iadranța, **Božidar** – Bojidar – Boiidar ș.a.m.d.

Dar să revenim la numele de botez. Ieromonah Petru Pruteanu din Republica Moldova (iulie 2012 – preot în Portugalia, nemulțumit de faptul că Sinaxarul tipărit anual în Calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse (de care depinde și Biserica Ortodoxă din Republica Moldova) nu conține numele tuturor sfinților din Răsărit și foarte puține nume de sfinți din Apusul creștin (de până la 1054), a întocmit o listă cu sfinții ortodocși din Apus, care au aparținut Bisericii Universale de până la 1054. Lista, publicată pe blogul său www.teologie.net, cuprinde peste 600 de nume. Și tot el spune: „*Deci, aveți ocazia să citiți nu doar un șir de nume ale unor oameni din vechime, ci numele unor sfinți a căror viață nu este cu nimic mai prejos decât a sfinților din Răsărit (despre care tot nu știm mare lucru, dar măcar numele ne sunt cunoscute).*” Și, încheie el: „*Deci, stimați preoți, nu căutați doar să dați nume creștine pruncilor pe care îi botezați, ci învățați-i să trăiască ei înșiși creștinește ca să-și sfințească numele lor! Iar dacă, în urma discuțiilor cu părinții, reușiți să-i convingeți să dea copiilor lor numele unor sfinți, atunci vorbiți-le și despre viața aceluia sfânt și despre căile de imitare a acesteia. «Cea mai frumoasă cinstire a sfinților este imitarea vieții lor»...*”

Trebuie însă precizat și faptul că ieromonahul Petru Pruteanu a întocmit și o „*Variantă de Sinaxar tipiconal*”, pe care-l propune clericilor și credincioșilor din

⁵¹ Moldoveanu, Gheorghe C., *Antroponimia, parte integrantă a tradițiilor culturale românești*. Iași: Revista română, p. 16. <http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr62p15-17.pdf> (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Republica Moldova, precizând că „*Cu anumite excepții (menționate în notele de la subsol), acesta ar putea fi valabil și pentru clericii și credincioșii din România*“.

La rândul său, cotidianul on-line (ziarullumina.ro) „Lumina“ (editat de Centrul de Presă Basilica al Patriarhiei Române) are o poziție tranșantă față de numele de botez: „*Copilul să primească un singur nume la Botez, căci are un singur suflet*“. După cum spune autorul anonim al articolului cu același nume (14 august 2008), „*La Botez, fiecare copil primește un singur nume, căci și omul are o singură naștere și un singur suflet. Numele de Botez reprezintă sufletul omului unit cu Dumnezeu prin Botez, prin credință dreaptă și fapte bune.*“ În continuare, același autor accentuează: „*Este oprit a se pune copiilor două și chiar trei nume la Botez, după moda de astăzi a lumii. Numele unui sfânt, care se dă copilului la Botez, îl face pe noul botezat ucenicul aceluia sfânt al cărui nume îl poartă. Prin aceasta, sfântul devine rugător, ajutător și protector al copilului creștin înaintea lui Dumnezeu, atât în această viață, cât și după moarte și la înfricoșătoarea Judecată de Apoi. Un creștin fără nume de sfânt în viață rămâne fără protector și mijlocitor permanent la Dumnezeu. Și ce este mai rău decât aceasta?*“

Din nefericire, unii părinți, nu sesizează întotdeauna că sunt părinți și că trebuie să-și asume primele responsabilități, să conștientizeze că orice faptă a lor proprie față de copilul pe care l-au procreat poate avea repercursiuni negative proiectate în viitorul odraslei. Nu mai e vorba de plăcutul joc iubirii, ci un adevăr. Un adevăr care începe la primărie, la declararea nașterii fătului. Unde, firește, părintele (de regulă, tatăl) trebuie nu doar să-și recunoască urmașul, ci trebuie să-i și dea un nume. Și cum Biserica nu mai este un punct de reper, locul sfinților este adeseori luat de fotbaliști, actori, personaje de film etc.

Site-ul românesc www.one.ro a realizat o trecere în revistă a numelor de botez ilegale în 10 țări, printre care și România. Astfel, unii părinți au încercat să-și boteze odrasla cu nume precum: **Noua Zeelandă** - Tatula Does the Hula From Hawaii (Tatula danseaza Hula din Hawaii) – acest nume a fost interzis, dar premise au fost: Number 16 Bus Shelter (Depoul de autobuze numarul 16) și Violence (Violenta); **Suedia** - Brfxxccxxmnpcccclllmmnprxvclmnckssqlbb11116; Metallica, IKEA, Veranda și Q. „*Google*“ a fost acceptat; **Malaiezia** a adoptat o listă cu nume în neconcordanță cu tradițiile sale religioase, printre numele nedorite fiind: Chow Tow (Cap Murdar), An Chwar (Șarpe), Khiow Khoo (Cocoașa), Sor Chai (Nebun) sau Woti (Act sexual); **China** – fără în care e greu să găsești un nume mai rar, o familie și-a botezat copilul @, care în simbolurile chinezești seamănă cu expresia „*iubește-I*“, însă autoritățile l-au respins; **Danemarca** – dispune de o listă cu 7.000 de nume de botez ilegale.

În cazul României, ne permitem să preluăm de pe site-ul cu pricina un întreg paragraf: „*Cu sprijinul autorităților, avem printre noi copii fericiți cu numele de Mirel (prenume) Joacă-Bine, Mariano-Monamur Stelian (prenume) Ion, Superman (prenume) Sava, Batman Bin Suparman Bred (prenume) Pit, Beckham Figo Zidan (prenume) Poenaru, Alexandru-Dick (prenume) Păsărică, Tom-Mac-Bil-Bob-Constantin (prenume) Cojocar, Verginica (prenume) Vacăgrasă. Cu prenumele Strugurel figureaza 192 de inși, Portocala - 65 de persoane, Ministru - 22, Lămâia - 18, Poliția - 3, Justiția - 2, Semafor -1.*“

În colecția sa de registre de stare civilă, Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale deține zeci de registre matricole confesionale, deci inclusiv din Cenad. Chiar dacă procesul de separare administrativă față de Biserica Ortodoxă Sârbă a început odată cu Congresul din 1864, convocat la Carloviț¹ pentru alegerea patriarhului, unde deputatul Vincentiu Babeș, la 5 august 1864, a reprezentat un document important, ce a stat la baza acțiunii de despărțire ierarhică, procesul de separare a început în 1865, adică după ce Cancelaria aulică maghiară a emis un act cu referire la comunele bisericesti ortodoxe mixte, prin care acestora „*le stă în voie a se desface după naționalitatea lor în două comune deosebite.*”²

Biserica Ortodoxă Română a luat ființă în anul 1872 prin desprinderea Mitropoliei Ungrovlahiei și Mitropoliei Moldovei de sub ascultarea canonică a Patriarhiei de Constantinopol și ridicarea mitropolitului Ungrovlahiei, totodată arhiepiscop de București, în rangul de mitropolit-primat al României.

La Cenad, Biserica ortodoxă română, al cărui hram este Pogorârea Sfântului Duh, ridicată în anii 1888-1889 și sfințită la 9 iunie 1889, în ziua de Rusalii³, își obține primele registre matriculare independente, în limba română, în 1876, primul copil înmatriculat (7 ianuarie) fiind Vasilie, copilul lui Mitru Nicolasiu și Jela (cununăți), cel de-al doilea fiind Eva (9 ianuarie), fata lui Teodoru Galetariu și a concubinei sale Saveta. Ținând la normele sale morale, Biserica a impus și o rubrică specială, cu titlul „*Cununăți sau ba?*” Următorul registru matricol începe cu ultimele înregistrări ale botezaților în 1890 și aici se va accentua importanța moralei creștine cu privire la legitimitatea nou-născuților. Astfel, după numărul de ordine (critic), ziua nașterii și a botezului și numele și genul botezatului, așadar înainte de numele părinților, este inserată o rubrică specială, cu titlul „*Legiuitu ori nelegiuitu*”. Firește, nu puțini au fost pruncii nelegiuiți, însă sintagma „*copil din flori*” i-a urmărit, cu siguranță, de-a lungul întregii lor vieți, anatema fiindu-le impusă de către însuși biserică. Mai mult decât atât, o fată din flori a fost chiar botezată cu numele de Floare.

În registrele matricole cu botezații din Cenad, se pot observa nume notate cu terminația *u surd*, care exista în româna veche, dar a dispărut cu timpul în limba standard. De asemenea, nume notate cu litera „*J*” la început au primit în timp, ca primă literă, vocala „*I*”: Joanu (Ioan), Jela (Iela) etc.

Perntu a simplifica statistica, am comasat unele nume scrise diferit (Ana, Anna; Catița, Catitia, Katitia; Maria, Mărie, Măria, Marie), dar am păstrat diminutivele, precum și variantele slavizate ale numelor și diminutivelor acestora (Jela, Iella, Ielița, Ielitia).

¹ Carloviț - Sremski Karlovci, localitate în Provincia Autonomă Voivodina, Republica Serbia. Aici și-a avut sediul, începând cu 1713, întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Sârbe din Imperiul Habsburgic.

² Bedecan, Michaela, *Separția bisericească de Mitropolia din Carloviț în Episcopia Aradului, oglindită în presă (1865-1873)*. Cluj-Napoca, Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”

- Seria Historica. <http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2009/05.pdf> (Accesat la 11 noiembrie 2014).

³ Cotoșman, Pr. Gheorghe, *Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*. Timișoara, 1933, p. 465.

Tabelul 1. Top nume de botez la băieți (1876-1903):

Nume	TOTAL
Georgiu, George, Georgie	180
Joan(u), Ioan, Ion	149
Petru	48
Nicolae, Nicolau	48
Pavel(u)	42
Teodor(u), Todor	29
Traian(u), Trajan	26
Antonie, Antoniu	26
Lazar(u)	24
Dimitrie, Dimitriu	23
Vasilie, Vasiliu, Vasilia, Vasalie, Văsălie	22
Sava	20
Mihaila Mi(c)hail(u), Michai(u), Mihai(u),	17
Ilie	16
Aureliu, Aurel	13
Meila, Meilă	12
Mitru	11
Jovan(u), Iovan	11
Gavri(a) (ă), Gavri(li)u	10
Tanasiu, Tanasie, Tănasiă	7
Savu	7
Marcu	6
Filip(u)	6
Simion(u), Simeon	4
Paia	4
Damian(u)	4
Atanasie, Atanasiu	4
Vichentia	3
Mircu	3
Jeremia, Irimia, Irimie	3
Cuzman	3
Toma	2
Terentiu, Terentie	2

Stefan(u)	2
Romulus(u)	2
Romul	2
Alexa	1
Vincetiu	1
Victor	1
Valerie	1
Urosiu	1
Traian Ilie Dimitrie	1
Terentiu	1
Silviu	1
Roman (Romulusu)	1
Rada	1
Partenie	1
Ovid-Corneliu	1
Octavian	1
Nestor	1
Mircea Virgil	1
Mircea	1
Mia	1
Julian	1
Joan-Josifu	1
Iosif	1
Iancu	1
Horia Tiberiu	1
Dima	1
Constandinu	1
Andreiu	1
Alia	1
Alexandru	1
TOTAL	818

Din acest tabel se poate lesne observa popularitatea numelor de botez date după sfinții din sinaxarul ortodox român: George, Ioan, Petru, Nicolae, Pavel, Teodor. Și, al șaptelea ca și popularitate, numele de Traian, dat, fără nicio îndoială, după numele împăratului Traian, cuceritorul Daciei. În acest ultim caz, putem bănuși drept cauză influența Școlii Ardelene, de emancipare națională. Între anii 1876-1890 s-au dat doar opt nume de Traian, în perioada 1891-1900 s-au dat 10, iar în 1901-1903 altele opt. Desigur, ar fi fost interesant să avem acces la statistica acestui nume până cel puțin în 1918.

În toți cei 27 de ani, nu s-a înregistrat decât un nume de botez triplu (**Traian Ilie Dimitrie** – 1902, fiul lui Ștefan și Maria Blagoie) și, respectiv patru duble (**Joan-Josifu** – 1885, fiul lui Teodor și Floare Rusu, nași Josif Müller și Ioana Soceri; **Mircea Virgil** – 1895, fiul preotului local Gheorghe Telescu și al soției sale, Floare; **Ovid-Corneliu** – 1897, fiul preotului local Gheorghe Telescu și al soției sale, Floare; și **Horia Tiberiu** – 1899, fiul preotului local Terentiu Oprean și al soției sale, Aurelia). Așadar, din cinci nume de botez multiple, trei au fost date copiilor a doi preoți locali. Asta în ciuda faptului că Biserica militează pentru câte un singur nume de botez. Dar lesne de observat, în cazurile date, că numele respective au fost inspirate de cultura și naționalismul preoților, Cenadul fiind, la acea vreme, parte a Ungariei.

Un nume relativ popular a fost Meilă (Meila), întâlnit de 12 ori în perioada studiată. Mai rare au fost numele de proveniență slavă ori slavizată: Urosiu (Uroș), Mirco (Marcu), Paia, Rada, cel mai utilizat (de 11 ori) fiind cel de Jovan (Iovan). Ca o curiozitate, în 1897 apare numele Alia (Alija, forma musulmană pentru Ilie), dat copilului familiei Ion și Marta Soceri.

O altă curiozitate este și numele de Cuzman, mai degrabă cu origini din Peninsula Iberică, dar întâlnit în Banat și Crișana, la români și sârbi deopotrivă.

O singură dată apare numele de Mia (1898), probabil diminutiv de la Mihai, însă specific numelor feminine Mia, derivat din Maria.

Ca o concluzie, în perioada studiată au fost folosite 64 de nume de botez, cărora li se adaugă alte trei (Virgil Tiberiu și Corneliu), întâlnite doar ca nume secundare în numele de botez multiple.

O serie de nume au fost date unor copii din căsătorii mixte româno-sârbe, botezul fiind săvârșit însă la Biserica ortodoxă românească.

Analizând tabelul cu nume, interesant este că din cele 820 de nume de băieți 329, adică 40,12%, țin de numai două: **George** și **Ioan**, grafia amândurora fiind tributară, evident, formelor latine: Georgius și Joannes (spre deosebire, Gheorghe și Ion în alte provincii românești). De unde însă această popularitate pentru numai două nume? E greu de crezut că preoții vremii le explicau enoriașilor semnificația acestora, dar de crezut că au pus mare accent pe cei doi sfinți care au purtat respectivele nume: Sf. George și Sf. Ioan.

Semnificații: **George** - lucrător al pământului în limba greacă; prenume deosebit de frecvent în onomastica românească, fiind pe locul al treilea după Ion și Nicolae; **Ioan** - mila lui Dumnezeu, în ebraică; cel mai răspândit prenume în onomastica românească și cea europeană. Iată însă că, la Cenad, George este mai numeros (valabil pentru perioada studiată de noi) decât Ioan. Opinem că, în cazul nostru, iconografia, prezentă nu doar la biserică, ci și-n casele oamenilor (în calendare, cărți, icoane) și-a spus cuvântul, imaginea Sfântului Gheorghe ucigând balaurul fiind cea care se suprapunea peste imaginea probabil sugerată de preoții români ai vremii și anume cea a luptei pentru eliberare națională. Aceasta spre deosebire de Sf. Ioan Botezătorul, model al smereniei și cu un tragic sfârșit (capul fiindu-i tăiat la porunca regelui Irod, iconografia fiind deosebit de expresivă în acest sens).

Tabelul 2. Top nume de botez la fete (1876-1903):

Nume	TOTAL
Ana (Anna)	109
Maria (Măria, Mărie, Marie)	88
Flo(a)re	72
Elen(n)a	62
Jela (Iella), Ielița, Ielitia	39
Roxa (Rocsa)	37
Marta (Martha)	35
Saveta (Savetha)	33
Sofia	26
Elisaveta	25
Juliana, Iuliana	20
Ecat(h)arina	18
Mi(i)a	16
Eva	16
Catița (Catitia, Katitia)	16
Persida	14
Lucre(ț)ia	14
Lena	12
Vio(a)ra	8
Ileana (Ilena, Iliana)	7
Alca	7
Sara	5
Magdolina (Magdolna), Magdalena	5
Letitia	5
Veta	4
Paulina	4
Anastasia	4
Stanca	3
Nasta	3
Militia (Miliția)	3
Lenca	3
Eufemia	3
Emilia	3
Dinca	3

C(h)ristina	3
Victoria	2
Valeria	2
Solomia (Solomie)	2
Silvia	2
Sida	2
Paraschia	2
Marina	2
Ioana	2
Giula	2
Elena Floare	1
Zsivca	1
Victoria Gizela Persida	1
Veturia-Emilia	1
Teodora	1
Tecla	1
Sabina	1
Roxa-Sofia	1
Rea-Silvia	1
Rachila	1
Petra	1
Milca	1
Lillia	1
Leontina	1
Lena Ielitia	1
Jesica Sofia Liubitia	1
Florica	1
Fema	1
Elița (Ielița)	1
Elisauca	1
Bosilca	1
Aurora Livia Adriana	1
Aurelia	1
Angelina	1
Alesandra	1
TOTAL	769

La fete, găsim trei nume de botez triple (**Aurora Livia Adriana** – 1893, fiica preotului local Gheorghe Telescu și a soției sale Floare; Victoria Gizela Persida – 1901, fiica lui Nicolae și Ana Dămian; **Jesica Sofia Liubitia** (de la sârbescul Liubița) – 1903, fiica lui Aurel și Lucreția Nicolaș; respectiv cinci duble: **Roxa-Sofia** – 1894, fiica lui Ioan și Eva Regep; **Rea-Silvia** – 1887, fiica învățătorului Georgiu și **Miliția** Minisianu; **Veturia-Emilia** – 1892, fiica preotului Gheorghe Telescu și a soției sale Floare; **Lena Ielitia** – 1899, fiica lui Valeriu și Floare Terzeu; **Elena-Floare** – 1900, fiica lui Nicolae și Maria Vințean. Reîntâlnim din nou, chiar de două ori, o dată la numele de botez triplu, a doua oară la unul dublu, pe preotul Gheorghe Telescu și soția sa, Floare. Din nefericire, preotul Telescu, născut în 1867, la Arad, a decedat pe 14 septembrie 1898, după trei ani de suferință, la vârsta de 31 de ani, lăsând în urmă cinci copii orfani.

Întâlnim și în acest caz nume de botez în formele lor slavizate: Jela (Iella), Ielița, Ielitia – derivate pentru Elena; Catița (Catitia, Katitia) – derivate din Ecaterina; Lenca – diminutive pentru Elena sau chiar slave: Bosilca – femininul pentru Busuioc; Militia, Miliția – corect Milița; Zsivca (a se citi Jivca); Milca; Dinca (posibil diminutivul de la Radenka sau Radinka) toate acestea probabil ca urmare a influenței în timp a Bisericii Ortodoxe Sârbe. Mai puțin obișnuite, apar și numele Fema și Elisauca (posibil, parțial – „...sauca“ - o formă a numelui sârbesc Savca).

Alca provine din numele musulman Alka, derivat din numele Alia (Alija, în Bongsia și Herțegovina). Se pare că în ambele cazuri, respectiv Alia și Alca, memoria colectivă și-a spus cuvântul, după 164 de ani de stăpânire otomană în Banat, în Cenad existând și astăzi numele de familie Regep (Rejep), care are o certă proveniență turcă, deși nu se poate vorbi de familii turcești în această localitate.

Din tabelul de mai sus, se desprinde limpede popularitatea de care s-au bucurat numele de Ana (109) și Maria (88). Cu toate acestea, dacă ar fi să adunăm toate numele de Elena, cu derivatele Ileana (Ilena, Iliana) și formele sale slavizate (Jela (Iella), Ielița, Ielitia, Lenca), acesta ar fi pe primul loc (120).

Semificații: **Ana** - bunăvoință, milă (ebraică); unul dintre cele mai cunoscute și răspândite prenume din onomastica creștină, aceasta datorându-se vechimii și provenienței sale directe din Vechiul și Noul Testament; **Maria** - mare de amărăciune, (egipteană) iubit; prenume feminin cu cea mai mare răspândire pe toate continentele; **Elena** - helene = torță, foc sau selene = lună (greacă), unul dintre cele mai răspândite prenume feminine din onomastica românească.

Creștinii o consideră pe Sf. Ana a fi fost mama Sfintei Maria și bunica lui Isus Hristos, poate de aici preferința cenăzenilor. În ceea ce privește popularitatea numelui Elena (Sf. Elena fiind mama împăratului Constantin cel Mare, biserica ortodoxă română sărbătorindu-i pe amândoi deodată), cu derivatele sale Lena, Ilena, Ileana, dar și a celor slavizate, tindem să credem că a fost mai mult o chestiune de modă, iconografia nefiind atât de numeroasă și expresivă ca în cazul Sf. Maria (ținând pe pruncul Isus în brațe), de pildă.

În perioada 1876-1903, la românii ortodocși din Cenad s-au consemnat 16 perechi de gemeni, din care cinci de băieți, șapte de fete și patru mixte. Două perechi de gemeni, respectiv George și Mitru (părinții Terentiu Minisian și Veta Covaciu) și

Ioan și Saveta (părinții George și Saveta Rezsep) au venit pe lume chiar în aceeași zi și anume pe 17 ianuarie 1878.

Și ca o observație finală, făcând comparația numerică pe ani, în perioada studiată numărul de nou-născuți a fost într-un permanent declin. Cei mai mulți copii s-au născut în anul 1878 (75 de copii), iar cei mai puțini în 1891 (39 de copii). Numărul total de băieți (1876-1903) a fost de 820, iar cel al fetelor de 769, băieții fiind cu 51 mai mare decât al fetelor, natura parcă pregătind carnea de tun pentru Primul Război Mondial (1914-1918).

În ultimii patru ani, respectiv perioada 2010-2013, au fost înregistrați ca fiind de origine din Cenad 170 de copii, din care 78 de băieți și 92 de fete. Dar, desigur, așa cum reiese din titlu, nu despre natalitate ne-am propus să vorbim, ci despre trendul actual al numelor de botez. Dacă până nu demult, căsătoriile mixte erau foarte rare, iar părinții, familiile acestora și nașii preferau să aleagă nume clasice, îndeosebi inspirate din religie (Ioan, Maria, Andrei, Pavel, Gheorghe, Ana etc.) sau din floră (Florica, Viorica), în clipa de față optează pentru nume noi sau chiar străine. De vină, credem noi, ar fi influența pe care o au televiziunea, cinematografia și, mai nou, perioadele în care părinții și/sau nașii au lucrat ori lucrează în străinătate. De asemenea, dacă până nu demult erau foarte rare nume de botez duble, să nu mai vorbim de triple sau chiar mai mult, acum sunt foarte rare numele de botez singulare, cei mai mulți preferând cel puțin două nume de botez.

Potrivit statisticii pe care am realizat-o în baza datelor de stare civilă de la Primăria Cenad, publicate în „*Ghidul cenăzeanului*“, cele mai populare nume de botez s-au dovedit a fi, la băieți: David, Daniel, Sebastian și... Patrick (nume clar anglo-saxon, cu toate că în Cenad nu există irlandezi, englezi sau scoțieni).

Tabelul 3. Topul numelor la băieți (2011-2013):

David Adrian	Daniel Denis	Patrick Georgian	Sebastian Bogdan	Marius Bogdan	Andrei Alexandru	Mario Daniel
David Alexandru	Daniel Florian	Patrick Sebastian	Sebastian Lucian	Marius Bogdan	Andrei Ionuț	Mario Florin
David Catalin	Daniel	Patrick Sebastian	Sebastian Marian	Marius Nikolas	Andrei Paul	Mario
David Nicolae	Daniel	Patrick Victoraș	Sebastian Valentin			
David Valentin						
David						

Alte nume: Adelin Marian, Antonio Vasile, Bojidar, Călin Gabriel, Cătălin Marina, Ciprian Marian, Claudiu Ionuț, Cosmin Constantin, Darius Mitruț, Emanuel Alexandru, Ervin Atila, Fabian Gabriel, Flavius Cristian, Ioan Paul, Iosif Adrian, Iustin Gabriel, Leonard, Luca Adrian, Lucas Țvetomir, Lucian Gabriel, Mădălin

Alin, Manuel, Marco, Miroslav Stevan, Narcis Anton, Nicholas, Nicolas Dragoș, Norbert Denisz, Ovidiu, Paul Dragoș, Peter, Petru Cristian, Rareș Alexandru, Rareș Mihai, Raul Ilie, Raul Ionuț, Răzvan Andrei, Robert Cristian, Robert, Sergio Cosmin, Stefan Daniel, Vlad Emanuel, Zlatan Ionatan.

Desigur, nu am luat în calcul decât primul nume, ordinea preferințelor fiind foarte clară. Dacă însă am lua în calcul și cel de-al doilea nume de botez, situația ar suferi ușoare modificări.

La fete, diversitatea numelor este ceva mai mare, pe primele locuri la preferințe fiind: Natalia (Natașa), Giorgiana (Georgiana), Maya (Maia). De observat însă că deși o singură dată apare ca primă preferință, numele de Maria se regăsește de 13 ori ca fiind a doua opțiune.

Tabelul 4. Topul numelor la fete (2011-2013):

Natalia Albertyna	Georgiana Simona Maria	Maia Florina	Alesia Evelin	Amalia Raluca	Daria Giorgiana
Natalia Albertyna	Giorgiana Ioana	Maya	Alesia Ștefania	Amalia Ștefania	Daria Maria
Natalia Ariana	Giorgiana Ioana	Maya Alessia	Alessia Gabriela	Amalia Ștefania	Daria- Ionela
Natalia Ștefania	Giorgiana Mădalina	Maya Ioana			
Natașa Mileva					

Alte nume de fete: Adelina Daniela, Adriana Daria, Adriana Radmila, Aida Denisa, Alexandra Cristina, Alexandra Gabriela, Alexia Adelina, Alexia Rebeca, Ana Maria Lucreția, Andra Maria, Andrada Ionela, Andreea Valentian, Andreea Victoria, Antonia, Ariana Alexandra, Beatris Andreea, Bianca Maria, Camelia Julia, Clara Ildiko, Corina Simona, Cristina Mihaela, Cristine Ioana, Delia Florina, Diana Casandra, Diana Georgiana, Elena Andrada, Elisa Mariana, Erika Gabriela Ildiko, Evelina Maria, Eveline Vivian, Ianna Maria, Iohana, Irina Victoria, Isabela Maria, Iulia Maia, Izabela, Julia, Karina Maria, Karina Maria, Kataleya Maria, Laura Eliza, Lavinia Maria, Lidia Monica, Lorena Maria, Madalina Gianina, Maria Mirabela, Miriam Ioana, Miruna Roberta, Narcisa Adriana, Nicol Ștefania, Nicoleta Giorgiana, Olivia Paula, Patricia Alexandra, Patricia Maria, Romina, Roxana Ioana, Roxana Maria, Sara, Simona Flavia, Slagiana, Slagiana Milena, Ștefania Amalia, Svetlana, Svetlana Maria, Tamira Andrada, Tania Alina, Vesna Ana, Viorica Florina

În cadrul unor căsătorii mixte e lesne de observat faptul că s-au dat și nume de botez ce aparțin, tradițional, naționalităților respective (date, de regulă, după naționalitatea tatălui).

Bibliografie:

Direcția Județeană Timiș al Arhivelor Naționale, Fond 4, Colecția Registre de stare civilă, Parohia Ortodoxă Română Cenad, dosarul nr. 1, botezați 1876-1890, dosarul nr. 2, botezați 1891-1904.

Consiliul Local Cenad, Primăria Cenad, *Ghidul cenăzeanului* pentru anii 2010, 2011, 2012, 2013.

Popovici, Bogdan-Florin. *Considerații pe marginea prelucrării colecției de registre de stare civilă*. Bogdan's Archival Blog — Blog de arhivist <https://bogdanpopovici2008.files.wordpress.com/2009/01/stare-civila-ver-2.pdf>. (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Dicționarul Explicativ al Limbii Române. <http://dexonline.ro/> (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Pruteanu, Petru, *Iarăși despre numele de botez. Un scurt Sinaxar al Sfinților ortodocși din Apus*. <http://www.teologie.net/data/pdf/sfinti-ortodocsi-apus.pdf> (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Răspunsuri duhovnicești: Copilul să primească un singur nume la Botez, căci are un singur suflet. București, ziarul Lumina, Patriarhia Română, 14 august 2008. <http://ziarullumina.ro/agenda-crestinului/raspunsuri-duhovnicesti-copilul-sa-primeasca-un-singur-nume-la-botez-caci-are-un> (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Moldoveanu, Gheorghe C., *Antroponimia, parte integrantă a tradițiilor culturale românești*. Iași: Revista română. <http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr62p15-17.pdf> (Accesat în 10 noiembrie 2014).

Ecouri la ediția I

Cornel Ungureanu

Dușan Baiski a publicat cărți de poezie, proză, de eseu, de studii privind spațiul bănățean. Inițiator și director al programului digital *Banaterra – Enciclopedia Banatului*. E un autor bilingv – scrie în limbile română și sârbă. E un foarte activ traducător. Prin alte cărți, de publicistică vie, aparține actualității: a scris despre ultimele decenii ale Iugoslaviei și ale Serbiei pagini din care nu lipsesc adevăruri esențiale, nu o dată uitate de comentatorii politici. Sau „apolitici“. Monografia *Cenad*, din seria *Studii monografice*, aparține unui proiect amplu: „Este rodul mai multor ani de căutări prin arhive, prin jungla informațională numită Internet sau prin cele 45 000 de documente pe care le-am fotografiat la Inspectoratul Județean Timiș al Arhivelor Statului pentru a le studia acasă... Majoritatea documentelor oficiale de dinaintea ori din timpul celui de al II-lea Război Mondial, ale instituțiilor Jandarmeriei, Poliției de Frontieră, Vămii, Prefecturii, Plasei Sânicolaul Mare, ale Sfatului Raional și Comitetului P.C.R. Sânnicolaul Mare au avut un caracter secret și, ca atare, în funcție de gradul de confidențialitate și potrivit legislației românești în vigoare, devin publice după zeci de ani“. Meritul deosebit al masivei cărți e lămurit clar în *Cuvântul înainte*: „Alte materiale din această carte sunt construite pe baza datelor din diverse studii, însă și aici am preferat să merg pe lucruri neștiute în primul rând de către români“. Noutăți sunt multe, unele foarte importante. Fiecare capitol, bazat pe documente, lămurește mai bine relațiile dintre români, germani, maghiari, sârbi. N-au fost, cum cred unii, liniștite. Dintr-un amplu material întocmit în 1941 de Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal privitor la „Manifestări și atitudini ale Grupului Etnic German din România“, Dușan Baiski decupează pagini pilduitoare chiar pentru anul 2012 al relațiilor interetnice. Aflăm că autoritățile românești sunt îngrijorate (suntem în anul 1941) fiindcă cei din Grupul Etnic German depun jurământul „exclusiv pentru Führerul Germaniei“; organizează formațiuni paramilitare cu care fac demonstrații precum cele din Reich; vor să creeze un protectorat german în Ardeal; adăpostesc legionari; sabotează interesele culturale românești; firmele comerciale sunt scrise exclusiv în germană. Îngrijorări mai sunt și cu privire la nerespectarea drapelului românesc; la propagandă politică pentru „autonomia Banatului“ ș.a.m.d. Pagini numeroase, de reală noutate, sunt consacrate sârbilor: conviețuirea cu ei înainte de Tito, în vremea lui Tito și deportările în Bărăgan. Cum se oglindește Istoria României,

istoria Europei în istoria satului numit Cenad? O cercetare vie, realizată sub semnul unei Enciclopedii a Banatului, în curs de elaborare. O mai bună definire a Europei Centrale poate porni și de la istoria, cultura, devenirea Cenadului.

(„*Provinciile eterne*“, Revista „*Orizont*“ nr. 12/3 decembrie 2012)

Raluca Nelepcu

„Tschanad ist meine Märchenwelt“

Gespräch mit dem Publizisten Dușan Baiski

Von: Raluca Nelepcu

Mittwoch, 28. November 2012

Die Geschichte der Ortschaft Tschanad/Cenad kann ab sofort in einer Monographie nachgelesen werden, die in diesem Monat im Artpress-Verlag in Temeswar/Timișoara herausgebracht wurde. Der Autor Dușan Baiski (57), Schriftsteller und Journalist, setzt sich auf mehr als 300 Seiten mit verschiedenen Ereignissen auseinander, die die Ortschaft an der Grenze zu Ungarn in der Zeit während und unmittelbar nach dem Zweiten Weltkrieg geprägt haben. Im Mittelpunkt des Bands „Cenad – Studii monografice“ (deutsch: „Tschanad – Monographische Studien“) stehen stets die Dorfbewohner: Rumänen, Deutsche, Serben und Ungarn. Nicht nur Daten, sondern auch Archivkarten und –fotos aus zahlreichen Informationsquellen hat Baiski in dem Band abgedruckt. Das Buch erschien mit Unterstützung der Tschanader Kommunalverwaltung und kann kostenlos im Internet heruntergeladen werden. Über die Monographie sprach BZ-Redakteurin Raluca Nelepcu mit dem Autor Dușan Baiski. Das Interview lief per Email.

Vor Kurzem wurde das Buch „Tschanad – Monographische Studien“ herausgebracht. Was verbindet Sie mit dieser Ortschaft?

Mit Tschanad verbinden mich viele Aspekte. In erster Linie sind es zehn Jahre meines Lebens, die ich in Tschanad verbracht habe. Geboren bin ich in Großsankt-nikolaus/Sănnicolau Mare. Nachdem sich meine Eltern getrennt haben, siedelte ich mit den Großeltern mütterlicherseits nach Tschanad um. Dort schloss ich die Grundschule mit den ersten acht Klassen ab. Danach ging ich nach Temeswar, wo ich auch heute wohne. Um wieder auf Ihre Frage zurückzukommen: In Tschanad habe ich die schönste Zeit meines Lebens verbracht: meine Kindheit. Die Jahre, in denen du keine finanziellen Sorgen hast und deine einzige Pflicht die ist, gut in der Schule zu lernen. Darum habe ich mich damals auch bemüht.

Warum war dieses Buch notwendig?

Als ich als Grundschul-Schüler ich mit dem Geschichtsunterricht begonnen hatte, stellte ich fest, dass ich gar nichts über die Geschichte der Ortschaft wusste. Ich erfuhr damals, dass es schon ein Buch über die Geschichte von Tschanad gab, aber darüber sprach man nur insgeheim. Viel später fand ich heraus, um welches Buch es sich handelte: „Die Gemeinde und die Kirchen aus Giridava-Morisena-Cenad“ des Priesters Gheorghe Cotoșman, neu herausgegeben in 2009 von dem verbliebenen Schriftsteller Gheorghe Doran, meinem Rumänischlehrer in den Klassen V-VIII, der mir auch die Liebe zum Schreiben vermittelt hat. Ich wusste nur, dass Gheorghe Doja, der in Temeswar als Märtyrer starb, durch Tschanad gekommen war. In der Mauer der römisch-katholischen Kirche gab es einen Ring, an den er angeblich sein Pferd angebunden hatte. Die Kommunisten versuchten, diesen Ring mit dem Traktor aus der Wand herauszuzerren, doch es gelang ihnen nicht. Es war sicherlich nur eine Legende, genau so wie die Tunnels unter der Kirche, die Tschanad mit Szeged und sogar mit... dem Schwarzen Meer verbinden würden. Um mehr über die Geschichte von Tschand zu erfahren – was sich auch so gut wie alle Tschanader wünschten – begann ich, als Journalist, mit meinen ersten Recherchen. So kam ich dazu, ein zweites Buch über die Dorfgeschichte herauszubringen, nach „Cenad, pur și simplu“ aus dem Jahr 2009.

Was für Dokumente haben Sie für Ihre Dokumentation verwendet? Oder, besser gesagt: Wie schwer war es, all die Quellen zu sammeln, die für eine Monographie erforderlich sind?

In erster Linie muss ich hinzufügen, dass es nicht eine Monographie Tschanads ist, sondern die Monographie einer kurzen Zeitspanne in der Geschichte der Ortschaft. Prinzipiell habe ich über die Ereignisse aus den Jahren 1920 – 1970 geschrieben. Vor allem über den Zweiten Weltkrieg, die Agrarreform, die Wahlen von 1948, die Deportation der Banater Schwaben in die ehemalige Sowjetunion, die Vergenossenschaftung, usw. Ich habe mich mit diesen Ereignissen beschäftigt, weil ich im Temescher Archiv viele Originaldokumente gefunden habe, die von Grenzpolizisten, Gendarmen, Polizeichefs, Präfekten, Bürgermeistern und Sekretären unterschiedlicher politischer Parteien verfasst wurden. Ich habe mehr als 45.000 Dokumente fotografiert. Vielleicht fragen Sie sich, warum so viele für ein einziges Buch. Einen Teil dieser Dokumente habe ich für mein erstes Buch, „Cenad, pur și simplu“ (Marineaș-Verlag, Temeswar, 2009) verwendet. Als ich das Archiv durchstöberte, bestellte ich alle Unterlagen, in denen das Wort „Tschanad“ auftauchte. Und weil ich mit der Digitaltechnik bewandert bin, fotografierte ich all diese Unterlagen. Ich bin überzeugt, dass mir diese Dokumente auch für andere Bücher zu Gute kommen werden, weil sich nicht alle dieser 45.000 Dokumente auf Tschanad beziehen. Ich habe diese Methode angewandt, weil sie viel effizienter ist, als Monate lang im Lesesaal zu sitzen und mit dem Kugelschreiber das Interessante zu notieren. Zu Hause, am Com-

puter, kann ich die Dokumente immer wieder heranziehen. Andererseits gebrauchte ich auch andere Informationsquellen, aber in geringerem Maße. Einige Daten erhielt ich aus Deutschland und Serbien, wo Leute mir Dokumente aus dem Deutschen, Ungarischen und sogar Lateinischen übersetzten und zukommen ließen.

Welche wären, Ihrer Meinung nach, drei interessante Aspekte, die in diesem Buch behandelt werden? Etwas, was Sie gar nicht erahnt hätten.

In erster Linie die Tatsache, dass in Tschanad keine großen interethnischen Konflikte stattgefunden haben, also Sachen, die von dem lokalen Gendarmenposten behandelt worden wären. Im Vergleich zu anderen Ortschaften, wo immer eine gewisse Ethnie die Mehrheit bildete, gab es in Tschanad diese Mehrheit nicht, auch wenn die Rumänen zahlreicher waren. In Tschanad gab es ein interessantes Gleichgewicht, Tschanad war eine Art Schweiz. Damals gab es, in etwa in der selben Anzahl, Rumänen (mehr), Deutsche, Serben und Ungarn. In zweiter Linie, obwohl in Kriegzeiten die Serben die Deutschen schlecht leiden konnten, wegen des Verhaltens der deutschen Armee in Jugoslawien und des Einzugs der Tschanader Deutschen in die SS-Abteilung „Prinz Eugen“ aus Bela Crkva (heute in Serbien), merkte ich mir zwei interessante Sachen: Der römisch-katholische Pfarrer aus Tschanad, ein Schwabe, wurde von dem serbischen Pfarrer vor den Schüssen der Sowjets gerettet. Während der Kämpfe zwischen Deutschen und Sowjets auf den Straßen von Tschanad gerieten Schwaben und Serben aus Tschanad in ein Versteck. Als deutsche Soldaten hereinkamen, zogen alle schnell deutsche Mützen an. Als Sowjets hereinkamen, wurden von allen serbische Mützen aufgesetzt. Es gab einen paradoxen Zusammenhalt in jenen Augenblicken. Und drittens, nachdem sie aus der Armee Titos zurückkehrten, rächten sich die etwa 20 Serben gegen niemanden. Es gab ständig Drucksituationen, schwerere oder leichtere, aber keine artete in etwas Schlimmes aus. So musste die Polizei nicht eingreifen und die Ereignisse in offiziellen Dokumenten verzeichnen.

Wer sollte, Ihrer Meinung nach, dieses Buch lesen?

Jeder sollte es lesen. Und ich sage Ihnen auch, warum. In Büchern über jüngste Geschichte spricht man über viele Sachen, aber nicht über die Realität jener Zeiten. Weil es in jenen Studien gar nicht bis kaum um Menschen geht. In meinem Buch gibt es jede Menge Ereignisse, auch kleinere, in denen es um Menschen geht. Um ehrlich zu sein, habe ich mir schon Gedanken darüber gemacht, auch ein Literaturbuch zu verfassen.

Ausgewanderte „Söhne Tschanads“ wenden sich an Sie über Facebook, um an das Buch heranzukommen. Welches Feedback haben Sie nach der Buchpräsentation erhalten?

Das Buch wurde vom Kommunalrat und dem Bürgermeisteramt Tschanad finanziert. Die rumänische Gesetzgebung verbietet es, Profit aus Aktivitäten

herauszuschlagen, die von Lokalverwaltungen gesponsert werden. Weil also das Bürgermeisteramt Tschanad das Buch nicht verkaufen kann, ist es auch sonst nicht verkäuflich. Es wurden 500 Exemplare gedruckt – ausreichend für die Zeiten, in denen wir leben. Die Situation wird durch das Internet gerettet. Das Buch kann man unter http://www.cenad.ro/cenad_studii_monografice_FINAL.pdf herunterladen. Das Feedback war bisher sehr positiv, was mich auch freut. Vom Schriftsteller bin ich jetzt Monograph geworden.

„Auch das Tschand ist nicht mehr das, was es einmal war“. Sie sagen es mit Traurigkeit und gewisser Nostalgie. Was hat sich verändert bzw. was ist unverändert geblieben?

Ja, das Tschanad ist nicht mehr das, was es einmal war. Auch der Tschander nicht. Auf den Straßen hört man kein „Bună ziua“, „Guten Tag“, „Dobar dan“ oder „Jó estét“ mehr. In Tschanad grüßt man nicht mehr. Die Schule ist auch nicht mehr das, was sie einmal war. Die Eltern und Lehrer, auch die Kinder sind heute anders. Tschanad wurde (erneut) zu einer Stadt, in der niemand niemanden mehr kennt. Die Gärten, die einst Temeswar, Arad und sogar Großwardein/Oradea und Klausenburg/Cluj mit Karotten, Sellerie, Petersilie, Zwiebeln und Knoblauch, Kartoffeln und Kuchenmohn belieferten, sind jetzt – wenn nicht voller Gras, dann mit Gerste, Weizen und Roggen bepflanzt. Und der Tschanader arbeitet in Großsanktnikolaus oder jenseits der Grenze und kauft alles im Laden. Die Zeiten haben ein hartes Wort gesprochen. Nichts dauert ewig. Was aber wichtig ist: Der gebürtige oder der Wahltschanader hat die moralische Pflicht, die Vergangenheit dieses Ortes zu kennen. Sonst würde er durch die Welt passieren, als ob es ihn gar nicht gegeben hätte.

Wie würden Sie „Ihr Tschanad“ beschreiben?

Tschand ist meine Märchenwelt. Es ist das Tschand meiner schönen Erinnerungen. Ein himmlischer Ort.

Љубомир Степанов

ЖИВОТ КЊИГЕ

ЧАНАДСКА МОНОГРАФИЈА

Душан Бајски (р. 11.3.1955, Велики Семиклуш) је до сада био познат као прозни писац, новинар, песник, преводилац, драматург. А од сада јавља се и као монограф. Своје детињство безбрижно је провео у Чанаду и из тог периода понео је лепе успомене и то га је надахнуло да састави књигу која је пред нама.

О томе, у Предговору, сам Бајски казује

Ова књига је производ моје жеље да боље упознам чанадску воду.

ваздух и праишну. Воду из шанца, из бара насталих поспе кише, из Циганске баре, из Вепикос бунара, из недодирљивог Мориша мога детињства. Топао и врео ваздух лета или влажна и хладна зима са мирисом багремовог цвета или гибанице са лудајом, на суво лиће или тамјан. Прашину и блато сокака у Новом селу, помешану коњским копитама, стадима говеђа или чопорима свиња који су одлазили на испашу. И, наравно, не у последњем реду, да упознам оне који спавају вечним сном у знаним или незнаним чанадским гробљима или другде: Румуни, Срби, Немци, Мађари, Цигани, Јевреји, Бугари, Турци итд.

Од самог почетка треба да назначимо: ова се књига односи углавном на догађаје који су се десили током двадесетог века. А текст је на румунском језику са обиљем превода из извора написаних на иним језицима. И све то је „плод вишегодишњег трагања по десетинама књига, хиљадама страница докумената или интернету“. Сам аутор прецизира: „тежио сам да изнесем нешто ново, што је било мање познато, нешто што је до сада вежило као тајна“. И још казује да „сам покушао да избегнем, колико је било могуће, да износим лично мишљење у односу на одређене методијске чинњенице преузимајући и ризик да ме неко оптужи за субјективизам. Сматрам да свака националност треба да критички сагледава своју прошлост, без да пребацује сопствену кривицу на другу нацију.“

Имајући на уму изнесене принципе, аутор је поделио грађу на двадесетак поглавља. Издвајамо: Немачки проблем, Проклетство границе, Срби под Тријадом империја, Присоједињење Старог Чанада са Великим Чанадом, Спасеници, Класна борба, Барагански депортирци, Полтички живот...

У погљвљу „немачки проблем“ аутор је објавио на десетине докумената у препису који се односе на немачко (швапско) становништво из Немачког Чанада, нарочито из периода њиховог страдања. Већина ових информација објављују се први пут.

За нас је најзанимљивије поглавље „Срби под Тријадом империја“. У овом поглављу, које можемо оценити као засебан научни рад, аутор приказује историјску еволуцију Срба на овим просторима, са бројним подацима о нашим сународницима у Чанаду. Бајски доноси нове информације о зачетку аматерске позоришне активности чанадских Срба, који су 1861. године били главни оснивачи Српског народног позоришта у Новом Саду. Срби у Чанаду су били активни и после Другог светског рата преко своје организације ССКДУР, током колективизације, али и као страдалници у Барагану или политичким затворима.

Текст књиге је обилно илустрован фотографијама, а на крају књиге придодат је табак репродукција у боји. Дата је обимна библиографија као и опширна Белешка о аутору

О обради текста, сам аутор наводи још на почетку

„У израдњи самог текста тежио сам да избегнем компликована изражавана, научна формулисања, те сам прихватио једноставнији стил, без претензија, често користећи преплете сопствених речи са изводима из текста приказаних докумената, тако да је крајњи текст текући, осећајан чак и за мало дете жељно да упозна историју Чанада. Често сам интервенисао у граматички и ортографију цитата, али без да пореметим суштину. Ово није историјска књига већ књига монографских студија... «.

Са овим ставовима аутора Душана Бајског у потпуности се слажемо и зато искрено препоручујемо књигу а у неколико стотина страница где је кондензована историја неколико миленијума Чанада и околине.

Уверени смо да ће румунски читаоци обогатити своја сазнања новим подацима о античкој Морисени или Моришграду.

Аутору, књижевнику Душану Бајском, све похвале!

(Наша реч бр. 1190 -7.12.2012.)

Despre autor

BAISKI (BAISZKI), Dușan, (n. 11. III. 1955, Sânnicolau Mare, jud. Timiș), prozator, jurnalist, poet, traducător, dramaturg. Studii: Școala Generală Cenad, Școala Profesională „Electromotor“, Timișoara (1970-1973); Școala Populară de Artă Timișoara (1971-1974); Liceul de Filologie-Istorie, Timișoara (1973-1979); Open University Business School, Marea Britanie (1998-1999), Information Technology College – ELINF (2006). Activitatea: electrician la Întreprinderea de Aparate Electrice de Măsurat, Timișoara (1973-1991); redactor-șef la săptămânalul „Sindicatul bănățean“ din Timișoara (1990); redactor-șef adjunct la săptămânalul „Mercur“ din Timișoara (1990); coordonator al revistei digitale „Banat-media“ din Timișoara, 1996-1999; redactor șef de secție economic-social la săptămânalul „Agenda“ din Timișoara (1991-2009); persoană fizică autorizată (2009-prezent). Fondator și președinte al Asociației Banaterra. Inițiator și director al proiectului internațional digital „Banaterra – Enciclopedia Banatului“ (www.banaterra.eu). Debut publicistic cu proza SF *Meșterul Manole* în „Forum Studentesc“ (1976). Debut editorial cu volumul de proză scurtă *Averse izolate* (1984).

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Timișoara (1990).

Cărți de autor: *Averse izolate* [proză scurtă], Editura Facla, Timișoara - 1984; *Radiografia unui caz banal* [proză scurtă], Editura Facla, Timișoara - 1988; *Љубав међу сенкама/Ljubav među senkama* – Dragoste între umbre [poezie în lb. sârbă], Editura Kriterion, București - 1990; *Luna și tramvaiul 5* [proză scurtă], Editura Marineasa, Timișoara - 1994; *Piața cu paiate* [teatru], Editura Marineasa, Timișoara - 1994; *Război pe Internet* [studiu], Editura Waldpress, Timișoara – 2004; *Păsări pătrate pe cerul de apus* [proză scurtă], Editura Marineasa, Timișoara - 2006; *Свађа с мастилом/Svađa s mastilom* – *Cearta cu cerneala* [poezie în limba sârbă],

Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara – 2007; *Cenad, pur și simplu* [studii monografice, articole de presă] - Editura Marineasa, Timișoara, 2009.

Traduceri: *Migrațiile* - roman de Miloš Crnjanski, Editura de Vest din Timișoara - 1991 (în colaborare); *Mătase și vin fiert* - Chang Shiang Hua, Editura Paradox, Timișoara - 1994 (poezie, traducere din limba sârbă); *Cuțitul* - Vuk Drašković, Editura Helicon, Timișoara - 1995 (roman, traducere din limba sârbă). *Cartea iubirii* - Dragan Dragojlović, Editura Hestia, Timișoara, 1996 (poezie, traducere din limba sârbă, în colaborare); *Antologie de poezie chineză contemporană* - Zhang Xianghua și Radosav Pušić, Editura de Vest, Timișoara, 1996 (poezie, traducere din limba sârbă); *Lacrima - Orient și Occident* - Chang Shiang Hua, Editura Anthropos, Timișoara - 2000 (eseuri și poeme, traducere din limba sârbă); *Turism în Muntenegru* - www.visit-montenegro.com - Editura Anthropos, Timișoara - 2004 (traducere din limba sârbă); *Consulul rus* - Vuk Drašković, Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2005 (roman, traducere din limba sârbă); *Invocarea lui Dumnezeu* - Dragan Dragojlović, Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2011 (poezie, traducere din limba sârbă, în colaborare).

Colaborări la volumele colective: *Anatomia unei secunde - Antologie de proză SF*, Editura Facla, Timișoara (1990); *Timișoara, 16-22 decembrie 1989*, Editura Facla, Timișoara, (1990); *Naša poezija u dijaspori - Savremena poezija Srba i Hrvata u Mađarskoj, Rumuniji i Austriji, Međunarodna knizevna manifestacija „Sarajevski dani poezije“* – Poezia noastră în diaspora – Poezia contemporană a sârbilor și croaților din Ungaria, România și Austria. Manifestarea literară internațională „Zilele poeziei la Sarajevo“, Sarajevo (1991); *ZONA - prozatori și poeți timișoreni din anii '80 și '90*, Editura Marineasa, Timișoara (1997); *Porumbelul de argilă - Poeți sârbi din România*, Editura Persona, București (1998); *U plavom krugu zvezda* - În cercul albastru, o stea, OP, Beograd (1998); *Generația '80 în proza scurtă*, Editura Paralela 45, Pitești (1998); *Kosovo, sprska sveta zemlja* – Kosovo, pământ sfânt al sârbilor, Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara (1999); *Anuarul Asociației Culturale Concordia Cenad* (2004, 2006, 2007, 2008); *Fourth International anthology on Paradoxism* – A patra antologie despre paradoxism, Editura Almarom, Râmnicu-Vâlcea (2004); *Orfeu îndrăgostit - Antologie a poeziei sârbe de dragoste*, Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara (2006); *Зборник српске књижевности/Zbornik srpske književnosti* – Culegere de texte din literatura sârbă, Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara (2006); *The Continent of Romania* – Continentul din România - The Romanian Cultural Institute - culture & civilization, București (2006); *Proza.ro* – antologie – Editura Paralela 45, Pitești (2006); *Atentat împotriva revoluției române*, Asociația Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989, Timișoara (2010); *Antologia prozei scurte actuale transilvane* - Editura Limes, Cluj-Napoca (2010); *Pagini despre Banat*, Editura Marineasa, Timișoara (2011); *Ненад Грујић - Антологија српске поезије (1847-2000)* - Бранково коло, Сремски Карловци (2012)/Nenad Grujić - Antologija srpske poezije (1847-2000) - Brankovo kolo, Sremski Karlovci (2012); *Ненад Грујић - Антологија поезије сârбе (1847-2000)* - Бранково коло, Сремски Карловци (2012); *Anuarul Asociației Culturale „Concordia“ Cenad nr. 7-8/2012-2013* - Editura Artpress,

Timișoara, 2014; Societatea de Științe Istorice din România Filiala Lugoj - *Restituiri bănățene II*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014.

Colaborări la publicații: „Forum studențesc“, „Orizont“, „Paradox“, „Helion“, „Književni Život“, „Radio Timișoara“, „Radio București“, „Știință și tehnică“, „Renașterea bănățeană“, „Realitatea bănățeană“, „Banatske novine“, „Orientări“, „Naša reč“, „Tribuna tineretului“ (Iugoslavia), „Književna reč“ (Iugoslavia), „Stremljenja“ (Iugoslavia), „Observator“ (Germania), „Agenda“, „Orient Latin“, „Banat“, „Timișoara“, „Mercur“, „Timișoara magazin“, „Ca și cum“, „Cenăzeanul“, „Feedback“, „Огледало/Oglinda“, „Club T“, „Agenda zilei“, „agonia.ro“, „littera.eu“.

Referințe în volum: Gheorghe Luchescu - *Din galeria personalităților timișene* - Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Timiș, Timișoara, 1996, p. 22; Aquilina Birăescu, Diana Zărie - *Scriitori și lingviști timișoreni (1945-1999) - Dicționar bibliografic* - Editura Marineasa, Timișoara, 1999, p. 20-21; Coordonator: Mihai-Dan Pavelescu - *Dicționar SF*, Editura Nemira, București 1999, p. 29; *Биографски лексикон Срби у свету – Ко је ко 1996/99 - Biographical Lexicon Serbs in the world Who is who 1996-99 - Biografski leksikon Srbi u svetu – Ko je ko 1996/99 – Lexicon biografic Sârbii în lume – Cine cine-i 1996/99* – Belgrad, Los Angeles, 1999, p. 51; Mariana Cernicova, Marin Bucă - *Mass media din Timișoara postdecembristă* - Editura Augusta Timișoara, 2000, p. 93; Dicționar bio-bibliografic, vol. I, Editura Paralela 45, Pitești, 2000, p. ; Живко Милин - *Лексикон/Živko Milin/Leksikon – Jivko Milin - Lexicon* - Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2004 (în limba sârbă), p. 18-20; Coordonator general: Eugen Simion - *Dicționarul general al literaturii române (A-B)* - Academia Română - Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 319-320; Coordonator general: Alexandru Ruja - *Dicționar al Scriitorilor din Banat* - Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005, p. 66-68; Ivo Muncian – *Scriitori sârbi din România* - Editura Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2006, p. 213; Paul Eugen Banciu, Aquilina Zărie – *Timișoara literară – Dicționar biobibliografic al membrilor Uniunii Scriitorilor – Filiala Timișoara* - Editura Marineasa Timișoara, 2007, p. 31-33; *Српска породична енциклопедија – Књига 2 – An-Ba/Srpska porodična enciklopedija – Knjiga 2 - Ap-Ba – Enciclopedia sârbă de familie – Cartea 2 – Ap-Ba* – Narodna knjiga, Politika HM, Belgrad, 2006, p. 145; *Who is who în România* - Enciclopedia biografică a femeilor și bărbaților contemporani cu carieră de succes din România – Hübner Who is who, Zug (Elveția), 2007, p. 100; Dinu Barbu – *Brief guide of Timiș County - Mic atlas al județului Timiș* – Editura Eurostampa Timișoara, 2010, p. 110; *Српска енциклопедија, Том II, Књига I, А-Беобанка/Srpska enciklopedija, Tom I, Knjiga I, A-Beobanka – Enciclopedia sârbă, Tomul I, Cartea I, A-Beobanka* – Matica Srpska, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Zavod za udžbenike – Novi Sad-Belgrad, 2010, p. 463-464; Societatea Română de Radiodifuziune - Studioul Regional de Radio Reșița - *Memento - Evenimente și personalități din Banatul istoric* - ediție revizuită, Editura Banatul Montan, 2010, p.164-165; Dinu Barbu – *Mic atlas al județului Timiș* - Ediția a IV-a, Editura Artpress

Timișoara, 2011, p. 108; Dinu Barbu – *Brief guide of Timiș county/Mic atlas al județului Timiș* - Ediția a II-a, Editura Artpress Timișoara, 2011, p. 110.

Referințe în periodice: Mircea Iorgulescu – *Existența și procedeele* - „România literară” nr. 29/1989; Iulian Costache - *Biografii la post-restant* - SLAST din 9 aprilie 1989; Gheorghe Secheșan – *Biografii comune* - „Orizont” nr. 9/1989; Mandics Gyorgy - „Szabad Szo” nr. 11/1989; Миомир Тодоров – *Радиографија једног баналног случаја/ Miomir Todorov – Radiografija jednog banalnog slučaja* - Миомир Тодоров – *Radiografija unui caz banal* - „Banatske novine” nr. 6/1989; Lucian Vasile Szabo – *Radiografii literare* - „Orizont” nr. 52/1988, p. 7; Ioan Holban – Dușan Baiszki: Radiografia unui caz banal - „Convorbiri literare” nr. 4/1989, p. 9; Adrian Dinu Rachieru – Un autor silențios - „Paradox” 1989, p. 6; Al. Țion - *Secvențe critice* - „Astra” nr. 4/1989; Cedomir Milenovici - „Књижевни живот” nr. 4/1989); Иво Мунџан – *Љубав међу сенкама/Ivo Muncan – Ljubav među senkama* – Ivo Muncian – Dragoste între umbre – „Naša reč” nr. 59/1991; Maria Genescu Drumul spre Enad – „România literară”, XXVII, nr. 9/1994, p. 6-7; Ion Jurca Rovina – Scriitorul Dușan Baiski în trei ipostaze - „Renașterea bănățeană” nr. 1358/1994; Paul Eugen Banciu – Pariul autorului cu sine - „Orient latin” nr. 3/1994; Octavian Soviany – Ex libris - „Contemporanul” nr. 41/1994; Драга Мирјанић - *Сеобе на румунском језику/Draga Mirjanić - Seobe na rumunskom jeziku* – Драга Мирјанић - *Migrațiile în limba sârbă* - „Naša reč” nr. 163/1993, p. 8; Alexandru Moraru - *Un prozator: Dușan Baiski* - „Banatul” nr. 1/1994, p. 10; Иво Мунџан – *Књига, браћо моја, књига/Ivo Muncan - Knjiga, braćo moja, knjiga* – Ivo Muncian - *Carte, frații mei, carte* – „Naša reč” nr. 268/1995, p. 2; Daniel Constantin – *Chang Shiang Hua, o lacrimă din Republica Viselor* – „Convorbiri literare”, CXXXV, nr. 10/2001, p. 44; Ildiko Achimescu – *Zona Maris: experiment literar unicat* – „Prima oră” nr. 559/2001, p. 16; D. Constantin – *Vuk Drašković și-a lansat la Timișoara Consulul rus* - „Agenda zilei”, X, nr. 281/2005, p. 10; Laurențiu Nistorescu – *În literatură și artă, politica are alte reguli* – „Renașterea bănățeană” nr. 4825/2005, p. 5; Живко Милин – *Драшковичев Руски конзул на румунском/Živko Milin - Draškovićev Ruski konzul na rumunskom* - Jivko Milin – *Consulul rus al lui Drašković, în românește* - “Књижевни живот” nr. 1/2006, p. 13; Мирослав Росић – *Приче, а у причама људи/Miroslav Rosić - Priče, a u pričama ljudi* – Miroslav Rosić – *Povești, iar în povești oameni* - „Књижевни Живот/Књижевни Život” nr. 2/2006, p. 13; Laurențiu Nistorescu – *Cultura începe unde încetează adaptarea la mediu* – „Renașterea bănățeană nr. 4910/11 martie 2006, p. 2; Codrina Diana Tomov – *Pășări pătrate pe cerul literaturii bănățene* – „Agenda zilei”, XI, nr. 59/11 martie 2006, p. 9; Codrina Diana Tomov – *Pe continentul România, în țara Banat* – „Agenda zilei”, XI, nr. 204/2006, p. 5; Љубинка Станков Перинац – *Четвртaste птице на западном небу/Ljubinka Stankov Perinac - Četvrtaste ptice na zapadnom nebu* – Liubinca Stancov Perinaț – *Pășări pătrate pe cerul de apus* - „Naša reč” nr. 839/17.03.2006, p.18.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Problema germană	8
Blestemul frontierei	89
Sârbii sub Triada Imperiilor	108
Economia în pustă	132
Nemulțumiri în vreme de război	149
Armament la Cenad	160
Nazarinenii	166
Sovieticii, ca sovieticii	169
Corupție la vamă	174
Belaus versus Pătrașcu	179
Rebeli trimiși la Curtea Marțială	183
Alipirea Cenadului Vechi la Cenadul Mare	179
Monumente	193
Révai Miklós	206
Emigranți	210
Povești despre răufăcători	216
Pământul în cifre	218
Căi de comunicație	222
Lupta de clasă	234
Deportați în Bărăgan	239
Viața politică	253
Agricultura	287
G.A.C. „Ștefan Plăvăț“	304
Familia Nákó și Cenadul	314
Nume de botez la românii ortodocși din Cenad	317
Ecouri la ediția I	340
Despre autor	347
Anexe	353

ANEXE

Documente bisericești

		Liber Baptizatorum.			2 1
Zona Confis. red.	Baptizatus	Parentes.	Parrini.	Baptiz.	
1733. 12 17 anuar	Anna legitime nata in Combor. Baptizata in Clana.	Andreas Kis, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Juliana Salinkas Catholica.	Joanes Leperczi, Incola Comborensis Catholicus Mater: Cum uxore. Anna Galax Catholica.	Parochus. Jacobus Kozgen, Scriba.	
17 10 anuar	Maria Agnes legitime nata in Clana. Bapti- zata in Cla- na.	Gregorius Dobóles, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Maria Sima Catholica.	Jacobus Tóvecz, filius P. S. Silvarum, Presbiter Catholicus. Cum uxore. Maria Catharina Dobóles filia P. Feloniensis Clana- ensis Catholica.	Parochus	
17 13. anuar	Juliana. legitime nata in Clana. Bapti- zata in Cla- na.	Paulus Urban, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Catharina Nioh Catholica.	Jacobus Tóvecz, filius P. S. Silvarum, Presbiter Comborensis Catholicus Cum uxore. Anna Maria Dobóles filia Feloniensis Clana- ensis Catholica.	Parochus.	
17 13. anuar	Catharina. legitime nata in Com. Miklos. Baptizata in Com. Miklos.	Andreas Hajnal, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Anna Maria Noy Catholica.	S. Balthazar Halbman Compraluriya Com. Miklos ensis Catholicus. Cum uxore. Magdalena Jabenpekin Catholica.	Parochus.	
17 13. anuar	Francisca legitime nata in Clana. Baptizata in Clana.	Gregorius Matkó, Petrikovics, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Maria Tóvecz Catholica.	Franciscus Trukon miller, obeguidator Comborensis Catholicus. Cum uxore. Maria Magdalena Sulmin Catholica.	Parochus	
17 13. anuar	Lucia Otília legitime nata in Clana. Baptizata in Clana.	Gregorius Tóth, Nicola Comborensis Catholicus. Mater: Elisabetha Kechomeh Catholica.	Joanes Simon Baum, gortnor Feloniator Clanaensis Cum uxore. Lucia Otília Miklos Catholica.	Parochus	
17 13. anuar	Anna Maria Martha legitime nata in Com. Miklos. Baptizata in Com. Miklos.	S. Joannes Michael Najer, Comborensis Com. Miklos ensis Catholicus. Mater: Martha Horvath Catholica.	Sebastianus Hekker, Nepomuceni Superioris Com. Miklosensis Cum uxore Maria Catharina Medio Feloniatorum Com. Miklosensis Cum uxore. Anna Maria Feloniatorum Com. Miklosensis	Parochus.	

Prima consemnare în matricolele Bisericii romano-catolice din Cenad: botez pe 3 ianuarie 1753.

ЦАПНОЯНІЕ ОУМІРАЮЩИХЪ.

<p>Свѣдѣніе Бжїи Сара Ахше Матрїи - Житїи и погребенїи и Парохи Душанїи: Нисходило шѣла прїеми Огубїиїи погребенїи погребенїи Благотворителїи Іоанн Савїи Парохї Душанїи Парохї. Цркви стѣ Ахполасїи</p> <p>Мѣсяцъ Свѣдѣніе Свѣдѣніе Ганади Свѣдѣніе, и погребенїи стѣла Тама:)</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>И погребенїи изъ званїи мѣсяца и днѣ по мѣсяцу погребенїи, во Грїеи</p> <p style="text-align: right;">Свѣдѣніе Свѣдѣніе Парохї Душанїи 1</p>	<p>1779</p> <p>Мѣсяцъ Іануарїа</p> <p>днѣ 3</p>
<p>Свѣдѣніе Бжїи Софїа Свѣдѣніе Свѣдѣніе - Житїи и погребенїи и Парохи Душанїи: Нисходило шѣла прїеми Огубїиїи погребенїи погребенїи Благотворителїи Іоанн Савїи Парохї Душанїи Парохї. Цркви стѣ Ахполасїи</p> <p>Мѣсяцъ Свѣдѣніе Свѣдѣніе Ганади Свѣдѣніе, и погребенїи стѣла Тама:)</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>И погребенїи изъ званїи мѣсяца и днѣ по мѣсяцу погребенїи, во Грїеи</p> <p style="text-align: right;">Свѣдѣніе Свѣдѣніе Парохї Душанїи 1</p>	<p>1779</p> <p>Мѣсяцъ Іануарїа</p> <p>днѣ 3</p>
<p>Свѣдѣніе Бжїи Софїа Свѣдѣніе Свѣдѣніе - Житїи и погребенїи и Парохи Душанїи: Нисходило шѣла прїеми Огубїиїи погребенїи погребенїи Благотворителїи Іоанн Савїи Парохї Душанїи Парохї. Цркви стѣ Ахполасїи</p> <p>Мѣсяцъ Свѣдѣніе Свѣдѣніе Ганади Свѣдѣніе, и погребенїи стѣла Тама:)</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>Прїеми Мѣсяцъ Іануарїа, 3го 1779 - - - - - днѣ 3го мѣсяца</p> <p>И погребенїи изъ званїи мѣсяца и днѣ по мѣсяцу погребенїи, во Грїеи</p> <p style="text-align: right;">Свѣдѣніе Свѣдѣніе Парохї Душанїи 1</p>	<p>1779</p> <p>Мѣсяцъ Іануарїа</p> <p>днѣ 3</p>

Primul deces consemnat în matricolele Bisericii ortodoxe (sârbă și română): 3 ianuarie 1779.

Protocolul Botezătorilor. P. Bisericea

Unite. din R. Canada: din Anului Mântuirii 1855

Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 21 Aprila Anghela Doga si Anna Narcoci.	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 28 Aprila Filippu	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 6 ^a Maiu	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 15 ^a Maiu	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 27 ^a Maiu	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 7 ^a Junie	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.
1855 17 ^a Junie	Numele Botezătorilor marcatori sau: dori legiuitor sau ma.	Numele, cun. mole Botezătorilor; sau: si Conf. si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Numele, cun. mole, Confesi. sau: si unia lb.	Alte Biserice sau: si unia lb.

Biserica greco-catolică: prima consemnare, un botez din 21 aprilie 1855.

Protocolulu Botezatiloru A. S. Biserici d'in <i>Serb-Croanadu</i> a cari'a hramu este												
Nu- meru enrin- te	Nrulu Casei	Anulu, luna si diu'a diu'a nascerii	Anulu, luna si diu'a si diu'a un- gerii cu s. Miru	Numele Pruncului	Parintii Pruncului					Numele Pro- tului celui ce boteza si noga cu s. Miru	Numele si locula loca- tintii nascin- lui s'au nascii	Insemnare De catre s'a au raspasari dru'a, luna anulu si ser- Pe. notari- lora
					Numele si Cognumele loru	Maturi- sire loru	Staré loru	Loculu locuintii	Comunati sau la?			
1	496	1876 7 Januar	1876 8 Januar	Narita	Mitruță sotia f. Sela gr. or. rom. de 28 ani	gr. orl.	Co- ro- ni	Serb- Croanadu	reun- nati	Elia Telescu preot gr. or. rom. b.	Georgiu Grigoriu gr. or. b. măsa hăță Măraș amb. de loc.	m. orl. m. 272 m. 276 m. 277 m. 278
2	512	1876 9 Januar	1876 11 Januar	Eva	Teodoru Salerariu f. com. ul. Davela gr. or. 42 ani	"	di- loru	do.	reun- nati.	Sto.	Ania St. vanutiu gr. or. b. măsa St. tiu b. b. b. reun. de loc.	
3	522	1876 14 Januar	1876 14 Januar	Lovras	Stela Ivricanu f. peia lui Mărita gr. or. co- muni.	"	di- do.	do.	reun- nati.	do.	Dela St. Ivricu gr. or. f. hăță Gula C. reun. gr. or.	1876 Săvran 4-prot reșf. b. 6.
4	551	1876 24 Januar	1876 25 Januar	Pavelu	Neda Craciuna f. loc. a lui Eva gr. or. co- muni.	"	Co- ro- ni	di- do.	do.	do.	Davela St. reun. gr. or. 6. an. m. 27 Christina Sabela gr. or. de loc.	277 278 279 280
5	101	1876 30 Januar	1876 1 Januar	Catitia	George St. gatu f. f. a lui St. la gr. or.	"	di- do.	do.	do.	do.	Storo St. Ivricu gr. or. f. hăță St. St. du gr. or. de loc.	m. orl. m. 272 m. 273 m. 274
6	25	1876 11 Januar	1876 12 Januar	Sofia	Teodoru Ruda f. f. loc. a lui Storo gr. or. rob.	"	di- nati	do.	relegi- nati	do.	Stela Mărașu du gr. or. St. St. reun. gr. or. de loc.	
7	142	1876 18 Januar	1876 18 Januar	Eva	Antoniu Amicichi f. peia lui Sofia gr. or. rom. b. 27 ani	"	di- do.	do.	reun- nati.	do.	Rosa C. vanutiu gr. or. b. St. An. Ivricu gr. or. de loc.	
8	143	1876 19 Januar	1876 20 Januar	Ana	Stia St. Ivricanu f. loc. a lui Storo gr. or. rom. de 28 ani	"	Co- ro- ni	do.	do.	do.	Davela St. reun. gr. or. St. An. Ivricanu gr. or. b. m. 272	

Biserica ortodoxă română: prima înregistrare în matricole.
Botez pe 7 ianuarie 1876.

Steme

Stemă utilizată temporar după 1990. Se regăsește (2012) pe fațada clădirii Primăriei comunei Cenad.

Această stemă a fost realizată de către Octavian Dogariu (născut în Sânnicolau Mare, județul Timiș), expert al Ministerului Culturii.

Următorii pași sunt aprobarea proiectului de stemă de către comisia națională de profil și publicarea în „*Monitorul Oficial al României*“, partea I.

Descrierea stemei localității CENAD - județul Timiș

Scut tripartit în furcă răsturnată: în dextra (dreapta, n.n.) pe aur, un legionar roman natural spre senestra (stânga, n.n.) având lance înclinată în mâna dreaptă și scut sprijinit de mâna stângă; în senestra, pe roșu, cruce și sul de argint peste spice de aur cu frunze; jos, pe albastru, cetate de argint, luminată și zidită negru, cu poarta flancată de două turnuri, la baza scutului fascie undată, de argint. Scutul este timbrat de coroană murală de argint, cu un turn.

Semnificații

Prima secțiune face trimitere la antichitate, la vremurile de glorie romană, localitatea având rolul de a controla traficul interprovincial pe râul Mureș secole de-a rândul, rolul de graniță și vamă păstrându-l până în zilele noastre; secțiunea a doua face trimitere la rolul de centru creștin și cultural al localității, cu episcopie și școală atestate încă din secolul al XI-lea, precum și la bogățiile din câmpia pe care se află; secțiunea a treia trimite la trecutul de cetate și oraș, când, luându-și numele de la râul Mureș, se numea „*Urbs Morisena*”.

Comunitatea Tschanad/Cenad
Idee și design: Pauline Huschitt
Editare digitală: Josef Knapp

Stema, în formă de scut, este înconjurată de o bordură de culoare indigo. Culoarea a fost aleasă pentru a se evita orice interpretare privind orientarea politică. În partea de sus este înscris cuvântul „Heimatortsgemeinschaft” (comunitatea cenăzenilor), iar în partea de jos, se găsesc înscrise cuvintele „Tschanad / Cenad”, scrise cu alb. În colțul de sus, pe partea stângă, frunzele de stejar, în culoare verde deschis, simbolizează patrimoniul german. În dreapta, jos, se află o ramură de rozmarin, ce reprezintă identitatea bănățeană. Scutul este împărțit, de două diagonale, în patru sectoare. În sectorul din stânga se găsește un mănunchi de spice de grâu, simbolizând valoarea muncii agricole și pâinea cea de toate zilele. În sectorul din dreapta se găsesc instrumente profesionale specifice meșteșugarilor (ciocan, clește, potcoavă). În sectorul central superior se află o carte deschisă, simbol al intelectualității din comună. Culoarea albastră din acest sector continuă în sectorul inferior și se contopește cu cerul de deasupra Bisericii, care, fiind element central, domină întreaga stemă și simbolizează fidelitatea față de credință și de apartenență la Occidentul creștin. La intersecția dintre cele două diagonale este o cruce, simbol și tribut pentru toate generațiile de germani cenăzeni ale căror morminte sunt undeva, în lumea largă a lui Dumnezeu.

Stema este proprietate spirituală a organizației germanilor cenăzeni și poate fi utilizată în conformitate cu statutul comunității șvabilor din Banat.

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, cenăzenii aveau nevoie de asemenea documente pentru zona de graniță.

Sigilii din secolele XVIII-XIX

Cenadul Sârbesc
Sigiliu

Cenadul Sârbesc
Sigiliu

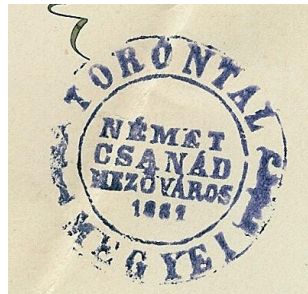
Cenadul German
Sigiliu - A

Cenadul German
Sigiliu - B

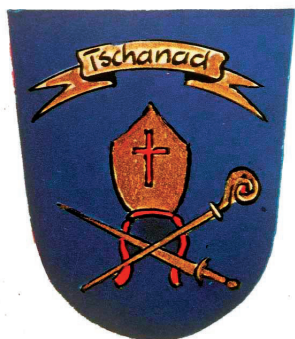

Cenadul German
Sigiliu - C

Cenadul German
Sigiliu - D

Sursa: „Sigilii de sate, comune și târguri din Banatul istoric (secolele XVIII-XIX)“ de Maria Vertan, Editura „Brumar“ Timișoara, 2006.

Stânga: Vechea stemă a Episcopiei de Cenad.

Jos: Ediție filatelică proprie, emisă de Episcopia Romano-Catolică de Timișoara / Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara în anul 2005, la data de 24 septembrie, cu ocazia a 975 de ani de la întemeierea vechii dieceze de Cenad, dieceză a cărei urmașă este cea de Timișoara. Plicul poartă ștampila și semnatura autografă a episcopului emerit, Excelența Sa, Sebastian Kräuter, episcop diecezan de Timișoara (1990-1999), cel care a sprijinit această emisiune de plic filatelic. Tirajul a fost de 47 de bucăți, aici fiind scanat plicul nr. 39.

EGYHÁZMEGYÉNK 975 ÉVES
UNSERE DIOEZE IST 975 JAHRE ALT
NAŠA DIECEZA OSLAVUJE 975 ROKOV EXISTENCIJE
NAŠA BISKUPIJA SLAVI 975. GODISNJICU OSNOVANJA
NAŠE DIECEZE OSLAVUJE LETOS 975 OD SVEJKO ZALOŽENI
DIECEZA NOASTRÁ SÁRBÁTORÉSTE 975 DE ANI DE EXISTENȚĂ
PRAZNIKUV AMI 975 GUDIN UD UTEMELJENJETU NA NAŠTA BISKUPIJA

© Archivum Diocesanum Timisoarensis 2005

ARHIVA DIECEZANA
ROMANO-CATOLICA
STR. AUGUSTIN PACHA #4
300055 TIMIȘOARA

24. Sep. 2005

Sigilii parohiale din Cenad

Biserica
romano-catolică - 1830

Biserica
romano-catolică - 1844

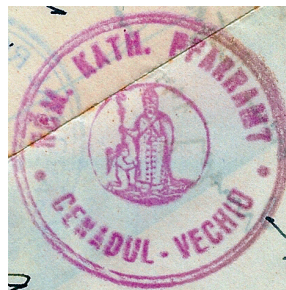
Biserica
romano-catolică - 1848

Biserica
romano-catolică - 1882

Biserica
romano-catolică - 1892

Biserica
romano-catolică - 1934

Biserica
romano-catolică - 1939

Biserica
romano-catolică - 1961

Biserica
romano-catolică - 2007

Biserica
greco-catolică - 1886

Biserica ortodoxă
sârbă - 1906

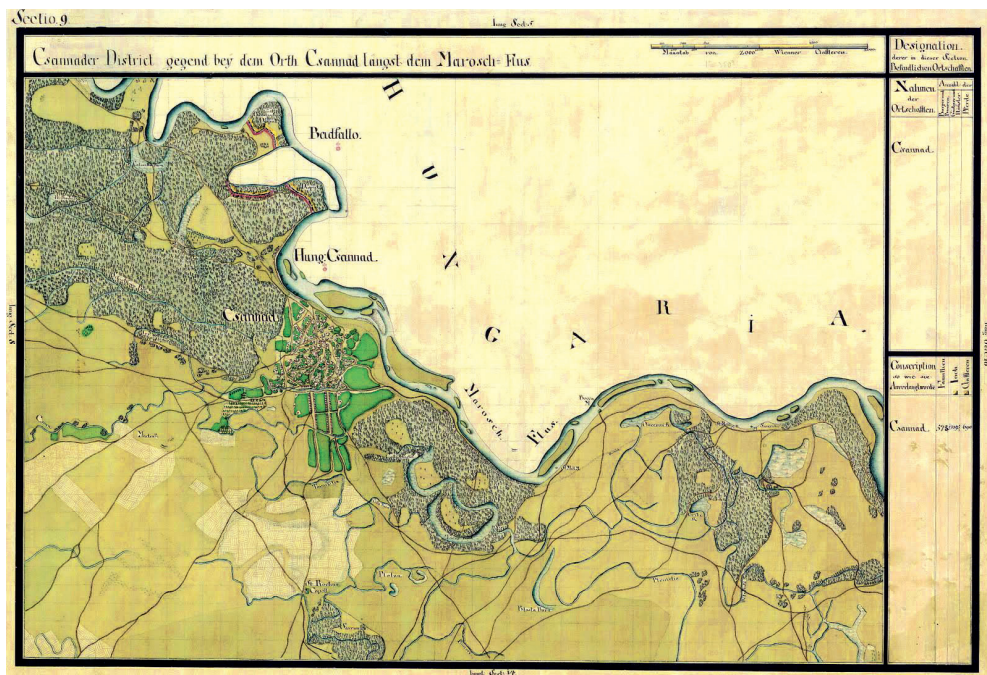

Biserica ortodoxă
română - 1924

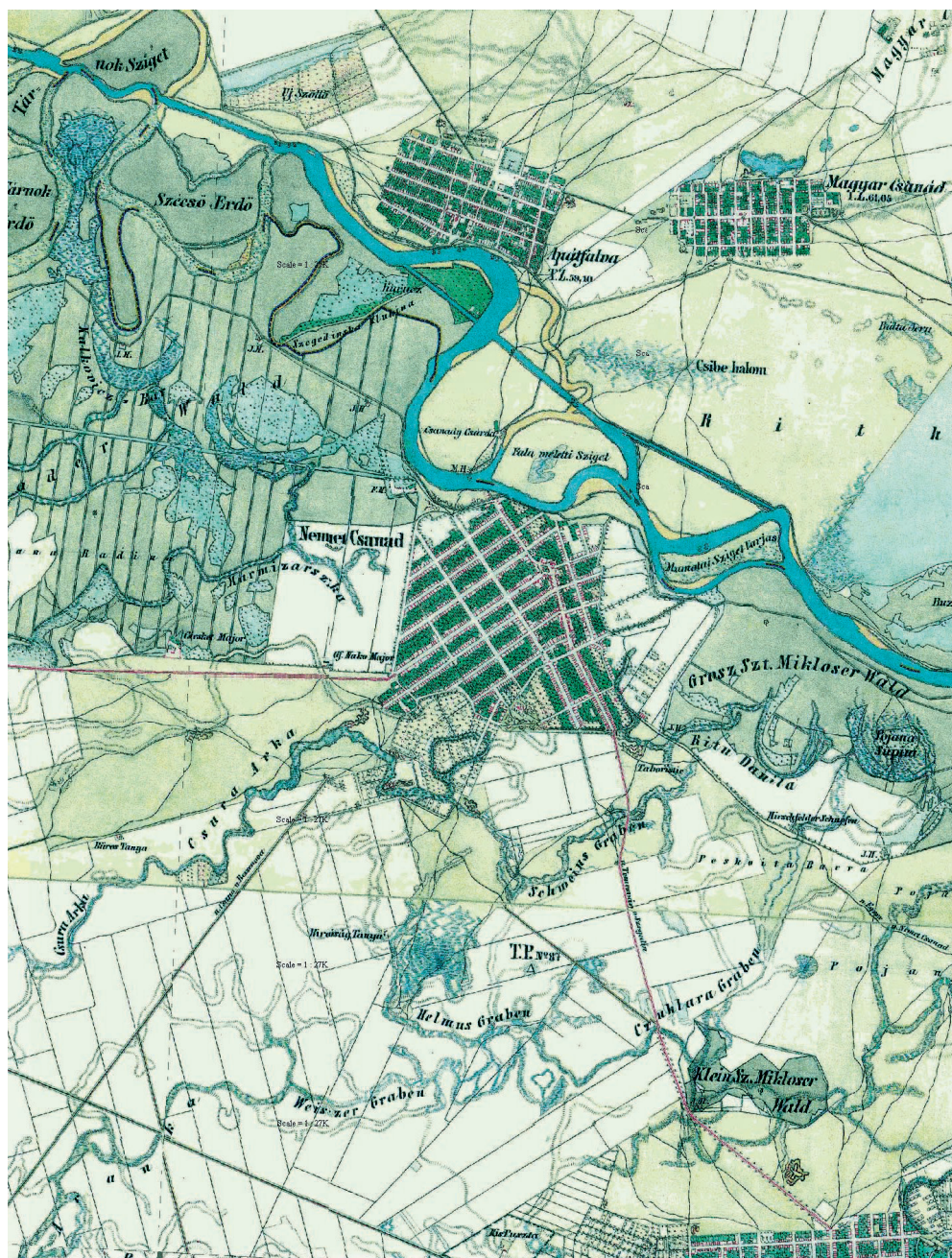
Cenad, pe diverse hărți

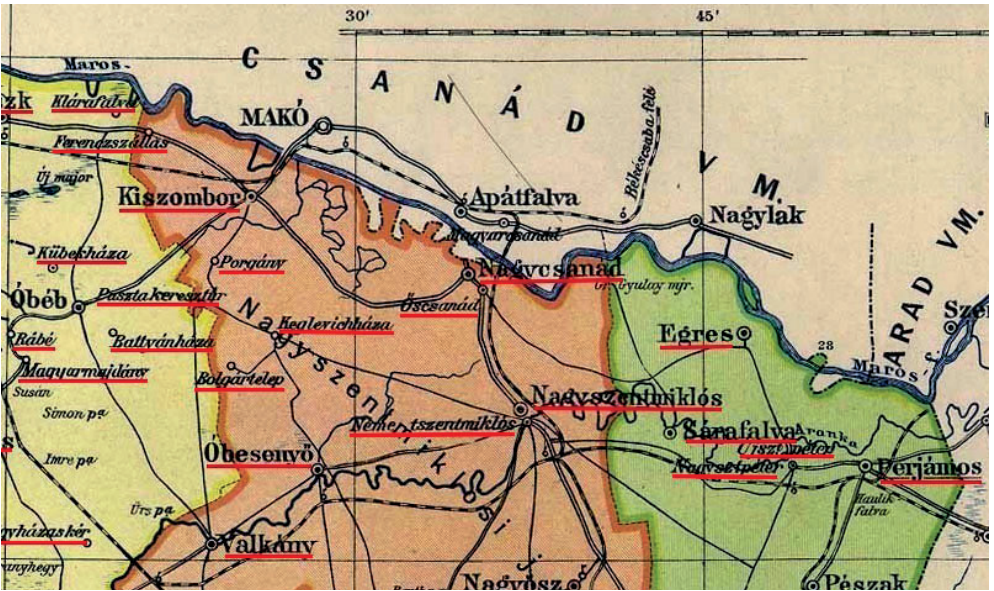
1776 - Harta Grisellini

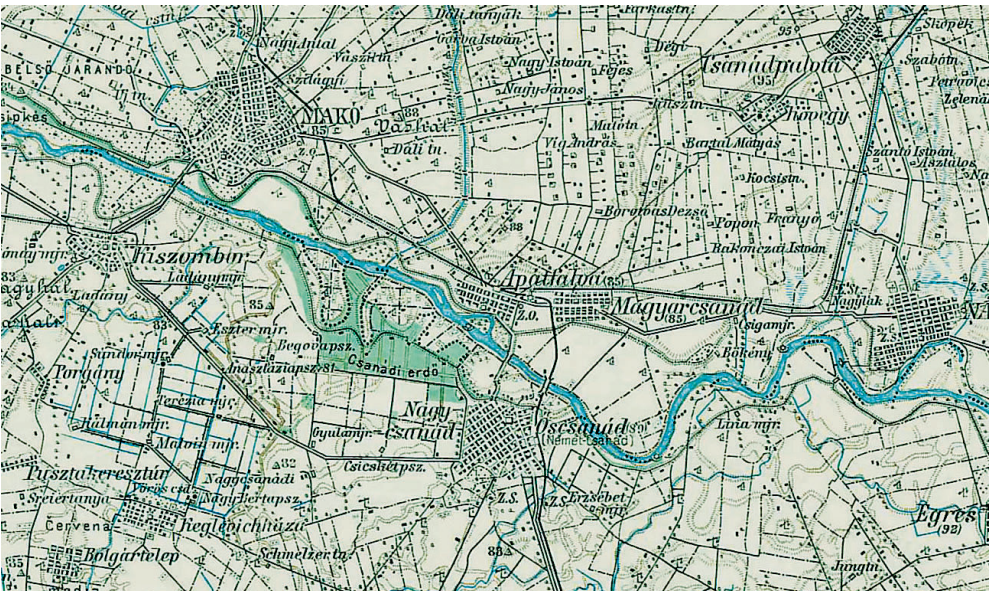
Prima ridicare topografică (În Banatul Timișan cartografierea s-a făcut între anii 1769 - 1772, iar în teritoriul graniței militare bănățene între anii 1780 - 1784).

Cenadul la a doua ridicare topografică, cea franciscană (Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme, 1806-1869).

Hartă din 1912.

Hartă militară din 1913. Se pot observa cele două poduri de peste Mureș.

Cenad - Harta fizică văzută din satelit. Sursa: Google Earth.

Deși dă numele județului, Cenadul nu apare pe hartă, fiind situat în județul Torontal. Apare însă Cenadul Maghiar (Magyar Csanád).

Jeftić Dušan (Eftici Dușan), unul dintre eroii cenăzeni căzuți la datorie, despre care nu se știe unde a fost îngropat. A făcut parte din contingentul 1942 și a luptat în cadrul Companiei a II-a din cadrul Batalionului 16 Vânători de Munte.

Conform fișei medicale, a fost rănit de gloanțe de mitralieră (în zona scapulară și de schije de brandt (aruncător de mine).

În imaginea de jos, plăcuța militară de identificare, cu însemnele:

Față:

MATR: 1752

CTG: 42

REG: Bat. 16 V. Munte

Verso (scrijelit):

Sold. Eftici Dusan

FIȘĂ MEDICALĂ DINAINTE

- Numele: Eftici
- Prenumele: Dusan
- Gradul: Soldat
- Nr. Matricol: 1942
- Contingentul: 1942
- Diagnosticul: Plazij, tanculata, si seton prin gloante de mitraliera si schije de brandt (aruncator de mine) in zona scapulara.
- Garou pus la ora: pana la ora de munt.
- Injecțiuni făcute:

Natura	Dozele	Data	Ora
a) antitetanic	30000.		
b) antiangrenos			
c)			

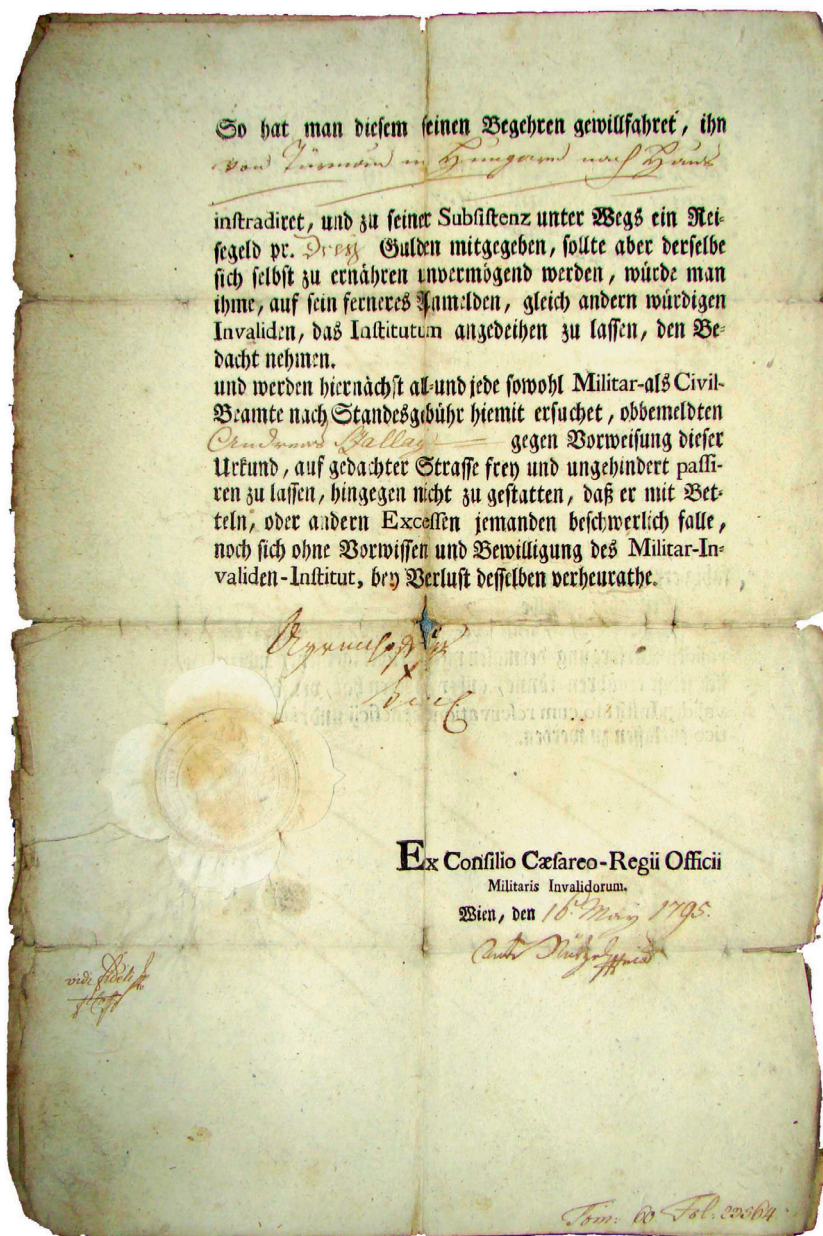
10. Intervenții făcute: Debridare

11. Medicul care a întocmit fișa: Num. Bat. 1547

12. Rănit la: 6.12.42 la ora 10

13. Fișa întocmită la: 7.12.42 la ora 9

Documente diverse

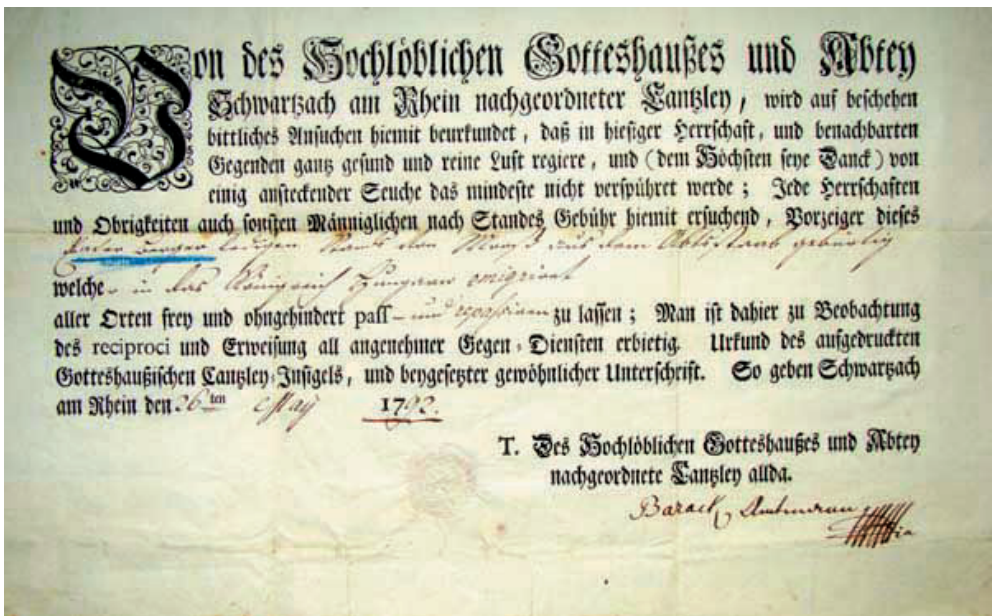
Documentul Andreas Szallay, 1795.

Von der Römisch = Kaiserl.
zu Hungarn und Böhheim
Königl. Apostol. Majestät zu allgemeiner Ver-
sorgung der Invaliden-Soldaten allergnädigst angeordneten
Amts wegen, wird hiemit kund und zu wissen gethan, daß
Vorgeiger dieses *Andreas Szallay* *gebürtig in*
ungarisch Jahr alt, von *in*
in Hungarn gebürtig, *Christlicher* Religion
in Profession, *in* nachdem er
unter dem Kaiserl. Königl. *Regiment*
Regiment *in*
Jahr lang, als *in*
treu und ehrlich gedienet hat, wegm ihm zugestossener Un-
tauglichkeit entlassen, und für seine im Feld erworbene Ver-
dienste, der Unterhaltung im Invalidenhaus würdig, und
fähig erkannt worden seye
Weil aber derselbe *in*
verranger, und vorgesehet hat, daß er der In-
validen-Versorgung dermalen nicht benöthiget seye, sondern
sich selbst ernähren könne, anbey gebeten hat, von dem In-
validen Instituto cum reservatione beneficii und einem Via-
tico entlassen zu werden.

Documentul Andreas Szallay.

Documentul Martinus Planicher, 1779.

Documentul Xaver Berger, 1792.

Budapesta a fost ocupat de armatele române în an
 1919 în lunile de vară născut până la 19. 20. pământ.

ocupat orașul: Cronica

Comunei Bisericesci goșt. români din Com. adu. sârbesc:

Români din Com. adu. sârbesc cei mai mulți sunt veniți în 1821
 și sunt păiegi de a lui Teodor Vladimirescu, și sunt sub sârbi o vreme
 când apoi de groaze sârbilor sau unit ca mai mare parte.
 Cei cari au ramas cercetau școala sârbească și biserica lor; cei
 unți aveau capelă.

În anul 1834 Familia Luciu tata lui Teodor Luciu căpila au
 dus pe Simion Andron carea se poate pregătit de învățător;
 și au început școala română în casa lor a lui Luciu; Andron
 se dus de puțin în urma în Sarapla.

După Andron au venit Ștefan Oprescu și se învățător până la 1876.
 Când se descurt și școlarii români și cinstoșii au cost de la
 sârbi făcând de la țară și prețul pe care lea fost necăpăt unți;
 peșteră Elia Telescu; ortodoxii la primul cu bucurie și la
 24 Noembrie 1875 au depus speranța unți de preșteră și au mândru
 și înșurubii de atânci și au cetașii; La stăruința sus numi-
 tului preșteră sau făcând capela din 6000 fl ce au căpătat de la
 sârbi bellunduse 4000 fl români și 2000 fl au lucrul cu
 arce bani până la anul 1888 când au pus temelii biserii.
 cei de aci în decurs de 13 ani au gornit bani de la 2000 la
 25 mii fl cari au în biserica și școlă și casa parohială.

Preșteră Elia Telescu au reșterat în a 1891. Ya ummat fiul său
Gheorghe Telescu sub dănuș sau picșteră și a unți bisericeș;
 se preșteră este preșteră Ștefan Oprescu ales în 1898 după
 moșteră lui Gheorghe Telescu:

Învățătorii după Ștefan Oprescu au fost până la 1891 Anghel
 învățător; P. Madu; Gheorghe Simion; Ștefan Tomitaș; Ștefan
 Ștefan Tășu; Ștefan Ștefan; Ștefan Ștefan; Ștefan Ștefan;
 la 1891 au venit Ștefan Ștefan și Ștefan Ștefan; Ștefan Ștefan;
 definitiv au fost în a 1892 Ștefan Ștefan

șteră bisericeșă și ort. rom. în Com. adu. sârbesc este preșteră
Elia Telescu.

În anul 1903 sau ummat la bisericeș și șteră pană în
 și șteră în 1902 și sau marit șteră învățătorilor.

Com. adu. sârbesc la 27 V 1909
 căt amotul am scris
 se remănuș de șteră:

Ștefan Ștefan
 învățător

Însemnările înv. Dimitrie Bozianu, 21 mai 1909.

Prețura plasei Fărmicșăușoare

Registru 3 No. 3
1930

No. 3707 Adm. 24
1929

 Brevet de industrie

D. I. Fung Trau și fiul domiciliat în
comuna Cevaduloechi a înșinuat, că voește a se
ocupa, cu meseria de șicanie mistă
în comuna Cevaduloechi

După ce a dovedit conform art. XVII. din 1884, că este îndreptățit a exercita
această meserie, pe D. I. Fung Trau și fiul
l'am introdus în registrul nostru industrial sub N-rul 19° 3/1930 și i-am
estradat acest brevet.

Fărmicșăușoare, la 13 Ianuarie 1920

Neohin
prețor
ca I. instanță de autoritate industrială.

13852 - Serviciul Romănesc, Craiova.

Brevet de industrie din 1930.

Treieratul grâului la familia Târziu din Cenad, în 1913.

Copii cenăzeni în 1935.

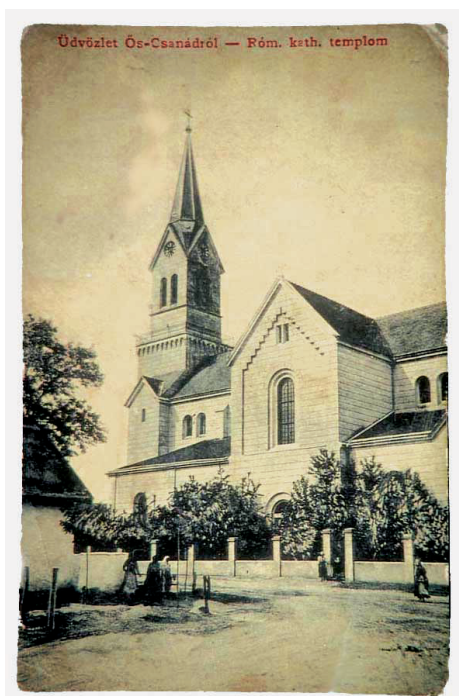

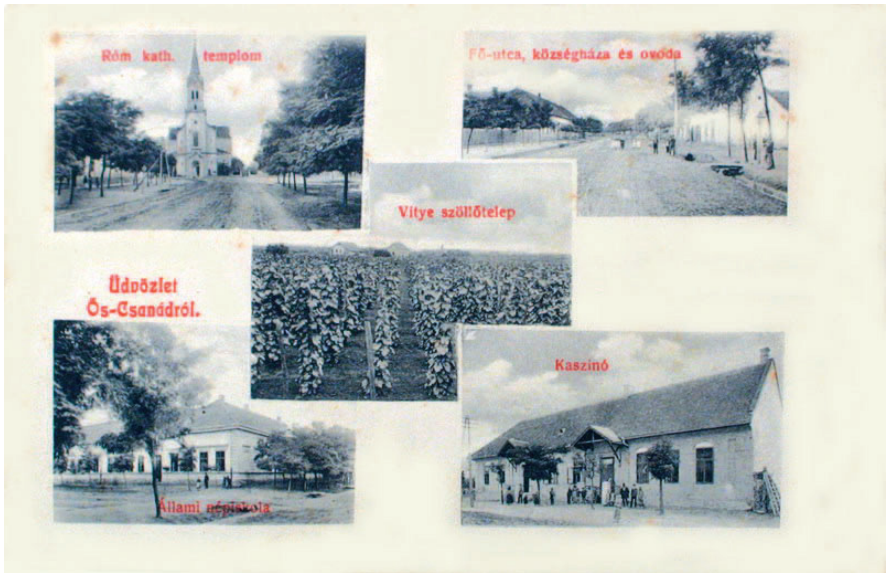
Kirchweih la Cenad, în 1937.

Recolta de struguri din 1943. În curtea familiei Theresa și Anton Jung.

Cenadul în cărți poștale vechi

Buletin de expediție din 30 noiembrie 1891.

Cenadul în viziunea artistului plastic profesionist Călin Beloescu.